

Lem'alar

Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Sadeleştirilmiştir

Lem'alar

Bediüzzaman Said Nursî

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan:
Adnan Kayıhan - İlhan Atılğan

UFUK YAYINLARI / RİSALE-İ NUR KÜLLİYATI
LEM'ALAR

Copyright © Ufuk Yayınları, 2012

Bu eserin tüm yayın hakları Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'ne aittir. Eserde yer alan metin ve resimlerin Yaran Yayıncılık Tic. Ltd. Şirketi'nin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan
Adnan KAYIHAN - İlhan ATILGAN

Görsel Tasarım
Ali BIYIKLI

ISBN
978-605-5314-02-6

Yayın Numarası
120

Basım Tarihi
Şubat 2012

Basım Yeri
Pasifik Ofset Yay. San. Tic. A.Ş.
Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok
34310 Haramidere / İSTANBUL
Tel: (0212) 412 17 00 Faks: (0212) 422 11 51

Ufuk Yayınları
Rasim Paşa Mah. Rıhtım Cad. Derya İş Merkezi
A Blok No: 28/39-48, Kadıköy / İSTANBUL
Tel: (0216) 449 49 09 Faks: (0216) 449 49 11

www.ufukyayinlari.com

Hayatının Nuru

Risale-i Nur'un geçmişine şöyle bir baktığımızda, alınan mesafenin şükür gerektirecek bir mazhariyet olduğunu görmemek körlük olur. Onun, minicik kâğıt parçalarına yazılıp rutubetli dehlizlerden muhataplarına ulaştırıldığı çetin günler çoktan geride kaldı. Bin bir ihtimamla, göz nuru dökülerek hazırlanan teksirlerin yerini şimdilerde az gayretle milyonlarca baskıya ulaşabilen matbaa teknikleri aldı.

Risale-i Nur, ülke sınırlarını aştı ve artık dünyanın takip ettiği temel kaynaklardan biri haline geldi. Onlarca dilde milyonlarca insan, onun penceresinden Kur'an'ı ve kâinatı okuyor. Onunla ilgili olarak hemen her gün yeni bir etkinliğin haberi geliyor; seminerler, sempozyumlar, konferanslar birbirini izliyor. Nitelikli üniversitelerde kürsüler açılıyor ve onun dünyasına ait yenilikler akademik tezlere konu oluyor. *Risale-i Nur*, "İzm"lerin iflas ettiği yaşlı dünyamıza, Kur'an deryasının eşsiz bir dersi olarak kendi renk ve deseniyle hitap eden bir ümit kaynağı...

Henüz çok az sayıda insan tarafından ve el marifetiyle çoğaltılarak gizlice yayıldığı dönemde, "Bu eserleri dünyaya okutacağım." diyen Üstad'ın bir hayali daha hayat bulmuş durumda. Bugünleri ihsan eden Rabbimizin, yarının nesillerine neler lütfedeceğini şimdiden tahmin etmek zor olsa da gelecek günlerin daha aydınlık olacağından kuşkumuz yok.

Dünyanın Kur'an hakikatlerine koştuğu böyle bir dönemde, yakınında olduğu halde onun nur iklimine giremeyen bir neslin varlığı da

gerçek. Bu nesil, araya örülen duvarları aşır *Risale-i Nur*'a ulaşamıyor; ulaşsa da anlayamadığı için ondan mahrumiyet yaşıyor.

Evet, din adına ortaya koymamız gereken gayret kadar dilimizin muhafazası için de duruşumuzun net olması şart. Bu açıdan bakıldığında *Risale-i Nur*'un duruşu, takdirlerin üstünde. Dilin muhafazası konusunda *Risale-i Nur*'un yerine getirdiği işlevi kimse inkâr edemez. Ancak yolu henüz ona uğramayan büyük bir kitle var ve onlarla Nur külliyatı arasındaki mesafe her geçen gün açılıyor.

Öte yandan dilimiz, dünya dili olma yolunda dikkat çekici adımlarla ilerliyor.

Görmemiz gereken başka bir gerçek de yurt dışında yaşayan ve dilimizi canlı tutacak unsurlardan uzak büyümek zorunda kalan yeni nesiller.

İşte bu üç zümreyi göz önüne alan yayınevimiz, diğer dillere çevrilirken riayet edilen ölçüler çerçevesinde bazı tasarruflarla *Risale-i Nur*'u bu insanların da anlayabileceği bir dille yayımlamaya karar verdi. Bu çalışmanın üç temel hedefi var:

1. Özellikle televizyon ve internetten beslenen yeni neslin de anlayabileceği bir metin oluşturmak ve bu metin üzerinden eserin aslına geçiş imkânı sağlamak,

2. Türkçenin dünya dili olma yolunda ilerlediği bu dönemde, dilimizi yeni öğrenenlerin *Risale-i Nur Külliyatı*'na daha kolay ulaşır Üstad'la daha erken tanışmasını sağlamak,

3. Ülkemiz dışında doğup büyüyen ve diyar-ı gurbette yaşayan, tabii olarak da *Risale-i Nur*'un yazıldığı dile aşina olmayan genç kuşakların, Nurların mesajına daha kolay ulaşmasına katkıda bulunmak.

İşte bu çalışma, böyle bir niyetin ürünü. Hedefi olan insana, onu ulaştırabilmek için atılan samimi bir adım...

Peki, bunun için ne yapıldı?

Öncelikle, *Risale-i Nur*'un mesajının günümüz diliyle ve en açık biçimde anlaşılması esas alındı. Ancak bu yapılırken, asıl metnin dokusunun bozulmamasına özen gösterildi. Anlamayı kolaylaştıracığı düşünülen yerlerde, kelimelerin bugünkü karşılıklarının seçilmesinin

yanında, uzun cümleler bölündü ve aynı malzemeyle yeniden kuruldu. İstilahta yer alan terimler ve Nur külliyyatının anahtar kavramları ise aynen korundu, değiştirilmedi.

Her ne kadar azami dikkat, titizlik ve hassasiyet gösterilmeye çalışılmış olsa da bize bakan yönüyle mutlaka eksiklikler, kusurlar ve gözden kaçan unsurlar söz konusu olacaktır. Samimiyetle atılan bu adımın, okurlarımızdan gelecek yönlendirmelerle gerçek mecrasını bulacağından şüphemiz yok.

Bu vesileyle başta metnin olgunlaştırılmasında emeği geçen Adnan Kayıhan ve İlhan Atılğan beyefendilere, yapılan çalışmaya dair tenkit, yorum ve katkılarını esirgemeyen hocalarımıza teşekkür ederiz.

Hiç şüphesiz hatalar bize, güzellikler ise eserin pek muhterem müellifine aittir.

Ufuk Yayınları

İçindekiler

Yayıncının Notu.....	5
Birinci Lem'a	25
İkinci Lem'a.....	29
Birinci Nükte.....	30
İkinci Nükte	31
Birinci Sebep	31
İkinci Sebep.....	31
Üçüncü Sebep	32
Üçüncü Nükte.....	33
Dördüncü Nükte.....	33
Beşinci Nükte	35
Birinci Mesele	35
İkinci Mesele	36
Üçüncü Mesele	37
Sonsöz.....	37
Üçüncü Lem'a.....	39
Birinci Nükte.....	39
İkinci Nükte	40
Üçüncü Nükte	41

Dördüncü Lem'a / <i>Sünnet Yolu</i>	45
Birinci Makam	45
Birinci Nükte	45
İkinci Nükte	46
Üçüncü Nükte	48
Dördüncü Nükte	50
İkinci Makam	56
Beşinci Lem'a	57
Altıncı Lem'a	58
Yedinci Lem'a	59
Birincisi	60
İkincisi	60
Üçüncüsü	61
Dördüncüsü	61
Beşincisi	62
Altıncısı	63
Yedincisi	64
Birinci Yönü	64
İkinci Yönü	64
Bir İlave	66
Birinci Nükte	66
İkinci Nükte	66
Bu İlaveye İkinci Bir İzah ^{HASİYE}	68
Sonsöz	70
Sekizinci Lem'a	72
Dokuzuncu Lem'a	73
Onuncu Lem'a / <i>Şefkat Tokatları Risalesi</i>	74
Birincisi	75
İkincisi	76
Üçüncüsü	76

Dördüncüsü	77
Beşincisi	77
Altıncısı	78
Yedincisi	78
Sekizincisi	80
Dokuzuncusu	80
Onuncusu	80
On Birincisi	81
On İkincisi	81
On Üçüncüsü	81
On Dördüncüsü	82
On Birinci Lem'a / <i>Sünnetin Mertebeleri ve Bid'at Hastalığının İlacı</i>	85
Birinci Nükte	85
İkinci Nükte	86
Üçüncü Nükte	87
Dördüncü Nükte	87
Beşinci Nükte	89
Altıncı Nükte	90
Yedinci Nükte	91
Sekizinci Nükte	93
Dokuzuncu Nükte	94
Onuncu Nükte	95
Birinci Nokta	96
İkinci Nokta	97
Üçüncü Nokta	98
On Birinci Nükte	99
Birinci Mesele	99
İkinci Mesele	100
Üçüncü Mesele	100

On İkinci Lem'a.....	102
Birinci Nükte.....	102
Birinci Nokta.....	103
İkinci Nokta.....	104
[İkinci Nükte].....	105
Birinci Mühim Mesele.....	105
Birincisi.....	105
İkincisi.....	106
Üçüncüsü.....	107
Dördüncüsü.....	107
İkinci Mühim Mesele.....	108
Birinci Kaide.....	109
İkinci Kaide.....	109
Üçüncü Kaide.....	109
Dördüncü Kaide.....	109
Beşinci Kaide.....	109
Altıncı Kaide.....	110
Yedinci Kaide.....	110
On Üçüncü Lem'a / <i>Şeytandan Allah'a Sığınmanın Hikmeti</i>	113
Birinci İşaret.....	113
İkinci İşaret.....	114
Üçüncü İşaret.....	115
Dördüncü İşaret.....	116
Beşinci İşaret.....	117
Altıncı İşaret.....	118
Yedinci İşaret.....	120
Sekizinci İşaret.....	123
Dokuzuncu İşaret.....	126
Onuncu İşaret.....	128

On Birinci İşaret.....	130
On İkinci İşaret.....	131
On Üçüncü İşaret.....	135
Birinci Nokta.....	135
İkinci Nokta.....	136
Üçüncü Nokta.....	137
On Dördüncü Lem'a.....	139
Birinci Makam.....	139
Birinci Soru: Öküz ve Balık Hakkındadır	140
Birinci Esas	140
İkinci Esas.....	140
Üçüncü Esas.....	141
Birinci Vecih.....	142
İkinci Vecih	142
Üçüncü Vecih.....	143
İkinci Soru: Âl-i Abâ Hakkındadır	144
İkinci Makam.....	146
Birinci Sır.....	147
İkinci Sır.....	147
Üçüncü Sır.....	148
Dördüncü Sır.....	150
Beşinci Sır.....	152
Altıncı Sır.....	153
On Beşinci Lem'a.....	155
On Altıncı Lem'a.....	156
Birinci Soru	156
Cevabı Merak Edilen İkinci Soru	157
Üçüncü Soru.....	158
Dördüncü Soru	159
Sonsöz.....	159

On Yedinci Lem'a.....	169
Mukaddime	169
Birinci Nota	170
İkinci Nota.....	170
Üçüncü Nota	170
Dördüncü Nota	171
Beşinci Nota.....	171
Altıncı Nota.....	178
Yedinci Nota.....	180
Sekizinci Nota	182
Dokuzuncu Nota	186
Onuncu Nota.....	188
On Birinci Nota.....	189
On İkinci Nota	189
On Üçüncü Nota.....	191
Birinci Mesele	191
İkinci Mesele	193
Üçüncü Mesele	193
Dördüncü Mesele.....	195
Beşinci Mesele	196
On Dördüncü Nota.....	197
Birinci İşaret	197
İkinci İşaret.....	198
Üçüncü İşaret	199
Dördüncü İşaret.....	199
On Beşinci Nota	200
Birinci Mesele	200
On Sekizinci Lem'a	203

On Dokuzuncu Lem'a / <i>İktisat Risalesi</i>	204
Birinci Nükte	204
İkinci Nükte	205
Üçüncü Nükte	206
Dördüncü Nükte	207
Beşinci Nükte	209
Altıncı Nükte	210
Yedinci Nükte	212
Birincisi	212
İkincisi	212
Üçüncüsü	213
Yirminci Lem'a (İhlâs hakkında)	216
Birinci Nokta	217
Yirmi Birinci Lem'a (İhlâs hakkında)	230
Birinci Düsturunuz	232
İkinci Düsturunuz	232
Üçüncü Düsturunuz	234
Dördüncü Düsturunuz	235
Bazı Kardeşlerime Hususi Bir Mektuptur	241
Birinci Hadis	241
İkinci Hadis	241
Yirmi İkinci Lem'a / <i>Üç İşaret</i>	243
Birinci İşaret	244
İkinci İşaret	245
Üçüncü İşaret	248
Sonsöz	251
Yirmi Üçüncü Lem'a / <i>Tabiat Risalesi</i>	253
Mukaddime	254
Birinci Yol	255

Birincisi	255
İkincisi	256
Üçüncüsü	257
İkinci Yol	258
Birincisi	258
İkincisi	258
Üçüncüsü	259
Üçüncü Yol	260
Birincisi	260
İkincisi	261
Üçüncüsü	263
Birinci Misal	263
İkinci Misal	264
Sonsöz	270
Birinci Soru	270
İkinci Soru	271
Üçüncü Soru	274
Yirmi Dördüncü Lem'a / <i>Tesettür hakkındadır</i>	277
Birinci Hikmet	277
İkinci Hikmet	279
Üçüncü Hikmet	280
Dördüncü Hikmet	280
Ahiret Kardeşlerim Olan Mümin Kadınlarla Bir Konuşma	282
Birinci Nükte	282
İkinci Nükte	284
Üçüncü Nükte	287
Yirmi Beşinci Lem'a / <i>Hastalar Risalesi</i>	289
Birinci Deva	290
İkinci Deva	290

Üçüncü Deva.....	290
Dördüncü Deva	291
Beşinci Deva.....	292
Altıncı Deva.....	293
Altıncı Deva.....	293
Yedinci Deva.....	294
Sekizinci Deva	295
Dokuzuncu Deva.....	295
Onuncu Deva.....	296
On Birinci Deva.....	297
On İkinci Deva.....	298
On Üçüncü Deva	298
On Dördüncü Deva.....	299
On Beşinci Deva.....	300
On Altıncı Deva	301
On Yedinci Deva.....	301
On Sekizinci Deva	303
On Dokuzuncu Deva	304
Yirminci Deva.....	305
Yirmi Birinci Deva.....	306
Yirmi İkinci Deva	307
Yirmi Üçüncü Deva.....	308
Yirmi Dördüncü Deva.....	308
Yirmi Beşinci Deva	309
Yirmi Beşinci Lem'a'nın Zeyli.....	310
Yirmi Altıncı Lem'a / <i>İhtiyarlar Risalesi</i>	311
Birinci Ümit	312
İkinci Ümit.....	312
Üçüncü Ümit.....	313

Dördüncü Ümit.....	314
Beşinci Ümit.....	316
Altıncı Ümit.....	318
Yedinci Ümit.....	319
Sekizinci Ümit.....	322
Dokuzuncu Ümit.....	326
Onuncu Ümit.....	329
On Birinci Ümit.....	331
On İkinci Ümit.....	337
On Üçüncü Ümit.....	342
On Dördüncü Ümit.....	349
Birinci Mertebe.....	350
İkinci Mertebe.....	350
Üçüncü Mertebe.....	351
Dördüncü Mertebe.....	352
Beşinci Mertebe.....	353
Altıncı Mertebe.....	354
On Beşinci Ümit.....	355
On Altıncı Ümit.....	361
Yirmi Altıncı Lem'a'nın Zeyli.....	366
Yirmi Yedinci Lem'a.....	367
Yirmi Sekizinci Lem'a.....	368
İkinci Nükte.....	368
Birincisi.....	368
İkincisi.....	369
Üçüncüsü.....	369
Uyku Üç Çeşittir.....	370
Birincisi.....	370
İkincisi.....	370
Üçüncüsü.....	371

“Bu da Güzeldir”	371
[Vahdet-i Vücuda Dair]	373
Birincisi	374
İkincisi	374
Üçüncüsü	374
Bir Soruya Cevap	375
Mânidar ve Hoş Bir Tevafuk	378
Zekâi’nin Rüyası	381
Tarafli ve Risale-i Nur’la Rekabet Eder Bir Tarzda	
Söylenen Sözlere Cevaptır	381
Yirmi Sekizinci Lem’a’nın Yirmi Sekizinci Nüktesi	382
Yirmi Dokuzuncu Lem'a	387
İfade-i Meram	387
Üçüncü Bâb	403
Birinci Mertebe	403
İkinci Mertebe	406
Üçüncü Mertebe	408
Dördüncü Mertebe	410
Beşinci Mertebe	412
Altıncı Mertebe	416
Sözün Özü	417
Yedinci Mertebe	418
Otuzuncu Lem'a	420
Birinci Nükte	420
Otuzuncu Lem’a’nın İkinci Nüktesi	425
Üçüncü Nükte	428
Birinci Nokta	429
İkinci Nokta	430
Birinci Mesele	430
İkinci Mesele	431

Üçüncü Nokta.....	432
Dördüncü Nokta.....	434
Beşinci Nokta	435
Birinci Mesele	435
İkinci Mesele.....	436
Otuzuncu Lem'a'nın Dördüncü Nüktesi.....	438
Birinci İşaret.....	438
Birinci Mühür.....	438
İkinci Mühür.....	439
Üçüncü Mühür.....	439
İkinci İşaret.....	440
Üçüncü İşaret	440
Dördüncü İşaret.....	441
Birinci Nokta.....	441
İkinci Nokta	443
Üçüncü Nokta.....	444
Beşinci İşaret.....	446
Altıncı İşaret.....	448
Yedinci İşaret.....	449
Birincisi	450
İkincisi.....	450
Üçüncüsü.....	450
Otuzuncu Lem'a'nın Beşinci Nüktesi	451
Birinci Remiz.....	452
İkinci Remiz.....	454
Üçüncü Remiz.....	456
Dördüncü Remiz.....	457
Beşinci Remiz.....	462
Netice.....	464

Otuzuncu Lem'a'nın Altıncı Nüktesi	465
Birinci Şuâ.....	467
İkinci Şuâ.....	471
Birinci Mesele.....	471
İkinci Mesele.....	472
Üçüncü Şuâ.....	475
Birincisi.....	475
Dördüncü Şuâ	477
Beşinci Şuâ.....	480
Birinci Mesele.....	480
Beşinci Şuâ'nın İkinci Meselesi.....	482
Otuz Birinci Lem'a.....	487
Otuz İkinci Lem'a	488
Otuz Üçüncü Lem'a.....	489
Münacât	490
Fihrist.....	509
Sekizinci Lem'a'nın Fihristinden Bir Parça	585
Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Fihristinden Bir Parça.....	587

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ¹

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ²

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ³

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ⁴، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ⁵

يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي.. يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي⁶

لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءً⁷

Otuz Birinci Mektup'un birinci kısmı, her zaman, bilhassa akşam ve yatsı vakitleri arasında otuz üçer defa okunması çok faziletli olan bu mübarek ayetlerin ve sözlerin her birinin sayısız nurundan birer nuru gösteren altı lem'adır.

¹ “Sonra (düşüğü balığın karnının, gecenin, denizin ve içinde bulunduğu halin) karanlıkları içinde, ‘Senden başka ilah yoktur. Sen her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin. Ben gerçekten kendine yazık edenlerden oldum!’ diye yakardı.” (Enbiyâ sûresi, 21/87).

² “‘Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.’ diye niyaz etmişti.” (Enbiyâ sûresi, 21/83).

³ “(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O’ndan başka ilah yoktur. Ben O’na dayandım, O’na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş’ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetendir).” (Tevbe sûresi, 9/129).

⁴ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

⁵ “Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözün, cennet hazinelerinden biri olduğunu bildirmiştir. Bkz. Buhârî, meğâzî 38, deavât 51, 68, kader 7; Müslim, zikir 44-46.

⁶ Ey Kendinden başka her şeyin fâni olduğu tek Bâki!

⁷ “O (Kur’an), iman edenler için hidayet ve şifadır.” (Fussilet sûresi, 41/44).

⁴ Bkz. En'âm sûresi, 6/17; Yûnus sûresi, 10/107; Fâtır sûresi, 35/2.

Demek ki, sebeplerin hakiki tesiri yoktur. Hazreti Yunus, bütün sebeplerin gerçek sahibi ve yaratıcısı olan Cenâb-ı Hak'tan başka bir sığınak bulunmadığını bizzat yaşayarak görmüş, tevhid nuru içinde ehadidet sırrı açığa çıkmış ve bu yakarış birdenbire geceyi, denizi ve balığı ona boyun eğdirmiş. O tevhid nuru ile Cenâb-ı Hak balığın karnını bir denizaltı hükmüne geçirmiş, dağ gibi yükselen dalgaların dehşeti içinde denizi emniyetli bir ova ve üzerinde gezilen bir meydan kılmış. O nur ile gökyüzünden bulutları süpürüp ayı bir lamba gibi Hazreti Yunus'un başının üstüne yerleştirmiş. Her taraftan kendisini tehdit ve rahatsız eden varlıklar, dost yüzlerini ona göstermiş. Ve Hazreti Yunus selametle sahile çıkıp yaktın ağacı¹ altında o Rabbânî lütufları görmüş.

İşte biz, Hazreti Yunus'un (aleyhisselam) birinci vaziyetinden yüz derece daha müthiş bir haldeyiz. Gecemiz, istikbaldir. İstikbalimiz, gaflet nazarıyla bakıldığında onun gecesinden yüz derece daha karanlık ve dehşetlidir. Denizimiz, şu başı dönen, şaşkın yerküremizdir. Her dalgasında binlerce cenaze bulunan bu deniz, onun denizinden bin derece daha korkunçtur. Bizi yutan balık ise nefsimizin kötü arzularıdır, ebedî hayatımızı mahvetmeye çalışıyor.² Bu balık, Hazreti Yunus'unkinden bin kat daha zararlıdır. Çünkü onun balığı en fazla yüz senelik bir hayata son verir. Bizimki ise yüz milyonlarca senelik, sonsuz bir hayatı mahvetmeye çalışıyor.

Madem gerçek vaziyetimiz budur. Biz de Hazreti Yunus'a (aleyhisselam) uyararak bütün sebeplerden yüz çevirip doğrudan doğruya sebeplerin asıl sahibi olan Rabbimize sığınmalı, لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ³ demeli ve aynelyakîn anlamalıyız ki, gaflet ve dalâletimiz sebebiyle aleyhimizde birleşen istikbal, dünya ve nefsin arzularının vereceği zarardan bizi yalnız; istikbal emri altında, dünya hükmü altında, nefsimiz idaresi altında olan bir Zât koruyabilir. Acaba göklerin ve yerin Hâlık'ından başka kim kalbimizdeki en ince ve gizli hisle-

¹ Kabak cinsinden olan bir ağaç. "Üzerine gölge yapması için, orada asma kabak cinsinden bir ağaç bitirdik." (Sâffât sûresi, 37/146).

² Bkz. "Rabbimin merhamet edip koruduğları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yusuf sûresi, 12/53).

³ "Sen'den başka ilah yoktur. Sen, her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin. Ben gerçekten kendine yazık edenlerden oldum!" (Enbiyâ sûresi, 21/87).

ri bilir, ahireti yaratarak bizim için geleceği kim aydınlatabilir ve bizi dünyanın yüz binlerce boğucu dalgasından kim kurtarabilir? Hâşâ, o Vâcibü'l-Vücut Zât'tan başka kimse, hiçbir şekilde, O'nun izni ve iradesi dışında bize yardım edemez ve kurtarıcımız olamaz.¹ Madem hakikat böyledir. Nasıl ki Hazreti Yunus (*aleyhisselam*) için o yakarışın neticesinde balık bir bineğe, bir denizaltına ve deniz güzel bir ovaya dönüştü, gece mehtaplı, tatlı bir suret aldı. Biz de o yakarışın sırrıyla *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* demeliyiz.

Cenâb-ı Hakk'ın merhamet nazarını, *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ*² cümlesiyle istikbalimize, *إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ*³ kelimesiyle dünyamıza, *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ*⁴ ifadesiyle nefsimize çekmeliyiz.⁵ Ta ki, iman nuru ve Kur'an'ın mehtabı ile istikbalimiz aydınlansın, gecemizin dehşet ve vahşeti bize dost varlıklar arasında bir gezintiye dönüşsün. Devamlı ölümlerle ve hayatın değişmesiyle, senelerin ve asırların dalgaları üstünde, sayısız cenaze içinde yokluğa atılan dünyamızda, hayat vazifemiz, Kur'an-ı Hakim'in tezgâhında yapılan manevî bir gemi hükmündeki İslamiyet hakikatinin içine girip selametle o denizin üstünden geçerek kurtuluş sahiline çıkmakla sona ersin. O denizin fırtınaları ve çalkantıları, seyir manzaralarını sinema perdesi gibi yenileyerek vahşet ve dehşet vermek yerine ibret ve tefekkür nazarını keyiflendirsın, okşayıp aydınlatsın. Ve o Kur'an sırrıyla, o Furkânî terbiye ile nefsimiz bize yük olmak yerine bineğimiz olup bizi sırtına bindirsin, ebedî hayatımızı kazanma yolunda kuvvetli bir vasıta haline gelsin.

Kısacası: *Madem insan, mahiyetinin kuşatıcılığı itibarı ile sıtmadan elem duyduğu gibi yeryüzündeki depremlerden, sarsıntılardan ve kâinatın kıyamet anındaki büyük zelzelesinden de endişe eder.*

Gözle görülmeyecek kadar küçük bir mikroptan korktuğu gibi,

¹ Bkz. Kehf sûresi, 18/23-24; İnsan sûresi, 76/30; Tekvir sûresi, 81/29; Hac sûresi, 22/65.

² "Sen'den başka ilah yoktur." (Enbiyâ sûresi, 21/87).

³ "Sen her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin." (Enbiyâ sûresi, 21/87).

⁴ "Ben gerçekten kendine yazık edenlerden oldum!" (Enbiyâ sûresi, 21/87).

⁵ Peygamber Efendimiz'in (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) Hazreti Ebûbekir'e (*radiyallâhu anh*) tavsiye buyurduğu bir dua şöyledir: "Allahım! Ben nefsimi çok zulmettim. Günahları ancak Sen affedersin. Öyle ise beni, şanına lâyık bir mağfiretle bağışla, bana merhamet et. Sen affedici ve merhamet edicisin." (Buhârî, *ezân* 149, *tevhid* 9, *deavât* 16; Müslim, *zikir* 47, 48, *hudûd* 23).

büyük gökcisimleri arasında görünen bir kuyruklu yıldızdan da korkar.

Evini sevdiği gibi koca dünyayı da sever. Küçük bahçesini nasıl severse ebedî cenneti de öyle arzuyla sever.

Elbette, mahiyeti böyle olan insanın Mâbudu, Rabbi, sığınağı, kurtarıcısı, maksudu ancak bütün kâinatı idaresinde tutan, zerrelere ve gezegenlere emri altında bulunduran bir Zât olabilir.¹

Şu halde insan daima Hazreti Yunus (aleyhisselam) gibi

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ² demeye muhtaçtır.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ Bkz. "Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir." (Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12); "Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır." (Âl-i İmran sûresi, 3/180; Hadid sûresi, 57/10).

² "Sen'den başka ilah yoktur. Sen her türlü kusurdan, eksiklikten, eşi-ortağı bulunmaktan mutlak münezzehsin. Ben gerçekten kendine yazık edenlerden oldum!" (Enbiyâ sûresi, 21/87).

³ "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

İkinci Lem'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ¹

Sabır kahramanı Hazreti Eyyûb'un (*aleyhisselam*) şu münacâtının tesiri tecrübe ile sabittir.² Fakat bizler duamızda ayetin bir kısmını alarak *رَبِّ إِنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ*³ demeliyiz.

Onun meşhur kıssasının özeti şudur:⁴

Hazreti Eyyûb (*aleyhisselam*) epey müddet yara bere içinde kaldığı halde o hastalığın büyük mükâfatını düşünerek tam bir sabırla tahammül etmiş. Sonra yaralarından üreyen kurtlar zikrin ve ilahî marifetin makamları olan kalbine ve diline iliştigi zaman,⁵ kulluk vazifesine zarar geleceği düşüncesiyle, kendi rahatı için değil, Allah'a kulluk edebilmek için demiş ki: “*Ya Rab! Bu hastalık bana dokundu, dilimdeki zikrime ve kalben kulluğuma zarar veriyor.*” Cenâb-ı Hak hâlis, saf, samimi, sırf kendi rızası için yapılan o yakarışı harika bir surette kabul etmiş. Hazreti Eyyûb'a tam bir afiyet ihsan edip onu merhametinin türlü tecellilerine mazhar eylemiş.⁶

¹ “Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.” diye niyaz etmişti.” (Enbiyâ sûresi, 21/83)

² Allah Teâlâ, duanın yer aldığı ayet-i kerimenin hemen ardından, Hazreti Eyyûb'un (*aleyhisselam*) duasını kabul buyurduğunu beyan etmektedir. (Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/84)

³ Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.

⁴ Kıssanın ayrıntılı hali için bkz. İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd* s. 49; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 17/71-72, 23/165-166; İbni Hacer, *Fethu'l-Bâri* 6/421.

⁵ Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih* 1/98-100.

⁶ Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/84; Sâd sûresi, 38/42-43. Ayrıca Cenâb-ı Hak, Hazreti Eyyûb (*aleyhisselam*) üzerine altın çekirgeler indirmiştir: (Bkz. Buhârî, *gusûl* 20, *enbiyâ* 20, *salât* 42).

İşte bu Lem'ada beş “nükte” var.

BİRİNCİ NÜKTE

Hazreti Eyyûb'un (*aleyhisselam*) vücudundaki yaralara karşılık bizim iç dünyamızda, ruhumuzda ve kalbimizde hastalıklar vardır. İçimiz dışı, dışımız içe bir çevrilse Hazreti Eyyûb'dan daha yaralı ve hastalıklı olduğumuz görünecek. *Çünkü işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe kalbimizde ve ruhumuzda yaralar açar.*

Hazreti Eyyûb'un (*aleyhisselam*) yaraları kısacık dünya hayatını tehdit ediyordu. *Bizim manevî yaralarımız ise sonu olmayan ebedî hayatımızı tehdit ediyor.* Hazreti Eyyûb'un *o yakarışına, o hazretten bin defa daha muhtacız.*

Bilhassa, nasıl ki Hazreti Eyyûb'un yaralarından üreyen kurtlar, kalbine ve diline ilişmiş. Aynen öyle de, *günahların bizde açtığı yaralar ve o yaralardan doğan vesveseler, şüpheler –Allah korusun– imanın makamı olan kalbimizin özüne dokunup onu zedeler ve imanın tercümanı olan dilimizin aldığı ruhanî zevki bozarak bizi zikirden nefret ettirip uzaklaştırır, susturur.*¹

Evet, günah kalbe işleyip kararta kararta iman nurunu çıkarınca-ya kadar kalbi katılaştırıyor.² *Her bir günahta küfre giden bir yol var. O günah tevbe ile çabuk temizlenmezse³ kurt değil, belki küçük bir manevî yılan haline gelerek kalbi ısırır.*

Mesela, kendisini utandıracak bir günahı gizlice işleyen bir insan, başkasının bunu bilmesinden çok mahcup olduğu zaman, meleklerin ve ruhanilerin varlığı ona çok ağır gelir. Küçük bir işareti bahane sayıp onları inkâr etmek ister.

Hem mesela, cehennem azabını netice verecek büyük bir günahı işleyen insan, cehennem tehditlerini işittikçe tevbe ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhuyla cehennemin yokluğunu dilediğinden, küçük bir emare ve şüphe ona cehennemi inkâr etmek için cesaret verir.

¹ Bkz. Tâhâ sûresi, 20/124; Zuhruf sûresi, 43/36.

² Bkz. Muttaffîn sûresi, 83/14; Tirmizî, *tefsîru sûre* (83) 1; İbni Mâce, *zühd* 29; Muvatta, *kelâm* 18.

³ İnsanın günahı tevbe ettiği zaman o günahı hiç işlememiş hale geleceğine dair bkz. İbni Mâce, *zühd* 30.

Yine mesela, farz namazını kılmayan ve kulluk vazifesini yerine getirmeyen bir insan, işindeki küçük bir ihmal yüzünden küçük bir âmirinden aldığı ceza sebebiyle üzüldüğünü düşünür, Ezel ve Ebed Sultanı'nın tekrar tekrar buyurduğu emirlerine karşı farz ibadetlerde yaptığı tembellikten ötürü büyük bir sıkıntı duyar. O sıkıntıyla mânen der ki: "Keşke bu kulluk vazifesi olmasaydı." Ve bu arzudan, Allah'a karşı manevî bir düşmanlığı hissettiren bir inkâr isteği uyanır. Kalbine Allah'ın varlığına dair bir şüphe gelse ona kesin bir delil gibi yapılmaya meyleder ve kendisine büyük bir helâk kapısı açılır.

O talihsiz bilmez ki, kulluk vazifesinden gelen gayet küçük bir sıkıntıya karşılık, kulluğu inkâr ile kendini o sıkıntıdan milyonlarca kere daha müthiş manevî sıkıntılara hedef yapıyor.¹ Sineğin ısırmasından kaçıp yılanın sokmasını kabul ediyor. Ve bunun gibi... Bu üç misale başkaları da kıyaslansın, ² رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ² sırrı anlaşılsın.

İKİNCİ NÜKTE

Yirmi Altıncı Söz'de kader sırrına dair beyan edildiği gibi, musibet ve hastalıklar karşısında insanların üç sebepten ötürü şikâyet hakları yoktur.

Birinci Sebep

Cenâb-ı Hak, insana giydirdiği beden elbisesini sanatına mazhar ediyor. İnsanı bir model yapmış, beden elbisesini o model üstünde keser, biçer, değiştirir; onda farklı isimlerinin cilvelerini gösterir. Şâfi ismi hastalığı istediği gibi, Rezzak ismi de açlığı gerektirir. Ve bunun gibi...

مَالِكُ الْمَلِكِ يَتَصَرَّفُ فِي مُلْكِهِ كَيْفَ يَشَاءُ³

İkinci Sebep

Hayat musibetlerle, hastalıklarla saflaşır, durulaşır,⁴ kemâl ve kuvvet

¹ Bkz. Nûr sûresi, 24/39; Hac sûresi, 22/31.

² "Bilakis onların kalbleri paslandı." (Mutaffin sûresi, 83/14).

³ Mülk sahibi, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.

⁴ Allah Teâlâ'nın, günahattan arındırmak istediği kullarına musibet ve belâlar verdiğine (İbni Ebi Şeybe, *el-Musannef* 7/81; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/500), hastalıkların geçmiş günahlara kefarettir, geri kalan hayat için de bir öğüt olduğuna (Müslim, *birr* 52; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1), hastalıkların Allah Teâlâ'dan birer hediye olduğuna dair bkz. ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/123; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl* 1/286.

bulur, gelişir, neticelerini verir, mükemmelleşir ve vazifesini yapar.¹ Sürekli istirahat döşğinde geçen tekdüze bir hayat, sırf hayırdan ibaret olan varlıktan çok, şerrin kaynağı olan yokluğa yakındır ve ona doğru gider.

Üçüncü Sebep

Şu dünya bir imtihan meydanı² ve hizmet yurduudur.³ Lezzet, ücret ve mükâfat yeri değildir. Madem hizmet ve kulluk yurduudur,⁴ o halde hastalıklar ve musibetler, dine zarar vermemek ve insanın sabretmesi şartıyla⁵ o hizmeti ve kulluğu kuvvetlendirir, onlarla çelişmez. Musibetin ve hastalığın her bir saati bir gün ibadet hükmüne geçtiğinden⁶ onlar karşısında şikâyet değil, şükretmek gerekir.

Evet, ibadet iki kısımdır: Biri müspet, diğeri menfi.

Müspet kısmı mâlumdur.

Menfi kısmı ise musibete uğramış insanın hastalıklar ve musibetlerle zaafını ve aczini hissedip Rahîm Rabbine iltica edercesine yönelmesi, O'nu düşünmesi, O'na yalvarıp hâlis bir kulluk yapmasıdır. Bu kulluğa riya karışmaz, saftır. İnsan sabretse, musibetin mükâfatını düşünse ve şükretse her bir saati bir gün ibadet hükmüne geçer. Kısacık ömrü uzun olur. Hatta bazı hastalıklar var ki, bir dakikası bir gün ibadet sevabı kazandırır.

Mesela ahiret kardeşim olan Muhacir Hafız Ahmed'in müthiş bir hastalığını çok merak etmiştim. Kalbime, "Onu tebrik et. Her bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçiyor." mânâsı geldi. Zaten o zât, sabır içinde şükrediyordu.

¹ Bkz. "Mümin kişiye bir ağır, bir yorgunluk, bir hastalık bir üzüntü hatta ufak bir tasa isabet edecek olsa Allah o sebeple müminin günahlarından bir kısmını mağfîret buyurur." (Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 52); "Erkeğiyle kadınıyla müminlerin bizzat kendisinde, çocuğunda, malında belâ eksik olmaz. Ta ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." (Tirmizî, *zühd* 57; Muvatta, *cenâiz* 40; Dârimî, *rikak* 76).

² Bkz. Bakara sûresi, 2/155; Âl-i İmran sûresi, 3/152, 154, 186; Mâide sûresi, 5/48; En'âm sûresi, 6/165; A'râf sûresi, 7/129; Yûnus sûresi, 10/14.

³ Bkz. Tevbe sûresi, 9/105; Necm sûresi, 53/39.

⁴ Bkz. Bakara sûresi, 2/21; Necm sûresi, 53/36.

⁵ Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarında şu ifadeler vardır: "Allahım! Yakîninden öyle bir hisse lûtfet ki dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın... Ve bize dinî musibet verme." (Tirmizî, *deavât* 79; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/106).

⁶ Bkz. Dârimî, *rikak* 56; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/159, 194, 198, 3/148, 238, 258.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

Bir iki Söz'de beyan ettiğimiz gibi: Her insan geçmiş hayatını düşününce kalbiyle ve diliyle ya "Ah!" ya da "Oh!" der. Yani ya kederlenir ya da "Elhamdülillah" deyip şükreder.

Onu kederlendiren, geçmişteki lezzetlerin yok olup gitmesinden duyduğu manevî elemelerdir. Çünkü lezzetin bitmesi elemidir. Bazen geçici bir lezzet, daimî elem verir. Düşünmekse o elemi değer, kederi akıtır.

Yaşadığı geçici elemelerin sona ermesiyle duyduğu manevî ve daimî lezzet ise insana "Elhamdülillah" dedirtir. Yaradılıştan gelen bu halle beraber insan musibetlerin neticesi olan sevapları, ahirette göreceği mükâfatı ve kısa ömrünün musibet sayesinde uzun bir hayat hükmüne geçtiğini düşünse sabır göstermekten çok şükretmesi, *الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ سَوَى الْكُفْرِ وَالضَّلَالِ*¹ demesi gerekir.

Meşhur bir söz var: "Musibet zamanı uzundur." Evet, musibet uzun sürer. Fakat çoğu insan tarafından kabul gören inanıştaki gibi sıkıntılı olduğundan değil, belki uzun bir ömür gibi hayatî neticeler verdiği için uzundur.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

Yirmi Birinci Söz'ün Birinci Makam'ında beyan edildiği gibi: *Cenâb-ı Hakk'ın insana verdiği sabır kuvveti evhamla dağıtılmazsa her musibete kâfi gelebilir.* Fakat insan, vehimlerin zorlamasıyla, gafletle ve fânî hayatı bâki zannetmekle sabır kuvvetini geçmişe ve geleceğe dağıtırsa o an yaşadığı musibet karşısında dayanamaz ve şikâyet başlar. Âdetâ -hâşâ- Cenâb-ı Hakk'ı insanlara şikâyet eder. Hem de çok haksız bir şekilde ve divanece şikâyet edip sabırsızlık gösterir.

Çünkü geçmiş her bir gün musibetli ise zahmeti gitmiş, rahatı kalmış; elemi gitmiş, gelip geçiciliğindeki lezzet kalmış; sıkıntısı bitmiş, sevabı kalmıştır. Bunun için şikâyet değil, belki lezzet alarak şükretmek lâzım gelir. O musibetli günlere küsmek değil, aksine, muhabbet

¹ "Bize uygun gördüğü her halimizden ötürü hamdolsun Rabbimize... Yeter ki küfür ve sapkınlığa düşüp de cehennemlik olmayalım." Bkz. Tirmizî, *deavât* 128; Ebû Dâvûd, *edeb* 97, 98; İbni Mâce, *edeb* 55, *duâ* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/117.

duymak gerekir. İnsanın o geçmiş günleri ve fâni ömrü, musibet sayesinde bâki ve mesut bir ömür hükmünü alır. Geçmişteki o elemeleri düşünüp vehme kapılarak sabrının bir kısmını onlara dağıtmak divaneliktir.

Gelecek günler ise madem daha gelmemiştir; o günlerde çekilecek hastalığı veya musibeti şimdiden düşünüp sabırsızlık göstermek, şikâyet etmek ahmaklıktır. “Yarın, öbür gün aç kalacağım, susuzluk çekeceğim.” deyip sürekli yemek, su içmek ne kadar ahmakça bir divanelikse; aynen öyle de, gelecek günlerdeki, henüz var olmayan musibetleri ve hastalıkları düşünüp üzülmek, sabırsızlık göstermek, hiçbir mecburiyet olmadığı halde kendi kendine zulmetmek öyle bir ahmaklıktır ki, insanın şefkat ve merhamete liyâkatini ortadan kaldırır.

Kısacası: *Nasıl ki, şükür nimeti artırır,¹ aynen öyle de, şikâyet musibeti şiddetlendirir ve merhamete liyâkatini ortadan kaldırır.*

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk senesinde, Erzurum'da mübarek bir zât müthiş bir hastalığa tutulmuştu. Yanına gittim, bana “Yüz gecedir başımı yastığa koyup yatamadım.” diyerek acı bir şekilde şikâyet etti.

Ona çok acıdım. Birden şu hakikat hatırıma geldi ve dedim ki:

“Kardeşim, geçmişteki sıkıntılı yüz günün şimdi sana sevinç veren yüz gün hükmündedir. Onları düşünüp şikâyet etme, onlara bakıp şükret. Gelecek günler ise madem henüz gelmemiştir. Rahman ve Rahîm Rabbinin rahmetine güven, dövülmeden ağlama, hiçten korkma, yokluğa varlık rengi verme. İçinde bulunduğun saati düşün, sendeki sabır kuvveti bu saate kâfi gelir.

Mesela şöyle akılsız bir kumandan gibi yapma: Düşmanın sol tarafındaki birlikler kendi ordusunun sağ tarafına katılıp taze bir kuvvet olmuş ve düşmanın sağ kanadı henüz gelmemişken, o tutar, ortadaki kuvvetlerini sağa ve sola dağıtıp merkezi zayıf bırakır, düşman da az bir kuvvetle saldırıp orayı harap eder.”

Sonra şöyle dedim: “Kardeşim, sen böyle yapma, bütün kuvvetini içinde bulunduğun saate karşı topla. Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini, ahiretteki mükâfatları ve fâni, kısa ömrünün uzun ve bâki bir ömre çevrildiğini düşün. Bu acı şikâyet yerine ferahlı bir şekilde şükret.”

¹ Bkz. “Eğer şükrederseniz nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim sûresi, 14/7).

O da tamamen rahatlayarak “Elhamdülillâh!” dedi, “Hastalığım ondan bire indi.”

BEŞİNCİ NÜKTE

Üç meseledir.

Birinci Mesele

Asıl ve zararlı olan musibet, dine gelen musibettir. Böyle bir musibetten her vakit Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına sığınıp feryat etmek gerekir.¹

Dinle ilgili olmayan musibetler ise hakikat noktasında musibet değildir. Bir kısmı Rahman'ın ihtarlarıdır. Nasıl ki bir çoban, başkasının tarlasına giren koyunlarına taş atsa, koyunlar o taşın kendilerini zararlı bir işten kurtarmak için bir ihtar olduğunu hisseder ve memnun bir şekilde geri döner.² *Aynen öyle de, musibet gibi görünen pek çok hadise var ki, aslında ilahî birer ihtar, birer ikazdır. Onların bir kısmı günahlara kefarettir.³ Bir kısmı da gafleti dağıtıp yaradılışında bulunan aczini ve zayıflığını bildirerek insana bir tür huzur verir.*

Musibetin hastalık olan türü, daha önce geçtiği gibi, aslında musibet değil, Rabbanî bir iltifat ve bir arınma vesilesidir.⁴ Rivayet edilen bir hadiste, “Bir ağacı silkeleyince ermiş meyveleri nasıl düşerse sıtma titremesinden de günahlar öyle dökülür.”⁵ buyruluyor.

¹ Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dünyevî musibetlere tahammülü istemiş, dinî musibet vermemesi için Allah Teâlâ'ya dua etmiştir. (Tirmizî, *deavât* 79; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/106).

² Koyunları başkasına ait yerin hemen bitişiğinde otlatmaktan kaçınılması gerektiğine dair bkz. Buhârî, *imân* 39, *büyü'* 2; Müslim *müsâkat* 107. Ayrıca şefkatli bir çoban, koyunlarını tehlikeli yerlere girmekten nasıl koruyorsa Allah Teâlâ'nın da mümin kulumu öyle koruduğuna dair bkz. İbni Ebî Âsım, *ez-Zühd* s. 65; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 1/11; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 5/227.

³ Bkz. Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 50-52; Tirmizî, *tefsîru sûre* (4) 24; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/303, 335, 402.

⁴ Hastalıkların geçmiş günahlara kefare, geri kalan hayat için de bir öğüt olduğuna dair bkz. Müslim, *birr* 52; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1. Ayrıca hastalıkların Allah Teâlâ'dan birer hediye olduğuna dair bkz. ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 1/123; el-Hakim et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Uşûl* 1/286.

⁵ Bkz. İbni Mâce, *tıb* 18; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2/441. Hastalık ismi zikredilmeyen rivayetler için bkz. Buhârî, *merdâ* 2, 14, *tefsîru sûre* (14) 1; Müslim, *münâfikîn* 64.

Hazreti Eyyûb (*aleyhisselam*) nefsinin rahatı için dua etmemiş. Hastalık, diliyle zikre ve kalben tefekküre mâni olduğu zaman kulluk yapabilmek için şifa istemiş.

Biz o yakarışla –birinci maksadımız olarak– günahlardan gelen ve ruhumuzda açılan manevî yaralarımızın iyileşmesine niyet etmeliyiz.

Maddî hastalıklardan, kulluğa mâni oldukları zaman Allah'a sığınabiliriz. Fakat itiraz ve şikâyet eder gibi değil, kendi kusurunu ve hiçliğini bilerek, yardım dilercesine iltica etmek gerekir. Madem O'nun rubûbiyetine razıyız, rubûbiyeti ile verdiği şeye de rıza göstermek lâzım.

Kaza ve kadere itirazı hatırlatır bir tarzda “Ah! Of!” deyip şikâyet etmek, kaderi bir tür tenkittir, Cenâb-ı Hakk'ın engin merhametini ithamdır. *Kaderi tenkit eden, başını örse vurur, kırar. Rahmeti itham eden, rahmetten mahrum kalır. Kırılan bir elin intikamını almak için o eli kullanmak, nasıl ki iyice kırılmasına sebep olur. Aynen öyle de, musibete düşen insanın onu itiraz edercesine şikâyet ve merakla karışılması musibeti ikiye katlar.*

İkinci Mesele

Maddî musibetler büyük görüldükçe büyür, küçük görüldükçe küçülür. Mesela, gece insan gözüne bir hayal iliştiğini zanneder; ona önem verirse o hayal şişer, umursamazsa kaybolur. Hücum eden arıların, iliştikçe daha çok saldırmaları, ilgisiz kaldıkça dağılmaları gibi, maddî musibetler de büyük gördükçe, önem verdikçe büyür. Merak vasıtasıyla o musibet maddî olmaktan çıkar, kalpte de kökleşir, manevî bir musibeti netice verir, ona dayanır ve devam eder.

Ne vakit o merak, kazaya rıza ve tevekkül vasıtasıyla yok edilirse, maddî musibet hafifleye hafifleye kökü kesilmiş ağaç gibi kurur gider. Bu hakikati ifade etmek için bir zaman şöyle demiştim:

Bırak ey bîçare feryadı, belâdan tevekkül kıl.

Zira feryat belâ içinde belâ, hata içinde belâdır bil.

Eğer belâ vereni buldunsa, safa, lütuf ve ihsan içinde belâdır bil.

Eğer onu bulamazsan, bütün dünya cefa ve fenâ içinde belâdır bil.

Cihan dolusu belâ başındayken, ne bağırırsın küçük bir belâdan, gel tevekkül kıl!

*Tevekkül ile belânın yüzüne gül ki o da gülsün. O güldükçe küçülür, eder tebeddül.*¹

Nasıl ki, bir mücadelede müthiş bir düşmana karşı gülümsemekle düşmanlık barışa, husumet şakaya döner, küçülüp kaybolur.² Musibete tevekkülle karşı koymak da öyledir.

Üçüncü Mesele

Her devrin bir hükmü var.³ Bu gaflet zamanında musibet şekil değiştirmiştir. Bazı şahıslar için belâ bazen belâ değil, Cenâb-ı Hak'ın bir lütfudur.

Ben bu zamanda hasta musibetzedeleri –musibet dine dokunmak şartıyla– bahtiyar görüyorum. Bu yüzden hastalığın ve musibetin aleyhinde olmak ve musibete uğrayanlara acımak bana makul gelmiyor. Çünkü ne zaman yanıma genç bir hasta gelse onun, dinî vazifelere ve ahirete, emsallerine göre bir derece daha fazla bağlı olduğunu görüyorum. Bundan anlıyorum ki, öyleleri hakkında o hastalıklar musibet değil, Allah'ın bir çeşit nimetidir. Çünkü her ne kadar hastalık o gencin fânî, kısacık dünya hayatını zorlaştırıyor olsa da onun ebedî hayatı için faydalıdır ve bir tür ibadet hükmüne geçer.

Eğer sağlığına kavuşsa gençlik sarhoşluğuyla ve zamanın sefahe-tiyle elbette hastalıktaki halini koruyamayacak, belki haram zevklere atılacak.

SONSÖZ

Cenâb-ı Hak, sonsuz kudretini ve rahmetini göstermek için insanın mahiyetine hadsiz bir acz ve sınırsız bir fakr yerleştirmiştir. Hem isimlerinin sonsuz nakışlarını göstermek için onu öyle bir surette yaratmıştır

¹ Değişir, kaybolur.

² Bkz. “İyilikle kötülük bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet sûresi, 41/34).

³ “Her durum için söylenecek uygun bir söz vardır.” ifadesi için bkz. el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 4/263; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'* 1/212, 407.

ki, insan sayısız şeyden elem duyduğu gibi sınırsız vesilelerle lezzet de alabilen bir makine hükmündedir. İşte o insan makinesinde yüzlerce alet var. Her birinin eleme, lezzeti, vazifesi ve mükâfatı ayrıdır. Âdeta insanın büyük bir misali olan âlemde tecelli eden bütün ilahî isimler, âlemin küçük bir örneği olan insanda da cilvelerini umumiyetle gösterir.

Mesela nasıl ki, sıhhat, afiyet ve lezzet gibi faydalı şeyler insanı şükrettirir, o makineyi pek çok yönden vazifelerine sevk eder ve insan bir şükür fabrikası gibi olur. Aynen öyle de, musibetler, hastalıklar, elemeler ve başka arızalar o makinenin diğer çarklarını harekete geçirir. İnsanın mahiyetinde bulunan acz, zaaf ve fakr madenini işletir. Bir lisan ile değil, belki her bir uzvun farklı lisanlarıyla insana bir sığınma, yardım dileme vaziyeti verir.

İnsan o arızalarla âdeta, ayrı ayrı binlerce yazı yazan işlek bir kalem olur. Hayatının sayfasında veyahut Levh-i Misâlî'de kader kalemiyle hayat programını yazar, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin bir ilannamesi ve O'nun manzum bir kasidesi hükmüne geçip yaradılıştan gelen vazifesini yerine getirir.

Üçüncü Lem'a

Bu Lem'a'ya bir derece his ve zevk karışmıştır. His ve zevkin coşkunlukları aklın düsturlarını, fikrin ölçülerini çok dinlemediğinden ve onlara uymadığından bu Lem'a mantık terazisiyle tartılmamalı.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹

ayetin mealini ifade eden ² أَنْتَ الْبَاقِي يَا cümleleri iki mühim hakikati bildiriyor. O yüzden, Nakşîlerin bazı ileri gelenleri, bu iki cümleyi kendilerine hususi bir dua ve Nakşî tarikatına has kısa bir vird kabul ediyorlar. Madem o yüce ayetin mealini bu iki cümle bildiriyor, biz de bu iki cümlemin ifade ettiği iki mühim hakikatin birkaç nüktelerini açıklayacağız.

BİRİNCİ NÜKTE

Birinci أَنْتَ الْبَاقِي يَا cümlesi cerrahi bir ameliyat yapar gibi kalbi masivâdan ayırıyor, onun Allah'tan başka her şeyle alâkasını kesiyor. Şöyle ki:

İnsan, kuşatıcı mahiyeti itibarı ile çoğu varlıkla alâkadardır. Onun engin mahiyetine sınırsız bir sevmeye kabiliyeti yerleştirilmiştir. Bu yüzden insan bütün varlıklara karşı muhabbet besliyor. Şu koca dünyayı

¹ “O'nun vechi (Zâtı) hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz.” (Kasas sûresi, 28/88).

² Ey Kendinden başka her şeyin fâni olduğu tek Bâki!

evi gibi seviyor. Ebedî cennete kendi bahçesi gibi muhabbet duyuyor. Halbuki sevdiği varlıklar durmaz, gider ve insan ayrılıktan daima elem çeker. Onun bu sınırsız sevgisi, sonsuz bir manevî azaba sebep olur.

O azabı çekmekteki kabahat ve kusur insana aittir. Çünkü kalbindeki sınırsız sevme kabiliyeti kendisine sonsuz, bâki güzelliğe sahip bir Zât'a yönelmesi için verilmiştir. İnsan o sevme kabiliyetini kötüye kullanıp fânî varlıklara sarf ederek kusur işliyor, kusurunun cezasını da ayrılık azabıyla çekiyor.

İşte insanın bu kusurdan arınıp fânî sevgililerden alâkayı kesmek ve sevdikleri kendisini terk etmeden önce onları terk etmek maksadıyla muhabbetini Bâki bir Sevgili'ye yöneltmesi gerektiğini bildiren birinci *أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي* cümlesi "Gerçek Bâki yalnız Sensin. Senden başka her şey fânîdir. Fânî olan, elbette daimî bir sevgiye, ezeli ve ebedî bir aşka, ebediyet için yaratılmış bir kalbin alâkasına değmez." mânâsını ifade ediyor. İnsana, "Madem o sayısız sevgililer fânîdir, beni bırakıp gidiyor, onlar beni bırakmadan ben onları *أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي* diyerek terk ediyorum. Yalnız Sen bâkisin, varlıkların ancak Senin bâki kılman ile bekâ bulabildiğini bilir, buna inanırım. Öyleyse onlar Sana duyulan muhabbet sebebiyle sevilir. Yoksa kalbin alâkasına lâyık değiller." dedirtiyor.

İşte bu hisler içindeki kalb, sevdiği onca şeyden vazgeçer. Güzellikleri, cemâlleri üstünde fânîlik damgasını görür, onlardan alâkayı keser. Eğer kesmezse sevdikleri sayısınca manevî yaraları olur.

İkinci *أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي* cümlesi ise o sayısız yaraya merhem ve panzehirdir. Yani *أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي* "Madem Sen bâkisin, bu yeter, her şeye bedelsin. Madem Sen varsın, her şey var." dedirtir.

Evet, varlıklara duyulan sevginin sebebi olan güzellik, ihsan ve kemâl, Gerçek Bâki olan Allah'ın güzelliğinin, ihsanının ve kemâlâtının işaretleri ve sayısız perdeden geçmiş zayıf gölgeleridir; O'nun isimlerine ait cilvelerin gölgelerinin gölgeleridir.

İKİNCİ NÜKTE

İnsanın yaradılışında bekâya karşı çok şiddetli bir aşk var. Hatta insan sevdiği her şeyde bir çeşit bekâ vehmeder, sonra sever. Ne vakit sevdiği şeyin yok olacağını düşünse veya yok olduğunu görse, içten

İçe feryat eder. *Ayrılıklardan gelen bütün feryatlar, bekâ aşkının sebep olduğu ağlamaların tercümanıdır. Eğer bekâ kuruntusu olmazsa insan sevmeyebilir. Hatta denilebilir ki, bekâ âleminin ve ebedî cennetin varlık sebeplerinden biri, insanın mahiyetindeki o şiddetli bekâ aşkından doğan çok kuvvetli sonsuzluk arzusu ve bekâ için fitrî, umumi duadır. Bâkî-i Zülcelâl o şiddetli, sarsılmaz, yaradılıştan gelen arzuyu, o tesirli, kuvvetli, umumi duayı kabul etmiş ve fânî insanlar için bâkî bir âlemi yaratmıştır.*

Hiç mümkün müdür ki, Fâtır-ı Kerîm, Hâlık-ı Rahîm, küçük midenin basit bir arzusunu ve geçici bir hayat için hal diliyle ettiği duayı sayısız lezzetli nimeti yaratarak kabul etsin de, insanın pek büyük bir fitrî ihtiyaçtan doğan şiddetli arzusunu ve küllî, daimî, haklı, hakikatli olan, sözle ve hal diliyle yapılan, bekâ için gayet kuvvetli duasını kabul etmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ! Kabul etmemesi mümkün değildir. Bu, O'nun hikmetine ve adaletine, rahmetine ve kudretine hiçbir şekilde yakışmaz.

Madem insan bekâyâ âşıktır, elbette bütün kemâlâtı ve lezzetleri, sonsuz bir hayata dönüktür. Hem madem bekâ, Bâkî-î Zülcelâl'e mahsustur ve O'nun isimleri bâkidir. Ve madem Bâkî'nin aynaları O'nun rengini, hükmünü alır ve bir tür bekâyâ mazhar olur. *Elbette insan için en lüzumlu şey, en mühim vazife o Bâkî'ye alâka beslemek ve O'nun isimlerine yapışmaktır. Çünkü Bâkî Yaraticının yoluna sarf edilen her şey, bir mânâda sonsuzluğa mazhardır.*

İşte ikinci *أَنْتَ الْبَاقِي يَا* cümlesi bu hakikati bildiriyor. İnsanın sayısız manevî yarasını iyileştirmekle beraber, özündeki çok şiddetli bekâ arzusunu da tatmin ediyor.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

Bu dünyada zamanın, eşyanın geçiciliğindeki ve yok olup gitmesindeki tesirleri çok çeşitlidir. Varlıklar iç içe daireler gibiyken, tesir sahaları bakımından hükümleri ayrı ayrı oluyor.

Nasıl ki, bir saatin saniyeleri sayan dairesi ile dakikaları, saatleri ve günleri sayan daireleri görünüşte birbirine benzer, fakat süratleri birbirinden farklıdır; insandaki cisim, nefis, kalb, ruh daireleri de birbirinden öyle farklıdır. Mesela, cismin bekâsı, hayatı ve varlığı, içinde bulunduğu

günden, belki saatten ibarettir; geçmiş ve geleceği yoktur, ölüdür. Kalbin varlık dairesi ve hayatı, içinde bulunduğu günden çok öncesine ve günler sonrasına kadar genişir. Ruhun hayat ve varlık dairesi ise içinde bulunduğu günün senelerce öncesinden senelerce sonrasına kadar uzanan büyük bir dairedir.

İşte insanın bu kabiliyetlerinden dolayı, kalbî ve ruhî hayatla alâkalı olan ilahî marifet, Cenâb-ı Hakk'a muhabbet, kulluk ve O'nun rızası sayesinde bu dünyadaki fânî ömür, bâkî ve ebedî bir ömrü içinde taşır, onu netice verir ve sonsuz bir hayat hükmüne geçer.¹

Evet, gerçek Bâkî olan Cenâb-ı Hakk'ı sevmek, tanıma ve O'nun rızası yolunda geçen bir saniye, bir senedir. Belki bazen O'nun yolunda bir saniye pek çok sene, hatta sonsuz hükmünü alır. Eğer O'nun yolunda olmazsa, bir sene, bir saniye gibidir; gaflet ehlinin yüz senesi bir saniye hükmüne geçer.

Şöyle meşhur bir söz var: *سِنَّةُ الْفِرَاقِ سِنَّةٌ وَسِنَّةُ الْوِصَالِ سِنَّةٌ* Yani: “Ayrılığın bir saniyesi bir sene kadar uzun, kavuşmanın bir senesiye bir saniye kadar kısadır.” Ben bu sözün tamamen aksine diyorum ki:

Kavuşma, yani Bâkî-i Zülcelâl'in rızası dairesinde, O'nun için bir saniye beraberlik, değil bir sene, belki sonsuz bir kavuşma penceresidir. Gaflet ve dalâlet ayrılığı içinde ise sadece bir sene değil, belki bin sene bir saniye hükmündedir. O sözden daha meşhur şöyle bir söz var, hükmümüzü doğruluyor:

أَرْضُ الْفَلَاحِ مَعَ الْأَعْدَاءِ فَنَجَانٌ سَمُّ الْخِيَاطِ مَعَ الْأَحْبَابِ مَيْدَانٌ²

Bir önceki meşhur sözün asıl mânâlarından biri şudur: *Fânî varlıkların beraberliği madem geçicidir, ne kadar uzun da olsa yine kısa sayılır. Bir senesi bir saniye gibi geçer, hasret dolu bir hayal ve kederli bir rüya olur. İnsanın sonsuzluğu isteyen kalbi, bir senelik beraberlikten yalnız bir saniyecikte bir zerre kadar zevk alabilir. Ayrılığın ise saniyesi bir sene değil, seneler gibidir. Çünkü onun meydanı geniştir. Bekâyı isteyen bir kalbde ayrılık bir saniye de olsa, seneler kadar tahribat*

¹ Bkz. “Allah, karşılık olarak cenneti verip müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır.” (Tevbe sûresi, 9/111).

² Düşmanla beraberken koca çöl bir fincan kadar dar, dostlarla beraberken iğne deliği bile bir meydan kadar geniştir. Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş* 1/385; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/246.

yapar. Çünkü sonu olmayan ayrılıkları hatırlatır. Maddî ve süflî sevgiler için bütün geçmiş ve gelecek, ayrılıklarla doludur.

Bu mesele münasebetiyle deriz ki: Ey insanlar! Fâni, kısa, faydasız ömrünüzü bâki, uzun, faydalı, verimli hale getirmek ister misiniz? Madem bunu istemek insanlığın gereğidir, ömrünüzü Bâki-i Hakikî'nin yoluna sarf ediniz. Çünkü Bâki'ye yönelen şey, sonsuzluğun rengine boyanır.

Madem her insan uzun bir ömrü şiddetle ister ve bekâya âşıktır. Ve madem bu fâni ömrü bâki bir hayata çevirecek bir çare var, onu mânen çok uzun bir ömür hükmüne geçirmek mümkündür. Elbette insanlığını kaybetmemiş bir kimse o çareyi arayacak, o imkânı hayata geçirmeye çalışacak ve buna uygun hareket edecektir.

İşte o çare şudur: *Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. Allah için, Allah'ın rızası için ve rızası dairesinde hareket ediniz.*¹ *O vakit ömrünüzün dakikaları seneler hükmüne geçer.*

Bu hakikate işaret olarak, Kadir Gecesi gibi bir tek gecenin seksen küsur seneye karşılık gelen bin ay kıymetinde olduğunu Kur'an'ın açık ve kesin hükmü gösteriyor.² Yine bu hakikate işaret eden veliler ve hakikat ehli zâtlar arasında kesin bir düstur suretindeki “bast-ı zaman” sırrıyla birkaç dakika süren Mirac'ın³ seneler hükmünde olması bu hakikatin varlığını ispat eder ve bilfiil gerçekleştiğini gösterir. Mirac'ın birkaç dakikalık müddetinin, binlerce sene hükmünde bir genişliği, kuşatıcılığı ve uzunluğu vardır. Çünkü Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtu vesselam*), Mirac yolunda bekâ âlemine girdi. Ebedî âlemin birkaç dakikası, bu dünyanın binlerce senesini içine alır.

Bu hakikate bir başka işaret, evliya arasında çokça görülmüş olan “bast-ı zaman”⁴ HAŞİYE hadiseleridir. Bazı evliya bir dakikada bir günlük

¹ Allah için veren, Allah için yasaklayan, Allah için seven, Allah için buğzeden ve Allah için nikâhlanan kimsenin imanını tamamlamış olacağına dair bkz. Tirmizî, *sünnet* 15; Ebû Dâvûd, *kıyâmet* 60; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/438, 440. Ayrıca amelleri sırf Allah için yapmak gerektiğine, aksi takdirde kabul buyrulmayacağına dair bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8/140; ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/51.

² Bkz. “Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.” (Kadir süresi, 97/3)

³ Bkz. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ* s. 191; el-Makdisî, *Fezâilü Beyti'l-Makdis* s. 87; es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ* 1/272; Aliyyülkârî, *Şerhu's-Şifâ* 1/409.

⁴ HAŞİYE * وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ ** ayetiyle “*ayy-ı zaman*” i (uzun bir zamanı çok kısa olarak görmek ve yaşamak) *ayeti* “*ayy-ı zaman*” i (uzun bir zamanı çok kısa olarak görmek ve yaşamak)

işi görmüş, bazıları bir saatte bir senelik vazife yapmış, bazıları da bir dakikada Kur'an'ı hatmettiklerini rivayet edip haber vermişlerdir. Böyle hak ve doğruluk yolundaki zâtlar, elbette yalana bilerek tenezzül etmezler. Yanlışlığına ihtimal bulunmayacak derecede kesin, sayısız haberle bildirdikleri “bast-ı zaman” hakikatine aynen şahit oldukları şüphe götürmez.

“Bast-ı zaman”ın, doğruluğu herkesçe tasdik edilmiş bir türü rüyada görülür. Bazen insanın bir dakikalık rüyada geçirdiği halleri, söylediği sözleri, tattığı lezzetleri veya çektiği elemeleri uyanıkken yaşaması için bir gün, belki günler lâzımdır.

Sözün Özü: *İnsan gerçi fânidir, fakat bekâ için, Bâki bir Zât'ın aynası olarak yaratılmış, ebedî meyveler verecek işleri görmekle vazifelen-dirilmiştir. Ona, Bâki bir Zât'ın bâki isimlerinin cülvelerine ve nakışlarına ayna olacak bir suret verilmiştir. Öyleyse insanın hakiki vazifesi ve sadeti, bütün donanımı ve kabiliyetleriyle o Bâki ve Ebedî Zât'ın rızası dairesinde O'nun isimlerine yapışıp ebediyet yolunda O'na yönelmektir. Dili 1* هُوَ الْبَاقِي هُوَ الْأَزَلِيُّ هُوَ السَّرْمَدِيُّ هُوَ الدَّائِمُ هُوَ الْمَطْلُوبُ هُوَ الْمَحْبُوبُ

هُوَ الْمَقْصُودُ هُوَ الْمَعْبُودُ²

demelidir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا⁴

gösterdiği gibi, *** وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ *** ayeti de “bast-ı zaman”ı (az zamanda çok uzun bir zaman yaşamış, çok iş yapmış olmak) gösterir.

* “Biri, ‘Ne kadar uykuda kaldınız?’ diye sorunca bazıları: ‘Bir gün, belki bir günden de az!’” diye cevap verdiler.” (Kehf sûresi, 18/19)

** “Mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Bazıları buna dokuz yıl daha ilave etti.” (Kehf sûresi, 18/25)

*** “Bilin ki, Rabbinizin ölçüsüyle bir gün, sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir.” (Hac sûresi, 22/47)

¹ Ey Kendinden başka her şeyin fâni olduğu tek Bâki!

² Bâki O'dur, Ezeli O'dur, Ebedî O; Sermedî O'dur, Daim O; Matlub O'dur, Mahbub O; Maksud O'dur, Mâbud O.

³ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

⁴ “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba

Dördüncü Lem'a

Bu risaleye *Minhâcü's-Sünne* yani *Sünnet Yolu* ismi uygun görülmüştür.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ ۝ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ¹
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى²

Şu yüce ayetlerin çok büyük hakikatlerinden birkaçına iki “makam” ile işaret edeceğiz.

BİRİNCİ MAKAM

Dört “nükte” dir.

Birinci Nükte

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) ümmetine karşı benzersiz şefkatini ve merhametini ifade ediyor.

çekme!” (Bakara sûresi, 2/286).

¹ “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki, zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir. Buna rağmen aldırmaz ve yüz çevirirlerse, ey Resûlüm, de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın, muazzam hükümrانlığın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/128-129).

² “De ki: Bu peygamberlik ve irşad hizmetinden ötürü sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur.” (Şûrâ sûresi, 42/23).

Evet, sahih rivayetlerle haber verildiği gibi, mahşerin dehşetinden herkes, hatta peygamberler bile “*Nefsim, nefsim!*” dedikleri sırada, Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), “*Ümmetim, ümmetim!*” diyerek merhametini ve şefkatini gösterecektir.¹ O, dünyaya geldiği zaman, ehl-i keşfin tasdikiyle, validesi “*Ümmetim, ümmetim!*”² şeklindeki yakarışını iştmiş. Onun (*aleyhissalâtü vesselam*) bütün hayatı ve yaydığı şefkatli ahlâk güzellikleri, kusursuz merhametini ve şefkatini gösterir. O, ümmetinin salâvatlarına sınırsız bir ihtiyaç ortaya koymakla³ ve bütün ümmetin saadetiyle alâkadar olduğunu bildirmekle, kusursuz ve sonsuz şefkatini göstermiştir.

İşte bu derece şefkatli ve merhametli bir Rehber’in sünnet-i seniyesine uymamanın ne kadar nankörlük ve vicdansızlık olduğunu düşün.

İkinci Nükte

Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), küllî ve umumi peygamberlik vazifesi içinde bazı hususi, küçük şeylere karşı büyük bir şefkat göstermiştir. Yüce şefkatini o hususi ve küçük meseleye sarf etmesi, görünüşte peygamberlik vazifesinin fevkalâde önemine uygun düşmüyor. Fakat hakikatte o mesele ya da şahıs, küllî ve umumi peygamberlik vazifesinin varisi olabilecek bir silsilenin ucu olduğundan ve onu temsil ettiğinden, o büyük silsile adına ona fevkalâde önem verilmiş.

Mesela, Resûl-u Ekrem’in (*aleyhissalâtü vesselam*), küçüklüklerinde Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin’e gösterdikleri fevkalâde şefkat ve verdikleri büyük kıymet,⁴ yalnız soyca şefkat ve yakınlık hissinden gelen bir sevgi değil, peygamberlik vazifesinin nuranî bağının bir ucu ve peygamber varisi olacak gayet mühim bir cemaatin başı, temsilcisi ve çekirdeği olmaları yönüyledir.

¹ Bkz. Buhârî, *tevhid* 32; Müslim, *îmân* 326.

² Doğduğu zaman Efendimiz’in (*sallallahu aleyhi ve sellem*) başını kaldırıp bakışlarını semâya diktiğine, secdede ellerini kaldırmış olarak çaresiz bir vaziyette dua ettiğine ve tekbir getirdiğine dair rivayetler için bkz. es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ* 1/80, 85, 91; en-Nebhânî, *Huccetullâhi ale'l-Âlemîn* s. 224, 227, 228.

³ Bkz. Ahzâb sûresi, 33/56; Tirmizî, *kıyâmet* 24.

⁴ Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin’in (*radiyallahu anhumâ*) faziletleri ile ilgili hadislerin bir kısmı için bkz. Buhârî, *fezâilü ashâb* 22; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 56-60.

Evet, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*), Hazreti Hasan'ı (*radiyallâhu anh*) eşsiz şefkatiyle kucığına alarak onun başını öpmesi,¹ Hazreti Hasan'dan silsile halinde devam eden nuranî ve mübarek nesilden gelecek Gavs-ı Âzam Şâh-ı Geylânî gibi birçok mehdî-misal peygamber varisi ve Resûlullah'ın (*aleyhissalâtü vesselam*) dininin taşıyıcıları olacak zâtlar adınadır. O zâtların gelecekteki kutsî hizmetlerini peygamberlik nazarıyla görmüş, takdir edip beğenmiş, takdir ve teşvikine işaret olarak Hazreti Hasan'ın başını öpmüştür.

Hem Hazreti Hüseyin'e verdikleri fevkalâde ehemmiyet ve gösterdikleri şefkat, Hazreti Hüseyin'in (*radiyallâhu anh*) nuranî silsilesinden gelen Zeynelâbidîn, Câfer-i Sâdık gibi yüksek şan sahibi imamlar ve Hazreti Peygamber'in hakiki varisleri olan pek çok mehdî-misal, nuranî zât adınadır. İslam ve peygamberlik vazifesi hesabına onların boynunu öpmüş,² eşsiz şefkatini ve onlara kıymet verdiğini göstermiştir.

Evet, Zât-ı Ahmediye'nin (*aleyhissalâtü vesselam*) gayba açık kalbiyle dünyada Saadet Asrı'ndan ebediyet tarafındaki mahşer meydanını,³ yerden cenneti⁴ ve yeryüzünden gökteki melekleri müşahede eden,⁵ Hazreti Âdem zamanından beri mâzi karanlığının perdeleri ardında gizlenmiş hadiseleri gören,⁶ hatta Zât-ı Zülcelâl'i görmeye mazhar olan⁷ nuranî nazarı, istikbali seyreden gözü, elbette Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'in neslinden gelecek kutub

¹ Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 5/47; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 3/32, 22/274.

² Bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 11; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 4/172.

³ Pek çok hadiste Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), haşır meydanına ve orada olacıklara dair haberler vermektedir. Mesela bunlardan birinde, "Kıyamet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak." buyurmaktadır. (Buhârî, *rikak* 44; Müslim, *münâfikîn* 28)

⁴ Bkz. Buhârî, *mevâkitü's-salât* 11, *i'tisam* 3; Müslim, *fezâil* 136.

⁵ Bkz. Tirmizî, *zühd* 9; İbni Mâce, *zühd* 19.

⁶ Mesela, müşriklerin işkence ve eziyetlerinden şikâyetçi olan ashabına Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmuştu: "Önceki ümmetlerden öyleleri vardı ki, kendisi için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı da vardı ki, demir taraklarla taranıyor, vücudunda sadece et ve kemik kalıyordu. Bütün bu yapılanlar onları dininden çeviremiyordu..." (Bkz. Buhârî, *menâkıb* 25, *ikrâh* 1; Ebû Dâvûd, *cihâd* 107)

⁷ Bkz. Tirmizî, *tefsîru sûre* (53) 3; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 11/332; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/629.

zâtları, varisleri olan imamları ve mehdîleri görmüş ve hepsi adına onların başını öpmüştür. Evet, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) Hazreti Hasan'ın başını öpmesinde, Şâh-ı Geylânî'nin büyük bir hissesi vardır.

Üçüncü Nükte

¹ İLÂ'İ ayetinin, bir yoruma göre mânâsı şudur: "Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), peygamberlik vazifesi karşılığında ücret istemez, yalnız Ehl-i Beyt'inin sevilmesini arzu eder."²

Soru: Bu mânâyâ göre peygamber neslinden olmaları yönüyle Ehl-i Beyt hakkında bir fayda gözetilmiş gibi görünüyor. Halbuki peygamberlik vazifesi, ³ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اَتْفِيَكُمْ سırrınca soy yakınlığı değil, Allah'a yakınlık noktasında olmalıdır.

Cevap: Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), gayba açık nazarıyla Ehl-i Beyt'inin İslam âlemi içinde nuranî bir ağaç hükmüne geçeceğini görmüş. İslam âleminin bütün tabakalarında, insanî kemâlât dersinde rehberlik ve mürşidlik vazifesini yapacak zâtların büyük çoğunlukla Ehl-i Beyt'ten çıkacağını, ümmetin namazda teşehhüddeki,

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ
وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ⁴

duasının kabul edileceğini keşfen bilmiş. Yani Hazreti İbrahim'in dinini kabul edenler arasında nuranî rehberlerin çoğunlukla Hazreti İbrahim'in (*aleyhisselam*) neslinden gelen peygamberler olması⁵ gibi,

¹ "Bu peygamberlik ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur." (Şûrâ sûresi, 42/23).

² Bkz. Buhârî, *menâkıb* 1, *tefsîru sûre* (42) 1; Tirmizî, *tefsîru sûre* (42) 1; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/229, 286. Daha geniş bilgi için ayrıca bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 25/23-26.

³ "Şunu unutmayın ki, Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvada (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır." (Hucurât sûresi, 49/13).

⁴ "Allahım! Hazreti İbrahim'e ve Hazreti İbrahim'in âline merhamet ettiğin gibi Efendimiz Muhammed'e ve Efendimiz Muhammed'in âline, her zaman ve her yerde merhamet eyle! Şüphesiz bütün övgülere lâyık ve şanı yüce olan sadece sensin!" (Buhârî, *enbiyâ* 10, *tefsîru sûre* (33) 10, *deavât* 32, 33; Müslim, *salât* 65-69).

⁵ Bkz. İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 11/162.

kendi ümmetinde de İslam'a ait büyük vazifelerde, çoğu tarikat ve meslekte İsrailoğullarının peygamberleri misali¹ Ehl-i Beyt'inin kutublarını görmüş. Onun için² *لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى* demesi emredilmiş ve ümmetinden Ehl-i Beyt'i sevmelerini istemiş. Bu hakikati teyit eden diğer rivayetlerde şöyle buyruluyor: “Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkıca sarılırsanız kurtulursunuz. Biri Allah'ın Kitabı, biri Ehl-i Beyt'im.”³ Çünkü sünnet-i seniyyenin kaynağı, koruyucusu ve ona her yönden sıkıca sarılmakla yükümlü olan, Ehl-i Beyt'tir.

İşte bu sırdan dolayı, şu hadisin hakikati *Kitap ve Sünnet'e uymak olarak bildirilmiştir. Demek, Resûl-u Ekrem'in peygamberlik vazifesi yönüyle Ehl-i Beyt'ten muradı, sünnet-i seniyyesidir. Sünnet-i seniyyeye uymayı terk eden, hakiki Ehl-i Beyt'ten olmadığı gibi, Ehl-i Beyt'e gerçek dost da olamaz.*⁴

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) ümmetini Ehl-i Beyt'in etrafında toplamayı arzu etmesinin bir sırrı da⁵ şudur: *Zamanla Ehl-i Beyt'in sayıca çoğalacağını Allah'ın izniyle bilmiş ve Müslümanların zaafa düşeceğini anlamış. O halde gayet kuvvetli ve sayıca çok, birlik ve dayanışma içinde bir cemaat lâzımdır ki, İslam âleminin manevî yükselişine vesile ve merkez olabilsin. Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam) Allah'ın izniyle düşünmüş ve ümmetinin Ehl-i Beyt'i etrafında toplanmasını arzu etmiş.*

Evet, Ehl-i Beyt'in fertleri inanç ve iman hususunda başkalarından çok ileri olmasalar bile teslim ve taraftarlıkta çok öndedirler. Çünkü İslamiyet'e yaradılışları gereği, nesil ve soy bakımından taraftardır. Soyca taraftarlık zayıf, hatta haksız bile olsa, şanı bulunmasa da

¹ Bkz. el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadir* 4/384; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/83.

² “De ki: Bu peygamberlik ve irşad hizmetinden ötürü sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur.” (Şûrâ sûresi, 42/23).

³ Tirmizî, *menâkıb* 31; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/14, 17, 26, 59, 5/181.

⁴ Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü's-Sağîr* 1/199. Ayrıca bir başka hadiste Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), ehl-i beytinden olduğu halde kendisinden saymadığı bir kimseden bahsetmekte ve gerçek dostlarının takva sahipleri olduğunu ifade buyurmaktadır: Ebû Dâvûd, *fiten* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/133.

⁵ Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), ehl-i beytini Hazreti Nuh'un (*aleyhisselam*) gemisine benzetmiş; binenin kurtulacağını, binmeyenin ise batacağını beyan buyurmuş: el-Bezzâr, *el-Müsned* 9/343; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 3/45, 46, 12/34.

bırakılmaz. Kaldı ki, gayet kuvvetli, hakikatli, şanlı, bütün ecdadının bağlandığı, onunla şeref kazandığı ve onun için canlarını feda ettikleri bir hakikate taraftarlığın ne kadar esaslı ve fitrî olduğunu açıkça hisseden bir insan, o taraftarlığı hiç bırakır mı? Ehl-i Beyt, İslamiyet'e işte bu çok sıkı ve fitrî bağlılığı yönüyle İslam dini lehinde en küçük bir emareyi kuvvetli bir delil kabul eder. Çünkü ona yaradılıştan taraftardır. Başkası ise kuvvetli bir delili bulduktan sonra İslam'a sarılır.

Dördüncü Nükte

Üçüncü Nükte münasebetiyle Şîa ile Ehl-i Sünnet ve Cemaat arasındaki anlaşmazlığın sebebine, iman esasları hakkındaki kitaplara girecek ve o esaslar arasında sayılacak kadar¹ büyütülmüş bir meseleye kısaca işaret edeceğiz. Mesele şudur:

Ehl-i Sünnet ve Cemaat der ki: “Hazreti Ali (radiyallâhu anh), dört halifenin dördüncüsüdür. Hazreti Ebûbekir Sıddık (radiyallâhu anh) daha faziletli ve daha lâyük olduğu için hilafet makamına ilk o geçti.”²

Şîa ise **der ki**: “Halifelik Hazreti Ali'nin hakkıydı, ona haksızlık edildi. O diğer halifelerden daha faziletlidir.”³ İddialarına getirdikleri delillerin özü şudur: Derler ki, “Resûl-u Ekrem'in Hazreti Ali hakkındaki hadisleri⁴ ve Hazreti Ali'nin “Velilerin Şahı” unvanıyla evliyanın ve tarikatların büyük çoğunluğunun başı olması, ilim, yiğitlik ve ibadette harikulâde sıfatları ve Hazreti Peygamber'in (aleyhissalâtü vesselam) ona ve onun soyundan gelen Ehl-i Beyt'e'e karşı şiddetli alâkası, en faziletli halifenin o ve hilafetin daima onun hakkı olduğunu, ondan zorla alındığını gösteriyor.”

Cevap: Hazreti Ali'nin (radiyallâhu anh) defalarca beyan ettiği kendi

¹ Bkz. et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâid* (terc. Süleyman Uludağ) s. 321 vd.

² Bkz. İbni Ebi'l-İzz, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye* 1/545-548; Ahmed İbni Hanbel, *el-Akide* 1/123.

³ Abdurrahman İbni Muhammed, *el-Ğunye fi Usûli'd-Din* 1/180-190.

⁴ “Ben kimin efendisiysem Ali de onun efendisidir.” (Tirmizî, *menâkıb* 19; İbni Mâce, *mukaddime* 11; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/84, 118, 4/281, 5/347). Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Ali (radiyallâhu anh) hakkında, Hayber savaşındaki iltifatları için bkz. Buhârî, *cihâd* 102, 143, *fezâilü's-sahâbe* 9, *meğâzî* 38; Müslim, *cihâd* 132, *fezâilü's-sahâbe* 32, 3/1440, 4/1871, 1872. Kendi soyunun Hazreti Ali'den devam edeceğine dair beyanları için bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/43; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/172. Ayrıca el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 9/100-146 arasında, Hazreti Ali'nin faziletleriyle ilgili pek çok hadis yer alıyor.

kabulü¹ ve yirmi seneden fazla bir süre ilk üç halifeye tâbi olarak onların idaresi altında şeyhülislamlık makamında bulunması Şiilerin bu iddiasını çürütüyor. İlk üç halifenin hilafetleri zamanında İslam adına yapılan fetihler, düşmanla cihad hadiseleri ve Hazreti Ali devrindeki vakalar, yine halifelik hususunda Şîa'nın iddiasını geçersiz kılıyor. Demek, Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ın davası haklıdır.

Soru: Şîa iki kısımdır. Biri Şîa-yı Velâyet, diğeri Şîa-yı Hilafet'tir. Haydi, ikinci kısım, meseleye garaz ve siyaset karıştırdığı için haksız olsun. Fakat birinci kısımda art niyet ve siyaset yok. Halbuki Şîa-yı Velâyet, Şîa-yı Hilafet'e katılmış, yani tarikat ehli olan evliyanın bir kısmı Hazreti Ali'yi (*radiyallâhu anh*) daha faziletli görüyor, Şîa-yı Hilafet'in siyasi davasını tasdik ediyorlar.

Cevap: Hazreti Ali'ye (*radiyallâhu anh*) iki açıdan bakmak gerekir. Birincisi, şahsî kemâlâtı ve mertebesi noktasından. İkincisi, Ehl-i Beyt'in şahs-ı manevîsini temsil etmesi noktasından. Ehl-i Beyt'in şahs-ı manevîsi ise bir bakıma Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vessalam*) mahiyetini gösteriyor.

İşte, birinci nokta itibarıyla başta Hazreti Ali olmak üzere hakikat yolundaki bütün zâtlar, Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer'in (*radiyallâhu anhumâ*) daha önde bulunduğunu beyan ediyorlar.² İslam'a hizmette ve Allah'a yakınlıkta onların makamlarını daha yüksek görmüşler.

İkinci nokta itibarıyla ise Hazreti Ali Ehl-i Beyt'in manevî şahsiyeti-ni, Ehl-i Beyt de Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtü vessalam*) ait bir hakikati temsil eder. Bu yönüyle Hazreti Ali diğer halifelerle kıyaslanamaz. İşte Hazreti Ali hakkındaki fevkalâde övgü dolu hadis-i şerifler³ bu ikinci noktaya bakıyor. Şu hakikati teyit eden sahih bir rivayette Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vessalam*) şöyle buyurmuş: “*Her peygamberin nesli kendinden devam eder. Benim neslim ise Ali'nin soyundandır.*”⁴

¹ Hazreti Ali'nin, Hazreti Ebûbekir (*radiyallâhu anh*) ve Hazreti Ömer (*radiyallâhu anh*) hakkındaki ıkrarlarına dair bkz. Buhârî, *fezâilü ashâb* 5; Ebû Dâvûd, *sünne* 7; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/106.

² Bkz. el-Gazâlî, *Kavâidü'l-Akâid* s. 228; el-Kelâbâzî, *et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf* 1/57. Ayrıca bu konuyla ilgili teferruatlı bilgi için bkz. İmâm Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/134 (251. Mektup), 146 (266. Mektup).

³ Yukarıda ilgili kaynaklara temas edilmişti.

⁴ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 3/43; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/172.

Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) şahsı hakkındaki övgü dolu hadislerin diğer halifelere dair hadislerden daha çok yayılmasının sırrı şudur: Emevîlerin ve Hâricîlerin ona haksız hücumlarına ve onu kusurlu bulmalarına karşılık, Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan hak yolundakiler, Hazreti Ali hakkındaki rivayetleri çok yaydılar. Diğer üç raşit halife ise öyle tenkitlere fazla maruz kalmadıkları ve kusurla itham edilmedikleri için onlara dair hadislerin aynı derecede yayılmasına ihtiyaç görülmedi.

Hem Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtu vesselam*), istikbalde Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) elem verici hadiseler ve cemaatinin içinde fitnelere maruz kalacağını peygamberlik nazarıyla görmüş, Hazreti Ali'yi (*radiyallâhu anh*) ümitsizlikten, ümmetini de onun hakkında sû-i zandan kurtarmak için *كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيْ مَوْلَاهُ*¹ gibi mühim hadislerle onu teselli etmiş ve ümmetine doğru yolu göstermiştir.

Şîa-yı Velâyet'in Hazreti Ali'ye karşı aşırı sevgisi ve tarikatların onu diğer halifelerden üstün tutmaları, kendilerini Şîa-yı Hilafet kadar sorumlu yapmaz. Çünkü tarikat ehli, meslekleri itibarıyla mürşitlerine muhabbetle bakarlar. Muhabbetin gereği ifrattır.² Sevdikleri zâtı makamından daha üstün görmeyi arzu eder ve öyle görürler. Muhabbetin taşkınlıklarında hâl ehli mazur olabilir. Ancak onların bu sevgiden dolayı Hazreti Ali'yi üstün tutması, diğer üç Raşit Halifeyi kınamamak ve onlara düşmanlık beslememek şartıyla, İslam esaslarının dışına çıkmamak kaydıyla mazur görülebilir.

Şîa-yı Hilafet ise içine siyasetin doğurduğu düşmanlık karıştığı için art niyetten, haddi aşmaktan kurtulamıyor, kusurlarını anlayıp özür dileme hakkını kaybediyor. Hatta *لَا لِحُبِّ عَلِيٍّ بَلْ لِبُغْضِ عُمَرَ*³ cümlesini tasdik eder şekilde, İran milliyeti Hazreti Ömer'in (*radiyallâhu anh*) eliyle yara aldığı için⁴ intikamlarını Hazreti Ali sevgisi şeklinde gösteriyorlar.

¹ "Ben kimin efendisiysem, Ali de onun efendisidir." Tirmizî, *menâkıb* 19; İbni Mâce, *mukaddime* 11; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/84, 118, 4/281, 5/347.

² Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), bir şeye karşı duyulan sevginin, insanı görmez ve duymaz hale getirdiğini beyan etmiştir: Ebû Dâvûd, *edeb* 113; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/194, 6/450.

³ Maksat Hazreti Ali'ye duyulan sevgi değil, Hazreti Ömer'e duyulan kindir (*radiyallâhu anhumâ*).

⁴ Bkz. İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 6/12, 21; et-Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 3/283-289; İbni Kesîr, *el-Bidâye* 7/60-70.

Amr İbnü'l-As'ın Hazreti Ali'ye karşı çıkışı¹ ve Ömer İbni Sa'd'ın Hazreti Hüseyin'le (*radiyallâhu anh*) feci savaşı,² Şiiilerde Ömer ismine karşı şid-detli bir kin ve düşmanlığa sebep olmuştur.

Şîa-yı Velâyet'in Ehl-i Sünnet'i tenkit etmeye hakkı yoktur. Çünkü Ehl-i Sünnet, Hazreti Ali'yi kusurlu görmediği gibi, ciddi sever. Fakat hadisçe tehlikeli sayılan aşırı sevgiden³ çekinir. Hadiste geçen, Hazreti Ali'nin tarafını tutanlar hakkındaki peygamber övgüsü⁴ Ehl-i Sünnet'e aittir. Çünkü ölçülü bir sevgiyle Hazreti Ali'ye (*radiyallâhu anh*) taraftar olanlar, hak yolundaki Ehl-i Sünnet ve Cemaat'tir. Hazreti İsa (*aley-hisselam*) hakkındaki aşırı sevgi Hristiyanlar için tehlikeli olduğu gibi, Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) hakkında da o tarz aşırı sevginin tehlikeli olduğu sahih hadiste açıkça beyan edilmiştir.⁵

Şîa-yı Velâyet **dese** ki: Hazreti Ali'nin fevkalâde kemâlâtı kabul edildikten sonra Hazreti Ebûbekir Sıddık'ı (*radiyallâhu anh*) ona tercih etmek mümkün değildir.

Cevap: Hazreti Sıddık-ı Ekber'in ve Fâruk-u Âzam'ın⁶ (*radiyallâhu anhumâ*) şahsî kemâlâtları ve peygamber varisliği vazifesiyle hilafet devrindeki kemâlâtları terazinin bir kefesine; Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) fevkalâde, şahsî, harika kemâlâtı ve hilafeti devrinde mecburen girdiği elem verici, dâhilî hadiselerden kaynaklanan, sû-i zanna sebep olan hilafet mücadeleleri diğer kefeye konulsa, elbette Hazreti Sıddık'ın (*radiyallâhu anh*), Hazreti Fâruk'un veyahut Zinnureyn'in⁷ (*radiyallâhu anhumâ*) kefesinin ağır geleceğini Ehl-i Sünnet görmüştür. Bu yüzden hilafet makamı için önce onlar tercih edilmiştir.

Hem On İkinci ve Yirmi Dördüncü Sözlerde ispat edildiği gibi,

¹ Bkz. İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 3/32; et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 3/101-105; İbni Kesîr, *el-Bidâye* 7/277-283.

² Bkz. et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 3/298; İbni Kesîr, *el-Bidâye* 8/193; ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* 3/307-309.

³ Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/160; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 5/137; el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/12. Ayrıca "dengeli sevmek" prensibiyle ilgili olarak bir hadiste şu ölçü verilmektedir: "Dostunu ölçülü sev, bir gün düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü kız, bir gün dostun olabilir." (Tirmizî, *birr* 60; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/260).

⁴ Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6/354-355, 7/343.

⁵ Yukarıda ilgili kaynaklara temas edilmiştir.

⁶ Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer (*radiyallâhu anhumâ*).

⁷ Hazreti Osman. Peygamber Efendimiz'in iki kızıyla evlenmek şerefine kavuştuğu için kendisine "iki nur sahibi" anlamında "Zinnureyn" denilmiştir.

peygamberliğin derecesi velâyetle nispeten o kadar yüksektir ki, onun bir dirhem cilvesi, velâyetin bir batman¹ cilvesine üstündür. Bu açıdan, peygamber varisi olmak ve peygamberlik hükümlerinin tesisi noktasında² Hazreti Sıddık-ı Ekber'e (*radiyallâhu anh*) ve Fâruk-u Âzam'a (*radiyallâhu anh*) Cenâb-ı Hak tarafından daha çok hisse verildiğini, hilafetleri zamanındaki başarıları ispatlamış, Ehl-i Sünnet ve Cemaat bunu delil kabul etmiş. Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) şahsî kemâlâtı, peygamber varisliğinden gelen o büyük hisseyi hükümden düşürmediği için Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) Şeyheyn-i Mükerreremeyn'in³ hilafetleri devrinde şeyhülislam olmuş ve onlara hürmet etmiştir. Acaba Hazreti Ali'yi seven ve ona hürmet gösteren hak ve sünnet ehli, Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) sevdiği ve ciddi hürmet ettiği zâtları nasıl sevmez, onlara nasıl hürmet göstermez?

Bu hakikati bir misalle izah edelim: Mesela, gayet zengin bir zâtın mirasından evlatlarının birine yirmi batman gümüş ve dört batman altın, ikinciyeye ise beş batman gümüş ve beş batman altın veriliyor. Üçüncüye de üç batman gümüş ve beş batman altın verilse; elbette son ikisi nicelik bakımından az alsalar da kıymetçe daha çok almış olurlar. İşte bu misaldeki gibi, Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer'in peygamber varisi olmak ve Hazreti Peygamber'in (*aleyhissalâtü vesselam*) hükümlerini yerleştirmek noktasında tecelli eden Allah'a yakınlık hakikati altınından hisseleri, şahsî kemâlât ve velâyet cevherinden doğan Allah'a yakınlık ve velâyet vasıflarının çoğuna üstün gelir. Kıyaslamada bu noktaları dikkate almak gerekir.⁴ Yoksa o zâtlar şahsî cesaret, ilim ve velâyet noktasında birbiriyle kıyaslansa hakikatin sureti değişir.

Hem Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*), zâtında görünen Ehl-i Beyt'in şahs-ı manevîsi ve o manevî şahsiyette mutlak verâset yönüyle tecelli eden Muhammedî hakikat (*aleyhissalâtü vesselam*) noktasından başkalarıyla kıyaslanamaz. Çünkü orada Hazreti Peygamber'in (*aleyhissalâtü vesselam*) büyük sırrı vardır.

¹ Yaklaşık sekiz kilogram değerindeki eski ağırlık birimi. 1 batman=6 okka (kıyye), 1 kıyye=400 dirhem, 1 dirhem≈3,2 gram.

² Hazreti Ömer'e ilim ve dinin verildiğine dair bkz. Buhârî, *îmân* 15, *ta'bir* 17, 18, *fezâilü ashâb* 6; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 15, 16; Tirmizî, *rüyâ* 9.

³ Mükerrerem iki zât: Hazreti Ebubekir ve Hazreti Ömer (*radiyallâhu anhümâ*).

⁴ Bkz. Tirmizî, *rüyâ* 10; Ebû Dâvûd, *sünnet* 8; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/44, 50.

Şîa-yı Hilafet'in Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e karşı mahcubiyet-ten başka bir hakları yoktur. Çünkü onlar Hazreti Ali'yi fevkalâde sevdiklerini iddia ettikleri halde kusurlu gösteriyorlar. Mezhepleri, Hazreti Ali'nin ahlâk zaafına düşmüş olmasını gerektiriyor. Çünkü diyorlar ki: "Hazreti Sıddık ile Hazreti Ömer (*radiyallâhu anhumâ*) hak-sız oldukları halde Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) onlara göz yummuş, Şîa tabiriyle, 'takiyye' yapmış, yani onlardan korkmuş, riyakârlık etmiş."¹ İslam kahramanı olan, "Allah'ın aslanı" unvanını kazanan,² sıddıkların kumandanı ve rehberi böyle bir zâtı riyakârlık ve korkaklıkla, sevmediği zâtlara yapmacıklı bir şekilde muhabbet göstermekle, yirmi seneden daha fazla korku içinde onlara katılıyormuş gibi görünmekle ve haksız idarecilere tâbi olmayı kabul etmekle vassıflandırmak, onu sevmek değildir. Hazreti Ali, böyle bir sevgiden uzaktır, yücedir.

Hak yolundakilerin mezhebi ise Hazreti Ali'yi hiçbir şekilde kusurlu göstermez, onu ahlâk zaafı ile itham etmez, öyle harika bir cesarete korkaklık yakıştırmaz ve der ki: "Hazreti Ali, Raşit Halifeleri hak görmeseydi bir dakika tanımaz ve onlara itaat etmezdi. Demek ki, onları haklı ve üstün gördüğü için gayret ve cesaretini hakperestlik yolunda sarf etmiştir."³

Sözün Özü: *Hiçbir şeyde ifrat ve tefrit iyi değildir. İstikamet orta yoldur ki,⁴ Ehl-i Sünnet ve Cemaat onu tercih etmiş. Fakat malesef Vehhabilik ve Hâricilik fikri kısmen Ehl-i Sünnet ve Cemaat perdesi altına girdiği gibi, siyaset düşkünleri ve bir kısım dinsizler, Hazreti Ali'yi tenkit ediyor. Hâşâ, "Siyaseti bilmediği için hilafete tam lâyık olamamış, ümmeti idare edememiş." diyorlar. İşte onların*

¹ Bkz. er-Râzî, *İ'tikâdâtü Firaki'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn* 1/60, 61; İbni Teymiyye, *Minhâcû's-Sünne* 6/320-322.

² Bkz. Ahmed İbni Abdullah et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadîra* 1/245; Ahmed İbni Abdullah et-Taberî, *Zehâiru'l-Ukbâ* 1/92.

³ Mesela Hazreti Ali, Hazreti Ebûbekir hakkında şu sözleri sarf etmiştir: "Eğer Ebûbekir'de hilafet işine liyakat görmeseydik, hilafeti ona bırakmazdık." "İçimizde hilafete en lâyık olan Ebûbekir'dir. O, Efendimiz'le beraber mağara arkadaşlığı yapmıştır. Yaşı da hilafete müsaittir. Efendimiz kendi sağlığında Ebûbekir'i namaz kaldırması için görevlendirmişti." (Bkz. İbni Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa* 1/130-132).

⁴ Bkz. "İşlerin en hayırlı olanı vasat olanıdır." (İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/179; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 3/402, 5/261; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/470).

bu haksız ithamları yüzünden Alevîler, Ehl-i Sünnet'e küsüyor. Halbuki Ehl-i Sünnet'in düsturlarında ve esas mezheplerinde bu fikirler bulunmaz, hatta Ehl-i Sünnet bunun aksini ispatlıyor. Hâricîlerin ve dinsizlerin yaydığı böyle fikirler yüzünden Ehl-i Sünnet mahkûm edilemez. Belki onlar, Hazreti Ali'ye Alevîlerden daha çok taraftar-
dır. Bütün hutbelerinde, dualarında Hazreti Ali'yi lââyık olduğu övgü ile anıyorlar. Bilhassa Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebindeki evliya ve asfiyanın büyük çoğunluğu onu mürşit ve Şâh-ı Velâyet kabul ediyor.¹ Alevîler, hem kendilerinin hem Ehl-i Sünnet'in düşmanlığını hak eden Haricîleri ve dinsizleri bırakıp hak yolundakilere karşı cephe almamalıdır. Hatta bazı Alevîler, Ehl-i Sünnet'e inat sünneti terk ediyor. Her neyse... Bu mesele hakkında fazla söz söyledik, zira bu, ulema arasında çokça bahis konusu olmuştur.

Ey hak yolunda olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Ehl-i Beyt sevgisini yol edinen Alevîler! Çabuk bu mânâsız, haksız, zararlı ve bir hakikate dayanmayan anlaşmazlığı bitiriniz. Yoksa kuvvetli bir şekilde hüküm süren şimdiki dinsizlik cereyanı, birinizi diğerini ez-
mek için âlet edecek. Ve birinizi mağlup ettikten sonra o âleti de kıracak. Allah'ın birliğine inanan sizlerin, aranızda kardeşliği ve beraberliği emreden yüzlerce esaslı mukaddes bağ varken, ayrılığı gerektiren küçük meseleleri bırakmanız şarttır.

İKİNCİ MAKAM

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ²
ayetinin ikinci hakikatine dair olacaktır.³ HAŞİYE

¹ Bkz. İmâm Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/134 (251. Mektup).

² "(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O'ndan başka ilah yoktur. Ben O'na dayandım, O'na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş'ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetenedir)." (Tevbe sûresi, 9/129).

³ HAŞİYE Bu İkinci Makam, On Birinci Lem'a olarak telif edilmiştir.

Beşinci Lem'a

¹ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ¹ ayetinin gayet mühim bir hakikatini² on beş mertebede beyan eden bir risale olacaktı. Fakat hakikat ve ilimden çok, zikir ve tefekkür ile alâkalı bulunduğundan şimdilik ertelendi.³
^{HASİYE} Gerçi On Birinci Lem'a olan *Sünnetin Mertebeleri ve Bid'at Has-talığının İlacı* adlı gayet mühim bir risale Beşinci Lem'a olarak önce-den yazılmıştı. Fakat o risale, on bir mühim nükteye ayrıldığından On Birinci Lem'a'ya dâhil edildi. Beşinci Lem'a açığa kaldı.

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

² Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kıyametin dehşeti karşısında bu duayı tavsiye buyurmaktadır: İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/76; İbni Hibbân, *es-Sahih* 3/105. Ayrıca Hazreti İbrahim (aleyhisselam), ateşe atıldığında bu sözü söylemiştir: İbni Ebî Şey-be, *el-Musannef* 6/76.

³ ^{HASİYE} Hazreti Üstadımız Arapça Yirmi Dokuzuncu Lem'a'nın Altıncı Bab'ının haşiyesin-de bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek sözün mertebeleri, ilimden ziyade fikir ve zikirle alâkalı olduğundan, Arapça yazıldı...” beyanında bulunmaktadır.

Altıncı Lem'a

¹ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ² cümlesinin ifade ettiği, pek çok ayetin² mühim hakikatlerini yine on beş-yirmi fikrî mertebede bildiren bir risale olacaktı. Bu Lem'a da, Beşinci Lem'a gibi, nefsimde hissettiğim ve ruhî yolculuğumda zikir ve tefekkürle seyrettiğim mertebelerden ibaret olduğundan, ilim ve hakikatten çok zevk ve hal ile alâkalıdır. Bu sebeple, hakikati ifade eden *Lem'alar*'ın içinde değil, sonunda yazılması uygun görüldü.³ HAŞİYE

¹ “Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. Bkz. Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46.

² Bu ayet-i kerimelerden bir kısmı şunlardır: “Maşallah! Allah ne güzel dilemiş ve yapmış! Ondandır başka gerçek güç ve kuvvet sahibi yoktur.” (Kehf sûresi, 18/39); “Bütün kuvvet ve kudretin yalnız Allah'a ait olup” (Bakara sûresi, 2/165). Ayrıca bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğuna dair bkz. Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 50, *tevhid* 9; Müslim, *zikir* 44-47).

³ HAŞİYE Hazreti Üstadımız Arapça Yirmi Dokuzuncu Lem'a'nın Altıncı Bab'ının haşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek sözün mertebeleri, ilimden çok fikir ve zikirle alâkalı olduğundan, Arapça yazıldı...” beyanında bulunmaktadır.

Yedinci Lem'a

Fetih sûresinin son ayetlerinde geçen, gayba dair yedi çeşit haber hakkındadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ^١
مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ
ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ۖ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى
الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۖ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ
رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرِيَهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي
وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ
أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ
الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا^١

¹ “Allah, Resûlünün rüyasını elbette doğru çıkaracaktır. İnşallah siz kiminiz başını tıraş ettirmiş, kiminiz saçlarını kısaltmış olarak, Mescid-i Haram’a korkmaksızın tam bir güven içinde gireceksiniz. Ama Allah sizin bilemediğiniz şeyleri bildiğinden, ondan önce yakın bir zafer nasip etti. Bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve hak dinle gönderen O’dur. Buna şahit olarak Allah yeter. Muhammed Allah’ın Resûlüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah’tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların âlâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır. Bunlar, Tevrat’taki sıfatları olup İncil’deki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki, filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki, ekicilerin hoşuna gider, kâfirleri de öfkelenendir. İşte böylece Allah, onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfîret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Fetih sûresi, 48/27-29).

Fetih sûresindeki bu üç ayetin birçok mucizevî yönü var. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın on küllî mucizelik yönünden biri olan gayba dair haberler, şu üç ayette yedi surette görülüyor.

BİRİNCİSİ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا... الخ beyanı, Mekke'nin fethini önceden, kesin bir şekilde haber veriyor. Bu hadise iki sene sonra, ayetin haber verdiği gibi gerçekleşmiştir.²

İKİNCİSİ

Hudeybiye Barışı, İslam aleyhinde görünse de, onun neticesinde Kureyşliler bir derece galip görünmüş olsa da فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا ayeti, Hudeybiye Antlaşması'nın aslında büyük bir manevî fetih olduğunu, başka fetihlerin de anahtarı olacağını bildiriyor.

Gerçekten de Hudeybiye Barışı ile gerçî maddî kılıç geçici olarak kınına sokuldu, fakat Kur'an-ı Hakîm'in şimşek gibi elmas kılıcı çıktı, kalbleri ve akılları fethetti. Barış vesilesiyle Müslümanlar ve Kureyşliler birbirleriyle yakınlaşıp görüştüler.⁴ İslamiyet'in güzellikleri ve Kur'an'ın nurları, inat ve kavim bağnazlığının perdelerini yırtarak hükmünü yerine getirdi. Mesela bir askerî dâhi olan Halid bin Velid ve bir siyaset dâhisi olan Amr İbnü'l-As gibi mağlubiyeti kabul etmeyen zâtları, Hudeybiye Barışı ile cilvesini gösteren Kur'an'ın kılıcı mağlup etti.⁵ Medine-i Münevvere'de tam bir boyun eğişle İslamiyet'e teslim olduktan sonra Hazreti Halid bir "Seyfullah" (Allah'ın kılıcı) suretine girdi ve İslam fetihlerinin bir kahramanı oldu.⁶

Mühim bir soru: Kâinatın İftihar Kaynağı, Âlemlerin Rabbinin Sevgilisi Hazreti Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) sahabilerinin

¹ "Allah, Resûlünün rüyasını elbette doğru çıkaracaktır." (Fetih sûresi, 48/27).

² Bkz. İbni Hişâm, *es-Sîratü'n-Nebeviyye* 5/69; İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/139-146; et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/152-153.

³ "Allah sizin bilemediğiniz şeyleri bildiğinden, ondan önce yakın bir zafer nasip etti." (Fetih sûresi, 48/27).

⁴ Bkz. İbni Hişâm, *es-Sîratü'n-Nebeviyye* 4/288-296; İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/98-105.

⁵ Bkz. İbni Hişâm, *es-Sîratü'n-Nebeviyye* 4/7; İbni Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 4/252; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 9/61; et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* 2/145.

⁶ Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/299, 300; el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr* 3/136.

müşriklere karşı Uhud Savaşı'nın sonunda¹ ve Huneyn Savaşı'nın başlangıcında mağlup olmalarının² hikmeti nedir?

Cevap: O zaman müşrikler içinde, gelecekte sahabenin büyüklere denk olacak Hazreti Halid gibi birçok zât bulunduğundan, ilahî hikmet, şanlı ve şerefli istikballerini gözeterek izzetlerini bütün bütün kırmamak için, gelecekteki iyi amellerinin peşin bir mükâfatı olarak bu hükmü vermiş, izzetlerini incitmemiş. Demek, o savaşlarda sahabe, geleceğin sahabilerine mağlup olmuş. Böylece o müstakbel sahabiler kılıç korkusuyla değil, hakikat parıltılarının verdiği şevkle İslamiyet'e girmiş ve yaradılıştan gelen yiğitlikleri zilletle sarsılmamıştır.

ÜÇÜNCÜSÜ

Ayet, لَا تَخَافُونَ³ kaydıyla şu haberi veriyor: “Sizler mutlak bir güven içinde Kâbe’yi tavaf edeceksiniz.” Arap yarımadasındaki bedevî kavimlerin, Mekke’nin etrafındaki toplulukların ve Kureyş kabilesinin çoğu Müslümanlara düşmanken, “Yakın bir zamanda hiç korku hissetmeden Kâbe’yi tavaf edeceksiniz” müjdesiyle o yarımadanın itaat altına alınacağına ve bütün Kureyş’in içine İslamiyet’in tam bir emniyetle yerleştirileceğine işaret eder, bunu haber verir. Aynen haber verdiği gibi gerçekleşmiştir.⁴

DÖRDÜNCÜSÜ

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ⁵ ayeti kesin bir şekilde bildiriyor ki: “Resûl-u Ekrem’in (aleyhissalâtü vesselam) getirdiği din, bütün dinlere üstün gelecek.” Halbuki o devirde yüz milyonlarca mensubu olan Hristiyanlık, Yahudilik ve Mecusilik; Roma, Çin ve İran gibi yüz milyonlarca nüfusu bulunan cihangir devletlerin resmî dinleri iken, henüz kendi küçük kabilesine karşı bile tam galip gelmemiş durumda-

¹ Bkz. Buhârî, *cihâd* 65, *bed’u’l-halk* 11, *menâkıbu’l-ensâr* 22, *meğâzî* 18, *eymân* 15, *diyât* 16.

² Bkz. Buhârî, *meğâzî* 54, *cihâd* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihâd* 79; Tirmizî, *cihâd* 15.

³ “Korkmazsınız.” (Fetih sûresi, 48/27).

⁴ Bkz. İbni Hişâm, *es-Sîratü’n-Nebeviyye* 5/69; İbni Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ* 2/139-146; et-Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk* 2/152-153.

⁵ “Bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve hak dinle gönderen O’dur.” (Fetih sûresi, 48/28).

ki Muhammed-i Arabî'nin (*aleyhissalâtü vesselam*) getirdiği dinin, bütün dinlere üstün ve bütün devletler karşısında galip olacağını açıkça ve şüphesiz haber veriyor. Zaman, gayba dair o haberi, İslam kılıcının Hint Okyanusu'ndan Atlas Okyanusu'na kadar uzanmasıyla doğrulamıştır.

BEŞİNCİSİ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ
رُكَّعًا سُجَّدًا...¹ النخ

Bu ayetin başı, sahabenin, insanlık içinde Peygamberlerden sonra en seçkin makamda olmasını sağlayan yüksek seciyelerini ve kıymetli meziyetlerini bildirir. Açık mânâsıyla sahabenin tabakalarının istikbalde sahip olacakları ayrı ayrı seçkin, has sıfatları ifade eder. İşarî mânâsıyla ise hakikatleri delilleriyle bilen âlimlerce, Resûl-u Ekrem'in ahirete irtihalinden sonra makamına geçecek Raşit Halifelere hilafet sırası ile işaret edip her birinin en meşhur farklılık ve üstünlük sebepleri olan hususi, şahsî sıfatlarını haber verir.²

Şöyle ki: ³وَالَّذِينَ مَعَهُ beyanı, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) hususi maiyeti ve sohbetiyle, ardından ilk önce vefat ederek yine maiyetine ilk girmekle meşhur olan ve diğer sahabilerden ayrılan Hazreti Sıddık'a işaret eder. ⁴أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ ifadesi, istikbalde yeryüzündeki devletleri fetihleriyle titretecek ve adaletiyle zalimlere yıldırım gibi şiddet gösterecek olan Hazreti Ömer'e bakar. ⁵رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ beyanı, gelecekte çok mühim bir fitne hazırlanırken kusursuz merhameti ve şefkatiyle Müslümanlar arasında kan dökülmemesi için ruhunu feda, nefsini teslim ederek Kur'an okurken mazlum bir halde şehit olmayı seçen Hazreti Osman'ı gösterir. ⁶تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَتَّبِعُونَ فَضْلاً مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

¹ "Muhammed Allah'ın Resûlüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken (Allah'tan lütuf ve rıza ararken) görürsün." (Fetih sûresi, 48/29).

² Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe* 1/434; el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl* 4/206; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr* 7/446.

³ "Onun beraberindeki (müminler)..." (Fetih sûresi, 48/29).

⁴ "...kâfirlere karşı şiddetlidirler." (Fetih sûresi, 48/29).

⁵ "...kendi aralarında şefkatlidirler." (Fetih sûresi, 48/29).

⁶ "Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün." (Fetih sûresi, 48/29).

liyâkati ve kahramanlığı sebebiyle kendisine verildiği halde kusursuz bir zühd, ibadet, fakr ve iktisadı tercih eden, devamlı rükû ve secdesi ile gösterdiği engin kulluğu herkesçe doğrulanan Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) gelecekteki vaziyetini, o fitneler neticesindeki savaşıardan sorumlu bulunmadığını, niyetinin ve gayesinin Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı olduğunu bildirir.

ALTINCISI

¹ *مَتْلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ* cümlesi iki yönden, gayba dair bir haberdır.

Birincisi: Hazreti Peygamber (*aleyhissalâtü vesselam*) gibi ümmî bir zât için gayb hükmünde olan Tevrat'taki sahabe vasıflarını haber veriyor.

Evet, Tevrat'ta –On Dokuzuncu Mektup'ta ifade edildiği gibi– ahir-zamanda gelecek Peygamber'in sahabileri hakkında şöyle bir beyan var: “Kutsilerin bayrakları beraberlerindedir.”² Yani onun sahabileri Allah'ın emirlerine itaat eden ibadet ehli, salih ve veli zâtlardır ki, o vasıfları “kutsî” yani “mukaddes” tabiriyle anlatılmıştır. Tevrat pek çok dile tercümeyle o kadar tahrif edildiği halde, Fetih sûresinin *مَتْلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ* hükmünü farklı ayetleriyle tasdik ediyor.

O gaybî haberin ikinci yönü şudur: *مَتْلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ* beyanı haber veriyor ki: “Sahabe ve Tâbiin, ibadette öyle bir dereceye çıkacaklar ki, ruhlarındaki nuraniyet yüzlerine aksedecek ve çok secde etmelerinden dolayı alınlarında bir velilik mührü görünecek.”

Evet, zaman bunu açıkça, şüphesiz ve parlak bir şekilde ispat etmiştir. O kadar hayret verici fitneler ve siyasi karışıklıklar içinde, Zeynelâbidîn gibi gece gündüz bin rekât namaz kılan³ ve Tavûs el-Yemânî gibi⁴ sabah namazını kırk sene yatsı abdestiyle edâ eden çok mühim zâtlar⁵ *مَتْلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ* beyanının sırrını göstermişlerdir.

¹ “Bunlar, Tevrat'taki sıfatlardır.” (Fetih sûresi, 48/29)

² Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Eski Ahit, Tesniye, bâb 33, cümle 2 (s. 213); el-Halebî, *es-Sıratü'l-Halebiyye* 1/218.

³ Bkz. İbni Asâkir, *Târihu Dimaşk* 41/378; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 20/390; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* 4/392.

⁴ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 2/288.

⁵ Yatsı abdestiyle sabah namazını kılan pek çok zât olduğunu belirten İmam Gazâlî, Tâbiinden 40 sene boyunca böyle yapan kırk kişinin isimlerini vermektedir: el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 1/359.

YEDİNCİSİ

وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ
يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ¹

beyanı iki yönden, gayba dair bir haberdır.

Birinci Yönü

Ümmî olan Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*) için gayb hük-
mündeki İncil'in sahabeye dair haberlerini bildirmesidir.

Evet, İncil'de ahirzamanda gelecek Peygamber'in (*aleyhissalâtü ves-
selam*) vasıflarını anlatan *كَذَلِكَ² وَأَمَّهُ حَدِيدٍ مِنْ قَضِيبٍ مَعَهُ* gibi cümleler
var. Yani o peygamber, Hazreti İsa (*aleyhisselam*) gibi kılıcsız değil, kılıç
kuşanan bir peygamber olarak gelecek, cihad ile vazifelendirilecek ve
onun sahabileri de kılıçlı ve cihada memur olacaklardır. O demirden
kılıcın sahibi, âlemin reisi olacaktır. Çünkü İncil'in bir yerinde Hazreti
İsa şöyle der: “Ben gidiyorum ki âlemin reisi gelsin.”³ Yani Âlemin
Reisi (*aleyhissalâtü vesselam*) geliyor.

İncil'in bu iki cümlesinden anlaşılıyor ki, sahabiler başlangıçta az
ve zayıf görünseler de çekirdekler gibi boy atıp gelişecek, büyüyüp
kuvvetlenerek kâfirlerin kinlerini boğazlarında düğümleyip onları bo-
ğacak, kılıçlarıyla insanlığı kendilerine boyun eğdirip imamları olan
Peygamber'in de (*aleyhissalâtü vesselam*) Âlemin Reisi olduğunu ispat-
layacaklar. Bu, aynen Fetih sûresindeki ayetin mealini ifade ediyor.

İkinci Yönü

Bu beyan şunu haber veriyor: Sahabe gerçi sayıca azlığından ve
zayıflığından dolayı Hudeybiye Antlaşması'nı kabul etmiştir; fakat

¹ “İncil'deki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki, filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvet-
lendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki, ekicilerin
hoşuna gider, kâfirleri de öfkelenendirir.” (Fetih sûresi, 48/29).

² “O'nun yanında kılıcı vardır, onunla savaşıacak. Ümmeti de O'nun gibi olacak.”
Kitâb-ı Mukaddes (Arapça tercüme), Mezmurlar, bâb 2, cümle 9 (s. 695); en-Nebhânî,
Huccetullâhi ale'l-Âlemin s. 114.

³ Bkz. İbni Kayyim el-Cevziyye, *Hidayetü'l-Hıyârâ* 1/55, 85, 157, 5/284; Kitâb-ı Mukad-
des (Türkçe tercüme), Yeni Ahit, Yuhanna, bâb 16, cümle 7-8.

elbette kısa bir zaman içinde süratle öyle bir gelişme gösterecek, ihtişam ve kuvvet kazanacaklardır ki, yeryüzü tarlasına kudret eliyle ekilen ve insanlığın o zamanki gafleti sebebiyle kısa, kuvvetsiz, noksan, bereketsiz olan sümbüllerine nispeten gayet yüksek, kuvvetli, meyveli ve bereketli bir surette çoğalacak, kuvvet bulacaklardır. Haşmetli devletleri gıptadan, hasetten ve kıskançlıktan kaynaklanan bir öfke içinde bırakacaklardır. Evet, zaman, gayba ait bu haberin doğruluğunu çok parlak bir şekilde göstermiştir.

O haberde gizli bir imâ daha var: Sahabeyi mühim sıfatlarla överken, ardından çok büyük bir mükâfat vaadi gelmesi gerektiği halde, مَغْفِرَةً kelimesiyle istikbalde sahabiler arasındaki fitneler yüzünden mühim kusurlar ortaya çıkacağına işaret ediyor. Çünkü mağfiret, kusurun varlığına delildir. Ve o zamanda sahabe için en mühim gaye ve en yüksek ihsan “mağfiret”, en büyük mükâfat ise af ve bağışlanmak olacaktır. مَغْفِرَةً kelimesi, bu ince imâyla beraber, sûrenin başındaki لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ¹ cümlesiyle de irtibatlıdır. Sûrenin başı, hakiki mânâda günahlardan mağfirete işaret etmiyor; çünkü Hazreti Peygamber’de (aleyhissalâtu vesselam) ismet var, günah yok. Belki peygamberlik makamına lâıyk bir mânâ ile ona ve sonunda sahabeye mağfiret müjdesi vermekle o imâyâ bir incelik daha katıyor.

İşte Fetih sûresinin sonundaki üç ayetin on mucizelik yönünden yalnız gayba ait haberlerin sadece yedi örneğini gösterdik. Cüzî iradeye ve kadere dair olan Yirmi Altıncı Söz’ün² HAŞİYE sonunda, şu son ayetin harflerinin dizilişindeki mühim bir mucizelik parıltısına işaret edilmiştir. Bu son ayet, cümleleriyle sahabeye baktığı gibi, kayıtlarıyla da yine sahabenin hallerine bakıyor. Kelimeleriyle sahabenin vasıflarını ifade ettiği gibi,³ harfleriyle ve ayetteki harflerin tekrarı sayısınca yine Bedir, Uhud, Huneyn, Suffe, Rıdvan Ashabı gibi sahabenin meşhur tabakalarında bulunan zâtlara işaret ediyor. Cifr ilminin bir türü ve anahtarı olan tevafuklarla ve ebced hesabıyla daha pek çok sırrı bildiriyor.

¹ “Bu da Allah’ın, senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması... içindir.” (Fetih sûresi, 48/2).

² HAŞİYE Kadere dair bu husus, Üstadımızın uygun görmesiyle *Barla Lâhikası*’nda “Çeşitli Meseleler” başlığı altında “Beşinci Mesele” olarak yer almaktadır.

Naşirler

³ Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *Fezâilü’s-Sahâbe* 1/434; el-Begâvî, *Meâlimü’t-Tenzil* 4/206.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

Fetih sûresinin son ayetinin işârî mânâsıyla gayba dair verdiği haber ve aşağıdaki ayette o haberin aynı işârî mânâ ile verilmesi dolayısıyla kısaca bu meseleden bahsedilecek.

BİR İLAVE

وَلَهْدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝
وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا²

Bu ayetlerin beyanındaki binlerce nükteden ikisine işaret edeceğiz.

Birinci Nükte

Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan mefhumlarıyla ve açık mânâsıyla hakikatleri ifade ettiği gibi, farklı üslûp özellikleri ve ayrı ayrı incelikleriyle de pek çok işârî mânâyı bildiriyor. Her bir ayetin pek çok mânâ tabakası vardır. Kur'an, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan ilminden geldiği için bütün o mânâlar murat edilmiş olabilir. İnsanın sınırlı aklıyla ve şahsî iradesiyle söylediği sözler gibi bir-iki mânâdan ibaret kalmaz.

İşte bu sırta binaen tefsir âlimleri tarafından Kur'an ayetlerinin sayısız hakikati beyan edilmiştir. Fakat tefsircilerin bildirmediği daha pek çok hakikat var. Kur'an'ın bilhassa harflerinde ve açık mânâsından farklı olan işaretlerinde çok mühim ilimler bulunur.

İkinci Nükte

İşte şu ayet-i kerime,

مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا³

¹ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

² “Ve onları dosdoğru yola ilettirdik. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebiler, sıddıklar, şehitler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/68-69).

³ “İşte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebiler, sıddıklar, şehitler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/69).

beyanıyla insanlıkta doğru yol üzere bulunan, hakiki ilahî nimetlere mazhar birer topluluk olan peygamberleri, sıddıkları, şehitleri, salihleri ve tâbiîni ifade etmekle beraber, İslam âleminde o beş kısmın en mükemmelini de ayrıca ve açıkça gösterir. Sonra o beş kısmın imamlarını ve reislerini meşhur sıfatlarıyla zikredip onlara işarette bulunduğu gibi, gayba dair bir haber olarak mucizeliğinin bir parıltısı ile o toplulukların gelecekteki reislerinin vaziyetlerini de bir yönüyle tayin eder.

Evet, ¹ مِنَ النَّبِيِّنَ kelimesi nasıl ki açıkça Hazreti Peygamber'e (aleyhissalâtü vesselam) işaret ediyor. ² وَالصِّدِّيقِينَ beyanı da Hazreti Ebûbekir Sıddık'a (radiyallâhu anh) bakıyor. Onun, Peygamber aleyhissalâtü vesselamdan sonra, ikinci olduğuna, yerine ilk kendisinin geçeceğine, "Sıddık" isminin ümmetçe ona hususi bir unvan olarak verileceğine ve onun sıddıkların başı görüleceğine işaret ediyor. ³ وَالشُّهَدَاءَ kelimesiyle ise Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali'yi (rdvânullâhi aleyhim ecmaîn) gösteriyor. Üçünün Hazreti Sıddık'tan sonra peygamber hali-feliğine mazhar olacaklarını ve şehit düşeceklerini, şahadet faziletinin de diğer faziletlerine ilave edileceğini gaybî bir haber olarak bildiriyor. ⁴ وَالصَّالِحِينَ kelimesiyle Süffe, Bedir, Rıdvan Ashabı gibi seçkin zâtlara işaret ederek, ⁵ وَحَسَنَ أَوْلَئِكَ رَفِيقًا cümlesinin açık mânâsıyla müminleri onlara uymaya teşvik ediyor ve Tabiîn'in onlara uymasının çok şerefli ve güzel olduğunu gösteriyor. Dört Halife'nin beşincisi olarak ⁶ إِنَّ الْخِلَافَةَ hadisi şerifinin hükmünü tasdik etmek ve hilafetinin süresi az olmakla beraber büyük kıymetini göstermek için işarî mânâsıyla Hazreti Hasan'ı (radiyallâhu anh) bildiriyor.

Sözün Özü: Fetih sûresinin son ayeti Dört Halife'ye baktığı gibi, bu ayet de gayba dair bir haber olarak onların gelecekteki vaziyetlerini teyit eder ve işaretlerle kısmen onlara bakar. İşte Kur'an'ın mucizelik yönlerinden olan gaybî haberlerin i'câz parıltıları Kur'an ayetlerinde sayılamayacak kadar çoktur. Sadece zahire göre hüküm verenlerin

¹ "Nebilerle..." (Nisâ sûresi, 4/69).

² "Sıddıklarla..." (Nisâ sûresi, 4/69).

³ "Şehitlerle..." (Nisâ sûresi, 4/69).

⁴ "Salih kişilerle..." (Nisâ sûresi, 4/69).

⁵ "Bunlar ne güzel arkadaşlar!" (Nisâ sûresi, 4/69).

⁶ "Hilafet benden sonra otuz sene devam edecektir." (Tirmizî, *fiten* 48; Ebû Dâvûd, *sünen* 9; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/220, 221).

onları kırk elli ayetle sınırlandırmaları sıg bir bakışın eseridir. Hakikatte ise o mucizelik parıltıları bini aşkındır. Bazen bir ayette gayba dair dört-beş farklı haber bulunur.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا¹
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

BU İLAVEYE İKİNCİ BİR İZAH³ HAŞİYE

Fetih sûresinin sonundaki gaybî işaretleri teyit eden, Fatiha-yı Şerife'deki sırât-ı müstakim ehlinin ve ⁴صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ⁴ ayetinde murat edilenlerin kimler olduğunu bildiren, pek uzun ebediyet yolunda en nuranî, sevimli, sayıca çok ve cazibeli bir dostlar kafilisini gösteren, müminleri ve şuur sahiplerini o kafileye katılmaya ve eşlik etmeye şiddetle, mucizevî bir şekilde sevk eden şu ayet; فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ⁵ yine Fetih sûresinin son ayeti gibi Dört Halife'ye ve beşinci halife olan Hazreti Hasan'a (*radiyallâhu anh*) işaret ediyor. Belâgat ilminde “mearîzu'l-kelâm”⁶ (sözün katmanları arasından çıkan ince mânâlar) ve “müstetbeâtü't-terâkîb”⁷ (sözün çağrıştırdığı mânâlar) denilen, kastedilenden başka işârî ve dolaylı mânâlarla geleceğe ait hadiseleri bir-kaç şekilde haber veriyor. Şöyle ki:

Ayet, açık mânâsı ile insanlar arasında Cenâb-ı Hakk'ın yüce nimetlerine mazhar ve dosdoğru yol üzere olan peygamberlerin,

¹ “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286).

² “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

³ HAŞİYE Kardeşlerim her ikisini faydalı bularak iki izahı beraber kaydetmişler, yoksa biri kâfiydi.

⁴ “Nimet ve lûtfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet.” (Fâtiha sûresi, 1/7).

⁵ “(Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse) işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği ne-biler, sıddıklar, şehitler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/68-69).

⁶ Bkz. el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an* 10/191, 199; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis* 3/212.

⁷ Bkz. el-Hamevî, *Hızanetü'l-Edeb* 2/294; İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 1/406; el-Münâvî, *et-Teârif* 1/32, 55.

sıddıkların, şehitlerin, salihlerin ve Tabiîn'in "Allah'ı görür gibi ibadet eden muhsinler" olduğunu bildiriyor. İslam âlemi içinde o toplulukların en mükemmelinin ve en faziletlisinin bulunduğunu, Ahirzaman Peygamberi'nin (*aleyhissalâtü vesselam*) varisi olmak sırrıyla silsile halinde devam eden peygamber varisi cemaati, Sıddık-ı Ekber'in sıddıkiyet madeninden gelen sıddıklar kafilesini, diğer üç halifenin şehadet mertebesine bağlı bulunan şehitler kafilesini, وَالَّذِينَ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ سırrına bağlı olan salihler cemaatini ve تَحْبُونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمْ اللَّهُ وَالصَّادِقِينَ³ sırrına uyan, sahabenin ve raşit halifelerin rehberliğinde giden Tabiîn'i gaybî haberlerle gösteriyor. kelimesi, işarî mânâsıyla, Resûl-u Ekrem'den (*aleyhissalâtü vesselam*) sonra makamına geçecek, halifesi olacak ve Müslümanlar arasında "Sıddık" unvanıyla bilinecek olan sıddıklar kafilesinin reisi Hazreti Ebûbekir Sıddık'ı haber veriyor.

وَالشُّهَدَاءُ⁴ kelimesi, raşit halifelerden üçünün şehit olacağını, Hazreti Sıddık'tan sonra halifelik makamına üç şehidin geçeceğini bildiriyor. Çünkü الشُّهَدَاءُ kelimesi cem, yani çoğuldur. Cemin en azı üçtür. Demek, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali (*radiyallâhu anhum*), Hazreti Sıddık'tan sonra İslam devletinin başına geçecek ve şehit olacaklardır. Geleceğe dair bu haber aynen gerçekleşmiştir.

وَالصَّالِحِينَ⁵ kaydını ise Suffe Ashabı gibi Allah'ın emirlerine uymada ve ibadette Tevrat'ın övgüsüne mazhar olmuş takva ve ibadet ehli salihlerin sayısının istikbalde çok artacağını haber vermekle beraber, وَحَسَنَ أَوْلِيَّكَ رَفِيقًا⁶ cümlesi, sahabeye ilim ve amelde eşlik edip uyan Tabiîn'in tâbî oluşunu ve ebediyet yolunda o dört kafilenin rehberliklerini takdir eder. Hazreti Hasan'ın (*radiyallâhu anh*) hilafeti bir ay gibi kısa bir süre devam etse de إِنَّ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً⁷ ve

¹ "İman edip makbul ve güzel işler yapanlar." (Bakara sûresi, 2/82).

² "De ki, ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız gelin bana uyun ki, Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmran sûresi, 3/31).

³ "Sıddıklarla..." (Nisâ sûresi, 4/69).

⁴ "Şehitlerle..." (Nisâ sûresi, 4/69).

⁵ "Salih kişilerle..." (Nisâ sûresi, 4/69).

⁶ "Bunlar ne güzel arkadaşlar!" (Nisâ sûresi, 4/69).

⁷ "Hilafet benden sonra otuz sene devam edecektir." (Tirmizî, *fiten* 48; Ebû Dâvûd, *sünnet* 9; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/220, 221).

yüz seksen küsur İsm-i Celâl'ine ve iki yüz seksen küsur ayetin sayısına tevafuk etmekle beraber, ebcedin alfabe sırasına göre olan ikinci hesabıyla yine dört bin küsur eder. O da Cenâb-ı Hakk'ın yukarıda geçen beş isminin adedine ve kesirleri göz ardı edilirse bismelenin sayısına denk düşüyor. Demek, bu tevafuk sırrına binaen **اَلَمْ** hem atfedildiği şeyi içeren bir isimdir, hem Bakara sûresine ve Kur'an'a bir unvan, hem ikisine özet halinde bir fihrist, hem ikisinin örneği, özü ve çekirdeği, hem de bismelenin özetidir. Ebcedin bilinen hesabıyla **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** Rab isminin adedine eşit olmakla beraber, **اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**¹ deki şeddeli ر iki ر sayılırsa dokuz yüz doksan olur ve pek çok mühim sırrı gösterir. On dokuz harfiyle on dokuz bin âlemin anahtarındır.

Kur'an'ın bütününde sayfanın sonundaki satırın ilk yarısında seksen Lafza-yı Celâl birbirine tevafukla baktığı gibi, ikinci yarısında da aynen seksen Lafza-yı Celâl'in birbirine tevafukla bakması Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'daki Allah lafzının ince tevafuklarındandır. Tam son satırın ortasında yine elli beş Lafza-yı Celâl, birbiri üstüne denk düşerek âdetâ elli beş Lafza-yı Celâl'den meydana gelmiş bir tek Lafza-yı Celâl olur. Son-daki satırın başında yalnız ve bazen üç harfli kısa bir kelime aralıklarla yirmi beş kere tam tevafuk eder. Buna, tam ortadaki elli beş tam tevafuk eklenince seksen olur ve o satırın ilk yarısındaki seksen tevafuk ile yine son yarısındaki seksen tevafuka denk gelir. *Acaba bu ince, zarif, muntazam, ölçülü, mucizevî tevafuklar nüktesiz ve hikmetsiz olabilir mi? Hâşâ, olamaz. Aksine, o tevafukların ucuyla mühim bir define açılabilir.*

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا²
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

Said Nursî

¹ “Rahmân ve Rahîm” (Fâtiha sûresi, 1/3).

² “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286).

³ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Sekizinci Lem'a

*Kerâmet-i Gausiye Risalesi'*dir. *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî* kitabında ve teksir *Lem'alar'*da neşredilmiştir.

Dokuzuncu Lem'a

Teksir *Lem'alar*'da neşredilmiştir.

Onuncu Lem'a

Şefkat Tokatları Risalesi

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّخَضَّرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ
بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ¹

ayetinin bir sırrını, Kur'an hizmetinde arkadaşlarımin beşeriliğin gereği olan kusur ve hatalarının neticesinde yedikleri şefkat tokatlarını² beyan ve izah ediyor. Kur'an hizmetinin bir dizi kerameti ve ona Cenâb-ı Hakk'ın izniyle nezaret eden, himmeti ve duasıyla yardım eden Gavs-ı Âzam Abdülkadir Geylânî'nin bir kerameti anlatılacak. Ta ki, bu kutsî hizmette bulunanlar ciddiyetlerinde ve hizmetlerinde sebat etsin.

Bu kutsî hizmetin üç çeşit kerameti var:

Birincisi: Hizmeti hazırlamak ve hizmetkârlarını ona sevk etmektir.

İkincisi: Engelleri kaldırmak ve zararlı şeylerin şerrini defedip onları tokatlamaktır.

Bu iki çeşit keramete örnek hadiseler çoktur, anlatmak uzun sürer.^{3HAŞİYE} Onları başka vakte erteleyerek en hafif olan üçüncü bir kısımdan bahsedeceğiz.

¹ “Gün gelir, her şahıs (dünyada iken) hayır adına ne işlemişse önünde hazır bulur; kötülük adına ne işlemişse de. İster ki, o kötülükle kendisi arasında upuzun bir mesafe olsun! Allah, sizi Kendisi'ne karşı gelmekten sakındırıyor. Allah, kullar(ın)a pek çok acıyandır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/30).

² Bkz. Şûrâ sûresi, 42/30. Ayrıca müminlerin hükmen küçük hatalarının çabuk temizlenmesi için cezalarının kısmen ve süratle dünyada verildiğine dair bkz. Tirmizî, *zühd* 57; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/287, 450.

³ ^{HAŞİYE} Mesela, din karşıtlarının (Halk Partisi), Nur Talebelerine yaşattığı azap, sıkıntı ve ihanetlerin cezasını kendileri dünyada daha çok çektiler, aynısını gördüler.

Üçüncü çeşit keramet şudur: Hizmette ihlâsla çalışanlar, usanç duydukları vakit şefkatli bir tokat yer, uyanarak yine o hizmete devam ederler. Böyle hadiseler yüzden fazladır. Yalnız yirmi misalde on üç-on dört kardeşimiz şefkatli birer tokat yemiş, altı-yedisi ise birer hizmetten men edilme tokadına maruz kalmıştır. Şefkat tokatlarına on dört misali beyan ediyoruz.

BİRİNCİSİ

Bu biçare Said'dir. Ne vakit hizmette gevşeklik gösterdiysem, “neme lâzım” deyip nefsimi ait hususi işlerle meşgul olduysam tokat yemişimdir. Kanaatim odur ki, o tokatları ihmalim yüzünden yedim. Çünkü hangi maksadım gaflete düşmeme sebep olduysa onun aksi ile tokat yiyordum. Dikkatle bakınca, ihlâslı arkadaşlarımın da benim gibi hangi maksat için hizmeti ihmal etmişlerse onun aksiyile şefkat tokadı yediklerini gördük. Kanaatimizce, o hadiseler Kur'an hizmetinin kerametidir.

Mesela ben, bu biçare Said, Van'da Kur'an hakikatleriyle ilgili derslerle meşgul olduğum sürece, Şeyh Said hadisesi zamanında bile şüpheci hükümet hiçbir şekilde bana ilişmedi, ilişemedi. Ne zaman ki “neme lâzım” dedim, kendi nefsimi düşündüm, ahiretimi kurtarmak için Erek Dağı'nda harabe, mağara gibi bir yere çekildim. O vakit beni sebepsiz aldılar, sürgün ettiler, Burdur'a getirildim.

Orada yine Kur'an hizmetinde bulunduğum sürece, sürgünler her akşam mevcudiyetlerini ispat etmek zorunda oldukları ve o vakit sürgünlere çok dikkat edildiği halde, ben ve hâlis talebelerim bunun dışında kaldık. Ben hiçbir zaman orada olduğumu bildirmek için yoklamaya gitmedim, hükümeti tanımadım. Vali, oraya gelen Fevzi Paşa'ya şikayet etmiş. Fevzi Paşa da demiş ki: “Ona ilişmeyiniz, hürmet ediniz!” Bu sözü ona söyleten, Kur'an hizmetinin kutsiyetidir. Fakat ne vakit kendimi kurtarmak, yalnız ahiretimi düşünmek fikri bana hâkim olduysa, Kur'an hizmetinde az bir gevşeklik gösterdiysem maksadımın aksiyile tokat yedim. Yani bir sürgün yerinden diğerine, Isparta'ya gönderildim.

Isparta'da yine hizmet başına geçtim. Yirmi gün sonra bazı korkak insanlar, “Belki bu vaziyeti hükümet hoş görmeyecek, biraz tedbirli

davransan daha iyi olur.” diyerek beni uyardılar. Bende tekrar yalnız kendimi düşünmek fikri kuvvet buldu. “Aman, insanlar gelmesin.” dedim. Yine oradan da üçüncü sürgün olarak Barla’ya gönderildim.

Barla’da ne vakit bana gevşeklik geldiyse, yalnız kendimi düşünme fikri bende kuvvet bulduysa ehl-i dünyanın yılanlarından, münafıklarından biri bana musallat olmuştur. Bu sekiz senede seksen hadiseyi, kendi başımdan geçtiği için, anlatabilirim. Usandırmamak için kısa kesiyorum.

Ey kardeşlerim! Yediğim şefkat tokatlarını söyledim. İzin verir ve hakkınızı helâl ederseniz sizin yediğiniz şefkat tokatlarını da anlatacağım. Gücenmeyiniz, gücenen olursa ismini zikretmeyeceğim.

İKİNCİSİ

Öz kardeşim, birinci, yüksek ve fedakâr talebem Abdülmecid’in Van’da güzel bir evi vardı. Geçimi yerindeydi, öğretmendi. Kur’an hizmetinin daha çok revaç bulduğu bir yer olan sınıra gitmem için teşebbüs edenlere, arzumun tersine, kendi içtihadınca, güya menfaatim için katılmadı, destek vermedi. Ben sınıra gidersem hem Kur’an hizmeti siyasetten uzak ve saf olmayacak, hem de kendisini Van’dan çıkaracaklar diye düşündü. Maksadının aksiyle şefkatli bir tokat yedi. Hem Van’dan, hem o güzel evinden, hem de memleketinden ayrıldı. Ergani’ye gitmeye mecbur kaldı.

ÜÇÜNCÜSÜ

Kur’an hizmetinin pek mühim bir âzâsı olan Hulusi Bey, Eğirdir’den memleketine gittiği vakit, orada dünya saadetini tam tattıracak ve sağlayacak, sırf ahirete yönelik hizmette bir derece gevşekliğe yol açacak sebepler vardı. Çünkü hem çoktan görmediği anne ve babasına kavuştu, hem memleketini gördü, hem de şerefli, rütbeli bir asker olarak gittiği için dünya ona güldü, güzel göründü. *Halbuki Kur’an hizmetinde bulunana ya dünya küsmeli ya da o dünyaya küsmeli. Ta ki ihlâsla, ciddiyetle hizmette bulunsun.*

İşte Hulusi’nin kalbi gerçi sarsılmazdır. Fakat bu vaziyet onu gevşekliğe sevk ettiğinden şefkatli bir tokat yedi. Bir-iki sene bazı

münafıklar ona musallat oldu, dünyanın lezzetini de kaçırdılar. Hem dünyayı ona, hem onu dünyaya küstürdüler. O zaman manevî vazife-sindeki ciddiyete tam mânâsıyla sarıldı.

DÖRDÜNCÜSÜ

Muhacir Hafız Ahmed'dir. Kendisi anlatıyor:

“Evet, itiraf ediyorum ki, Kur'an hizmetinde, ahiretim hakkındaki içtihadımda hata ettim. Hizmete zarar verecek bir istekte bulundum. Şefkatli fakat şiddetli, hatama kefarete olan bir tokat yedim. Şöyle ki: Benim camim Üstadıma komşudur. Üstadım yeni icatlara¹ HAŞİYE ta-raftar olmadığı için üç aylar gelirken camimi terk etsem hem ben çok sevap kaybederim, hem de mahalle namazsızlığa alışır diye düşün-düm. Yeni usüle uymazsam da mesleğimden men edilecektim. İşte bu içtihadı göre ruhum kadar sevdiğim Üstadımın geçici olarak başka bir köye gitmesini arzu ettim. Bilemedim ki, o yerini değiştirir, başka bir memlekete giderse Kur'an hizmetinde geçici bir gevşeklik meydana gelir. Tam o sıralarda tokat yedim. Şefkatli, fakat öyle dehşetli bir tokattı ki, üç aydır daha aklım başıma gelmedi. Fakat –Allah'a ham-dolsun– Üstadıma ihtar edilmiş, kati olarak haber verdi ki, o musibetin her dakikasının bir gün ibadet sayılmasını Allah'ın rahmetinden ümit edebiliriz. Çünkü o hata, bir kötü niyetten kaynaklanmıyordu. O arzu sırf ahiretimi düşündüğüm için kalbime gelmişti.”

BEŞİNCİSİ

Hakkı Efendi'dir. Şimdi burada olmadığı için Hulusi'ye vekâlet ettiğim gibi, onun yerine derim ki: Hakkı Efendi talebelik vazifesini hak-kıyla yaparken bulunduğu yere ahlâksız bir kaymakam geldi. O, hem Üstadına hem de kendisine zarar gelmemesi için yazdıklarını sakladı. Nur hizmetini bir süre için terk etti. Birden ona, bir şefkat tokadı olarak bin lira vermeye mecbur kalacağı bir dava açıldı. Bir sene o tehdit al-tında kaldı. Ne zaman ki geldi, burada görüştük ve dönüşünde Kur'an hizmetine talebelik vazifesine tekrar başladı; şefkat tokadının hükmü kalktı, o davadan beraat etti.

¹ HAŞİYE Yani Türkçe ezan gibi, İslam şearine aykırı bid'atlar.

Sonra talebelere Kur'an'ı yeni bir tarzda¹ HAŞİYE yazma vazifesi çıktı. Hakkı Efendi'ye de bir hisse verildi. Gerçekten o, hissesine sahip çıkıp bir cüzü güzelce yazdı, fakat geçim derdiyle kendini mecbur bilip gizlice avukat olmaya teşebbüs etti. Birden bir şefkat tokadı daha yedi. Kalem tutan parmağı kırıldı. Bu parmakla hem avukatlık yapmak hem Kur'an'ı yazmak olmayacak, diye mânâ diliyle ihtar edildi. Avukatlığa teşebbüsünü bilmediğimiz için parmağının kırılmasına hayret ediyorduk. Sonra anlaşıldı ki, kutsî, saf Kur'an hizmeti gayet temiz, kendine mahsus parmakları başka işe karıştırmak istemiyor. Her neyse... Hulusi Bey'i kendim gibi bildim, onun yerine konuştum. Hakkı Efendi de aynen onun gibidir. Eğer benim vekâletime razı olmazsa yediği tokadı kendi yazsın.

ALTINCISI

Bekir Efendi'dir. Şimdi burada olmadığı için kardeşim Abdülmecid'e vekâlet ettiğim gibi onun itimat ve sadakatine güvenerek, Şamlı Hafız ve Süleyman Efendi gibi bütün has dostlarımla hükümlerine, bildiklerine dayanarak diyorum ki: Bekir Efendi, Onuncu Söz'ü matbaada bastırdı. Kur'an'ın mucizelerine dair Yirmi Beşinci Söz'ü de yeni harfler çıkmadan bastırması için kendisine gönderdik. Onuncu Söz'ün matbaa fiyatını gönderdiğimiz gibi, onu da göndereceğimizi yazdık. Bekir Efendi, benim fakirliğimi ve matbaa fiyatının dört yüz banknot kadar olduğunu düşündü. Nefsi onu, "Belki Hoca razı olmaz" diyerek kendi kesesinden vermemesi için aldattı. O Söz basılmadı. Hizmete mühim bir zarar geldi. İki ay sonra hırsızlar Bekir Efendi'nin dokuz yüz lirasını çaldı. Şefkatli ve şiddetli bir tokat yedi. İnşallah çalınan dokuz yüz lira sadaka hükmüne geçti.

YEDİNCİSİ

Şamlı Hafız Tevfik'tir. Kendisi anlatıyor: "Evet, itiraf ediyorum ki, ben bilmeden ve yanlış düşünerek Kur'an hizmetine zarar verecek hareketlerim sebebiyle iki şefkat tokadı yedim. Bu tokatların o yüzden geldiğine şüphem kalmadı.

Birincisi: Allah'a hamdolsun, benim Arapça yazım Kur'an'a bir derece uygun tarzda ihsan edilmişti. Üstadım önce bana üç cüz yazdırıp

¹ HAŞİYE Tefavuk mucizesini gösteren bir şekilde demektir.

diğer arkadaşlarıma bölüştürdü. Kur'an yazma arzusu, risaleleri temize çekme ve müsvedde olarak yazma hizmetinde şevkimi kırdı. Hem Arapça yazmayı bilmeyen başka arkadaşların önüne geçeceğim diye gururlu bir tavır takındım. Hatta Üstadım bana yazıya ait dikkat edilmesi gereken bir husus söylediği vakit, 'Bu iş bana aittir.' dedim. 'Ben bunu biliyorum, ders almaya ihtiyacım yok.' gibi mağrurca şeyler söyledim. İşte bu hatam yüzünden fevkalâde, hiç akla gelmeyecek bir tokat yedim. Arapçayı çok az yazabilen bir kardeşime (Hüsrev'e) yetişemedim. Hepimiz hayret ettik. Şimdi anladık ki, o bir tokatmış.

İkincisi: İtiraf ediyorum ki, iki vaziyetim, Kur'an hizmetindeki tam ihlâsa ve sırf Allah için hizmete aykırıydı. Şiddetli bir tokat yedim. Çünkü ben bu memlekette garibim, kimsesizim. Hem şikâyet olmanın, Üstadımın en mühim bir düsturu olan iktisada ve kanaate riayet etmediğimden fakirliğe düştüm. Bencil, mağrur insanlarla görüşmek zorunda olduğumdan –Cenâb-ı Hak affetsin– nazik görünerek riyaya ve başkalarına kendimi beğendirmeye mecbur kalıyordum. Üstadım beni çok defa ikaz ve ihtar ediyor, azarlıyordu. Maalesef kendimi bu halden kurtaramıyordum. Halbuki Kur'an hizmetinin ruhuna zıt olan bu vaziyetim cinnî ve insî şeytanlara fayda sağlamakla kalmıyor, hizmetimize de bir soğukluk, bir gevşeklik veriyordu.

İşte ben bu kusurum yüzünden şiddetli, fakat inşallah şefkatli bir tokat yedim. Şüphemiz kalmadı ki, o tokat, bu kusurdan dolayı gelmiştir. O tokat şudur: Sekiz senedir Üstadımın hem muhatabı hem de risaleleri yazan ve temize çeken kâtibi olduğum halde, sekiz ay kadar Nurlardan istifade edemedim. Bu hale hayret ettik. Ben ve Üstadım, 'Neden böyle oluyor?' diye sebeplerini arıyorduk. Şimdi kesin kanaatimiz şudur ki: O Kur'an hakikatleri nurdur, ışıktır; riya, kendini başkalarına beğendirmeye çalışma ve alçalma gibi karanlık tavırlarla bir arada olamaz. Onun için bu nurların hakikatlerinin meali âdeta benden uzaklaşıyor, bana yabancı görünüyor, yabancı kalıyordu. Cenâb-ı Hak'tan niyaz ediyorum ki, bundan sonra bana o hizmete lâıyk ihlâs ihsan etsin, beni ehl-i dünyaya gösteriştten ve riyadan kurtarsın. Başta Üstadım olmak üzere kardeşlerimden dua rica ediyorum."

Pür kusur
Şamlı Hafız Tevfik

SEKİZİNCİSİ

Seyranî'dir. Bu zât, Hüsrev gibi Nur'a arzulu ve dirayetli bir talebemdi. Isparta'daki talebelerin, Kur'an'ın sırlarının ve cifr ilminin mühim bir anahtarı olan tevafuklara dair fikirlerini sordum. Onun dışındakiler tam bir şevkle bana katıldılar. O zât başka bir fikirde ve başka bir merakta olduğu için katılmamakla kalmadı, beni de kati bildiğim hakikatten vazgeçirmek istedi. Bana cidden dokunan bir mektup yazdı. "Eyvah," dedim, "bu talebemi kaybettim!" Gerçi sonra fikirlerini aydınlatmak istedim, fakat başka bir mânâ daha karıştı. O zât, bir şefkat tokadı yedi. Bir seneye yakın bir halvethanede, yani hapiste kaldı.

DOKUZUNCUSU

Büyük Hafız Zühdü'dür. Bu zât Ağrus'taki Nur talebelerinin başında, nâzırları hükmünde olduğu bir zaman, sünnet-i seniyyeye uymayı ve bid'atlardan sakınmayı meslek kabul eden talebelerin manevî şerefini yeterli görmeyerek ehl-i dünyanın nazarında bir mevki kazanmak arzusuyla mühim bir bid'atın rehberliğini üstlendi. Hizmet şeklimize tamamen zıt bir hata işledi. Pek müthiş bir şefkat tokadı yedi. Sülalesinin şerefini yerle bir edecek bir hadiseye maruz kaldı. Fakat maalesef Küçük Hafız Zühdü hiç tokadı hak etmiyorken o elem verici hadise ona da dokundu. İnşallah, o hadise onun kalbini dünyadan kurtarıp tamamen Kur'an'a vermesi için faydalı bir cerrahi ameliyat hükmüne geçer.

ONUNCUSU

Hafız Ahmed (*rahmetullâhi aleyh*) adlı bir talebemdir. Bu zât, risalelerin yazılmasında iki-üç senedir teşvik edici bir şekilde çalışıyor ve onlardan istifade ediyordu. Sonra ehl-i dünya, onun zayıf bir damarından faydalandı. O şevk zedelendi. Hafız Ahmed, ehl-i dünyaya temas etti. Belki böyle yaparak onlardan zarar görmemek, onlara sözünü geçirmek, bir tür mevki kazanmak ve dar gelirini biraz artırıp rahatlamak istedi. İşte Kur'an hizmetine o şekilde, o yüzden gelen gevşeklik ve zarara karşılık iki tokat yedi.

Birincisi: Dar geliriyle beraber ailesine beş nüfus daha ilave edildi, perişanlığı daha ciddi bir hale geldi.

İkinci tokat: Şeref ve haysiyet hususunda hassas olan, hatta bir kişinin tenkit ve itirazını bile çekemeyen o zâtı bazı hilekâr insanlar haberi olmadan öyle bir şekilde kendilerine perde yaptılar ki, şerefi beş paralık oldu. İtibarının yüzde doksanını kaybetti ve dostlarının yüzde doksanını aleyhine çevirdi. Her neyse... Allah affetsin, inşallah bu sayede uyanır, belki yine kısmen vazifesine döner.

ON BİRİNCİSİ

Belki rızası yoktur diye yazılmadı...

ON İKİNCİSİ

Muallim Galip'tir (*rahmetullahi aleyh*). Evet, bu zât sadakatle ve takdir edilecek bir şekilde risalelerin yazılarak çoğaltılmasında çok hizmet etti ve hiçbir zorluk karşısında zaaf göstermedi. Çoğu gün geliyor, tam bir şevkle dinliyor ve risaleleri yazarak çoğaltıyordu. Sonra otuz lira ücret karşılığında bütün *Sözler*'i ve *Mektubat*'ı yazdırdı. Maksudı, onları memleketinde yaymak ve hemşerilerini nurlandırmaktı. Sonra bazı düşünceler neticesinde risaleleri istediği gibi neşrelemedi, sandığa kaldırdı. Birden elem verici bir hadise yüzünden bir sene gam ve tasa çekti. Risalelerin neşri sebebiyle ona kötülük edecek birkaç resmî düşmana bedel, zalim ve insafsız birçok düşmanı oldu, bir kısım dostlarını kaybetti.

ON ÜÇÜNCÜSÜ

Hafız Hâlid'dir (*rahmetullâhi aleyh*). Kendisi diyor ki:

“Evet, itiraf ediyorum. Üstadımın Kur'an hizmetinde neşrettiği eserlerin yazılmasında hararetle bir şekilde çalıştığım zaman mahallemizde bir cami imamına ihtiyaç vardı. Eski ilmî kıyafetimi giymek, sarığımı bağlamak niyetiyle geçici olarak o hizmette gevşeklik gösterdim, bilmeden hizmetten çekildim. Maksudımın aksiyle şefkatli bir tokat yedim. Sekiz-dokuz ay imamlık yaptığım halde, müftünün vaatlerine rağmen fevkalâde bir surette sarığımı saramadım. Şüphemiz kalmadı ki, bu şefkatli tokat o kusurdan dolayı geldi. Ben Üstadımın hem bir muhatabı, hem kâtibiydim. Benim çekilmemle risalelerin yazılması hususunda

sıkıntı çekmişti. Her neyse... Yine şükür ki, kusurumuzu anladık, bu hizmetin ne kadar kutsî olduğunu bildik ve Şâh-ı Geylânî misali arkamızda koruyucu melek gibi bir Üstad bulunduğuna itimat ettik.”

Kulların en zayıfı

Hafız Hâlid

ON DÖRDÜNCÜSÜ

Üç Mustafa'nın üç küçücük tokat yemesidir.

Birincisi: Mustafa Çavuş (*rahmetullâhi aleyh*) sekiz senedir bizim hususi, küçük camiye, sobasına, gazyağına, kibritine kadar hizmet ediyordu. Hatta gazyağı ve kibrit masrafını sekiz senedir kendi kesesinden karşıladığını sonradan öğrendik. Bilhassa cuma geceleri çok zaruri bir iş olmadıkça cemaatten geri kalmıyordu. Sonra ehl-i dünya, kalbinin saflığından faydalanarak ona dediler ki:

“Sözler’in bir kâtibi olan Hafız’ın sarığına ilişecekler. Hem gizli ezan bir süreliğine terk edilsin. Sen kâtibe söyle, buna zorlanmadan önce sarığını çıkarsın.”

Bunu söyleyenler bilmiyordu ki, Kur’an hizmetinde bulunan birinin sarığını çıkarması için bir söz tebliğ etmek, Mustafa Çavuş gibi yüksek ruhlulara pek ağır gelir. Yine de onların sözlerini iletmış. O gece rüyamda gördüm ki: Mustafa Çavuş elleri kirli bir halde kaymakamın arkasında odama geldi. Ertesi gün ona, “Mustafa Çavuş, sen bugün kiminle görüştün? Seni elin kirli bir halde kaymakamın arkasında gördüm.” dedim.

Dedi ki: “Eyvah! Muhtar bana, ‘Kâtibe söyle’ diyerek böyle bir söz söylemişti. Ben arkasında ne olduğunu bilemedim.”

Yine aynı gün camiye bir okkaya yakın gazyağı getirmiş. Hiç olmadığı halde o gün kapı açık kalmış, bir keçi yavrusu içeriye girmiş, sonra bir adam gelmiş, keçi yavrusunun seccademe yakın bıraktığı pisliği yıkamak için ibrikteki gazyağını su zannedip hepsini temizlik yapıyorum diye caminin her tarafına serpmiş. Tuhaftır ki, kokusunu duymamış. Demek o mescit hal diliyle Mustafa Çavuş’a: “Senin gazyağın bize lâzım değil. İşlediğin hata için gazyağını kabul etmedim.” diye işaret verdi ve o adama koku hissettirilmedi. Hatta Mustafa Çavuş o hafta

cuma gecesi ve birkaç mühim namazda, o kadar çalıştığı halde cemaate yetişemedi. Sonra ciddi bir pişmanlıkla istiğfar edip asıl saflığını buldu.

Öteki Mustafalar: Kuleönü'ndeki kıymetli, çalışkan, mühim bir talebem olan Mustafa ile, onun çok sadık ve fedakâr arkadaşı Hafız Mustafa'dır (*rahmetullâhi aleyh*). Ben bayramdan sonra ehl-i dünyanın bize sıkıntı, Kur'an hizmetine zarar vermemesi için "Şimdilik gelmesinler" diye haber göndermişim. "Şayet gelecek olurlarsa teker teker gelsinler" demişim. Halbuki onlar bir gece üç kişi birden geldiler. Şafak vaktinden evvel hava müsaitse gitmek niyetindeydiler. Daha önce hiç olmadığı şekilde hem Mustafa Çavuş hem Süleyman Efendi hem ben hem de onlar, açık bir tedbiri düşünemedik, bize unutturuldu. Her birimiz ötekine bırakıp tedbirsizlik ettik. Şafaktan önce gittiler fakat onları iki saat boyunca öyle bir fırtına tokatladı ki, bu fırtınadan kurtulamayacaklar diye telaşlandım. Şimdiye kadar o kışta ne öyle bir fırtına olmuştu ne de kimseye bu kadar acımıştım. Sonra tedbirsizliğinin cezası olarak Süleyman'ı arkalarından sıhhat ve selamette olup olmadıklarını anlamak için gönderecektim. Mustafa Çavuş dedi ki: "Giderse o da dönemez. Benim de onun arkasından gidip aramam gerekir. Benim arkamdan da Abdullah Çavuş'un gelmesi lâzım." Bu hususta "Allah'a tevekkül ettik" dedik, bekledik.

Soru: Has dostlarınıza gelen musibetlere şefkat tokadı deyip bunları, Kur'an hizmetinde gösterdikleri gevşeklikten dolayı bir ceza kabul ediyorsunuz. Halbuki size ve Kur'an hizmetine gerçekten düşmanlık edenler selamette kalıyor. Neden dosta tokat vuruluyor da düşmana ilişilmiyor?

Cevap: ¹ الظُّلْمَ لَا يَدُومُ وَالْكَفْرُ يَدُومُ¹ hadisinin sırrınca: Dostların hataları hizmetimiz için bir çeşit zulüm hükmüne geçtiğinden çabuk cezalandırılıyorlar. Şefkatli bir tokat yer, aklı varsa uyanır.

Düşmanın ise Kur'an hizmetine karşıtlığı, engellemeleri dalâlet he-sabınadır. Bilerek veya bilmeyerek hizmetimize saldırması, dinsizlik adınadır. Küfür devam ettiği için onlar çoğunlukla hemen tokat yemiyorlar.

¹ "Zulüm devam etmez, küfür devam eder." Bkz. el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 2/107. Ayrıca "Allah Teâlâ, zalime biraz fırsat tanır, ama bir de yakaladı mı zalim artık paçayı kurtaramaz." anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *tefsîru sûre* (11) 5; Müslim, *birr* 62; Tirmizî, *tefsîru sûre* (8) 11.

Nasıl ki, küçük kabahatleri işleyenlerin cezası nahiyelerde, köylerde verilir. Büyük suç işleyenler ise büyük mahkemelere gönderilir. Aynen öyle de, müminlerin ve has dostların hükmen küçük hatalarının cezası, çabuk temizlenmeleri için kısmen ve süratle dünyada verilir.¹ Dinsizlerin cinayetleri ise o kadar büyüktür ki, cezaları kısacık dünya hayatına sığmadığından, adaletin gereği olarak bekâ âlemindeki büyük mahkemeye havale edilir. Bu yüzden çoğunlukla burada cezaya çarptırılmıyorlar.

İşte, hadis-i şerifte ² وَجَنَّةُ الْكَافِرِ buyrulması bu hakikate de işaret ediyor. Yani mümin dünyada kusurlarının cezasını kısmen çektiğinden dünya onun için bir ceza yeridir, mesut ahiretine nispeten bir zindan ve cehennemdir. Kâfirler ise madem cehennemden çıkamayacaklar,³ iyiliklerinin mükâfatını kısmen dünyada gördükleri ve büyük günahlarının cezası ertelendiği için onların dünyası ahiretlere nispeten cennetleridir. Yoksa mümin bu dünyada dahi kâfirden mânen ve hakikat noktasında çok daha mesuttur. *Müminin imanı, âdeta ruhunda manevî bir cennet hükmüne geçiyor; kâfirin küfrü ise mahiyetinde manevî bir cehennem ateşi yakıyor.*

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁴

¹ Bkz. Şûrâ sûresi, 42/30. Ayrıca müminlerin hükmen küçük hatalarının, çabuk temizlenmeleri için cezalarının kısmen ve süratle dünyada verildiğine dair bkz. Tirmizî, *zühd* 57; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/287, 450.

² “Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir.” (Müslim, *zühd* 1; Tirmizî, *zühd* 16; İbni Mâce, *zühd* 3; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/197, 323, 389, 485).

³ Kâfirlerin ebediyen cehennemden çıkamayacaklarına dair 45 ayet vardır. Bir kısmı şunlardır: Bakara sûresi, 2/39, 81, 162, 217, 257, 275; Nisâ sûresi, 4/14, 169; Mâide sûresi, 5/37, 80.

⁴ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

On Birinci Lem'a

Sünnetin Mertebeleri ve Bid'at Hastalığının İlacı

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ¹

Şu ayetin birinci makamı *Sünnet Yolu*, ikinci makamı *Sünnetin Mertebeleri*'dir.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ²
قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ³

Bu iki yüce ayetin yüzlerce nüktesinden on bir “nükte” kısaca beyan edilecek.

BİRİNCİ NÜKTE

Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtu vesselam*) buyurmuş ki:

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ⁴

¹ “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki, zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titir, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe sûresi, 9/128).

² “(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titirken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O’ndan başka ilah yoktur. Ben O’na dayandım, O’na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş’ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetendir).” (Tevbe sûresi, 9/129).

³ “De ki, ey insanlar, eğer Allah’ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran sûresi, 3/31).

⁴ et-Taberânî, *el-Mu’cemü'l-Evsat* 5/315; İbni Adiyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Zühd* s. 118.

Yani “Ümmetim bozulduğu zaman kim benim sünnetime sarılırsa yüz şehit sevabı kazanabilir.”

Evet, sünnet-i seniyyeye uymak şüphesiz çok kıymetlidir. Bilhassa bid'atların her yere girdiği bir zamanda daha da kıymetlidir. Hele ümmetin bozulduğu devirde sünnet-i seniyyenin küçük bir adabını uygulamak, ciddi bir takvanın ve kuvvetli bir imanının varlığını hissettirir. Sünnete uymak, doğrudan doğruya Resûl-u Ekrem'i (*aleyhissalâtu vesselam*) hatıra getirir. O hatırlayış da Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda bulunma fikrine dönüşür. Hatta en basit bir davranışta, yeme,¹ içme² ve yatma³ adabında sünnet-i seniyyeye uyulduğu vakit, o basit davranış, o fitrî hareket sevaplı bir ibadet ve şer'i bir amel olur. Çünkü insan o basit hareketiyle Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtu vesselam*) uyduğunu, bunun şeriatın bir edebi olduğunu düşünür ve şeriat sahibinin o olduğunu hatıra getirir. Ve kalbi Şeriat'ın Hakiki Sahibi olan Cenâb-ı Hakk'a yönelir. Rabbinin huzurundaymış gibi bir hale bürünür ve ibadet sevabı kazanır.

İşte bu sırdandır ki, sünnet-i seniyyeye uymayı kendine âdet eden, alışkanlıklarını ibadete çevirir, bütün ömrünü verimli ve sevaplı hale getirebilir.

İKİNCİ NÜKTE

İmam Rabbânî Ahmed-i Fârukî (*kuddise sirruh*) demiş ki: “Ben ruhani yolculuğumda mertebeleri kat ederken evliya tabakaları içinde en parlak, en muhteşem, en latif ve en emniyetli tabakanın, sünnet-i seniyyeye uymayı tarikatlarının esası kabul edenler olduğunu gördüm. Hatta o tabakada çok yüksek mertebeye sahip olmayan evliya, diğer tabakaların has velilerinden daha muhteşem görünüyordu.”⁴

¹ Mesela Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), yemeğin başında besmeleyi unutan kimse-
nin, hatırladığı anda “Hem başı, hem ortası, hem de sonu için Bismillah” demek
suretiyle bunu telâfi edebileceğini belirtmektedir: Tirmizî, *et'ime* 47; Ebû Dâvûd, *eşribe*
15; İbni Mâce, *et'ime* 7; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 6/143, 207, 265.

² Mesela Efendimiz'in (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), suyu üç nefeste içtiğine dair bkz. Buhârî,
eşribe 26; Müslim, *eşribe* 122, 123; Tirmizî, *eşribe* 14.

³ Mesela Efendimiz'in (*sallallâhu aleyhi ve sellem*), yatarken sağ avucunu yanağının altına
aldığına dair bkz. Buhârî, *deavât* 8; Tirmizî, *deavât* 29; Ebû Dâvûd, *edeb* 177.

⁴ İmam Rabbânî, *el-Mektûbât* 1/240 (260. Mektup).

Evet, ikinci bin yılın müceddidi İmam Rabbânî (*kuddise sirruh*) doğru söylüyor. Sünnet-i seniyyeyi yol edinen, Habibullah'ın gölgesi altında mahbubiyet makamına erişir.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

Bu fakir Said, Eski Said döneminden çıkmaya çalıştığı bir zamanda, rehbersizlikten ve nefis-i emmarenin gururundan çok müthiş, manevî bir fırtına içindeyken aklım ve kalbim hakikatler arasında yuvarlandı. Kâh Süreyya'dan yere, kâh yerden Süreyya'ya kadar bir düşüş ve yükseliş arasında çalkalanıyordum.

İşte o zaman gördüm ki, sünnet-i seniyyenin meseleleri, hatta küçük adapları, çok tehlikeli, karanlık yollardaki gemilerde rotayı ve kıbleyi gösteren pusulalar gibi birer düğme hükmündedir. Hem o ruhî yolculukta kendimi çok baskı altında gayet ağır yükler sırtlanmış bir halde görürken, sünnet-i seniyyenin o vaziyete temas eden meselelerine uydukça bütün ağırlıklar üstümden kalkıyor gibi bir hafiflik duyuyordum. Teslimiyetle tereddütlerden ve şüphelerden, yani "Acaba böyle hareket etmek doğru mudur, bunda fayda var mıdır?" gibi endişelerden kurtuluyordum. Ne vakit sünnetten elimi çeksem bakıyordum ki, sıkıntı çok, önümde nereye çıktığı belli olmayan yollar var. Yük ağır, ben gayet acizim; görüş mesafem kısa, yol da karanlık... Ama ne vakit sünnete sarılısam yol aydınlanıyor, emniyetli bir hale geliyor, yüküm hafifliyor, sıkıntı bitiyor gibi hissediyordum. İşte o zamanlarda İmam Rabbânî'nin hükmünü bizzat yaşayarak tasdik ettim.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

Bir zaman ölümü düşünmekten, ¹ *الْمَوْتُ حَقٌّ* hükmündeki tasdikten ve dünyanın gelip geçiciliğinden, fâniliğinden doğan bir ruh hali içinde kendimi tuhaf bir âlemde gördüm. Baktım ki: Ben bir cenazeyim, üç mühim ve büyük cenazenin başında duruyorum.

¹ "Ölüm kesin bir gerçektir." (Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/180. Ayrıca ölüm gerçeğini ifade eden ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2).

Birincisi: Kendi hayatımla alâkalı ve mâzi kabrine giren canlı varlıkların hepsinin manevî cenazesinin başında bir mezar taşı hükmündeyim.

İkincisi: Yeryüzü kabristanında, insanlığın hayatıyla alâkalı her türlü canlının mâzi mezarına gömülen büyük cenazesinin başında mezar taşı olan bu asrın yüzünde çabuk silinecek bir nokta, hemen ölecek bir karıncayım.

Üçüncüsü: Şu kâinatın ölümü kıyamet vaktinde muhakkak gerçekleşeceği için nazarımda olmuş hükmüne geçti. Kendimi o büyük cenazenin can verme ânından dehşet, vefatından şaşkınlık ve hayret içinde gördüm; istikbalde kesinlikle gerçekleşecek olan vefatım bana o zaman vuku buluyor gibi göründü. **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ** ayetinin sırrıyla, bütün varlıklar, bütün sevgililer vefatımla birlikte arkalarını dönüp beni terk etti, yalnız bıraktılar. Ruhum, sonsuz bir deniz suretini alan ebediyet tarafındaki istikbale sevk ediliyordu. O denize ister istemez atılacaktım.

İşte o hayret verici ve çok hazin haldeyken imanın ve Kur'an'ın yardımıyla **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ** ayeti imdadıma yetişti ve gayet emniyetli, güvenli bir gemi hükmüne geçti. Ruhum tam bir emniyetle ve sevinçle ayetin içine girdi. Anladım ki, o ayetin açık mânâsından başka işarî bir mânâsı beni teselli etti, bana huzur verdi ve sükûnet buldum.

Evet, nasıl ki ayet açık mânâsıyla Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtu ves-selam*) "Eğer dalâlet yolundaki sapkınlardan senin şeriatından ve sünnetinden yüz çevirirler, Kur'an'ı dinlemezlerse merak etme! De ki: Cenâb-ı Hak bana yeter, O'na tevekkül ediyorum. O sizin yerinize, bana uya-
cak bir topluluk gönderir. O'nun saltanatı her şeyi kuşatır. Ne asiler mülkünün hudutlarından kaçabilir, ne de O'ndan yardım dileyenler dermansız kalır!" der.

¹ "(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na dayandım, O'na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş'ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetenisidir)." (Tevbe sûresi, 9/129).

Evet, Cenâb-ı Hakk'a iman eden, elbette O'na itaat edecektir. İtaat yolları içinde en makbulü, dosdoğru ve emniyetli olanı, en kısası ise şüphesiz Habibullah'ın gösterdiği ve takip ettiği yoldur.

Kâinatı bunca nimetle dolduran Kerîm-i Zülcemâl'in şuur sahiplerinden o nimetlere karşı şükür istemesi zaruridir ve istediği bellidir. Kâinatı bu kadar sanat mucizeleriyle süsleyen o Hakîm-i Zülcelâl, elbette, açıkça, şuur sahipleri içinde en seçkin zâtı muhatabı ve tercümanı, kullarına tebliğci ve imam yapacaktır. Hem bu kâinatı had ve hesaba gelmez cemâl ve kemâl tecellilerine mazhar eden o Cemîl-i Zülkemâl, elbette, açıkça, sevdiği ve göstermek istediği cemâl ve kemâlinin, isimlerinin ve sanatının en kuşatıcı ve kusursuz mikyası ve aynası olan zâta, en mükemmel kulluk vaziyetini verecek ve onu diğer kullarına örnek kılıp herkesi ona uymaya sevk edecektir ki, o güzellik başkalarında da görünsün.

Kısacası: *Allah sevgisi, sünnet-i seniyyeye uymayı gerektiriyor ve onu netice veriyor. Ne mutlu o kimseye ki, sünnete uymakta hissesi çoktur! Yazıklar olsun o kimseye ki, sünnet-i seniyyeyi takdir etmeyip bid'atlara girer!*

ALTINCI NÜKTE

Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*) şöyle buyurmuş:

أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ² كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ¹ ile, Nurlu İslam Şeriatı'nın kanunları ve sünnet-i seniyyenin düsturları tamamlanıp kemâlini bulduktan sonra yeni icatlarla o düsturların beğenilmediği veyahut –hâşâ ve kellâ– noksan görüldüğü hissini doğuran bid'atlar çikarmak sapkınlıktır, ateştir.

Sünnet-i seniyyenin mertebeleri var:³

Bir kısmı vaciptir, terk edilmez. Bu kısım, İslam şeriatında etraflica

¹ “Her bid’at dalâlettir ve her dalâlet cehennem ateşindedir.” Nesâî, *ıydeyn* 22; Ma’mer İbni Râşid, *el-Câmi*’ 11/159; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr* 9/97. İlk kısmı için bkz. Müslim, *cum’a* 43; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbni Mâce, *mukaddime* 6, 7; Dârimî, *mukaddime* 16, 23.

² “İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim.” (Mâide sûresi, 5/3).

³ Sünnetin iki kısım olduğuna dair bkz. Dârimî, *mukaddime* 49; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat* 4/215; ed-Deylemî, *el-Müsneid* 2/345.

beyan edilmiştir. Bunlar kesin ve sağlam hükümlerdir, hiçbir şekilde değiştirilemez.

Bir kısmı, nafilê türündendir. Nafileler de iki kısımdır. Birincisi, sünnet-i seniyyenin ibadete dair kısımlarıdır. Onlar da şeriat kitaplarında beyan edilmiştir, değiştirilmeleri bid'attır.

Diğer kısmı, "adap" diye tabir edilir, siyer kitaplarında anlatılmıştır. Onlara uymamaya bid'at denilmez. Fakat Resûlullah'ın Nebvî adabına bir çeşit muhalefettir ve onların nurundan, o hakiki edepten istifade edememektir. Bu kısım örf ve adetlerde, fitrî muamelelerde Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam), yanlışlığına ihtimal bulunmayacak derecede çok ve kesin rivayetler neticesinde bilinen hareketlerine uymaktır. Mesela konuşma adabını gösteren, yeme-içme, yatma gibi hallerin adabını beyan eden, görgü kurallarıyla alâkalı birçok sünnet var. *Bu çeşit sünnetlere "adap" denilir. O adaba uyan, âdetlerini ibadete çevirir, onlardan mühim bir feyiz alır. En küçük bir adabı gözetmek, Resûl-u Ekrem'i (aleyhissalâtü vesselam) hatıra getirir, kalbe bir nur verir.*

Sünnetlerin içinde en mühimi, İslamiyet alâmetleri olan şeâirle de alâkalı sünnetlerdir. Şeâir, bir mânâda herkesin hukukunu ilgilendiren, topluma ait bir kulluktur. Bir insanın yapmasıyla toplumun bütünü ondan istifade ettiği gibi, onun terkinden de herkes sorumlu olur. *Bu türden şeâir ilan edilir ve ona riya karışamaz. Nafilê de olsa şahsî farzlardan daha mühimdir.*

YEDİNCİ NÜKTE

Sünnet-i seniyye, edeptir. Hiçbir kısmı yoktur ki, altında bir nur, bir edep bulunmasın. Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam) şöyle buyurmuş:¹ *أَدَبِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي* Yani, "Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, beni edeplendirmiştir." Evet, Resûl-u Ekrem'in siyer kitaplarında anlatılan yüce ahlâkına ve vasıflarına dikkat eden ve sünnet-i seniyyeyi bilen, katiyen anlar ki: Cenâb-ı Hak, edebin her

¹ Bkz. el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân* 18/228; es-Sülemî, *Âdâbü's-Sohbet* s. 124; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-Safve* 1/201; el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadir* 1/225; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/72.

çeşidini *Habibinde toplamıştır*.¹ Onun *sünnet-i seniyyesini terk eden, edebi terk etmiş olur,*

بِي أَدَبٍ مَحْزُومٍ بَاشَدُ أَرْ لُطْفِ رَبِّ²

kaidesini doğrular, kendisini zarara uğratan bir edep yoksunluğuna düşer.

Soru: Her şeyi bilen ve gören, Zât'ından hiçbir şey gizlenemeyen, yani Allâmü'l-Guyûb olan Allah'a³ karşı edep nasıl olur? Çünkü insanı utandıran haller ondan gizlenemez. Edebin bir çeşidi örtünmektir, çirkin görünen halleri gizlemektir, fakat her şeyi gören ve bilen Zât karşısında örtünme, gizlenme olamaz.

Cevap:

Öncelikle: Sâni-i Zülcelâl nasıl ki sanatına çok kıymet verip onu güzel göstermek istiyor ve çirkin şeyleri perdeler altında saklıyor, nimetlerini süsleyerek dikkat nazarlarını o nimetlere çekiyor. Aynen öyle de, mahlûkatını ve kullarını diğer şuur sahiplerine güzel göstermek istiyor. Onların çirkin vaziyetlerde görünmeleri Allah'ın Cemîl, Müzeyyin, Latîf ve Hakîm gibi isimlerine karşı bir çeşit isyan ve edebe aykırı oluyor. İşte sünnet-i seniyyedeki edep, Sâni-i Zülcelâl'in o isimlerinin hudutları içinde bütünüyle bir edep vaziyeti takınmaktır.

İkinci Olarak: Nasıl ki bir doktor, mesleği gereği bir namahremi en mahrem uzvuna bakabilir, zaruret olduğu zaman o uzuv kendisine gösterilir. Bu duruma edebe aykırı denilemez. Aksine, tıp ilminin edebi öyle gerektiriyor, denilir. Fakat o doktor, namahremlere mesleği dışında, erkek nazarıyla yahut vaiz ismiyle, hoca sıfatıyla bakamaz. Edep, namahremlerin ona gösterilmesine fetva vermez. Namahremleri ona, erkek olması yönüyle göstermek hayâsızlıktır. Aynen öyle de, *Sâni-i Zülcelâl'in pek çok ismi, her bir ismin ayrı bir cilvesi var. Mesela, "Gaffar" ismi günahların varlığını, "Settar" ismi kusurların bulunmasını*

¹ Bkz. "Şüphesiz Sen, ahlâkın –Kur'an buutlu, ulûhiyet eksenli olması itibarıyla– ihataşı imkânsız, idraki kabil olmayan en yücesi üzeresin." (Kalem sûresi, 68/4).

² Edepsiz kişi Allah'ın lütfundan mahrum kalır. Mevlânâ Celâleddin Rumî, *Mesnevi-i Şerif* 1/3.

³ Cenâb-ı Hakk'ın, Allâmü'l-Guyûb olduğuna dair bkz. Mâide sûresi, 5/109, 116; Tevbe sûresi, 9/78; Sebe sûresi, 34/48.

gerektirdiği gibi, “Cemîl” ismi de çirkinliği görmek istemez. “Latîf, Kerîm, Hakîm, Rahîm” gibi cemâl ve kemâl ifade eden isimler, varlıkların güzel bir surette ve mümkün vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını gerektirir. Cemâl ve kemâl ifade eden o isimler meleklerin, ruhanilerin, cinlerin ve insanların nazarında güzelliklerini varlıkların güzel vaziyetleriyle ve güzel ahlâklarıyla göstermek ister. İşte sünnet-i seniyyedeki adap bu yüce ahlâka işaret eder, düsturlarını bildirir ve onun misalidir.

SEKİZİNCİ NÜKTE

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ
¹ ayeti, Resûl-u Ekrem’in (aleyhissalâtu vesselam) ümmetine karşı engin şefkatini ve sonsuz merhametini gösterdikten sonra, ardından gelen
 فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ² ayeti der ki:

“Ey insanlar! Ey Müslümanlar! Sizi hadsiz şefkatiyle doğru yola çağıran, bütün kuvvetini menfaatiniz için harcayan, getirdiği hü-kümlemlerle ve sünnet-i seniyyesiyle manevî yaralarınızı şefkatli bir şekilde tedavi eden, onlara merhem vuran böyle bir zâtın apaçık şefkatini inkâr ve gözle görülen merhametini itham etmek derecesinde, sünnetinden ve bildirdiği hakikatlerden yüz çevirmenin ne kadar vicdansızlık ve akılsızlık olduğunu biliniz!

Ve ey şefkatli Resûl, ey merhametli Nebi! Eğer senin bu engin şefkatini ve yüce merhametini tanımayıp akılsızlıklarından sana sırt çevirir, seni dinlemezlerse merak etme! Göklerin ve yerin orduları emrinde olan,³ her şeyi kuşatan Büyük Arş’ın altında rubûbiyet saltanatı hükmeden Zât-ı Zülcelâl sana yeter. O, gerçekten itaatkâr toplulukları senin etrafında bir araya getirir, onlara sözünü dinletir, bildirdiğin hükümleri kabul ettirir!”

Evet, Resûl-u Ekrem’in getirdiği şeriatla ve sünnetinde hiçbir mesele yoktur ki, pek çok hikmeti bulunmasın. Bu fakir, bütün kusurlarım

¹ “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe sûresi, 9/128).

² “(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir.” (Tevbe sûresi, 9/129).

³ Bkz. “Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır.” (Fetih sûresi, 48/4).

ve aczimle beraber bunu iddia ediyorum ve bu davayı ispata hazırım. Hem Risale-i Nur'un şimdiye kadar yazılan yetmiş-seksen parçası, Resûlullah'ın (aleyhissalâtü vesselam) sünnetinin ve şeriatının meselelerinin ne kadar hikmetli ve hakikatli olduğuna yetmiş-seksen doğru şahit hükmüne geçmiştir. Eğer imkân olsa ve bu meseleye dair her şey yazılsa, o hikmetler yetmiş değil belki yedi bin risaleye sığmaz.

Hem benim bizzat görerek, tadarak ve yaşayarak belki bin tecrübem var ki, Şeriat'ın meseleleriyle sünnet-i seniyyenin düsturları ruhun, aklın ve kalbin hastalıklarına, bilhassa toplum hayatındaki hastalıklara çok faydalı birer devadır. Bunu böyle bildiğimi ve başka felsefî ve hikmetli meselelerin, sünnetin yerini tutamadığını bizzat hissettiğimi, başkalarına da risalelerde bir derece hissettirdiğimi ilan ediyorum. Bu davamda tereddüt edenler, Risale-i Nur'a baksın.

İşte böyle bir zâtın sünnet-i seniyyesine elden geldiği kadar uymaya çalışmanın ne kadar kârlı, ebedî hayat için ne kadar saadetli ve dünya hayatı için ne kadar faydalı olduğu kıyas edilsin.

DOKUZUNCU NÜKTE

Bütün sünnetlere tamamen, fiilen, havas tabakanın en hasları bile ancak uyabilir. Fakat sünnete fiilen olmasa da niyetle, kasten ve onu gerekli görerek talip olmak herkesin elinden gelir. Farz ve vacip kısımlara zaten uyma mecburiyeti var. Kulluktaki müstehab olan sünnet-i seniyyenin terkinde de günah olmasa bile büyük bir sevabın kaybı söz konusudur. Onları değiştirmek ise büyük bir hatadır. Âdetlerde ve davranışlarda sünnete uyuldukça o âdetler ibadet olur. Uyulmazsa ceza yoktur, fakat Habibullah'ın adabının nurundan istifade azalır.

Kulluk esaslarında yeni icatlar bid'attır. Bid'atlar ise الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ayetinde işaret edilen sırra aykırı olduğu için yasaklanmıştır.² Fakat tarikattaki virdler, zikirler ve meşrepler türünden olursa, asılları Kitap ve Sünnet'te yer almak, kararlaştırılan usûl ve esaslar sünnet-i seniyyeye aykırı olmamak ve onları değiştirmemek şartıyla, ayrı ayrı

¹ "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." (Mâide sûresi, 5/3).

² "Kim şu dine uymayan bir şey uyducak olursa, bu merduttur, kabul edilmez." anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, i'tisam 5, büyü' 60, sulh 5; Müslim, akdiye 18; Ebû Dâvûd, sünnet 6.

tarzda ve surette bulunmakla beraber, farklılıklar bid'at değildir. Her ne kadar bir kısım âlimler bunlardan bazılarını bid'at kabul etmişse de, onlara "bid'a-yı hasene" yani Kur'an ve sünnete aykırı olmayan bid'atlar adını vermişlerdir.¹ İkinci bin yılın müceddidi İmam Rabbânî (radiyallâhu anh) diyor ki:

"Ben ruhani seyr-i sülûkumda Resûl-u Ekrem'den (aleyhissalâtü ves-selam) rivayet edilen sözlerin nurlu olduğunu, sünnet-i seniyyenin ışı-ğıyla parladığını görüyordum. Ondan rivayet edilmiş olmayan parlak, kuvvetli virdlerde ve hallerde ise o nur yoktu. Bunların en parlağı, Resûl-u Ekrem'den nakledilenlerin en azına bile denk gelmiyordu. Anladım ki, sünnet-i seniyyenin parıltıları bir iksirdir. Sünnet nur iste-yenlere yeter, başka yerde nur aramaya ihtiyaç yoktur."

İşte hakikat ve Şeriat kahramanı olan böyle bir zâtın şu hükmü gösteriyor ki, sünnet-i seniyye dünya ve ahiret saadetinin temel taşı, kemâlâtın madeni ve kaynağıdır.

اَللّٰهُمَّ اَرْزُقْنَا اِتِّبَاعَ السُّنَّةِ السَّيِّئَةِ²
رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ³

ONUNCU NÜKTE

⁴اَللّٰهُمَّ اَرْزُقْنَا اِتِّبَاعَ السُّنَّةِ السَّيِّئَةِ ayetinde mucizevî bir vecizlik vardır. Çünkü bu üç cümlenin içine pek çok cümle yerleştirilmiştir. Şöyle ki:

Ayet, "Allah'a (celle celâluhu) imanınız varsa elbette Allah'ı seveceksiniz. Madem Allah'ı seviyorsunuz, O'nun sevdiği tarzda hareket edeceksiniz. O'nun sevdiği tarzda hareket ise sevdiği zâta benzemekle olur. O zâta benzemek, ona uymaktır. O zâta uyarsanız, Allah da sizi sever. Zaten siz Allah'ı seversiniz, ta ki Allah da sizi sevsin." diyor.

¹ Bkz. el-Îcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 1/159; el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 2/256; İbni Receb, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem* 1/267; İbni Âbidîn, *Hâşiye* 1/390.

² "Allahım, bizi sünnet-i seniyyeye uymakla rızıklandır."

³ "Ey Rabbimiz! İndirdiğin kitaba iman edip Elçinin yolunu tuttuk. Sen de bizi, birliğini ve nebelerini tanıyan şahitlerle birlikte yaz." (Âl-i İmran sûresi, 3/53).

⁴ "De ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmran sûresi, 3/31).

İşte bu cümleler, şu ayetin yalnız özet şeklinde, kısa bir mealidir. Demek ki, insan için en mühim, en yüce maksat Cenâb-ı Hakk'ın sevgisine mazhar olmaktır. Bu ayet açık ve kesin hükmüyle, o yüce gayenin yolunun Habibullah'a, onun sünnet-i seniyyesine uymak olduğunu gösteriyor. Bu meselede üç "nokta" ispatlanırsa bahsedilen hakikat tamamen ortaya çıkar.

Birinci Nokta

İnsan, şu kâinatın Hâlık'ına karşı sonsuz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünkü insanın özünde güzelliğe karşı bir sevgi, kemâle aşırı düşkünlük, bağlılık ve iyiliğe karşı minnet vardır. Güzelliğin, kemâlin ve iyiliğin derecelerine göre o sevgi ve alâka hisleri artar, aşkın son noktasına kadar gider.

Şu küçük insanın küçücük kalbine kâinat kadar bir aşk sığabilir. Evet, kalbin mercimek kadar küçük bir sandığı olan hafızanın içinde bir kütüphane gibi binlerce kitaplık yazının saklanması gösteriyor ki, insanın kalbi kâinatı içine alabilir ve o kadar sevgiyi taşıyabilir.

Madem insanın yaradılışında iyiliğe, güzelliğe ve kemâle karşı böyle sınırsız bir sevmeye kabiliyeti var. Ve madem bu kâinatın Hâlık'ının, kâinata görünen eserleriyle varlığı açıkça sabit olan mukaddes, sonsuz bir güzelliği; yarattığı varlıklarda görülen sanatının nakışlarıyla, sabit varlığı zaruri olarak tahakkuk eden hadsiz, mukaddes kemâli ve bütün canlılarda görülen sayısız ihsanları ve nimetleriyle varlığı şüphesiz, hatta gözle görürcesine ortaya çıkan sonsuz iyilikleri vardır.¹ Elbette bütün bunlar, şuur sahiplerinin en kuşatıcı mahiyette olanı, en muhtacı, aklını en çok kullananı ve bütün bunlara en çok arzu duyanı insandan gelecek sınırsız bir sevgiyi gerektiriyor.

Evet, her insanda Hâlık-ı Zülcelâl'e karşı sınırsız bir sevmeye kabiliyeti olduğu gibi, o Hâlık da güzelliğine, kemâline ve ihsanlarına duyulan sonsuz bir aşka herkesten daha lâyıktır. Hatta bir müminin hayata, bekâyaya, varlığına, dünyaya, nefsine ve başka varlıklara karşı türlü türlü sevgisi ve şiddetli alâkası, Cenâb-ı Hakk'ı sevmek için verilmiş olan o

¹ Bkz. "Görmüyor musunuz ki, Allah göklerde ve yerde olan şeyleri hizmetinize vermiş. Görünen görünmeyen bunca nimetle sizi donatmış?" (Lokman sûresi, 31/20).

kabiliyetin sızıntılarıdır. İnsanın çok çeşitli, şiddetli hisleri o sevmek kabiliyetinin değişik görünüşleri ve başka şekillere girmiş damlalarıdır.

Malûmdur ki, insan kendi mutluluğundan lezzet aldığı gibi, alâka duyduğu kimselerin mutlu olmasından da lezzet alır. Kendini belâdan kurtaranı sevdiği gibi, sevdiklerini kurtaranı da sever. İşte bu ruh haliyle insan, eğer herkese verilen türlü ilahî ihsanlardan yalnız birini düşünse şöyle der:

“Hâlık’ım beni ebedî karanlık olan yokluktan kurtarıp bu dünyada güzel bir hayatı verdiği gibi, ecelim geldiği zaman da ebedî idam olan yokluktan ve mahvolmaktan kurtarıp bâki bir âlemde bana sonsuz ve çok şaşıla bir hayatı ihsan edecek. O âlemin her çeşit lezzetinden ve güzelliğinden faydalanarak gezip dolaşacağım. Yaratıcım, zahirî ve batınî uzuvları, duyguları bana nimet olarak verdiği gibi, çok sevdiğim ve çok alâka duyduğum bütün yakınlarımı, dostlarımı ve hemcinslerimi de öyle sonsuz ihsanlara kavuşturacak. O ihsanlar bir mânâda bana ait olacak. Çünkü onların saadetleriyle mutlu oluyor, bundan lezzet duyuyorum. Madem *الْإِنْسَانُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ*¹ sırrıyla, herkeste ihsana karşı aşırı bir düşkünlük vardır. Elbette kâinat kadar bir kalbim olsa, böyle sonsuz, ebedî ihsanlara karşı muhabbetle dolması gerekir ve doldurmak isterim. Ben o sevgiyi fiilen gösteremesem bile kabiliyetlerim, imanım ve niyetimle, kabul ederek, takdirle, iştiaqla, farkında olarak, irademle gösteriyorum.” Ve bunun gibi, insanın güzelliğe ve kemâle karşı göstereceği sevgi, kısaca işaret ettiğimiz, ihsana karşı duyulan muhabbetle kıyaslansın.

Kâfir ise küfrü yönüyle Yaratıcısına sınırsız bir düşmanlık besler. Hatta kâinata ve varlıklara karşı zalimce ve onları hor görür şekilde bir düşmanlık taşır.

İkinci Nokta

Allah sevgisi, Resûl-u Ekrem’in (aleyhissalâtü vesselam) sünnetine uymayı gerektirir. Çünkü Allah’ı sevmek, O’nun razı olduğu şeyleri yapmaktır. Razı olduğu şeyler ise en mükemmel şekilde Resûl-u Ekrem’in

¹ “İnsan, iyiliğin kulu kölesidir.” Bu gerçeği ifade eden “İyilik edene muhabbet duymak, kötülük edene de buğzetmek insan fitratında vardır.” anlamındaki hadis için bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 4/121; el-Beyhakî, *Şuabü’l-İmân* 1/381, 6/481.

(*aleyhissalâtü vesselam*) zâtında tezahür ediyor. İnsanın hareketlerinde ve fiillerinde ona (*aleyhissalâtü vesselam*) benzemesi iki şekilde olur:

Birincisi: Cenâb-ı Hakk'ı sevmenin neticesinde O'nun emirlerine itaat ve rızası dairesinde hareket etmek, Allah Resûlü'ne uymayı gerektiriyor. Çünkü bu yolda en mükemmel imam, Hazreti Muhammed aleyhissalâtü vesselamdır.¹

İkincisi: Madem Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*), insanlara sunulan sayısız ilahî ihsanın en mühim vesilesidir,² elbette Cenâb-ı Hak hesabına, sonsuz bir sevgiye lâyıktır. İnsan, yaradılışı gereği, eğer mümkünse sevdiği zâta benzemek ister. İşte Habibullah'ı sevenlerin, kesinlikle sünnet-i seniyyesine uyarak ona benzemeye çalışmaları gerekir.³

Üçüncü Nokta

Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz merhameti olduğu gibi, sonsuz bir sevgisi de vardır. Kâinattaki bütün sanatlı varlıkları güzel yaratıp onları süslemekle kendini hadsiz bir surette sevdirdiği gibi, sanatlı varlıklarını, bil-hassa kendini sevdirmesine sevgiyle karşılık veren şuur sahibi kullarını da sever. Cennetin bütün tatlılıkları, güzellikleri, lezzetleri ve nimetleri rahmetinin bir cilvesi olan bir Zât'ın sevgisini kazanmaya çalışmanın ne kadar mühim ve yüce bir maksat olduğu apaçık şekilde anlaşılır. *Madem Kur'an'ın açık ve kesin beyanlarıyla Allah'ın sevgisine yalnız Sünnet-i Ahmediye'ye (aleyhissalâtü vesselam) uymakla mazhar olunur.*⁴ *Elbette Sünnet-i Ahmediye'ye (aleyhissalâtü vesselam) uymanın insanın en büyük maksatlarından ve en mühim vazifelerinden olduğu açıkça görülür.*

¹ Bkz. "Hakikaten Allah'ın Resûlünde sizler için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyen ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel örnek vardır." (Ahzâb sûresi, 33/21).

² Bkz. "Biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik." (Enbiyâ sûresi, 21/107).

³ Bkz. "Peygamberin müminler üzerinde sahip olduğu hak, onların bizzat kendileri hakkında sahip oldukları haktan daha fazladır." (Ahzâb sûresi, 33/6).

⁴ Bkz. "Ey Resûlüm, de ki: 'Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.'" (Âl-i İmran sûresi, 3/31).

ON BİRİNCİ NÜKTE

Üç “mesele”dir.

Birinci Mesele

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) sünnet-i seniyyesinin üç kaynağı vardır: *Sözleri, davranışları ve halleri*.¹ Bu üçü de üçer kısımdır: *Farzlar, nafileler ve güzel âdetler*.

Sünnetin farz ve vacip kısımlarına uymak mecburidir, terkinde azap ve ceza vardır. Herkes ona uymakla yükümlüdür.

Nafile kısmı ile müstehab olanlara müminler yine uymakla vazifelidir. Fakat bunların terkinde azap veya ceza yoktur. Bunları yapmakta ve bunlara uyulmasında büyük sevaplar bulunur. Değiştirilmeleri ise bid'at ve sapkınlıktır, büyük hatadır.

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) yüce âdetlerine ve o güzel davranışlarına ise hikmet, fayda, şahsî hayat ve toplum hayatı itibarıyla uymak, onları taklit etmek gayet güzel görülmüş, takdir edilmiştir. Onun basit bir hareketinde dahi hayata dair birçok fayda bulunduğu için ona uymakla o adap ve âdetler ibadet hükmüne geçer.

Evet, madem dost ve düşmanın ittifakıyla Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) güzel ahlâkın en yüksek mertebelerine mazhar-
dır. Madem herkesin ortak hükmüyle insanlar içinde en meşhur ve en seçkin şahsiyettir. Madem binlerce mucizenin delilleriyle, teşkil ettiği İslam âleminin ve kemâlâtının şehadetiyle, tebliğ ettiği ve tercümanı olduğu Kur'an-ı Hakîm'in hakikatlerinin tasdikiyle en mükemmel insan ve yol göstericidir. Ve madem ona tâbi olmanın neticesinde milyonlarca kâmil insan kemâlât mertebelerinde yükselip iki cihan saadetine kavuşmuşlardır. Elbette o zâtın sünneti ve hareketleri, uyulacak en güzel örnek, takip edilecek en güvenilir rehber ve düstur kabul edilecek en sağlam kanunlardır. Bahtiyar odur ki, sünnete uymakta hissesi çok ola! Sünnete uymayan tembellik ediyorsa büyük bir zarar içindedir, sünneti önemsiz görüyorsa

¹ Bkz. es-Suyûtî, *et-Tedribü'r-Râvî* 1/194.

bu büyük bir cinayettir. Onu yalanlamayı akla getirecek tenkit ise çok büyük bir dalâlettir.¹

İkinci Mesele

Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Hakîm'de: ² وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ buyurur. Sahih rivayetlerin gösterdiği gibi, Hazreti Âişe-i Sıddıka (radiyallâhu anhâ) gibi seçkin sahabiler, Hazreti Peygamber'i (aleyhissalâtü vesselam) خُلُقُهُ ³ الْقُرْآنُ diye tarif ediyorlardı. Yani, "Kur'an'ın beyan ettiği güzel ahlâkın örneği, Muhammed aleyhissalâtü vesselamdır. Bu güzel ahlâkın gereğini en çok yerine getiren ve bu güzellikler üzerine yaratılan odur (aleyhissalâtü vesselam)." diyorlardı.

İşte böyle bir zâtın fiillerinin, hallerinin, sözlerinin ve davranışlarının her biri insanlığa birer model hükmüne geçmeye lâyık iken, ona iman edip ümmetinden oldukları halde sünnetine önem vermeyen veyahut sünneti değiştirmek isteyen gafillerin ne kadar bedbaht olduğunu akılsızlar da anlar.

Üçüncü Mesele

Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam), en dengeli ve en mükemmel surette yaratıldığından, her davranışı, hareketi, hatta duruşu, denge ve istikamet üzerine olmuştur.⁴ Yüce hayatı hakkında yazılmış siyer kitapları, onun her hareketinde istikamet ve dengeyi gözettiğini, ifrat ve tefritten kaçındığını açık bir şekilde gösterir.

Evet, Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam), فَاسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ ⁵ emrini kusursuz bir şekilde yerine getirdiği için bütün davranışlarında,

¹ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine itaat edenin Allah'a itaat etmiş olacağını beyan buyurmuş, itaat etmeyenler hariç bütün ümmetinin cennete gireceğini müjdelemiştir: Buhârî, i'tisam 2, ahkâm 1, cihâd 109; Müslim, imâre 33; Nesâî, bey'at 27.

² "Şüphesiz Sen, ahlâkın –Kur'an buutlu, ulûhiyet eksenli olması itibarıyla– ihataşı imkânsız, idraki mümkün olmayan en yücesi üzerinesin!" (Kalem sûresi, 68/4).

³ Müslim, müsâfirîn 139; İbni Mâce, ahkâm 14; Ahmed İbni Hanbel, el-Müsne'd 6/91, 163, 216.

⁴ Bkz. Ahmed İbni Hanbel, el-Müsne'd 6/68, 155; et-Tayâlisî, el-Müsne'd s. 49; Ebû Ya'lâ, el-Müsne'd 4/478.

⁵ "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd sûresi, 11/112).

sözlerinde ve hallerinde istikamet açıkça görünüyor. Mesela, aklın fesat ve karanlığı hükmündeki ifrat ve tefriti olan ahmaklık ve kurnazlıktan arınmış bir şekilde, aklını daima orta yol ve dosdoğru olan hikmet istikametinde kullanarak hareket etmiştir. Öfke duygusunun bozulmuş hali, ifrat ve tefriti olan korkaklıktan ve ölçüsüz, aşırı öfkeden münezze bir şekilde, bu duygunun doğru ve orta yolu olan mukaddes cesaret ile öfkesini dengeleyip ona göre davranmıştır. Şehvanî hislerin bozulmuş hali, ifrat ve tefriti olan hiçbir şeye istek duymamaktan da haddi aşmaktan da uzak bir şekilde, o hissin dosdoğru hali olan iffeti, azami masumiyet derecesinde rehber kabul etmiştir. Ve bunun gibi...

Bütün sünnetlerinde, fitrî hallerinde ve şer'i hükümlerinde istikamet yolunu tercih edip zulüm ve karanlık olan ifrat ve tefritten, israftan ve saçıp savurmaktan kaçınmıştır. Hatta konuşmasında, yiyip içmesinde bile iktisatlı olmayı rehber edinmiş, israftan kesinlikle sakınmıştır. Bu hakikati etraflıca izah eden binlerce cilt kitap telif edilmiştir. الْعَارِفُ تَكْفِيهِ السِّرِّ سِرِّنَا، denizden bu damla ile yetinip kıssayı kısa kesiyoruz.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى جَامِعِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَمَظْهَرِ سِرِّ ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾¹
الَّذِي قَالَ مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ²

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ³

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁴

¹ Arif olana bir işaret yeter.

² Allahım! “Şüphesiz sen pek büyük bir ahlâk üzeresin.”* sırrına mazhar olarak en üstün meziyetleri kendisinde toplayan** ve “Ümmetimin fesadı zamanında benim sünnetime yapışana yüz şehit sevabı vardır.”*** buyuran zâta rahmet et.

* Kalem sûresi, 68/4.

** Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/381; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/324.

*** et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/315; İbni Adıyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Zühed* s. 118.

³ “Hamdolsun bizi bu cennete erıştiren Allah'a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı, biz kendiliğimize yol bulamazdık. Rabbinizin elçilerinin gerçeği bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır.” derler.” (A'râf sûresi, 7/43).

⁴ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

On İkinci Lem'a

Refet Bey'in iki kısa sorusu münasebetiyle Kur'an-ı Kerim'in iki "nükte"sini beyan eder.

بِاسْمِهِ تُبْحَانُهُ¹ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلَىٰ إِخْوَانِكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ³

Aziz, sıddık kardeşim Refet Bey,

Bu müsaadesiz zamanımdaki soruların beni zor durumda bırakıyor. Bu defaki iki sorun gerçi kısa, fakat Kur'an-ı Kerim'in iki nüktesiyle irtibatlı olduklarından ve yerküreye dair sorun, coğrafya ve astronominin yedi kat yer ile yedi tabaka gökler hakkındaki tenkitlerine temas ettiğinden bana mühim geldi. Onun için sorunun kısılalığına bakmadan ilmî ve küllî bir surette, iki ayet-i kerimeye dair iki nükte kısaca beyan edilecek. Sen de soruna bu cevaptan bir hisse alırsın.

BİRİNCİ NÜKTE

İki "nokta"dır.

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak olan Allah'ın adıyla.

² "Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın." (İsrâ sûresi, 17/44).

³ Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin ve kardeşlerinizin üzerine olsun.

Birinci Nokta

وَكَايُنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ¹
 إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ²

ayetlerinin sırrınca, rızık doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'in elindedir ve O'nun rahmet hazinesinden çıkar. Her canlının rızkı, O'nun Rabbanî teminatı altında bulunduğundan, açlıktan ölmek diye bir şeyin olmaması gerekir. Halbuki görünüşte açlıktan ve rıziksızlıktan ölen çok canlı var. Şu sırrın hakikati:

Rabbanî teminat bir hakikattir ve rıziksızlık yüzünden ölen yoktur. Çünkü Hakîm-i Zülcelâl'in canlıların bedenine gönderdiği rızkın bir kısmı tedbir için içyağı olarak depolanır. Hatta beden her hücrelerine gönderilen rızkın bir kısmı, yine o hücrenin bir köşesinde biriktirilir. Dışarıdan rızık gelmediği zaman kullanılmak üzere bir tedbir azığı olarak saklanır. Canlılar, işte tedbir için depolanmış bu rızık bitmeden önce ölüyor. Demek ki, ölüm rıziksızlıktan değildir. Belki iradelerini kötüye kullanmaktan doğan bir âdet yüzünden veya o âdeti terk etmenin yol açtığı bir hastalıktan ölüyorlar.

Evet, canlıların bedeninde içyağı olarak depolanan fitrî rızık, ortalama kırk gün mükemmel şekilde kullanılabilir. Hatta bir hastalık veya ruhani bir kendinden geçme neticesinde seksen günü bulabilir. Bir adamın şiddetli bir inat yüzünden Londra hapishanesinde yetmiş gün sağlık ve selametle, hiçbir şey yemeden hayatını devam ettirdiğini on üç –şimdi otuz dokuz– sene önce³ gazeteler yazmıştı.

Madem fitrî rızık kırk günden yetmiş-seksen güne kadar devam edebiliyor, madem Rezzak isminin yeryüzünde gayet geniş bir cilvesi görünüyor ve madem hiç umulmadık bir tarzda, memeden ve odundan rızık akıyor, veriliyor. Eğer kusurlarla dolu insan, iradesini kötüye kullanarak müdahale edip karışmazsa, herhalde fitrî rızık bitmeden evvel o canlının imdadına Rezzak ismi yetişir, açlıktan ölmesine izin vermez. O halde

¹ “Nice canlı mahlûk var ki, rızıklarını kendileri taşıyamazlar. Ama size de, onların hepsine de rızık veren Allah'tır. O her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.” (Ankebût sûresi, 29/60).

² “Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır.” (Zâriyât sûresi, 51/58).

³ 1921 yılında.

açlıktan öldüğü sanılanlar, eğer kırk gün içinde ölüyorsa, bu katiyen rızksızlıktan değildir. ¹ تَرَكَ الْعَادَاتِ مِنَ الْمُهْلَكَاتِ sırıyla, iradelerini kötüye kullanmaktan gelen bir âdetten veya o âdeti terk etmekten kaynaklanan bir illetten, bir hastalıktan ileri gelmiştir. Öyleyse açlıktan ölmek yoktur denilebilir.

Evet, bizzat görüyoruz ki rızık, iktidar ve irade ile ters orantılıdır. Mesela bir yavruya rızık daha dünyaya gelmeden önce ana rahminde, irade ve iktidardan büsbütün mahrum olduğu sırada, ağzını kımıldatmaya bile muhtaç kalmayacağı bir şekilde veriliyor. Sonra dünyaya geldiği vakit, iktidarı ve iradesi yine yoktur, fakat bir derece kabiliyeti ve potansiyel bir hissi bulunduğundan, yalnız ağzını yapıştırmak gibi bir hareketle en mükemmel ve en besleyici, sindirimi en kolay gıda, çok latif ve hayret verici bir şekilde memelerin musluğundan ağzına veriliyor. Sonra çocuk bir derece iktidar ve irade kazandıkça o kolay ve güzel rızık kendisine karşı biraz nazlanmaya başlar. O meme çeşmeleri kesilir, rızık başka yerlerden gönderilir. Fakat kuvveti ve iradesi rızıkını aramaya müsait olmadığı için Rezzak-ı Kerîm anne ve babasının şefkat ve merhametini, onun kuvvet ve iradesine yardımcı olarak gönderir. Ne vakit iktidarı ve iradesi kemâle erer, o vakit rızık ona koşmaz ve koşturulmaz, yerinde durur. Der ki: “Gel beni ara, bul ve al!” Demek ki rızık, iktidar ve irade ile ters orantılıdır. Hatta pek çok risalede beyan ettiğimiz gibi, en iradesiz ve zayıf hayvanlar en iyi şekilde yaşar, en iyi beslenir.

İkinci Nokta

İmkânın çeşitleri vardır. Aklen mümkün, örfen mümkün ve her zaman mümkün olmak gibi kısımları bulunur. Bir hadise eğer aklen imkân dairesinde değilse reddedilir, örfen mümkün değilse de mucize olur fakat kolayca keramet olamaz. Eğer örfen ve kaide gereği benzeri bulunmazsa, gözle görür derecede kesin bir delille ancak kabul edilir.

İşte bu sırra binaen kırk gün yemek yemeyen Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin (*kuddise sirruh*) harikulâde halleri, örfi imkân dairesindedir.

¹ Âdetlerin terki helâke götüren sebeplerdendir.

Bu, onun hem kerameti hem de harikulâde bir âdeti olabilir. Evet, Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin hayret verici ve istiğrak içindeki halleri, yanlışlığına ihtimal bulunmayacak derecede bir kesinlikle naklediliyor. Kırk günde bir defa yemek yediği vaki olmuştur. Fakat her zaman değil, keramet olarak bazen vuku bulmuştur. Muhtemelen istiğrak hali, yemeye ihtiyaç duymadığından onun için âdet hükümüne geçmiştir. Seyyid Ahmed-i Bedevî (*kuddise sirruh*) gibi pek çok veliden bu tarz harikalar sağlam delilleriyle rivayet edilir. Madem Birinci Nokta'da ispat ettiğimiz gibi, bedende depolanmış rızık insana kırk günden fazla yetebilir, o kadar süre yememek âdet olarak mümkündür ve bu hal harika zâtlardan sağlam delilleriyle nakledilmiştir. Elbette inkâr edilemez.

[İKİNCİ NÜKTE]

İkinci Soru münasebetiyle iki mühim mesele beyan edilecek. Coğrafya ve astronomi bilimleri yetersiz, daracık kanunlarıyla ve küçük ölçülerıyla Kur'an'ın semâsına çıkamadıklarından ve ayetlerin yıldızlarındaki yedi kat mânâyı keşfedemediklerinden, divanece bir şekilde aşağıdaki ayeti tenkide, hatta inkâra çalışmışlardır.

Birinci Mühim Mesele

Gökler gibi yeryüzünün de yedi tabaka olmasına dairdir. Bu mesele, asrımızın felsefecilerine ve gökbilimcilerine asılsız görünüyor. Onların yeryüzü ve gökler hakkındaki bilgileri bunu kabul etmiyor. Bu sebeple bazı Kur'an hakikatlerine itiraz ediyorlar. Buna dair birkaç işareti kısaca yazacağız.

Birincisi

Öncelikle: Ayetin mânâsı ayrı, o mânânın kısımları ve doğrulayıcıları ayrıdır. O küllî mânânın çeşitli kısımlarından biri yoksa bile o mânâ inkâr edilemez. Halbuki bu ayetin, göklerin yedi tabakasına ve yeryüzünün yedi katına dair küllî mânâsının pek çok kısmından yedi delili açıkça görülüyor.

İkinci Olarak: Ayetin açık mânâsında “yedi kat yer” denmiyor.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لَتَعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا¹

Ayet açık mânâsıyla diyor ki: “Yeryüzünü de o yedi kat gökler gibi yaratmış ve mahlûkatına mesken yapmıştır.” Yedi tabaka olarak yarattım, demiyor. Benzerlik yaratılmış olması ve mahlûkata mesken kılınması yönüyledir.

İkincisi

Dünya her ne kadar göklere nispeten çok küçük de olsa, Cenâb-ı Hakk'ın sanatı sınırsız eserlerinin sergisi, mazharı, mahşeri ve merkezi hükmünde olduğundan, kalb bedeni temsil ettiği gibi, yerküre de koca, sonsuz göklere karşı bir kalb ve manevî bir merkez hükmündedir. Onun için zeminin küçük ölçekte eskiden beri yedi² HAŞİYE iklimi; Avrupa, Afrika, Okyanusya, iki Asya, iki Amerika adlarıyla bilinen yedi kıtası; denizle beraber doğu, batı, kuzey ve güneydeki, bu yüzdeki ve Yeni Dünya yüzündeki mâlum yedi kıtası; merkezinden dış kabuğuna kadar hikmetçe, ilimce sabit olan bitişik ve çeşitli yedi tabakası; canlılar için hayat kaynağı olmuş yetmiş basit ve küçük unsuru içeren ve “yedi kat” tabir edilen meşhur yedi türlü küllî unsuru; dört unsur denilen su, hava, ateş ve toprak ile beraber, “üç mevcut” denilen madenler.. bitki ve hayvanların yedişer tabakası ve yedişer kat âlemleri; cin, ifrit ve diğer şuur sahibi canlı mahlûkların meskenleri olduğu sayısız keşf ehlinin ve varlığın perde arkasını gören zâtların şahitliğiyle sabit bulunan yedi kat yerdeki âlemler; dünyamıza benzeyen yedi kürenin dahi bulunmasına, canlılara merkez ve mesken olmasına işaret suretinde yerkürenin de yedi tabaka olduğu Kur'an ayetlerinden anlaşılmıştır.

İşte, yeryüzünün yedi tabakasının bulunduğu hakikati yedi tarzda ortaya çıkıyor. Sekizinci olan sondaki mânâ, başka bir açıdan mühimdir, o yediye dâhil değildir.

¹ “Allah O yüce Yaratıcıdır ki, yedi kat göğü ve yerden de onların benzerini yaratmıştır. Allah'ın emri ve hükmü bunlar arasında inip durur ki, O'nun her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını, Allah'ın ilmi dışında hiçbir şeyin olamayacağını siz de bilebilirsiniz.” (Talâk sûresi, 65/12).

² HAŞİYE Yedi kelimesinin yedi kere tevafuku pek güzel düşmüştür.

Üçüncüsü

Madem Hakîm-i Mutlak hiçbir şeyi israf etmiyor, boşuna yaratmıyor. Madem mahlûkatın varlığı şuur sahipleri içindir, onlarla kemâlini bulur, şenlenir ve abeslikten kurtulur. Madem bizzat gördüğümüz gibi o Hakîm-i Mutlak, o Kadîr-i Zülcelâl hava unsurunu, su âlemini, toprak tabakasını sayısız canlıyla şenlendiriyor. Ve madem hava ve su, hayvanların gezip dolaşmasına mâni olmadığı gibi, toprak, taş gibi kesif maddeler, elektrik ve röntgen ışınları gibi şeylerin akımına engel değildir. Elbette o Hakîm-i Zülkemâl, her şeyi sanatla yaratan o Bakî Yaratıcı, yerküremizin merkezinden meskenimiz olan dış yüzüne kadar birbirine bitişik yedi küllî tabakayı, onların geniş meydanlarını, âlemlerini ve mağaralarını boş ve ıssız bırakmaz. Elbette oraları şenlendirmiş, o âlemlerin şenlenmesi için uygun, şuurlu varlıkları yaratıp oraya yerleştirmiştir. Mademki o şuur sahibi varlıkların meleklerle aynı cinsten ve ruhanilerle aynı türden olması lâzım gelir. Elbette yeryüzündeki en kesif ve en sert tabaka, onlar için balığa nispeten deniz, kuşa nispeten hava gibidir. Hatta yerkürenin merkezindeki müthiş ateşin de o şuurlu varlıklar için, bizlere nispeten güneşin sıcaklığı gibi olması gerekir. O şuur sahibi ruhaniler nurdan yaratıldıklarından ateş onlar için nur gibidir.

Dördüncüsü

On Sekizinci Mektup'ta yer tabakalarının hayret verici özellikleri hakkında keşf ehlinin bildirdiği, aklın kolay kabul edemeyeceği tasvirlerle dair bir temsil zikredilmiştir. Özetle şöyle: Yerküre, şehadet âleminde bir çekirdektir; misal ve berzah âlemlerinde ise büyük bir ağaç gibi göklerle omuz omuza duracak büyüklüktedir. Keşf ehlinin yerkürede ifritlere mahsus tabakayı bin senelik bir mesafe şeklinde görmesi, dünyanın şehadet âleminde çekirdek olarak değil, belki misal âlemindeki dallarının ve tabakalarının tezahürüdür. Madem yerkürenin görünüşte önemsiz bir tabakasının bir başka âlemde böyle büyük tezahürleri var; elbette yedi kat göklere karşılık o da yedi kattır denilebilir. Bu noktaları hatırlatmak için Kur'an ayetleri veciz ve mucizevî bir tarzda şu küçücük dünyayı göklerin yedi tabakasına denk göstererek bu hakikate işaret ediyor.

İkinci Mühim Mesele

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹
ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ²

Bu ayet-i kerime gibi çeşitli ayetler, gökleri yedi kat olarak bildiriyor. *İşârâtü'l-İ'caz* tefsirinde, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk senesinde, cephede, mecburen kısaca yazdığımız bu meselenin burada yalnız bir özetini yazmak uygundur. Şöyle ki:

Eski filozoflar ve gökbilimciler, gökleri dokuz tabaka olarak düşünüp şer'i lisandaki Arş ve Kürs'ü yedi kat gök ile beraber kabul ederek garip bir şekilde tasvir etmişlerdir. O dâhi filozofların gösterişli ifadeleri, insanlığa asırlarca hükmetmiş. Hatta birçok tefsirci, ayetlerin açık mânâlarını onların mezhebiyle bağdaştırmaya mecbur kalmış. Böylece Kur'an-ı Hakîm'in mucizeliğine bir derece perde çekilmiş. Eski felsefenin gökleri bir ucundan ötekine geçmek mümkün olmayan, delinemez ve tamiri imkânsız bir bütün şeklinde tarif edip ifrata varmasına karşılık "yeni hikmet"³ adı verilen yeni felsefe tefrite düşüp göklerin varlığını âdetâ inkâr ediyor. Öncekiler ifrata, sonrakiler tefrite düşerek hakikati olduğu gibi gösterememişler. Kur'an-ı Hakîm'in mukaddes hikmeti ise o ifrat ve tefriti bırakarak orta yolu bildirir ve der ki: Sâni-i Zülcelâl göğü yedi kat olarak yaratmıştır. Hareket eden yıldızlar, göklerde balıklar gibi gezer ve O'nu tesbih eder. Hadiste *مَوْجٌ مَكْفُوفٌ*⁴ buyrulmuştur. Yani, "Gök, dalgaları dinmiş bir denizdir."

İşte bu Kur'an hakikatini yedi kaide ve yedi mânâsı ile kısaca ispat edeceğiz.

¹ "Yedi kat gök, dünya ve onların içinde olan herkes Allah'ı takdis ve tenzih eder. Hatta hiçbir şey yoktur ki, hamd ile O'nu tenzih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/42-44).

² "Sonra iradesi yukarıya yönelip orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu. O her şeyi hakkıyla bilir." (Bakara sûresi, 2/29).

³ "Hikmet-i cedide".

⁴ Bkz. Tirmizî, *tefsîru sûre* (57) 1; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/370; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6/15.

Birinci Kaide

İlim ve hikmetçe sabittir ki, bu sonsuz uzay, sınırsız bir boşluk değildir; “esir” denilen madde ile doludur.

İkinci Kaide

İlmen ve aklen, belki gözle görüldüğü gibi sabittir ki, büyük gökci-simlerinde çekme-itme gibi kanunların var olmasını sağlayan, ışık, sı-caklık ve elektrik gibi maddelerdeki kuvvetleri yayan ve taşıyan, uzayı dolduran bir madde mevcuttur.

Üçüncü Kaide

Özü aynı kalmakla beraber, esir maddesinin başka maddeler gibi çeşitli şekillerde oluştuğu ve ayrı ayrı suretlerde bulunduğu tecrübe ile sabittir. Evet, nasıl ki gaz, sıvı ve katı olan buhar, su ve buz gibi üç farklı şey aynı maddeden meydana geliyor. Aynen öyle de, esir maddesinden yapılmış yedi farklı tabaka olmasına aklen hiçbir engel yoktur. Bu mesele hiçbir itiraza yer bırakmaz.

Dördüncü Kaide

Büyük gökci-simlerine dikkat edilse o ulvî âlemlerin tabakalarında farklılıklar olduğu görülür. Mesela, Nehrüssemâ ve Kehkeşan adıyla bilinen, Türkçede “Samanyolu” denilen bulut şeklindeki büyük dai-renin bulunduğu tabaka, elbette sabit görünen yıldızların tabakasına benzemez. Âdeta o sabit tabakadaki yıldızlar, yaz meyveleri gibi yetişmiş, ermiştir. Samanyolu’ndaki, bulut şeklinde görünen sayısız yıldız ise yeni çıkıp olgunlaşmaya başlamış gibidir. Sabit olan tabaka da doğru bir sezgiyle, güneş sisteminin tabakasından farklı görünür. Bunun gibi yedi manzume ve yedi tabakanın birbirinden farklı olduğu, his ve sezgiyle anlaşılır.

Beşinci Kaide

Sezgi ve hislerle, genel bir akıl yürütme ve tecrübe ile sabittir ki: Bir maddenin düzeni ve yapısı bozulursa ve o maddeden başka bir şey

yapılırsa, o varlık elbette farklı tabakalarda ve şekillerde olur. Mesela, elmas madeninde bir maddeden hem kül hem kömür hem de elmas yapılır. Mesela ateş hem alev hem duman hem kor tabakalarına ayrılır. Yine mesela, hidrojen ile oksijen birleştiği zaman, o karışımdan hem su hem buz hem de buhar gibi tabakalar meydana gelir. Demek ki, bir maddenin yapısı bozulunca o madde tabakalara ayrılıyor. Öyleyse Yaratıcı Kudret esir maddesine şekil vermeye başladığı vakit elbette ayrı ayrı tabakalar olarak ¹سَمَوَاتٍ سَبْعَ سَمَوَاتٍ sırrıyla yedi kat göğü o maddeden yaratmıştır.

Altıncı Kaide

Zikredilen bu emareler, zorunlu olarak göklerin hem varlığının hem de birden fazla tabakadan meydana geldiğinin delilidir. Madem gökler kesinlikle birden çok tabakadan oluşur ve Muhbir-i Sâdık (*aleyhissalâtu vesselam*), Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın diliyle o tabakalar yedi tanedir, der. Elbette yedidir.

Yedinci Kaide

Yedi, yetmiş, yedi yüz gibi tabirler, Arapçada çokluğu ifade ettiği için, o yedi küllî tabaka daha çok tabakayı içeriyor olabilir.

Özetle: Kadîr-i Zülcelâl, yedi kat göğü esir maddesinden yaratıp yükselterek şekillendirmiş, ona gayet ince ve hayret verici bir düzen koymuş, yıldızları içine yerleştirmiştir. Madem Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan, insanların ve cinlerin bütün tabakalarına hitap eden ezeli bir hutbedir. Elbette insanlığın her bir tabakası, her Kur'an ayetinden hissesini alacaktır. Kur'an ayetlerinin, her tabakanın anlayışını tatmin edecek surette, dolaylı bir şekilde ve işaretlerle ayrı ayrı, çeşitli mânâları bulunacaktır.

Evet, Kur'an'ın hitabının enginliği, mânâlarındaki ve işaretlerindeki genişliği ile avam tabakadaki en basit bir insandan havas tabakanın en seçkinine kadar anlayış derecelerini gözetmesi, onlara uygun olması her ayetin her bir tabakaya bakan birer yönü bulunduğunu gösterir.

¹ “(Sonra iradesi yukarıya yönelip) orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu.” (Bakara sûresi, 2/29).

İşte bu sırdandır ki, insanlığın yedi tabakası “yedi gök” ifadesinin geniş mânâsını yedi farklı şekilde anlamıştır. Şöyle ki:

¹ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ ayetinden, dar görüşlü, dar fikirli insanlar, atmosferin tabakalarını anlar. Astronomi ile sersemleşmiş bir başka insan tabakası, dillerde yedi gezegen diye anılan meşhur yıldızları ve yörüngelerini anlar. Bir kısım insan, yerküremize benzer, canlıların mekânı olmuş gökteki yedi başka küreyi anlar.² Diğer bir insan tabakası, güneş sisteminin yedi tabakaya ayrılmasını ve onunla beraber başka yedi sistemin varlığını anlar. Daha başka bir tabaka esir maddesinin mahiyetinin yedi tabakaya ayrılmasını anlar. Daha geniş fikirli bir insan tabakası, yıldızlarla yıldızlanıp bir bütün olarak görünen gökleri tek bir semâ sayarak onu bu dünyanın göğü kabul eder, bundan başka altı gök tabakasının var olduğunu düşünür. İnsanlığın yedinci ve en yüksek tabakası ise yedi kat göğü şehadet âlemiyle sınırlı görmez; uhrevî ve gaybî, dünyevî ve misalî âlemlerin kuşatıcı birer zarfı ve tavanı olan yedi kat göğün var olduğunu anlar.

İşte bunun gibi, şu ayetin enginliğinde, zikredilen yedi tabakanın yedi kat mânâsı gibi daha pek çok basit mânâsı vardır. Herkes anlayışına göre hissesini alır ve o gök sofrasından rızkını bulur.

Madem bu ayetin böyle pek çok doğru delili var. Şimdiki akılsız felsefecilerin ve serseri astronomi bilimlerinin, göğün katlarını inkâr bahanesiyle ayete böyle saldırması, haylaz ve ahmak çocukların bir yıldız düşürmek niyetiyle göğe taş atmasına benzer. Çünkü ayetin geniş mânâsından bir tek tasdik edici doğruysa, o mânâ doğru ve hak olur. Hatta aslında var olmayan, fakat dilden dile dolaşan bir kısmı, herkesin kabul görmüş fikirlerini gözetmek için o bütüne dâhil olabilir. Halbuki ayetin birçok mânâsının doğru ve gerçek olduğunu gördük. Şimdi şu insafsız ve haksız coğrafyaya, sersem ve sarhoş astronomiye bak: Bu iki ilim dalı nasıl da hata ederek hak, hakikat ve doğru olan küllî mânâyâ gözlerini yumuyor ve şüphe götürmez delilleri görmüyorlar! Hayalî ve garip bir ayrıntıyı ayetin mânâsı zannederek ona taş atıyor, kendi başlarını kırıyor, imanlarını uçuruyorlar!

¹ “(Sonra iradesi yukarıya yönelip) orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu.” (Bakara sûresi, 2/29).

² Bkz. el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/535; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 28/153, 154.

Sözün Özü: Cin ve şeytan hükmündeki inançsız, maddeci fikirler; yedi kıraat,¹ yedi türlü okunuş tarzı, yedi mucize, yedi hakikat ve yedi esas üzere indirilen Kur'an'ın semâsının o yedişer tabakasına çıkamadıklarından ayetlerin yıldızlarında ne var ne yok bilmeden yalan yanlış haber verirler. Ve o ayetlerin yıldızlarından zikrettiğimiz deliller ve hakikatler gibi ateş topları başlarına düşer, onları yakar. Evet, cin fikirli felsefecilerin felsefesiyle Kur'an'ın semâsına çıkılmaz. *Ayetlerin yıldızlarına ancak hakiki hikmetin miracıyla, iman ve İslamiyet'in kanatlarıyla ulaşılabilir.*

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى شَمْسِ سَمَاءِ الرِّسَالَةِ وَقَمَرِ فَلَكِ التَّوْبَةِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ نُجُومِ
الْهُدَى لِمَنْ اهْتَدَى²

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³
اللَّهُمَّ يَا رَبَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ زَيِّنْ قُلُوبَ كَاتِبِ هَذِهِ الرِّسَالَةِ وَرُفَقَائِهِ بِنُجُومِ
حَقَائِقِ الْقُرْآنِ وَالْإِيمَانِ آمِينَ⁴

¹ Bkz. Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 5, 27, *tevhîd* 53; Müslim, *müşâfirîn* 270; Tirmizî, *kıraat* 2.

² “Allahım! Peygamberlik semâsının güneşi ve nübüvvet feleğinin ayı olan Zât ile, doğru yolu tutanların hidayet yıldızları olan Âl ve Ashabına rahmet et.”

³ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

⁴ “Ey göklerin ve yerin Rabbi olan Allahım! Bu risalenin kâtibi ile arkadaşlarının kalblerini Kur'an hakikatlerinin yıldızlarıyla ve imanla süsle, âmin...”

On Üçüncü Lem'a

Şeytandan Allah'a Sığınmanın Hikmeti

¹ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ۖ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ²

Şeytandan Allah'a sığınmanın sırrına dair on üç “işaret” yazılacak. Bu işaretlerin bir kısmı, Yirmi Altıncı Söz gibi bazı risalelerde farklı suretlerde anlatılıp ispatlandığından burada yalnız kısaca bahsedilecek.

BİRİNCİ İŞARET

Soru: Şeytanların yaratma bakımından kâinata hiçbir müdahalesi bulunmadığı, Cenâb-ı Hak rahmet ve inayetiyle hak yolundakilere taraf-tar olduğu, hak ve hakikatin cazibeli güzellikleri hak ehlini teyit ve teşvik ettiği, dalâletin tiksinti verici çirkinlikleri dalâlet yolundakilerde bile nefret uyandırdığı halde; şeytanın askerlerinin çok defa üstün gelmesinin hikmeti nedir? Ve hak ehlinin, şeytanın şerrinden her vakit Cenâb-ı Hakk'a sığınmasının sırrı nedir?

Cevap: Bunun hikmeti ve sırrı şudur: Dalâlet ve şer büyük çoğunlukla menfidir, tahriptir, yok etmektir, bozmaktır. Hidayet ve hayır

¹ Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

² “Sen de ki: ‘Ya Rabbî! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!’” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98).

ise çoğunlukla müspettir, var etmeye dönüktür, imar ve tamirdir. Herkeşe mâlumdur ki, yirmi kişinin yirmi günde yaptığı bir binayı, bir kişi bir günde yıkabilir. Evet, insanın, bütün esas uzuvlarının ve yaşamak için gerekli şartların varlığıyla devam eden hayatı Hâlık-ı Zülcelâl'in kudretine mahsus olduğu halde; bir zalim, bir uzvunu kesmekle o insanı hayata nispeten yokluk olan ölüme gönderebilir. Bu yüzden ¹ اَلتَّخْرِيبُ اَسْهَلُ sözü darbimesel hükmüne geçmiştir.

İşte bu sırdandır ki, dalâlet yolundakiler, hakikaten zayıf bir kuvvetle mânen çok kuvvetli olan hak ehline karşı bazen üstün gelir. Fakat hak yolundakilerin öyle sağlam bir kalesi var ki, ona sığındıkları vakit müthiş düşmanlar yavaşamaz, bir şey yapamaz. Geçici bir zarar verseler bile, ² اَلْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ sırıyla ebedî bir sevap ve menfaatle o zarar telâfi edilir. O yıkılmaz ve sapasağlam kale, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) şeriatı ve sünnetidir.

İKİNCİ İŞARET

Soru: “Bütünüyle şer olan şeytanların yaratılması ve müminlere musallat olmaları, onların yüzünden birçok insanın küfre girip cehenneme gitmesi gayet müthiş ve çirkin görünüyor. Acaba sonsuz, mutlak güzellik ve merhamet sahibi Rahman'ın rahmet ve cemâli, bu hadsiz çirkinliğin ve dehşetli musibetin meydana gelmesine nasıl izin veriyor?” Bu mesele çoklarınca sorulmuştur ve çoğu insanın hatırına gelir.

Cevap: Şeytanın yaratılmasında küçük şerlerle beraber birçok küllî, hayırlı maksat ve insana kemâl yolunu açan sebepler vardır. Evet, bir ağaç, çekirdekten koca bir ağaç olana kadar ne çok mertebe geçirirse, insanın mahiyetindeki kabiliyetlerde ondan daha çok mertebe bulunur. Belki insanın kabiliyetlerinin zerreden güneşe kadar dereceleri var. Bu kabiliyetlerin ortaya çıkması için elbette bir hareket, bir amel gerekir. İnsanı yükselten o ameldeki zembereğin hareket etmesi mücadele ile olur. O mücadele ise şeytanların ve zararlı şeylerin varlığıyla mümkündür. Yoksa melekler gibi insanların da makamı sabit kalırdı. Bu durumda da insanlıkta binlerce sınıf bulunmazdı... İşte, küçük bir şerrin gelmemesi için binlerce hayrı terk etmek, hikmete ve adalete terstir.

¹ Yıkmak kolaydır.

² “Güzel âkibet, elbette takva sahiplerininindir.” (A'râf sûresi, 7/128).

Gerçi şeytan yüzünden çoğu insan sapkınlığa düşer. Fakat önem ve kıymet çoğunlukla keyfiyete göredir; niceliğe çok az bakar veya hiç bakmaz. Nasıl ki bir yerde bin, bir başka yerde de on çekirdeği bulunan bir insan, o çekirdekleri toprak altında kimyevî bir işleme tabi tutsa ve on çekirdeğin on tanesi de ağaç olduğu halde öteki bin çekirdek çürüse; ağaç olan on çekirdeğin o insana sağladığı fayda, elbette çürüyen bin çekirdeğin verdiği zararı hiçe indirir. Aynen öyle de, nefse ve şeytanlara karşı mücadele ile insanlığı yıldızlar gibi şerefliendiren ve nurlandıran on insan-ı kâmil sayesinde insanlığa gelen fayda, şeref ve kıymet, elbette, haşerat türünden sayılabilecek derecede süflî olan dalâlet ehlinin küfre girerek vereceği zararı hiçe indirir, göze göstermez. Bu sebeple Allah'ın rahmeti, hikmeti ve adaleti şeytanın varlığına müsaade etmiş, insanlara musallat olmasına izin vermiştir.

Ey ehl-i iman! Bu müthiş düşmanlarınıza karşı zırhınız, Kur'an tezgâhında işlenen takvadır. Siperiniz, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) sünnet-i seniyyesidir. Silahınız ise istiaze, istiğfar ve Allah'ın korumasına sığınmaktır.

ÜÇÜNCÜ İŞARET

Soru: Kur'an-ı Hakîm'de dalâlet ehlinden çok şikâyet edilmesi, onların üzerinde çok durulması ve haklarındaki şiddetli tehditler,¹ görünüşte Kur'an'ın adaletli ve yerinde belâgatine, üslûbundaki dengeye ve dosdoğruluğa uygun düşmüyor. Âdeta Kur'an, aciz bir adama karşı ordular hazırlıyor. Onun küçük bir hareketi karşısında, binlerce cinayet işlemiş gibi tehditler yağıyor. Müflis olduğu ve mülkte hiç hissesi bulunmadığı halde ona haddini aşan bir ortak gibi mevki verip ondan şikâyet ediyor. Bunun sırrı ve hikmeti nedir?

Cevap: Sırrı ve hikmeti şudur: Şeytanlar ve şeytanlara uyanlar, sapkınlık yolunda gittikleri için basit bir hareketle çok tahribat yapabilirler. Pek çok varlığın hukukuna, az bir gayretle çok zarar verirler.

Nasıl ki bir sultanın büyük bir ticaret gemisindeki bir adam, basit bir hareketle, belki küçük bir vazifeyi terk etmekle bütün mürettebatın

¹ Bkz. Bakara sûresi, 2/85; Âl-i İmran sûresi, 3/88; Nisâ sûresi, 4/173; A'râf sûresi, 7/18, 27; Meryem sûresi, 19/88-95; Sâd sûresi, 38/85; Talâk sûresi, 65/8; Gâşiye sûresi, 88/23-24; Fecr sûresi, 89/25.

emeğinin ve çalışmasının neticesiz kalmasına sebep olabilir. O zaman o geminin şanlı sahibi o asiden, gemideki bütün raiyeti adına çok şikâyetçi olur, onu dehşetli tehdit eder. Adamın o basit hareketini değil, o hareketin müthiş neticelerini dikkate alarak, kendisi için değil, raiyetinin hukuku adına o adamı dehşetli bir cezaya çarptırır.

Aynen öyle de, şu dünya gemisinde hidayet ehliyle beraber bulunan, dalâlet yolundaki şeytanın askerleri görünüşte küçük hatalarıyla ve isyanlarıyla pek çok varlığın hukukuna tecavüz ettikleri ve onların yüce vazifelerinin neticesiz kalmasına sebep oldukları için Ezel ve Ebed Sultanı'nın kendilerinden çok şikâyet etmesi, dehşetli tehditlerle onlara verilecek cezanın üstünde çok durması eşsiz bir belâgat içinde hikmetin ta kendisidir ve gayet yerindedir. Hem vaziyetin gereğine de uygundur; bu, belâgatin tarifi¹ ve esasıdır. Kur'an, söz israfı olan mübalâğadan münezzehtir.

Mâlumdur ki, böyle az bir hareketle çok tahribat yapan dehşetli düşmanlara karşı gayet sağlam bir kaleye sığınmayan, çok perişan olur. İşte ey ehl-i iman! O çelik ve semavî kale, Kur'an'dır. İçine gir, kurtul!

DÖRDÜNCÜ İŞARET

Tahkik ehli ve varlığın içyüzünü bilen zâtlar yokluğun şerrin kaynağı ve tamamen şer, varlığın ise hayrın kaynağı ve tamamen hayır olduğunda birleşirler. Evet, büyük çoğunlukla hayırlar, güzellikler ve kemâlât, varlığa dayanır, ona bakar. Görünüşte menfi ve yoklukla ilgili olsalar da esasları sabit ve varlığa aittir. Dalâlet, şer, musibetler, günahlar ve belâlar gibi bütün çirkinliklerin esası ve mayası ise yokluktur, hiçliktir. Onlardaki fenalık ve çirkinlik yokluktan gelir. Görünüşte müspet ve var olsalar da esasları yokluktur, menfiliktir.

Hem bizzat gördüğümüz gibi sabittir ki, bir binanın varlığı, bütün kısımlarının, esaslarının varlığıyla mümkün olur, tamamlanır. Halbuki onun harap ve yok olması için bir esasının yokluğu yeterlidir. Varlık, elbette var olan bir sebep ister, muhakkak bir sebebe dayanır. Yokluk ise olmayan şeylere dayanabilir. Var olmayan bir şey, var olmayan bir başka şeyin sebebi olur.

¹ Bkz. el-Hamevî, *Hızânetü'l-Edeb* 2/482; el-Kazvînî, *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâğa* 1/15, 16.

İşte bu iki kaideye göre, insan ve cin kılığındaki şeytanların kâinattaki müthiş tahrip edici tesirlerine rağmen, her çeşit küfrü, dalâleti, şerri ve helâke götürücü şeyi işledikleri halde, yaratmaya zerre kadar müdahaleleri olmadığı gibi, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünde bir ortaklık hisseleri de yoktur. O işleri bir iktidar ve kudretle yapmıyorlar; işlerinde iktidar ve fiil değil, terk ve atalet vardır. Hayrı yaptırmamakla şer işliyor, yani şer oluyorlar. Çünkü helâke götürücü işler ve şer tahribat türündendir, sebeplerinin mevcut bir kuvvet ve bir var etme olması şart değildir. Var olmayan bir şey yüzünden ve tek bir şartın bozulmasıyla da büyük bir tahribat meydana gelebilir.

İşte bu sır Mecusilerce anlaşılmadığı için kâinatta “Yezdan” adıyla hayırları yaratan, “Ehriman” adıyla da şerleri yaratan birer yaratıcının var olduğuna inanmışlar.¹ Halbuki onların Ehriman dedikleri ve varsaydıkları sözde şer tanrısı, cüzî bir iradeyle ve var etme kabiliyeti bulunmayan bir gayretle şerlere sebebiyet veren mâlum şeytandır.

İşte ey ehl-i iman! Şeytanların bu müthiş tahribatına karşı en mühim silahınız ve tamir için size gereken şey istiğfardır, اَعُوْذُ بِاللّٰهِ deyip Cenâb-ı Hakk'a sığınmaktır. Kaleniz ise sünnet-i seniyyedir.

BEŞİNCİ İŞARET

Cenâb-ı Hak, semavî kitaplarda insana cennet gibi muazzam bir mükâfatı ve cehennem gibi dehşetli bir cezayı göstermekle beraber, insanı çokça irşad, ikaz, ihtar, tehdit ve teşvik eder. Buna rağmen, hidayete ve doğru yola götürücü bu kadar sebep varken müminlerin, şeytanın mükâfatsız, çirkin ve zayıf hilelerine aldanmaları bir zaman beni çok düşündürüyordu. “Acaba iman varken, Cenâb-ı Hakk'ın o kadar şiddetli tehditlerine kayıtsız kalmak nasıl olabilir? Nasıl olur da bunun neticesinde iman gitmez? İnsan اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا² sırıyla şeytanın gayet zayıf hilelerine aldanıp nasıl Allah'a isyan eder?” diyordum. Hatta arkadaşlarımdan biri, yüz hakikat dersini kalben tasdik ederek benden dinlediği halde ve bana karşı çok hüsn-ü zannı ve bağlılığı varken, kalb-

¹ eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal* 1/232, 233, 237; el-Îcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/65; Tâhir İbni Muhammed, *et-Tabsîr fi'd-Dîn* 1/91, 113, 142.

² Allah Teâlâ'ya sığınırım.

³ “Şeytanın hilesi cidden zayıftır.” (Nisâ sûresi, 4/76).

siz ve bozuk bir adamın kıymetsiz ve riyakârca iltifatına aldandı, onun lehinde, benim aleyhimde bir tavır takındı. “Fesühhanallah!” dedim, “İnsanda bu derece düşüş olabilir mi? Ne kadar hakikatsiz bir insan-mış.” diye o biçareyi gıybet ettim, günaha girdim.

Sonra zikredilen işaretlerdeki hakikat açığa çıktı, pek çok karanlık noktayı aydınlattı. O nur ile –Allah’a hamdolsun– Kur’an-ı Hakîm’in yüce beyanıyla gayretlendirme ve teşviklerinin tam yerinde olduğunu.. müminlerin şeytanın hilelerine aldanmalarının imansızlıktan veya iman-ın zayıflığından kaynaklanmadığını.. büyük günahları işleyenin küfre girmediğini.. Mutezile mezhebinin ve Haricîlerden bir kısmının “Büyük günahları işleyen kâfir olur veya iman ile küfür arasında kalır.”¹ şeklindeki hükümlerinde hata ettiklerini.. hem o biçare arkadaşımın da yüz hakikat dersini bir adamın iltifatına feda etmesinin, düşündüğüm gibi çok büyük bir düşüş ve dehşetli bir alçalma olmadığını anladım. Cenâb-ı Hakk’a şükrettim, o tuzaktan kurtuldum. Çünkü daha önce dediğimiz gibi, şeytan aslında var olmayan basit bir şeyle insanı mühim tehlikelere atar. İnsanın nefsi de şeytanı her zaman dinler. Şehvet ve öfke duyguları şeytanın hilelerini hem alan hem nakleden iki cihaz gibidir.

İşte bunun içindir ki, Cenâb-ı Hakk’ın “Gafûr” ve “Rahîm” gibi iki ismi, en büyük tecellileriyle müminlere bakıyor. Allah, Kur’an-ı Hakîm’de peygamberlere en mühim ihsanının, bağışlaması olduğunu gösteriyor ve onları istiğfara davet ediyor. Mukaddes بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ beyanını her sûrenin başında tekrarlamakla ve her mübarek işe onunla başlamayı emretmekle² kâinatı kuşatan geniş rahmetini sığınak ve korunak olarak gösteriyor, اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ emriyle فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ³ cümlesini siper yapıyor.⁴

ALTINCI İŞARET

Şeytanın en tehlikeli hilelerinden biri şudur: Bazı hassas ve temiz kalbli insanlara, küfrü hayal etmekle küfrü tasdik etmeyi aynı şey gibi

¹ Bkz. el-Îcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/548; İbni Ebi'l-İzz, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye* 1/356-362.

² Besmelesiz başlanan bir işin eksik kalacağına dair bkz. İbni Mâce, *nikâh* 19; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/359; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/127-128.

³ “Hemen Allah’a sığın.” (A'râf sûresi, 7/200; Nahl sûresi, 16/98; Mü'min sûresi, 40/56; Fussilet sûresi, 41/36).

⁴ Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

gösteriyor. Dalâleti düşünmeyi, onu tasdik etmek zannettiriyor. Mukaddes zâtlar ve kir bulaştırmak mümkün olmayan şeyler hakkında çok çirkin hayalleri akla getiriyor. Ve zâtında mümkün olan bir şeyi aklen mümkün gösterip onu imandaki yakîne zıt bir şüphe gibi sunuyor. O vakit o biçare, hassas insan, dalâlete ve küfre düştüğünü, imanındaki yakînin kaybolduğunu zanneder, ümitsizliğe düşer ve o ümitsizlikle şeytana maskara olur. Şeytan onun hem ümitsizliğini hem de o zayıf damarını kullanır, bu hileyi çok yapar. O insan da ya divane olur ya da “Ne olacaksa olsun, fark etmez” der, sapkınlığa düşer.

Şeytanın bu hilesinin aslında ne kadar temelsiz olduğunu bazı risalelerde izah etmiştik, burada da kısaca anlatacağız:

Nasıl aynadaki bir yılanın görüntüsü ısırmaz, ateşin misali yakmaz ve pis bir şeyin yansıması kirletmez. Aynen öyle de, hayal veya fikir aynasında küfre götüren şeylerin ve şirkin akisleri, dalâletin gölgeleri ve çirkin sözlerin hayalleri inancı sarsmaz, imanı zayıflatmaz, hürmetli edebi yok etmez. Çünkü meşhur kaidedir: *Çirkin bir sözü hayal etmek onu söylemek olmadığı gibi, küfrü hayal etmek, küfür ve dalâleti düşünmek de dalâlet değildir.*

İmana şüphe düşmesi meselesine gelince, bir şeyin zâtında mümkün olmasından doğan ihtimaller, kesin inanca zıt değildir ve ona zarar vermez. ¹ *لَا بُنَافِيَ الْيَقِينِ الْعِلْمِيِّ* cümlesi, usûl ilminde yerleşmiş kaidelerdendir.

Mesela Barla Denizi'nin (Eğirdir Gölü) su halinde yerinde olduğunu hiç şüphe duymadan biliyoruz. Halbuki o denizin şu dakikada kurumuş veya toprağın altına gömülüyor olması zâtında mümkündür. Bu zâtî imkân, madem bir işaretten, bir bilgiden doğmuyor; aklen mümkün olamaz ki bize şüphe versin. Çünkü yine şu hüküm kelâm ilminde kesin kaidelerdendir: *لَا عِبْرَةَ لِلْإِحْتِمَالِ الْغَيْرِ النَّاشِئِ عَنْ* ² *دَلِيلٍ* Yani, “Bir emareden doğmayan zâtında mümkün bir ihtimal, aklen mümkün değildir ki şüphe doğursun, onun bir kıymeti olsun.” İşte şeytanın bu hilesiyle karşılaşan biçare insan, iman hakikatlerine

¹ “Zâtî imkân, bir şey hakkındaki kesin bilgiye zıt değildir.” Yakın mânâdaki kaideler için bkz. el-Gazâlî, *el-Menhûl* s. 122; el-Müceddidî, *Kavâidü'l-Fıkh* s. 11, 143.

² Bkz. *Mecelle* s. 24; el-Müceddidî, *Kavâidü'l-Fıkh* s. 105; Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuk-u İslâmiye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kamusu* 1/279.

olan kesin inancını böyle zâtında mümkün ihtimaller yüzünden kaybettğini zanneder. Mesela, Hazreti Peygamber (*aleyhissalâtü vesselam*) hakkında beşeriyeti itibarı ile zâtında mümkün pek çok ihtimal akla gelebilir, fakat bunlar imanın kesinliğine ve yakîne zarar vermez. Oysa insan zarar verdiğini zanneder, zarara düşer.

Hem bazen şeytan, insanın kalbinde bulunan ve vesvesenin kaynağı olan bir yerden Cenâb-ı Hakk'a dair fena sözler fısıldar. İnsan, bunları kalbi bozulduğu için hayal ettiğini zanneder, titrer. Halbuki onun titremesi, korkması ve o sözlerle rızasının olmaması, onların kalbinden gelmediğine, şeytanın kalbde bulunan, sürekli vesvese ürettiği yerden geldiğine veya şeytan tarafından hatırlatıldığına, hayale düşürüldüğüne delildir.

İnsanın latifeleri içinde teşhis edemediğim bir iki latife var ki, iradeyi dinlemez, belki mesuliyet altına da girmezler. Bazen o latifeler insana hükmediyor, hakkı dinlemiyor, insanı yanlış şeylere yöneltiyor. O vakit şeytan, insana şunu telkin eder: “Senin kabiliyetlerin hakka ve imana uygun değil ki, iraden dışında böyle yanlış yollara giriyorsun. Demek, kaderin seni bahtsızlığa ve günahlara mahkûm etmiştir.” O biçare adam da ümitsizliğe düşüp helâk olmaya doğru gider.

İşte şeytanın bahsettiğimiz önceki hilelerine karşı müminin sığınağı, sınırları tahkik ehli olan asfiyanın düsturlarıyla belirlenmiş iman hakikatleri ve Kur'an'ın açık, kesin hükümleridir. Şeytanın daha sonra saydığımız hilelerine karşı ise mümin Allah'a sığınıp o aldatmacalara kıymet vermemelidir. Çünkü kıymet verdikçe o hile dikkatini çeker, gözünde büyür, şişer. Müminin böyle manevî yaralarının ilacı ve merhemi sünnet-i seniyyedir.

YEDİNCİ İŞARET

Soru: Mutezile imamları, şerrin yaratılmasını şer kabul ettikleri için küfür ve dalâletin yaratılışını Allah'a atfetmiyor, güya böyle yaparak Allah'ı takdis ediyorlar. “İnsan kendi fiillerinin yaratıcısıdır.” diyerek sapkınlığa düşüyorlar.¹ Hem diyorlar ki, “Büyük günahlardan birini

¹ Bkz. el-Mâtürîdî, *et-Tevhîd* 1/92, 169, 314, 315; İbni Hazm, *el-Fasl fi'l-Mile* 2/121, 3/57, 59.

işleyen müminin imanı gider.¹ Çünkü Cenâb-ı Hakk'a inanmak ve cehennemini tasdik etmek, öyle bir günahı işlemekle bağdaşmaz. Dünyada çok az bir hapis cezası korkusuyla kendini kanun dışı işlerden koruyan insan, ebedî cehennem azabını ve Hâlık'ın gazabını ciddiye almaz bir tavırla büyük günahları işlerse bu, elbette imansızlığa delildir.”

Birinci şıkkın cevabı: *Kader Risalesi'*nde izah edildiği gibi, *şerrin yaratılışı değil, işlenmesi şerdir. Çünkü yaratma ve icat bütün neticelere bakar. Bir şerrin varlığı, çok hayırlı neticelerin kapısını açabildiği için o şerrin yaratılışı, neticeleri itibarıyla hayır olur, hayır hükmüne geçer. Mesela ateşin yüzlerce hayırlı neticesi var; bazı insanlar iradelelerini kötüye kullanıp ateşi kendileri için şer kılsalar, “Ateşin yaratılması şerdir.”* diyemezler. Aynen öyle de, şeytanların yaratılışının insanın manevî yükselişi gibi çok hikmetli neticeleri olduğu halde insan, iradesini yanlış yolda, kötüye kullanıp şeytanlara mağlup düştüğünde, “Şeytanın yaratılmış olması şerdir.” diyemez. Çünkü o, bunu kendi davranışlarıyla kendisi için şer kılmıştır.

Evet, bir şeyi elde etmek için gayret göstermek basit bir temas gibi olduğundan, şerden ortaya çıkan hususi neticenin sebebidir; o şerri işlemek, şer olur. Fakat şerrin yaratılışı, bütün neticelere baktığı için şer değil, hayırdır. İşte Mutezile mezhebindekiler bu sırrı anlamadıkları için “Şerrin yaratılması şerdir, çirkin bir şeyin yaratılması çirkindir.” diyerek Cenâb-ı Hakk'ı takdis etmek gayesiyle şerrin yaratılışını O'na vermemiş, sapkınlığa düşmüşler.² وَبِالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ şeklindeki iman esasını³ kendilerine göre yorumlamışlar.

İkinci şık: “Büyük günahları işleyen, nasıl mümin kalabilir?” sorusuna cevap:

Birincisi, daha önceki işaretlerde Mutezile'nin hatası açıkça anlaşıldığı için tekrara gerek yoktur. İkinci olarak, insanın nefsi, peşin ve hazır bir dirhem lezzeti, daha sonra kendisine verilecek ama önceden göremediği bir batman lezzete tercih eder. İleride çekeceği bir senelik azaptan çok, hemen yiyeceği bir tokattan çekinir.

¹ Bkz. el-İcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/548; İbni Ebî'l-İzz, *Şerhu Akîdeti't-Tahâviyye* 1/356-362.

² Başa gelen ister hayır ister şer olsun, kadere her yönüyle inanmak.

³ Kaderin, imanın bir esası olduğuna dair bkz. Müslim, *îmân* 39; Tirmizî, *îmân* 4; Ebû Dâvûd, *sünnet* 17.

Hem insanda hissiyat baskın olursa aklın ölçülerini dinlemez. Hevesleri ve kuruntuları ona hükmeder. Çok az, kıymetsiz, peşin bir lezzeti ilerideki gayet büyük bir mükâfata tercih eder. Gelecekteki büyük bir azaptan değil, o andaki az bir sıkıntıdan çekinir. Çünkü kuruntuları, hevesleri ve hisleri ileriye göremiyor, belki onu inkâr ediyor. Nefis de bunlara yardım ederse imanın makamı olan kalb ve akıl susar, yenilir. Şu halde büyük günahları işlemek, imansızlıktan değil; hislerin, heveslerin ve kuruntuların üstün gelmesinden, aklın ve kalbin mağlûp olmasından kaynaklanır.

Daha önceki işaretlerden anlaşıldığı gibi, fenalığın ve heveslerin yolu tahrip etmek olduğu için gayet kolaydır. İnsî ve cinnî şeytanlar, insanı hemen o yola sevk eder. Bekâ âleminin sinek kanadı kadar bir nuru, ebedî olduğu için –hadisin kesin hükmüyle– bir insanın ömrü boyunca dünyadan aldığı lezzete ve nimetlere karşılık geldiği halde,¹ bazı zavallı insanların bu fânî dünyanın bir sinek kanadı kadar lezzetini² bâkî âlemin lezzetlerine tercih edip şeytanın peşinden gitmesi çok hayret vericidir.

İşte bu sırlardan dolayı Kur'an-ı Hakîm, müminleri çok tekrar ve ısrarla, tehdit ve teşviklerle gûnahtan sakınmaya ve hayra davet ediyor.³

Bir zaman Kur'an-ı Hakîm'in bu tekrar tekrar şiddetli irşadı bana şöyle bir fikir verdi: Bu kadar devamlı ihtar ve ikazlar, müminleri iradesiz ve hakikatsiz gösteriyor. Onlara, insanın şerefine yakışmayacak bir vaziyet atfediyor. Çünkü bir memurun itaati için âmirinden aldığı bir tek emir kâfiyen aynı emri on defa alırsa o memur cidden gücenir. "Beni itham ediyorsun, ben hain değilim" der. Halbuki Kur'an-ı Hakîm en hâlis müminlere ısrarla, tekrar tekrar aynı şeyleri emrediyor.

Bu fikir zihnimi kurcaladığı zaman iki-üç sadık arkadaşım vardı. Onları insan kılığındaki şeytanların hilelerine aldanmamaları için çok ihtar ve ikaz ediyordum. "Bizi itham altında bırakıyorsun." diye

¹ Bkz. el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an* 13/7.

² Bkz. "Allah katında dünyanın sinek kanadı kadar cıvık bir kıymeti olsaydı, kâfirler ondan bir yudum su bile içemezlerdi." (Tirmizî, *zühd* 13; İbnî Mâce, *zühd* 3).

³ Bkz. "Allah başkalarına adaleti, hatta adaletten de fazla olarak ihsanı, en güzel davranışı ve muhtaç oldukları şeyleri yakınlarına vermeyi emreder. Hayasızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl sûresi, 16/90).

gücenmiyorlardı. Fakat ben içimden diyordum ki: “Bu devamlı ihtarlarım ile onları gücendiriyorum, sadakatsizlikle ve iradesizlikle itham ediyorum.”

Sonra birden, önceki işaretlerde izah ve ispat edilen hakikat açığa çıktı. O zaman bu hakikat sayesinde Kur'an-ı Hakîm'in o ısrar ve tekrarları, tamamen halin gereğine uygun, yerinde, israfsız, hikmetli bir şekilde ve itham etmeden yaptığını, bunun hikmetin ve belâğatin ta kendisi olduğunu bildim. Ve o sadık arkadaşlarımdan bana gücenmelerinin sırrını anladım. Bu hakikatin özeti:

Şeytanlar insanı tahribe sevk ettiği için az bir amel ile çok şer işler. O yüzden hak ve hidayet yolunda gidenler, çok tedbire, şiddetli sakınmaya, tekrar tekrar ihtar ve çok yardıma muhtaçtır. Bu sebeple, Cenâb-ı Hak o tekrarlar içinde bin bir ismiyle müminlere yardımını takdim ediyor ve merhamet elini binlerce şekilde uzatıyor. İnsanın şerefini lekelemiyor, onu koruyor; kıymetini azaltmıyor, onu küçük düşürmüyor; aksine, şeytanın şerrini büyük gösteriyor.

İşte, ey hak ve hidayet yolundakiler! İnsî ve cinnî şeytanların bu bahsedilen hilelerinden kurtulmanın çaresi: Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan hak mezhebini karargâh yapmak, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın kesin hükümlerinin sağlam kalesine girmek, sünnet-i seniyyeyi rehber edinmektir. Bunları yapın ki, selamete eresiniz.

SEKİZİNCİ İŞARET

Soru: Önceki işaretlerde dalâlet yolunun kolaylığını, tahrip ve tecavüzden ibaret olduğunu, bu sebeple pek çok insanın o yola girdiğini ispat ettiniz. Halbuki başka risalelerde, küfür ve dalâlet yolunun sonsuz zahmetini ve zorluğunu, hiç kimsenin ona girmemesi gerektiğini, o yolun yürünebilir olmadığını kesin delillerle göstermişsiniz. İman ve hidayet yolu ise o kadar zahmetsiz ve açıktır ki, herkes ona girmeliydi.

Cevap: Küfür ve dalâlet iki kısımdır.

Birinci kısım, amellerle ilgili ve teferruata ait olmakla beraber iman hükümlerini inkâr etmektir; bu tarz küfür kolaydır. Hakkı kabul etmemektir, bir terktir, yokluktur, kabulün yokluğudur. İşte küfrün bu kısmı, risalelerde kolay diye tarif edilmiştir.

İkinci kısım ise amellere ve teferruata ait olmayıp inanç ve fikirle ilgili bir hükümdür. Yalnızca imanın inkârı değil, aynı zamanda imanın tam zıddına bir yol açmaktır. Bu ise bâtilı kabuldür, hakkın aksini ispattır. Bu kısım, imanın yalnız inkârı ve hükümsüz kılınması değil, onun zıddıdır. Kabulün yokluğu değildir ki kolay olsun, aksine, yokluğun kabulüdür. Ancak yokluğu ispatlamakla kabul edilebilir. ¹اَلْعَدَمُ لَا يُبَيِّنُ kaidesine, yokluğun ispatı elbette kolay değildir.

İşte başka risalelerde imkânsızlık derecesinde zor ve zahmetli gösterilen küfür ve dalâlet bu kısımdır. Zerre kadar şuuru bulunanın bu yolun yolcusu olmaması gerekir. Hem bu yolun, *Risale-i Nur*'da açıkça ispat edildiği gibi, o kadar dehşetli elemeleri ve boğucu karanlıkları var ki, zerre kadar akli olan, o yola girmek istemez.

Soru: Nasıl oluyor da çoğu insan bu kadar elemli, karanlık ve zahmetli bir yolu tercih ediyor?

Cevap: İçine düşmüş bulunuyor, çıkamıyorlar. İnsandaki süflî duygular âkıbeti görmediği, düşünemediği ve insanın latifelerine üstün geldiği için o karanlık yoldan çıkmak istemiyor ve hazır, geçici bir lezzetle teselli buluyor.²

Soru: Dalâlette öyle dehşetli bir elem ve korku var ki, kâfirin değil hayattan lezzet alması, hiç yaşamaması gerekir. Belki o elemnin altında ezilmeli ve o korkudan ödü patlamalı... İnsanlığı itibarıyla sayısız şeye tutkun ve hayata âşık olduğu halde, küfür vasıtasıyla ölümünü ebedî bir yokluk ve sonsuz bir ayrılık şeklinde gören; varlıkların yok olup gitmesini, dostlarının vefatını ve bütün sevdiklerinin ebedî bir yoklukla kendisinden ayrılmasını daima gözü önünde seyreden insan nasıl yaşayabilir? Nasıl hayattan lezzet alabilir?

Cevap: Şeytanın hayret verici bir aldatmacasıyla kendini kandırır, öyle yaşar. Görünüşte bir lezzet aldığını zanneder. Böyle bir insanın mahiyetine meşhur bir temsille işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Deve kuşuna, “Kanatların var, uç.” demişler, kanatlarını kısıp “Ben deveyim.” demiş, uçmamış, avcının tuzağına düşmüş. Avcı

¹ “Mutlak yokluk, (ancak pek büyük güçlüklerle) ispat edilebilir.” Bkz. İbni Nüceym, *el-Bahru'r-Râik* 2/122; İbni Kayyim, *es-Savâiku'l-Mürsele* 4/1310; İbni Kayyim, *er-Rûh fi'l-Kelâm* 1/198.

² Bkz. Kıyâmet sûresi, 75/20-21; İnsan sûresi, 76/27.

onu görmesin diye başını kuma sokmuş. Halbuki koca gövdesini dışarıda bırakmış, avcıya hedef olmuş. Sonra ona demişler ki, “Madem deveyim diyorsun, yük götür.” O zaman da kanatlarını açmış, “Ben kuşum.” demiş, yük taşıma zahmetinden kurtulmuş. Fakat koruyucusuz ve yemsiz bir şekilde avcılara hedef olmuş.

Aynen bunun gibi, kâfir, Kur'an'ın semavî beyanı karşısında mutlak küfrü bırakıp inkârından şüphe etmeye başlar. Ona, “Madem ölüm ve yokluğu ebedî bir idam biliyorsun, seni asacak darağacı gözünün önünde... Her vakit ona bakan bir insan nasıl yaşar? Nasıl hayattan lezzet alır?” denilse, Kur'an'ın engin rahmetinden ve nurundan aldığı bir hisse ile der ki: “Ölüm yokluk değil, bir ihtimal ebedî hayat var.” Ya da deve kuşu gibi başını gaflet kumuna sokar ki ecel onu görmesin, kabir ona bakmasın ve varlıkların gelip geçiciliği ona ok atmasın!

Kısacası, inkârından şüphe ederek deve kuşu gibi, ölümü ve fâniliği yokluk mânâsında gördüğü vakit Kur'an'ın ve semavî kitapların ahirete imana dair kesin haberleri ona bir ümit verir; kâfir bu ümide ve ihtimale yapışır, o dehşetli elemi üzerine almaz. O vakit kendisine, “Madem bâki bir âleme gidilecek, o âlemde güzel yaşamak için dinin emrettiği vazifelerin zahmetini çekmen gerekir.” denilince, o şüphe duyduğu küfrüyle der ki: “Belki ebedî bir hayat yoktur, olmayan şey için neden çalışayım?”

Yani ne zaman ki Kur'an hükmünün verdiği bekâ ihtimaliyle ebedî yokluk eleminden kurtulur; ama şüphe duyduğu küfründen dolayı bâki bir âlemin var olabileceği ihtimaliyle dinin emirlerinin zahmetini çekmesi gerektiği hakikatıyla yüzleşir. İşte o zaman ebedî hayatın var olması ihtimaline yapışır, o zahmetten kurtulur. Demek ki, bu noktadan, hayattan aldığı lezzetin bir müminin aldığı lezzetten daha çok olduğunu zannediyor. Çünkü dinî emirlerin zahmetinden küfür ihtimaliyle kurtuluyor; ebedî elemeleri ise iman ihtimaline sarılarak üzerine almıyor. Halbuki şeytanın bu aldatmacası gayet sığ, faydasız ve geçicidir.

İşte Kur'an-ı Hakîm'in kâfirler hakkında da bir rahmet yönü vardır ki, dünya hayatını onlara cehennem olmaktan bir derece çıkarır; ebedî bir hayatın varlığına dair bir tür şüphe ile yaşarlar. Yoksa bu dünyada dahi ahiretteki cehennemi andıran manevî bir cehennem azabı çekecek ve intihara mecbur kalacaklardı.

Ey müminler! Sizi ebedî yokluktan, dünyevî cehennemlerden ve ahiret azabından kurtaran Kur'an'ın himayesi altına münince ve ona güvenerek giriniz, sünnet-i seniyye dairesine onun güzelliğini kabul ve takdir ederek dâhil olunuz, dünyanın sıkıntılarından ve ahirette azaptan kurtulunuz!

DOKUZUNCU İŞARET

Soru: Allah yolundaki hidayet ehli, başta peygamberler ve onların başında Fahr-i Âlem (*aleyhissalâtu vesselam*), Cenâb-ı Hakk'ın o kadar inayetine, rahmetine ve yardımına mazhar oldukları halde, neden çok defa şeytanın taraftarı dalâlet ehli karşısında mağlup düşmüşlerdir? Hâtemü'l-Enbiyâ'nın (*aleyhissalâtu vesselam*) güneş gibi parlak peygamberliğine, en kuvvetli iksir gibi tesirli olan Kur'an'ın mucizeliği vasıtasıyla irşadına ve kâinattaki çekim kanunundan daha kuvvetli Kur'an hakikatlerine çok yakın olan Medine münafıklarının dalâlette ısrarının ve hidayete ermemelerinin sebebi, hikmeti nedir?

Cevap: İki şıktan oluşan bu müthiş sorunun cevaplanabilmesi için derince bir esası beyan etmek gerekiyor:

Şu kâinatın Hâlık-ı Zülcelâl'inin isimleri cemâlî, yani güzellikle ilgili ve celâlî, yani haşmet ve yüceliğe dair olmak üzere iki kısımdır. O cemâlî ve celâlî isimlerin hükümlerini ayrı ayrı cilvelerle göstermek gerektiğinden, Hâlık-ı Zülcelâl kâinatta zıtları birbirine karıştırmış, karşı karşıya getirip onlara birbirlerine müdahale ettikleri ve kendilerini savundukları bir vaziyet vermiştir. Sonra hikmetli ve faydalı bir çeşit mücadele suretinde zıtları birbirinin hududuna geçirmiş, ihtilaf ve değişimleri meydana getirerek kâinatı değişme, başkalaşma, terakki ve tekâmül kanunlarına tâbi kılmıştır. Yaratılış ağacının kuşatıcı bir meyvesi olan insanda, o mücadele kanununu daha hayret verici bir şekle getirip insanın bütün manevî yükselişine vesile olan bir mücadele kapısını açmış, Allah yolundakilere karşı meydana çıkabilmeleri için şeytanın askerlerini de bazı kabiliyetlerle donatmıştır.

İşte bu ince sırdandır ki, peygamberler çok defa dalâlet yolundakiler karşısında mağlup düşmüştür.¹ Gayet zayıf ve aciz olan dalâlet

¹ Mesela Hazreti Nuh'un (*aleyhisselam*), kavmine karşı çok darda kaldığı andaki yakarışı

ehli, mânen çok kuvvetli olan hak ehline karşı koymuş ve geçici bir üstünlük sağlamıştır. Bu hayret verici direncin hikmeti ve sırrı şudur:

Dalâlette ve küfürde hem yokluk ve terk vardır ki, bu pek kolaydır, hareket istemez. Hem tahrip vardır, bu da çok rahat ve kolaydır, az bir hareket yeter. Hem tecavüz vardır, az bir gayret ile çoklarına zarar verip korkutarak onlara bir firavunluk makamı kazandırır. Hem âkıbeti görmeyen ve hazır zevke düşkün olan insandaki süflî duyguların tatmini, lezzet alması ve hürriyeti vardır; insanın akıl, kalb gibi latifelerini âkıbet endişesiyle yerine getirdiği insanî vazifelerinden vazgeçirir.¹

Hidayet yolunda olanların, başta peygamberler ve onların başında da Âlemlerin Rabbinin Sevgilisi Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) kutsî mesleğinin hem var etmeye dönük, hem sabit olmasındandır ki.. hem tamir, hem hareket, hem hudutta istikamet, hem âkıbeti düşünmek, hem kulluk, hem nefs-i emmarenin firavunluğunu,² serbestliğini kırmak gibi mühim esasları bulunduğu içindir ki; Medine-i Münnevver'e de yaşayan o zamanın münafıkları, o parlak güneşe karşı yarasa gibi gözlerini yumup o kuvvetli cazibeye karşı şeytanî bir savunmaya geçmiş, dalâlette kalmışlar.

Soru: Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam) madem Âlemlerin Rabbinin Sevgilisidir.³ Madem onun elindeki hak, dilindeki de hakikattir.⁴ Ordusundaki askerlerin bir kısmı meleklerdir.⁵ Madem bir avuç su ile bütün bir ordunun susuzluğunu gidermiştir.⁶ Dört avuç buğday ve bir

Kur'an'da mealen şöyle yer alır: "O da: 'Ya Rabbi, ben mağlubum, artık Sen bana yardım et!' dedi." (Kamer sûresi, 54/10).

¹ Bkz. "Ey ehl-i kitap! Niçin bile bile hakkı bâtıl ile karıştırıyor, niçin hakikati bile bile gizliyorsunuz? Ehl-i kitaptan bir guruh birbirlerine şöyle dediler: Şu Müslümanlara indirilen kitaba günün başlangıcında (zahiren) iman edin, sonunda da onu inkâr edin, olur ki onlar da şüpheye düşüp dinlerinden dönerler." (Âl-i İmran sûresi, 3/71-72).

² Nefsin daima fenalığı isteyip kötülüğe sevk ettiğine dair bkz. "Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yûsuf sûresi, 12/53). Ayrıca insanın en büyük düşmanının kendi nefsi olduğuna dair bkz. el-Beyhakî, *ez-Züh'd* s. 157; el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 3/4; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/408.

³ Bkz. Tirmizî, *menâkıb* 1; Dârimî, *mukaddime* 8.

⁴ Bkz. "Biz Kur'an'ı hak olarak indirdik. O da hakkın ve gerçeğin ta kendisi olarak indi. Seni de ey Resûlüm, sadece rahmetle müjdelemen ve inanmayanları ise azapla uyarman için gönderdik." (İsrâ sûresi, 17/105).

⁵ Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/123-125; Buhârî, *meğâzî* 11.

⁶ Bkz. Buhârî, *udû'* 32, *menâkıb* 25, *meğâzî* 35; Müslim, *imâre* 72, 73, *fezâil* 5, 6.

oğlağın etiyile bin kişiyi doyuracak bir ziyafet vermiştir.¹ Madem kâfir ordusuna doğru bir avuç toprak attığında o toprak her kâfirin gözüne girmiş, onları kaçırmıştır.² İşte Cenâb-ı Hakk'ın bunlar gibi binlerce mucizeye sahib bir kumandanı, Uhud Savaşı'nın sonunda³ ve Huneyn'in başlangıcında nasıl mağlup oldu?⁴

Cevap: Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*) insanlığa, kendisine uyulacak imam ve rehber olarak gönderilmiştir. Ta ki insanlık, toplum hayatı ve şahsî hayat için gerekli kuralları ondan öğrensın, Hakîm-i Zülkemâl'in koyduğu yaratılış kanunlarına itaate alışsın ve hikmet düsturlarına uygun hareket etsin. Eğer Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), toplum hayatında ve şahsî yaşayışında daima harikulâde şeylere ve mucizelere dayansaydı, her yönüyle imam ve en büyük rehber olamazdı.

İşte bu sırdan dolayı, yalnızca davasını tasdik ettirmek, inkârcıların inadını kırmak için ara sıra, ihtiyaca göre mucizeler gösterirdi. Resûl-u Ekrem başka vakitlerde nasıl Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine herkesten çok itaat etmişse, aynen öyle de, Cenâb-ı Hakk'ın hikmeti ve dilemesiyle koyduğu tabiat kanunlarına herkesten çok uyar, itaat ederdi. Düşman karşısında zırh giyer,⁵ "Sipere giriniz!" diye emrederdi.⁶ Yaralanır, zahmet çekerdı.⁷ Ta ki Allah'ın kâinatta koyduğu büyük yaratılış ve hikmet kanunlarına nasıl tam uyulacağını ve itaat edileceğini göstere.

ONUNCU İŞARET

Şeytanın çok mühim bir hilesi, kendini ona tâbi olanlara inkâr ettirmektir. Şu zamanda, bilhassa maddeci felsefeyle zihni bulanalar, bu aşikâr meselede tereddüt gösterdikleri için şeytanın bu hilesi hakkında birkaç söz söyleyeceğiz.

Birincisi: Bizzat gördüğümüz üzere, *insanlar arasında şeytan vazifesi gören, cisme bürünmüş kirli ruhlar bulunduğu gibi, cinler arasında da*

¹ Buhârî, *menâkıb* 25, *meğâzi* 35; Müslim, *fezâil* 6, 7, *imâre* 72, 73.

² Müslim, *cihâd* 81; Dârimî, *siyer* 16; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/303, 368.

³ Bkz. Buhârî, *cihâd* 65, *bed'ü'l-halk* 11, *menâkıbü'l-ensâr* 22, *meğâzi* 18, *eymân* 15, *diyât* 16; Ebû Dâvûd, *cihâd* 106; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/293, 294.

⁴ Bkz. Buhârî, *meğâzi* 54, *cihâd* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihâd* 79; Tirmizî, *cihâd* 15.

⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, *cihâd* 75; İbni Mâce, *cihâd* 18; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/449.

⁶ Bkz. Buhârî, *meğâzi* 29, *cihâd* 34, 161, *kader* 16, *temennî* 7; Müslim, *cihâd* 125.

⁷ Bkz. Buhârî, *cihâd* 80, 85, 163, *vudû'* 72, *meğâzi* 24, *nikâh* 123, *tıb* 27; Müslim, *cihâd* 101.

habis ruhlar olduğu kesindir. Eğer kirli ruhlar birer bedene bürünseydi, bu şerli insanların aynısı olurlardı. Ve eğer insan kılığındaki şeytanlar bedenlerini çıkarabilseydi, o cinnî iblisler gibi olacaktı. Hatta bu şiddetli münasebetten dolayı bâtil bir mezhep şu hükme varmıştır: "İnsan suretindeki gayet şerli ve kirli ruhlar öldükten sonra şeytan olur."

Mâlumdur ki, kıymetli bir şey bozulunca, âdi bir şeyin bozulmuş halinden daha kötü olur. Mesela, nasıl ki süt ve yoğurt bozulsa yine de yenebilir. Fakat yağ bozulsa yenmez, bazen zehir gibi olur. Aynen öyle de, mahlûkatın en şerefli, en kıymetlisi olan insan bozulursa, bozulmuş hayvandan daha aşağı bir dereceye düşer. Kokuşmuş maddelerin kokusundan lezzet duyan haşerat ve ısırp zehirlemekten lezzet alan yılanlar gibi, dalâlet bataklığındaki şerlerden ve bozuk ahlâktan lezzet duyar, onlarla övünür, zulmün karanlığındaki zararlardan ve cinayetlerden zevk alır, âdeta şeytanın mahiyetine bürünür. Evet, cinnî şeytanların varlığına açık bir delil, insan kılığındaki şeytanların varlığıdır.

İkincisi: Ruhanilerin ve meleklerin varlığını ispat eden Yirmi Dokuzuncu Söz'deki onlarca kesin delil şeytanların varlığını da ispatlar. Bu noktayı o Söz'e havale ediyoruz.

Üçüncüsü: Kâinata hayırlı işlerin kanunlarının temsilcisi ve nâzırı hükmündeki meleklerin varlığı, dinlerin ittifakıyla sabit olduğu gibi, şerli işlerin vekili, habercisi ve kanunlarının taşıyıcısı olan kirli ve şeytanî ruhların varlığı da hikmet ve hakikat noktasında kesindir. Hatta şerli işlerde şuur sahibi bir perdenin bulunması daha çok gereklidir. Çünkü Yirmi İkinci Söz'ün başında denildiği gibi, Hâlık-ı Zülcelâl, herkes her şeyin hakiki güzelliğini göremediğinden, kullarının görünüşteki şer ve noksanlıklara bakarak O'na itiraz etmemeleri, rahmetini itham, hikmetini tenkit etmemeleri ve haksızca şikâyetle bulunmamaları için gözle görülür bir vasıtayı perde yapar. Ta ki itiraz, tenkit ve şikâyet o perdelelere gitsin, Hâlık-ı Kerîm'e, Hakîm-i Mutlak'a yönelmesin. Nasıl ki Allah, vefat eden kulların Hazreti Azrail'e küsmesini önlemek için hastalıkları ecele perde yapmıştır.¹ Aynen öyle de, Hazreti Azrail'i (aleyhisselam) ruhların alınmasına perde kılmıştır ki, merhametsiz zannedilen ölümün sebep olduğu şikâyetler Cenâb-ı Hak'a yönelmesin. Hem yine kati-

¹ Bkz. Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 5/51; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl* 1/177-178; es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr* 6/543.

yetle, şerlerden ve fenalıklardan gelen itiraz ve tenkit Hâlık-ı Zülcelâl'e yönelmesin diye Rabbanî hikmet, şeytanın varlığını gerektirmiştir.

Dördüncüsü: İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem de büyük bir insandır. Şu küçük insan, o büyük misalinin fihristi ve özüdür. İnsanda bulunan numunelerin büyük asılları, bir nevi en büyük insan hükmündeki şu koca âlemde zorunlu olarak bulunacaktır. Mesela, nasıl ki insanda hafızanın varlığı, âlemde Levh-i Mahfuz'un varlığına açık bir delildir. Aynen öyle de, kalbin bir köşesinde lümme-i şeytâniye¹ denilen, vesvese ve kuruntu veren bir duyunun telkinleriyle konuşan şeytanî² lisan ve bozulmuş haldeki vehim duygusu küçük birer şeytan hükmüne geçer. Onların, sahiplerinin iradesine ve arzusuna zıt hareket ettiklerini herkesin kendi nefsinde hisleri ve sezgileriyle anlaması, âlemdeki büyük şeytanların varlığına kesin bir delildir. O lümme-i şeytâniye ve vehim duygusu, bir kulak ve dil gibi olduklarından, dışarıdan onlara üfleyen ve onları konuşturan şerli bir varlığı hissettirirler.

ON BİRİNCİ İŞARET

Dalâlet yolundakilerin işledikleri şerlerden dolayı kâinatın öfkelen-diğini, toprak, hava, ateş, su gibi unsurların hiddetlendiğini ve bütün varlıkların kızdığını Kur'an-ı Hakîm mucizevî bir şekilde bildiriyor. Yani Nuh kavminin yaşadığı tufanda göklerin ve yerin hücumunu,³ Semûd ve Âd kavimlerinin inkârlarından dolayı havanın hiddetini,⁴ Firavun kavmine karşı suyun ve denizin taşmasını,⁵ Karun'a toprağın öfkesini,⁶ kâfirlere karşı ahirette ⁷نَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْطِ⁷ sırrıyla cehennemın gayzından âdeta kudurmasını ve başka varlıkların küfür ve dalâlet ehline karşı hiddetini göstererek gayet müthiş ve mucizevî bir şekilde sapkınlık ve isyan yolundakileri ihtar ediyor.

¹ Bkz. Tirmizî, *tefsîru sûre* (35) 2; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/305; el-Bezzâr, *el-Müsned* 5/394; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 8/417.

² "Şeytan gagasını Âdemoğlunun kalbi üzerine koymuş vaziyette durur. O kul Allah'ı anarsa şeytan susar; kul Allah'ı anmayı unutursa şeytan vesvese verir." mealindeki hadis için bkz. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 7/278.

³ Bkz. Hâkka sûresi, 69/11; Kamer sûresi, 54/11-12.

⁴ Bkz. Hâkka sûresi, 69/5-6.

⁵ Bkz. A'râf sûresi, 7/136; Tâhâ sûresi, 20/78; Kasas sûresi, 28/40.

⁶ Bkz. Kasas sûresi, 28/81.

⁷ Bkz. Mülk sûresi, 67/7-8.

Soru: Niçin böyle önemsiz insanların sıradan fiilleri ve şahsî günahları kâinatın öfkesine sebep oluyor?

Cevap: Bazı risalelerde ve daha önceki işaretlerde ispat edildiği gibi, küfür ve dalâlet müthiş bir haddi aşmadır ve bütün varlıkları ilgilendiren bir cinayettir. Çünkü kâinatın yaratılışının en büyük neticelerinden biri insanın kulluğudur, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine iman ve itaatle karşılık vermektir. Kâfirler ve sapkınlara, küfürdeki inkârlarıyla varlığın asıl gayesi ve sebebi olan o büyük neticeyi reddettikleri için küfür bütün mahlûkatın hukukuna bir tecavüzdür. Hem küfür, Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı sanatlı varlıkların aynasında cilveleri görünen ve ayna oldukları için o varlıkların kıymetlerini yücelten ilahî isimlerin tecellilerini inkâr olduğundan, o mukaddes isimlerle alay etmektir. Bütün sanatlı varlıkların kıymetini düşürmektir, onlara karşı büyük bir hakarettir. Her bir varlık yüce vazifelerle donatılmış Rabbanî birer memur derecesindeyken, küfür onları alçaltıp cansız, fânî, mânâsız birer mahlûk gibi gösterdiğinden bütün varlıkların hukukunu hiçe saymış olur.

İşte dalâlet, derecesine göre kâinatın yaratılmasındaki Rabbanî hikmete ve dünyanın bekâsındaki Sübhanî maksatlara zarar verdiği için kâinat isyan ve dalâlet yolundakilere karşı hiddete geliyor, varlıklar kızıyor, öfkeleniyor.

Ey cismi küçük olduğu halde günahı ve zulmü büyük,¹ ayıbı ve suçu ağır zavallı insan! Kâinatın hiddetinden, varlıkların nefretinden, öfkesinden kurtulmak istersen bunun çaresi, Kur'an-ı Hakîm'in mukaddes dairesine girmek ve Kur'an'ı tebliğ eden Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) sünnet-i seniyyesine uymaktır. Gir ve tâbi ol!

ON İKİNCİ İŞARET

Dört soru ve cevaptır.

Birinci Soru: Sınırlı bir hayatta, sınırlı günahlara karşılık sonsuz bir azap ve cehennem nasıl adalet olabilir?

Cevap: Önceki işaretlerde, bilhassa On Birinci İşaret'te açıkça anlaşıldı ki: Küfür ve dalâlet sonsuz bir cinayettir ve sayısız varlığın hukukuna tecavüzdür.

¹ Bkz. Ahzâb sûresi, 33/72.

İkinci Soru: Şeriatla denilmiştir ki: “Cehennem amelin karşılığıdır, fakat cennet Cenâb-ı Hakk’ın lütfu ve ihsanıdır.”¹ Bunun hikmeti ve sırrı nedir?

Cevap: Önceki işaretlerde açıkça görüldüğü gibi, insan, yaratma kabiliyeti bulunmayan sınırlı bir irade, az bir gayret ve aslında var olmayan itibarî bir fiille müthiş tahribata ve şerlere yol açar. Nefsi ve arzuları daima şerre, zarar vermeye meyilli olduğu için o küçük gayretin neticesinde ortaya çıkan kötülüklerin sorumluluğu ona aittir. Çünkü nefsi istemiş, insan da kendi gayretiyle o fiile yol açmıştır. Şer, var etmek olmadığı için kul onun failidir, Cenâb-ı Hak da onu yaratır. Elbette insan o sonsuz cinayetin karşılığında ebedî bir azap çekmeye müstahak olur.

İyilikler ve hayırlı işler ise mademki yaratmakla vücuda gelir, insanın gayreti ve cüzî iradesi onlara yaratıcı sebep olamaz. İnsan, o işin gerçek faili olamaz. Onun nefs-i emmaresi de iyiliğe taraftar değildir,² ancak Allah’ın rahmeti iyiliği ister, kudreti de yaratır. İnsan iyiliklere ve hayırlı şeylere yalnız imanla, arzuyla, niyetle sahip olabilir. Sahip olduğu iyilikler ona daha önce verilmiş varlık ve iman nimetleri gibi sayısız ilahî nimete bir şükür hükmündedir, geçmiş nimetlere bakar. Cenâb-ı Hakk’ın vaat ettiği cennet ise O’nun lütfu ve ihsanı ile verilir. Görünüşte bir mükâfat, hakikatte ise ikram ve ihsandır.

Demek ki, kötülüğe sebep olan nefistir; cezaya bizzat müstahaktır. İyilikte ise sebep de yaratma da Hak’tandır. İnsan yalnız iman ile ona sahip çıkabilir. “Mükâfat isterim” diyemez, “Allah’ın ihsanını beklerim” diyebilir.

Üçüncü Soru: Önceki beyanlardan da anlaşılıyor ki, kötülük yayılarak ve haddi aşmakla arttığından, bir günah bin yazılmalı, iyilik ise yaratmakla vücuda geldiği, sayıca çoğalmadığı ve kulun icadıyla, nefsin arzusuyla olmadığı için hiç yazılmamalı veya bir yazılmalıydı. Neden günah bir, sevap ise on, hatta bazen bin yazılır?³

¹ Bkz. Nisâ sûresi, 4/79; Yûnus sûresi, 10/58; Buhârî, *rikak* 18, *merdâ* 19; Müslim, *münâfikîn* 71-73, 75, 76, 78.

² Bkz. “Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder.” (Yûsuf sûresi, 12/53).

³ Sevabın on kat yazıldığına dair bkz. En’âm sûresi, 6/160. Ayrıca günahlar bir yazıldığı halde sevabın on kattan yedi yüz kata kadar yazıldığına dair bkz. Buhârî, *îmân* 31; Müslim, *îmân* 206, 207.

Cevap: Böyle yapmakla Cenâb-ı Hak, rahmetinin enginliğini ve merhametinin güzelliğini gösteriyor.

Dördüncü Soru: Dalâlet yolundakilerin kazandıkları başarılar, gösterdikleri kuvvet ve hidayet ehline üstün gelmeleri, onların bir kuvvete ve hakikate dayandıklarını düşündürüyor. Demek ki, ya hidayet ehlinde zaaf ya da onlarda bir hakikat var.

Cevap: Hâşâ! Ne onlarda hakikat ne de hak yolundakilerde zaaf vardır. Fakat maalesef dar görüşlü, anlayışsız, avam tabakadan bir kısım insanlar tereddüde düşüp vesvese ediyorlar ve inançlarına zarar geliyor. Çünkü şöyle diyorlar: “Eğer hak ehlinde gerçekten hak ve hakikat bulunsaydı, böyle mağlup ve zelil olmazlardı. Çünkü hakikat kuvvetlidir. الْحَقُّ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى عَلَيْهِ¹ şeklindeki temel kaideye göre kuvvet haktır. Eğer hak ehline karşı üstün gelen dalâlet ehlinin hakiki bir kuvveti ve bir dayanak noktası bulunmasaydı bu derece üstün ve başarılı olmamaları gerekirdi.”

Buna cevap: Önceki işaretlerle açıkça ispat edildiği üzere, hak ehlinin mağlûbiyeti kuvvetsizlikten ve hakikatsizlikten ileri gelmediği gibi, dalâlet ehlinin üstünlüğü de kuvvetlerinden, iktidarlarından ve bir dayanak noktalarının olmasından kaynaklanmaz. Yine bu sorunun cevabı önceki işaretlerin bütünündedir, açıkça ispatlanmıştır. Yalnız burada dalâlet yolundakilerin hilelerinde kullandıkları bazı silahlara işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Ben kendim, on bozguncunun doksan salih insanı mağlup ettiğine çok defa şahit oldum. Hayret ve merakla araştırıp katiyen anladım ki, o üstünlük kuvvetten, kudretten gelmiyor; aksine, fesattan, alçaklıktan, tahripten, hak ehli arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanmaktan, onların içine ayrılık tohumları atmaktan, zayıf damarlarını yakalayıp kullanmaktan, nefsanî hisleri ve şahsî öfkeleri tahrik etmekten, insanın mahiyetinde zararlı madenler hükmündeki fena kabiliyetleri işletmekten, şan ve şeref adıyla riyakârca nefsin firavunluğunu okşamaktan ve herkesin bu vicdansızca tahribattan korkmasından kaynaklanıyor. İşte bozguncular bu gibi şeytanca hileler vasıtasıyla hak yolundakilere geçici olarak

¹ Hak yücedir ve ona üstün gelinmez. Bkz. Buhârî, *cenâiz* 79; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6/128.

üstünlük sağlar. *Fakat* ¹ *الْحَقُّ يَغْلُو وَلَا يَغْلَى عَلَيْهِ* ² *sırrıyla, üstünlükleri menfaat bakımından onlar için kıymetsiz olmakla beraber, kendilerinin cehenneme müstahak hale gelmesine yol açar, hak yolundakilerin ise cenneti kazanmasını sağlar.*

İşte dalâlet yolunda iktidarsızlar muktedir görüldüğü ve kıymetsiz insanlar şöhret kazandığı içindir ki, kendini beğenmiş, şöhret düşkünü, riyakâr kimseler az bir gayretle iktidarlarını göstermek, etraflarına korku ve zarar vererek bir mevki kazanmak gayesiyle hak ehline zıt bir tavır takınırlar. Böylece görünmeyi ve dikkat nazarlarının kendilerine yönelmesini arzu ederler. İktidar ve kudretle değil, terk ve ataletle sebebiyet verdikleri tahribat onlara dayandırılıp kendilerinden bahsedilsin isterler. İşte böyle şöhret divanelerinden biri, herkes ondan bahsetsin diye bir mescidi pisletmiş. Hatta ondan lânetle bahsedilmiş de şöhret damarı o adama bu lânetli şöhreti hoş göstermiş diye bir darbimesel vardır.

Ey bekâ âlemi için yaratılan fakat fâni âleme düşkün biçare insan!

³ *فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ* ³ ayetinin sırrına dikkat et, kulak ver! Bak ne diyor! Açık mânâsıyla buyuruyor ki: “Dalâlet ehli öldüğünde insan ile alâkadar olan gökler ve yeryüzü, onların cenazelerine ağlamaz, yani onların ölmesinden memnun olur.” İşarî mânâsıyla diyor ki: “Hidayet yolundakiler ölünce gök ve yer, onların cenazelerine ağlar, dünyadan ayrılmalarını istemez.” Çünkü müminlerle bütün kâinat alâkadardır, onlardan memnundur. Zira müminler, iman ile Âlemin Yaratıcısını bildikleri için kâinatın kıymetini takdir edip ona hürmet ve sevgi gösterirler. Dalâlet yolundakiler gibi kâinatı hor görüp ona örtük bir düşmanlık beslemezler.

Ey insan, düşün! İster istemez öleceksin. Eğer nefsine ve şeytana uyduysan komşuların, belki akrabaların senin şerrinden kurtuldukları

¹ “Güzel âkibet, elbette takva sahiplerininindir.” (A'râf sûresi, 7/128).

² “Hak yücedir ve ona üstün gelinmez.” Bkz. Buhârî, cenâiz 79; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat 6/128 ve el-Mu'cemü's-sağır 2/155; ed-Dâraikutnî, es-Sünen 3/252; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ 6/205.

³ “(Merhamete lâyık olma haklarını kaybettiklerinden) perişan hallerine gök de ağlamadı, yer de.” (Duhân sûresi, 44/29).

için sevinecekler.¹ Eğer ²أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ deyip Kur'an'a ve Rahman'ın Habibine (*aleyhissalâtu vesselam*) uydusayn gökler, yeryüzü ve bütün varlıklar, derecene göre senden ayrılmanın üzüntüsüyle mânen ağlayacak. Ulvî bir matem ve haşmetli bir uğurlama ile, kabir kapısından girdiğin bekâ âleminde derecene göre senin için güzel bir geleceğin var olduğuna işaret edecekler.³

ON ÜÇÜNCÜ İŞARET

Üç “nokta”dır.

Birinci Nokta

Şeytanın en büyük hilelerinden biri şudur: İman hakikatlerinin büyüklüğüyle alâkalı olarak katı kalbli, anlayışsız ve dar fikirli insanları aldatır, **der ki**, “Bir tek Zât, bütün zerreleri, gezegenleri, yıldızları ve varlıkları her türlü halleriyle rubûbiyeti altında çekip çeviriyor, idare ediyor, deniliyor. Hayret verici derecedeki böyle büyük bir meseleye nasıl inanılabilir? Bu mesele kalbe nasıl sığar? Akıl bunu nasıl kabul eder?” Böylece şeytan, insanın aczini kullanarak bir inkâr hissi uyandırır.

Cevap: Şeytanın bu hilesini susturan sır ⁴اللَّهُ أَكْبَرُ'dir. Bu sorunun asıl cevabı da اللَّهُ أَكْبَرُ'dir. Evet, اللَّهُ أَكْبَرُ kelimesinin İslam şeaîrinde çok tekrarı bu hileyi bozmak içindir. Çünkü insanın aczi, zayıflığı ve sınırlı aklı böyle çok büyük hakikatleri اللَّهُ أَكْبَرُ nuruyla görüp tasdik ediyor, vesveseye düşen kalbine diyor ki: Kâinattaki muntazam idare bizzat gözle görülüyor. Bunun için iki yol var:

Birinci yol: Mümkündür, fakat gayet büyük ve harikadır. Zaten böyle harika bir eser ancak harika bir sanatla ve çok hayret verici bir yolla olur. O yol ise kâinatın, varlığına zerrelere adedince şahitler

¹ “Mümin kul (ölünce), dünyanın yorgunluk ve ağrılarından kurtulur. Fâcir ise (ölünce) ondan da kullar, memleket, ağaçlar ve hayvanlar kurtulur.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *rikak* 42; Müslim, *cenâiz* 61, 62.

² Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

³ Bkz. Tirmizî, *kıyâmet* 26; İbni Mâce, *zühd* 31; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/364, 6/140.

⁴ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

bulunan Ehad ve Samed bir Zât'ın rubûbiyetiyle, iradesiyle ve kudretiyle idare edilmesidir.

İkinci yol: Hiçbir imkân ve ihtimali olmayan, muhal derecesinde zor ve hiçbir şekilde akla sığmayan şirk ve küfür yoludur. Çünkü Yirminci Mektup ve Yirmi İkinci Söz gibi birçok risalede gayet açık bir şekilde ispat edildiği üzere, o vakit kâinattaki her bir varlıkta, hatta her bir zerrede mutlak bir ulûhiyet, kuşatıcı bir ilim ve sonsuz bir kudret bulunması lâzım gelir ki, mevcudatta gözle görülen kusursuz nizam ve intizam, gayet hassas ölçü ve farklılıklar ile mükemmel ve süslü sanat nakışları var olabilsin.

Kısacası: Eğer kâinattaki kusursuz ve tam yerinde olan muazzam, büyük rubûbiyet kabul edilmezse, o vakit her yönden akıl dışı ve imkânsız bir yol takip etmek gerekir. Yerinde ve lüzumlu olan büyüklükten kaçarak akıl dışı ve imkânsız bir yola girmeyi şeytan bile teklif edemez.

İkinci Nokta

Şeytanın mühim bir hilesi, insana kusurunu itiraf ettirmemektir. Böylece istiğfar ve Allah'a sığınma yolunu kapatır. Hem nefsin gurunun tahrik eder ki, kendini avukat gibi savunsun, âdeta kusurlardan uzak görsün.

Evet, şeytanı dinleyen bir nefis, kusurunu görmek istemez, görse de yüzlerce şekilde tevil eder. وَعَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ¹ sırrıyla: İnsan, nefesine rıza nazarıyla baktığı için ayıbını görmez. Ayıbını görmediği için de itiraf ve istiğfar etmez, Allah'a sığınmaz, şeytana maskara olur. Hazreti Yusuf (aleyhisselam) gibi yüce bir peygamber bile, وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي² diyorsa nefse nasıl güvenilebilir?

Nefsini itham eden, kusurunu görür. Kusurunu itiraf eden, bağışlanma diler. Bağışlanma dileyen, Allah'a sığınır. Allah'a sığınan da şeytanın şerrinden kurtulur.³ Kusurunu görmemek o kusurdan daha

¹ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz. İbni Asâkir, *Târihu Dimâşk* 33/219, 36/319; el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 3/36; el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ* 9/196.

² "Doğrusu ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü Rabbinin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yûsuf sûresi, 12/53).

³ Bkz. "Kim kötülük eder veya günah işleyerek nefesine zulmeder de sonra Allah'tan af

büyük bir kusurdur. Kusurunu itiraf etmemek büyük bir noksanlıktır. İnsan kusurunu görürse o, kusur olmaktan çıkar; itiraf ederse affa hak kazanır.¹

Üçüncü Nokta

Şeytanın, toplum hayatında fitne çıkaran bir hilesi şudur: Bir müminin bir tek kusurunu bahane edip yaptığı bütün iyilikleri örter. Şeytanın bu hilesini dinleyen insafsızlar, o mümine düşmanlık besler. *Halbuki Cenâb-ı Hak, mahşerde mutlak adalet ile büyük terazisinde insanın mükellef olduğu amellerini tarttığı zaman, sevapların kusurlara üstün gelmesine ya da onlardan daha az olmasına göre hükmedecektir.² Hem kusurların sebebi çok ve işlenmesi kolay olduğundan, bazen bir tek iyilikle çok kusuru örtecektir.*

Demek ki, dünyada da o ilahî adalet gibi muamele gerekir. Eğer bir insanın iyilikleri fenalıklarına sayıca veya nitelik bakımından üstün gelirse, o insan sevmeyi ve hürmeti hak eder. Belki kıymetli bir tek iyilik sayesinde onun pek çok kusuruna affederek bakmak lâzımdır. Halbuki insan, yaradılışındaki zulüm damarıyla ve şeytanın telkiniyle, bir başkasının bir tek kusuru yüzünden yüz iyiliğini unuttur, mümin kardeşine düşmanlık besler, günaha girer. Nasıl ki, bir sinek kanadı gözün üstüne bırakılsa bir dağ örter, göstermez. Aynen öyle de, insan öfke damarıyla sinek kanadı kadar bir kusur yüzünden dağ gibi iyiliği görmez, unuttur, mümin kardeşine düşman olur, toplum hayatında bir bozguncu haline gelir.

Şeytan bu hilesine benzer başka bir hileyle insanın zihnini bulan-dırıyor, iman hakikatleri hakkında fikirlerinin sıhhatini ve düşünce istikametini bozuyor. Şöyle ki:

Bir iman hakikatini ispat eden yüzlerce delilin hükmünü, onun var olmadığını zannettiren bir emare ile çürütmek ister. Halbuki “Bir ispat edici, çok inkârcıya tercih edilir.” sözü yerleşmiş bir kaidedir. Bir davayı ispat eden bir şahidin hükmü yüz inkârcının sözlerinden üstündür. Bu hakikate şu temsil ile bak:

dilerse, Allah'ı gafur ve rahim (affi ve merhameti bol) bulur.” (Nisâ sûresi, 4/110).

¹ Bkz. ed-Deylemî, *el-Müsned* 5/199; el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb* 2/44.

² Bkz. A'râf sûresi, 7/8-9; Mü'minün sûresi, 23/102-103; Kâria sûresi, 101/6-9.

Bir sarayın yüzlerce kapalı kapısı olsun. Bir tek kapının açılmasıyla o saraya girilebilir ve öteki kapılar da açılır. Eğer bütün kapılar açıksa, bir-iki tanesi kapalı olsa da o saraya girilemeyeceği söylenemez.

İşte iman hakikatleri o saraydır. Her delil bir anahtardır; ispat eder, kapıyı açar. Bir tek kapının kapalı kalmasıyla o iman hakikatlerinden vazgeçilmez ve onlar inkâr edilemez. Şeytan ise bazı sebeplere dayanıp ya gaflet ya da cehalet vasıtasıyla kapalı kalmış olan bir kapıyı gösterir, ispat edici bütün delilleri gözden düşürür. “Bu saraya girilmez, hatta bu bir saray bile değildir, içinde bir şey yoktur.” der, insanı kandırır.

İşte ey şeytanın hilelerine maruz kalan biçare insan! Din ve toplum hayatının ve şahsî hayatın selametini dilersen, sağlıklı fikir, istikametli bakış ve selim bir kalb istersen amellerini ve düşüncelerini Kur'an'ın sağlam hükümlerinin ve sünnet-i seniyyenin terazisiyle tart, Kur'an'ı ve sünnet-i seniyyeyi daima rehber edin. Ve اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ¹ de, Cenâb-ı Hakk'a sığın.

İşte bu On Üç İşaret, on üç anahtardır. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın son sûresi, اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ'in uzun bir izahı ve madeni olan

اَسْتَعِيْذُ بِاللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكِ النَّاسِ * اِلٰهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ
الْخَنَاسِ * الَّذِي يُّوسْوِسُ فِيْ صُدُوْرِ النَّاسِ * مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ²

sûresinin koruyucu ve sağlam kalesinin kapısını şu on üç anahtarla aç, gir, kurtuluşa er!

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ³

وَقُلْ رَبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ * وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنَ⁴

¹ Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

² “De ki: İnsanların Rabbine, insanların yegâne Hükümdarına, insanların İlâhına sığınırım: O sinsi şeytanın şerrinden, o ki insanların kalplerine vesvese verir, o şeytan, cinlerden de olur, insanlardan da olur.” (Nâs sûresi, 114/1-6).

³ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

⁴ “Sen de ki: Ya Rabbi! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98).

On Dördüncü Lem'a

İki “makam”dır. Birinci Makamı iki sorunun cevabıdır.

BİRİNCİ MAKAM

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْحُبْ بِحَمْدِهِ²
الْسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ³

Aziz, sıddık kardeşim Refet Bey,

Öküz ve Balık hakkında sorduğın sorunun cevabı bazı risalelerde vardır. O türlü sorulara cevap olarak Yirmi Dördüncü Söz'ün Üçüncü Dal'ında On İki Asıl adıyla on iki mühim kaide beyan edilmiştir. O kaideler Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) hadisleri hakkındaki çeşitli yorumlara dair birer ölçüdür, hadislerle ilgili vehimleri yok edecek mühim esaslardır. Maalesef şimdilik sünûhattan, yani kalbe gelen mânâlardan başka ilmî meselelerle meşgul olmama engel bazı haller var. Onun için sorunuza tam cevap veremiyorum. Eğer kalbe gelen mânâlar varsa mecburen onlarla meşgul oluyorum. Bazen sorular kalbe gelen o mânâlara tevafuk ettiği için cevap verilir, gücenmeyiniz. Haydi, bu defaki sorunuza kısa bir cevap vereyim.

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak Allah'ın adıdır.

² “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44).

³ Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Birinci Soru: Öküz ve Balık Hakkındadır

“Hocalar, yeryüzünün öküz ve balığın üstünde durduğunu söylüyor. Halbuki bilim, dünyanın uzay boşluğunda bir yıldız gibi gezdiğini gösteriyor. Ne öküz var ne de balık...”

Cevap: İbni Abbas (*radiyallâhu anh*) gibi zâtlara isnat edilen sahih bir rivayet var. Resûl-u Ekrem’e (*aleyhissalâtu vesselam*) sormuşlar: “Dünya neyin üstündedir?” Buyurmuş ki: ¹ عَلَى النَّوْرِ وَالْحُوتِ Bir rivayette de bir defa عَلَى النَّوْرِ, bir defa da عَلَى الْحُوتِ demiştir. Hadis âlimlerinin bir kısmı, bu hadisi İsrailoğulları döneminden kalmış, eskiden beri nakledilen hurafe tarzındaki hikâyelere tatbik etmiş. Bilhassa sonradan Müslüman olan bazı İsrailoğulları âlimleri, Kur’an’dan önce indirilen semavî kitaplarda “öküz ve balık” hakkında gördükleri hikâyeleri hadise uyarlayıp hadisin mânâsını tuhaf bir hale getirmişler. Şimdilik bu meseleye dair gayet kısa üç “esas” ve üç “vecih” söylenecek.

Birinci Esas

İsrailoğulları âlimlerinin bir kısmı Müslüman olduktan sonra eski mâlumatları da onlarla beraber İslam toplumuna geçmiş, İslamiyet’e mal olmuş. Halbuki o eski bilgilerde yanlışlar var. O yanlışlar, elbette onlara aittir, İslamiyet’e değil.

İkinci Esas

Benzetme ve temsiller, havas tabakadan avam tabakaya geçtikçe, yani âlimlerin elinden cahillerin eline düştüğünde zamanla hakikat zannedilir. Mesela, küçüklüğümde ay tutulmuştu.

Anneme, “Ay neden böyle oldu?” diye sordum.

Dedi ki: “Yılan yutmuş.”

Dedim: “Hâlâ görünüyor?”

Dedi ki: “Yukarıda yılanlar cam gibi olur, içlerinde bulunan şeyi gösterirler.”

Bu çocukluk hatırasını çok zaman hatırlar ve: “Bu kadar asılsız bir

¹ “Dünya, öküz ve balığın üzerindedir.” et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 1/153, 194, 21/72; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 4/9.

hurafe, validem gibi ciddi insanların dilinde nasıl geziyor?” diye düşündüm. Astronomi ilmini incelediğim zaman gördüm ki, validem gibi diyenler, bir benzetmeyi hakikat kabul etmiş. Çünkü güneşin yörüngesi olan on iki burcun bulunduğu büyük daire ile ayın yörüngesi üst üste gelince o iki daire birer kavis şeklini alır. O iki kavise gökbilimiyle meşgul olan âlimler hoş bir benzetme ile iki büyük yılan demek olan “tinnîneyn” adını vermişler. İşte o iki dairenin kesişme noktasına, baş mânâsında “re’s”, diğer kısmına kuyruk mânâsında “zeneb” demişler. Ay baş kısmına, güneş de kuyruk kısmına geldiği vakit, âlimlerin deyişiyle “haylûlet-i arz”, yani ay tutulması gerçekleşir. Dünya, ikisinin tam ortasına düşer ve ay tutulur. Önceki benzetmeyle, “Ay, yılanın ağzına girdi.” denilir. Bu güzel ve ilmî teşbih, halkın dilinde zamanla ayı yutan koca bir yılan haline dönüşmüştü.

İşte iki büyük melek, mukaddes ve hoş bir benzetmeyle ve mânidar bir işaretle Öküz ve Balık diye adlandırılmıştır. Resûl-u Ekrem’in (*aleyhissalâtü vesselam*) kutsî ve ulvî lisanından halkın diline geçtikçe o teşbih hakikatle karıştırılmış. Öküz ve Balık, gayet büyük bir öküz ile dehşetli bir balık zannedilmiş.

Üçüncü Esas

Nasıl ki Kur’an’ın, çok derin meseleleri temsil ve benzetmelerle avam tabakaya anlatan müteşabih ayetleri var. Aynı şekilde, hadislerin de müteşabih kısmı vardır; gayet derin hakikatleri alışılmış benzetmelerle ifade eder.

Mesela, bir-iki risalede beyan ettiğimiz gibi, bir gün Resûl-u Ekrem’in (*aleyhissalâtü vesselam*) huzurunda gayet derin bir gürültü işitildi. Buyurdu ki: “Bu, yetmiş senedir yuvarlanıp şu dakikada cehennemin dibine düşen bir taşın gürültüsüdür.”¹ Birkaç dakika sonra biri geldi, “Yetmiş yaşındaki meşhur münafık öldü.” dedi. Resûl-u Ekrem’in (*aleyhissalâtü vesselam*) gayet belâgatli temsilinin hakikatini gösterdi.

Senin soruna cevap olarak şimdilik üç “vecih” anlatılacak.

¹ Bkz. Müslim, *cennet* 31, *münâfikîn* 15; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/371, 3/341, 346; İbni Hibbân, *es-Sahih* 16/510.

Birinci Vecih

Cenâb-ı Hak, ikisinin ismi “Nesir” ve “Sevr” (Öküz) olan, Arş'ın ve göklerin taşıyıcısı dört meleği¹ rubûbiyet saltanatına nezaret etmeleri için Arş'a ve göklere tayin etmiştir. Göklerin küçük bir kardeşi ve gezegenlerin bir arkadaşı hükmündeki dünyaya nâzır ve taşıyıcı olmaları için de iki melek vazifelendirmiştir. O meleklerin birinin ismi “Sevr”, diğerinin ismi “Hût”tur (Balık). Onlara bu isimlerin verilmesinin sırrı şudur:

Yeryüzü iki kısımdan oluşur: Su ve toprak. Suyu şenlendiren balıklardır. Toprak kısmını şenlendiren ve insanların geçim kaynağı olan ziraat, öküz ile mümkündür ve onun omzundadır. Yeryüzüne nezaret eden iki melek hem kumandan hem nâzır olduklarından, elbette balık ve öküz cinsleriyle bir münasebetlerinin bulunması lâzımdır. Belki, – وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ² – o iki melek melekût ve misal âleminde öküz ve balık suretinde görünürler.³ HAŞİYE İşte bu münasebet ve nezarete, yeryüzündeki o iki mühim canlı türüne imâ olarak Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) mucizevî lisanı, ⁴ التَّوْرَ عَلَى الْأَرْضِ demiş, gayet derin ve geniş, bir sayfada anlatılabilecek meseleleri içeren bir hakikati, gayet güzel ve kısa bir tek cümleyle ifade etmiştir.

İkinci Vecih

Mesela nasıl ki, “Devlet ve saltanat ne üzerinde duruyor?” diye sorulsa cevap olarak şöyle denir: عَلَى السَّيْفِ وَالْقَلَمِ yani “Asker kılıcının cesaretine ve kuvvetine, memur kaleminin dirayetine ve adaletine dayanır.” Aynen öyle de, madem canlıların meskeni yeryüzü, kumandanı da insandır. Madem denize yakın yerlerde yaşayan insanların büyük kısmının geçim kaynağı balıktır. Denize uzak

¹ Bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 1/153, 194, 21/72; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 4/9.

² Gerçek bilgi Allah katındadır.

³ HAŞİYE Evet dünya, sonsuz uzay boşluğunda Cenâb-ı Hakk'ın bir gemisi ve hadisin kesin hükmüyle ahiretin tarlası* olduğundan, o cansız ve şuursuz büyük gemiyi o denizde Allah'ın emriyle, intizamla, hikmetle yüzdüren, ona kaptanlık eden meleklerle “Balık” isminin ve o tarlaya Allah'ın izniyle nezaret eden meleklerle “Öküz” isminin ne kadar yakıştığı açıktır.

* “Dünya, ahiretin tarlasıdır.” mânâsındaki hadis için bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/19; es-Şehâvî, *el-Makâsîdül-Hasene* s. 497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s. 205.

⁴ “Dünya, öküz ve balığın üzerindedir.”

bölgelerde yaşayanların geçim kaynağı ise ziraat ile öküzün omzundadır, hem onların da bir başka mühim ticaret kaynağı balıkçılıktır. Elbette, devlet kılıç ve kalem üstünde durduğu gibi, dünya da öküz ile balığın üstünde duruyor denilebilir. Zira öküz çalışmazsa ve balık milyonlarca yumurtayı birden bırakmazsa insan yaşayamaz, hayat durur, Hakîm Yaratıcı da dünyayı yok eder.

İşte, Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*) mucizevî, ulvî ve hikmetli bir cevapla **عَلَى النَّوْرِ وَالْحَوْتِ** demiş. İnsan hayatının hayvan cinslerinin hayatıyla ne kadar irtibatlı olduğuna dair geniş bir hakikati iki kelimeyle ders vermiş.

Üçüncü Vecih

Eski gökbilimi, güneşin dünyanın etrafında döndüğünü kabul eder ve onun her otuz derecesi bir burç tabir edilirdi. O burçlardaki yıldızları birbirine bağlayacak hayalî çizgiler çizilse bazen aslan, bazen terazi, bazen öküz, bazen de balık suretleri görünür. Bu sebeple burçlara o isimler verilmiştir. Asrımızda ise astronomiye göre güneş dünyanın etrafında dönmüyor. O burçlar boş ve gereksiz hale gelmiştir. Aksine, yerküremiz güneşin etrafında dönüyor. Öyleyse o boş, gereksiz burçlar ve daireler yerine, dünyanın senelik yörüngesinde küçük ölçekte o daireleri teşkil etmek gerekir. Şu halde gökteki burçlar, dünyanın senelik hareketinden ortaya çıkacaktır ve yerküre her ay o burçlardan birinin gölgesinde, misalindedir. Âdeta dünyanın senelik yörüngesi bir ayna hükmündedir ve gökteki burçlar o aynada görünür.

İşte bu sebeple Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), daha önce zikrettiğimiz gibi bir defa **عَلَى النَّوْرِ** bir defa da **عَلَى الْحَوْتِ** demiştir. Evet, mucizelerle dolu peygamber lisanına yakışır bir tarzda gayet derin ve asırlar sonra anlaşılacak bir hakikate işaret olarak bir defa **عَلَى النَّوْرِ** demiş. Çünkü dünya, o soru sorulduğu sırada Öküz Burcu'nun¹ misalindeydi. Bir ay sonra yine aynı soru sorulmuş, bu defa **عَلَى الْحَوْتِ** demiş. Çünkü o sırada dünya Balık Burcu'nun gölgesindeydi.

İşte asırlar sonra anlaşılacak bu yüce hakikate, yerkürenin vazifeli bulunduğu hareketine ve seyahatine, gökteki burçların güneşin yörüngesi

¹ Günümüzde bilinen şekliyle: Boğa Burcu.

itibarıyla boş ve misafirsiz olduğuna, gerçekten var olan burçların ise dünyanın senelik yörüngesinde bulunduğuna ve yerkürenin o burçlarda vazife görüp dolaştığına işaret olarak, ¹ عَلَى النَّوْرِ وَالْحُوتِ demiştir.

وَاللَّهُ أَغْلَمُ بِالصَّوَابِ²

İslam hakkındaki bazı kitaplarda Öküz ve Balık'a dair yer alan tuhaf ve akıl dışı hikâyeler ya İsrailoğulları devrinden kalmadır, ya temsildir veya bazı hadis âlimlerinin yorumlarıdır; birtakım dikkatsiz insanlar tarafından hadis sanılarak Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtü vesselam*) atfedilmiştir.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا³
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁴

İkinci Soru: Âl-i Abâ⁵ Hakkındadır

Kardeşim, Âl-i Abâ hakkındaki cevapsız kalan sorunuzun birçok hikmetinden yalnız birini söyleyeceğiz. Şöyle ki:

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*), giydiği mübarek hırkasını Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*), Hazreti Fâtıma (*radiyallâhu anhâ*), Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'in (*radiyallâhu anhumâ*) üstlerine örtmesinin ve onlara ⁶ اِيْذِْهَبْ عَنْكُمْ الرَّجْسُ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرْكُمْ تَطْهِيراً⁷ ayetiyle dua etmesinin⁷ sırları ve hikmetleri var. Sırlarından bahsetmeyeceğiz. Yalnız peygamberlik vazifesiyle alâkalı bir hikmetini bildireceğiz:

¹ “(Dünya) öküz ve balığın üzerindedir.” et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 1/153, 194, 21/72; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 4/9.

² Allah Teâlâ, her şeyin en doğrusunu en mükemmel şekilde bilir.

³ “Ey Rabbimiz! Unutur veya hataya düşer de bir kusur işlersek bizi onunla hesaba çekme!” (Bakara sûresi, 2/286).

⁴ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

⁵ Hazreti Peygamber'in aile fertleri. Efendimiz (*aleyhissalâtü vesselam*) hırkasını kızı Hazreti Fâtıma, damadı Hazreti Ali ve torunları Hazreti Hasan ile Hazreti Hüseyin'in üzerine örtterek onlara hususi dua ettiğinden “Âl-i Abâ” (Hırka Ehli) tabiriyle anılmışlardır.

⁶ “Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i Bey! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.” (Ahzâb sûresi, 33/33).

⁷ Bkz. Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 61; Tirmizî, *tefsîru sûre* (33) 7, *menâkıb* 31; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/330, 4/107.

Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), gayba ve geleceğe açık peygamberlik gözüyle otuz-kırk sene sonra Sahabe ve Tâbiin'in içinde mühim fitneler çıkacağını, kan döküleceğini görmüş. Onların içinde en seçkin şahsiyetlerin, hırkası altındaki üç zât olduğunu bilmiş. Ümmete Hazreti Ali'nin (*radiyallâhu anh*) temizliğini, şüphe ve zandan uzak olduğunu göstermek, suçsuzluğunu ilan etmek, Hazreti Hüseyin'in (*radiyallâhu anh*) elemi paylaşılarak sabır tavsiye edip tesellide bulunmak, Hazreti Hasan'ı (*radiyallâhu anh*) tebrik etmek, barış ile mühim bir fitneyi ortadan kaldırdığı için şerefini ve ümmete büyük faydasını ilan etmek ve Hazreti Fâtıma'nın soyunun temiz ve şerefli olacağını, "Ehl-i Beyt" yüce unvanına liyâkatini ilan etmek için o dört zâtın üzerine, kendisiyle beraber "Hamse-i Âl-i Abâ"¹ unvanını bahşeden o hırkayı örtmüştür.

Evet, gerçi Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) halifeliği hakkıyla yerine getirmişti. Fakat dökülen kanın çok ehemmiyeti bulunduğu ve Hazreti Ali'nin ümmet nazarında şüphe ve zanlardan temize çıkarılması peygamberlik vazifesi için mühim olduğundan, Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*) onu bu şekilde aklıyor. Hazreti Ali'yi tenkit eden, hatalı gören ve ona dalâlet atfeden Haricîleri ve Emevîlerin haddi aşan taraftarlarını susmaya davet ediyor. Evet, Haricîlerin ve Emevîlerin aşırına giden taraftarlarının Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) hakkındaki tefritleri ve ona dalâlet atfetmeleri, Hazreti Hüseyin'in çok feci, ciğerleri dağlayan hadisesiyle Şia'nın ifratları, bid'atları ve Hazreti Ebubekir ile Hazreti Ömer'den (*radiyallâhu anhuma*) yüz çevirmeleri Müslümanlara çok zarar vermiştir.

İşte hırkasını örterek ve bu dua ile Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) ve Hazreti Hüseyin'i (*radiyallâhu anh*) mesuliyetten, ithamdan ve ümmetini onlar hakkında kötü zanlardan kurtardığı gibi, Hazreti Hasan'ın (*radiyallâhu anh*) barış ile ümmete yaptığı iyiliği peygamberlik vazifesi noktasında tebrik ediyor. Hem Hazreti Fâtıma'nın (*radiyallâhu anhâ*) mübarek neslinin İslam âleminde Ehl-i Beyt unvanını alarak yüce bir şeref kazanacağını ve

¹ Hazreti Âişe (*radiyallâhu anhâ*) anlatıyor: "Resûlullah (*aleyhissalâtü vesselam*), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. Sonra Fâtıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: 'Ey Ehl-i Beyt, Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.' (Ahzâb sûresi, 33/33) buyurdu." (Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 61; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/370).

Hazreti Fâtıma'nın (*radiyallâhu anhâ*) وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ ¹ diyen Hazreti Meryem'in validesi² gibi soyca çok şerefli olacağını ilan ediyor.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَبْرَارِ وَعَلَى أَصْحَابِهِ
الْمُجَاهِدِينَ الْمُكْرَمِينَ الْأَخْيَارِ آمِينَ³

İKİNCİ MAKAM

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ'in binlerce sırrından altısına dairdir.

Bir Hatırlatma: Bismelenin rahmet noktasında parlak bir nuru, sönük aklıma uzaktan göründü. Onu, kendi nefsim için kaydetmeyi arzuladım. Yirmi-otuz kadar sır ile o nurun etrafında bir daire örmek, onu avlayıp kavramak istedim. Fakat maalesef şimdilik o arzumu tam gerçekleştiremedim, sırlar yirmi-otuzdan beş-altıya indi.

“Ey insan!” dediğim vakit, nefsimi kastediyorum. Bu dersi, nefsim has olduğu halde, ruhen benimle irtibatlı ve nefsi nefsimden daha uyanık zâtlara, belki istifade vesilesi olur niyetiyle, On Dördüncü Lem'a'nın İkinci Makamı olarak sunuyor, dikkatli kardeşlerimin değerlendirmesine havale ediyorum. Bu ders akıldan çok kalbe, delilden çok zevke bakar.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ كِتَابٌ كَرِيمٌ * إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٍ وَإِنَّهُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ⁴

Bu makamda birkaç “sır” zikredilecektir.

¹ “(Ben onun adını Meryem koydum). Onu da, onun neslinden gelecekleri de o melun şeytanın şerrinden korumanı niyaz ediyorum.” (Âl-i İmran sûresi, 3/36).

² Hazreti Meryem'in annesi, Hanne bintü Fâkûz'dur. Bkz. el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/648, 651; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 3/235, 237, 241, 244, 294.

³ Allahım! Efendimiz Hazreti Muhammed'e, O'nun tayyip, tahir ve ebrâr olan Âline ve ikrama mazhar ve ahyâr olan mücahit Ashabına rahmet et, âmin...

⁴ “(Hazreti Süleyman'ın mektubunu alan Sebe' Kraliçesi Belkis:) ‘Değerli danışmanlarım! Bana çok önemli bir mektup gönderildi. Mektup Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla diye başlamaktadır.’ dedi.” (Neml sûresi, 27/29-30).

Birinci Sır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in bir cilvesini şöyle gördüm:

Kâinatın, yeryüzünün ve insanın simasında birbirinin numunesi olan üç rubûbiyet mührü var.

Biri: Kâinatın bütünündeki yardımlaşma, dayanışma, birliktelik ve birbirinin ihtiyacına cevap verme gibi hususiyetlerden ortaya çıkan büyük ulûhiyet mührüdür ki, بِسْمِ اللَّهِ ona bakıyor.

İkincisi: Yeryüzünün simasında bitki ve hayvanların ihtiyaçlarının karşılanmasındaki, beslenip idare edilmesindeki benzerlik, münasebet, intizam, uyum, lütuf ve merhametten ortaya çıkan büyük Rahmaniyet mührüdür ki, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ ona bakıyor.

Üçüncüsü: İnsanın engin mahiyetinin simasındaki, Cenâb-ı Hakk'ın merhametinin latifelerinden, şefkatinin inceliklerinden ve parıltılarından ortaya çıkan yüce Rahîmiyet mührüdür ki, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ 'deki الرَّحِيمِ ona bakıyor.

Demek بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ âlem sayfasında nuranî bir satır meydana getiren üç ehadiyet mührünün mukaddes bir unvanı, kuvvetli bir bağı ve parlak bir hattıdır. Yani, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in ucu, yukarıdan indirilerek kâinatın meyvesi ve âlemin küçük bir nüshası olan insana dayanır. Yeri Arş'a bağlar. İnsanın kendi arşına çıkması için bir yol olur.

İkinci Sır

Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan, akılları sayısız varlıkta görünen birlik tecellisinde boğmamak için daima o vahidiyetin içinde ehadiyet cilvesini gösteriyor. Mesela, nasıl ki güneş, ışıyla sayısız şeyi kuşatır. Işığının tamamıyla beraber güneşin zâtını kavrayabilmek için gayet geniş bir tasavvur ve engin bir bakış gerektiğinden, güneş zâtını unutturmamak için her bir parlak şeydeki aksi vasıtasıyla kendini gösterir. Her parlak şey kendi kabiliyetince, güneşin zâtının cilvesiyle beraber ışık, sıcaklık gibi hususiyetlerini bildirir. Ve o parlak şeyler kabiliyetine göre, güneşi bütün sıfatlarıyla gösterdiği gibi, güneşin ışığı, sıcaklığı

¹ Allah'ın adıyla.

ve ışığındaki yedi renk gibi keyfiyetlerinin her biri de ulaştığı her şeyi kuşatır. Aynı şekilde, - وَاللّٰهُ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی¹ temsilde hata olmasın- Cenâb-ı Hak'ın ehadiyet ve samediyetinin, her bir şeyde, bilhassa canlılarda, hele insanın mahiyetinin aynasında bütün isimleriyle bir cilvesi bulunduğ gibi, vahdet ve vahidiyet yönüyle de varlıklarla alâkalı olan her bir ismi onları kuşatıyor. İşte Kur'an, akılları birlik tecellileri içinde boğmamak ve kalblere Zât-ı Akdes'i unutturmamak için daima vahidiyetteki ehadiyet mührünü nazara veriyor ki, بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ o mührün üç mühim düğüm noktasını gösterir.

Üçüncü Sır

Şu sonsuz kâinatı şenlendiren, açıkça görüldüğü gibi, rahmettir. Karanlık içindeki şu varlıkları ışıklandıran, açıkça, yine rahmettir. Sonsuz ihtiyaçlar içinde yuvarlanan mahlûkatı terbiye eden, apaçık görüldüğü üzere, yine rahmettir. Bir ağaç her şeyiyle meyvesi için var olduğu gibi, bütün kâinatı insan için var eden ve her tarafta ona baktıran, onun yardımına koşturan, açıkça, rahmettir. Bu sonsuz uzayı ve boş, ıssız âlemi dolduran, nurlandıran ve şenlendiren, bizzat gördüğümüz gibi, rahmettir. Ve fânî insana ebediyet nimetini veren, onu ezeli ve ebedî bir Zât'a muhatap ve dost kılan, açıkça, yine rahmettir.

Ey insan! Madem rahmet böyle kuvvetli, cazibeli, sevimli, sana yardımcı ve sevilen bir hakikattir; بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ de, o hakikate yapış ve mutlak yalnızlıktan, kimsesizlikten, sonsuz ihtiyaçlarının elemelerinden kurtul. O Ezel ve Ebed Sultanı'nın dergâhına yönel ve o rahmetin şefka-tiyle, şefaatiyle, parıltılarıyla o Sultan'a muhatap ve dost ol!

Evet, kâinattaki her çeşit varlığı hikmet dairesinde, insanın etrafında toplayıp onun bütün ihtiyaçlarına kusursuz bir intizam ve inayet ile koşturmak, açıkça, iki şekilde izah edilebilir. Ya kâinattaki her varlık insanı kendi kendine tanıdığı için ona itaat ediyor, onun yardımına koşuyor. Bu ihtimal, akıldan yüz derece uzak olmasının yanında, pek çok imkânsızlığı da barındırır. İnsan gibi mutlak aciz bir varlıkta kuvveti sınırsız Sultan-ı Mutlak'ın kudretinin bulunduğunu varsaymak lâzım gelir. Ya da bu yardımın, kâinatın perdesi arkasında bir

¹ "En yüce sıfatlar Allah'ındır." (Nahl sûresi, 16/60).

Kadîr-i Mutlak'ın ilmi ile gerçekleştiğini kabul etmek gerekir. Demek, kâinattaki varlıklar insanı tanımaz; onlar insanı bilen ve tanıyan, ona merhamet eden bir Zât'ın varlığının delilleridir.

Ey insan! Aklını başına al. Hiç mümkün müdür ki, bütün varlıkları sana yöneltip yardım ellerini uzattıran, senin ihtiyaçlarına "Lebbeyk!"¹ dedirten Zât-ı Zülcelâl seni bilmesin, tanımasın, görmesin? Madem O seni biliyor, rahmetiyle bildiğini bildiriyor. Sen de O'nu bil, hürmetle bildiğini bildir ve katiyen anla ki, bu koca kâinatı senin gibi mutlak zayıf, aciz, fakir, fânî ve küçük bir varlığın emrine vermek ve varlıkları yardımına göndermek, elbette hikmet, inayet, ilim ve kudreti de içeren bir rahmet hakikatidir. Böyle bir rahmet, senden küllî ve hâlis bir şükür, ciddi ve saf bir hürmet ister. İşte o hâlis şükürün, saf hürmetin tercümanı ve unvanı olan بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'i dilinden düşürme. Onu rahmete kavuşmaya vesile ve Rahman'ın dergâhında şefaâtçi yap.

Evet, rahmetin varlığı ve gerçekleşmesi, güneş kadar aşîkârdır. Nasıl ki, merkezdeki bir nakış, farklı yönlerden uzanan atkı ve iplerin düzeninden ve desenlerinden meydana gelir. Aynen öyle de, bu kâinatın büyük dairesinde bin bir ilahî ismin cilvesinden uzanan nuranî atkılar, kâinatın simasında öyle bir rahmet damgası içinde bir Rahîmiyet ve şefkat nakşını dokuyor ve öyle bir inayet mührünü işliyor ki, akıl sahiplerine kendini güneşten daha parlak bir şekilde gösteriyor.

Evet, güneşi ve ayı, yeryüzündeki unsurları ve madenleri, bitki ve hayvanları büyük bir nakşın atkı ipleri gibi bin bir isminin tecellileriyle tanzim eden ve hayata hizmetkâr kılan, bitki ve hayvanlar âlemindeki bütün varlıkların yavrularına gayet şirin ve fedakârca şefkatleriyle şefkatini gösteren,² canlıları insanın emrine veren, böylece ilahî rubûbiyetin gayet güzel, şirin, büyük bir nakşını ve insanın kıymetini gösteren ve parlak rahmetini ortaya koyan Rahman-ı Zülcemâl, elbette kendi mutlak istiğnasıyla beraber rahmetini, mutlak ihtiyaç içindeki canlılara ve insana makbul bir şefaâtçi yapmıştır. Ey insan! Eğer insan isen بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ de, o şefaâtçiyi bul.

¹ Buyur, emret!

² Mahlûkatta bulunan acıma hissinin, Cenâb-ı Hakk'ın yüz mertebe rahmetinden sadece birinin bütün canlılar arasında taksim edilmiş hali olduğuna dair bkz. Buhârî, *edeb* 19; Müslim, *tevbe* 17, 20, 21.

Evet, yeryüzünde dört yüz bin farklı bitki ve hayvan türünü, hiçbirini unutmadan, şaşırmadan, vakti vaktine, kusursuz bir intizam, hikmet ve inayetle idare eden, yeryüzünün simasına ehadiyet mührünü koyan, açıkça, bizzat görüldüğü üzere, rahmettir. *O rahmetin varlığı, şu yeryüzündeki varlıklar kadar kesin olduğu gibi, onun gerçekleştiğinin varlıklar sayısınca delili var.*

Evet, zeminin yüzünde bir rahmet ve ehadiyet mühürü bulunduğu gibi, insanın manevî mahiyetinin simasında da öyle bir rahmet damgası vardır ki, yeryüzünün simasındaki merhamet mühründen ve kâinatın simasındaki büyük rahmet damgasından daha aşağı değildir. Onun âdeta bin bir ismin cilvesinin odak noktasıymış gibi bir kuşatıcılığı var.

Ey insan! Hiç mümkün müdür ki, sana bu simayı veren ve ona böyle bir rahmet ve ehadiyet mühürü vuran Zât seni başıboş bıraksın,¹ sana kıymet vermesin, senin hareketlerine dikkat etmesin, senin için var olan bu kâinatı abes kılsın,² yaratılış ağacını meyvesi çürük, bozuk, kıymetsiz bir ağaç hükmüne indirsin? Hem hiçbir şekilde şüphe kabul etmeyen ve hiçbir bakımdan noksanlığı bulunmayan, güneş gibi aşikâr olan rahmetini ve ışık gibi açıkça görünen hikmetini inkâr ettirsin? Hâşâ!..

Ey insan! Bil ki, o rahmetin arşına ulaşmak için bir merdiven var. O da بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ'dir. Onun ne kadar mühim olduğunu anlamak istersen, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın yüz on dört sûresinin başına, bütün mübarek kitapların ve mübarek işlerin başlangıçlarına bak. Besmelenin kıymetinin büyüklüğüne kesin bir delil şudur: İmam Şâfiî (radiyallâhu anh) gibi çok büyük müçtehitler demiş ki, *“Besmele tek bir ayet olduğu halde, Kur'an'da yüz on dört defa nazil olmuştur.”*³

Dördüncü Sır

Sınırsız bir çokluk içinde birlik tecellisi, إِيَّاكَ نَعْبُدُ demekle herkeşe kâfi gelmiyor, fikir dağılıyor. Bütün kâinattaki vahdetin arkasında

¹ Bkz. “İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?” (Kıyâmet sûresi, 75/36)

² Bkz. “Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?” (Mü'minûn sûresi, 23/115)

³ Bkz. eş-Şâfiî, *el-Umm* 1/208; el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* 1/8; el-Gazâlî, *el-Mustasfâ* 1/82; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk fî Ehâdisi'l-Hilâf* 1/345-347; ez-Zeylaî, *Nasbu'r-Râye* 1/327.

⁴ “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet ederiz.” (Fâtîha sûresi, 1/5).

bulunan Ehad Zât'ı düşünüp ¹ *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* demek için yeryüzü genişliğinde bir kalb gerekir. Ve bu sırâ binaen, küçük şeylerde ehadiyet mührünü açıkça gösterdiği gibi, her bir varlık türünde ehadiyet damgasına işaret etmek ve Zât'ını akla getirmek için Ehad Yaratıcı, rahmaniyet mührü içinde bir ehadiyet sikkesi gösteriyor ki, herkes her mertebede zahmetsizce *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* diyerek doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e hitap edip yönelsin.

İşte, Kur'an-ı Hakîm bu büyük sırrı ifade etmek için kâinatın en büyük dairesini, mesela göklerin ve yerin yaratılışını anlattığı sırada, birden en küçük daireden, ince ve basit bir şeyden bahseder ki, ehadiyet mührünü açıkça gösterebilir. Mesela göklerin ve yerin yaratılışını anlatırken, insanın yaratılışından, sesinden, simasındaki nimet ve hikmet inceliklerinden bahis açar. Ta ki fikir dağılmasın, kalb boğulmasın, ruh doğrudan doğruya Mabud'unu bulsun. ² *وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَلَوَانِكُمْ*.³ Ayeti bu hakikati mucizevî bir şekilde gösteriyor.

Evet, sonsuz vahdet mühürlerinin iç içe daireler gibi en büyüğünden en küçüğüne kadar sayısız varlıkta çeşitleri ve mertebeleri vardır. Fakat o vahdet ne kadar olsa da yine çokluk içinde bir vahdettir. Hakiki hitabı tam sağlayamaz. Onun için vahdetin arkasında ehadiyet mührünün bulunması lâzımdır. Ta ki, çokluğu hatıra getirmesin. Kalbde doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e yol açsın.

Hem nazarları o ehadiyet mührüne çevirmek ve kalbleri ona çekmek için onun üstüne gayet cazibeli bir nakış, parlak bir nur, şirin bir tatlılık, sevimli bir güzellik ve kuvvetli bir hakikat olan rahmet ve rahîmiyet damgasını basmıştır. Evet, o rahmetin kuvvetidir ki, şuur sahiplerinin nazarlarını kendine çeker ve ehadiyet mührüne ulaştırır. Ehad Yaratıcıyı düşündürür, sonra da insanı ³ *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* ayetindeki hakiki hitaba mazhar eder. İşte *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* Fatiha'nın fihristi ve Kur'an'ın kısa bir özeti olması yönüyle zikredilen bu büyük sırrın unvanı ve tercümanıdır. Bu unvanı eline alan, rahmetin tabakalarında gezebilir.

¹ “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız.” (Fâtiha sûresi, 1/5).

² “O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır.” (Rûm sûresi, 30/22).

³ “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız.” (Fâtiha sûresi, 1/5).

Bu tercümanı konuşuran, rahmet sırlarını öğrenir, rahîmiyet ve şefkat nurlarını görür.

Beşinci Sır

Bir hadis-i şerifte buyrulmuş ki: ¹ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ -ev kemâ kâl.

Tarikat ehli bir kısım zâtlar, bu hadisi iman esaslarıyla örtüşmeyen tuhaf bir tarzda tefsir etmişler. Hatta onlardan aşk ehli bazı kimse-ler, insanın manevî yüzüne Rahman'ın bir sureti olarak bakmış. Ehl-i tarikatın bir kısmında sekr, yani manevî sarhoşluk hali, aşk ehlinin çoğunda da istiğrak ve hakikatleri birbirine karıştırma gibi haller bu-lunduğundan, onlar hakikate zıt anlayışlarında belki mazur görülebi-lirler. Fakat akli başında olan, inanç esaslarına aykırı mânâları kabul edemez. Yoksa hata etmiş olur.

Evet, bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam bir şekilde idare eden, yıldızları zerreler gibi hikmetle ve kolayca çeviren, gezdiren, zer-releri itaatkâr memurlar gibi istihdam eden Zât-ı Akdes-i İlâhî'nin ortağı, eşi, zıddı, dengi bulunmadığı gibi ² لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ³ sırrıyla, sureti, misli, misali, benzeri de olamaz. Fakat الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَوَاتِ³ sırrıyla, örnek ve temsillerle icraatına, sıfatlarına ve isimlerine bakılır. Demek, örnekler ve temsiller, O'nun icraatı hak-kında olabilir. Zikredilen hadis-i şerifin pek çok maksadından biri şudur: İnsan, Rahman ismini tamamen gösteren bir surette yaratılmıştır. Evet, daha önce söylediğimiz gibi, kâinatın simasında, bin bir ilahî ismin pa-rıltılarından tezahür eden Rahman ismi görünür; yeryüzünün simasında Cenâb-ı Hakk'ın mutlak rubûbiyetinin sayısız cilvesiyle tezahür eden Rahman ismi gösterilir. Aynen öyle de, insan her şeyi içine alan kuşatıcı suretiyle küçük bir ölçekte, dünyanın ve kâinatın siması gibi yine Rah-man isminin mükemmel bir cilvesini gösterir.

¹ “Şüphesiz Allah Teâlâ, insanı Rahman suretinde yaratmıştır.” Buhârî, *isti'zân* 1; Müs-lim, *birr* 115, *cennet* 28; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/244, 251, 315, 323, 434, 463, 519.

² “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla işitir ve görür.” (Şûrâ sûresi, 42/11).

³ “Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar Allah'ındır. O Aziz ve Hakimdir: Mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.” (Rûm sûresi, 30/27). Ayrıca Nahl sûresinin 60. ayeti de aynı hususu biraz değişik ifadelerle beyan etmektedir.

Hadis şuna da işaret eder: Rahman ve Rahîm Yaraticının delilleri ve aynaları olan canlılar ve insan gibi mazharların, Vacibü'l-Vücûd Zât'a delâletleri o kadar kesin ve aşikârdır ki, mesela güneşin suretini ve aksini tutan parlak bir aynanın parıltısına ve güneşe delil oluşunun açıklığına işaret mahiyetinde, "O ayna güneştir." denilmesi gibi, "İn-sanda Rahman'ın sureti var." beyanı delâletin açıklığına ve münasebetin mükemmelliğine işaret olarak ifade edilmiştir. Şu sırra binaen, Vahdet-i Vücûd inancını kabul edenlerin aşırıya gitmeyen kısmı, bu delâletin aşikârlığına ve bu münasebetin mükemmelliğine bir unvan olarak ¹ لَا مَوْجُودَ إِلَّا هُوَ demiştir.

اَللّٰهُمَّ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيْمٌ بِحَقِّ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اِرْحَمْنَا كَمَا يَلِيْقُ بِرَحِيْمَتِكَ وَفَهَمْنَا اَسْرَارَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ كَمَا يَلِيْقُ بِرَحْمَتِكَ اٰمِيْن²

Altıncı Sır

Ey sonsuz acz ve fakr içinde yuvarlanan biçare insan! Rahmetin ne kadar kıymetli bir vesile ve ne kadar makbul bir şefaataçı olduğunu şuradan anla: O rahmet, öyle Yüce bir Sultan'a ulaşmaya vesiledir ki, O'nun ordusunda yıldızlarla zerrelere beraberce, tam bir intizam ve itaatle hizmet ediyor. O Zât-ı Zülcelâl'in, o Ezel ve Ebed Sultan'ının Zât'ına ait bir istîğnası var; O, mutlak bir istîğna içindedir. Hiçbir şekilde kâinata ve mevcudata ihtiyacı olmayan sınırsız ve kayıtsız bir Gani'dir, zenginlik sahibidir. Ve bütün kâinat emri, idaresi, heybet ve azameti altında tam bir itaatle, celâline boyun eğmiştir.

İşte ey insan! Rahmet seni her bakımdan Müstağni olan o Zât'ın, o Ebedî Sultan'ın huzuruna çıkarır, O'na dost ve muhatap yapar, sana sevgili bir kul vaziyeti verir. Nasıl ki, sen güneşe çok uzaksın, hiçbir şekilde yetişemiyor ve yanaşamıyorsun. Fakat güneşin ışığı, aksini ve cilvesini aynan vasıtasıyla senin eline ulaştırıyor. Aynen öyle de: Biz her türlü kusur ve noksandan münezzehe o Zât'a, o Ezel ve Ebed

¹ Vücûd-u Vacib'e nispeten başka şeylere var denilmemeli.. onlar "vücud" unvanına layık değildir.

² Ey Rahman, Rahîm Allahım! 'Bismillâhırahmanırahîm'in hakkı için, rahîmiyetine yaraşır şekilde bize merhamet et ve rahmanîyetine yaraşır şekilde, bize 'Bismillâhırahmanırahîm'in sırlarını anlamayı temin et.

Güneşi'ne sonsuz uzak olsak ve yanaşamasak da rahmetinin nuru O'nu bize yakın ediyor.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî, tükenmez bir nur hazinesi bulmuş olur. O hazineyi bulmanın yolu, rahmetin en parlak misali ve temsilcisi, en belâgatlı lisanı ve ilancısı olan ve Kur'an'da "Âlemlere Rahmet"¹ unvanıyla anılan Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) sünnetine uymaktır. Âlemlere rahmet olan, rahmetin o cisimleşmiş haline ulaşma vesilesi ise salâvattır. Evet, salâvâtın mânâsı rahmettir. O canlı, cisimleşmiş rahmete bir rahmet duası hükmündeki salâvat, âlemlere rahmet olan o zâta kavuşmaya vesiledir.² Öyleyse âlemlere rahmet olan Resûl-u Ekrem'e kavuşmak için salavâtı kendine vesile yap ve o zâtı da (*aleyhissalâtü vesselam*) Rahman'ın rahmetine vesile kabul et.

Bütün ümmetin, "rahmeten li'l-âlemîn"³ olan zât (*aleyhissalâtü vesselam*) hakkında sonsuz rahmet mânâsıyla salâvat getirmesi, rahmetin ne kadar kıymetli bir ilahî hediye olduğunu ve ne kadar geniş bir daireye sahip bulunduğunu parlak bir şekilde ispat eder.

Sözün Özü: Rahmet hazinelerinin en kıymetli pırlantası ve bekçisi Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) olduğu gibi, birinci anahtarı da بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ'dir. Bu hazinelerin kapısını en kolay açan anahtar ise salâvattır.

اللَّهُمَّ بِحَقِّ أَسْرَارِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِخُرْمَتِهِ، وَعَلَى إِلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ. وَارْحَمْنَا رَحْمَةً تُغْنِينَا بِهَا عَنْ رَحْمَةٍ مِنْ سِوَاكَ مِنْ خَلْقِكَ أَمِينَ⁴

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁵

¹ Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/107.

² Peygamber Efendimiz'e (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) salât ve selam getirmenin önemine dair bkz. Ahzâb sûresi, 33/56; Müslim, *salât* 11, 70; Tirmizî, *vitr* 21; Ebû Dâvûd, *salât* 36, 201, *vitr* 26.

³ Âlemlere rahmet.

⁴ Allahım! 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in sırlarının hakkı için, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Zâta ve bütün Âl ve Aşhabına, Senin rahmetine ve O'nun hümetine yaraşır bir şekilde salât ve selam eyle. Bize de, öyle bir rahmetle merhamet et ki, Senden gayrı, mahlûkatından hiç kimsenin merhametine muhtaç olmayalım.

⁵ "Sübhan'sın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

On Beşinci Lem'a

Risale-i Nur Külliyyatı'nın Sözler, Mektubat ve On Dördüncü Lem'a'ya kadar olan kısmının fihristidir. Her kısmın fihristi kendi içinde, yani Sözler'in fihristi Sözler'de bulunduğundan, Mektubat ve Lem'alar'ın da kendilerine ait fihristleri o kitapların sonlarına eklendiğinden burada yazılmadı.

On Altıncı Lem'a

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَبَدًا دَائِمًا³

Aziz, sıddık kardeşlerim Hoca Sabri, Hafız Ali, Mes'ud, Mustafalar, Hüsrev, Refet, Bekir Bey, Rüşdü, Lütfüler, Hafız Ahmed, Şeyh Mustafa ve diğerleri... Merak edilen ve bana sorulan dört küçük “mesele”yi sizlere mâlumat olarak kısaca anlatmak için kalbimde bir mânâ hissettim.

BİRİNCİ SORU

Kardeşlerimizden Çaprazzâde Abdullah Efendi gibi bazıları, varlığın perde arkasını Allah'ın lütfuyla bilen zâtlardan rivayetle, geçen Ramazan'da Ehl-i Sünnet ve Cemaatin tasalardan, sıkıntılardan kurtulacağını, bir zafer kazanılacağını haber verdikleri halde bu gerçekleşmedi. Bana, “Varlığın perde arkasını gören böyle veli zâtlar neden gerçek olmayan haberler verir?” diye sordular. Birden kalbime doğan mânâlarla verdiğim **cevabın özeti** şudur:

Hadis-i şerifte buyrulmuştur ki: “*Belâ gelirken bazen karşısına sadaka çıkar, onu geri çevirir.*”⁴ Bu hadisin sırrı gösteriyor ki, takdir

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak Allah'ın adıyla.

² “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44).

³ Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi, sonsuza kadar üzerinize olsun.

⁴ Az bir sadakanın çok belâyı defettiğine dair bkz. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/30; Ayrıca hadislerde sadakanın, gazab-ı ilâhîyi söndürdüğü (Tirmizî, *zekât* 28; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8/261, 19/421; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 3/245) ve yetmiş çeşit

olunmuş şeyler bazı şartlarda meydana gelir, o şartlar yoksa meydana gelmez. Demek, keşf ehlinin önceden görebildiği takdir edilmiş şeyler mutlak değildir, bazı şartlara bağlıdır ve o şartlar yerine gelmeyince o hadise de gerçekleşmez. Fakat o hadise, gelmesi bazı şartlara bağlı olan ecel gibi, Levh-i Ezeli'nin¹ bir defteri hükmündeki Levh-i Mahv-İsbat'ta² takdir edilmiş ve yazılmıştır.³ Keşif, Levh-i Ezeli'ye kadar pek nadir çıkar, çoğu kez çıkamaz. İşte bu sırdan dolayı, geçen Ramazan-ı Şerif'te, Kurban Bayramı'nda ve daha başka vakitlerde bazı işaretlerden hüküm çıkararak veya manevî âlemlerden keşif yoluyla verilen haberler, o şartlar var olmadığı için meydana gelmemiştir. Bu, o haberleri verenleri yalanlamaz. Çünkü o hadiseler takdir edilmiş, fakat şartları yerine gelmediğinden gerçekleşmemiştir.

Evet, Ramazan-ı Şerif'te bid'atların ortadan kalkması için Ehl-i Sünnet ve Cemaatin çoğunun hâlis duası bir şart ve mühim bir sebepti. Maalesef Ramazan-ı Şerif'te bid'atlar camilere girdiğinden duaların kabulüne set çekti, tasa ve sıkıntılardan kurtuluş gerçekleşmedi. Nasıl ki, zikredilen hadisın sırrıyla, sadaka belâyı defeder; çoğunluğun hâlis duası da umumi kurtuluşu öyle çeker. O çekim kuvveti meydana gelmediğinden, zafer de ihsan edilmedi.

CEVABI MERAK EDİLEN İKİNCİ SORU

Bu iki ay içinde heyecanlı bir siyasi vaziyet karşısında bana ve alâkadar olduğum pek çok kardeşime kuvvetli ihtimalle ferahlık sağlayacak bir teşebbüste bulunmam gerekirken, o duruma hiç kıymet vermedim. Aksine, beni baskılarla rahatsız eden ehl-i dünyanın lehinde bir fikir beyan ettim. Bazı zâtlar hayret içinde kaldı ve dediler ki:

“Sana işkence yapan, bid'atlar uyduran ve kısmen münafık olan baştaki insanların takip ettiği siyaseti nasıl görüyorsun ki onlara ilişmiyorsun?”

Verdiğim **cevabın özeti** şudur:

belâyı defettiği (Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 8/207; el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 4/236) belirtilmektedir.

¹ Levh-i Mahfuz. Olmuş ve olacak her şeyin yazılı bulunduğu, her türlü değişiklik ve bozulmalardan korunmuş kader levhası.

² Kaderin yaz-boz levhası.

³ Bkz. en-Nevevî, *Şerhu Sahihi Müslim* 16/114; İbni Hacer, *Fethu'l-Bâri* 10/415-416.

Bu zamanda Müslümanlar için en mühim tehlike, bilim ve felsefe-den gelen bir sapkınlıkla kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir. Bunun tek çaresi nurdur, nur göstermektir ki, kalbler iyileşsin, imanlar kurtulsun. Eğer siyaset topuzuyla hareket edilir ve üstün gelinirse, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenadır. Demek ki, böyle bir zamanda kalbi topuz iyileştirmez. Çünkü o vakit küfür kalbe girer, saklanır ve nifaka dönüşür. Şu zamanda benim gibi aciz biri, elinde hem nuru hem topuzu tutamaz. Bu yüzden bütün kuvvetimle nura sarılmaya mecburum, siyaset topuzuna ne şekilde olursa olsun bakmamak gerekiyor. Maddî cihadın gereği olan vazife ise şimdilik bizde değildir. Evet, yerine göre kâfirin veya dininden dönmüş birinin haddi aşmasına set çekmek için topuz lâzımdır. Fakat iki elimiz var. Eğer yüz elimiz de olsa ancak nura yeter. Topuz tutacak elimiz yok!

ÜÇÜNCÜ SORU

Yakın zamanda İngiltere ve İtalya gibi yabancı devletlerin hükümete iştiraki; eskiden beri bu vatandaki hükümetlerin hakiki dayanak noktası ve manevî kuvvetinin kaynağı olan İslam'a dair hassasiyeti ve gayreti ayağa kaldırmaya, İslam şeaîrinin bir parça diriltilmesine ve bid'atları bir derece önlemeye sebep olacağı halde, neden savaşa şiddetle karşı çıktın ve bu meselenin barışla çözülmesi için dua ettin? Neden bid'atları uyduranların hükûmetine güçlü bir şekilde taraf oldun? Bu, dolaylı olarak bid'atlara taraftarlık değil midir?

Cevap: Biz sıkıntılardan kurtulmak, ferah, sevinç ve zafer isteriz; fakat kâfirlerin kılıcıyla değil. Kâfirlerin kılıçları başlarını yesin, onlardan gelecek fayda bize lâzım değildir. Zaten münafıkları müminlere musallat eden ve dinsizleri yetiştiren, o inatçı ecnebilerdir.

Hem savaş belâsı Kur'an hizmetimize mühim bir zarardır. En fedakâr ve en kıymetli kardeşlerimizin çoğu kırk beş yaşından küçük olduğu için savaş yüzünden mukaddes Kur'an vazifesini bırakıp askere gitmeye mecbur kalacaklardı. Benim param olsa kendi rızamla, böyle kıymetli kardeşlerimin her birini askerlikten kurtarmak için bedeli bin lira kadar da olsa verirdim. Böyle yüzlerce kıymetli kardeşimizin Kur'an ve Nur hizmetini bırakıp maddî cihad topuzuna el atmasında yüz binlerce liradan daha çok zararımız olduğunu hissediyordum. Hatta Zekâî'nin

iki sene askerliği, bize belki bin liralık manevî faydayı kaybettirdi. Her neyse... Her şeye gücü yeten Allah, bulutlarla dolu havayı bir dakikada süpürüp temizleyerek göğün berrak yüzünde parlak güneşi gösterdiği gibi, bu karanlık ve rahmetsiz bulutları da yok edip Şeriat'ın hakikatlerini güneş gibi gösterir ve bize ucuz, kolay bir şekilde verebilir. O'nun rahmetinden bekleriz ki, pahalı satmasın. Baştakilere akıl, kalblerine iman versin yeter. O zaman her şey kendi kendine düzelir.

DÖRDÜNCÜ SORU

Diyorlar ki: “Madem elinizdeki nurdur, topuz değil; nura karşı ko-yulmaz, ondan kaçılmaz ve nurun açığa çıkmasından zarar gelmez. Neden arkadaşlarınıza tedbirli olmayı tavsiye ediyorsunuz, çok nurlu risalelerin herkese gösterilmesini yasaklıyorsunuz?”

Bu sorunun **cevabı özetle** şudur: İnsanların çoğu âdeta sarhoş, başları dönmüş, okumazlar. Okusalar da anlamaz, okuduklarına yanlış mânâ verip ilişirler. İlişmemeleri için akılları başlarına gelinceye kadar risaleleri onlara göstermemek gerekiyor. Hem çok vicdansız insanlar var ki, garaz, hırs veya korku sebebiyle nuru inkâr eder yahut ona gözünü kapar. Bunun için kardeşlerime de tedbirli davranmalarını, hakikatleri ehil olmayan insanların eline vermemelerini tavsiye ediyorum.¹ Ehl-i dünyada şüphe uyandıracak işlerde bulunmasınlar.² HAŞİYE

SONSÖZ

Bugün Refet Bey'den bir mektup aldım. Allah Resûlü'nün mübarek sakalı hakkındaki sorusu münasebetiyle diyorum ki:

¹ “İlmi lâıyk olmayan kimseye öğretmek, domuzun boynuna mücevherat, inci, altın takmak gibidir.” anlamındaki hadis için bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 17.

² HAŞİYE Ciddi bir meseleye vesile olabilecek bir latife: Dün sabah bir dostumun damadı olan Mehmed yanıma geldi. Sevinçle, müjde verircesine dedi ki: “Senin bir kitabını Isparta'da basmışlar, birçok insan okuyor.” Dedim ki: “Bu, yasak olan şekli değildir, müstensihle bazı nüshalar alınmış, hükümet ona bir şey demez.” Sonra dedim ki: “Sakin bunu dostun olan iki münafığa söyleme. Onlar bahane etmek için böyle bir şey arıyorlar.” İşte kardeşlerim, bu adam gerçi bir dostumun damadıdır ve o sebeple benim de ahababım sayılır. Fakat beraberlik mesleğinden dolayı vicdansız bir öğretmen ve münafık müdürün dostudur. Orada kardeşlerimizden biri bilmeyerek öyle söylemiş; iyi oldu ki, önce geldi, bana haber verdi. Ben de tembih ettim, fenalığın önü alındı. Ve teksir makinesi binlerce nüshayı bu perde altında çoğalttı.

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) mübarek sakalından düşen kılların sayısının sınırlı olduğu hadisçe sabittir. Otuz-kırk veya elli-altmış gibi az bir miktarda iken binlerce yerde Resûlullah'ın mübarek sakalının bulunması beni bir zaman çok düşündürdü. O vakit aklıma geldi ki:

Lihye-i Saadet,¹ yalnızca Allah Resûlü'nün sakalının tanelerinden ibaret değildir; mübarek başını tıraş ettikçe, Resûl-u Ekrem'in hiçbir şeyini kaybetmeyen sahabe,² o nurlu, mübarek ve daima yaşayacak saçları da muhafaza etmiştir. O saç telleri binlercedir, şimdiki sayıya denk gelebilir.

Yine o zaman düşündüm: Acaba her camide bulunan bu saçların Hazreti Peygamber'e (*aleyhissalâtü vesselam*) ait olduğu sahih senetlerle sabit midir ki, onu ziyaret etmek makbul olsun?

Birden şu mânâ hatırıma geldi: O saçları ziyaret etmek bir vesiledir. Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtü vesselam*) salâvat getirmeye, hürmete ve sevgi duymaya sebeptir.³ Vesilelik yönü o şeyin kendisine bakmaz, vesile olduğu zâta bakar. Onun için eğer bir saç aslında Lihye-i Saadet'ten değilse bile madem görünüşe göre öyle kabul edilmiş ve o vesilelik vazifesini yapıyor, Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtü vesselam*) hürmete, yönelmeye ve salâvata vesile oluyor; kesin delillerle o saçın Resûlullah'a ait olduğunu teşhis ve tayin etmek şart değildir. Yalnız aksine kesin bir delil olmasın, yeter. Çünkü ümmetin genel kabulü bir tür delil hükmüne geçer.

Bazı takva sahipleri böyle meselelere takva, tedbir veya dinin emirlerini çok titizlikle yerine getirme noktasında ilişkeler de hususi olarak ilişirler. Buna bid'at da deseler, bu "bid'a-yı hasene", yani Kur'an'a ve sünnete aykırı olmayan bid'at türüne dâhildir. Çünkü salâvata vesiledir. Refet Bey mektubunda diyor ki: "Bu mesele kardeşler arasında münakaşaya sebep oldu." Kardeşlerime, ayrılığa ve bölünmeye yol açacak şekilde münakaşaya girmemelerini tavsiye ediyorum. Yalnız fikir alışverişi şeklinde kavgasız sohbete alışsınlar.

¹ Peygamber Efendimiz'e (*aleyhissalâtü vesselam*) ait saç ve sakal.

² Bkz. Buhârî, *vudû'* 33; Müslim, *hac* 322-326; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/133, 137.

³ Peygamber Efendimiz'e (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) salât ve selam getirmenin faziletine dair bkz. Ahzâb sûresi, 33/56; Müslim, *salât* 11, 70; Tirmizî, *vitr* 21; Ebû Dâvûd, *salât* 36, 201, *vitr* 26.

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²
الْسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ³

Aziz, sıddık Senirkentli kardeşlerim İbrahim, Şükrü, Hafız Bekir, Hafız Hüseyin, Hafız Recep Efendiler!

Hafız Tefvîk ile gönderdiğiniz üç meseleye dinsizler eskiden beri iliştiriyor.

Birincisi: ⁴إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ⁵ ayeti açık mânâsıyla güneşin sıcak ve çamurlu bir çeşme suyunda battığının görüldüğünü bildiriyor.

İkincisi: Zülkarneyn'in⁶ yaptırdığı büyük set nerededir?

Üçüncüsü: Ahirzamanda Hazreti İsa'nın (aleyhisselam) geleceğine ve Deccal'ı öldüreceğine dairdir.⁶

Bu soruların cevapları uzundur. Yalnız kısa bir işaretle deriz ki: Kur'an ayetleri, meseleleri Arapçanın üslûbuna göre ve açık mânâsıyla herkesin anlayacağı bir tarzda beyan ettiği için çok defa benzetme ve temsillerle bildiriyor.

İşte ⁷إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ⁷ yani Zülkarneyn, sıcak ve çamurlu bir çeşme gibi görünen Atlas Okyanusu'nun sahilinde veya volkanlı, alevli, dumanlı bir dağın gözündeki güneşin battığını görmüş. Yani zahir mânâsına göre, Atlas Okyanusu'nun sahillerinde, yazın hararetin şiddetiyle etrafındaki bataklık ısınmış, buharlaştığı zaman Zülkarneyn o buharın arkasında uzaktan büyük bir çeşme havzası gibi görünen okyanusun bir kısmında güneşin battığına şahit olmuş. Veya göklerin gözü olan güneşin, taş,

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak Allah'ın adıyla.

² "Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın." (İsrâ sûresi, 17/44).

³ Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

⁴ "Nihayet batıya ulaştığında, güneşi âdeti kara bir balçıkta batar vaziyette buldu." (Kehf sûresi, 18/86).

⁵ Kehf sûresinde adı geçen ve peygamber olup olmadığı bilinmeyen büyük bir hükümdar. Hazreti İbrahim (aleyhisselam) döneminde yaşadığı rivayet edilir. İki zülüflü ya da doğunun ve batının hâkimi olduğu için bu isimle anılmıştır.

⁶ Müslim, *fiten* 110; Tirmizî, *fiten* 59, 62; Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; İbni Mâce, *fiten* 33.

⁷ "(Nihayet Batıya ulaştığında), güneşi âdeti kara bir balçıkta batar vaziyette (buldu)." (Kehf sûresi, 18/86).

toprak ve maden sularını karıştırarak patlayan bir yanardağın başında, yeni açılmış ateşli gözünde gizlendiğini görmüş.

Evet, Kur'an-ı Hakîm'in mucizevî beyanındaki belâgat bu cümleyle pek çok meseleyi ders veriyor.

Öncelikle, Zülkarneyn'in batıya doğru seyahatinin, sıcaklığın şidetli olduğu bir zamanda bataklık tarafına, güneşin batış anlarına ve bir yanardağın fışkıрма vaktine rastladığını bildirerek Afrika'nın tamamının ele geçirilmesi gibi çok ibretli meselelere işaret ediyor.

Mâlumdur ki, güneşin dünyadan seyredilen hareketi sadece görünüştedir ve dünyanın gizli hareketine delildir, onun güneşin etrafında döndüğünü gösterir. Ayette kast edilen, güneşin batmasının ardındaki hakikat değildir. Hem çeşme bir benzetmedir. Büyük bir deniz, uzaktan küçük bir havuz gibi görünür. Sıcaklıktan çıkan sis, buhar ve bataklıklar arkasından görünen bir denizin, çamur içinde bir çeşmeye benzetilmesi ve Arapçada hem çeşme, hem güneş, hem de göz mânâsında olan عَيْن kelimesi belâgat sırrınca gayet mânidar ve uygundur.¹ HAŞİYE Zülkarneyn'in gözüne, uzaklığı sebebiyle öyle görüldüğü gibi, Rahman'ın bir misafirhanesinde lamba vazifesi gören itaatkâr güneş için, Atlas Okyanusu gibi Rabbanî bir çeşmede gizleniyor demesi, Arş-ı Âzam'dan gelen ve gök cisimlerini kumanda eden semavî Kur'an hitabının büyüklüğüne ve yüceliğine yakışıyor. Ayet, mucizevî üslûbuyla denizi hararetili bir çeşme ve dumanlı bir göz olarak gösterir; deniz, gökteki gözlere öyle görünür.

Kısacası: Atlas Okyanusu için kullanılan “çamurlu bir çeşme” tabiri, o büyük denizin uzaklığı sebebiyle Zülkarneyn'e bir çeşme gibi görüldüğünü izah eder. Kur'an'ın nazarı ise her şeye yakın olduğu için Zülkarneyn'in yanılan gözü gibi bakmaz. Kur'an, göklere bakarak geldiğinden yeryüzünü kâh bir meydan, kâh bir saray, bazen bir beşik, bazen bir sayfa gibi gördüğünden; sisli, buharlı koca Atlas Okyanusu'nu bir çeşme olarak tarif etmesi onun yüceliğini ve büyüklüğünü gösteriyor.

¹ HAŞİYE عَيْن فِي عَيْنِ حَمَّة 'deki عَيْن tabiri, belâgat sırrınca ince bir mânâyâ işaret ederek şunu hatırlatıyor: “Gökyüzü, güneş gözüyle yeryüzündeki rahmet güzelliğini seyrettikten sonra, yeryüzü de deniz gözüyle yukarıdaki, Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü seyrederek. Ardından o iki göz birbiri içine kapanırken yeryüzündeki gözleri kapatır.” İşte Kur'an bir kelime ile mucizevî bir şekilde bunu hatırlatıyor ve gözlerin vazifesine paydos mânâsına işaret ediyor.

İkinci Sorunuz: Zülkarneyn'in seddi nerededir? Yecüc ve Mecüc kimdir?¹

Cevap: Eskiden bu meseleye dair bir risale yazmıştım. O zamanın dinsizleri onu görünce susmuşlardı. Şimdi hem o risale yanımda değil, hem de hafızam çalışmaya ara vermiş halde, bana yardım etmiyor. Yirmi Dördüncü Söz'ün Üçüncü Dal'ında da bu meseleden biraz bahsedilmiştir. Bu yüzden meselenin yalnız iki-üç nüktesine kısaca değineceğiz. Şöyle ki:

Hakikati delilleriyle bilen zâtların beyanına göre ve Zülkarneyn unvanının işaretiyle, Yemen padişahlarının Zülyezen gibi "zû"² ekiyle başlayan isimleri bulunduğundan Zülkarneyn, Büyük İskender değildir. Belki Hazreti İbrahim zamanında yaşamış³ ve Hazreti Hızır'dan ders almış⁴ Yemen padişahlarından biridir.⁵ İskender ise milattan yaklaşık üç yüz sene önce yaşamış, Aristo'dan ders almıştır.⁶

İnsanlık tarihi, muntazam olarak ancak üç bin sene önceye kadar gider. Bu noksan ve kısa tarih nazarı, Hazreti İbrahim zamanından öncesi hakkında doğru bir şekilde hüküm veremiyor. O devirlerden hurafelerle, inkâr ederek yahut da çok kısa bahsediyor. Yemenli Zülkarneyn'in tefsirlerde eskiden beri İskender adıyla şöhet bulmasının⁷ iki sebebi var: Ya Zülkarneyn'in bir ismi İskender'dir; Büyük İskender veya Eski İskender de denilir. Ya da Kur'an ayetlerinin zikrettiği küçük hadiseler daha büyük hadiselerin uçları olması yönüyle, Zülkarneyn olan Büyük İskender, peygamberleri hatırlatan irşadiyle, gaddarların yağmacılığına

¹ Bkz. Kehf sûresi, 18/92-98; Enbiyâ sûresi, 21/95-96.

² Kelimenin başına gelerek "sahip" mânâsını veren ön ek.

³ Bkz. el-Fâkihî, *Ahbârü Mekke* 3/221; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an* 11/47; İbni Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an* 1/180, 3/101.

⁴ Bkz. el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an* 11/47.

⁵ Bkz. Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd* 5/239-240; İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 6/385; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* 16/27.

⁶ Bkz. İbni Hacer, *Fethu'l-Bârî* 6/382-383; eş-Şevkânî, *el-Fethu'l-Kadîr* 3/307; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân* 1/184. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Hazreti Zülkarneyn nebi miydi, değil miydi bilmiyorum." buyurmaktadır. Bkz. el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/17, 488. Ayrıca kaynaklarda Hazreti Zülkarneyn'in, nebi veya melik olmadığı, fakat ibadet ve takva sahibi, insanları Allah'a çağıran bir büyük insan olduğu kaydediliyor. Bkz. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/346; Abdurrezzak, *Tefsîru's-San'ânî* 2/410.

⁷ Bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 16/17; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an* 11/45, 47; eş-Şevkânî, *el-Fethu'l-Kadîr* 3/307; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* 16/26.

ve zalim kavimlerle mazlum milletler arasında engel olsun diye meşhur Çin Seddi'ni yapmıştır. Aynen bunun gibi, meşhur Büyük İskender gibi farklı cihangirler ve kuvvetli padişahlar maddî yönden; insanlık âleminin manevî padişahları olan bazı peygamberler ve kutub zâtlar da manevî yönden ve irşad yolunda Zülkarneyn'in arkasından gidip ona uyarak mazlumlara zalimlerden kurtaracak mühim bir çare olan dağlar arasında setler,¹ HAŞİYE sonra dağ başlarında kaleler kurmuşlar. Ya bizzat maddî kuvvetleriyle ya da irşad ve tedbirleriyle onları tesis etmişler. Sonra şehirlerin etrafında surlar, ortalarında kaleler, son çare olan kırk ikilik topraklar ve seyyar kaleler gibi büyük savaş gemileri yapmışlar. Hatta Kur'an lisanıyla Yecüc ve Mecüc'ün, bir başka tabirle tarihte Mançur ve Moğol denilen, insanlık âlemini birkaç defa yerle bir eden, Himalaya Dağları'nın arkasından çıkıp doğudan batıya kadar her şeyi yakıp yıkan vahşi ve yağmacı milletlerin Hint ve Çin topraklarındaki mazlum kavimlere saldırılarını durdurmak için Himalaya sıradağlarına yakın iki dağın arasında yeryüzünün en meşhur seddi olan, birkaç günlük mesafe uzunluğundaki Çin Seddi'ni yapmış ve o vahşi kavimlerin sayısız hücumuna çok zaman mâni olmuşlar.

Aynen öyle de, Kafkas Dağları'nda Derbent yönünde yine çapulcu, yağmacı Tatar kavminin saldırılarını durdurmak için eski İran padişahlarının himmetiyle, Zülkarneyn'in yaptığı gibi setler kurulmuştur. Bu türden pek çok set var. *Kur'an-ı Hakîm bütün insanlıkla konuştuğu için görünüşte bir tek hadiseyi zikretse de bütün benzer hadiseleri hatırlatıyor.* İşte bu sebeple Zülkarneyn'in seddine ve Yecüc-Mecüc'e dair rivayetlerle tefsircilerin sözleri örtüşmüyor.

Hem Kur'an-ı Hakîm, kelimeleri arasındaki münasebetler yönüyle bir hadiseden bir başka uzak hadiseye geçer. Bu münasebetleri düşünmeyen, iki hadisenin zamanlarını birbirine yakın zanneder. İşte Kur'an'ın, seddin yıkılışının ardından kıyametin kopacağını haber vermesi, zaman olarak yakınlıklarından değil, ifadeler arasındaki münasebeti bildiren iki nükte sebebiyledir. Yani, "Bu set nasıl yıkıldıysa dünya da öyle sona erecek." demektir. Ayrıca, "Nasıl ki tabii ve ilahî setler olan dağlar çok sağlamdır, ancak kıyametin kopmasıyla yerle

¹ HAŞİYE Yeryüzünde zamanla dağ şeklini almış, tanınmayacak bir hale gelmiş birçok suni set vardır.

bir olur; bu set de aynen öyle, dağ gibi sağlamdır, ancak dünya harap olduğunda yıkılabilir. Zaman içindeki değişimler tahribat yapsa da dağların çoğu sağlam kalır.” mânâsına gelir. Evet, Zülkarneyn’in seddinin ifade ettiği mânânın bir örneği olan Çin Seddi binlerce sene geçtiği halde hâlâ ayakta duruyor. Yeryüzü sayfasına insan eliyle yazılan, cisimleşip taş haline gelmiş, mânidar, kadim bir tarihten uzun bir satır olarak okunuyor.

Üçüncü Sorunuz: Hazreti İsa’nın (*aleyhisselam*) Deccal’ı öldürmesi hakkında hem Birinci Mektup’ta hem de On Beşinci Mektup’ta özet bir şekilde fakat sizin için yeterli bir cevap vardır.

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²
الْسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ³

Aziz, fedakâr, sıddık, vefalı kardeşlerim Hoca Sabri ve Hafız Ali,

“Mugayyebât-ı Hamse”ye, yani Kur’an’a da zikredilen gaybe ait beş bilinmeyen şeye⁴ dair Lokman sûresinin son ayeti hakkındaki mühim sorunuza etraflı bir cevap vermek gerekirken, maalesef şimdiki ruh halim ve sağlığım buna müsait değil. Yalnız sorunuzun temas ettiği bir-iki noktaya kısaca işarette bulunacağız. Sorunuz gösteriyor ki, dinsizler mugayyebât-ı hamse’den yağmurun vaktine ve anne rahmindeki cenin keyfiyetine tenkitle itiraz etmiş. **Demişler ki:** “Rasathanelerde bir âletle yağmurun ne zaman yağacağı önceden biliniyor. Yani onu Allah’tan başkası da biliyor. Hem röntgen vasıtasıyla anne rahmindeki çocuğun erkek mi kız mı olduğu anlaşılıyor. Demek ki, mugayyebât-ı hamseyi bilmek mümkündür.”

Cevap: Yağmurun yağacağı vakit bir kaideye bağlı olmadığı için doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk’ın dilemesine bakar. Onun,

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak Allah’ın adıyla.

² “Hiçbir şey yoktur ki, O’nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44).

³ Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

⁴ Bkz. Lokman sûresi, 31/34; Buhârî, *istiskâ* 29, *tefsîru sûre* (6) 1, (13) 1, (31) 2, *tevhîd* 4; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/24, 52, 58, 122.

rahmet hazinesinden hususi iradeye tâbi olmasının bir sırrı ve hikmeti şudur:

Kâinatta en mühim hakikatler ve en kıymetli mahiyetler; nur, varlık, hayat ve rahmettir. Bu dört şey perdesiz, vasıtasız, doğru-dan doğruya Allah'ın kudretine ve hususi dilemesine bağlıdır. Başka varlıklarda, görünüşteki sebepler kudretin tasarrufuna perdedir. Düzenli kanun ve kaideler, Cenâb-ı Hakk'ın iradesine ve dilemesine bir derece perde olur. Fakat varlıkta, hayatta, nurda ve rahmette o perdeler konulmamıştır. Çünkü perdelerin hikmet sırrı onlarda gerçekleşmez.

Madem varlıkta en mühim hakikat, rahmet ve hayattır; yağmur, hayat ve rahmet kaynağı, hatta rahmetin ta kendisidir. Elbette vasıtalar ona perde olmayacaktır. Kaideler ve yeknesaklık perdesi dahi Cenâb-ı Hakk'ın hususi dilemesini örtmeyecektir ki, herkes her şeyde, her zaman şükür ve kulluğa, duaya mecbur kalsın. Eğer yağmurun yağması bir kaideye bağlı olsaydı, ona güvenilir, şükür ve ümit kapısı kapanırdı. Güneşin doğmasında ne kadar fayda bulunduğu mâlumdur. Fakat güneş düzenli bir kaideye bağlı olduğundan, onun doğması için dua edilmez ve doğduğu için şükredilmez. İnsan o kaide sebebiyle ertesi gün güneşin doğacağını bildiğinden bu, gayba ait sayılmaz. Fakat yağmurun yağması bir kaideye bağlı olmadığı için insanlar her vakit niyaz ve dua ile Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına sığınmaya mecbur kalıyorlar. İnsan ilmiyle yağmurun yağacağı vakti belirleyemediği için onu sırf rahmet hazinesinden hususi bir nimet olarak görüp gerçekten şükrediyor.

İşte ayet, bu yönüyle yağmurun yağma vaktini mugayyebât-ı hamseye dâhil ediyor. Rasathanelerdeki âletlerle yağmuru önceden haber verip vaktini tayin etmek gaybı bilmek değil, gaipten çıkıp şahadet âlemine yaklaşması sırasında yağmurun bazı belirtilerinden haberdar olmaktır. Nasıl ki, gayba ait en gizli işler meydana gelince veyahut gerçekleşmesine yakın, bir tür önseziyle bilinir. Bu, gaybı bilmek değil, belki var olan veya olması yakın bir şeyi bilmektir. Hatta ben kendi sinirlerimdeki bir hassasiyet sayesinde yağmuru bazen yirmi dört saat önceden hissediyorum. Demek, yağmurun belirtileri, habercileri var. O belirtiler mesela rutubet olarak kendini gösteriyor, yağmurun geleceğini bildiriyor. Bu hal, aynen bir kaide gibi, insanın ilminin gaipten

çıkıp henüz şehadet âlemine girmemiş şeylere ulaşmasına vesile olur. Fakat daha şehadet âlemine ayak basmamış ve Cenâb-ı Hakk'ın hususi dilemesinden ve rahmetinden çıkmamış olan yağmurun yağacağı vakti bilmek, hiçbir şey kendisinden gizli kalmayan Allah'ın ilmine mahsustur.

İkinci mesele ise şudur: Röntgen ışınları sayesinde ana rahmindeki çocuğun cinsiyetini bilmek ¹الْأَرْحَامِ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ayetinin gayba dair mânâsına zıt olamaz. Çünkü ayet yalnız cinsiyetle değil, o çocuğun hususi kabiliyetleri, onu istikbalde kazanacağı vaziyete götürecektü kadar çizgisi, hatta simasındaki gayet hayret verici samediyet mührü ile alâkalıdır; çocuğun bütün bu vasıflarla bilinmesi, hiçbir şey kendisinden gizli kalmayan Allah'ın ilmine mahsustur.² İnsanların fikirleri yüz bin röntgen kuvvetinde olup birleşse, yine de o çocuğun bütün insanlığa karşı ayırt edici vasıflarından sadece biri olan hakiki yüz hatlarını bile keşfedemez. Nerede kaldı ki simasından yüz defa daha harika olan kabiliyetlerinin manevî yüzünü keşfedebilsin!

Başta dedik ki: Varlık, hayat ve rahmet, bu kâinatta en mühim hakikatlerdir ve en mühim makam onlarıdır. İşte bu yüzden, o kuşatıcı hayat hakikati, bütün incelikleriyle Cenâb-ı Hakk'ın hususi iradesine, rahmetine ve dilemesine bakar. Bunun bir sırrı şudur: Hayat, bütün yönleri ve donanımıyla şükrün, kulluğun ve tesbihin kaynağı olduğundan, hususi iradeye perdelik eden yeknesaklık ve kaideler; hususi rahmete perde olan görünüşteki sebeplere konulmamıştır.

Ana rahmindeki çocukların maddî ve manevî simalarında Cenâb-ı Hakk'ın iki cilvesi vardır:

Birinci Cilve: O'nun birliğini, ehadiyetini ve samediyetini gösteriyor. O çocuk esas uzuvlarıyla ve türlü donanımının diğer insanlarınki ile uyumlu olması yönüyle Hâlık'ının, Sâni'inin birliğine şehadet ediyor. O cenin hal diliyle şöyle bağıyor: "Bana bu simayı ve uzvu veren kim ise temel uzuvlarıyla bana benzeyen bütün insanların ve canlıların Yaratacısı da O'dur."

¹ "Rahimlerde olanı O bilir." (Lokman sûresi, 31/34).

² İnsanın rızık ve eceliyle ilgili hususların, ayrıca cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olacağı gibi özelliklerin, daha anne karnındayken Allah Teâlâ'nın gönderdiği bir melek tarafından kaydedildiğine dair bkz. Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6, *enbiyâ* 1; Müslim, *kader* 1.

İşte ana karnındaki ceninin bu hal dili, gayba ait değildir, kaideye, intizama ve kendi cinsine tâbi olduğu için mâlumdur, bilinebilir. Şehadet âleminde gayb âlemine uzanmış bir dal ve bir dildir.

İkinci Cilve: İnsan, hususi kabiliyetlerinin siması ve yüz hatlarının şahsî lisanıyla Sâni'inin iradesini, dilemesini ve hususi rahmetini, O'nun hiçbir kayıt altında olmadığını bağıarak ilan ediyor. Fakat bu lisan, gayb âleminin de ötesindeki bilinmeyen âlemden geliyor. Bunu var olmadan önce ancak ezeli ilim görüp kavrayabilir. Ana rahmindeyken bu simanın hususiyetlerinin binde biri bile görmekle bilinemez!

Kısacası: Ceninin kabiliyetlerinin simasında ve yüz hatlarında Allah'ın hem birliğinin hem iradesinin delili vardır. Eğer Cenâb-ı Hak yardım ihsan ederse “mugayyebât-ı hamseye” dair başka bazı nükteler yazılacak. Şimdilik bundan fazlasına vaktim ve halim müsaade etmedi, burada son veriyorum.

الْبَاقِي هُوَ الْبَاقِي¹

Said Nursî

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ Kendinden başka her şeyin fâni olduğu gerçek Bâki, Allah'tır.

² “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

On Yedinci Lem'a

Zühre'den¹ gelen on beş “nota” dan oluşur.²

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Mukaddime

Bu Lem'anın telifinden on iki sene önce,³ Allah'ın inayetiyle, O'nun marifeti yolunda bir tefekkür, kalbî bir seyahat ve ruhî bir inkişaf sırasında açığa çıkan bazı tevhid parıltılarını Arapça olarak “nota”lar şeklinde *Zühre*, *Şu'le*, *Habbe*, *Şemme*, *Zerre*, *Katre* gibi risalelerde kaydetmiştim. Uzun bir hakikatin yalnızca ucunu ve parlak bir nurun yalnızca bir parıltısını gösterir tarzda yazıldığından, kendimce birer hatıra ve ihtar olduğundan, başkalarının bu notalar-dan istifadesi sınırlı kalmıştı. Bilhassa en seçkin ve has kardeşlerimin çoğu Arapça bilmiyor. Onların ısrarıyla o notaların ve parıltıların kısmen izahlı, kısa bir Türkçe mealini yazmaya mecbur kaldım. O notalar ve Arapça risaleler, Yeni Said'in hakikat ilminden bir derece gözle görür gibi tanıdığı ilk hakikatler olduğu için değiştirilmedi, mealleri yazıldı. Bu sebeple başka Sözlerde geçen bazı cümleler burada da zikredildi. Bir kısmı çok kısa da olsa izah edilmedi ki, asıl letafetini kaybetmesin.

¹ *Mesnevî-i Nuriye*'den bir bölüm.

² On Yedinci Lem'a, on yedi nota olarak düşünülmüş, fakat burada on beş notaya yer verilmiştir. On Altıncı Nota, *Tabiat Risalesi* olarak Yirmi Üçüncü Lem'a'da; On Yedinci Nota ise *İhlâs Risaleleri* olarak Yirminci ve Yirmi Birinci Lem'alarda neşredilmiştir.

³ “On iki sene önce” ifadesiyle kastedilen tarih, hicrî 1340, milâdî 1921 senesidir.

BİRİNCİ NOTA

Nefsime hitaben şöyle demiştim: Ey gafil Said! Bil ki, şu âlemin yok olup gitmesinden sonra sana eşlik etmeyecek ve dünyanın sona ermesiyle birlikte senden ayrılacak bir şeye kalbini bağlamak sana yakışmaz. Bilhassa içinde bulunduğun asrın bitmesiyle seni terk edip sana sırt çevirecek, berzah seferinde arkadaşlık etmeyecek, seni kabir kapısına kadar geçirmeyecek,¹ birkaç sene içinde ebedî bir ayrılıkla veda edip günahını boynuna takacak ve bilhassa, elde ettiğin anda, hiç istemediğin halde seni bırakıp giden fâni şeylere kalbini bağlamak akıl kârı değildir.

Eğer aklın varsa ahirete, berzaha ait hallerin ve dünyadaki değişimlerin çarpışmaları altında ezilen, bozulan ve ebedî yolculukta sana arkadaşlık edemeyen şeyleri bırak, onlara kıymet verme, yok olup gittikleri için üzülme.

Kendi mahiyetine bak: *Latifelerinin içinde öyle bir tanesi var ki, ebediyetten ve Ebedî Zât'tan başkasına razı olamaz. O'ndan başkasına yönelmez, tenezzül etmez. Bütün dünyayı eline versen yaradılıştan gelen o ihtiyacı tatmin olmaz. İşte o, senin duygularının ve latifelerinin sultanıdır. Hakîm Yaratıcının emrine boyun eğen o sultanına itaat et, kurtul!..*

İKİNCİ NOTA

Sadık bir rüyada insanlara diyordum ki: “Ey insan! Cenâb-ı Hak'tan başka hiçbir şeyi, ona kulluk edecek derecede kendinden büyük görmemek Kur'an'ın düsturlarındandır. Hem kendini de hiçbir şeyden, ki-birlenecek derecede büyük görme. Çünkü mahlûkat, ilahlıktan uzaklık noktasında eşit olduğu gibi, yaratılmış olmak bakımından da birdir.”

ÜÇÜNCÜ NOTA

Ey gafil Said! Bil ki: *Hislerinde yanılarak şu geçici dünyayı sonsuz ve daimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman onu bir derece sabit ve devamlı zannettiğinden, fâni nefsinin de o nazarla sabit kabul ettiğinden yalnızca kıyametin kopmasından dehşet duyuyorsun.*

¹ Ölüyü mezara kadar takip eden üç şeyden ikisinin (ailesinin ve malının) geriye dönüp, ölünün sadece ameliyle baş başa kalacağına dair bkz. Buhârî, *rikak* 42; Müslim, *züh*d 5; Tirmizî, *züh*d 46.

*Sanki kıyametin kopmasına kadar yaşayacakmış gibi, yalnız ondan korkuyorsun.*¹ *Aklını başına al. Sen ve hususi dünyan, daima gelip geçicilik ve fânîlik darbesine maruzsunuz.* Hislerinde böyle yanılgı ve kendini aldatma şu misaldekine benzer:

Bir adam elindeki aynayı bir eve, bir şehre veya bahçeye doğru tutsa o aynada misalî bir ev, bir şehir, bir bahçe görünür. Ayna çok basit, küçük bir hareketle değişse ya da kırılrsa aynadaki o evde, şehirde veya bahçede karışıklık meydana gelir. Aynanın dışındaki hakiki evin, şehrin ve bahçenin varlığının devam etmesi o adama fayda sağlamaz. Çünkü onun aynadaki evi, şehri veya bahçesi ancak aynanın gösterdiği kadardır.

İşte, senin hayatın, ömrün bir aynadır. Senin dünyanın direği, aynası ve merkezi hayatındır, ömründür. O evin, şehrin veya bahçenin yok olması her dakika mümkün, harap olması her dakika muhtemel olduğundan, her an başına yıkılacak ve senin kıyametini koparacak bir vaziyettedir. Madem öyledir, hayatına ve dünyana çekemeyecekleri, kaldıramayacakları yükleri yükleme!..

DÖRDÜNCÜ NOTA

Bil ki: Mühim ve kıymetli şeyleri çoğu defa aynıyla yeniden diriltmek Hakîm Yaratıcının kanunudur. Yani çoğu şeyi misliyle tazeliyor, mevsimlerin ve asırların değişmesinde kıymetli, mühim şeyleri aynen tekrar yaratıyor. Her gün, her sene ve her asırda şahit olunan yeniden dirilişlerde Allah'ın bu kanunu çoğu kez ve muntazaman görülüyor.

İşte bu sabit kanuna dayanarak deriz ki: *Madem ilimlerin ittifakı ve şehadetiyle yaratılış ağacının en mükemmel meyvesi insandır. Ve madem varlıklar içinde en mühimi, en kıymetlisi insandır; onun bir ferdi, hayvanların bütün bir cinsi hükmündedir. Elbette, o büyük haşır ve hesap gününde insanlığın her bir ferdinin aynen, cismiyle, ismiyle, suretiyle diriltileceği kesin bir sezgiyle anlaşılır.*

BEŞİNCİ NOTA

Avrupa felsefesi ve medeniyeti, Eski Said'in fikirlerine bir derece yerleştiği için Yeni Said'in tefekkür yolculuğu sırasında ve kalbî

¹ Ölen insanın, kendi kıyametinin kopmuş olacağına dair bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/64; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/368.

seyahatinde manevî hastalıklara dönüşerek çok sıkıntıya sebep oldu. Bu yüzden Yeni Said zihnini silkeleyip sahte, aldatıcı felsefeyi ve haram zevklere düşkün medeniyeti kafasından atmak isterken, ruhunda Avrupa'nın lehinde şahadet eden nefsanî hislerini susturmak için bu Nota'da Avrupa'nın şahs-ı manevîsi ile bir yönden gayet kısa, bir yönden uzun olan şu konuşmayı yapmaya mecbur kalmıştır.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa iki kısımdır: **Birincisi**, Hıristiyanlık dininin hakiki, bozulmamış esaslarından aldığı feyizle insanlığa ve toplum hayatına faydalı sanatları kazandıran, adalete ve hakkaniyete hizmet eden ilimlerin izinden giden kısımdır. Ben bu birinci Avrupa'ya hitap etmiyorum. Tabiatçı felsefenin karanlığıyla, medeniyetin kusurlarını güzellik zannederek insanı haram zevklere ve sapkınlığa sevk eden bozulmuş, **ikinci** Avrupa'ya sesleniyorum.

O zaman, o ruhî seyahatte medeniyetin güzelliklerinden ve faydalı ilimlerden farklı olan lüzumsuz, zararlı felsefeyi ve haram zevklere düşkün medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı manevîsine hitaben demiştim ki:

Ey ikinci Avrupa! Bil ki, sen sağ elinle hastalıklı ve yolunu şaşırmış bir felsefeyi, sol elinle yasak zevklere düşkün ve zararlı bir medeniyeti tutup insanın saadetinin bu ikisiyle mümkün olacağını iddia ediyorsun. İki elin de kırılın! Şu iki pis hediye başını yesin ve yiyecek!

Ey küfrü ve nankörlüğü yayan bedbaht ruh! Acaba hem ruhunda hem vicdanında hem aklında hem de kalbinde dehşetli musibetlere ve azaba uğramış bir insan, aldatıcı süsler ve bir servet içinde bulunsa mutlu olabilir mi? Ona mesut denilebilir mi?

Görmüyor musun ki, bir adamın basit bir hadise yüzünden ümitsizliğe düşmesi, vehmettiği bir emelden ümidinin kesilmesi ve önemsiz bir işten hayal kırıklığına uğraması sebebiyle tatlı hayalleri acılaşıp, şirin vaziyetler ona azap verir, dünya dar gelir, zindan olur! Peki, sen şu uğursuzluğunla, kalbinin en derin köşelerinde ve ruhunun ta köklerinde dalâlet darbesini yiyen, bu yüzden bütün emelleri neticesiz kalan ve bu sebeple elemlere boğulan biçare insana hangi saadeti sağlayabilirsin? Acaba vücudu geçici, yalancı bir cennette bulunan fakat kalbi ve ruhu cehennemde azap çeken bir insana mutlu denilebilir mi? İşte

sen, zavallı insanları böyle baştan çıkardın, yalancı bir cennette cehennem azabı çektiriyorsun.

Ey insanlığın nefsi-i emmaresi! Şu temsile bak, insanlığı nereye sevk ettiğini gör:

Mesela önümüzde iki yol var. **Birinden** gidiyoruz, görüyoruz ki, her adım başında bıçare, aciz adamlar bulunuyor. Zalimler saldırap mallarını, eşyalarını gasp ederek kulübelerini yıkıyor, bazen de onları yaralıyorlar. Bu öyle bir şekilde oluyor ki, acınacak hallerine gökler ağlıyor. Nereye bakılsa bu vaziyet görünüyor. Zalimlerin gürültüsü ve mazlumların ağlayışlarıyla yolun tamamını bir matem kaplıyor. İnsan, insanlığı gereği başkalarının elemiyle üzüntü duyduğundan, sonsuz bir kedere boğuluyor. Halbuki vicdan bu kadar elem çekmeye tahammül edemez, o yolda iki şeyden birine mecbur olur: Ya insanlıktan çıkıp sonsuz vahşeti lüzumlu görerek öyle bir kalb taşıyacak ki, kendisi kurtulduktan sonra herkes helâk olsa bile üzülmesin, ya da kalbini ve aklını çıkarıp atacak.

Ey haram zevklerle ve sapkınlıkla bozulmuş, Hazreti İsa'nın hakiki dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi tek gözü¹ kör dehan ile insan ruhuna, cehenneme benzer bu hali hediye ettin! Sonra anladın ki, bu, insanı en yüce mertebelerden en aşağı dereceye atan devasız bir illettir. İnsanı hayvandan da bedbaht bir hale düşürür. Bu illete karşı bulduğun ilaç, hisleri geçici olarak iptal eden cazibeli oyuncakların, uyutucu heves ve fantezilerindir. Bu ilacın senin başını yesin ve yiyecek! İşte insanlığa açtığın yol ve sunduğun saadet, şu geçen misaldekine benzer.

İkinci yolu ise Kur'an-ı Hakîm, hidayetiyle insanlığa hediye etmiştir. Bu yoldaki her durakta, her mekânda, her şehirde, her tarafta adil bir Sultan'ın dosdoğru askerlerinin gezdiklerini görüyoruz. Ara sıra Sultan'ın emriyle o askerlerin bir kısmı terhis ediliyor. Silahları, atları ve devlete ait teçhizatı alınıyor, kendilerine izin tezkeresi veriliyor. Terhis edilen o askerler gerçi alıştıkları at ve silahların teslim alınmasından görünüşte mahzun oluyorlar. Fakat aslında terhisle ferah bulup Sultan'ın payitahtına dönmekten ve O'nu ziyaret etmekten memnuniyet duyuyorlar.

¹ Bkz. Buhârî, *enbiyâ* 48, *libâs* 68, *ta'bîr* 11, 33, *fiten* 26; Müslim, *îmân* 273-276.

Bazen terhis memurları acemi bir askere rastlıyor, asker onları tanımıyor. “Silahını teslim et!” dediklerinde şöyle cevap veriyor: “Ben Padişahın askeriyim, O’nun hizmetindeyim, O’nun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz? Eğer O’nun izni ve rızasıyla geldiyseniz başım gözüm üstüne geldiniz. Verdiği emri gösteriniz; yoksa çekiliniz, ben-den uzak durunuz. Tek başıma kalsam ve sizler binlerce de olsanız yine sizinle dövüşürüm. Kendi nefsim için değil, çünkü nefsim benim değil, Sultanımdır. Nefsim ve silahım, Mâlikimin emanetidir. Emaneti muhafaza etmek, Sultanımın haysiyetini ve izzetini korumak için size baş eğmeyeceğim!”

İşte bu, ikinci yoldaki sevinç ve saadet sebebi olan binlerce hale bir örnektir. Başka halleri de buna kıyasla! İkinci yoldaki bütün o doğumlar, sevinç ve şenlikle bir toplanma ve askerî sevkiyat hükmündedir. Ölümle ise sevinç ve mızıkla ile birer terhistir. İşte Kur’an-ı Hakîm insana bu yolu hediye etmiştir. Bu hediyeyi kim gönül rızasıyla kabul ederse iki cihan saadetine ulaştıran şu ikinci yoldan gider. Ne geçmişten hüznü duyar ne de gelecekte korkar.

Ey ikinci kısım olan bozuk Avrupa! Senin çürük ve temelsiz esaslarının bir kısmı şunlardır: “En büyük melekten en küçük balığa kadar her bir canlı kendi nefesine sahiptir ve kendisi için çalışır, kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hayat hakkı vardır. Asıl gayesi ve hedefi, yaşamak ve hayatını devam ettirmektir.” diyorsun. Hâlık-ı Kerim’in kerem düsturlarından olan ve bütün varlıkların tam bir itaatle uyduğu, kâinatın temelindeki yardımlaşma kaidesiyle; bitkilerin hayvanların imdadına, hayvanların da insanların yardımına koşmasından ortaya çıkan o umumi kanunun çok şefkatli, cömert cilvelerini mücadele zannedip, “Hayat bir mücadeledir.” diye ahmakça bir hükme varmışsın. Acaba o yardımlaşma düsturunun cilvesi neticesinde yiyeceklerin zerelerinin tam bir şevkle beden hücrelerinin beslenmesi için koşmaları nasıl mücadele olabilir? Bu nasıl bir çarpışmadır? Hayır! Bu, birbirinin imdadına koşma, Kerim Rabbin emriyle bir yardımlaşmadır.

Bir başka çürük esasın şudur: “Her şey kendi nefesine mâliktir.” diyorsun. Hiçbir şeyin kendi nefesine mâlik bulunmadığına açık delil, sebeplerin içinde en şerefli ve en geniş iradelisi olan insandır. Çünkü insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi iradesiyle yaptığı en basit

işlerden onun iradesine bırakılan ve iktidarının dairesine girenler yalnızca yüzde birdir, o da şüphelidir. Böyle en basit fiilin yüzde birine bile sahip olmayan bir varlık için nasıl kendine mâliktir denilebilir?

Böyle en şerefli ve iradesi en geniş varlığın hakiki tasarruf ve bir şeye sahip olmak hususunda elinin bu derece bağlı bulunması, “Hayvanlar ve cansız varlıklar kendi kendine mâliktir.” diyen birinin, hayvandan daha aşağı, o cansız varlıklardan daha ölü ve şuursuz olduğunu ispat eder.

Seni bu hataya ve tuzağa düşüren, tek gözlü dehândır. Yani harika zannettiğin uğursuz zekândır. O kör dehân ile her şeyin Yaraticısı olan Rabbini unuttun, her şeyi hayalî tabiata dayandırdın, Hâlık'ın eserlerini sebeplere verdin, malını bâtil ilahlara, putlara dağıttın. Bu noktada, o dehân nazarında her canlının, her insanın sayısız düşmana tek başına karşı koyması ve sınırsız ihtiyaçlarını elde etmeye çabalaması lâzım geliyor. İnsan, zerre kadar bir iktidar, ince tel gibi bir irade, bir anlık, parıltı gibi bir şuur, çabuk sönen, kıvılcım misali bir hayat, hemen geçen, bir dakika gibi bir ömür ile o sayısız düşmana karşı koymaya ve ihtiyaçlarını karşılamaya mecbur oluyor. Halbuki zavallı insanın sermayesi, binlerce arzusundan birini bile elde etmeye yetmez. Musibete düştüğü zaman derdine sağlar ve kör sebeplerden başka درمان bulamaz, وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ¹ sırrına mazhar olur.

Senin karanlık saçan dehân, insanlığın gündüzünü geceye çevirmiştir. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve karanlık geceye alıştırmak için insanlığı yalancı, geçici lambalarla aydınlattın. O lambalar insanlığın yüzüne sevinçle tebessüm etmiyor, belki onun ağlanacak acı haline ahmakça gülmesiyle alay edip eğleniyor.

Her canlı, senin talebelerinin gözünde zalimlerin hücumuna maruz kalmış, musibete uğramış birer zavallıdır. Dünya umumi bir matem yeridir. Her yerde işitilen sedâlar ölümlerden, elemelerden gelen çığlıklardır. Senden tam ders alan taleben, bir firavun olur. Fakat en kıymetsiz şeye ibadet eden ve menfaat gördüğü her şeyi kendine ilah edinen alçak bir firavundur. Hem senin taleben inatçıdır. Fakat bir lezzet için sonsuz derecede alçalmayı kabul eden zavallı bir inatçıdır. Küçük

¹ “İşte kâfirlerin duası öyle boşa gider.” (Ra'd sûresi, 13/14; Mü'min sûresi, 40/50).

bir menfaat için şeytanın ayağını öpecek kadar alçaklık gösterir. Hem zorbadır, fakat kalbinde bir dayanak noktası bulamadığı için aslında gayet aciz, kendini beğenmiş bir zorbadır. O taleben, asıl gayesi nefsinin heveslerini tatmin etmek olan, gayret ve fedakârlık perdesi altında kendi nefsinin menfaatini arayan, hırsını ve gururunu doyurmaya çalışan bir hilebazdır. Nefsinden başka hiçbir şeyi ciddi olarak sevmeyiz. Her şeyi nefesine feda eder.

Kur'an'ın hâlis ve gerçek bir talebesi ise bir kuldur. Fakat en büyük varlıklara karşı bile kulluğa tenezzül etmeyen, cennet gibi en büyük bir menfaati bile kulluğunun gayesi yapmayan aziz bir kuldur. Halim selimdir, fakat Fâtır-ı Zülcelâl'inden başkası karşısında O'nun izni ve emri olmadan eğilmeye tenezzül etmez, yüksek gayret sahibidir. Fakirdir fakat Mâlik-i Kerim'inin ona ilerisi için sakladığı mükâfat ile kimseye muhtaç olmayan bir fakirdir. Zayıftır fakat kudreti sonsuz olan Efendi'sinin kuvvetine dayandığı için aslında kuvvet sahibi bir zayıftır. Kur'an, hakiki bir talebesine ebedî cenneti dahi gaye olarak göstermezken,¹ bu geçici, fâni dünyayı ona hiç asıl gaye yapar mı? İşte iki talebenin gayretlerinin birbirinden ne kadar farklı olduğunu anla!

O hastalıklı felsefenin çıraqlarıyla Kur'an-ı Hakîm'in talebelerinin hamiyetlerini ve fedakârlıklarını şöyle de kıyaslayabilirsiniz:

Felsefenin talebesi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde bulunur. Kur'an'ın talebesi ise göklerdeki ve yerdeki bütün salih kulları kendine kardeş görüp onlara samimi bir şekilde dua eder² ve onların saadetleriyle mesut olur. Onlara karşı ruhunda şiddetli bir alâka hisseder ve duasında ³ اَغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ der. Arş ve güneş gibi en büyük varlıkları itaatkâr birer memur ve kendi gibi birer kul, birer mahlûk kabul eder.

Hem iki talebenin ruhlarının yüceliği ve enginliği arasındaki farkı şuradan anla: Kur'an, talebelerinin ruhuna öyle bir genişlik ve yücelik verir ki, doksan dokuz taneli tesbih gibi, doksan dokuz ilahî ismin cilvelerini gösteren doksan dokuz âlemin zerrelerini, birer tesbih tanesi

¹ En mühim gayenin Allah Teâlâ'nın rızası olduğuna dair bkz. Tevbe sûresi, 9/72.

² Müminlerin birbiri hakkında dualarının yer aldığı ayet-i kerimelerden bir kısmı için bkz. Bakara sûresi, 2/286; Âl-i İmran sûresi, 3/16, 147, 193; A'râf sûresi, 7/151.

³ Allahım! Erkeğiyle kadınıyla bütün müminleri bağışla.

olarak talebelerinin ellerine teslim eder. “Evradınızı bununla okuyunuz.” der. İşte Kur’an talebelerinden Şâh-ı Geylânî, Seyyid Ahmed Rufâî, Ebu’l Hasan Şâzelî (*kaddesallahu esrarahüm*) gibi zâtların virdlerini dinle, bak! Âdetâ zerreler silsilesini, yeryüzündeki damlalar sayısınca varlıkların nefeslerini ellerinde tutmuş, virdlerini onlarla okuyor, Cenâb-ı Hakk’ı zikir ve tesbih ediyorlar.

İşte Kur’an-ı Mucizü’l-Beyan’ın mucizevî terbiyesine bak: *En küçük bir kederle ve gamla başı dönüp sersemleşen, ufacık bir mikroba mağlûp olan şu küçük insan, Kur’an terbiyesiyle ne kadar yükselir. Latifeleri o kadar genişler ki, koca dünyadaki varlıkları, virdine tesbih olmakta yetersiz görür. Zikrine ve virdine gaye olarak cenneti az bulduğu halde nefsin Cenâb-ı Hakk’ın en basit mahlûkundan üstün tutmaz.*¹ Yüksek bir izzet ile sonsuz tevazuyu birleştirir. Dinsiz felsefenin talebelerinin ona nispeten ne kadar aşağı olduğunu kıyaslayabilirsiniz.

İşte Avrupa’nın hastalıklı felsefesinin tek gözlü dehâsıyla yanlış görüldüğü hakikatler hakkında, iki cihana bakan, gayba açık, parlak iki gözüyle iki âlemi gören, insanlık için iki saadete iki eliyle işaret eden, hidayete götürücü Kur’an der ki:

“Ey insan! Nefsin ve elindeki malın senin mülkün değil, sana emanettir. O emanetin sahibi, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen Rahîm ve Kerîm bir Zât’tır. O, verdiği mülkü, ziyan olmasın diye senin adına muhafaza etmek için senden satın almak istiyor. İleride sana mühim bir karşılık verecek. Sen vazifeli bir memur ve askersin. O’nun adına çalış, O’nun hesabına hareket et. Muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderen ve gücünün yetmediği şeylerden seni koruyan O’dur. Senin hayatının gayesi ve neticesi, o Mâlik’in isimlerine ve icraatının aynasında görünen sıfatlarına mazhar olmaktır. Bir musibete uğradığın zaman, ² *إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* de. Yani, “Ben Mâlikimin hizmetindeyim. Ey musibet! Eğer O’nun izni ve rızasıyla geldiysen merhaba, safa geldin! Çünkü elbette bir gün O’na döneceğiz, O’nun huzuruna gideceğiz ve O’na arzu duyuyoruz. Madem zamanı gelince bizi hayattaki vazifelerden azat edecektir. Haydi, ey musibet! O terhis ve azat senin

¹ Mesela Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurmaktadır: “Keşke sökülen bir ağaç olsaydım.” (Tirmizî, *zühd* 9; İbni Mâce, *zühd* 19).

² “Biz Allah’a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156).

elinle olsun, razıyım. Eğer sana, benim emaneti muhafaza edişimi ve vazifemi yapıp yapmadığımı sınamayı emretmişse, fakat sana teslim olmama izni ve rızası yoksa, güvenilir olmayana Mâlik'imın emanetini gücüm yettikçe teslim etmem!"

İşte, binlerce misalden biri olarak, felsefenin dehâsı ile Kur'an'ın gösterdiği hidayet yolunun verdiği derslerin derecelerine bak. Evet, iki tarafın hakiki mahiyetleri daha önce beyan edilen tarzdadır. Fakat hidayet ve dalâlette de insanların dereceleri çeşit çeşittir. Gafletin mertebeleri farklıdır. Herkes her mertebede bu hakikati tamamen hissedemez. Çünkü gaflet, hisleri iptal ediyor. Ve bu zamanda hisleri öyle bir derecede iptal etmiştir ki, medeniler bu müthiş elemin acısını hissetmiyor. Fakat ilmi hassasiyetin artmasıyla ve her gün otuz bin cenazeyi gösteren ölümün ikazlarıyla o gaflet perdesi yırtılıyor. Ecneblerin putlarıyla ve tabii ilimler yoluyla sapkınlığa gidenlere, onları körü körüne taklit edenlere ve onlara uyanlara binlerce lânet ve yazıklar olsun!¹

Ey bu vatanın gençleri! Avrupalıları taklit etmeye çalışmayınız! Avrupa'nın size yaptığı sayısız zulümden ve beslediği düşmanlıktan sonra, acaba hangi akılla onların yasak zevklerine, bâtil fikirlerine uyuyor ve güveniyorsunuz? Hayır! Hayır! Haram zevklerin peşinde onları taklit edenler; aslında onlara uymuyor, belki şuursuzca onların safına katılıp kendi kendinizi ve kardeşlerinizi idam ediyorsunuz. Uyanık olunuz, siz ahlâksızca onlara uydukça hamiyet iddiasında yalan söylemiş oluyorsunuz!.. Çünkü onlara bu şekilde uymanız, milliyetinizi hafife almak ve milletle alay etmek demektir!..

هَدَيْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ²

ALTINCI NOTA

Ey kâfirlerin çokluğundan ve bazı iman hakikatlerini inkârda birleşmelerinden telâşa düşen ve inancı sarsılan biçare insan! Bil ki, kıymetli ve mühim olan, nicelik ve sayıca çokluk değildir. Çünkü insan eğer hakiki insan olmazsa şeytanî bir hayvana dönüşür, bazı Avrupalılar ve

¹ Bkz. "Ey iman edenler! Eğer ehl-i kitaptan bir kısmına uyacak olursanız, iyi bilin ki onlar sizi imanınızdan küfre çevirmek isterler." (Âl-i İmran sûresi, 3/100).

² Allah bizi de, sizi de sırat-ı müstakime hidayet etsin.

onları taklit edenler gibi hayvanca ihtirasları arttıkça insanlıktan daha çok uzaklaşır. Görüyorsun ki, hayvanlar sayıca sınırsızken ve insan onlara nispeten çok azken, bütün hayvan türlerinin üstünde bir mer-tebede sultan, halife ve hâkim olmuştur.

İşte, zararlı kâfirler ve onların yolunda haram zevklerin peşinden gidenler, *Cenâb-ı Hakk'ın bir tür pis hayvanlarıdır; Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imârı için yaratmıştır. Mümin kullarına verdiği nimetlerin derecesini bildirmek için onları bir ölçü birimi yapmıştır ve sonunda müstahak oldukları cehenneme atacaktır.*

Kâfirlerin ve sapkınların herhangi bir iman hakikatini inkâr etmelerinin temelinde kuvvet yoktur. Çünkü inkâr sırnıyla, ittifakları kuvvetsizdir; bin inkârcı, bir hükmündedir. Mesela, bütün İstanbul ahali Ramazan'ın başında hilâli görmediği için ayın başladığını inkâr etse, iki şahidin ispatıyla o kalabalık topluluğun inkârda ittifakı hükümsüz olur.¹ Madem küfürün ve dalâletin mahiyeti inkâr, cehalet ve yokluktur; o halde çok sayıdaki kâfirin ittifakı önemsizdir.² Hak ve sabit olduğu ispat edilen imanla ilgili meselelerde kendi şahitliğine dayanan iki müminin hükmü, dalâlet yolundaki sayısız inkârcının ittifakına tercih edilir, üstün gelir.

Bu hakikatin sırrı şudur: İnkârcıların davaları görünüşte birken, aslında pek çoktur; birleşemez ki kuvvetlensin. İspat edenlerin davaları ise birbirinden kuvvet alır. Çünkü gökteki Ramazan hilâlini görmeyen der ki: “Benim nazarımda ay yoktur, bana görünmüyor.” Bir başkası, “Bence de yoktur.” der. Ve bir başkası da aynı şeyi söyler. Her biri kendi bakışına göre “ay yoktur” der. Her birinin bakışı ve ona perde olan sebepler ayrı ayrı olabildiği için davaları da farklı olur, birbirine destek vermez. Diğer taraftan ispat edenler, “Benim nazarımda hilâl var.” demez, aksine, “Gökyüzünde gerçekten hilâl var, görünüyor.” derler. Bütün görenler aynı şey için “Hakikatte vardır.” der. Demek ki, davaları birdir. İnkâr edenlerin bakışları ayrı ayrı olduğundan iddiaları da farklı olur, hakikate hükmedemezler. Çünkü işin özü şudur ki, inkâr ispatlanamaz. Bir şeyin yokluğunu

¹ Bkz. Ebû Dâvûd, *savm* 14; es-Serahsî, *el-Mebsût* 3/139-140; el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 2/81-82. Ayrıca, bir kişinin şahitliğine göre hükmedildiği de olmuştur: Tirmizî, *savm* 7; Ebû Dâvûd, *savm* 15; Nesâî, *sıyâm* 8.

² Bkz. “Kendi aralarındaki çatışmaları pek şiddetlidir. Sen dışardan onları birlik içinde sanırsın. Halbuki kalbleri darmadağındır.” (Haşir sûresi, 59/14).

ispat etmek için bütün kâinatı kuşatmak gerekir. وَالْعَدَمُ الْمَطْلُوقُ لَا يُبَيَّنُّ ispat etmek için bütün kâinatı kuşatmak gerekir. Evet, bir şeyin dünyada var olduğunu söylersen yalnızca o şeyi göstermek yeterlidir. Eğer yok deyip inkâr edersen bütün dünyayı dolaşıp göstermek gerekir ki, onun var olmadığı ispat edilsin.

İşte bu sırdan dolayı kâfirlerin bir hakikati inkâr etmesi, kendiyle alâkalı bir meseleyi çözmek, dar bir delikten geçmek veyahut bir hendedekten atlamak gibidir; bin de, bir de aynıdır. Çünkü davaları birbirine destek olmaz. Fakat bir şeyin varlığını ispat edenler, işin özünde hakikate baktıkları için iddiaları birleşir, birbirine kuvvet verir. Bu, büyük bir taşı kaldırmaya benzer; ne kadar el yapışırsa kaldırmak o kadar kolay olur ve her el birbirinden destek alır.

YEDİNCİ NOTA

Ey Müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden, yabancıların sanat ve ilerleme anlayışlarını kabule zorlayan sözde hamiyet sahibi bedbaht! Dikkat et, bu milletin bir kısmının dinle bağları kopmasın! Eğer böyle ahmakça, körü körüne, topuzların altında dinden bağları koparsa, o dinsizler öldürücü bir zehir hükmüne geçip toplum hayatına zarar verir. Çünkü dinden çıkan bir kimsenin vicdanı tamamen bozulur ve o insan toplum hayatı için bir zehir olur. Bu yüzden usûl ilmindeki, “Dinden çıkanın hayat hakkı yoktur. Kâfirin ise eğer anlaşma ile İslam ülkesinde yaşaması kabul edilmiş olursa veya barış içinde yaşarsa hayat hakkı vardır.” hükmü, dinin bir kanunudur. Hem Hanefî mezhebinde, anlaşma ile İslam ülkesinde yaşaması kabul edilmiş, hayat hakkı korunan bir kâfirin şahitliği makbuldür.² Fakat Müslümanlıktan çıkan bir fasiğin şahitliği kabul edilmez; çünkü o, haindir.³

¹ “Mutlak yokluk, ancak pek büyük güçlkle ispat edilebilir.” Bkz. İbni Nüceym, *el-Bahru'r-Râik* 2/122; İbni Kayyim, *es-Savâiku'l-Mürsele* 4/1310; İbni Kayyim, *er-Rûh fi'l-Kelâm* 1/198.

² Kâfirin şahadetinin makbul olup olmamasıyla ilgili farklı durumlara göre çok farklı hükümlerin olduğuna dair bkz. el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 2/254-255, 6/266.

³ Dinden çıkmış birinin şahadetinin caiz olmadığını belirten hadis için bkz. Tirmizî, *şehâdât* 2; Ebû Dâvûd, *akdiye* 16; İbni Mâce, *ahkâm* 30; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/181, 204, 208. Ayrıca bu konunun fikhî hükmü için bkz. el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'* 1/156; el-Merğînânî, *el-Hidâye* 3/124; İbni Âbidîn, *Hâşiye* 7/112.

Ey bedbaht, günahkâr insan! Kendin gibi olanların çokluğuna bakıp aldanma, “Çoğunluğun fikirleri benimle beraberdir.” deme! Çünkü günahkâr bir insan o yola günahı isteyerek, bizzat talep ederek girmez; belki içine düşer, çıkamaz. Hiçbir günahkâr yoktur ki, salih olmayı dilemesin ve âmirini, reisini dindar görmek istemesin. –Allah korusun!– dinden çıkmakla vicdanı çürüyüp yılan gibi zehirlemekten lezzet alanlar hariç...

Ey divane akıl ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, Müslümanlar dünyayı sevmedikleri veyahut düşünmedikleri için fakirliğe düşmüşlerdir ve dünyadan hisselerini unutmamaları için ikaza muhtaçtırlar? Eğer öyleyse zannın ve tahminin yanlıştır. Aksine, onlar hırsları şiddetlendiği için fakirliğe düşüyorlar. Çünkü müminde hırs, hüsrana ve sefalete sebep olur. الْحَرِيضُ خَائِبٌ خَاسِرٌ¹.

Evet, insanı dünyaya çağıran ve çeken sebep çoktur. Başta nefsi ve arzuları, ihtiyaçları, hisleri, şeytan, dünyanın görünüşteki tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları olmak üzere insanı dünyaya davet eden çok şey var. Halbuki bâki olan ahirete ve uzun ebedî hayata çağıran azdır. Eğer sende bu biçare millete karşı zerre kadar hamiyet varsa ve yüce himmetlilikten dem vurman yalan değilse, bâki bir hayatı kurtarmaya çağıran o az sayıdaki davetçiye yardım etmen gerekir. Hayra çağıranları susturup ötekilere yardım edersen şeytana arkadaş olursun.

Acaba bu milletin fakirliğinin, dinin ders verdiği bir zühdden ve dünyayı terk etmekten ileri gelen bir tembellikten kaynaklandığını mı zannediyorsun? Bu zannında hatalısın. Görmüyor musun ki, Çin ve Hindistan'daki Mecusiler, Brahmanlar ve Afrika'daki zenciler gibi Avrupa'nın sömürgesi olmuş milletler bizden daha fakirdir? Hem görmüyor musun ki, Müslümanların elinde zaruri rızıktan fazlası bırakılmıyor? Ya Avrupa'nın kâfir zalimleri ya da Asya'nın münafıkları aldatmacalarıyla çalışıyor, gasp ediyor.

Sizin müminleri mimsiz medeniyete böyle zorla sevk etmekteki maksadınız, eğer memleketi asayiş ve emniyet içinde kolayca idare etmekse katiyen biliniz ki, hata yapıyorsunuz, insanları yanlış yola

¹ “Aşırı hırs gösteren, umduğunu bulamaz ve kaybeder.” Bkz. İbni Kays, Kıra'd-Dayf 4/301; el-Meydânî, Mecmeu'l-Emsâl 1/214.

sokuyorsunuz. Çünkü inancı sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz günahkârın idaresi ve onlar arasında düzeni sağlamak, binlerce salih mümini idare etmekten daha zordur.

İşte bu esaslardan dolayı Müslümanlar, dünyaya ve hırsa teşvik edilmeye muhtaç değildir. İlerleme ve asayiş bununla sağlanmaz. Onlar me-sai tanzimine, aralarında emniyetin tesisine ve yardımlaşma düsturunun kolaylıkla uygulanmasına muhtaçtır. Bu ihtiyaç da dinin mukaddes emir-leriyle, takvayla, kulluktaki ciddiyet ve sağlam duruşla yerine getirilir.

SEKİZİNCİ NOTA

Ey çalışma ve ameldeki lezzeti ve saadeti bilmeyen tembel insan! Şunu bil ki: *Cenâb-ı Hak, kusursuz keremiyle hizmetin mükâfatını onun içine yerleştirmiştir. Amelin ücretini, yine onun içine koymuş-tur. İşte bu sırdan dolayı varlıklar, hatta bir bakıma cansız şeyler dahi tabiat kanunları denilen hususi vazifelerinde, tam bir şevk ve bir çeşit lezzetle Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine uyar. Arıdan, sinekten, tavuktan tut güneşe ve aya kadar her şey vazifesini tam bir lezzet içinde yapıyor. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olma-dığı için sonunu ve neticelerini düşünmeden vazifelerini mükem-melce yerine getiriyorlar.*

Soru: Canlıların lezzet duyması mümkündür fakat cansız varlıklar-da şevk ve lezzet nasıl olabilir?

Cevap: *Cansız varlıklar kendileri için değil, Cenâb-ı Hakk'ın on-larda tecelli eden isimleri hesabına bir şeref, makam, kemâl, güzellik, intizam ister ve ararlar. Yaradılıştan gelen o vazifelerini yerine getir-mekle Nurlar Nuru olan Allah'ın isimlerine birer ayna hükmüne geç-tiklerinden nurlanır, mertebe kazanırlar.*

Mesela, nasıl ki bir damla su ya da zerre kadar bir cam parçası as-lında parlıtsız, kıymetsizken, saf kalbiyle yüzünü güneşe çevirse onun bir çeşit aynası olur, senin yüzüne de tebessüm eder. İşte aynı şekilde, zerreler ve varlıklar da mutlak cemâl ve kemâl sahibi Zât-ı Zülcelâl'in isimlerine, vazifelerini sevmeleri yönüyle ayna olur, damla ve cam zerresi olmak gibi gayet basit bir dereceden yüksek bir tecelli ve nur-lanma mertebesine çıkarlar. Madem vazifeleri yönüyle gayet nuranî

ve yüksek bir makama çıkıyorlar; lezzet almaları mümkünse, yani hayattan hisseleri varsa o vazifeleri lezzetle görüyorlar, denilebilir.

Vazifede lezzet bulunduğuna en açık delil olarak kendi uzuvlarının ve duygularının hizmetlerine bak. Her birinin hem kendine hem de cinsine ait hizmetlerinde ayrı ayrı lezzetleri var. Hizmetin kendisi onlar için bir lezzet hükmüne geçiyor. Hatta hizmeti terk etmek, o uzuv için bir tür azap oluyor.

Buna bir başka açık delil de horoz ve tavuk gibi hayvanların vazifelerinde gösterdikleri fedakârca ve mertçe vaziyetlerdir. Horoz aç olduğu halde tavukları nefesine tercih edip bulduğu rızka çağırır; yemez, onlara yedirir. O vazifeyi bir şevk ve iftiharla lezzet duyarak yaptığı görülür. Demek ki, o hizmetten, yemekten daha fazla lezzet alır.

Küçük yavrularına çobanlık eden tavuk da yavruları için ruhunu feda eder, köpeğin önüne atılır.¹ Kendisi aç kalır, yavrularını doyurur. Demek o hizmetten öyle bir lezzet alır ki, o lezzet açlığa ve ölüm korkusuna üstün gelir.

Hayvanlar, yavruları küçükken vazifeleri gereği onları korumaya çalışmaktan lezzet duyar. Yavruları büyüdükten sonra o vazife biter, lezzet de gider. Hayvan yavrusunu döver, elinden yemini alır. Yalnız insanlarda annelerin vazifeleri bir derece devam eder. Çünkü insanda zaaf ve acz itibarı ile daima bir tür çocukluk vardır, insan her vakit şefkate muhtaçtır.

İşte, hayvanların horoz gibi çobanlık eden erkeklerine ve tavuk gibi dişilerine bak ve anla ki; onlar o vazifeyi kendileri adına, kemâle ermek için yapmıyor. Çünkü gerekirse o vazifede hayatlarını feda ediyorlar. Vazifelerini, onlara o vazifeyi veren ve içine rahmetiyle bir lezzet koyan nimetlerin asıl sahibi Kerîm Yaratıcı hesabına, Yüce Fâtır adına görüyorlar.

Hizmetin içinde ücret bulunduğuna bir delil de şudur: Bitkiler ve ağaçlar, şevk ve lezzeti hissettiren bir tavırla Fâtır-ı Zülcelâl'in emirlerine itaat ediyorlar. Çünkü yaydıkları güzel kokular ve müşterileri olan

¹ “Cenâb-ı Hak rahmeti yüz parçaya böldü. Bunun doksán dokuz parçasını ulûhiyetinin yüce katında tuttu. Bir tek parçayı da yeryüzüne indirdi. Varlıklar arasındaki merhametin kaynağı işte bu parçadır. Atın yavrusuna basma endişesiyle ayağını kaldırmaması da bu merhamet sebebiyledir.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *edeb* 19, *rikak* 19; Müslim, *teube* 17; Tirmizî, *deavât* 107-108; İbni Mâce, *zühd* 35.

insanların ve hayvanların dikkatini çekecek ziynetlerle süslenmeleri, sümbülleri ve meyveleri için kendilerini çürüyünceye kadar feda etmeleri, onların, ilahî emirlere uymaktan nefislerini mahvedip çürütecek derecede lezzet aldıklarını dikkat sahiplerine gösterir.

Mesela bak, başında âdeta birçok süt konservesi taşıyan hindistan-cevizi ve incir gibi meyveli ağaçlar, hal dilleriyle rahmet hazinesinden süt gibi en güzel bir gıdayı ister, alır, meyvelerine yedirir; kendileri ise çamur yer. Nar ağacı saf bir şarabı, rahmet hazinesinden alıp meyvesine yedirir; kendisi çamurlu ve bulanık bir suya kanaat eder.

Hatta hububatta bile sümbüllenme vazifesinde apaçık bir şevk ve arzu görünür. Nasıl ki dar bir yere hapsedilen bir insan, bir bostana, geniş bir yere çıkmayı aşkla ister. Hububattaki sümbüllenme vazifesinde de aynen öyle bir vaziyet, bir istek görülür.

İşte “Sünnetullah” denilen ve kâinatta cereyan eden bu sırlı, geniş kanun sebebiyle işsiz, tembel bir şekilde, istirahat içinde yaşayanlar ve rahat döşeğinde yatanlar, çoğu kez çalışanlardan daha çok zahmet ve sıkıntı çeker. Çünkü işsizler hayattan daima şikâyet eder, onun eğlenceyle çabuk geçmesini ister. Gayret gösterenler ve çalışanlar ise şükreder, hamdeder, ömrün bitmesini istemez.

الْمُسْتَرْيَحُ الْعَاطِلُ شَاكٍ مِنْ عُمْرِهِ، وَالسَّاعِي الْعَامِلُ شَاكِرٌ¹

küllî bir düsturdur. Bu sırdandır ki: “Rahat zahmette, zahmet rahat-tadır.” cümlesi darbimesel olmuştur.

Evet, cansız varlıklara dikkatle bakılsa, potansiyel olarak, yalnız kabiliyet yönüyle, noksan kalıp inkişaf etmeyenlerin, çok gayretle büyü-yüp gelişerek potansiyelden fiile geçmesinde, zikredilen ilahî kanunların işlediği görülür. Bu, yaradılıştan gelen o vazifede bir şevk ve lezzet bulunduğuna işaret eder. Eğer o cansız varlığın hayattan hissesi varsa şevk kendisinindir; yoksa o cansız varlığı temsil eden, ona nezaret eden şeye aittir. Hatta bu sırdan dolayı denilebilir ki: Latif ve nazik olan su donup katılaşma emrini aldığı vakit öyle şiddetli bir şevkle o emre uyar ki, demiri yarar, parçalar. Demek, sıfırın altındaki soğuğun lisanıyla, ağzı

¹ Atalet içinde istirahat eden, ömründen şikâyetçidir. Çalışan ve iş gören ise haline şükreder.

kapalı olan demir bir kaptaki suya “Genişle!” rabbanî emri verilir, su da o şevkin şiddetiyle kabını parçalar, demiri bozar ve buz olur.

Benzer başka şeyleri de buna kıyasla ve yıldızların yolculuklarından zerrelere mevlevî gibi dönmelerine ve titremelerine kadar kâinattaki bütün hareketlerin ilahî kader kanunu ile gerçekleştiğini gör. Ve Cenâb-ı Hakk'ın kudret elinden çıkan, irade, emir ve ilmi içine alan yaratılış kanunlarıyla meydana geldiğini anla.

Hatta her bir zerre, her bir varlık, her bir canlı, bir askere benzer. Orduda bir askerin farklı dairelerde ayrı ayrı ilgisi, vazifeleri olduğu gibi, her zerrenin ve canlının da bir vazifesi vardır. Mesela, senin gözündeki bir zerrenin, göz hücresiyle, gözle, yüzündeki sinirlerle ve bedendeki atardamarlarla birer bağı, o bağlara göre birer vazifesi ve o vazifelere göre birer faydası bulunur. İşte başka şeyleri de buna kıyasla. Bu kanunla her bir şey, bir Kadîr-i Ezeli'nin varlığının vücûbiyetine¹ iki yönden şahitlik eder:

Birincisi: Gücünün binlerce kat üstünde vazifeleri görmekteki mutlak acz lisaniyla o Kadîr'in varlığına şahittir.

İkincisi: Her bir varlık, âlemdaki düzeni meydana getiren ve varlıklar arasındaki dengeyi devam ettiren kanunlara uygun hareket etmekle o Alîm ve Kadîr Zât'a şهادette bulunur. Çünkü cansız bir zerre, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübîn'in mühim ve ince meseleleri olan düzen ve dengeyi bilmez. O cansız zerre veya arı gibi küçük hayvan nerede, gök tabakalarını bir defterin sayfası gibi açıp kapayarak toplayan Zât-ı Zülcelâl'in elindeki Kitab-ı Mübîn'in mühim, ince meselelerini okumak nerede! Eğer akılsızca bir hükümle, zerrede o kitabın ince harflerini okuyacak bir göz bulunduğunu kabul edersen, ancak o zaman o zerrenin şهادetini inkâra çalışabilirsin.

Evet, Hakîm Yaratıcı, Kitab-ı Mübîn'in kanunlarını gayet güzel, öz-lü bir tarzda, has bir lezzetle ve hususi ihtiyaçlara göre özetleyip yerleştirir. Her şey öyle hususi bir lezzet ve ihtiyaçla amel etse de Kitab-ı Mübîn'in düsturlarını bilmeden onlara boyun eğer. Mesela sivrisinek dünyaya geldiği dakikada yuvasından çıkar, durmadan insanın yüzüne hücum eder, uzun asasıyla yani hortumuyla vurur, kendisi için

¹ Zorunlu, vacip oluş.

âb-ı hayat olan kanı fışkırtır ve beslenir. Hücumdan kaçmakta usta bir asker gibi maharet gösterir. Acaba o küçük, tecrübesiz, dünyaya yeni gelmiş varlığa bu sanatı, bu savaş bilgisini, kan emme becerisini kim öğretmiş, sivrisinek bunları nerede öğrenmiştir? Ben, biçare Said itiraf ediyorum ki: Eğer o hortumlu sineğin yerinde olsaydım bu sanatı, bu vurkaç savaşını ve kan emme kabiliyetini çok uzun dersler ve çeşitli tecrübeler neticesinde ancak öğrenebilirdim.

İşte, ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi ören bülbül gibi hayvanları sivrisinekle kıyasla. Hatta bitkileri de aynı şekilde hayvanlarla kıyaslayabilirsin. Evet, mutlak ve sınırsız cömertlik sahibi Allah (*celle celâluhu*), her bir canlının eline lezzet ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkere vermiş, bununla onlara yaratılış kanunlarının ve hizmetlerinin programını bildirmiştir. Bak, o Yüce Hakîm, Kitab-ı Mübîn'in düsturlarından arının vazifesine ait miktarı bir tezkerede nasıl yazmış ve arının başındaki sandık gibi kutucuğa koymuştur. O kutucuğun anahtarı da vazifesini seven arıya has bir lezzettir. Onunla kutucuğu açar, programını okur, verilen emri anlar ve ona göre hareket eder. ¹ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ

İşte eğer bu Sekizinci Nota'yı tamamen okuyup anladıysan imanın verdiği bir sezgiyle ² وَإِنْ مِنْ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ² ayetinin bir sırrını, ³ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ، ⁴ فُسِّحَانِ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ⁴ ayetinin bir hakikatini, ⁵ فَيَكُونُ⁵ ayetinin bir düsturunu ve ⁵ تَرْجَعُونَ⁵ ayetinin bir nüktesini de anlarsın.

DOKUZUNCU NOTA

Bil ki *peygamberlik, insanlıktaki hayırların ve mükemmelliklerin özü, esasıdır. Hak dini olan İslam, saadetin çekirdeğidir. İman, her türlü kusur ve çirkinlikten münezzehtir, arınmıştır. Madem bu âlemde*

¹ “Rabbin bal arısına vahyetti.” (Nahl sûresi, 16/68).

² “Rahmetim her şeyi kaplar.” (A'râf sûresi, 7/156).

³ “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44).

⁴ “Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece 'Ol!' demektir, hemen olur.” (Yâsîn sûresi, 36/83).

⁵ “Sühbandır, münezzehtir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve... hepinizin de dönüşü O'na olacaktır.” (Yâsîn sûresi, 36/83).

parlak bir güzellik, geniş ve yüksek bir hayır, apaçık bir hak, üstün bir kemâl görünüyor. O halde açıktır ki, hak ve hakikat peygamberliktedir ve nebilerin elindedir. Dalâlet, şer ve hüsrân ise onun zıddıdır.

Kulluğun binlerce güzelliğinden yalnızca şuna bak: Nebi (aleyhissalâtü vesselam), kulluk vasıtasıyla tevhid ehlinin kalblerini bayram, cuma ve cemaat namazlarında birleştiriyor ve dillerini tek kelimedede buluşturuyor. Bu öyle bir şekilde oluyor ki, insan, Ezelî Mâbûd'un hitabının yüceliğine sayısız kalbden ve dilden çıkan seslerle, dualarla ve zikirlerle karşılık veriyor. O sesler, dualar ve zikirler birbirine dayanarak, ittifakla Ezelî Mâbûd'un ulûhiyeti karşısında öyle geniş bir kulluk gösteriyor ki, âdeta yerküre bizzat o zikri söylüyor, o duayı ediyor ve her tarafıyla namaz kılıyor, göklerin üstünden izzet ve azametle indirilen *أَقِمْوَا الصَّلَاةَ* emrine uyuyor. Bu birlik sırrı ile kâinatın içinde zerre kadar küçük, zayıf bir varlık olan insan, kulluğunun kıymeti ve yüceliği yönüyle göklerin ve yerin Hâlık'ının sevgili bir kulu, yeryüzünün halifesi,² sultanı, hayvanların reisi, kâinatın yaratılışının neticesi ve gayesi oluyor.

*Evet, namazların ardından, bilhassa bayram namazlarında, aynı anda *الله أكبر* diyen yüz milyonlarca insanın sesi gayb âleminde birleştiği gibi, şehadet âleminde de birleşip toplansa yeryüzü bütünüyle büyük bir insan olur ve bu, yüksek bir sedâ ile söylenen *الله أكبر*'in büyüklüğüne yakışır. Bu sebeple tevhid ehlinin birleşerek bir anda *الله أكبر* demeleri, yeryüzünün büyük bir tekbiri hükmüne geçiyor. Âdeta bayram namazlarında İslam âleminin zikir ve tesbihiyle zemin büyük bir zelzeleye tutulup her tarafıyla *الله أكبر* diyor. Kiblesi olan Kâbe-i Mükerrreme'nin samimi kalbiyle niyet edip Mekke'nin ağızıyla, Arafat Dağı'nın diliyle *الله أكبر* zikrini söylüyor. O tek kelime yeryüzünün her tarafındaki müminlerin ağızlarında, bir mağarada sesin yankılanması gibi yankılanıp havada surete bürünüyor. Bir tek *الله أكبر* kelimesinin aks-i sedâsıyla sayısız *الله أكبر*'in duyulması gibi, o makbul zikir ve tekbir, gökleri de çınlatıp berzah âlemlerinde dalgalanıyor, yankılanıyor.*

¹ "Siz namazı hakkıyla ifa etmeye devam edin." (Bakara sûresi, 2/43, 83, 110; Nisâ sûresi, 4/77, 103; En'âm sûresi, 6/72; Yûnus sûresi, 10/87; Hac sûresi, 22/78; Nûr sûresi, 24/56; Rûm sûresi, 30/31; Mücadele sûresi, 58/13; Müzzemmil sûresi, 73/20).

² Bkz. Bakara sûresi, 2/30.

³ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

İşte yeryüzünü kendine böyle secde¹ ve ibadet ettiren, kullarına mescit,² yarattıklarına beşik³ yapan, kendini tesbih⁴ ve tekbirlerle andıran Zât-ı Zülcelâl'i, yerdeki zerrelere adedince tesbih ve tekbir ile O'na yarattığı varlıklar sayısınca hamd ediyoruz ki, bizi böyle bir kulluğu ders veren Resûl-u Ekrem'ine (aleyhissalâtü vesselam) ümmet eylemiş.

ONUNCU NOTA

Bil ey gafil, akli karışık Said! *Cenâb-ı Hakk'ın marifetinin nuruna yetişmek ve bakmak, ayetlerin ve şahitlerin aynasında cilvelerini görmek ve delillerin penceresinden o nuru seyretmek şunu gerektirir: Üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen her nuru tenkit parmağıyla yoklama ve tereddüt eliyle tenkit etme! Sana doğru parlayan bir nuru tutmak için elini uzatma; gaflete sebep olan şeylerden sıyrıl, o nura yönel ve öyle dur. Çünkü ben, Allah'ın marifetine üç çeşit şahit ve delil olduğunu gördüm.*

Birinci kısım: Su gibidir; görünür, hissedilir, fakat parmakla tutulmaz. Bu kısımda hayallerden sıyrılmak ve tamamen ona dalmak gerekir. Tenkit parmaklarıyla yoklanırsa o âb-ı hayat akar gider, tenkit parmağını mekân kabul etmez.

İkinci kısım: Hava gibidir; hissedilir, fakat ne görünür ne de tutulur. Yüzünle, ağzınla ve ruhunla o rahmet esintisine yönel, onun karşısında dur. Tenkit elini uzatma, onu tutamazsın. Ruhunla teneffüs et. Tereddüt eliyle bakarsan, tenkit ederek el atarsan geçer gider, elinde durmaya razı olmaz.

Üçüncü kısım ise nur gibidir; görünür, fakat ne hissedilir ne de tutulur. Öyleyse kalb gözüyle, ruh nazarıyla kendini onun karşısında tut, gözünü ona çevir ve bekle; belki kendi kendine gelir. Çünkü nur elle tutulmaz, parmaklarla avlanmaz, belki ancak basiret nuruyla yakalanır. Eğer hırslı, maddî elini uzatır ve onu maddî terazilerle tartarsan, sönmese de gizlenir. Çünkü öyle bir nur, maddede

¹ Bkz. Ra'd sûresi, 13/15; Nahl sûresi, 16/49; Hac sûresi, 22/18.

² Bkz. Buhârî, *salât* 56 (bab başlığında); Tirmizî, *salât* 119; Ebû Dâvûd, *salât* 24; İbni Mâce, *mesâcid* 4.

³ Bkz. Bakara sûresi, 2/22; Tâhâ sûresi, 20/53; Zuhuruf sûresi, 43/10; Nebe sûresi, 78/6.

⁴ Bkz. "Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın." (İsrâ sûresi, 17/44). Ayrıca bkz. Fâtiha sûresi, 1/2; En'âm sûresi, 6/1; Kehf sûresi, 18/1.

hapsedilmeye razı olmaz, kayda girmez, kesif bir şeyi kendine mâlik ve efendi kabul etmez.

ON BİRİNCİ NOTA

Bil ki, *Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan*'ın ifadelerinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü muhataplarının çoğu avam tabakadandır. Onların zihinleri basittir. Nazarları da ince şeyleri görmediğinden, *Kur'an* onların basit fikirlerini okşamak için göklere ve yeryüzüne yazılan ayetleri tekrar ediyor. O büyük harfleri kolayca okutuyor. Mesela göklerin ve yerin yaratılışı, gökten yağmurun yağdırılması ve yeryüzünün dirilmesi gibi açıkça okunan ve görünen ayetleri ders veriyor. Muhataplarının bakışlarını o büyük harflerin içindeki küçük harflerle yazılan ince ayetlere nadiren çeviriyor ki, zahmet çekmesinler.

Hem *Kur'an*'ın üslubunda öyle bir çekicilik, akıcılık ve fîrîlik var ki, âdeta *Kur'an* bir hafızdır ve kudret kalemiyle kâinatın sayfalarında yazılan ayetleri okur. Sanki o, kâinat kitabının kıraati ve âlemdeki nizamın okunuşudur. Nakkaş-ı Ezeli'sinin icraatını okur ve fiillerini yazar. Bu beyan güzelliğini görmek istersen uyanık ve dikkatli bir kalble, *Nebe Sûresi*'ni ve *قُلْ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ*¹ ayeti gibi fermanları dinle!..

ON İKİNCİ NOTA

Ey bu Nota'ları dinleyen dostlarım! Biliniz ki, âdetim olmadığı halde, Rabbime karşı, kalbimin gizlenmesi gereken duasını, niyaz ve yakarışını bazen yazmamın sebebi; ölüm dilimi susturduğu zaman onun yerine kitabımın konuşmasının kabulünü Allah'ın rahmetinden dilemektir. Evet, kısa bir ömürde hadsiz günahlarıma kefarete olarak ölümlü dilimin tevbesi ve pişmanlıkları yetmiyor. Sabit ve bir dereceye kadar daimî olan kitabın lisanı o işi daha iyi yapar. İşte şu yakarış ve niyaz, on üç sene² HAŞİYE önce,³ dağdağalı bir ruhî fırtına neticesinde Eski Said'in gülmeleri Yeni Said'in ağlamalarına dönüşeceği sırada, gençliğin gaflet uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir anda Arapça olarak yazılmıştır. Bir kısmının Türkçe mealî şöyle:

¹ “De ki: ‘Ey mülk ve hâkimiyet sahibi Allahım!’” (Âl-i İmran sûresi, 3/26).

² HAŞİYE Bu risalenin telifinden on üç sene önce.

³ 1920 yılı.

“Ey Rabb-i Rahîmim ve Hâlık-ı Kerîmim! Ömrüm ve gençliğim, irademi kötüye kullanmakla ziyan olup gitti. O ömrün ve gençliğin meyveleri olarak elimde elem veren günahlar, utanç verici kederler, dalâlete götüren vesveseler kaldı. Bu ağır yükümle, hastalıklı kalbimle ve mahcup yüzümle kabre yaklaşıyorum. Bizzat göre göre, süratle, sağa sola sapmadan, irademin dışında, vefat eden ahbablarım, akranlarım ve akrabalarım gibi kabir kapısına yanaşıyorum.

O kabir, bu fânî dünya yurdundan ebedî ayrılıkla sonsuzlar sonsuzu olan ahirete giden yolda kurulmuş, açılmış ilk durak ve kapıdır.¹ Şüphesiz anladım ki, bağlandığım ve tutkun olduğum şu dünya yurdu geçicidir, yok olup gidecektir, fânidir, ölür. Ve bizzat gördüm ki, içindeki varlıklar da birbiri ardınca, kafil kafil göçüp gider, kaybolur. Bu dünya, bilhassa benim gibi nefis-i emmare taşıyanlara karşı çok gaddardır, aldattıcıdır. Bir lezzet verse bin elem çektirir. Bir üzüm yedirse yüz tokat vurur.

Ey Rabb-i Rahîmim ve Hâlık-ı Kerîmim! ² كُلِّ ابْنِ قَرِيبٍ sırrıyla ben şimdiden görüyorum ki: Yakın bir zamanda kefenimi giydim, tabutu- ma girdim, dostlarıma veda ettim. Kabrime doğru giderken Senin rahmet dergâhında, cenazemin hal diliyle, ruhumun sözleriyle bağıarak derim ki: El aman el aman! Ya Hannan! Ya Mennan! Beni günahları- mın utancından kurtar!

İşte mezarıma ulaştım, boynuma kefenimi takıp kabrimin başın- da, uzanmış cismimin üzerinde durdum. Başımı rahmetinin dergâhına kaldırıp bütün kuvvetimle feryat ediyorum: El aman el aman! Ya Han- nan! Ya Mennan! Beni günahları- mın ağır yükünden kurtar!

İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Cenazemi kabre koyanlar beni bırakıp gitti. Senin affını ve rahmetini bekliyorum. Bizzat görüyo- rum ki, Senden başka sığınılacak kurtarıcı yok. Günahların çirkin yü- zünden, isyanımın vahşetinden ve o mekânın darlığından bütün kuv- vetimle haykırıyorum: El aman, el aman! Ya Rahman! Ya Hannan! Ya Mennan! Ya Deyyan! Beni çirkin günahları- mın arkadaşlığından

¹ Bkz. “Kabir, ahiret menzillerinin birinci menzildir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan son- rakiler daha kolaydır. Ondaki kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, da- ha şiddetlidir.” (Tirmizî, *zühd* 5; İbni Mâce, *zühd* 32; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/63).

² “Her gelecek şey yakındır.” (es-Suyûtî, *ed-Düreru'l-Müntesira* s. 15; el-Aclûnî, *Keşfü'l- hafâ* 2/149. Ayrıca bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 7; Dârimî, *mukaddime* 23).

kurtar, kabirde yerimi genişlet. Allahım! Senin rahmetin sığınağımdır, âlemlere rahmet olan Habibin, merhametine ulaşmak için vesilemdir. Senden şikâyetçi değilim, nefsimi ve halimi Sana şikâyet ediyorum.

Ey Hâlık-ı Kerîmim ve Rabb-i Rahîmim! Senin Said ismindeki mahlûkun, masnûun ve kulun hem asi, hem aciz, hem gafil, hem cahil, hem hasta, hem zelil, hem isyankâr, hem ihtiyar, hem başkaldıran, hem efendisinden kaçmış bir köle olduğu halde, kırk sene sonra pişmanlıkla Senin dergâhına dönmek istiyor. Senin rahmetine sığınıyor. Hadsiz günahlarını ve hatalarını itiraf ediyor. Şüphelere ve türlü illetlere esir olmuş, Sana yakarıyor, niyazda bulunuyor. Eğer kusursuz rahmetinle onu kabul edersen, affedip merhamet gösterirsen bu zaten Senin şanındandır. Çünkü Merhametlilerin En Merhametlisi'sin. Eğer kabul etmezsen hangi kapıya gideyim? Başka kapı mı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mabûd yok ki, ona iltica edilsin!..”

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ أَخِرُ الْكَلَامِ فِي الدُّنْيَا وَأَوَّلُ الْكَلَامِ فِي
الْآخِرَةِ وَفِي الْقَبْرِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹

ON ÜÇÜNCÜ NOTA

Kafa karışıklığına sebep olan beş “mesele” dir.

Birinci Mesele

Hak yolunda çalışan ve cihad edenler, yalnız kendi vazifelerini düşünmeleri gerekirken, Cenâb-ı Hakk’a ait vazifeyi düşünüp ona göre hareket ederek hataya düşerler. *Edebü’ d-Dünya ve’ d-Dîn*² risalesinde şöyle bir hadise anlatılır: Bir zaman şeytan, Hazreti İsa’ya (*aleyhisselam*) itiraz edip demiş ki: “Madem ecel ve her şey Allah’ın koyduğu kader kanunu ile gerçekleşir; kendini şu yüksek yerden at, bak nasıl öleceksin.” Hazreti İsa (*aleyhisselam*) cevap vermiş:

¹ Senden başka ilah yoktur. Sen birsin. Senin ortağın yoktur. Dünyada son sözümüz, ahirette ve kabirde de ilk sözümüz şudur: Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur; yine şehadet ederim ki Muhammed (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) Allah’ın Resûlüdür.

² İmam Ebu’l Hasan El-Maverdi’nin bir eseri.

إِنَّ لِلَّهِ أَنْ يَخْتَبِرَ عَبْدَهُ وَلَيْسَ لِلْعَبْدِ أَنْ يَخْتَبِرَ رَبَّهُ¹

Yani, “Cenâb-ı Hak, kulunu tecrübe eder ve der ki: ‘Öyle yaparsan sana böyle yaparım, göreyim acaba yapabilir misin?’ Fakat Cenâb-ı Hakk’ı tecrübe etmek ve ‘Ben böyle yaparsam şunu yapar mısın?’ demek kulun hakkı ve haddi değildir. Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetine karşı O’nu imtihan eder gibi davranmak edepsizliktir, kulluğa aykırıdır.”

Madem hakikat budur, *insan kendi vazifesini yapıp Cenâb-ı Hakk’ın icraatına karışmamalı.*

Meşhur bir hadisedir: Cengiz’in ordusunu defalarca mağlup eden İslam kahramanlarından Celâleddin-i Harzemşah bir gün savaşa giderken vezirleri ve tebaası ona şöyle demiş: “Muzaffer olacaksın, Cenâb-ı Hak seni galip kılacak.” O da cevap vermiş: “Ben Allah’ın emriyle, cihad yolunda hareket etmekle vazifeliyim, Cenâb-ı Hakk’ın takdirine karışmam, galip veya mağlup kılmak O’nun dilemesiyledir.”

İşte o zât, bu teslimiyet sırrını anladığı için harika bir surette çok defa zafer kazanmıştır.

Evet, insanın sınırlı iradesiyle işlediği fiillerde Cenâb-ı Hakk’a ait neticeleri düşünmemesi gerekir. Mesela halkın *Risale-i Nur* dairesine katılması kardeşlerimizden bir kısmının şevkini artırıyor, onları gayrete getiriyor. İnsanlar kayıtsız kaldıkları vakit ise zayıfların cesareti kırılıyor, şevkleri bir derece sönüyor. Halbuki *Üstad-ı Mutlak*, *herkesin uyması gereken en mükemmel rehber olan Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtu vesselam)*, *إِلَّا الْبَلَاغُ*², *ayetindeki ilahî fermanı mutlak kılavuz edinerek, insanlar kendisinden uzak durduğu ve onu dinlemediği zaman daha çok gayret ve ciddiyetle tebliğe devam etmiş. Çünkü إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ*³ *sırrıyla, insanlara imanı kabul ettirmenin ve hidayet vermenin Cenâb-ı Hakk’a ait olduğunu anlamış. O, Cenâb-ı Hakk’ın icraatına karışmazdı.*

¹ Bkz. el-Mâverdi, *Edebü’l-Dünya ve’l-Dîn* s. 12. Ayrıca bkz. Ma’mër İbni Râşid, *el-Câmi’* 11/113; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ* 4/12; Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Matta, *bâb* 4, *cümle* 1-11.

² “Peygamberin görevi, açıkça tebliğ etmekten başka bir şey değildir.” (Nûr sûresi, 24/54; Ankebût sûresi, 29/18).

³ “Sen dilediğin kimseyi doğru yola erdirmezsin, ancak Allah dilediğini doğruya hidayet eder.” (Kasas sûresi, 28/56). Ayrıca bkz. Bakara sûresi, 2/272.

Öyleyse, ey kardeşlerim! Siz de hareketlerinizi size ait olmayan vazifeye göre şekillendirmek suretiyle O'nun icraatına karışmayınız ve Hâlık'ınıza karşı O'nu tecrübe eder gibi bir vaziyet almayınız!

İkinci Mesele

Kulluk, Cenâb-ı Hakk'ın emrine ve rızasına bakar. Kulluğun sebebi Allah'ın emri olması, neticesi ise O'nun rızasıdır. Meyvesi ve faydaları, ahirete aittir. Fakat asıl gaye olmamak ve kasten istenmemek şartıyla, dünyaya ait faydalar ve kendi kendine ortaya çıkan, istenmeden ve rilen neticeler kulluğa aykırı olmaz. Belki zayıflar için teşvik edici ve tercih ettirici olur. Eğer dünyaya ait faydalar ve menfaatler kulluğun, virdin veya zikrin sebebi veya sebebin bir kısmı olursa kulluğu kısmen iptal eder. Belki hususi faydaları bulunan o virdi neticesiz bırakır.

İşte bu sırrı anlamayanlar, mesela yüz hususi faydası bulunan Evrâd-ı Kudsiye-i Şâh-ı Nakşibendî'yi veya bin hususi faydası olan Cevşenü'l-Kebîr'i o faydaların bazılarını asıl maksat kabul ederek, öyle niyet ederek okuyorlar. O faydaları göremiyorlar, göremeyecekler ve görmeye hakları da yoktur. Çünkü o faydalar, şu virdlerin sebebi olamaz. Onlar kasten ve bizzat istenmez, çünkü Allah'ın bir lütfu suretinde, o hâlis virdin talepsiz neticesi olarak ortaya çıkarlar. Okuyan onları niyet ederse ihlâsı bir derece bozulur. Belki kulluktan çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız şu kadar var ki, böyle hususi faydaları olan virdleri okumak için zayıf insanlar bir teşvik ediciye ve tercih ettiriciye muhtaçtır. O faydaları düşünüp şevke gelerek evradı sırf Allah rızası için, ahiret için okursa bu onun niyetine zarar vermez, hatta makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından ve çokları, kutub zâtlardan, selef-i sâlihînden rivayet edilen faydaları görmediklerinden şüpheyne düşer, hatta onları inkâr eder.

Üçüncü Mesele

طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوِزْ طُورَهُ¹ Yani, “Ne mutlu o insana ki, kendini bilir, haddini aşmaz.” Nasıl ki güneşin bir cam parçasından, bir su damlasından, bir havuzdan, denizden ve aydan gezegenlere kadar her şeyde cilveleri var. Onların her biri kabiliyetine göre güneşin

¹ Bkz. el-Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 5/71; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 4/182.

aksini, misalini tutar ve haddini bilir. Bir su damlası, kendi kabiliyetine göre, “Güneşin bende bir aksi var.” der. Fakat “Ben de deniz gibi ona bir aynayım.” diyemez. Aynen öyle de, Allah’ın isimlerine ait cilvelerin çeşitliliğine göre evliyanın makamlarında mertebeler vardır. Cenâb-ı Hakk’ın her bir isminin, güneş gibi, kalbden Arş’a kadar cilveleri bulunur. Kalb de bir aynadır, fakat “Ben de Arş gibiyim.” diyemez.

İşte kulluğun esasları olan, aczini, fakrını, kusurunu, noksanlığını bilmek ve niyaz ile Cenâb-ı Hakk’ın ulûhiyet dergâhına secde etmek yerine, naz ve övünme yolunda giden; zerre kadar kalbini Arş’a denk tutmuş olur. Damla gibi makamını, velilerin derya gibi makamlarıyla karıştırır. Kendini o büyük makamlara yakıştırmak ve o makamlarda konumunu muhafaza etmek için yapmacıklığa, zorlama tavırlara, mânâsızca kendini beğenmişliğe girer ve çok sıkıntıya düşer.

Kısacası, hadiste buyruluyor ki:

هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ إِلَّا الْعَالِمُونَ إِلَّا
الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ¹

Yani kurtuluşa vesile yalnız ihlâstır. İhlâsı kazanmak çok mühimdir. Bir zerre ihlâslı amel, hâlis olmayan batmanlarca amele tercih edilir.² İnsan, onu kazanmak için hareketlerinin sebebinin sırf Allah’ın emri, neticesinin O’nun rızası olduğunu düşünmeli ve Cenâb-ı Hakk’ın icraatına karışmamalı.

İhlâs her şeyde mümkün olabilir. Hatta sevginin de ihlâslı bir zerre-si, batmanlarca resmî ve ücretli muhabbete üstündür. Bir zât bu sevgiyi şöyle tarif etmiş:

وَمَا أَنَا بِالْبَاطِلِ عَلَى الْحُبِّ رِشْوَةً ضَعِيفٌ هَوَىٰ يُبْغِي عَلَيْهِ نَوَابِ³

¹ “İnsanlar helâk oldu, âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu, ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu, ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.” Bkz. el-Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Gazâlî, *Meâricü'l-Kuds* s. 88; el-Aclûnî, *Kesfû'l-Hafâ* 2/415.

² Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dinde ihlâslı olmak kaydıyla az bir amelin dahi yeteceğini beyan buyurmaktadır: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/341; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 1/244. Ayrıca Allah Teâlâ’nın ancak ihlâsla yapılan amelleri kabul buyuracağına dair bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8/140; ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/51.

³ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz. İbni Kays, *Kıra'd-Dayf* 1/95, 237; ez-Zehebi, *Târihu'l-İslâm* (354 tarihi vefatları) s. 103.

Yani: “Ben sevgi karşılığında bir rüşvet, ücret, karşılık, mükâfat istemiyorum. Çünkü karşılığında mükâfat veya sevap istenen sevgi zayıftır, devamsızdır.” Hatta hâlis sevgi, insanın yaradılışına ve annelerin kalbine koyulmuştur. İşte bu hâlis sevgiye tam mânâsıyla annelerin şefkati mazhardır. Onların o şefkat sırrıyla evlatlarına karşı sevgilerine bir mükâfat, bir rüşvet istemediklerine delil; ruhlarını, hatta belki ahiret saadetlerini çocukları için feda etmeleridir. Tavuk, bütün sermayesi kendi hayatı olduğu halde, yavrusunu köpeğin ağzından kurtarmak için –Hüsrev’in şahit olduğu üzere– kafasını ona kaptırır.

Dördüncü Mesele

Görünüşte sebepler vasıtasıyla gelen nimetleri, o sebepler adına almamak gerekir. Eğer o sebep irade sahibi değilse –mesela hayvan ve ağaç gibi– nimeti doğrudan doğruya Cenâb-ı Hak adına verir. Madem o, nimeti hal diliyle ¹ بِسْمِ اللَّهِ diyerek verir. Sen de Allah hesabına بِسْمِ اللَّهِ de, öyle al. Eğer o sebep irade sahibiyse بِسْمِ اللَّهِ demelidir; ondan ancak o zaman al, yoksa alma. Çünkü ² اَيُّهَا الْمَلَأَتْ اُذُنَكَ اَنْ تَقُولَ لَا تَنْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ اَيُّهَا الْمَلَأَتْ اُذُنَكَ اَنْ تَقُولَ لَا تَنْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ayetinin açık mânâsından başka işarî bir mânâsı şudur: “Nimetlerin asıl sahibi olan Cenâb-ı Hak’ı akla getirmeyen ve O’nun adına verilmeyen nimeti yemeyiniz!”

O halde hem veren hem alan بِسْمِ اللَّهِ demeli. Eğer veren بِسْمِ اللَّهِ demiyorsa fakat sen de almaya muhtaçsan بِسْمِ اللَّهِ de, onun üstünde Allah’ın rahmet elini gör, şükür ile öp ve ondan al. Yani nimete değil nimetin verilmesine bak, oradan da Nimetlerin Hakiki Sahibi’ni düşün. Böyle düşünmek bir şükürdür. Sonra o görünüşteki vasıtaya istersen dua et. Çünkü o nimet onun eliyle gönderildi.

Her şeyi görünüşteki sebeplere bağlayanları aldatan, iki şeyin beraber gelmesi veya bir arada bulunmasıdır ki, buna “iktiran” denilir. Onlar, o iki şeyi birbirinin sebebi zanneder. Bir şeyin yokluğu, bir nimetin var olmamasına sebebiyet verdiğinden, sanırlar ki, o şeyin varlığı da o nimetin varlığına sebeptir. Şükür ve minnet hislerini o şeye yönlendirir ve hataya düşerler. Çünkü bir nimetin varlığı, o nimetin verilmesi için lâzım olan bütün şartları gerektirir. Halbuki

¹ Allah’ın adıyla.

² “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!” (En’âm sûresi, 6/121).

o nimetin yokluğu, bir tek şartın yokluğuyla mümkündür. Mesela, bir bahçeyi sulayan kanalın kapağını açmayan adam, o bahçenin kurumasına ve nimetlerin çürümesine sebep olur. Fakat bahçedeki nimetlerin varlığı, o adamın hizmetinden başka yüzlerce başka şarta bağlı bulunmakla beraber, ancak hakiki sebep olan Allah'ın kudret ve iradesiyle meydana gelir. İşte bu aldatmacanın ne kadar aşikâr olduğunu anla ve her şeyi sebeplere bağlayanların nasıl hata ettiklerini gör!

Evet, iktiran ayrı, sebep ayrıdır. Nimet sana gelir; bir insanın sana karşı ihsan niyeti de o nimetle beraber meydana gelmiştir, fakat onun sebebi değildir. Asıl sebep, Allah'ın rahmetidir. Evet, o insan vermeyi niyet etmeseydi o nimet sana gelmezdi ve bu, nimetin yokluğuna sebep olurdu. Fakat zikredilen kaideye göre o ihsan niyeti, nimetin hakiki sebebi olamaz. Ancak gerekli yüzlerce şarttan biri olabilir. Mesela, *Risale-i Nur* talebeleri içinde Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerine mazhar bazı zâtlar (Hüsrev ve Refet gibi), iktiranı sebeple karıştırıp Üstadlarına fazla minnettarlık gösteriyorlardı. Halbuki Cenâb-ı Hak, onlara Kur'an dersinde verdiği istifade nimetiyle Üstadlarına ihsan ettiği ifade nimetini beraber kılmış, onları bir araya getirmiş. **Onlar der ki:** "Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi biz bu dersi alamazdık. Öyleyse onun ifadeleri, istifademize esas sebeptir."

Ben de derim ki:

Kardeşlerim! Cenâb-ı Hakk'ın bana da sizlere de verdiği nimet beraber gelmiştir, iki nimetin asıl sebebi de Allah'ın rahmetidir. Bir vakit ben de sizin gibi iktiranı asıl sebeple karıştırarak *Risale-i Nur*'un sizler gibi elmas kalemli yüzlerce talebesine çok minnettarlık hissediyor ve diyordum ki: "Bunlar olmasaydı benim gibi yarı ümmî bir biçare nasıl hizmet ederdi?" Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla verilen kutsî nimetten sonra, bana da bu hizmette başarı ihsan edilmiş. İkiisi yan yana gelmiş, birbirlerinin asıl sebebi olamazlar. Ben teşekkür yerine sizi tebrik ediyorum. Siz de minnettarlık yerine dua ediniz ve beni tebrik ediniz.

İşte bu Dördüncü Mesele'de, gafletin ne kadar derecelerinin bulunduğu anlaşılır.

Beşinci Mesele

Nasıl ki bir cemaatin malı tek bir kişiye verilse zulüm olur veya cemaate ait vakıflara bir insan el koysa zulmeder. Aynen öyle de, cemaatin gayretleriyle meydana gelen bir neticeyi veya cemaatin iyilikleriyle ortaya çıkan bir şerefi, bir fazileti o cemaatin reisine veya üstadına vermek hem cemaate, hem de o üstada veya reise zulümdür. Çünkü benliği okşar, gurura sevk eder. Kapıcı iken insana kendini padişah zannettirir ve böylece nefesine de zulmettirir. Belki bu, bir tür gizli şirke yol açar.

Evet, bir kaleyi fetheden bir taburun ganimetini, zaferini ve şerefini binbaşısı alamaz. Üstad ve mürşid, güzelliklerin asıl kaynağı kabul edilmemeli; onlara mazhar ve ayna bilinmelidir. Mesela sıcaklık ve ışık, sana bir ayna vasıtasıyla gelir. Güneşe karşı minnet duymak yerine aynayı o sıcaklığın ve ışığın kaynağı kabul edip güneşi unutarak ona minnettar olmak divaneliktir.

Evet, ayna korunmalı, çünkü mazhardır. *İşte mürşidin ruhu ve kalbi bir aynadır. Cenâb-ı Hak'tan gelen feyzi aksettirir, onun müridine ulaşmasına vesile olur. Ona feyiz noktasında, vesilelikten fazla makam verilmemesi gerekir.* Hatta bazen feyzin kaynağı kabul edilen bir üstad, onun ne mazharı ne de kaynağıdır. Belki ihlâsının saflığıyla, irtibatının kuvvetiyle ve nazarını ona yoğunlaştırmasıyla mürit, başka yoldan aldığı feyizleri üstadının ruhunun aynasından gelmiş görür. Nasıl ki bazı insanlar manyetizma vasıtasıyla bir aynaya dikkat ede ede hayalinde misal âlemine bir pencere açar, o aynada pek çok hayret verici şey görür. Halbuki aynada değil, belki aynaya dikkatli bakışı sebebiyle aynanın dışında, hayalinde bir pencere açılmıştır, aslında onu görmüştür. Bu yüzden bazen kusurlu bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha kâmil olabilir, döner şeyhini irşat eder ve şeyhinin şeyhi olur.

ON DÖRDÜNCÜ NOTA

Tevhide dair dört küçük “işaret”tir.

Birinci İşaret

Ey her şeyi sebeplere bağlayan insan! Diyelim ki, garip cevherlerle donatılmış hayret verici bir saray yapıldığını gördün. Onun inşasında kullanılan cevherlerin bir kısmı yalnız Çin’de bulunuyor olsun. Bir kısmının Endülüs’ten, bir kısmının Yemen’den, bir kısmının da Sibirya’dan başka yerde bulunmadığını farz edelim. Bina yapılırken aynı gün içinde doğudan ve batıdan, kuzeyden ve güneyden o cevherli taşların kolaylıkla getirilip işlendiğini görsen, o sarayı yapan ustanın bütün yeryüzüne hükmeden mucize sahibi bir Hâkim olduğundan hiç şüphelenir mi?

İşte her bir canlı öyle ilahî bir saraydır. Bilhassa insan, o sarayların en güzeli ve en hayret vericisidir. İnsan denilen bu sarayın cevherlerinin bir kısmı ruhlar âleminde, bir kısmı misal âleminde ve Levh-i Mahfuz’dan, bir kısmı da hava âleminde, nur âleminde, maddî âlemden gelir. Hem insanın ihtiyaçları ebediyete uzanmış, emelleri göklere ve yeryüzünün her yerine yayılmış; bağları, alâkaları dünya ve ahirete dağılmıştır. O, hayret verici, garip bir saraydır.

İşte ey kendini insan zanneden insan! Madem mahiyetin böyledir; seni yaratan ancak dünya ve ahiret birer menzili, yeryüzü ve gökler birer sayfası, ezel ve ebed dünü ve yarını hükmünde onlarda tasarruf eden bir Zât olabilir. Evet, insanın mâbudu, sığınağı ve kurtarıcısı ancak öyle bir Zât olabilir ki; yeryüzüne ve göklere hükmeder, dünyanın ve ahiretin dizginlerine sahiptir.

İkinci İşaret

Bazı ahmaklar güneşi tanımadıkları için bir aynada onun yansımalarını görünce aynayı sevmeye başlar. İçindeki güneş kaybolmasını diye şiddetli bir hisle aynayı muhafaza etmeye çalışır. O ahmak ne vakit güneşin, aynanın ölmesiyle ölmediğini, kırılmasıyla yok olmadığını fark ederse bütün sevgisini gökteki güneşe çevirir. Anlar ki, aynada görünen güneş aynaya tâbi değil, devamlılığı ona bağlı

değildir. Belki aynayı o hale getiren ve parlamasına, aydınlanmasına yardım eden güneştir. Güneş ona değil, aynanın hayat veren parlamışının devamı güneşin cilvesine bağlıdır.

Ey insan! Senin kalbin, özün ve mahiyetin bir aynadır. Yaradılışında ve kalbinde bulunan şiddetli bekâ aşkı o ayna için, kalbin ve mahiyetin için değildir. Belki o aynada, aynanın kabiliyetine göre cilvesi bulunan Bâkî-i Zülcelâl'e karşıdır ki, ahmaklığın sebebiyle o aşkın yüzü başka yere dönmüştür. Madem öyledir, اِنَّتَ الْبَاقِي de! Yani: "Madem Sen varsın ve bâkisin; fânîlik ve yokluk bize ne isterse yap-sın, mühim değil!"

Üçüncü İşaret

Ey insan! Hakîm Yaratıcının senin mahiyetine koyduğu en hayret verici hallerden biri şudur ki, bazen dünyaya sığamayıp zindanda boğazı sıkılan bir adam gibi "Of, of!" diyerek dünyadan daha geniş bir yer istediğin halde, zerre kadar bir şeyin, bir hatıranın, bir ânın içine girip yerleşebiliyorsun. Koca dünyaya sığmayan kalbin ve düşüncelerin, o zerreciğe sığıyor. En şiddetli hislerinle o dakikada, o hatıracıkta dolaşıyorsun.

Cenâb-ı Hak senin mahiyetine öyle bir manevî donanım ve öyle latifeler koymuştur ki, onlardan bazıları dünyayı yutsa doymaz. Bazıları ise içine bir zerreyi sığdıramaz. Baş koca bir taşı kaldırdığı halde, göz bir saç telini kaldıramadığı gibi; bazı latifeler de bir saç teli kadar bir ağırlığa, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hale dayanamaz. Hatta bazen söner, ölür. Madem öyledir; sakın, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokmada, bir kelimede, bir danede, bir parıltıda, bir işaretle, bir öpmeye batma! Dünyayı yutan büyük latifelerini onlarda batırma! Çünkü çok küçük şeyler var ki, bir yönüyle çok büyük şeyleri yutar. Nasıl ki gök, yıldızlarıyla beraber küçük bir cam parçasının içine girebiliyor. İşlediğin amellerin çoğu ve ömrünün büyük kısmının sayfaları hardal tanesi kadar küçük hafızana sığıyor. Aynen bunu gibi, çok basit ve küçük şeyler var ki, öyle büyük şeyleri bir yönüyle yutar, içine alır.

¹ Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâkî!

Dördüncü İşaret

Ey dünyaya tutkun insan! Çok geniş zannettiğin dünyan, dar bir kabir hükmündedir. Fakat o kabir gibi dar menzilin duvarları camdan olduğu için birbiri içinde aksedip göz alabildiğine genişler. Kabir gibi darken, bir şehir kadar geniş görünür. Çünkü o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman ve sol duvarı olan gelecek zaman aslında var olmadıkları halde iç içe aksedip gayet kısa ve dar olan içinde bulunduğu zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, var olmayan bir dünyayı mevcut zannedersin.

Nasıl bir çizgi süratli hareket ederse bir yüzey gibi geniş görünür, oysa aslında ince bir çizgidir. Aynen öyle de, senin dünyan hakikatte dardır, fakat gafletinle, vehim ve hayallerinle duvarları çok genişleştirmiştir. O dar dünyada, bir musibetin tahrikiyle kımıldasan başını çok uzak zannettiğin bir duvara çarparsın. Başındaki hayal uçar, uykun kaçır. O vakit anlarsın ki, o geniş dünya kabirden daha dar, köprüden daha geçit vermezdir. Zamanın ve ömrün şimşekten daha çabuk geçer, hayatın bir çaydan daha süratli akar.

Madem dünya hayatı, cismanî ve hayvanî yaşayış böyledir. *Hayvanî isteklerin için yaşamaktan kurtul, cismaniyeti bırak, kalbin ve ruhun hayat mertebesine gir. Var zannettiğin o sözde geniş dünyadan daha geniş bir hayat dairesi, bir nur âlemi bulursun. İşte o âlemin anahtarı, marifetullah ve vahdaniyet sırlarını ifade eden* لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ *mukaddes kelimesini kalbe söyletmek ve ruha işletmektir.*

ON BEŞİNCİ NOTA

Üç “mesele”dir.²

Birinci Mesele

Hafız isminin kusursuz tecellisine işaret eden *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا* ayetidir. Kur'an-ı Hakîm'in bu hakikatine

¹ “Allah'tan başka ilah yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19).

² İkinci ve Üçüncü Mesele'ler Yirmi Dördüncü Lem'a olan *Tesettür Risalesi*'dir.

³ “Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.” (Zilzâl sûresi, 99/7-8).

delil istersen, Kitab-ı Mübîn cetveli üstünde yazılan şu kâinat kitabının sayfalarına bak. Hafız isminin büyük tecellisini ve bu ayet-i kerimenin büyük bir hakikatinin benzerini pek çok yönden görebilirsin.

Mesela: Ağaçların, çiçeklerin ve otların çeşitli tohumlarından bir avuç al. O birbirinden farklı tohumların, cinsleri birbirinden ayrı, türleri başka olan çiçek, ağaç ve otların küçük sandıkları hükmündeki bir avuç tohumu karanlıkta kesif, basit ve cansız bir toprağa serp. Sonra ölçsüz, eşyayı fark etmeyen ve yönünü nereye çevirsen oraya giden basit su ile sula. Ardından her sene görülen haşrin meydana gelen bahar mevsiminde gel, bak! Gök gürültüsü ile vazifeli meleğin baharda İsrâfil misali Sûr'a üfler gibi yağmura bağırması, yer altına gömülen çekirdeklere ruh üfleyip müjdelemesi vaktine dikkat et: O son derece karışık, birbirine karışmış ve benzer tohumcuklar, Hafız isminin tecellisi altında tam bir itaat ile hatasız olarak Fâtır-ı Hakîm'den gelen yaratılış kanunlarına uyuyorlar. O kanunlara öyle uygun hareket ediyorlar ki, onların o hareketlerinde bir şuurun, basiretin, kastın, iradenin, ilmin, kemâlin ve hikmetin parladığı görülüyor. Zira görüyorsun ki, birbirine benzeyen o tohumcuklar birbirinden ayrılıyor.

Mesela bir tohumcuk incir ağacı oluyor. Hakîm Yaratıcının niyetlerini başımızın üstünde serpmeye başlıyor, dallarının elleriyle bize uzatıyor. İşte görünüşte ona benzeyen başka iki tohumcuk ise günebakan ve hercaî menekşe gibi çiçekler veriyor, bizim için süsleniyor. Yüzümüze gülüyor, kendilerini bize sevdirenler. Daha başka bir kısım tohumcuklar güzel meyveler veriyor, sümbül ve ağaç oluyor. Güzel tat, koku ve şekilleriyle iştahımızı açıp kendi nefislerine nefislerimizi davet ediyor ve kendilerini müşterilerine feda ediyorlar. Ta ki bitkilerin hayat mertebesinde hayvanların hayat mertebesine yükselsinler. Başka örnekleri de bunlara kıyasla. O tohumcuklar öyle boy atıp geliyor ki, bir avuç tohum, çeşitli ağaçlarla ve çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçiyor. İçinde hiçbir hata, hiçbir kusur bulunmuyor. ¹ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ¹ işaret ediyor. Her bir tohum, Hafız isminin cilvesiyle ve ihsanıyla, kendisine cinsinin ve

¹ “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur?” (Mülk sûresi, 67/3).

aslının malından verilen irsiyeti, karıştırmadan, noksansız muhafaza edip gösteriyor.

İşte bunlar, şu son derece harika muhafazayı gerçekleştiren Hafız Zât'ın, kıyamet ve haşirde hafiziyetinin büyük tecellisini göstereceğine kati bir işarettir.

Evvel, şu kıymetsiz, geçici, fânî tavırlardaki bu derece kusursuz, hatasız hafiziyet cilvesi, ebedî tesiri ve büyük kıymeti bulunan emanet-i kübrâ yükünü taşıyan ve yeryüzünün halifesi¹ olan insanın fiillerinin, eserlerinin, sözlerinin, sevap ve günahlarının kusursuz bir dikkatle muhafaza edileceğine ve hesabının görüleceğine kesin bir delildir.

*Acaba insan başıboş kalacağını mı zannediyor?*² *Hâşâ! O, ebediyete gönderilecektir; ebedî saadet veya daimî azap onu bekliyor. Küçük büyük, az çok her amelinden hesaba çekilecek. Ya iltifat göreceksin ya da tokat yiyecek.* İşte hafiziyetin bu büyük cilvesine ve zikredilen ayetin hakikatine hadsiz ve hesapsız şahitler vardır. Bu meselede gösterdiğimiz şahitler, denizden bir damla, dağdan bir zerre hükmündedir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ Bkz. Bakara sûresi, 2/30.

² Bkz. "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!" (Kıyâmet sûresi, 75/36).

³ "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

On Sekizinci Lem'a

Teksir *Lem'alar* ve *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* eserlerinde neşredilmiştir.

On Dokuzuncu Lem'a

İktisat Risalesi

İktisat ve kanaate, israf ve savurganlığa dairedir.

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا¹

Şu ayet-i kerime, iktisadı, yani tutumlu olmayı kesin bir şekilde emredip israfı açıkça yasaklayarak gayet mühim bir hikmet dersi veriyor. Bu meselede yedi “nükte” var.

BİRİNCİ NÜKTE

Rahîm Yaratıcımız, insana verdiği nimetlerin karşılığında şükür istiyor.² İsrâf şükre zıttır, nimete karşı, sonu hüsrân olan bir hafife almadır. İktisat ise nimete, kazançlı bir hürmet göstermedir.

Evet, iktisat hem manevî bir şükür, hem nimetlerdeki ilahî rahmete karşı hürmet, hem kesin bir bereket sebebi, hem bedene perhiz gibi bir sağlık kaynağı, hem insanı manevî dilencilığe düşmekten kurtaracak bir izzet vesilesi, hem de nimetlerin içindeki lezzeti hissetmeye ve lezzetsiz gibi görünen nimetlerdeki lezzeti tatmaya kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise bütün bu hikmetlere zıt olduğundan, vahim neticeler doğurur.

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf sûresi, 7/31).

² Bkz. “Eğer şükrederseniz nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim sûresi, 14/7).

İKİNCİ NÜKTE

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray ve muntazam bir şehir suretinde yaratmıştır. Dildeki tat alma duyusu bir kapıcı hükmündedir; sinir ve damarlar tat alma duyusu ile vücudun merkezindeki mide arasında telefon ve telgraf telleri gibi haberleşmeyi sağlar, ağza gelen maddeyi o damarlar vasıtasıyla haber verir. O madde beden ve mide için lüzumlu değilse dil “Yasaktır!” der, onu dışarı atar. Bazen de bedene faydası olmamasının yanında zararlı ve acı ise hemen dışarı atıp tükürür.

İşte madem ağızdaki tat alma duyusu bir kapıcıdır ve mide, bedeni idare eden bir efendi ve hâkimdir. O saraya veyahut şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nevinden onun ancak beş derecesini vermek uygun olur, daha fazlasını değil. Ta ki kapıcı gururlanıp baştan çıkarak vazifesini unutmaz, fazla bahşiş veren ihtilâlcileri saraya sokmasın.

İşte bu sırra dayanarak, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Biri peynir ve yumurta gibi besleyici maddelerden bir kuruşluk, diğer lokma ise en güzel baklavadan on kuruşluk olsun. Bu iki lokma ağza girmeden, büyüklik bakımından farkları yoktur, eşittirler; boğazdan geçtikten sonra vücudun beslenmesinde de yine eşittirler, hatta bazen bir kuruşluk peynir daha besleyicidir. Yalnız ağızdaki tat alma duyusunu okşamak bakımından aralarında yarım dakikalık bir fark var. Yarım dakikanın hatırı için bir kuruş yerine on kuruş vermenin ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu düşünölsün.

Evet, sarayın hükümdarına gelen hediye bir kuruş olduğu halde, kapıcıya dokuz katı bahşiş vermek kapıcıyı baştan çıkarır, ona “Hâkim benim.” dedirtir. Kim fazla bahşiş ve lezzet verirse onu içeriye sokacak, ihtilâle yol açacak, midede yangın çıkaracak, insanı “Aman doktor gelsin, hararetimi düşörsün, ateşimi söndörsün.” demeye mecbur bırakacaktır.

İşte iktisat ve kanaat, Allah'ın hikmetine uygun hareket etmektir. İktisatlı insan tat alma duyusunu kapıcı hükmünde tutup ona göre bahşiş verir. İsfraf ise o hikmete zıt olduğu için insan hemen tokat yer, midesi karışır, hakiki iştahını kaybeder. Müsrif kimse yemeklerin çok

çeşitli olmasından kaynaklanan sunî, yalancı bir iştahla yer, hazımsızlık çeker, hastalanır.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

İkinci Nükte’de, tat alma duyusu kapıcıdır, dedik. Evet, gaflet içinde olan, ruhen yükselmemiş ve şükür mesleğinde ileri gitmemiş insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun vereceği lezzete aldanıp israfa girmemek ve on kat fazla fiyata çıkmamak gerekir.

Fakat hakiki şükredenlerin, hakikat ve kalb ehlinin tat alma duyusu –Altıncı Söz’deki kıyaslamada beyan edildiği gibi– Cenâb-ı Hakk’ın rahmet mutfağına bir nâzır ve müfettiş hükmündedir. O duyu, yiyecekler sayısınca küçük terazilerle Cenâb-ı Hakk’ın çeşit çeşit nimetini tartma ve tanıma, manevî bir şükür suretinde bedene, mideye haber verme vazifesi görür.

İşte bu sebeple tat alma duyusu yalnız bedene bakmıyor. Kalbe, ruha ve akla da bakması yönüyle onun midenin üstünde bir hükmü ve makamı var.

İnsan israf etmemek, sırf şükür vazifesini yerine getirmek, Cenâb-ı Hakk’ın türlü nimetlerini hissedip tanımak kaydıyla ve meşru olmak, zillate ve dilenciliğe yol açmamak şartıyla lezzeti isteyebilir. Tat alma duyusunu taşıyan dilini şükürde kullanmak maksadıyla lezzetli yiyecekleri tercih edebilir. İşte bu hakikate işaret eden bir hadise ve Gavs-ı Âzam’ın bir kerameti:

Bir zamanlar Hazreti Gavs-ı Âzam Şeyh Geylânî’nin (*kaddesallâhu sirrah*) terbiyesinde, nazlı ve ihtiyar bir hanımın bir evladı varmış. O muhterem ihtiyar kadın, oğlunun hücreğine gitmiş, bakmış ki, bir parça kuru, siyah ekmek yiyor. O riyazetten kaynaklanan zayıflığı kadının şefkatini uyandırmış, oğluna acımış. Sonra şikâyet için Hazreti Gavs’ın yanına gitmiş. Bakmış ki, Hazreti Gavs kızartılmış bir tavuk yiyor. Kadın nazlı bir şekilde şöyle demiş:

“Ey Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor, sen tavuk yiyorsun!”

Hazreti Gavs tavuğa: **قُمْ يَا ذَنْ اَللّٰهُ** demiş. O pişmiş tavuğun kemikleri toplanmış, tavuk olarak yemek kabından dışarı çıkmış. Sonra Hazre-

¹ Allah’ın izniyle kalk (diril).

ti Gavs demiş ki: “Ne zaman senin oğlun da bu dereceye gelirse o zaman o da tavuk yesin.”¹

Bu hadise, sözüne güvenilir ve emin birçok zâttan Hazreti Gavs gibi harika kerametlere mazhariyeti dünyaca meşhur bir velinin kerameti olarak, yanlışlığına ihtimal bulunmayacak derecede kesin manevî haberlerle nakledilmiştir.

İşte Hazreti Gavs'ın bu sözünün mânâsı şudur: *Ne vakit oğlunun ruhu bedenine, kalbi nefesine, aklı midesine hâkim olursa ve lezzeti şükür için isterse o vakit leziz şeyleri yiyebilir...*

DÖRDÜNCÜ NÜKTE

“İktisatlı olan, ailece geçim derdi çekmez.” mealindeki *لَا يَغُولُ مَنْ افْتَصَدَ*² hadis-i şerifinin sırrıyla, *tutumlu ve kanaatli davranan, ailece çok geçim sıkıntısı, zahmet ve zorluk çekmez.*

Evet, iktisadın kesin bir bereket ve rahat geçinme sebebi olduğuna o kadar açık deliller var ki, hadde hesaba gelmez.³ Mesela ben bizzat yaşadım, bana hizmet ve arkadaşlık eden zâtların şehadetiyle diyorum ki: İktisat sayesinde bazen bire on bereket gördüm, arkadaşlarım da buna şahit oldular. Hatta dokuz sene –şimdi otuz sene– evvel⁴ benimle beraber Burdur’a sürgün edilen varlıklı zâtlardan bir kısmı, parasızlık yüzünden zillete ve sefalete düşmemem için zekâtlarını bana kabul ettirmeye çok uğraştılar. O zengin zâtlara dedim ki: “Gerçi param pek azdır, fakat iktisadım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim.” Tekrar tekrar ve ısrarlı tekliflerini reddettim.

Dikkate değerdir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını vermeyi teklif edenlerin bir kısmı israf yüzünden borçlandı. Allah’a hamdolsun, o az para iktisat bereketiyle bana yedi sene kâfi geldi, yüz suyumu döktürmedi, beni insanlara muhtaç etmedi. Bir hayat düsturum olan “insanlardan istiğna” kaidemi bozmadı.

Evet, kanaat etmeyen, zillete, mânen dilencililiğe ve sefalete düşebilir.

¹ el-Geylânî, *Gunyetü't-Tâlibîn* s. 502; en-Nebhânî, *Câmiu Kerâmâtî'l-Evliyâ* 2/203.

² Bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/447; İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/331.

³ “Harcama yaparken tasarruflu davranmak, geçimin yarısıdır.” anlamındaki hadis için bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 7/25; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/254.

⁴ 1926 yılı.

Bu zamanda israf ile saçıp savrulacak para çok kıymetlidir. Karşılığında bazen haysiyet, namus ve rüşvet isteniyor. Bazen dinî mukaddesler satın alınıyor, karşılığında uğursuz bir para veriliyor. Demek, yüz kuruşluk bir mala bedel yüz liralık zarar edilir.

İnsan eğer iktisatlı davranarak zaruri ihtiyaçlarıyla yetinip masraflarını azaltsa, ¹ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا سِرِّيًّا ve الله هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ² ayetinin açık beyanıyla, yaşayacak kadar rızkını ummadığı tarzda bulacaktır. Çünkü ayet bunu taahhüt ediyor. Evet, rızık iki çeşittir:³

Biri: Hakiki rızıktır ki, insan onunla yaşar. Bu ayetin hükmü ile o rızık, Allah'ın teminatı altındadır. İnsan iradesini kötüye kullanarak karışmazsa o zaruri rızık herhalde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne de izzetini feda etmeye mecbur kalır.

İkincisi: Meczâî rızıktır; suiistimallerle zaruri olmayan ihtiyaçlar zaruri hükmüne geçer, insan görenek belâsıyla tiryaki olup onları terk edemez. İşte bu rızık, Rabbanî taahhüt altında olmadığı için onu elde etmek, bilhassa bu zamanda çok pahalıdır. İnsan o bereketsiz, uğursuz malı, başta izzetini feda edip zilleti kabullenerek, bazen alçak insanların ayaklarını öpecek kadar mânen dilenci vaziyetine düşerek, bazen de ebedî hayatının nuru olan dinî mukaddeslerini feda ederek alır.

Bu fakirlik ve zaruret zamanında, vicdan sahiplerinin aç ve muhtaç olan hemcinslerinin eleminden duyduğu üzüntü, gayrimeşru bir surette kazanılan o parayla alınan lezzeti, eğer o insanda vicdan varsa, acılaştırır. *Böyle acayip bir zamanda, şüpheli mallarda zaruri olanla yetinmek lâzımdır. Çünkü* إِنَّ الضَّرْوَةَ تَقْدَرُ بِقَدَرِهَا⁴ *sırrıyla, mecbur kalınırsa haram maldan zaruri olan kadar alınabilir; fazlası altınamaz.*⁵ *Evet, çaresiz insan, murdar etten doyuncaya kadar yiyemez,*

¹ “Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır.” (Zâriyât sûresi, 51/58).

² “Yeryüzünde kimıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah'a ait olmasın.” (Hûd sûresi, 11/6).

³ Biri, elde etmek için gayret sarf edilen rızık; diğeri de gayret sarf edilmeden gelen rızık olmak üzere rızık iki çeşit olduğuna dair bkz. el-Cürcânî, *Târîhu Cürcân* s. 366. Ayrıca, *zahir* ve *batın* olmak üzere iki tür rızık olduğuna dair bkz. el-Gazâlî, *el-Maksadü'l-Esnâ* s. 85-86.

⁴ “Zaruretlar ancak miktarı kadar takdir olunur.” (Bkz. *Mecelle* s. 12, madde 22).

⁵ Bkz. “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni

ancak ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç insanın huzurunda tam bir lezzet alarak fazla yenmez.

İktisadın izzet ve kemâl sebebi olduğuna işaret eden bir hadise:

Bir zaman, cömertliğiyle dünyaca meşhur Hâtem-i Tâî büyük bir ziyafet verir. Misafirlerine bolca hediye dağıtıp çölde gezmeye çıkar. Bakar ki, ihtiyar, fakir bir adam dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş; dikenler vücuduna batıyor, kanatıyor.

Hâtem ona şöyle der: “Hâtem-i Tâî büyük bir ziyafet veriyor, hediyeler dağıtıyor. Sen de oraya git, beş kuruşluk çalı yüküne karşılık beş yüz kuruş alırsın.”

O kanaatkâr ihtiyar cevap verir: “Ben bu dikenli yükümü izzetimle çeker, taşıyım. Hâtem-i Tâî’nin minnetini kabul etmem.”

Sonra Hâtem-i Tâî’ye sorarlar: “Sen kendinden daha civanmert, aziz birine rastladın mı?”

Der ki: “Çölde rast geldiğim, iktisada dikkat eden o ihtiyarı kendimden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm.”¹

BEŞİNCİ NÜKTE

Cenâb-ı Hak kusursuz keremiyle, nimetlerinin lezzetini en fakir insana en zengin insan gibi, gedâya, yani fakire padişah gibi tattırıyor. Evet, bir fakirin açlık ve iktisat vasıtasıyla bir parça kuru siyah ekmekten aldığı lezzet, bir padişahın veya zenginin israftan gelen usançla ve iştahsızlıkla yediği en güzel baklavadan duyduğu lezzetten daha fazladır.

Hayret vericidir ki, bazı müsrif, savurgan insanlar böyle iktisatlı olanları cimrilikle itham ediyor. Hâşâ! *İktisat, izzet ve cömertliktir. Cimrilik ve zillet, müsriflerin ve savurganların görünüşteki cömertliklerinin içyüzüdür.* Bu risalenin telif edildiği sene² Isparta’daki hücremde cereyan eden ve bu hakikati doğrulayan bir hadise:

haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırımdan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki, Allah çokça başlayan, çokça esirgeyendir.” (Bakara sûresi, 2/173).

¹ Buradaki onurlu tavrı ifade eden bir hadis-i şerif için bkz. Buhârî, *müsâkât* 13, *zekât* 50, *büyü*’ 15; İbni Mâce, *zekât* 25; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/167.

² 1935 yılı.

Kaideme ve hayat düsturlarıma aykırı bir şekilde, bir talebem iki buçuk okkaya yakın balı hediye olarak almam için ısrar etti. Ne kadar hediye kabul etmeme düsturumu ileri sürdüysem de ikna olmadı. Mecburen yanımdaki üç kardeşime yedirmek için ve Şaban-ı Şerif ve Ramazan'da o baldan iktisat ile otuz-kırk gün üç kişi yesin, tatlısız kalmasın ve getiren de sevap kazansın diye düşünerek, "Alınız." dedim. Bir okka bal da bende vardı. O üç arkadaşım, gerçi dosdoğru ve iktisadî takdir eden zâtlardı. Fakat her nedense birbirine ikram etmek, her biri ötekinin nefsinı okşamak ve arkadaşını kendi nefsine tercih etmek suretiyle, bir bakıma yüce bir hasletle, iktisadî unuttular. İki buçuk okka balı üç gecede bitirdiler. Gülererek dedim ki:

"O bal ile otuz-kırk gün ağzınızı tatlandırıcaktım. Siz otuz günü üçe indirdiniz. Afiyet olsun."

Fakat ben kendi bir okka balımı iktisatlı harcadım. Bütün Şaban ve Ramazan'da hem ben yedim hem de –Allah'a hamdolsun– o kardeşlerimin her birine iftar vaktinde birer kaşık vermem¹ HAŞİYE mühim sevaba vesile oldu.

Görenler, o halimi belki cimrilik saymışlardır. Öteki kardeşlerimin balı üç gecede bitirmelerini bir civanmertlik kabul edebilirler. Fakat cimrilik gibi görünen o vaziyetin altında yüce bir izzet, büyük bir bereket ve yüksek bir sevap gizlendiğini gördük. O israf ve sözde civanmertlik ise vazgeçilmeseydi, dilencilik ve başkalarının eline açgözlülükle, beklentiyle bakmak gibi, cimrilikten çok daha aşağı bir hali netice verirdi.

ALTINCI NÜKTE

İktisat ile cimrilik arasında çok fark var. Tevazu, nasıl ki kötü ahlâktan sayılan zillate düşmekten mânen ayrı fakat görünüşte ona benzeyen, övülmüş bir haslettir. Ve vakar, nasıl ki kötü hasletlerden olan kibirden mânen ayrı fakat görünüşte ona benzer, övülmüş bir vasıftır. Aynen öyle de, Hazreti Peygamber'in (aleyhissalâtu vesselam) yüce ahlâkından ve Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki hikmetli nizamının esaslarından olan iktisadın² sefillik, hasislik, açgözlülük ve hırsın bir karışımı

¹ HAŞİYE Büyükçe bir çay kaşığı ile.

² İktisadın, peygamberliğin yirmi beş parçasından biri olduğuna dair bkz. Ebû Dâvûd, edeb 2; Ahmed İbni Hanbel, el-Müsne'd 1/296.

olan cimrilikle hiç alâkası yoktur. Yalnız görünüşte bir benzerlik var. Bu hakikati doğrulayan bir vaka:

Sahabenin meşhur yedi Abdullah'ından¹ olan Abdullah İbni Ömer² Hazretleri, Resûlullah'ın halifesi Fâruk-u Âzam Hazreti Ömer'in (*radiyallâhu anhu*) en mühim ve büyük oğludur, sahabe âlimlerinin en seçkinlerindendir. O mübarek zât çarşıda alışveriş yaparken bir kuruşluk bir meselede iktisat ve ticaretin esası olan emniyet ve istikameti³ gözetmek için şiddetli bir şekilde münakaşa etmiş. Bir sahabi onu görmüş ve yeryüzünün şanlı halifesi Hazreti Ömer'in oğlunun bir kuruş için münakaşasını hayret verici bir cimrilik zannederek onun ardına düşmüş, vaziyeti anlamak istemiş. Bakmış ki, Hazreti Abdullah mübarek evine girerken kapıda fakir bir adam görüp biraz onunla meşgul olduktan sonra yanından ayrılmış. Ardından evinin ikinci kapısından çıkarken orada bir başka fakir görmüş. Onun yanında da biraz durup ayrılmış. Uzaktan bakan o sahabi merak etmiş. Gidip fakirlere sormuş:

“İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?”

İkisi de demişler ki: “Bana bir altın verdi.”

O sahabi, “Fesühbânallah! Çarşıda bir kuruş için böyle münakaşa etsin de, sonra evinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden tam bir gönül rızası ile versin!” diye düşünmüş. Sonra Hazreti Abdullah İbni Ömer'i görünce demiş ki:

“Ya İmam! Bu vaziyeti anlayamadım. Sen çarşıda böyle yaptın, evinde de şöyle yapmışsın.”

Hazreti Abdullah İbni Ömer cevap vermiş:

“Çarşıdaki vaziyet iktisadın, aklın hakkını vermenin, alışverişin esası ve ruhu olan emniyetin ve doğruluğu korumanın gereğidir; cimrilik değildir. Evimdeki vaziyet ise kalbin şefkatinden ve ruhun kemâlinden doğan bir haldir. Ne o cimriliktir ne de bu israftır.”

¹ Peygamber Efendimiz (*sallallâhu aleyhi ve sellam*) döneminde Abdullah ismiyle anılan iki yüz sahabiden en meşhurları yedi Abdullah'tır ki bunlar: Abdullah İbni Abbâs, Abdullah İbni Ömer, Abdullah İbni Mes'ûd, Abdullah İbni Revâha, Abdullah İbni Selam, Abdullah İbni Amr İbnü'l-Âs, Abdullah İbni Ebî Evfâ'dır (*Allah hepsinden razı olsun*).

² Abdullah İbni Ömer'in hayatı için bkz. İbni Abdilberr, *el-istiâb* 3/950-953; İbni Hacer, *el-isâbe* 4/181-187.

³ Doğru sözlü ve güvenilir tüccarların, nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraber olduğuna dair bkz. Tirmizî, *büyû* 3; İbni Mâce, *ticârât* 1; Dârimî, *büyû* 8.

İmam-ı Âzam, bu sırra işaret olarak لَا إِشْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِي الْإِشْرَافِ demiştir. Yani: “*Hak edenlere hayırda ve ihsanda bulunmakta israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur.*”¹

YEDİNCİ NÜKTE

İsraf, hırsı netice verir. Hırsın da üç neticesi var.

Birincisi

Kanaatsizliktir. Kanaatsizlik, çalışma şevkini kırar. İnsanı şükür yerine şikâyet ettirir, tembelliğe atar. Meşru ve helâl olan az malı² HAŞİYE terk ettirip gayrimeşru ve zahmetsiz kazanılan malı aratır. İnsan o yolda izzetini, belki haysiyetini feda eder.

İkincisi

Mahrumiyet ve hüsrandır. Arzu ettiği şeyi elinden kaçırmak, hor görülmeye maruz kalmak, kolaylıktan ve yardımlaşmadan mahrum olmaktır. Hatta الْحَرِيضُ خَائِبٌ خَاسِرٌ³ yani, “*Hırs, hüsranın ve başarısızlığın sebebidir.*” şeklindeki darbimeseli doğrular.

Hırsın ve kanaatin tesiri, canlılar âleminde gayet geniş bir düstur ile cereyan ediyor. Mesela, rızka muhtaç ağaçların fitrî bir şekilde kanaat etmeleri rızıklarının onların ayağına getirdiği gibi, hayvanların hırsla zorluk ve noksanlık içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin muazzam faydasını gösterir.

Hem bütün zayıf yavruların hal dilleriyle kanaat etmeleri, süt gibi tatlı bir gıdanın ummadıkları yerden onlara akması ve canavarların hırsla noksan ve kirli rızıklarına saldırması, davamızı parlak bir şekilde ispat ediyor.

Hem semiz balıkların kanaatkârca vaziyetlerinin rızıklarının mükemmelce elde etmelerine vesile olması, tilki ve maymun gibi zeki hayvanların

¹ Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 1/262; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 7/110; el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 5/454.

² HAŞİYE İktisatsızlık yüzünden tüketiciler çoğalır, üreticiler azalır. Herkes gözünü hükümet kapısına diker. O vakit toplum hayatının esası olan “sanat, ticaret ve ziraat” noksanlığa uğrar. O millet de gerileyip alçalır, fakir düşer.

³ Bkz. İbni Kays, *Kıra'd-Dayf* 4/301; el-Meydânî, *Mecmeu'l-Emsâl* 1/214.

hırsla rızıklarının peşinde dolaşmalarına rağmen yeterince bulamadıkları için cılız ve zayıf kalması, yine hırsın ne derece zahmet sebebi, kanaatin ise ne kadar rahata vesile olduğunu gösterir.

Hem Yahudi milletin¹ hırsla, faizle, hile dolabıyla rızıklarını zilletli ve sefil, gayrimeşru bir şekilde ve ancak yaşayacak kadar bulmaları, bedevîlerin ise kanaatkârca vaziyetleri içinde izzetle yaşamaları ve kâfi rızık elde etmeleri yine davamızı açıkça ispatlar.

Hem pek çok âlimin² HAŞİYE ve edibin³ HAŞİYE zekâlarından kaynaklanan bir hırs yüzünden fakirliğe düşmeleri, birçok aptal ve iktidarsızın ise yaradılıştan gelen, kanaatkârca vaziyetleri ile zenginleşmesi,⁴ helâl rızkın iktidar ve iradeye göre değil, acze ve fakrını göstermeye göre geldiğini kesinlikle ispat eder. Helâl rızık, iktidar ve irade ile ters orantılıdır. Çünkü çocukların iktidarı ve iradesi arttıkça rızık azalır, uzaklaşır, ağırlaşır.⁵ *الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يُفْنَى* hadisinin sırrıyla *kanaat, rahatça geçinmek ve yaşamak için bir defnedir. Hırs ise bir hüsrân ve sefalet kaynağıdır.*

Üçüncüsü

Hırs, ihlâsı kırar, ahireti kazanmak için yapılan amelleri zedeler. Çünkü takva sahibi bir insanda hırs varsa halkın kendisine alâka göstermesini ister. Bunu isteyen ise tam ihlâsı bulamaz. Bu netice çok mühimdir, çok dikkat etmek gerekir.

¹ Bu hususu ifade eden bazı ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/61, 96.

² HAŞİYE İran'ın adil padişahlarından Nüşîrevân-ı Âdil'in veziri, zekâsıyla meşhur bir âlim olan Büzürmehr'e (Büzürg-Mihr) sormuşlar:

“Neden âlimler idarecilerin kapısında görünüyor da idareciler âlimlerin kapısında görünmüyor. Halbuki ilim, idareciliğin üstündedir?” Şöyle cevap vermiş:

“Âlimlerin ilminden, idarecilerin cehaletindendir.” Yani idareciler, cehaletlerinden ilmin kıymetini bilmiyorlar ki, âlimlerin kapısına gidip ilim arasınlar. Âlimler ise marifetlerinden mallarının kıymetini bildikleri için idarecilerin kapısında arıyorlar. İşte Büzürmehr, âlimlerin fakr ve zilletlerine sebep olan zekâlarının neticesi olan hırslarını zarif bir surette tevil ederek bu soruya nazik bir şekilde cevap vermiştir.

Hüsrev

³ HAŞİYE Bunu doğrulayan bir hadise: Fransa'da ediplere iyi dilencilik yaptıkları için dilencilik vesikası veriliyor.

Süleyman Rüşdü

⁴ Bu hususu ifade eden bir hadis-i şerif için bkz. ed-Deylemî, *el-Müsned* 4/385.

⁵ “Kanaat, bitmek tükenmek bilmeyen bir hazinedir.” (Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 7/84; el-Beyhakî, *ez-Zühd* 2/88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/133).

Kıscası: İsrâf, kanaatsizliği netice verir. Kanaatsizlik ise çalışma şevkini kırar, insanı tembelliğe atar, hayatından şikâyet kapısını açar, sürekli şikâyet ettirir.¹ HAŞİYE İhlâsı zedeler, riya kapısını aralar. İzzeti kırar, insana dilencilik yolunu gösterir.

İktisat ise kanaati netice verir.² عَزَّ مِنْ قَنَعَ وَذَلَّ مِنْ طَمَعَ hadisinin sırrıyla, kanaat eden izzet kazanır. Hem insanı gayret ve çalışmak için cesaretlendirir. İnsanın şevkini artırır, onu çalıştırır. Çünkü mesela bir gün çalışsa, akşam aldığı az bir ücrete kanaat sırrıyla ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise kanaat etmediği için ikinci gün çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır.

Hem iktisattan gelen kanaat, şükür kapısını açar, şikâyet kapısını kapatır. İnsan daima şükreder. Hem kanaat vasıtasıyla hiç kimseye muhtaç olmaz, halkın alâkasını aramaz. İhlâs kapısı açılır, riya kapısı kapanır.

Ben iktisatsızlığın ve israfın dehşetli zararlarını geniş bir dairede gördüm. Şöyle ki, dokuz sene önce mübarek bir şehre geldim. Kış mevsimi olduğu için o şehrin geçim kaynaklarını göremedim. Allah rahmet etsin, oranın müftüsü bana birkaç defa dedi ki: “Ahalimiz fakirdir.” Bu söz rikkatime dokundu ve ondan sonraki beş altı sene o şehrin ahalisine daima acıdım. Sekiz sene sonra yazın yine o şehre geldim. Bağlarına baktım. Merhum müftünün sözü hatırıma geldi. “Fesühânallah!” dedim, “Bu bağların mahsulü şehrin ihtiyacının pek üstündedir, bu şehrin ahalisinin çok zengin olması gerekir.” Hayret ettim. Beni aldatmayan ve hakikatleri kavramakta rehberim olan bir hisle anladım ki: İktisatsızlık ve israf yüzünden bereket kalkmış, bu sebeple o kadar zenginliğe rağmen o merhum müftü “Ahalimiz fakirdir.” diyordu.

Evet, zekât vermek ve kanaat etmek, tecrübeyle sabittir ki, malda bereket sebebi olduğu gibi,³ israf etmek ve zekât vermemek de bereketin kaybolmasına sebeptir. Buna sayısız örnek vardır.

¹ HAŞİYE Evet, hangi müsrif ile görüşsen şikâyetler işiteceksin. Ne kadar zengin olsa da dili yine şikâyet edecektir. Çok fakir fakat kanaatkâr biriyle görüşsen şükür işiteceksin.

² “Kanaat eden aziz olur; tamah eden zillate düşer.” Bkz. İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs* 4/114; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs* 22/90 (k-n-a maddesi).

³ Malın zekâtını vermenin, onu korumaya almak olduğuna dair bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 10/128; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 2/161, 274; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 3/382, 4/84.

İslam bilginlerinin Eflâtun'u, hekimlerin şeyhi ve filozofların üstadı, meşhur dâhi Ebû Ali İbni Sina yalnız tıp noktasında **كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا**¹ ayetini şöyle tefsir etmiştir:

جَمَعْتُ الطَّبَّ فِي بَيْتَيْنِ جَمْعًا وَحُسْنُ الْقَوْلِ فِي قِصْرِ الْكَلَامِ
فَقَلِيلٌ إِنْ أَكَلْتَ وَبَعْدَ أَكْلِ تَجَبَّبَ وَالشِّفَاءُ فِي الْإِنْهَاصِ
وَلَيْسَ عَلَى النَّفْسِ أَشَدُّ حَالًا مِنْ إِذْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ²

Yani, “Tıp ilmini iki satırda topluyorum, sözün güzelliği kısalığındadır: Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört-beş saat kadar bir şey yeme. Şifa, sindirimdedir. Yani kolayca sindireceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, yemek üstüne yemektir.”³ HAŞİYE

Hayret verici ve ibretli bir tevafuk:

İktisat Risalesi'nin ayrı ayrı nüshalarını, üçü acemi olan beş-altı farklı kâtip ayrı ayrı yerlerde yazdı. Birbirinden uzak, hatları birbirinden farklı, elifleri hiç düşünmeden yazdıkları her bir nüshanın elifleri duasız elli bire, dua ile beraber elli üçe tevafuk etti. Bunun, İktisat Risalesi'nin telif ve çoğaltılma tarihi olan Rûmî takvime göre elli bir ve Hicrî elli üç tarihine⁴ tevafuku şüphesiz rastlantı olamaz. İktisattaki bereketin keramet derecesine çıktığına bir işarettir. Ve bu seneye, “İktisat Senesi” ismi lâyıktır.

Evet, zaman, iki sene sonra iktisadın bu kerametini İkinci Dünya Savaşı'nda her taraftaki açlık, tahribat ve israflarla insanlığın iktisada mecbur olmasıyla ispat etti.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁵

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf sûresi, 7/31).

² Benzer ifadeler için bkz. İbni Kayyim, *et-Tıbbü'n-Nebevi* s. 448.

³ HAŞİYE Yani, vücuda en zararlı şey, dört-beş saat ara vermeden yemek yemek veya lezzet almak için çeşitli yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.

⁴ 1935 yılı.

⁵ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Yirminci Lem'a

İhlâs hakkında

On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Nota'sındaki yedi meseleden ikincisinin bir noktasıyken, öneminden dolayı Yirminci Lem'a oldu.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۚ وَالْقَدْرُ الْحَقُّ فَأَعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ۚ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ¹
ayeti ve

هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالَمُونَ ۚ وَهَلَكَ الْعَالَمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ إِلَّا
الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ²

–ev kema kâl– hadis-i şerifi, ihlâsın İslamiyet'te ne kadar mühim bir esas olduğunu gösteriyor. İhlâs meselesinin sayısız nüktesinden yalnızca beş “nokta”yı kısaca beyan edeceğiz.

Bir Hatırlatma: Şu mübarek Isparta'nın şükre vesile olan güzel tahlidir ki, buradaki takva sahibi, tarikat ve ilim ehli kimselerin arasında, rekabetten doğan anlaşmazlıklar, ayrılıklar –başka yerlere nispeten– görülmüyor. Her ne kadar, gerekli olan hakiki sevgi ve ittifak bulunmasa da, zararlı muhalefet ve rekabet de başka yerlerdeki kadar yoktur.

¹ “Biz sana kitabı gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. O halde sen de ihlâsla yalnız Allah'a ibadet et! İyi bilin ki, hâlis din, yani can-ı gönülden itaat, yalnız Allah'a yapılır.” (Zümer sûresi, 39/2-3). İhlâsla ilgili şu ayetlere de bakılabilir: A'râf sûresi, 7/29; Hicr sûresi, 15/40; Zümer sûresi, 39/11, 14; Mü'min sûresi, 40/14.

² “İnsanlar helâk oldu; âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu; ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu; ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.” Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Gazâlî, *Meâricü'l-Kuds* s. 88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/415.

BİRİNCİ NOKTA

Mühim ve müthiş bir soru:

Yalnızca dünyayı gaye edinenler, gaflet içindekiler, hatta dalâlet yolundakiler ve münafıklar birbirleriyle rekabet etmeden ittifak sağladıkları halde; hak ehli olan, ortak noktalarda buluşan dindarlar, ilim ve tarikat ehli zâtlar neden rekabet yüzünden ayrı düşüyor? İttifak, pek çok ortak noktası bulunan müminlerin hakkıyken ve ayrılık münafıklara yaraşırken, neden hak onlara geçti ve haksızlık bu tarafa geldi?

Cevap:

Dinî gayret ve hassasiyet sahiplerini ağlatacak bu elem verici, feci ve müthiş vaziyetin pek çok sebebinden yedisini beyan edeceğiz.

Birinci Sebep: Hak yolundakiler arasında meydana gelen ayrılıklar davalarının asılsız olmasından kaynaklanmadığı gibi, gaflet ehlinin birlik içinde bulunması da yollarının hakikat oluşundan değildir. Sadece dünyayı gaye edinenlerin, siyasetle uğraşanların ya da tahsilli kesim gibi toplum hayatındaki farklı tabakalarda belli birer vazife ve hususi birer hizmetle meşgul olan toplulukların, cemaatlerin ve cemiyetlerin vazifeleri belirlenip birbirinden ayrılmıştır. O vazifeler karşılığında geçimleri için alacakları maddî ücret ile makam-mevki, şan-şeref noktasında insanların gösterdiği alâkadan elde edecekleri¹ HAŞİYE manevî ücret belirlenmiştir. Onların birbirlerine sıkıntı verecek, münakaşayı ve rekabeti doğuracak kadar bir ortaklıkları yoktur. Bu sebeple, her ne kadar fena bir yolda da gitseler birbirleriyle anlaşabilirler. Dindarların, ilim ve tarikat ehlinin ise vazifeleri bütün insanlığa baktığı gibi, peşin ücretleri, her birinin toplumdaki makamı, insanların alâkasından ve takdirlerinden alacakları hisse de belirlenmemiştir. Bu sebeple, bir makama çokları aday olur. Maddî ve manevî her ücrete pek çok el uzanabilir. O noktadan çatışma ve rekabet doğar; birliği nifaka, ittifakı ayrılığa çevirir.

¹ HAŞİYE **Bir Hatırlatma:** İnsanların alâkası istenmez, belki verilir. Verilse de ondan hoşlanmamak gerekir. İnsan hoşlanırsa ihlâsı kaybeder, riyaya girer. Şan ve şeref arzusuyla insanların alâkasını istemek, ücret ve mükâfat değil; belki ihlâssızlık yüzünden gelen bir tokat ve cezadır. Evet, salih amelin hayatı olan ihlâsa zarar veren insanların alâkası ve şan-şeref, kabir kapısına kadar az bir geçici lezzete karşılık kabrin öbür tarafında kabir azabı gibi nahoş bir şekil aldığından, insanların alâkasını arzu etmek değil, ondan ürkmek ve kaçmak lâzımdır. Şöhret düşkünlüğünün ve şan-şeref peşinde koşanların kulakları çınlasın.

İşte bu müthiş hastalığın ilacı ihlâstır. Yani insan, hakperestliği nefsin esiri olmaya tercih etmekle, hakkın hatırını nefsinin ve benliğinin hatırından üstün tutmakla, ¹ إِنَّ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ sırımına mazhar olup insanlardan gelen maddî ve manevî ücrete karşı gözü tok davranmakla, ² وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ sırımına ulaşıp hizmetinin insanlar tarafından kabul görmesinin, onlarda güzel tesir bırakmasının ve insanların alâkasını kazanmasının Cenâb-ı Hakk'ın takdiri ve ihsanı olduğunu, kendi vazifesi olan tebliğe dâhil bulunmadığını, ayrıca bunların gerekli de olmadığını, kendisinin bunlarla vazifelendirilmediğini bilmekle ihlâsa erişir. Yoksa ihlâsı kaçırrı.

İkinci Sebep: Dalâlet yolundakilerin zilletindendir ittifakları, hi-dayet yolundakilerin izzetindendir ayrılıkları... Yani gaflet içinde sadece dünyayı gaye edinenler ve sapkınlık yolunda gidenler, hak ve hakikate dayanmadıkları için zayıf ve aşağıdır, bu sebeple yardım almaya muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçtan dolayı başkasının yardımına ve başkasıyla ittifak etme fırsatına samimi bir şekilde yapışırlar. Yolları dalâlet olsa da birliklerini bozmazlar. Âdeta o haksızlıkta bir hakperestlik, o dalâlette bir ihlâs, o dinsizlikte dinsizce bir bağnazlık ve o münafıklıkta bir dayanışma içinde kalır, başarılı olurlar. Çünkü samimi ihlâs, şerde dahi olsa neticesiz kalmaz. Evet, ihlâsla kim ne isterse Allah verir. ⁴ HAŞİYE

¹ “Benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah Teâlâ’dır.” (Yûnus sûresi, 10/72; Hûd sûresi, 11/29; Sebe sûresi, 34/47).

² HAŞİYE Sahabenin Kur'an'ın övgüsüne mazhar olan “isâr” hasletini* kendine rehber edinmek. Yani: Hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek ve dine hizmet karşılığında gelen maddî menfaati istemeden, kalben talep etmeden, sırf Allah'ın bir ihsanı bilerek insanlardan dine hizmet karşılığında da minnet almamaktır. Dine hizmet karşılığında dünyada bir şey istenmemeli ki, ihlâs kaçmasın. Gerçi onların geçimlerinin temin edilmesi ümmetin vazifesidir. Hatta onlar zekâtı da hak ederler. Fakat bu istenmez, belki verilir. Verildiği vakit de “Bu, hizmetimin ücretidir” denmez. Mümkün olduğu kadar kanaat içinde ona lâayık ve onu daha çok hak eden başkalarının nefsinin kendi nefsinin tercih etmek gerekir. İnsan, ^{*} وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ sırımına erişmekle bu müthiş tehlikeden kurtulup ihlâsı kazanabilir.

* Bkz. “Kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler.” (Haşir sûresi, 59/9).

³ “Peygamberin görevi, açıkça tebliğ etmekten başka bir şey değildir.” (Nûr sûresi, 24/54; Ankebût sûresi, 29/18).

⁴ HAŞİYE Evet, ^{*} مَنْ طَلَبَ وَجَدَ وَجَدَ* bir hakikat düsturudur. Kapsamı geniştir ve genişliği mesleğimizi de içine alabilir.

* “Kim bir şeyi talep eder ve o istikamette ciddi bir gayret gösterirse onu elde eder.” Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş* s. 490; İbni Hacer, *Mukaddimetü'l-Fethu'l-Bârî* s. 14; el-Übşeyhî, *el-Müstatraf* 2/125.

Hidayet, din, ilim ve tarikat ehli ise hak ve hakikate dayandıkları ve bizzat her biri yalnızca Rabbini düşünüp hak yolunda O'nun yardımına güvenerek gittikleri için mânen o yolun gereği olan bir izzetleri vardır. Zaaf hissettikleri vakit insanlara değil, Rabb-i Rahîm'e müracaat eder, O'ndan yardım isterler. Meşreplerinin farklılığı sebebiyle, kendi meşreplerine zıt görünenlerle yardımlaşma ihtiyacını tam hissetmez, ittifaka olan ihtiyaçlarını göremezler. Hatta kalblerinde bencillik ve gurur varsa kendilerini haklı, başkalarını haksız görürler; ittifak ve sevgi yerine ayrılık ve rekabet ortaya çıkar. İhlâsı kaçırr, işleri altüst olur.

İşte bu müthiş sebebin doğurduğu vahim neticelere uğramamanın tek çaresi, şu **dokuz husustadır**:

1. Müspet hareket, yani kendi meşrebine duyduğu sevgiyle hareket etmektir. Ta ki, başka meşreplerin düşmanlığı ve onun mesleğini kusurlu görmeleri, müminin düşüncelerine ve ilmine tesir etmesin; kendisi de onlarla meşgul olmasın...

2. İslamiyet dairesi içinde hangi meşrep olursa olsun, aralarında sevgiye, kardeşliğe ve birliğe vesile pek çok ortak bağ bulunduğunu düşünüp onlarla ittifak etmek...

3. Başkasının yoluna ilişmemek şartıyla, haklı olan her meşrep sahibinin “Benim yolum haktır” ya da “daha güzeldir” demesi haktır. Fakat başkasının meşrebinin haksızlığını veya çirkinliğini îma edercesine, “Doğru olan yalnız benim yolumdur.” veya “Güzel olan sadece benim meşrebimdir.” diyemez. İşte bu insaf düsturunu rehber edinmek...

4. Hak yolundakilerle ittifak etmenin, Allah'ın yardımına vesile ve dine ait izzetin bir sebebi olduğunu düşünmek...

5. Haksız olan dalâlet yolundakilerin –dayanışmaları sebebiyle– cemaat şeklindeki kuvvetli bir şahs-ı manevînin dehâsıyla hücumu zamanında, şahsî olan en kuvvetli karşı koymanın bile ona mağlup olacağını anlayıp hak cephesinde ittifakla bir şahs-ı manevî meydana getirerek dalâletin o müthiş saldırılarına karşı hakkı korumak...

6. Hakkı bâtılın hücumundan kurtarmak için,

7. Nefsini ve benliğini,

8. Yanlış değerlendirdiği izzetini,

9. Ve önemsiz, rekabeti seven hislerini terk etmekle insan ihlâsı kazanır, vazifesini hakkıyla yerine getirir.¹ HAŞİYE

Üçüncü Sebep: Hak yolundakilerin ayrı düşmesi, gayretsizlikten ve daha aşağı olmalarından kaynaklanmadığı gibi, dalâlet ehlinin ittifakı da gayretlerinin çok yüksek olmasından değildir. Aksine, hidayet yolundakilerin ayrı düşmesi yüksek gayretlerinin kötüye kullanılmasından, dalâlet yolundakilerin ittifakı ise gayretsizlikten doğan zaaf ve acizlikten kaynaklanır.

Hidayet ehlini, yüksek gayretlerini kötüye kullanmaya, dolayısıyla anlaşmazlığa ve rekabete sevk eden şey, ahiret yolunda övülmüş bir haslet sayılan sevap kazanma hırsı ve uhrevî vazifelerde doymamaktır. Yani, “Bu sevabı ben kazanayım, bu insanları ben doğru yola çağırayım, benim sözümü dinlesinler.” diye düşünerek karşısındaki hakiki kardeşine; sevgisine, yardımına ve kardeşliğine cidden muhtaç olduğu bir insana karşı rekabet edercesine bir tavır takınır. “Talebelerim neden onun yanına gidiyor? Niçin onun kadar talebem yok?” diye benliği bunu fırsat bilip o insanı kınanmış bir haslet olan makam sevgisine meylettirir; ihlâsı öldürür, riya kapısını açar.

İşte bu hatanın, bu yaranın, bu müthiş ruh hastalığının ilacı şudur:

Cenâb-ı Hakk’ın rızası ihlâs ile kazanılır,² insana tabi olanların çokluğu ile ya da fazla başarı ile değil... Onlar Cenâb-ı Hakk’ın takdirine bağlı olduğu için istenmez, belki bazen verilir.

Evet, bazen bir tek kelime kurtuluş sebebi ve Allah’ın rızasına vesiledir.³ Sayıca çokluğun önemi o kadar dikkate alınmamalı. Çünkü bazen bir tek insanın doğru yola erdirilmesi, bin insanınki kadar, Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olur. İhlâs ve hakperestlik, nereden ve kimden gelirse gelsin Müslümanların menfaatlerine taraftar olmak-

¹ HAŞİYE Hatta sahih hadisle, ahırzamanda İsevîlerin hakiki dindarları Kur’an ehliyle ittifak edip müşterek düşmanları olan dinsizliğe karşı dayanacakları gibi, şu zamanda da din ve hakikat ehli, değil yalnız dindaşı, meslektaş, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile dahi ayrılığa sebep olan noktaları geçici surette münakaşa ve anlaşmazlık konusu etmeyerek ortak düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar.

² İhlâsla dünyadan ayrılıktan Allah Teâlâ’nın razı olacağını bildiren hadis için bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 9; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/362.

³ Bir beklentisi olmaksızın, sırf Allah için söylediği sözlerden dolayı kişinin cennetteki derecesinin yükseltileceğine dair bkz. Buhârî, *rikak* 81; Müslim, *zühd* 6; Tirmizî, *zühd* 12.

tır. “Benden ders alıp bana sevap kazandırınlar.” düşüncesi ise nefsin ve benliğin bir hilesidir.

Ey sevaba hırs gösteren ve ahireti kazandıracak amellere doymayan insan! Öyle peygamberler gelmiştir ki, kendilerine birkaç kişiden başka tâbi olan bulunmadığı halde¹ o mukaddes peygamberlik vazifesinin sınırsız ücretini yine de almışlardır. Demek ki hüner, bir insana çok kimsenin uymasında değil, Allah’ın rızasını kazanmaktır. Sen neci oluyorsun ki, böyle hırsla “Herkes beni dinlesin.” diyerek vazifeni unutup Cenâb-ı Hak’ın işine karışyorsun? Söylediklerini insanlara kabul ettirmek, halkı senin etrafına toplamak O’nun takdiridir. Vazifeni yap, Allah’ın işine karışma. Hem hakkı, hakikati dinleyene ve söyleyene sevap kazandıran, yalnızca insanlar değildir. Cenâb-ı Hak’ın şuur sahibi mahlûkları, ruhaniler ve melekler kâinatı doldurmuş, her tarafı şenlendirmişlerdir.² Madem çok sevap istiyorsun, ihlâsı esas tut ve yalnız Allah’ın rızasını düşün. Ta ki ağzından çıkan mübarek kelimeler havada ihlâs ile ve samimi niyetinle hayat bulsun, canlansın, sayısız şuur sahibi varlığın kulaklarına girip onları nurlandırın, sana da sevap kazandırsın. Çünkü mesela, sen “Elhamdülillâh” dediğinde, milyonlarca büyük-küçük “Elhamdülillah” kelimesi havada Allah’ın izniyle yazılır. Her varlığı hikmetli nakışlarla donatan Cenâb-ı Hak abes iş yapmadığı ve hiçbir şeyi israf etmediği için, o sayısız mübarek kelimeyi dinleyecek sayısız kulakları da yaratmıştır.

Eğer ihlâsla, samimi niyetle havadaki o kelimeler canlansa, lezzetli birer meyve gibi ruhanilerin kulaklarına girer. Fakat eğer Allah’ın rızası ve ihlâs o kelimelere hayat vermezse kimse onları dinlemez, sevap da yalnız ağızdaki kelimeyle sınırlı kalır. Sesleri çok güzel olmadığı için dinleyenlerin azlığından sıkılan hafızların kulakları çınlasın!

Dördüncü Sebep: Hidayet yolundakilerin rekabet edercesine anlaşılmazlığa düşmeleri, âkibeti düşünmemekten ve dar görüşlülükten kaynaklanmadığı gibi; dalâlet yolundakilerin samimi ittifakları da sonlarını düşünmelerinden ve ileri görüşlü olmalarından değildir.

¹ Bkz. Hüd sûresi, 11/40; Buhârî, *tıb* 17, 42; Müslim, *îmân* 332, 374; Tirmizî, *kıyâmet* 16.

² Mesela gökyüzünün, Allah’a secde halindeki meleklerle dolu olduğuna dair bkz. Tirmizî, *zühd* 9; İbni Mâce, *zühd* 19.

Aksine, hidayet yolundakiler, hak ve hakikatin tesiriyle, nefsin kör hissiyatına kapılmazlar. Kalbin ve aklın gelecek endişesi taşıyan meyillerine tâbi olmakla beraber istikameti ve ihlâsı koruyamadıklarından o yüksek makamda kalamaz, ayrılığa düşerler.

Dalâlet yolundakiler ise nefsin ve geçici heveslerin tesiriyle, sonunu görmeyen ve bir dirhem hazır lezzeti gelecekteki bir batman lezzete tercih eden kör hissiyatın gereğince, peşin bir menfaat ve lezzet için birbirleriyle samimi olarak, kuvvetli bir şekilde ittifak ediyorlar. Evet, dünyevî, peşin lezzet ve menfaatler etrafında aşağı, kalbsiz, nefsine düşkün insanlar samimiyetle birleşiyor.

Hidayet yolundakiler, kalbin ve aklın yüksek düsturlarıyla ahirete ait, ileriye dönük neticelere ve kemâlâta yöneldikleri için esaslı bir istikamet ve tam bir ihlâsla gayet fedakârca birleşebilecekleri halde; benlikten sıyrılamadıklarından, ifrat ve tefrit yüzünden büyük bir kuvvet kaynağı olan ittifakı kaybederler. İhlâs bozulur, ahirete ait vazifeler zedelenir. Allah'ın rızası da kolayca elde edilemez.

Bu mühim hastalığın merhemi ve ilacı:

اَلْحُبُّ فِي اللّٰهِ¹ sırrıyla: Hak yolunda gidenlere yoldaş olup onlarla iftihar etmek,

Arkalarından gitmek,

İmamlık şerefini onlara bırakmak,

Hak yolundaki bir insanın, kim olursa olsun, kendinden daha iyi olduğu ihtimaliyle gururdan vazgeçip ihlâsı kazanmak,

İhlâs ile işlenen bir dirhem amelin ihlâssız batmanlarca amele üstün olduğunu bilmek,

Ve başkalarına tâbi olmayı, insana sorumluluk yükleyen ve tehlikeli olan liderliğe, idareciliğe tercih etmektir. Böylece insan o hastalıktan kurtulur, ihlâsı kazanır ve ahirete ait vazifelerini hakkıyla yapabilir.

¹ "İçte duyulacak sevgi, Allah için olmalıdır." "Allah için sevme ve nefret etme" bazı hadislerde amellerin en faziletlisi sayılmış,* bazı hadislerde de bunun imanın en güçlü bağlarından olduğuna dikkat çekilmiştir.**

* Ebû Dâvûd, *sünnet* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/146; el-Bezzâr, *el-Müsned* 9/461.

** et-Tayâlisî, *el-Müsned* s. 101; İbni Ebi Şeybe, *el-Musannef* 6/170, 172, 7/80.

Beşinci Sebep: Hidayet yolundakilerin ayrı düşmesi ve aralarında ittifak olmaması zayıflıklarından kaynaklanmadığı gibi, dalâlet yolundakilerin sağlam ittifakı da kuvvetlerinden değildir.

Aksine, hidayet ehli arasında ittifak bulunmaması, kâmil iman sayesinde bir dayanak noktalarının olmasından ve bunun verdiği kuvvetten ileri gelir. Gaflet ve dalâlet yolundakilerin ittifakları ise kalben dayanak noktası bulamamaları sebebiyle zayıflıklarından ve acizliklerinden kaynaklanır. Çünkü zayıflar ittifaka muhtaçtır, bu yüzden kuvvetli bir şekilde el ele verirler. Kuvvetliler ise bu ihtiyacı tam hissetmediklerinden, ittifakları zayıftır. Mesela aslanlar, tilkiler gibi ittifaka muhtaç olmadığı için tek başına yaşar. Yabani keçiler ise kurtlardan korunmak için sürü meydana getirir.

Demek ki, zayıflar birleşip bir şahs-ı manevî meydana getirdiklerinde kuvvet kazanırken,¹ HAŞİYE kuvvetli olanların topluluğu ve şahs-ı manevîsi zayıftır.

Bu sırta ince bir işaret olarak Kur'an zarif bir nükteyle şöyle buyuruyor: *وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ*² Müenneslerin³ yani hanımların cemaatine, iki kat müennes olduğu halde, müzekker⁴ fiili olan *قَالَ* buyurması ve *قَالَتِ الْأَعْرَابُ*⁵ beyanında müzekkerlerin cemaatine, müennes fiili olan *قَالَتْ* tabiriyle hitap etmesi, ince bir şekilde şuna işaretir:

Zayıf ve yumuşak huylu kadınlar bir araya gelince kuvvetlenir, sertlik ve şiddet kazanıp bir mânâda erkekleşirler. Bu, müzekker fiili gerektirdiğinden *وَقَالَ نِسْوَةٌ* tabiri gayet uygun düşmüştür.

Erkekler ise –bilhassa Arap bedevîleri– kuvvetlerine güvendikleri için cemiyetleri zayıf olur, tedbirli ve yumuşak bir vaziyet alırlar. Bir çeşit kadınlık hususiyeti takındıkları için ve bu, müennes fiili gerektirdiğinden *قَالَتِ الْأَعْرَابُ* beyanındaki tabir çok yerindedir.

Evet, hak yolundakiler, gayet kuvvetli bir dayanak noktası olan Allah'a imandan gelen tevekkül ve teslimle ihtiyaçlarını başkalarına

¹ HAŞİYE Batı komiteleri içinde en şiddetlisinin, en tesirlisinin ve bir bakıma en kuvvetlisinin, cins-i latif, zayıf ve nazik kadınların Amerika'daki Kadın Hakları ve Hürriyeti Topluluğu olması ve milletler içinde az ve zayıf olan Ermenilerin komitesinin kuvvetli, fedakâra vaziyeti bu iddiamızı doğruluyor.

² “Şehirde birtakım kadınlar, (Duydunuz mu?) dediler.” (Yûsuf sûresi, 12/30).

³ Arapça gramerinde dişiliği ifade eden kalıp. Dişil.

⁴ Arapça gramerinde erkekliliği ifade eden kalıp. Eril.

⁵ “Bedevîler dediler.” (Hucurât sûresi, 49/14).

arz etmez, onların yardımını istemezler. İsterlerse de buna sımsıkı yapışmazlar. Sadece dünyayı gaye edinenler ise dünya işlerinde hakiki dayanak noktalarından gafil oldukları için zayıf ve aciz düşüp yardımcıları şiddetle ihtiyaç duyar; samimi bir şekilde, belki fedakârca ittifak ederler.

İşte hak ehli, ittifaktaki hak kuvvetini düşünmedikleri ve aramadıkları için haksız ve zararlı bir netice olan ayrılığa düşerler. Haksız olan dalâlet ehli ise acizlikleri sayesinde ittifaktaki kuvveti hissettiklerinden, maksatlarına ulaşmak için çok mühim bir vesile olan ittifakı elde etmişlerdir.

İşte hak yolundakilerin bu haksız ayrılık hastalığının merhemi ve ilacı: ¹ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ² ayetindeki şiddetli ilahî yasağa uymak, ² وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى² ayetindeki toplum hayatı için gayet hikmetli ilahî emirlere uygun hareket etmek ve ayrı düşmenin İslamiyet'e ne kadar zararlı olduğunu, dalâlet yolundakilerin hak yolundakilere üstün gelmesini ne derece kolaylaştırdığını düşünüp zayıflığını ve aczini tam hissederek hak ehlinin kafilesine fedakârca, samimi bir şekilde katılmaktır. Benliğini ve kendi menfaatini unutup riya ve yapmacılıktan kurtularak ihlâsı elde etmektir.

Altıncı Sebep: Hak yolundakilerin ayrı düşmesi namertliklerinden, gayretsizliklerinden ve hamiyetsizliklerinden kaynaklanmadığı gibi; gaflet içindeki ehl-i dünyanın ve sapkınların dünya hayatına ait işlerde samimi ittifakları da mertlikten, hamiyetten ve gayretli olmalarından değildir.

Aksine, hak ehli çoğunlukla ahirete ait faydaları düşündüğünden, o mühim ve çok sayıdaki meseleye dair mertlikleri, hamiyetleri, gayretleri bölünür. Esas sermayeleri olan vakitlerini tek bir meseleye sarf etmedikleri için yol arkadaşlarıyla ittifakları güçlenmez. Çünkü mesele çok, daire geniştir.

Gaflet içindeki ehl-i dünya ise yalnız dünya hayatını düşündüklerinden, bütün hisleriyle, cân-ı gönülden, şiddetli bir şekilde dünya

¹ “Sakin birbirinizle ihtilâf etmeyin, sonra korkuya kapılıp zaafa düşersiniz, rüzgânınız (kuvvetiniz) gider.” (Enfâl sûresi, 8/46).

² “Siz iyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın.” (Mâide sûresi, 5/2).

hayatına ait meselelere sarılır ve o meselelerde kendilerine yardım edene sımsıkı yapışırlar. Beş yüz lira kıymetindeki vakitlerini –divane olmuş elmas tüccarı bir Yahudinin beş kuruşluk cam parçasına beş lira fiyat vermesi gibi– hakikat noktasında beş para etmeyen ve hak ehlinin on kuruş kıymet vermediği meselelere harcarlar. Elbette bir şeye bu kadar kıymet verip şiddetli bir hissiyatla sarılmak –bâtil yolda bile– samimi bir ihlâs olduğundan, o meselede başarı elde eder ve hak yolundakilere üstünlük sağlarlar. Bu üstünlük neticesinde hak ehli zilletle, mahkûmiyete, yapmacıklığa ve riyaya düşüp ihlâsı kaybeder. O namert, gayretsiz, hamiyetsiz, sadece dünyayı gaye edinmiş bir kısım insanlara dalkavukluk etmeye mecbur kalır.

Ey hak yolundakiler! Ey dinin emirlerini yerine getiren, hakikat ehli olan, tarikat yoluna mensup hakperestler! Bu müthiş hastalığa karşı birbirinizin kusurunu görmeyip bir diğerinizin ayıbı karşısında gözünüzü yumunuz! *وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا*¹ Kur'an ahlâkı ile edepleniniz! Dış düşmanın hücumu sırasında kendi aranızdaki münakaşaları bırakıp hak yolundakileri alçalmaktan ve zilletten kurtarmayı ahirete ait birinci ve en mühim vazife kabul ediniz! Yüzlerce ayetin ve Resûl-u Ekrem'in hadislerinin şiddetle emrettiği kardeşlik,² sevgi³ ve yardımlaşmayı⁴ yerine getirip yol arkadaşlarınızla ve dindaşlarınızla ehl-i dünyadan daha şiddetli bir şekilde, bütün hissiyatınızla ittifak sağlayınız, ayrılığa düşmeyiniz. "Kıymetli vaktimi böyle küçük meseleler için sarf etmektense zikir ve tefekkür gibi kıymetli şeylerle değerlendireceğim." deyip bir kenara çekilmek suretiyle ittifakı zayıflatmayınız.

Çünkü bu manevî cihadda küçük zannettiğiniz bir mesele çok büyük olabilir. Bir askerin, mühim ve hususi şartlar altındaki bir saat

¹ "O kullar, boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler." (Furkan sûresi, 25/72).

² Mesela, müminlerin kardeş olduklarını beyan eden ayet için bkz. Hucurât sûresi, 49/10. Ayrıca "Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz." anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *edeb* 57, 62; Müslim, *birr* 23, 24; Tirmizî, *birr* 24; Ebû Dâvûd, *edeb* 47.

³ Mesela Ensâr'ın, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi beslediklerini beyan eden ayet için bkz. Haşir sûresi, 59/9. Ayrıca "Birbirinizi sevmedikçe gerçekten iman etmiş olamazsınız." anlamındaki hadis için bkz. Müslim, *îmân* 93; Tirmizî, *kıyâmet* 54, *isti'zân* 1.

⁴ Mesela iyilik ve takvada yardımlaşmayı emredip günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayı yasaklayan ayet için bkz. Mâide sûresi, 5/2. Ayrıca Müslüman kardeşine her fırsatta iyilikte bulunmayı vurgulayan hadis için bkz. Buhârî, *mezâlim* 3, *ikrâh* 7; Müslim, *birr* 58.

nöbetinin bazen bir sene ibadet hükmüne geçmesi gibi,¹ hak yolundakilerin mağlûbiyeti zamanında manevî mücahedede küçük bir meseleye sarf ettiğiniz kıymetli bir gün, o nöbet tutan askerin bir saati gibi bin derece kıymet kazanabilir, bir gününüz bin gün kıymetinde olabilir. Madem Allah içindir; o işin küçük ya da büyük, kıymetli ya da kıymetsiz oluşuna bakılmaz. İhlâsla Allah rızası yolunda bir zerre, bir yıldız gibi olur.² Vesilenin mahiyetine değil, neticesine bakılır. Madem neticesi Allah'ın rızasıdır ve mayası ihlâstır; o halde küçük değil, büyüktür.

Yedinci Sebep: Hak ve hakikat yolundakilerin ayrılıkları ve rekabetleri kıskançlıktan ve dünya hırsından kaynaklanmadığı gibi, ehl-i dünyanın ve gafillerin ittifakları da civanmertlikten ve yüksek hasletlerinden kaynaklanmaz.

Tam aksine, hakikat yolundakiler, hakikatten gelen yüksek hasletlerini, gayretlerini ve övülmüş olan hak yolunda birbirinden geri kalmama yarışını³ tam koruyamadıklarından ve aralarına ehil olmayanların girmesi yüzünden bunları bir derece suiistimal etmişlerdir. Bu sebeple rekabet edercesine ayrı düşmüş, hem kendilerine hem de İslam âlemine büyük zarar vermişlerdir.

Gaflet ve dalâlet yolundakiler ise tutkunu oldukları menfaatlerini elden kaçırmamak ve o menfaatler için âdetâ tapındıkları reislerini ve arkadaşlarını küstürmemek için zilletlerinden, namertliklerinden ve hamiyetsizliklerinden; arkadaşlarıyla –alçak, hain ve zararlı olsalar bile– samimi bir şekilde mutlaka birlik olurlar. Menfaat etrafında toplanan ortaklarıyla ne şekilde olursa olsun samimiyetle ittifak ederler. Samimiyetin neticesi olarak da bu ittifaktan fayda görürler.

İşte ey musibete uğramış, ayrı düşmüş hak ve hakikat ehli! Bu musibet zamanında ihlâsı kaçırdığınız ve sadece Allah'ın rızasını gaye edinmediğiniz için bu zillete ve mağlûbiyete sebebiyet verdiniz. Dine ve

¹ Allah yolundaki bir günlük nöbetin, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olduğuna dair bkz. Buhârî, *cihâd* 5, 73; Müslim, *imâre* 112-115, 163; Tirmizî, *fezâilü'l-cihâd* 26.

² Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), dinde ihlâslı olmak kaydıyla az bir amelin dahi yeteceğini beyan buyurmaktadır: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/341; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* 1/244. Ayrıca amelleri sırf Allah için yapmak gerektiği, yoksa Allah Teâlâ'nın kabul buyurmayacağı hakkında bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8/140.

³ Bkz. Mâide sûresi, 5/48; Mü'minûn sûresi, 23/61; Fâtır sûresi, 35/32.

ahirete ait işlerde rekabet, gıpta, haset ve kıskançlık olmamalı! Zaten hakikat noktasında olamaz. Çünkü kıskançlığın ve hasedin sebebi şudur: Pek çok elin bir tek şeye uzanmasından, pek çok gözün bir tek makama dikilmesinden ve pek çok midenin bir tek ekmeği istemesinden ileri gelen birbirine sıkıntı verme, münakaşa ve rekabet sebebiyle önce gıpta edilir, sonra kıskançlığa düşülür. Dünyada bir tek şeyi pek çok kişinin istemesi ve dünyanın darlığı, geçiciliği sebebiyle insanın sınırsız arzuları tatmin olmaz, rekabet ortaya çıkar. Fakat ahirette bir tek insana beş yüz sene¹ HAŞİYE mesafelik bir cennet ihsan edilmesi,² yetmiş bin köşk ve huri verilmesi³ ve cennetteki herkesin kendine

1 HAŞİYE **Mühim bir taraftan gelen mühim bir soru:** Bir rivayette, cennette bir insana beş yüz senelik bir cennet verileceği buyruluyor.* Bu hakikat şu sınırlı aklımızla nasıl anlaşılabilir?

Cevap: Nasıl ki bu dünyada herkesin dünya kadar, hususi ve geçici bir dünyası var. O dünyanın direği o insanın hayatıdır. Görünen-görünmeyen duygularıyla o kendi dünyasından istifade eder. “Güneş benim lambam, yıldızlar mumlarımdır.” der. Ruh sahibi başka varlıkların bulunması, o adamın kendi dünyasına sahip olmasına mâni değildir, aksine, başka varlıklar onun hususi dünyasını şenlendirir, süsler. Aynen öyle de, fakat bundan binlerce derece yüksek bir surette, her bir müminin binlerce köşkün ve hurinin bulunduğu has bahçesinden** başka, umumi cennette beş yüz sene genişliğinde birer hususi cenneti vardır. Derecesi nispetinde genişleyen hissiyatıyla, duygularıyla cennete ve ebediyete lâayık bir surette ondan istifade eder. Başkalarının da ortak olması onun mülkünü ve istifadesini noksanlaştırmaz, hatta ona kuvvet verir. Hususi ve geniş cennetini süsler. Evet, bu dünyada bir insan bir saatte görülen bir bahçeden, bir günde gezilen bir seyir yerinden, bir aylık bir memleketten ve bir senelik bir mesire yerinde seyahatinden ağızıyla, kulağıyla, gözüyle, zevkiyle, tat alma duyusuyla ve diğer duygularıyla istifade eder. Aynen öyle de, bir saatlik bir bahçeden ancak istifade eden bu fâni memleketteki koku ve tat alma duyuları o bâki âlemde bir senelik bahçeden aynı şekilde faydalanır. Burada bir senelik mesire yerinden ancak istifade edebilen görme ve işitme duyusu, orada beş yüz senelik mesire yerindeki seyahatten o haşmetli, baştanbaşa süslü memlekete lâayık bir tarzda istifade eder. Her mümin derecesine göre ve dünyada kazandığı sevaplar, yaptığı iyilikler ölçüsünde genişleyip inkişaf eden duygularıyla cennetten zevk alır, lezzet duyar, faydalanır.

* Bazı cennet nimetleri, “gökler ve yer kadar, yani beş yüz senelik mesafe” şeklinde vurgulanmıştır (Bkz. Tirmizî, *cennet* 8). Nitekim cennetin, gökler ve yer kadar genişliğe sahip olduğu, Kur'an-ı Kerim'de de beyan edilmiştir (Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/133; Hadid sûresi, 57/21). Hatta cennette en alt mertebedekilerin bile bin senelik mesafeye denk gelecek kadar bol nimetlere mazhar olacaklarına dair hadisler vardır. (Bkz. Tirmizî, *tefsiru sûre* (75) 2, *cennet* 17; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/13, 64).

** Adn cennetlerinde, beş bin kapısı olan ve her bir kapısında yirmi beş bin hûri bulunan hususi cennetler olduğuna dair bkz. İbni Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/39. Ayrıca her mümin için söz konusu olan bu hususi cennetlerin, çok daha ayrıntılı ifade edildiği hadisler için bkz. İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd* s. 550.

2 Yukarıdaki haşiyede açıklaması verildi.

3 Yukarıdaki haşiyede açıklaması verildi.

düşen hisseden tam bir gönül rızasıyla memnun olması gösteriyor ki, ahirette rekabete yol açacak bir şey yoktur ve rekabet olamaz.¹ Öyleyse ahirete ait salih amellerde de rekabet olmamalı; o ameller kıskançlık sebebi değildir. Kıskançlık eden ya riyakârdır, salih amel bahanesiyle dünyevî neticeler aramaktadır, ya da tam bir cahildir, salih amellerin nereye baktığını bilmez ve onların ruhunun, esasının ihlâs olduğunu anlamaz. Rekabet yüzünden Allah'ın sevgili kullarına karşı bir tür düşmanlık besleyerek Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetini itham eder. Bu hakikati doğrulayan bir vaka:

Eski arkadaşlarımızdan birinin, bir adama düşmanlığı vardı. Onun yanında düşmanının salih amel işlediği, hatta veli olduğu anlatıldı. O arkadaşımız kıskanmadı, sıkılmadı.

Sonra biri dedi ki:

“Senin o düşmanın cesurdur, kuvvetlidir.” Baktık ki, o arkadaşımızda şiddetli bir kıskançlık ve rekabet damarı uyandı.

Ona şöyle dedik:

“Velilik ve salihlik sonsuz, ebedî bir hayatın pırlantası gibi bir kuvvet ve yüksekliktir. Sen onu bu yüzden kıskanmadın. Dünyevî kuvvet öküзде, cesaret canavarda da bulunmakla beraber, velilik ve salihliğe kıyasla adi bir cam parçasının elmasa nispeti gibidir.”

O da cevap verdi:

“İkimiz bu dünyada gözümüzü aynı noktaya, aynı makama dikmişiz. Oraya çıkmak için basamaklarımız da kuvvet ve cesaret gibi şeylerdir. Onu bu yüzden kıskandım. Ahirette ise makamlar sonsuzdur. O burada benim düşmanımken orada samimi ve sevgili bir kardeşim olabilir.”

Ey hakikat ve tarikat ehli! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve korumak gibidir. O defineyi omzunda taşıyanlara ne kadar çok kuvvetli el yardıma koşsa o kadar sevinir, memnun olurlar. Kıskanmak şöyle dursun, gayet samimi bir muhabbetle o gelenlerin, kendilerinininkinden daha fazla olan kuvvetlerini, tesirlerini ve yardımlarını iftiharla alkışlamaları gerekir.² Hal böyleyken neden o hakiki kardeşlere ve fedakâr

¹ Bkz. A'râf sûresi, 7/43; Hicr sûresi, 15/47.

² Mesela Hazreti Ömer'in (*radiyallâhu anh*) şöyle hakperestçe bir tavrı vardır: Bir gün,

yardımcılara rekabet edercesine bakılıyor ve bu yüzden ihlâs kaçıyor? Neden vazifenizde itham edilip dalâlet yolundakilerin gözünde, sizden ve mesleğinizden yüz derece aşağı olan, “din vasıtasıyla dünyayı kazanmak, hakikat ilmiyle geçimini sağlamak, açgözlülük ve hırs yolunda rekabet etmek...” gibi müthiş suçlamalara maruz kalıyorsunuz?

Bu hastalığın tek çaresi, nefsini itham etmek ve nefsinden değil, daima karşısındaki dava arkadaşından taraf olmaktır. Âlimlere göre adap ve münazara ilminde hakperestlik ve insaf düsturu şudur:

*“Bir mesele münazara edilirken kendi sözünün haklılığını savunup haklı çıktığına sevinen, karşısındakinin haksızlığına ve yanıldığına memnun olan, insafsızdır.”*¹ Hem o insan zarar eder. Çünkü haklı çıktığı vakit o münazarada bilmediği bir şeyi öğrenemez, gurura kapılma ihtimaliyle zarara düşebilir. Eğer karşısındaki haklı çıkarsa, zararsız, bilmediği bir meseleyi öğrenip faydalanır, nefsi gururdan kurtulur. Demek ki, insafli hakperest, hakkın hatırı için nefsinin hatırını kırar. Hakkı düşmanının elinde bile görse, yine gönül rızasıyla kabul edip ondan taraf olur ve halinden memnuniyet duyar.

İşte; din, hakikat, tarikat ve ilim ehli bu düsturu kendilerine rehber kabul ederse ihlâsı kazanır ve ahirete ait vazifelerinde başarılı olurlar. Bu feci düşüşten ve kendilerini bekleyen musibetten Allah'ın rahmetiyle kurtulurlar.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

Üsâme İbni Zeyd'e (fey'den) üç bin beş yüz (dirhemlik) pay ayırdığı halde, kendi oğlu İbni Ömer'e üç bin (dirhemlik) pay vermişti. Oğlu, “Niye Üsâme'yi benden üstün tutun? Vallahi onun katıldığı her savaşa ben de katıldım.” diye sorunca da Hazreti Ömer şu cevabı vermişti: “Ey oğulcuğum! Zeyd (radiyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtü vesselam) nezdinde babandan daha sevgili idi. Üsâme de (radiyallâhu anh) Resûlullah'a senden daha sevgilidir. Ben Resûlullah'ın sevgisini kendi sevgime tercih ettim.” buyurmuştu. (Tirmizî, menâkıb 39).

¹ Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 1/79-80.

² “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Yirmi Birinci Lem'a

İhlâs hakkında

[On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Nota'sının yedi meselesinden Dördüncü Mesele iken, ihlâs münasebetiyle Yirminci Lem'a'nın İkinci Nokta'sı oldu. Nuraniliği sebebiyle Yirmi Birinci Lem'a olarak bu kataba girdi.]

Bu Lem'a en azından on beş günde bir okunmalı.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ¹
وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ²
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا³
وَلَا تَسْتَوُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا⁴

Ey ahiret kardeşlerim ve Kur'an hizmetinde arkadaşlarım! Bilirsiniz ve biliniz: Bu dünyada, bilhassa ahirete ait hizmetlerde en mühim

¹ "Sakin birbirinizle ihtilâf etmeyin; sonra korkuya kapılıp zaafa düşersiniz, rüzgânınız (kuvvetiniz) gider." (Enfâl sûresi, 8/46).

² "Namazlara kalkıp huşu ile Allah'ın divanında durun." (Bakara sûresi, 2/238).

³ "Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındıran kurtuluşa erer. Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar." (Şems sûresi, 91/9-10).

⁴ "Ayetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın." (Bakara sûresi, 2/41).

esas, en büyük kuvvet, en makbul şefaathçi¹ ve manevî dua, en sağlam dayanak noktası, hakikate götüren en kısa yol, maksatlara ulaştıran en kerametli vasıta, en yüksek haslet ve en saf kulluk ihlâstır.

Madem ihlâsta bu hususiyetler gibi çok nur ve kuvvet var. Ve madem bu müthiş zamanda, dehşetli düşmanlar, şiddetli baskılar, hücum eden bid'atlar ve sapkınlıklar karşısında bizler çok az, zayıf, fakir ve kuvvetsiz olmamıza rağmen gayet ağır, büyük, mukaddes ve bütün insanlıkla alâkalı olan imana ve Kur'an'a hizmet vazifesi Allah'ın ihsanı ile omzumza konulmuştur. Elbette bütün kuvvetimizle ihlâsı kazanmaya herkesten daha çok mecburuz, bununla vazifeliyiz. İhlâs sırrını kalbimize yerleştirmeye son derece muhtacız. Yoksa hem şimdiye kadar yaptığımız kutsî hizmet kısmen ziyan olur, devam etmez; hem de ağır bir şekilde sorumlu oluruz. وَلَا تَسْتَوُوا بِآيَاتِي تُمًّا قَلِيلًا² ayetindeki şiddetli ve tehditkâr ilahî yasağı çiğneyip ebedî saadetimiz pahasına; mânâsız, lüzumsuz, zararlı, keder veren, bencilce, çirkin, riyakârca bazı süflî hislerin ve küçük menfaatlerin hatırı için ihlâsı kırmakla hem bu hizmetteki bütün kardeşlerimizin hukukuna tecavüz, hem Kur'an hizmetine hücum, hem de iman hakikatlerinin kutsiyetine hürmetsizlik etmiş oluruz.

Ey kardeşlerim! Hayır yolundaki mühim ve büyük işlerin çok zararlı mânileri olur.³ Şeytanlar bu hizmetle vazifeli olanlarla çok uğraşır.⁴ O mânilere ve şeytanlara karşı ihlâs kuvvetine dayanmak gerekir. İhlâsı kıracak sebeplerden yıldıran, akrepten çekindiğiniz gibi çekininiz. Hazreti Yusuf'un (aleyhisselam)⁵ إِنْ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي dediği gibi, nefs-i emmareye güvenilmez. Benliğiniz ve nefs-i emmareniz sizi aldatmasın.

İhlâsı kazanmak, korumak ve ona mâni şeyleri ortadan kaldırmak için şu “düstur”lar rehberiniz olsun.

¹ Allah Teâlâ'nın, ancak ihlâsla yapılan ameli kabul buyurduğuna dair bkz. Nesâî, *cihâd* 24; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 4/126.

² “Ayetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın.” (Bakara sûresi, 2/41).

³ “Her hayrın bir engeli vardır.” anlamındaki söz için bkz. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/89.

⁴ İnsanoğlunun her hayırlı teşebbüsünde yoluna şeytanın çıkıp değişik oyunlarla ona engel olmaya çalıştığına dair bkz. A'râf sûresi, 7/16-17; Nesâî, *cihâd* 19; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 3/483.

⁵ “Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder.” (Yusuf sûresi, 12/53).

BİRİNCİ DÜSTURUNUZ

Amelinizde gaye Allah'ın rızası olmalı.

Eğer O razı olsa, bütün dünya size küsse önemi yok. Eğer O kabul etse, bütün insanlar sizi reddetse hükmü yok. O hoşnut olduktan ve kabul ettikten sonra, isterse ve hikmeti gerektirirse, sizler istemediğiniz halde sizi insanlara da kabul ettirir, onları da razı eder. Onun için bu hizmette doğrudan doğruya, yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın rızasını esas maksat yapmak gerekir.

İKİNCİ DÜSTURUNUZ

Kur'an hizmetinde bulunan kardeşlerini tenkit etmemek ve kendini onların üstünde, onlardan daha faziletli göstererek gıpta damarını uyandırmamaktır.

Nasıl ki, insanın bir eli diğer eliyle rekabet etmez, bir gözü diğer gözünü tenkit etmez, dili kulağına itiraz etmez, kalb ruhun ayıbını görmez... Hatta hepsi birbirinin noksanını tamamlar, kusurunu örter, ihtiyacını karşılamasına, vazifesini yapmasına yardım eder.¹ Yoksa insanın hayatı söner, ruhu gider, cismi de dağılır.

Hem nasıl ki, bir fabrikanın çarkları birbiriyle rekabet edercesine uğraşmaz, biri diğerinin önüne geçip ona hükmetmez; birbirlerinin kusurunu görüp tenkit ederek çalışma şevkini kırmaz ve birbirlerini miskinliğe düşürmezler. Belki bütün kabiliyetleriyle, hareketlerini asıl maksatlarına yöneltmek için birbirlerine yardım eder, böylece hakiki bir dayanışma ve ittifakla varoluş gayelerine yürürler. Eğer birbirlerine zerre kadar saldırap hükmetse o fabrika karışır, yapılan işler neticesiz kalır. Sahibi de o fabrikayı tamamen yıkıp dağıtır.

¹ “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine karşı merhamet ve şefkatte müminler tek bir vücut gibidir. Bir uzuv rahatsız olsa diğer uzuvlar uykusuzluk ve aşırı ateş gibi durumlarda he-men onun yardımına koşar.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66, 67; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 4/270, 276. Ayrıca “Kim kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanın açıklarını kapatırsa Allah da kıyamet günü onun açıklarını kapatır.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 59, *zikir* 38.

İşte, ey *Risale-i Nur* talebeleri ve Kur'an'ın hizmetkârları! Sizler ve bizler, insan-ı kâmil ismine lâıyk öyle bir şahs-ı manevînin uzuvları¹ ve ebedî hayatta sonsuz saadeti getirecek öyle bir fabrikanın çarkları hükmündeyiz. Rabbimizin, ümmet-i Muhammed'i (*aleyhissalâtü vesselam*) kurtuluş sahili olan “Dâru's-selam”² çıkaracak bir gemisinde çalışan hizmetkârlarız. Elbette, dört ferde bin yüz on bir ferdin manevî kuvvetini veren ihlâs sırrını kazanarak dayanışmaya ve hakiki birliğe muhtacız, mecburuz.³

Evet, ayrı ayrı üç tane bir rakamının üç kıymeti vardır. Fakat yan yana gelince yüz on bir kıymetini alırlar. Ayrı ayrı dört tane dördün on altı kıymeti var. Eğer kardeşlik sırrıyla, birleşmek maksadıyla ve vazifede ittifak niyetiyle buluşup bir çizgi üstünde omuz omuza verseler, dört bin dört yüz kırk dört kuvvetinde ve kıymetinde olurlar. Aynen bunun gibi, hakiki ihlâs sırrıyla on altı fedakâr kardeşin kıymetinin ve manevî kuvvetinin dört bin insanın kuvvetini geçtiğine⁴ tarihteki pek çok hadise şahittir.

Bu sırdaki incelik şudur: Hakiki, samimi bir ittifakta her bir şahıs, kardeşlerinin gözüyle de bakabilir, onların kulağıyla da işitebilir. Gerçek mânâda birlik içinde bulunan on insanın âdeti her biri yirmi gözle bakıyor, on akılla düşünüyor, yirmi kulakla işitiyor, yirmi elle çalışıyor gibi manevî bir kıymetleri ve kuvvetleri olur.⁵ HAŞİYE

¹ Müminlerin, taşları kenetlenmiş bir bina gibi birbirine bağlı olmaları gerektiğine dair bkz. Saf sûresi, 61/4; Buhârî, *salât* 88, *edeb* 36, *mezâlim* 5; Müslim, *birr* 65.

² Cennet anlamında “Dâru's-selam” ifadesi için bkz. En'âm sûresi, 6/127; Yûnus sûresi, 10/25.

³ Mesela, “Kim kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanın açıklarını kapatırsa Allah da kıyamet günü onun açıklarını kapatır.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 59, *zikir* 38.

⁴ Bkz. “Nice küçük topluluk vardır ki, Allah'ın izniyle, büyük cemaatlere karşı galip gelmiştir.” (Bakara sûresi, 2/249)

⁵ HAŞİYE Evet, ihlâs sırrıyla samimi dayanışma ve birlik, sayısız faydaya vesile olduğu gibi, korkulara, hatta ölüme karşı en mühim siper ve dayanak noktasıdır. Çünkü ölüm bir ruhu alır. Hakiki kardeşlik sırrıyla Allah'ın rızası yolunda, ahirete ait işlerde bir müminin kardeşleri sayısınca ruhu bulunduğundan, biri ölse, “Diğer ruhlarım sağlam kalsın, çünkü onlar bana her vakit sevap kazandırarak hayatımı mânen devam ettirdiklerinden ben aslında ölmüyorum.” der,* ölümlü gülererek karşılar. “O ruhlar vasıtasıyla sevap kazanmaya devam ederek yaşıyorum, yalnızca günahlarım bakımından ölmüyorum.” der, kabre rahatça girer.

* Müminlerin birbirlerine sürekli dua ederek sevap kazandırmaya çalıştıklarına dair bkz. İbrahim sûresi, 14/41; Nûh sûresi, 71/28. Ayrıca, “Birbirlerini sevmeye, birbirlerine karşı

ÜÇÜNCÜ DÜSTURUNUZ

Bütün kuvvetinizi ihlâsta ve hakta bilmelisiniz.

Evet, kuvvet hakta ve ihlâstadır. Haksızlar dahi haksızlıkları içinde gösterdikleri ihlâs ve samimiyet sayesinde kuvvet kazanıyorlar.

Evet, kuvvetin hakta ve ihlâsta olduğunun bir delili, şu hizmeti-mizdir. Hizmetimizde bir parça ihlâs, bu davayı ispat eder ve kendine delil olur. Çünkü burada sizinle yedi-sekiz senede yaptığımız ilmî ve dinî hizmetten alınan netice, kendi memleketimde ve İstanbul'da yirmi seneden uzun bir sürede aldığımızdan yüz derece fazladır. Halbuki memleketimde ve İstanbul'da, burada benimle çalışan kardeşlerimden yüz, belki bin kat daha fazla yardımcım vardı. Burada yalnız, kimsesiz, garip, yarı ümmî bir vaziyette; insafsız memurların göz hapsi ve baskıları altında olduğum halde sizinle yedi-sekiz senede yaptığımız hizmeti, o eski hizmetten yüz derece daha başarılı kılan manevî kuvvetin, sizlerdeki ihlâstan geldiğine katıyen şüphem kalmadı.

Hem itiraf ediyorum ki, samimi ihlâsınızla beni, şan ve şeref perdesi altında nefsimi okşayan riyadan bir derece kurtardınız. İnşallah tam ihlâsı kazanır, beni de tam ihlâsa ulaştırırsınız.

Bilirsiniz ki, Hazreti Ali (*radiyallâhu anh*) o mucizevî kerametiyle ve Hazreti Gavs-ı Âzam (*kuddise sirruh*) o harika gaybî kerametiyle, sizlere bu ihlâs sırrı sebebiyle iltifat ediyor ve himaye edencesine teselli verip hizmetinizi mânen alkışlıyorlar.¹ Evet, onların iltifatlarının ihlâsınız sebebiyle geldiğinden hiç şüphemiz olmasın. Eğer bilerek bu ihlâsı bozar-sanız o zâtların tokadını yersiniz. Onuncu Lem'a'daki şefkat tokatlarını hatırlayınız.

Böyle manevî kahramanları arkanızda yardımcı, başınızda üstad bulmak isterseniz **وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ** sırrıyla tam ihlâsı kazanınız.

merhamet ve şefkatte müminler tek bir beden gibidir. Bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve aşırı ateş gibi durumlarda hemen onun yardımına koşar." anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66, 67; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/270, 276.

¹ Bkz. Bediüzzaman, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* s. 95-116 (Sekizinci Şua) s. 117-138 (Sekizinci Lem'a), (On Sekizinci Lem'a), (Yirmi Sekizinci Lem'a'nın İkinci Keramet-i Aleviye'si).

² "(Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile) o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler." (Haşır sûresi, 59/9)

*Şerefte, makamda, insanların size gösterdiği alâkada, hatta maddî menfaatler gibi nefsin hoşuna giden şeylerde kardeşlerinizi nefsinize tercih ediniz.*¹ Mesela, nefsinize bir bencillik gelmemesi için, çok tatlı ve güzel bir iman hakikatini muhtaç bir mümine bildirmenin bile –ki bu, en masum ve zararsız menfaatlardendir- mümkünse bunu istemeyen bir arkadaş tarafından yapılması hoşunuza gitsin. Eğer “Ben sevap kazanayım, bu güzel meseleyi ben söyleyeyim.” diye bir arzunuz varsa, gerçi bunda bir günah ve sakınca yoktur; fakat aranızdaki ihlâs sırrına zarar gelebilir.

DÖRDÜNCÜ DÜSTURUNUZ

Kardeşlerinizin meziyetlerini ve faziletlerini kendinizdeymiş gibi kabul edip onların şerefleriyle şükrederek iftihar etmektir.

Tasavvufta *fenâ fi’ş-şeyh*, *fenâ fi’r-resûl*² tabirleri vardır. Ben sufi değilim. Fakat tasavvuf ehlinin bu düsturu, bizim yolumuzda *fenâ fi’l-ihvân*³ şeklinde güzel bir düsturudur. Kardeşler arasında buna *tefânî* denir, yani birbirinde fânî olmak... Kendi nefsanî hislerini unutup kardeşlerinin meziyetlerini ve hislerini düşünerek yaşamak... Zaten mesleğimizin esası kardeşliktir. Bu, baba ile evlat, şeyh ile mürit arasındaki münasebet değildir; hakiki kardeşlik bağıdır. Araya olsa olsa üstadlık girer.

Mesleğimiz *Halîliye*⁴ olduğu için meşrebimiz *hilletir*.⁵ Bu meşrep, en yakın dost, en fedakâr arkadaş, en güzel takdir edici yoldaş ve en civanmert kardeş olmayı gerektirir. Bunun temel şartı samimi ihlâstır. Samimi ihlâsı kıran, hakiki kardeşliğin gayet yüksek kulesinin başından düşer. Derin bir çukura düşme ihtimali var. Ortada tutunacak yer bulamaz.

*Evet, iki yol görünüyor.*⁶ *Kur’an’ın geniş caddesi olan şu hizmetimiz-*

¹ “Hiçbiriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçekten iman etmiş olamaz.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *îmân* 7; Müslim, *îmân* 71, 72; Tirmizî, *kıyâmet* 59.

² Şeyhte fânî olma, peygamberde fânî olma.

³ Kardeşte fânî olma.

⁴ Samimi dostluk, kardeşlik.

⁵ Cân-ı gönülden arkadaşlık.

⁶ Bkz. “Şükûr” ya da “küfür” yolu (Dehr sûresi, 76/3); “iki yol (hayır ve şer yolu)” (Beled sûresi, 90/10); “kötülük” ya da “takva” yolu (Şems sûresi, 91/8); Malını Allah yolunda harcıyıp O’na saygı duyarak haramdan sakınan, o en güzel kelimeyi (kelime-i tevhidi) tasdik eden kimsenin erişeceği “en kolay yol” ya da cimri davranan, bir de kendini

den şimdi ayrılanların, bize düşman dinsizlik kuvvetine bilmeden yardım etme ihtimalleri var. İnşallah Risale-i Nur yoluyla Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın kutsî dairesine girenler, daima nura, ihlâsa, imana kuvvet verecek ve öyle çukurlara düşmeyeceklerdir.

Ey Kur'an hizmetindeki arkadaşlarım! **İhlâsı kazanmanın ve korumanın en tesirli yollarından biri**, rabita-yı mevt, yani ölü-mü hiç akıldan çıkarmamaktır. Evet, ihlâsı zedeleyen ve insanı riyaya, dünyaya sevk eden, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya dalıp emellerinin peşinden gitmek olduğu gibi; riyadan nefret ettiren ve ona ihlâsı kazandıran da rabita-yı mevt'tir. Öleceğini ve dünyanın fâni olduğunu akıldan çıkarmayıp nefsin hilelerinden kurtulmaktır. Evet, varlığın hakikatini bilen tarikat ehli zâtlar, Kur'an-ı Hakîm'in

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ¹، كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ²

gibi ayetlerinden aldıkları dersle, hep ölümü düşünmeyi yollarının esası kabul etmiş, sonsuz arzuların kaynağı olan ebediyet kuruntusunu o bağ ile ortadan kaldırmışlardır.

Onlar hayalî bir şekilde kendilerini ölmüş, yıkanıyor ve kabre konuyor farz edip öyle düşündükçe nefsi emmareleri o hayalin ve düşün-cenin tesiriyle sonu gelmez emellerinden bir derece vazgeçer. Ölümle böyle bağ kurmanın pek çok faydası vardır. Hadis, أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَٰذِمِ اللَّذَاتِ³ –ev kemâ kâl– yani “Lezzetleri bozup acılaştıran ölümü çok zikrediniz!” beyanıyla bunu ders veriyor. Fakat mesleğimiz tarikat değil hakikat olduğu için ölümü tarikat ehli gibi farazî ve hayalî bir şekilde düşünmek zorunda değiliz. Hem bu, hakikat mesleğine uygun düşmez. Bizimki âkıbeti düşünerek geleceği şimdiki zamana getirmek değil, hakikat noktasında şimdiki zamandan geleceğe fikren gitmek ve öyle bakmak şeklinde olmalıdır.

Evet, hiç hayale, varsayıma gerek kalmadan insan bu kısa ömür ağacının başındaki tek meyve olan kendi cenazesine bakabilir. Bu

güçlü sanıp Allah'tan müstağni gören, o en güzel kelimeyi (kelime-i tevhidi) yalan sayanın sardınılaacağı “en güç yol” (Leyl sûresi, 92/5-10).

¹ “Hiç şüphe yok ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler.” (Zümer sûresi, 39/30).

² “Her canlı her an ölümü tatmaktadır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/185).

³ Tirmizî, *kıyâmet* 26, *zühd* 4; Nesâî, *cenâiz* 3; İbni Mâce, *zühd* 31; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/292.

şekilde yalnız kendi ölümünü gördüğü gibi, bir parça öbür tarafa gitse asrının ölümünü de görür. Biraz daha gitse dünyanın ölümünü seyreder, tam ihlâsa giden yolu açar.

İhlâsı kazanmanın ve korumanın ikinci yolu: Tahkik ve delillerle elde edilen imanın kuvvetiyle ve Yaratıcı'yı bilmeyi netice veren, varlıklardaki sanatı gösteren imanî tefekkürün parıltılarıyla O'nun huzurundaymış gibi bir şuur kazanıp Hâlık-ı Rahîm'in her yerde hazır ve nâzır olduğunu düşünmek, O'ndan başkasının alâkasını aramamaktır. Böylece insan, O'nun huzurunda başkalarına bakmanın, başkalarından medet ummanın o huzurun edebine aykırı olduğunu düşünerek riyadan kurtulur, ihlâsı kazanır. Her neyse... Bunun pek çok derecesi, mertebesi var. Herkes kendi hissesine göre ne kadar istifade edebilirse kârdır. *Risale-i Nur*'da insanı riyadan kurtaracak, ona ihlâsı kazandıracak pek çok hakikat anlatıldığından burada kısa kesiyoruz.

İhlâsı kıran ve insanı riyaya götüren pek çok sebepten üç tanesini kısaca beyan edeceğiz:

Birinci Sebep: Maddî menfaatler yüzünden ortaya çıkan rekabet, yavaş yavaş ihlâsı kırar. Hizmetin neticesini zedeler. O maddî menfaatlerin de elden kaçmasına sebep olur.

Evet, bu millet hakikat ve ahiret için çalışanlara daima hürmet ve yardım arzusu beslemiştir. Onların hakiki ihlâslarına ve sadakatli hizmetlerine bir yönden bilfiil katılmak niyetiyle maddî ihtiyaçlarını karşılamakla meşgul olmuş, vakitlerini ziyan etmemeleri için sadaka ve hediye gibi maddî desteklerle kendilerine yardım edip hürmet göstermiştir. Fakat bu yardım ve hürmet istenmez, belki verilir. Hatta kalben arzu edip hal diliyle dahi beklenmez, belki umulmadığı halde verilir. Yoksa ihlâsı zedeler ve insan *وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا*¹ ayetinin yasakladığı hususa yaklaşır, ameli kısmen yonar.

İşte bu maddî menfaat beklentisi neticesinde ve bencilliği yüzünden nefis-i emmare, o menfaati başkasına kaptırmamak için hakiki bir kardeşine ve o hususi hizmette arkadaşına karşı rekabet damarını uyandırır. İhlâs zedelenir, hizmette kutsiyet kaybolur. İnsan, hakikat

¹ "Ayetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın." (Bakara sûresi, 2/41).

yolundakilerin nazarında çirkin bir hale düşer; maddî menfaatini de kaybeder. Her neyse... Bu hamur çok su götürür, kısa kesip yalnız hakiki kardeşlerim arasında ihlâs sırrını ve samimi ittifakı kuvvetlendirecek iki misal söyleyeceğim.

Birinci misal: Ehl-i dünya, hatta bir kısım siyasetçiler, toplum hayatının önde gelenleri ve komiteler, büyük bir servet ve şiddetli bir kuvvet elde etmek için mallarda ortaklık düsturunu kendilerine rehber edinmişlerdir. Böylece onlar, bütün suiistimallere ve zararlarına rağmen, müthiş bir kuvvet ve menfaat elde ederler. Halbuki birçok zararının yanında, ortaklıkta malların mahiyeti değişmez. Gerçi bir bakıma, görünüşte her biri malların tamamına sahiptir, fakat onlardan istifade edemezler. Her neyse... Bu ortaklık düsturu, ahireti kazanmak için yapılan amellere uygulansa, zararsız ve büyük bir menfaate vesile olur. Çünkü bütün amellerin sevabı, onlara ortak olan her bir ferдин eline tamamen geçer, bu sırrı taşır.

Nasıl ki dört-beş adamdan –ortak olmak niyetiyle– biri gazyağı, biri fitil, biri lamba, biri şişe, biri de kibrit getirip bir lambayı yaksa, her biri ışığa tam sahip olur. O ortaklardan her birinin duvarda büyük bir aynası varsa, ışık o aynaların hepsine odayla beraber noksansız şekilde, bölünmeden akseder.

Aynen öyle de, ahiret için işlenen amellerde ihlâs sırrıyla ortaklıktan, kardeşlik sırrıyla dayanışmadan ve birlik sırrıyla mesai ortaklığından elde edilen bütün sevap ve nurun, o işe katılanların her birinin amel defterine eksiksiz yazılacağına, hakikat ehli şahittir. Bu bir hakikattir, Cenâb-ı Hakk'ınengin rahmetinin ve kereminin gereğidir.

İşte, ey kardeşlerim! Maddî menfaatler inşallah sizi rekabete sevk etmeyecek. Fakat ahirete ait menfaatler noktasında bir kısım tarikat ehli aldandığı gibi, sizin de aldanmanız mümkündür. Oysa şahsî, az bir sevap nerede; verilen misaldeki gibi amellerde ortaklık vesilesiyle kazanılan sevap ve nur nerede?

İkinci misal: Zanaatkârlar, uğraşlarının neticesini artırmak için ortaklaşa çalışır, mühim bir servet elde ederler. Mesela, dikiş iğneleri yapan on adam, ayrı ayrı yapmaya çalışmışlar. O şahsî çalışmanın ve uğraşın meyvesi günde yalnızca üç iğne olmuş. Sonra ortak çalışma

düsturuyla o on adam birleşmiş. Biri demir getirmiş, biri ocağı yakmış, biri delik açmış, biri demiri ocağa sokmuş, biri ucunu sivriltilmiş vesaire... Her biri iğne yapma mesleğinde yalnızca basit bir işle meşgul olduğundan vakit ziyan edilmemiş, o uğraşta beceri kazanarak işlerini çabucak görmüşler. Sonra o ortak mesai ve işbölümü sayesinde ortaya çıkan neticeyi aralarında bölüştürmüşler. Her birine tek günde üç iğneye bedel üç yüz iğne düştüğünü görmüşler. Bu hadise, ehl-i dünyanın zanaatkârlarını ortak çalışmaya sevk etmek için dilden dile aktarılmıştır.

İşte, ey kardeşlerim! Madem dünya işlerinde, kesif maddelerde bile birlik ve ittifak böyle neticeler, büyük, toplu faydalar veriyor. Uhrevî ve nuranî, bölünmeye ihtiyaç duyulmadan, Allah'ın lütfu ile her ortağın aynasına nurun tamamının aksetmesinin ve her birinin, diğerlerinin kazandığı sevabı da elde etmesinin¹ ne kadar büyük bir kâr olduğunu kıyaslayabilirsiniz. Bu büyük kazanç, rekabetle ve ihlâssızlıkla kaçırılmaz!

İhlâsı Kıran İkinci Sebep: Makam sevgisinden gelen şöhret düşkünlüğü sebebiyle, şan-şeref perdesi altında insanların alâkasını kazanmak ve dikkatleri kendine çekerek benliği okşamak, nefs-i emmareye bir makam vermektir. Bu, en mühim ruh hastalıklarından biri olduğu gibi “gizli şirk” tabir edilen riyakârlığa,² kendini beğenmişliğe kapı açar, ihlâsı zedeler.

Kardeşlerim! Kur'an-ı Hakîm'in hizmetindeki mesleğimiz *hakikat ve kardeşlik*, bunun sırrı da *şahsiyetini kardeşleri içinde fânî kılıp*³ HAŞİYE onların nefislerini kendi nefesine tercih etmek olduğundan, aramızda makam sevgisinden kaynaklanan bu tür rekabetin tesirinin bulunmaması gerekir. Çünkü mesleğimize tamamen zıttır. Madem kardeşlerin şerefi umumiyetle her şahsa ait olabilir; o büyük manevî şerefi, şahsî, kendini beğenmişçesine, rekabet edercesine basit bir şerefe ve şöhrete feda etmenin, *Risale-i Nur* talebelerinden yüz derece uzak olduğu ümidindeyim.

¹ “Kim hidayete davette bulunursa, ona uyanların sevaplarının bir misli ona gelir. Ayrıca bu durum, onların ücretlerinden de hiçbir şey eksiltmez.” anlamındaki hadis için bkz. Müslim, *ilim* 16; Tirmizî, *ilim* 15; Ebû Dâvûd, *sünnet* 6; Nesâî, *zekât* 64.

² Riyakârlığın, “gizli şirk” olduğuna dair bkz. İbni Mâce, *zühd* 21; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 3/30; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/365; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 5/334.

³ HAŞİYE Evet, bahtiyar odur ki, Kur'an kevserinden süzülen tatlı, büyük bir havuzu kazanmak için bir buz parçası gibi olan şahsiyetini ve benliğini o havuzun içine atıp eritsin.

Evet, *Risale-i Nur* talebelerinin kalbi, akli ve ruhu böyle aşağı, zararlı, süflî şeylere tenezzül etmez. Fakat nefis-i emmare herkeste bulunur. Bazen nefsanî hisler damarlara karışır; kalbe, akla ve ruha rağmen hükümünü bir derece yerine getirir. Sizlerin kalbinizi, ruhunu ve aklınızı itham etmem. *Risale-i Nur*'un tesirine dayanarak size güveniyorum. Fakat nefis, geçici hevesler, hisler ve kuruntular kimi zaman insanı aldatıyor. Onun için bazen şiddetli ikaz ediliyorsunuz. Bu şiddet nefse, geçici heveslere, hislere ve kuruntulara yöneliktir; tedbirli davranınız.

Evet, eğer mesleğimiz şeyhlik olsaydı, bir tek makam veyahut belli makamlar bulunurdu. O makamlara farklı kabiliyetler aday olurdu. Gıpta sebebiyle bencillik ortaya çıkabilirdi. Fakat mesleğimiz kardeşliktir. Kardeş kardeşe baba olamaz, rehber tavrı takınmaz. Kardeşlikte makam geniştir; gıpta yüzünden birbirine sıkıntı vermenin yeri yoktur. Olsa olsa, kardeş kardeşe yardım eder, onun hizmetini tamamlar. Bir baba ya da rehber tavrı takınılan meşrepelerde, gıptanın sebep olduğu sevap hırsı ve daha çok gayret gösterme isteği yüzünden çok zararlı ve tehlikeli neticelerin meydana geldiğine delil, tarikat ehlinin o kadar mühim ve büyük kemâlâtına ve faydalarına rağmen ayrılıkların ve rekabetin doğurduğu vahim neticelerdir. Onların o büyük, kutsî kuvvetleri bid'at rüzgârlarına dayanamıyor.

Üçüncü Sebep: Korku ve açgözlülüktür. Bu, başka bir kısım mânilerle beraber *Hücumât-ı Sitte*'de¹ tamamen izah edildiği için ona havale edip merhametlilerin en merhametlisi olan Cenâb-ı Hak'tan bütün güzel isimlerini şefaatchi yaparak bizleri tam ihlâsa erdirmesini diliyoruz. Âmin...

اللَّهُمَّ بِحَقِّ الْإِخْلَاصِ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلَصِينَ الْمُخْلَصِينَ آمِينَ آمِينَ
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ *Mektubat*'ta Yirmi Dokuzuncu Mektup'un Altıncı Kısmı'dır.

² "Allahum! İhlâs süresinin hakkı için bizi (bütün davranışlarında) ihlâsı hedefleyen ve ihlâsa erdirilmiş kullarından eyle, âmin, âmin."

³ "Sübhan'sın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara süresi, 2/32).

BAZI KARDEŞLERİME HUSUSİ BİR MEKTUPTUR

Risaleleri yazmaktan usanan ve ibadet ayları olan Üç Aylar'da başka evradı, beş yönden ibadet sayılan¹ HAŞİYE *Risale-i Nur*'u yazmaya tercih eden kardeşlerime iki hadis-i şerifin bir nüktesini söyleyeceğim.

Birinci Hadis

يُورَنُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدِمَاءِ الشَّهَدَاءِ² –ev kemâ kâl. Yani: “Mahşerde, hakikat yolundaki âlimlerin sarf ettikleri mürekkep, şehitlerin kanıyla beraber tartılabilir; o kıymette olur.”

İkinci Hadis

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ³ –ev kemâ kâl. Yani: “Bid’atlar ve dalâlet her yeri kuşattığı zaman sünnet-i seniyyeye ve Kur’an hakikatlerine sımsıkı sarılıp hizmet eden, yüz şehit sevabı kazanabilir.”

Ey tembellik damarıyla *Risale-i Nur*'u yazmaktan usananlar ve ey tasavvuf yolunda giden kardeşler! Bu iki hadis gösteriyor ki, böyle bir zamanda iman hakikatlerine, şeriatın sırlarına ve sünnet-i seniyyeye hizmet eden mübarek, hâlis kalemlerden akan siyah nurun, âb-ı hayat hükmündeki mürekkebin bir damlası, size mahşer gününde şehitlerin yüz damla kanı gibi fayda verebilir. Öyleyse onu kazanmaya çalışınız.

Eğer dersiniz ki: Hadiste “âlim” tabiri var, bir kısmımız yalnızca kâtibiz.

¹ HAŞİYE Bu kıymetli mektupta Üstadımızın işaret ettiği beş çeşit ibadetin kendilerinden izahını talep ettik. Aldığımız izah aşağıdadır.

1. En mühim bir mücahede olan dalâlet ehline karşı mânen cihad etmektir.
2. Üstadına hakikatlerin yayılması için yardım suretiyle hizmet etmektir.
3. Müslümanlara, iman hususunda hizmet etmektir.
4. Kalemle ilim tahsil etmektir.
5. Bazen bir saati bir sene ibadet hükmüne geçen tefekkür ibadetini yapmaktır.

Rüşdü, Hüsrev, Re’fet

² Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 1/6, 8; İbni Hacer, *Lisânü'l-Mizân* 5/225; el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadir* 6/466.

³ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/315; İbni Adiyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Züh*d s. 118.

Cevap: Bir sene bu risaleleri ve bu dersleri anlayarak, kabul ederek okuyan, bu zamanın mühim, hakiki bir âlimi olabilir. Anlamasa bile, madem *Risale-i Nur* talebelerinin bir şahs-ı manevîsi var, şüphesiz o şahs-ı manevî bu zamanın bir âlimidir. Sizin kalemlerinizi ise o şahs-ı manevînin parmaklarıdır. Kendimce liyakatsiz olduğum halde, haydi hüsn-ü zannınıza dayanarak, bu fakire bir üstadlık ve tâbi olma noktasında bir âlimlik makamı verip bağlanmışsınız. Ben ümmî olduğumdan ve yazma bilmediğimden sizin kalemlerinizi benim kalemim sayılır, hadiste müjdelenen sevabı alırsınız.

Said Nursî

Yirmi İkinci Lem'a

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹

Isparta'nın adil valisine, adliyesine ve emniyet teşkilatına,

En yakın, en has ve hâlis kardeşlerim için yirmi iki sene önce Isparta'nın Barla nahiyesindeyken yazdığım bu gayet mahrem risaleciğimi, Isparta halkıyla ve idarecileriyle alâkalı olduğundan, takdim ediyorum. Eğer uygun görülürse yeni ya da eski harflerle daktiloda birkaç nüsha yazılsın ki, yirmi beş-otuz senedir sırlarımı arayan ve beni göz hapsinde tutanlar, hiçbir gizli işimizin olmadığını anlasınlar. En gizli sırlarımızdan biri işte bu risaledir, bilsinler!

Said Nursî

Üç İşaret

On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Nota'sının üçüncü meselesiyken, içindeki soruların şiddeti ve kuşatıcılığı, cevapların kuvveti ve parlaklığı sebebiyle Otuz Birinci Mektup'un Yirmi İkinci Lem'ası olarak *Lem'alar*'a dâhil edildi. *Lem'alar* bu risaleye yer vermelidir. Mahremdir, en has, hâlis ve sadık kardeşlerimize mahsustur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا²

Bu mesele üç “işaret” tir.

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak olan Allah'ın adıyla.

² “Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir. Allah buyruğunu elbette yerine getirir. Gerçekten Allah her şey için bir ölçü, her iş için bir vade belirlemiştir.” (Talâk sûresi, 65/3).

BİRİNCİ İŞARET

Şahsım ve *Risale-i Nur* hakkında mühim bir soru.

Çokları diyor ki: Sen, sadece dünyayı gaye edinenlerin dünya-sına karışmadığın halde, neden onlar her fırsatta senin ahiretine karışıyorlar? Halbuki hiçbir devletin kanunu, dünyayı terk eden münzevilere ilişmez.

Cevap: Yeni Said'in bu soruya cevabı susmaktır. O, "Benim cevabımı kader versin." der. Bununla beraber, mecburen, emanet olarak ödünç aldığı Eski Said'in kafası diyor ki:

Bu soruya cevap vermesi gereken, Isparta vilâyetinin idarecileri ve halkıdır. Çünkü bu sorunun altındaki mânâ ile benden çok onlar alâkalıdır. Madem binlerce mensubu bulunan bir hükümet ve yüz binlerce ferdi bulunan bir halk benim yerime düşünmeye ve beni müdafaa etmeye mecburdur; neden bu iddianın sahipleriyle lüzumsuz yere konuşup kendimi savunayım? Çünkü ben dokuz senedir bu şehirdeyim; gittikçe dünyalarına daha çok sırt çeviriyorum. Hiçbir halim onlardan saklı kalmamış. En gizli, en mahrem risalelerim dahi hükümetin ve bazı vekillerin eline geçmiş. Eğer ehl-i dünyayı telaşa ve endişeye düşürecek şekilde dünyayla ilgili işlerine karışma teşebbüsüm, niyetim ve böyle bir tavrım olsaydı, bu vilâyetteki ve kazalarındaki hükümet görevlileri, dokuz senedir dikkatle araştırdıkları ve ben de yanıma gelenlere çekinmeden sırlarımı bildirdiğim halde, bana sessiz kalmaz, ilişirlerdi. Eğer milletin ve vatanın huzuruna ve geleceğine zarar verecek bir hatam varsa, dokuz seneden beri valisinden köy karakol kumandanına kadar onları sorumlu yapar. Kendileri sorumluluktan kurtulmak için hakkımda habbeyi kubbe yapanlara karşı kubbeyi habbe yapıp beni müdafaa etmeye mecburdur. Öyleyse bu sorunun cevabını onlara havale ediyorum.

Bu şehrin halkının büyük kısmının beni benden daha fazla müdafaa etme mecburiyetinin sebebi ise şudur: Dokuz senedir hem kardeş, hem dost, hem mübarek olan bu halkın ebedî hayatı, imanın kuvvetlenmesi ve saadeti için tesirini bilfiil ve maddî olarak gösteren yüzlerce risale vasıtasıyla çalıştık. O risaleler yüzünden hiç kimseye yersiz sıkıntı ve zarar gelmemiş, onlarda hiçbir kötü niyetli

siyasî ve dünyevî menfaat emaresi görülmemiştir. Allah'a hamdolsun, şu Isparta şehri, *Risale-i Nur* sayesinde eski zamanın şerefli Şam şehrinin ve İslam âleminin umumi medresesi olan Mısır'ın el-Ezher Üniversitesi'nin mübarekliği gibi, iman kuvveti, dinî cesaret, metanet ve sebat hususunda mübarek bir makam kazanmıştır. Bu şehirde, imanın kuvveti kayıtsızlığa, ibadet arzusu haram zevklere düşkünlüğe üstün geldiğinden ve *Risale-i Nur* Isparta'ya bütün vilâyetlerin üstünde bir dindarlık meziyeti kazandırdığından, elbette buradaki her insan, hatta farz edelim ki dinsiz bile olsa, beni ve *Risale-i Nur*'u savunmaya mecburdur. Onların bu çok mühim müdafa haklarının yanında, benim gibi vazifesini bitirmiş ve –Allah'a hamdolsun– binlerce talebesi kendisinin yerine çalışan bir acizin mühim olmayan azıcık hakkı, beni müdafaaya sevk etmiyor. Böyle binlerce avukatı bulunan bir adam, kendi davasını kendisi savunmaz.

İKİNCİ İŞARET

Tenkit edercesine sorulan bir soruya cevaptır.

Ehl-i dünya tarafından deniliyor ki: Sen neden bize küstün? Bir defa olsun bize müracaat etmeyip sustun? Bizden şiddetle şikâyet edip “Bana zulmediyorsunuz!” diyorsun. Halbuki bizim de bir prensibimiz, bu asrın gereği olan belli düsturlarımız var. Bunları yerine getirmeyi kabul etmiyorsun. Kanunu uygulayan zalim olmaz, fakat kabul etmeyen isyancı olur. Mesela, bu hürriyet asrında ve yeni başladığımız cumhuriyet devrinde, eşitlik esası üzerine, tahakküm ve zorbalığı kaldırmak bizim temel bir kanunumuz olduğu halde, sen kâh hocalık kâh zahitlik suretinde insanların alâkasını kazanarak dikkatleri kendine çekiyorsun. Şimdiki haline ve eski hayatına bakınca hükümetin nüfuzu dışında bir kuvvet, toplumda bir makam elde etmeye çalıştığın anlaşıyor. Bu ise –şimdiki tabirle– burjuvaların zorbaca tahakkümleri altında hoş görülebilir. Fakat halk tabakasının uyanışıyla ve hâkimiyeti ele geçirmesiyle ortaya çıkan tam sosyalizm ve bolşevizm prensipleri bizim daha çok işimize yaradığı için onları kabul ettiğimizden, senin vaziyetin bize ağır geliyor, kanunlarımıza ters düşüyor. Bu sebeple sana verdiğimiz sıkıntıdan şikâyet etmeye ve küsmeye hakkın yoktur.

Cevap: *Toplumların hayatında çığır açanlar, eğer kâinattaki yaratılış kanunlarına uygun hareket etmezlerse hayırlı işlerde ve ilerlemede başarılı olamazlar. Bütün hareketleri şer ve tahrip hükmüne geçer. Madem yaratılış kanunlarına uygun hareket etme mecburiyeti var; elbette mutlak eşitlik ancak insanın fıtratını değiştirmekle ve yaratılmasındaki esas hikmeti ortadan kaldırmakla uygulanabilir.*

Evet, ben soyca ve yaşayışımla halk tabakasındayım. Meşrep ve fikir bakımından “hakların eşitliği” prensibini kabul edenlerdenim. Şefkat ve İslamiyet’ten gelen adalet sırrı ile burjuva denilen üst tabakanın baskı ve tahakkümüne karşı eskiden beri muhalefet ederek çalışanlardanım. Onun için bütün kuvvetimle tam adaletin yanında; zulüm, zorbalık, tahakküm ve baskının karşısındayım.

Fakat insanın yaratılışı ve hikmet sırrı, mutlak eşitlik kanununa zıttır. Çünkü Hakîm Yaratıcı, kusursuz kudretini ve hikmetini göstermek için az bir şeyden çok mahsul aldırır, bir sayfaya pek çok kitabı sığdırır ve tek bir şeye çok vazife yaptırır. Aynen bunun gibi, insanoğluna da binlerce varlık türünün vazifelerini gördürür.

İşte bu büyük sırdandır ki, Cenâb-ı Hak insanı binlerce çeşit varlık kadar sümbül verecek ve hayvanların binlerce cinsi kadar tabakalara sahip bir mahiyette yaratmıştır. Onun latifelerine ve duygularına diğer canlılar gibi sınır koyulmamış; insan serbest bırakılıp kendisine sınırsız makamlarda gezecek kabiliyet verildiğinden, tek bir tür iken binlerce tür hükmüne geçmiştir. Bu sebeple yeryüzünün halifesi,¹ kâinatın neticesi ve canlıların sultanı olmuştur.

İşte insanın mahiyetindeki çeşitliliğin en mühim mayası ve zembereği, imtihan ve imanla beraber bulunan hakiki fazilettir. Bu fazileti kaldırmak ancak insanın mahiyetini değiştirmekle, aklını söndürmekle, kalbini öldürmekle, ruhunu yok etmekle mümkün olabilir.

Ne mümkün zulüm ile, bîdâd ile imha-yı hürriyet!

Çalış idraki kaldır, muktedirsen âdemiyetten!²

Evet, hürriyet perdesi altında müthiş bir zulmü saklayan şu asrın gaddar yüzüne çarpılmaya lâyıkken, yanlış bir şekilde o tokada

¹ Bkz. Bakara sûresi, 2/30.

² Nâmık Kemal, *Hürriyet Kasidesi*.

müstahak olmayan gayet mühim bir zâta karşı savrulan şu kâmil misrârların yerine, bu asrın yüzüne çarpmak için ben de derim ki:

*Ne mümkün zulümle, adaletsizlikle imha-yı hakikat!
Çalış, kalbi kaldır, gücün yeterse insanlıktan!*

Veyahut

*Ne mümkün zulümle, adaletsizlikle imha-yı fazilet!
Çalış, vicdanı kaldır, gücün yeterse insanlıktan!*

Evet, imanla beraber bulunan fazilet, tahakküm ve baskı sebebi olamaz. Baskı ve zorbalık, faziletsizliktir. Bilhassa fazilet sahiplerinin en mühim meşrebi acz, fakr ve tevazu ile toplum hayatına karışmaktır. Allah'a hamdolsun, hayatımız bu tarz üzere gitmiş ve gidiyor. Ben kendimde fazilet olduğunu iddia edip övünmek için söylemiyorum, fakat Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimeti şükrederek dile getirmek suretinde, şükür niyetiyle diyorum ki: Cenâb-ı Hak ihsan ve keremiyle, bana iman ve Kur'an ilimlerine çalışma, onları anlama faziletini bağışlamıştır. Allah'ın bu ihsanını hayatım boyunca –O'na hamd olsun– O'nun yardımıyla şu İslam milletinin menfaati ve saadeti için sarf ettim, hiçbir zaman tahakküm ve zorbalık vasıtası yapmadım. Gafillerin çoğu tarafından istenen, insanların alâkası ve halkın takdiri dahi mühim bir sırdan dolayı benim nefret ettiğim şeylerdir; onlardan kaçıyorum. Eski hayatımda yirmi seneyi ziyan ettiği için onları kendime zararlı görüyorum. Fakat insanların Risale-i Nur'u beğenmelerine bir işaret kabul ettiğimden insanları küstürmüyorum.

İşte, ey her şeyleri dünyadan ibaret olanlar! Dünyanıza hiç karışmadığım ve prensiplerinizi hiçbir şekilde temasım bulunmadığı halde, şu dokuz senelik esaret hayatımın gösterdiği gibi, yeniden dünyaya karışmaya hiç niyetim ve arzum yokken, bana eski bir zorba, daima fırsat bekleyen, baskı ve tahakküm fikri taşıyan bir adammışım gibi uygulanan bunca göz hapsi ve verdiğiniz sıkıntılar hangi kanuna göredir? Hangi fayda içindir? Dünyada hiçbir hükümet böyle kanunlar üstü ve kimsenin uygun görmeyeceği bir muameleye müsaade etmediği halde, bana yapılan bu kadar kötü muameleye, değil yalnız ben, eğer bilse belki insanlık küser, belki kâinat küsüyor!

ÜÇÜNCÜ İŞARET

Aldatıcı, divanece bir soru.

Bir kısım idareciler diyor ki: Madem sen bu memlekette yaşıyorsun; burada cumhuriyet kanunlarına boyun eğmen gerekirken, neden inziva perdesi altında kendini o kanunların dışında tutuyorsun? Mesela, vazife haricinde bir meziyeti, bir fazileti kendine yakıştırıp onunla milletin bir kısmına hükmederek nüfuzunu kullanmak, şimdiki hükümetin kanunlarına ve eşitlik esasına dayanan cumhuriyetin bu ilkesine zıttır. Bir vazifen bulunmadığı halde niçin elini öptürüyorsun? Neden halk beni dinlesin diye kendini beğenmişçesine bir tavır takınıyorsun?

Cevap: Kanunu koyanlar ona önce kendileri uyduktan sonra başkasına da uygulayabilirler. Siz, uymadığınız bir kanuna başkasını tâbi olmaya zorlamakla düsturunuzu, kanununuzu herkesten önce kendiniz bozuyor ve ona karşı geliyorsunuz. Çünkü mutlak eşitlik kanunun bana uygulanmasını istiyorsunuz. Ben de derim ki:

Ne zaman bir asker, bir mareşalin toplumdaki makamına çıkar ve milletin o mareşale karşı gösterdiği hürmet ve alâkaya ortak olursa, onun gibi teveccüh ve hürmet görürse, veyahut o mareşal, bir asker gibi basitleşir ve askerin sönük vaziyetini alırsa, mareşalin, vazifesi dışında hiçbir kıymeti kalmazsa ve eğer çok zeki ve bir ordunun zafer kazanmasını sağlayacak bir başkumandan, insanların teveccühünde, hürmet ve sevgisinde en aptal askerle eşit olursa; işte o zaman bu eşitlik kanununuz gereğince bana şöyle diyebilirsiniz: “Kendine hoca deme! Sana hürmet gösterilmesini kabul etme! Faziletini inkâr et! Hizmetçine hizmet et! Dilencilerle arkadaş ol!”

Eğer dersiniz ki: Bu hürmet, makam ve alâka, vazife başında olunan vakte ve vazifelilere hastır. Sen vazifesi bulunmayan bir insan-sın, vazifesi olanlar gibi milletin hürmetini kabul edemezsin.

Cevap: Eğer insan yalnız bedenden ibaret olsaydı, dünyada son-suza kadar kalsaydı, kabir kapısı kapansaydı ve ölüm öldürülseydi, vazife yalnız askerlere ve idare memurlarına mahsus kalsaydı o zaman bu sözünüzde bir mânâ olurdu.

Fakat *madem* insan yalnız bedenden ibaret değil. Onu beslemek için kalb, dil, akıl, dimağ koparılıp bedene yedirilmez. Onlar yok edilemez; idare edilmek ister.

Hem *madem* kabir kapısı kapanmıyor ve kabrin öbür tarafıyla alâkalı gelecek endişesi her insanın en mühim meselesidir. Elbette milletin itaat edip hürmet gösterdiği vazifeler, yalnız dünya hayatına ait toplum, siyaset ve askerlikle ilgili olanlarla sınırlı değildir.

Evet, yolculara seyahat için bilet vermek bir vazife olduğu gibi, ebediyet tarafına giden yolcuların da bir bilet ve o karanlık yol için nur kazanmasını sağlamak öyle bir vazifedir ki, hiçbir vazife onun kadar mühim değildir. Böyle bir vazife ancak ölümü reddetmekle ve her gün ¹ *أَلْمَوْتُ حَقٌّ* hakikatini, cenazelerinin mührüyle imzalayan otuz bin şahidin şehadetini yalanlamakla inkâr edilebilir.

Madem zaruri manevî ihtiyaçlardan kaynaklanan manevî vazifeler var ve o vazifelerin en mühimi ebediyet yolunda seyahat için pasaport, berzah karanlığında kalbin cep feneri ve ebedî saadetin anahtarı olan imandır, imanın ders verilmesi ve takviyesidir. Elbette o vazifeyi gören, Allah'ın marifetine ermiş kimseler nankörlük ederek kendilerine verilen ilahî nimetleri ve iman faziletini hiçe sayıp haram zevklerin peşinden giden günahkârların derecesine düşmeyeceklerdir. Kendilerini, aşağı insanların bid'atlarına, yasak zevklerine bulaştırmayacaklardır. İşte beğenmediğiniz ve eşitsizlik zannettiğiniz inziva bunun içindir.

Bu hakikati söylemekle beraber, beni işkenceyle cezalandıran sizin gibi, bencillikte, çalım satmakta ve şu eşitlik kanununu ihlâl etmekte firavunluk derecesine ulaşmış kibirliyle seslenmiyorum. Çünkü kibirli olana karşı tevazu alçalma zannedildiğinden, tevazu göstermemek gerekir. Belki insaf sahibi, mütevazı ve adil olanlarınıza derim ki:

Allah'a hamdolsun ben, kendi kusurumu, acizliğimi biliyorum; değil kibirli bir şekilde Müslümanların üstünde bir hürmet makamı

¹ "Ölüm kesin bir gerçektir." (Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 3/180. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2).

beklemek, belki her vakit sayısız kusurumu, hiçliğimi görüp istiğfar ile teselli buluyor, insanlardan hürmet değil, dua istiyorum. Zannedirim ki, bu tavrımı bütün arkadaşlarım biliyor. Yalnız şu kadar var ki, Kur'an-ı Hakîm'e hizmet ve iman hakikatlerini ders verme esnasında o hakikatler adına ve Kur'an şerefine, şu makamın gerektirdiği izzet ve ilimden gelen vakarı koruyup başımı dalâlet yolundakilere eğmemek için o izzetli tavrı geçici olarak takınıyorum. Zannedirim ki, bu noktalara karşı çıkabilmek ehl-i dünyanın kanunlarının haddi değildir!

Hayret Verici Bir Muamele Şekli:

Mâlumdur ki, her yerde ilim irfan sahibi kimseler, marifet ve ilim noktasında hüküm verir. Nerede ve kimde marifet ve ilim görseler, meslek itibarıyla ona dostluk ve hürmet beslerler. Hatta düşman bir devletten bir profesör bu memlekete gelse, ilim çevreleri ilmine ve bilgisine saygıyla onu ziyaret eder, ona hürmet gösterir. Halbuki İngilizlerin en yüksek ilim meclisi, Şeyhülislamlık makamına sorduğu altı sorunun cevabını altı yüz kelime ile istediği zaman, buradaki ilim çevrelerinin hürmetsizliğine uğradığı halde o altı soruya altı kelime ile takdire mazhar olmuş bir cevap veren, yabancıların en mühim ve felsefecilerin en esaslı düsturlarına hakiki ilim ve marifetle karşı koyup üstün gelen, Kur'an'dan aldığı marifet kuvvetine ve ilme dayanarak Avrupalı felsefecilere meydan okuyan, hürriyetten altı ay önce İstanbul'da âlimleri ve tahsil görmüş kimseleri münazaraya davet edip kendisi hiç soru sormadan sorularına eksiksiz olarak doğru cevap veren,¹ HAŞİYE bütün hayatını bu milletin saadetine adayan, yüzlerce risaleyi bu milletin diliyle, Türkçe neşredip milleti nurlandıran, hem vatandaş, hem dindaş, hem dost, hem kardeş bir marifet ehline en çok, eğitim camiasına mensup olanların bir kısmı ve resmî hocalardan bazıları sıkıntı vermiş, ona düşmanlık beslemiş ve belki hürmetsizlik etmişti.

¹ HAŞİYE Yeni Said diyor ki: Bu makamda Eski Said'in iftihar edercesine söylediği şu sözlerle ben katılmıyorum. Bu risalede sözü ona verdiğim için susturamıyorum. Kibirliilere karşı bir parça gurur göstereyim diye susuyorum.

İşte gel, buna ne diyeceksin? Bu, medeniyet midir? İlme kıymet vermek midir? Vatanseverlik midir? Milliyetçilik midir? Cumhuriyeti sevmek midir? Hâşâ! Hâşâ! Hiçbiri, hiçbir şey değil... Belki kaderin takdirdir. Allah'ın koyduğu o kader kanunu, o marifet ehli adamın dostluk ümit ettiği yerden düşmanlık gösterdi ki, hürmet yüzünden ilmiyle riyaya girmesin ve ihlâsı kazansın.

SONSÖZ

Kendimce hayret verici ve şükran vesilesi olan bir saldırı:

Şu fevkalâde gururlu ehl-i dünya bu meselede o kadar hassas ki, eğer bu şuurlu bir şekilde olsaydı, keramet veyahut büyük bir dehâ derecesinde bir muamele denebilirdi. O muamele şudur: Kendi nefsimin ve aklımın bende hissetmediği bir parça riyakârca gurur vaziyetini onlar kendi benliklerinin hassasiyet terazisiyle hissediyormuş gibi, şiddetli bir şekilde, hissetmediğim benliğimin karşısına çıkıyorlar. Şu sekiz-dokuz senede sekiz-dokuz tecrübem var ki, onların zalimce muamelelerinden sonra, kader-i ilahîyi düşünüp “Niçin bunları bana musallat etti?” diye nefsimin hilelerini arıyordum. Anlıyordum ki, her defasında ya nefsim gurura şuursuz ve fitrî olarak meyletmiş ya da beni bilerek aldatmış. O vakit, “Kader, o zalimlerin zulmüyle hakkımda adil hüküm vermiş.” diyordum.

Mesela, bu yaz arkadaşlarım beni güzel bir ata bindirdiler. Bir yere dolaşmaya gittim. Şuursuz olarak nefsimde kendimi beğenmişçesine bir keyif arzusu uyanınca ehl-i dünya o şiddetli arzusun karşısına öyle bir çıktı ki, yalnız o gizli arzuyu değil, başka pek çok iştahımı kesti. Hatta mesela, bu defa ramazandan sonra, eski zamanın gayet büyük, kutsî bir imamının bize gaybî kerametiyle iltifatının ardından kardeşlerimin takva ve ihlâsları, ziyaretçilerin hürmet ve hüsn-ü zanları sebebiyle –ben farkında olmadan– nefsim iftihar edercesine, güya şükür perdesi altında riyakârca bir gurur vaziyeti takınmak istedi. Birden sadece dünyayı gaye edinen bu insanlar aşırı hassasiyetle, hatta riyakârlığın zerrelerini de hissedebiliyor gibi, bana iliştiler. Cenâb-ı Hakk’a şükrediyorum ki, onların zulmü beni ihlâsa ulaştıran bir vasıta oldu.

رَبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنَ ۝ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّخْضُرُوْنِ¹
اَللّٰهُمَّ يَا حَافِظُ يَا حَفِيْظُ يَا خَيْرَ الْحَافِظِيْنَ اِحْفَظْنِيْ وَاحْفَظْ نَاشِرَ هٰذِهِ الرَّسَائِلِ
وَرَفَقَائِيْ مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنِّ وَالْاِنْسَانِ وَمِنْ شَرِّ اَهْلِ الضَّلٰلَةِ
وَاَهْلِ الطُّغْيَانِ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ²
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ³

¹ “Sen de ki: Yarabbi! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98).

² Ey Hâfız ve Hafız olan ve muhafaza edenlerin en hayırlısı olan Allahım! Beni, bu risalelerin naşirini ve arkadaşlarımı nefsin ve şeytanın şerrinden, cinlerin ve insanların şerrinden, dalâlete düşmüş ve azgınlık yapanların şerrinden muhafaza et, âmin, âmin, âmin...

³ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Yirmi Üçüncü Lem'a

Tabiat Risalesi

On Yedinci Lem'a'nın On Altıncı Nota'sı iken öneminden dolayı Yirmi Üçüncü Lem'a olmuştur. Bu risale tabiata dayandırılan Allah'ı inkâr düşüncesini bir daha dirilmeyecek şekilde öldürüyor, küfrün temel taşıyla yerle bir ediyor.

Bir İhtar

Bu risalede, Allah'ı inkâr eden tabiatçıların gittikleri yolun içyüzünün ne kadar akıldan uzak, çirkin ve hurafe olduğu, en az doksan imkânsızlığı içeren dokuz maddede gösterilmiştir. Bu akıl dışılıklar başka risalelerde kısmen izah edildiğinden burada gayet kısaca anlatılmış, bazı basamaklar atlanmıştır. O yüzden bu kadar açık bir hurafeyi meşhur ve zeki filozofların nasıl kabul etmiş olduğu, neden o yoldan gittikleri sorusu birdenbire akla geliyor.

Evet, onlar yollarının içyüzünü görememişler. Şüphesi olanlara, burada yazılan her bir imkânsızlığın sonunda beyan edilen çirkin, tiksinti verici ve akıl dışı¹ HAŞİYE misallerin, onların mezheplerinin özü, gittikleri yolun zorunlu gereği olduğunu çok açık ve kesin delillerle etraflıca anlatmaya ve ispatlamaya hazırım.

¹ HAŞİYE Bu risalenin telif sebebi, gayet saldırgan ve çirkin bir tarzda iman hakikatlerini küçük görüp bozulmuş aklının yetişmediği şeye hurafe diyenlerin dinsizliklerini tabiata bağlayarak Kur'an'a hücum etmeleridir. O hücum, kalbe (kaleme) şiddetli bir öfke verdi ki, o dinsizlere ve haktan yüz çeviren bâtil mezheplilere şu şiddetli ve galiz tokatları attı. Yoksa *Risale-i Nur*'un yolu, nezih ve nazik bir şekilde yumuşak söz söylemektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ¹

Şu ayet-i kerime, olumsuz bir soru cümlesiyle “Cenâb-ı Hakk’ın varlığına dair şüphe olmaz ve olmamalı.” diyerek O’nun varlığının, birliğinin ve benzersizliğinin apaçık olduğunu gösteriyor.

Bu sırrı izah etmeden önce bir hatırlatma

1338’de Ankara’ya gittim.² Gayet müthiş bir inançsızlık fikrinin, İslam ordusunun Yunan karşısındaki zaferiyle neşelenen müminlerin kuvvetli fikirlerinin içine girmek, onları bozmak ve zehirlemek üzere aldatici bir şekilde çalıştığını gördüm. “Eyvah,” dedim, “bu ejderha imanın esaslarına işeyecek!” O zaman, şu ayet-i kerime Cenâb-ı Hakk’ın varlığını ve birliğini apaçık bildirdiği için ondan yardım dileyip Kur’an-ı Hakîm’den alınan, şu dinsizlik fikrinin başını ezecek derecede kuvvetli bir delili Arapça bir Nur risalesinde yazdım. Onu Ankara’da, Yeni Gün Matbaası’nda bastırmıştım. Fakat maalesef Arapça bilen az ve o risaleye önem vererek bakan da nadir olduğundan, gayet kısa ve özet bir şekildeki o kuvvetli delil tesirini göstermedi. Ne yazık ki, o dinsizlik fikri hem yayıldı hem de kuvvet buldu. Mecburen o delilin bir kısmını Türkçe olarak beyan edeceğim. Onun bazı parçaları bazı risalelerde tam izah edildiğinden burada kısaca yazılacaktır. Başka risalelerdeki farklı yerlerde beyan edilmiş çeşitli deliller, bu risalede kısmen birleşiyor; onların her biri bunun bir parçası hükmüne geçiyor.

MUKADDİME

Ey insan! Bil ki, ağızdan çıkan ve dinsizliği îma eden dehşetli kelimeler var. Müminler de onları bilmeden kullanıyor. Mühimlerinden üç tanesini beyan edeceğiz:

¹ “Peygamberleri onlara: Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi? dedi.” (İbrahim sûresi, 14/10).

² 1922 yılı.

Birincisi: “*Evcedethü'l-esbab*”. Yani “Bu şeyi sebepler yaratıyor.”

İkincisi: “*Teşekkele binefsihî*”. Yani “Kendi kendine meydana geliyor, olup bitiyor.”

Üçüncüsü: “*İktezathü't-tabiat*”. Yani “Tabiatın eseridir, tabiat onu gerektiriyor ve yaratıyor.”

Evet, madem mevcudat var ve inkâr edilemez. Hem her varlık, sanatlı ve hikmetli bir şekilde yaratılıyor. Hem madem hiçbir şey ezeli değil, her şey sonradan oluyor. Ey dinsiz! Herhalde, bir varlığı, mesela şu hayvanı ya âlemdeki sebepler yaratıyor diyeceksin, yani o varlığın, sebeplerin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığını söyleyeceksin, ya kendi kendine oluyor diyeceksin, ya tabiatın gereği olarak, onun tesiriyle vücuda geliyor diyeceksin veyahut da onun bir Kadîr-i Zülcelâl’in kudretiyle yaratıldığını kabul edeceksin. Madem, aklen bu dört yoldan başka yol yoktur; ilk üç yolun akıl dışı, hükümsüz ve imkânsız olduğu açıkça ispat edilirse zorunlu olarak, apaçık bir şekilde ve şüphesiz dördüncü yol olan tevhid yolunun doğruluğu kesinleşir.

BİRİNCİ YOL

Eşyanın ve varlıkların, âlemdeki sebeplerin bir araya gelmesiyle ortaya çıktığını kabul etmektir. Bunun imkânsızlığını gösteren pek çok noktadan yalnızca üç tanesini sayacağız.

Birincisi

Mesela, bir eczanede çok çeşitli maddelerle dolu yüzlerce cam kavanoz bulunuyor. Onların içindeki maddelerden hayat sahibi bir macun hazırlanması istendi. Hayat veren, harika bir ilaç yapılması gerekti. Biz de geldik, eczanede o canlı macunun, hayat veren ilacın çok sayıdaki unsurlarını, maddelerini gördük. O macunların her birini inceledik.

Anladık ki, o cam kavanozların hepsinden hususi bir ölçüyle, bir-iki damla bundan, üç-dört damla ötekinden, altı-yedi damla başkasından ve bunun gibi çeşitli miktarlarda örnekler alınmış. Eğer birinden bir damla eksik veya fazla alınsa o macun canlı olmaz, hususiyetini kaybeder. O hayat veren ilacı da inceledik. Her bir kavanozdan hususi bir ölçüyle birer madde alınmış; zerre kadar eksik veya fazla olsa ilaçlık

hususiyeti kalmaz. Elliden fazla kavanozun her birinden ayrı bir ölçüyle farklı miktarlarda maddeler alınmış.

Acaba o şişelerden alınan farklı miktarların; garip bir tesadüf veya fırtınalı bir havanın şişeleri devirmesi neticesinde bir araya gelmesine hiçbir şekilde imkân ve ihtimal var mı? Her birinden yalnızca alınan miktar kadar akması, o maddelerin toplanıp o macunu meydana getirmesi hiç mümkün mü? Acaba bundan daha hurafe, akıl dışı, bâtıl bir şey olabilir mi? Eşek katmerli bir eşekliğe girse, sonra insan olsa “Bu fikri kabul etmem!” deyip kaçacaktır.

İşte bu misaldeki gibi her bir canlı, elbette hayat sahibi bir macundur ve her bir bitki, hayat veren bir ilaç gibidir. Onlar çok çeşitli ve gayet hassas bir ölçüyle alınan maddelerden yapılmıştır.

Eğer sebeplere, toprak, hava, su gibi unsurlara dayandırılrsa ve “Şu canlıyı sebepler yarattı” dense, bu, aynen eczanedeki macunun şişelerin devrilmesiyle meydana geldiğini söylemek gibi, yüz derece akıldan uzak, imkânsız ve bâtıl bir iddia olur.

Kısacası: Şu büyük âlem eczanesinde Hakîm-i Ezeli'nin kaza ve kader ölçüsüyle alınan, hayat için gerekli maddeler sonsuz bir hikmet, ilim ve her şeyi kuşatan bir irade ile meydana gelebilir. “Bunlar kör, sağır, sınırsız, sel gibi akan, her yerde bulunan unsurların, tabiatın ve sebeplerin işidir.” diyen bedbaht, “O hayret verici ilaç, şişelerin devrilmesiyle kendi kendine olmuştur.” diye akılsızca, saçma sapan konuşan sarhoş bir ahmaktan daha ahmadır. Evet, bu küfür ahmakça, sarhoşça, divanece bir hezeyandır.

İkincisi

Eğer her şey, Vahid ve Ehad Kadîr-i Zülcelâl'e verilmeyip sebeplere dayandırılrsa, âlemdaki pek çok unsurun ve sebebin, her bir canlının varlığına müdahalesini kabul etmek gerekir. Halbuki sinek gibi küçük bir varlığın vücudunda çeşitli ve birbirine zıt sebeplerin kusursuz bir intizam, gayet hassas bir ölçü ve tam bir ittifak ile bir araya gelmesi, o kadar açık bir şekilde imkânsızdır ki, sinek kanadı kadar şuuru bulunan, “Bu, akıl dışıdır, olamaz!” diyecektir. Evet, bir sineğin küçücük cismi, kâinattaki çoğu unsurla ve sebeple alâkalıdır, hatta onların bir özetidir.

Eğer o sineğin yaratılışı Kadîr-i Ezeli'ye verilmezse maddî sebeplerin onun yaratılışında bizzat hazır bulunması, küçücük cisminde girmesi gerekir. Hatta cisminin küçük bir misali olan gözündeki bir hücreciğe girmeleri lâzımdır. Çünkü sebep maddî ise neticesinin yanında ve içinde bulunması şarttır. Şu halde, iki sineğin iğne ucu gibi parmaklarının sığmadığı o hücrecikte âlemdaki temel unsurların ve tabiatın maddî olarak bulunup usta gibi çalıştığını kabul etmek gerekir.

Sofistlerin en ahmakları bile böyle bir iddiadan utanır.

Üçüncüsü

الْوَّاحِدُ لَا يَصْدُرُ إِلَّا عَنِ الْوَّاحِدِ¹ yani, “Bir varlık bir bütünse, elbette bir tek elden ortaya çıkmış olabilir.” cümlesi, doğrulanmış bir kaidedir. Bilhassa o varlık, gayet mükemmel bir intizama ve hassas bir ölçüye sahipse, her şeyle irtibatı bulunan bir hayata mazhar ise bu açıkça, onun ayrılık ve karışıklık sebebi olan farklı ellerden çıkmadığını, kudret ve hikmet sahibi bir tek el tarafından yaratıldığını gösterir. Şu halde, o muntazam, ölçülü ve tek varlığı; sayısız, cansız, cahil, sınırlarını aşan, şuursuz, karmakarışıklık içinde, kör ve sağır tabii sebeplerin karma-karışık ellerine –sayısız imkân yolları içinde bir araya gelip birbirine karıştığında o sebeplerin körlüğü, sağırlığı arttığı halde– isnat etmek, yüz imkânsızlığı birden kabul etmek kadar akıldan uzaktır.

Haydi, bu imkânsızlığı görmezden geelim, fakat maddî sebeplerin tesiri elbette doğrudan temasla olur. Halbuki o tabii sebepler, canlı varlıkların cismiyle, dış yüzüyle temas eder. Fakat görüyoruz ki, maddî sebeplerin elinin yetişemediği ve temas edemedikleri o canlının iç yüzü, dışından on kat daha muntazam, daha güzel, sanatça daha mükemmeldir. Maddî sebeplerin elleri ve âletleriyle hiçbir şekilde sığamayacakları, belki dış yüzüne de tam temas edemedikleri küçücük bir canlı, küçük hayvancıklar, en büyük varlıklardan sanatça daha hayret verici, yaradılış bakımından benzersiz oldukları halde, onları cansız, cahil, kaba, uzak, büyük ve birbirine zıt sağır, kör sebeplere dayandırmak ancak yüz derece kör, bin derece sağır olmakla mümkündür!

¹ Bkz. eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal* 2/124; el-Îcî, *Kitabü'l-Mevâkıf* 2/589.

İKİNCİ YOL

“Teşekkele binefsihî”, yani her şey kendi kendine meydana geliyor. Bu cümlede de birçok imkânsızlık var; her yönden bâtıldır, akıl dışıdır. Örnek olarak bunların üç tanesini göstereceğiz:

Birincisi

Ey inat eden inkârcı! Benliğin, gururun seni o kadar ahmaklaştırmış ki, yüz imkânsızlığı birden mümkün görmeyi, bir derece kabul ediyorsun. Fakat sen canlı bir varlıksın; basit, cansız ve değişmez bir madde değilsin. Daima yenilenmeye doğru giden, gayet muntazam bir makine, harika, sürekli değişen bir saray gibisin. Vücudunda her an zerreler çalışıyor. Senin bedeninin kâinatla bilhassa rızkın ve türünün devamı yönünden alâkalıdır, onunla alışveriş halindedir. Bedeninde çalışan zerreler, o münasebeti ve alâkayı bozmamak için dikkat ediyorlar. Adımlarını tedbirle atıyorlar. Âdeta bütün kâinata bakıyor, senin münasebetlerini kâinatta görüp öyle vaziyet alıyorlar. Sen görünen ve görünmeyen duygularıyla, dünyadan o zerrelerin şu harika vaziyetine göre istifade edersin. Eğer bedenindeki zerrelerin, Kadîr-i Ezelî'nin kanunuyla hareket eden küçücük memurlar, O'nun bir ordusu, kader kaleminin uçları (her zerre bir kalem ucu) veya kudret kaleminin noktaları (her zerre bir nokta) olduğunu kabul etmezsen; bedeninin her tarafıyla beraber senin sadece gözünde çalışan her bir zerrede, münasebetli olduğun bütün kâinatı görecektir birer göz ve bütün geçmişini, geleceğini, neslini, aslını, bedenindeki maddelerin kaynaklarını ve rızkının madenlerini bilecek, tanıyacak, yüz dâhininki kadar bir akıl bulunduğunu farz etmen gerekir. Bu meselelerde zerre kadar akli olmayan senin gibi birinin tek bir zerresine bin Eflatun kadar ilim ve suur vermek, bin derece katmerli, akılsızca bir hurafeciliktir!

İkincisi

Senin vücudun bin kubbeli harika bir saraya benzer. O sarayın her kubbesinde taşlar, direksiz olarak baş başa vermiş, boşlukta durdurulmuştur. Hatta vücudun, bu saraydan bin defa daha hayret vericidir. Çünkü o beden sarayı, kusursuz bir düzenle daima yenilenmektedir.

Gayet harika olan ruhu, kalbi ve manevî latifeleri görmezden gelsek bile, yalnız bedenindeki her uzuv, kubbeli birer menzil gibidir. Zerrelere, o kubbedeki taşlar misali birbirleriyle kusursuz bir denge ve düzen içinde baş başa verip harika bir bina meydana getiriyor, fevkalâde bir sanat, göz ve dil gibi hayret verici birer kudret mucizesi gösteriyorlar. Eğer o zerrelere, şu âlemin Ustasının emrine uyan birer memur olduğunu kabul etmezsen, her birinin, gayet sınırlı ve mutlak bir surette olmakla beraber, bedeninin bütün zerrelere hem mutlak hâkim, hem mutlak mahkûm, hem onların benzeri, hem hâkimiyet noktasında zıddı, hem yalnız Vâcibü'l-Vücûd'a mahsus çoğu sıfatın kaynağı olduğunu kabul etmen gerekir. Zerre kadar şuuru bulunan, birlik sırrıyla yalnız Vahid ve Ehad bir Zât'ın eseri olabilecek çok muntazam, sanatlı bir varlığı o sayısız zerrelere isnat etmenin pek açık bir şekilde imkânsız, hatta yüz derece imkânsız olduğunu anlar.

Üçüncüsü

Eğer vücudunun, Vahid ve Ehad Kadîr-i Ezeli'nin kaleminden çıkmış bir mektup olduğunu kabul etmez ve onu tabiata, sebeplere bağlı matbu bir kitap farz edersen, bedenindeki tek bir hücreden başlayarak birbiri içinde daireler gibi, binlerce birleşik madde adedince tabiat kalıplarının bulunması gerekir. Çünkü mesela bu elimizdeki kitap eğer bir mektup olsa bir tek kalem, kâtibinin ilmine dayanarak onun tamamını yazar. Eğer bunun bir mektup olduğu kabul edilmez, şu kitap kâtibinin kalemine verilmez, kendi kendine olmuş denir ya da tabiata atfedilirse o zaman matbu bir kitap gibi, her bir harfi için ayrı ayrı birer demir kalem lâzımdır ki, basılabilirsin.

Nasıl ki bir matbaada, alfabe'deki harfler adedince demir harf bulunur ve böylece kitap basılır. İşte o vakit, bir tek kaleme bedel, o harfler sayısınca kalemler bulunması gerekir. Hatta bazen olduğu gibi, büyük bir harfin içine küçük bir kalemle, ince hatla bir sayfa yazılmışsa o bir tek harf için binlerce kalem lâzım gelir. Belki harfler birbirinin içine girip senin bedeninin gibi muntazamca şekil alıyorsa o vakit her bir dairede, her bir parçası için o birleşik maddeler miktarınca kalıp gerekir. Haydi, diyelim ki içinde yüz muhal bulunan bu ihtimali mümkün kabul etsen bile bu muntazam sanatlı demir harfleri, mükemmel kalıpları

ve kalemleri yapmak için yine –bir tek kâtibe verilmezse– onların sayısınca kalem, kalıp ve harf lâzımdır. Çünkü onlar da muntazam bir sanatla yapılmıştır. Ve böyle zincirleme gittikçe gider...

İşte sen de anla, bu öyle bir fikirdir ki, içinde senin zerrelerin sayısınca imkânsızlık ve hurafe bulunuyor. Ey inat eden inkârcı! Utan ve bu dalâletten vazgeç!

ÜÇÜNCÜ YOL

“İktezathü't-tabiât”. Yani, tabiat gerektiriyor ve yapıyor. Bu hü-kümde de pek çok imkânsızlık var. Örnek olarak üçünü göstereceğiz.

Birincisi

Eğer varlıkların, bilhassa canlıların her şeyi gören bir kudret tarafından hikmetle ve sanatla yaratılışı Şems-i Ezeli'nin kader ve kudret kalemine verilmeyip kör, sağır, düşüncesiz olan tabiata ve kuvvete isnat edilirse; tabiatın, yaratmak için her şeye, görünmeyen sayısız makine ve matbaa yerleştirdiğini veyahut her şeyde kâinatı yaratıp idare edecek bir kudret ve hikmet bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Nasıl ki, güneşin cilveleri ve akisleri, yeryüzündeki zerre kadar cam parçalarında ve damlalarda görünüyor. Eğer o misalî ve yan-sıyan güneşçikler, gökteki güneşe isnat edilmezse; bir kibrit çöpünün ucunun sığmadığı bir zerrecik cam parçasında tabiî, fitrî ve güneşin hususiyetlerine sahip, görünüşte küçük, mânen çok derin bir güneşin bağımsız varlığını kabul etmek, camı meydana getiren zerreler dedince güneşler bulunduğunu farz etmek gerekir. Aynen bu misaldeki gibi, varlıklar ve canlılar doğrudan doğruya Ezeli Güneşleri Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin cilvelerine verilmezse her bir varlıkta, bilhassa her bir canlıda sınırsız bir kudret ve irade, sonsuz bir ilim ve hikmet taşıyan bir tabiat, bir kuvvet, âdeta bir ilah bulunduğunu kabul etmek lâzım gelir. Böyle bir düşünce ise kâinattaki muhallerin en bâtılı, en hurafesidir. Kâinatın Yaratıcısının sanatını farazi, önemsiz, şuursuz tabiata veren insan, elbette, hayvandan yüz kat daha hayvan, daha şuursuz olduğunu gösterir.

İkincisi

Eğer şu gayet düzenli, dengeli, sanatlı ve hikmetli varlıklar sonsuz kudret ve hikmet sahibi bir Zât'a verilmeyip tabiata isnat edilirse, tabiatın, her bir parça toprakta Avrupa'nın bütün matbaaları ve fabrikaları sayısınca makinelerinin, matbaalarının bulunduğunu kabul etmek gerekir. Ancak o zaman o toprak parçası, yuva ve tezgâh olduğu sayısız çiçek ve meyvenin yetişmesini ve meydana gelmesini sağlayabilir. Çünkü saksılık vazifesi gören bir kâse toprağın, içine tohumları sırayla atılan bütün çiçeklerin birbirinden çok farklı şekil ve mahiyetlerini ortaya çıkarma ve tasvir etme kabiliyetine sahip olduğu, bilfiil görülüyor. Eğer Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse, o saksıdaki toprakta her bir çiçek için görünmez, ayrı ayrı, tabii birer makine bulunması gerekir, yoksa bu hal meydana gelemez.

Çünkü nutfeler ve yumurtalar gibi tohumların da maddeleri ortak- tır. Yani hidrojen, oksijen, karbon ve azotun düzensiz, şekilsiz, hamur gibi karışımından ibaret olmakla beraber; hava, su, sıcaklık, ışık dahi basit ve şuursuz bir şekilde, her şeye karşı sel gibi gittiğinden, o sayısız çiçeklerin o topraktan ayrı ayrı, gayet muntazam ve sanatlı bir surette çıkması, o saksıdaki toprakta Avrupa kadar görünmez ve küçük öl- çekte matbaalar ve fabrikalar bulunmasını açıkça ve zorunlu olarak gerektiriyor. Ta ki, bu kadar canlı kumaşı ve ayrı ayrı nakışlı binlerce dokumayı yapabilsinler.

İşte her şeyi tabiata bağlayanların Allah'ı inkâr düşüncesi, akıl dai- resinin ne kadar dışına sapmıştır, kıyasla. Ve tabiatı yaratıcı zanneden insan suretindeki ahmak sarhoşların "ilim sahibi ve akıllıyız" diye id- dia ettikleri halde akıldan ve fenden ne kadar uzak düştüklerini, hiçbir şekilde mümkün olmayan bir hurafeyi kendilerine meslek edindikleri- ni gör, gül ve tükür!

Eğer dersen ki: Varlıklar tabiata isnat edilirse böyle hayret veri- ci derecede akıl dışı ihtimaller, gerçekleşmesi mümkün olmayan zor- luklar ortaya çıkıyor. Acaba Ehad ve Samed Zât'a verildiği zaman o zorluklar nasıl ortadan kalkıyor? O imkânsızlıklar, kolay olan vücûba¹ nasıl dönüyor?

¹ Zorunlu, vacip, kendinden olma.

Cevap: Birinci muhalde nasıl ki, güneşin aksinin cilvesi tam bir kolaylık içinde, zahmetsizce en küçük cansız zerrecikten en büyük denizin yüzüne kadar feyzini ve tesirini misâlî güneşçiklerle gösterdiği halde, eğer güneşle bağı kesilse her bir zerrecikte bizzat tabîî bir güneşin imkânsızlık derecesinde zor olan varlığını kabul etmek gerektiği söylendi. Aynen öyle de, her bir varlık doğrudan doğruya Ehad ve Samed Yaratıcıya verilirse vücûb derecesinde bir kolaylıkla, bağ ve tecelliyle bir varlığa gereken her şey ona yetiştirilebilir.

Eğer o bağ kesilse, o memuriyet başıbozukluğa dönse, her bir varlık kendi başına kalsa ya da tabiata bırakılsa; o zaman imkânsızlık derecesinde yüz bin zorlukla sinek gibi bir canlının, kâinatın küçük bir fihristi olan harika vücut makinesini kendisinin yarattığını, içindeki kör tabiatın, kâinatı yaratacak ve idare edecek bir kudrete ve hikmete sahip olduğunu farz etmek gerekir. Bu ise bir değil, binlerce muhaldir.

Kısacası: Nasıl ki Vâcibü'l-Vücûd'un ortağının ve benzerinin olması imkânsızdır, akıl dışıdır. O'nun rubûbiyetine ve eşyanın yaratılışına başkalarının müdahalesi de aynı şekilde imkânsız ve akıl dışıdır.

İkinci muhaldeki zorluk ise şudur: Farklı risalelerde ispat edildiği gibi, eğer Vahid ve Ehad Cenâb-ı Hakk'a verilirse bütün eşyanın yaratılışını izah etmek, sadece birinin yaratılışını izah etmek gibi kolay olur. Eğer sebeplere ve tabiata verilirse bir tek şeyin yaratılışını izah etmenin bütün eşya kadar zor olduğu, kesin ve çeşitli delillerle ispatlanmıştır. Bir delilin özeti şudur:

Nasıl ki bir adam, askerlik veya memuriyet unvanıyla bir padişaha bağlansa onun verdiği güçle şahsî kuvvetinin yüz bin kat üstündeki işleri yapabilir. Padişahı adına bazen bir şahı esir edebilir. Çünkü gördüğü işler ve yaptığı eserler için gerekli şeyleri ve kuvvetini kendisi taşımıyor, taşımaya mecbur olmuyor. O kuvveti ve teçhizatı, kendisiyle bağı sebebiyle padişahın hazineleri ve arkasındaki dayandığı güç olan ordu taşıyor. Demek ki, o askerin gördüğü işler, bir padişahın işi gibi şahane; gösterdiği eserler ise bir ordunun eseri gibi harika olabilir.

Nasıl ki karınca, o memuriyet sayesinde Firavun'un sarayını yıkmıştır. Sinek o bağ ile Nemrut'u öldürmüştür.¹ Ve buğday tanesi gibi bir çam çekirdeği, o sayede koca bir çam ağacının bütün programını saklar.² HAŞİYE Eğer o bağ kesilir, o asker terhis edilirse, yapacağı işler için gerekli şeyleri ve kuvvetini, sırtında ve elinde taşımaya mecbur kalır. İşte o zaman, ancak elindeki o küçücük kuvvet ve sırtındaki cep-hane kadar iş görebilir. Önceki vaziyetinde gayet kolay yaptığı işler ondan istense, elbette, elinde bir ordunun kuvvetini ve sırtında bir padişahın savaş teçhizatının fabrikasını taşıması gerekir. İnsanları güldürmek için tuhaf hurafeler ve masallar anlatan maskaralar bile bu hayalden utanırlar!

Sözün Özü: Her varlığın yaratılışını Vâcibü'l-Vücûd'a atfetmenin vücûbiyet³ derecesinde bir kolaylığı var. Tabiata yaratıcılık vermek ise imkânsızlık derecesinde zorluğu kabul etmek ve akıl dairesinin dışına çıkmaktır.

Üçüncüsü

Bazı risalelerde anlatılan, bu imkânsızlığı izah edecek iki misal:

Birinci Misal

İssiz bir çölde, medeniyetin meydana getirdiği bütün eserlerle donatılıp süslenen bir saraya çok vahşi bir adam girmiş, içeriye bakmış. Kusursuz bir sanatla yapılan binlerce eşyayı görmüş. Vahşiliğinden ve ahmaklığından, “Dışarıdan kimse müdahale etmeden, bu sarayı her şeyiyle, içeriden biri yapmıştır” diyerek incelemeye başlamış. Neye baksa o sığ akli bile bunları içeriden birinin yapabileceğini mümkün görmemiş.

¹ Bkz. İbni Kesir, *el-Bidâye* 1/149.

² HAŞİYE Evet, eğer o bağ olursa, o çekirdek Allah'ın koyduğu kader kanunundan bir emir alır, o harika işleri yapabilir. Eğer o bağ kesilirse, o çekirdeğin yaratılışı, koca çam ağacının yaratılışından daha çok donanım, kudret ve sanat gerektirir. Çünkü dağdaki kudret eseri olan büyük bir çam ağacının, bütün dallarıyla, meyveleriyle ve donanımıyla o çekirdekteki kader eseri olan manevî ağaçta mevcut bulunması lâzım gelir. Çünkü o koca ağacın fabrikası o çekirdektir. İçindeki, kaderin takdir ettiği ağaç kudretle ortaya çıkar, bir çam ağacı olur.

³ Zorunlu, vacip, kendinden olma.

Sonra o sarayın yapılış programının, içindekilerin fihristinin ve idare kanunlarının yazılı olduğu bir defter görmüş. Gerçi o elsiz, gözsüz ve çekişsiz defterin de şu sarayı yapmak ve süslemek için içerideki başka şeyler gibi hiçbir kabiliyeti yokmuş, fakat adam çaresiz kalarak, mecburen diğer şeylerle nispeten ilmî kanunların bir unvanı olması yönüyle, sarayı tamamen bu defterle münasebetli gördüğünden, “Bu sarayı inşa eden, düzenleyen ve süsleyen, bu eşyayı yapan ve yerleştiren işte şu defterdir.” diyerek ilkelliğini ahmakların, sarhoşların saçma sapan konuşmalarına çevirmiş.

İşte aynen bunun gibi, misaldeki saraydan sonsuz derece daha muntazam, mükemmel ve her tarafı mucizevî hikmetlerle dolu şu âlem sarayının içine, Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyetini inkâr yolunda giden “tabiatçılık” fikrini taşıyan vahşi bir insan girer. Onun, mümkinat dairesi dışındaki Vâcibü'l-Vücûd Zât'ın sanatının eseri olduğunu düşünmez. O'ndan yüz çevirerek mümkinat dairesi içinde ilahî kader kanununun yazboz levhası hükmündeki, ilahî kudretin icraat kanunlarının değişen ve yenilenen bir defteri olan, pek yanlış ve hatalı bir şekilde “tabiat” adı verilen bir ilahî kanunlar mecmuası, bir Rabbanî sanat fihristi görür. **Der ki:**

“Madem bu eşya bir sebep ister; hiçbir şeyin eşyayla bu defter gibi bir münasebeti görünmüyor. Gerçi bu gözsüz, şuursuz, kudretsiz defterin, mutlak rubûbiyetin işi olan ve sınırsız bir kudreti gerektiren yaratma fiilini gerçekleştirmesini hiçbir şekilde akıl kabul etmez. Fakat madem Ezeli Yaratıcı'yı kabul etmiyorum, öyleyse en iyisi ‘Şu âlemi bu defter yapmıştır ve yapıyor’ diyeyim.”

Biz de deriz ki: “Ey ahmaklığını ahmakların en ahmağından almış sarhoş ahmak! Başını tabiat bataklığından çıkar, etrafına bak! Zerrelere gezenlere kadar bütün varlıkların, ayrı ayrı dillerle şehadet ettikleri ve parmaklarıyla gösterdikleri Sâni-i Zülcelâl'i gör! O sarayı yapan ve o deftere sarayın programını yazan Nakkâş-ı Ezeli'nin cilvesini tanı, fermanına bak, Kur'an'ını dinle, böyle saçma sapan konuşmaktan kurtul!..”

İkinci Misal

Vahşi bir adam muhteşem bir kışlaya girer. Çok düzenli bir ordunun topluca, beraberce talimlerini, muntazam hareketlerini seyreder.

Bir kumandanın işaretiyle bir taburun, bir alayın, bir tümenin kalktığını, oturduğunu, harekete geçtiğini, bir emirle ateş ettiğini görür. Onun sığ ve ilkel aklı, devletin koyduğu düzenle ve padişahın kanunuyla bir kumandanın bir orduyu idaresini anlamayıp inkâr ettiğinden, o askerlerin iplerle birbirlerine bağlı olduklarını hayal eder. O hayalî iplerin ne kadar harika olduğunu düşünüp hayret içinde kalır.

Sonra bir cuma günü Ayasofya gibi gayet büyük bir camiye gider, cemaate katılır. O Müslüman cemaatin, bir imamın sesiyle beraberce kalktığını, eğildiğini, secde ettiğini, oturduğunu görür. Manevî ve semavî kanunlar bütünü olan şeriatı ve Şeriat Sahibi'nin emirlerinden gelen manevî düsturları anlamadığından, o cemaatin maddî iplerle birbirine bağlı olduğunu ve o hayret verici iplerin onları esir edip oynattığını zanneder. En vahşi, insan suretindeki canavar hayvanları dahi güldürecek derecede insanı maskara eden bir fikirle çıkar gider.

İşte aynen bu misaldeki gibi, Ezel ve Ebed Sultanı'nın sayısız askerinin muhteşem bir kışlası olan şu âleme ve o Ezelî Mâbud'un kursesiz bir mescidi olan şu kâinata, tam bir ilkelik suretindeki inkârcı tabiat fikrini taşıyan bir adam girer. İşte o Ezelî Sultan'ın hikmetinden gelen, kâinattaki düzenin manevî kanunlarını maddî kabul etmek.. rubûbiyet saltanatının görünmez kaidelerini, o Ezelî Mâbud'un büyük yaratılış kanunlarının manevî ve yalnız ilimle sabit bulunan hükümlerini ve düsturlarını birer maddî varlık farz etmek.. ilahî kudretin yerine, ilim ve kelâmdan gelen ve yalnız ilim yoluyla sabit olan o kanunları ikame etmek.. onlara yaratma kudreti atfetmek, sonra da "tabiat" adını vermek ve Rabbanî kudretin yalnızca bir cilvesi olan kuvveti, kudret sahibi ve müstakil bir güç sahibi kabul etmek, misaldekinden bin defa daha aşağı bir vahşettir!

Kısacası: Her şeyi tabiata bağlayanların tabiat dedikleri, vehmedilen ve hakikati bulunmayan şey, eğer haricî bir hakikate sahip ise olsa olsa,

- Bir sanat olabilir, yaratıcı ve sanatın sahibi olamaz.
- Bir nakış olabilir, nakkaş olamaz.
- Bir hükümler bütünü olabilir, hâkim olamaz.

- Bir yaratılış kanunu olabilir, kanun koyucu olamaz.
- Yaratılmış bir izzet perdesi olabilir, var eden olamaz.
- Dış tesirle meydana gelmiş bir varlık olabilir, yaratıcı bir fail olamaz.
- Kanundur, kudret değil; kadir olamaz.
- Vasıta ve araçtır, kaynak olamaz.

Netice: Madem mevcudat var ve madem On Altıncı Nota'nın başında dendiği gibi bir şeyin varlığına, aklen dört yoldan başka yol düşünülemez. O dört yoldan üçünün –her birinin üç apaçık muhal ile– bâtil olduğu kesin bir şekilde ispat edildi. Elbette, zorunlu olarak ve açıkça dördüncü yol olan tevhid yolunun doğruluğu, kati bir surette görünüyor. Bu dördüncü yol, baştaki ¹ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ¹ ayetiyle, Zât-ı Vâcibü'l-Vücüd'un ulûhiyetini, her şeyin doğrudan doğruya O'nun kudret elinden çıktığını, göklerin ve yeryüzünün tasarrufu altında bulunduğunu şeksiz ve şüphesiz, apaçık şekilde gösteriyor.

Ey her şeyi sebeplere bağlayan ve tabiata tapan zavallı insan! Madem her şey gibi tabiat da yaratılmıştır; çünkü sanatlıdır ve sürekli yenileniyor. Madem her sebebin neticesi gibi görünüşteki sebebi de sanatlı bir şekilde yaratılmıştır. Ve madem bir şeyin varlığı, pek çok şeye ve şarta bağlıdır. O halde, tabiatı ve o sebebi yaratan bir Kadîr-i Mutlak var. O'nun ne ihtiyacı var ki, aciz vasıtaları rubûbiyetine ve yaratıcılığına ortak etsin? Hâşâ! O, doğrudan doğruya sebebin neticesini sebep ile beraber yaratarak isimlerinin cilvelerini ve hikmetini göstermek için bir tertip ve düzenle, sebeple netice arasına görünüşte bir yakınlık koymuştur. Eşyanın zahirî kusurlarına, merhametsizliklere ve noksanlıklara merci olması için sebepleri ve tabiatı kudret eline perde yapmış, izzetini o suretle korumuştur.

Acaba bir saat ustasının, önce saatin çarklarını yapıp sonra onları düzenlemesi mi; yoksa o çarkların içinde harika bir makine yapıp sonra saat haline gelmeleri için onları bu makinenin cansız ellerine vermesi mi daha kolaydır? Acaba şu ikinci ihtimal, imkân dışında değil midir? Haydi, o insafsız aklınla sen söyle, sen hüküm ver!

¹ “Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi?” (İbrahim sûresi, 14/10).

Veyahut bir kâtip mürekkep, kalem ve kâğıt getirse onlarla bir kitabı bizzat yazması mı daha kolaydır; yoksa o kâğıdın, mürekkebin ve kalemin içinde o kitaptan daha sanatlı, daha zahmetli, yalnız o kitaba mahsus bir yazı makinesi icat etmesi, sonra da o şuursuz makineye “Haydi sen yaz” deyip kendisi karışmadan onun yazmasını beklemesi mi daha kolaydır? Acaba bu ikinci şık, kitabı yazmaktan yüz defa daha zor değil midir?

Eğer dersen ki: Evet, bir kitabı yazan makinenin icadı, o kitabı yazmaktan yüz defa daha zordur. Fakat o makine, aynı kitabın birçok nüshasının yazılmasına vasıta olduğundan belki bunda bir kolaylık vardır?

Cevap: Nakkâş-ı Ezeli, sınırsız kudretiyle isimlerinin sonsuz cilvelerini her an tazeleyerek ayrı ayrı şekillerde göstermek için eşyayı ve hususi simaları öyle bir surette yaratmıştır ki, o Samed Yaraticının birer mektubu ve kitabı hükmündeki eserlerinin hiçbirisi, diğerlerinin aynısı olmaz. Şüphesiz her bir varlığın siması, ayrı mânâları ifade etmek için farklı olacaktır.

Eğer gözün varsa insanın simasına bak! Hazreti Âdem'den bugüne, belki ebediyete kadar, bu küçük simada esas uzuvlar aynı olmakla beraber, her birinin diğer bütün simalara karşı ayırt edici birer alâmetinin kesinlikle sabit olduğunu gör. Bu sebeple her yüz ayrı bir kitaptır. Yalnız sanatın tanzimi için ayrı bir yazı takımı, ayrı bir tertip ve telif gerektirir. Ve maddelerini bir araya getirmek, vücuda lâzım olan her şeyi yerleştirmek için bütün bütün başka bir tezgâh ister.

Haydi, farz-ı muhal, tabiata bir matbaaymış gibi bakalım. Fakat bir matbaa, gerekli dizgi ve basma işinden, yani harfleri belli bir düzende kalıba sokmaktan başka, yaratılmaları o işten yüz derece daha zor olan maddeleri âlemin her tarafından hususi bir ölçüyle ve düzenle getirmek, yaratmak ve elde etmek için yine o matbaayı yaratan Kadîr-i Mutlak'ın kudretine ve iradesine muhtaçtır. Demek ki, tabiatın matbaa olma ihtimali ve varsayımı, tamamen mânâsız bir hurafedir.

İşte bu saat ve kitap örneklerindeki gibi, her şeyi benzersiz bir sanatla yaratan, her şeye gücü yeten sonsuz kudret sahibi Yüce Allah, sebepleri nasıl var ettiyse onların neticelerini de yaratıyor. Hikmetiyle, neticeleri sebeplere bağlıyor. Cenâb-ı Hak, kâinattaki hareketleri düzenleyen yüce yaratılış kanunlarının bir cilvesini ve eşyadaki o cilveye

yalnızca bir ayna olan eşyanın tabiatını, iradesiyle tayin etmiştir. Ve o tabiatın haricî varlığa mazhar olan yönünü kudretiyle var etmiş, eş-yayı o tabiat üzere yaratmış, birbirine karıştırmıştır. Acaba akla son derece uygun ve sayısız delilin neticesi olan bu hakikatin kabulü mü kolaydır; yoksa cansız, şuursuz, yaratılmış, sanatla yapılmış, o sebep ve tabiat dediğiniz basit maddelere, her bir şeyin varlığı için gereken sınırsız donanımın verilip onların yaptığı işleri her şeyi görerek, hikmetli bir şekilde kendi kendilerine yaptıklarını kabul etmek mi daha kolaydır? Birinci şık vücub derecesinde gerekli değil midir? Ve ikinci şık imkânsızlık derecesinde, akıl dışı değil midir? Bunu, senin o insafsız aklının insafına havale ediyoruz.

Her şeyi tabiata bağlayan inkârcı diyor ki:

Madem beni insafa davet ediyorsun. Ben de şimdiye kadar gittiğimiz yolun yanlış, yüz derece akıl dışı, gayet zararlı ve son derece çirkin olduğunu itiraf ediyorum. Zerre kadar şuuru bulunan, daha önce ortaya koyduğunuz delillerden anlayacaktır ki, sebeplere ve tabiata yaratıcılık atfetmek imkân ve akıl dışıdır. Her şeyi doğrudan doğruya Vâcibü'l-Vücûd'a vermek vaciptir, zorunludur. ¹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى الْإِيْمَانِ de-yip iman ediyorum.

Yalnız bir şüphem var: Cenâb-ı Hakk'ın Yaratıcı olduğunu kabul ediyorum, fakat bazı küçük sebeplerin önemsiz şeylerde yaratmaya müdahalesi ve bir parça övgüye mazhar olması, rubûbiyet saltanatına ne zarar verir? O'nun saltanatından bir şey azalır mı?

Cevap: Bazı risalelerde açıkça ispat ettiğimiz gibi, *hâkimiyetin gereği, müdahaleyi reddetmektir*. Hatta basit bir hükümdar ya da bir idareci, hâkimiyeti dairesinde oğlunun bile müdahalesini kabul etmez. Hatta bazı dindar padişahların, hâkimiyetlerine karışacakları zannıyla, halife oldukları halde masum evlatlarını katletmeleri, bu “müdahaleyi ret kanunu”nun hâkimiyette ne kadar esaslı bir şekilde hükmettiğini gösteriyor. Bir nahiyede iki müdürden tut bir memlekette iki padişaha kadar, hâkimiyetteki bağımsızlığın gerektirdiği “ortaklığı kabul etme kanunu” insanlık tarihinde çok hayret verici karışıklıklarla kuvvetini göstermiştir.

¹ İman nimetini lütfeden Allah'a sonsuz şükürler olsun.

İşte aciz ve yardımlaşmaya muhtaç insanlardaki amirlik ve hâkimiyetin bir gölgesinin, başkasının müdahalesini ne derece reddettiğini ve yasakladığını, hâkimiyetinde nasıl ortak kabul etmediğini ve makamındaki tek başlılığını son derece tutucu bir şekilde korumaya çalıştığını gör! Sonra mutlak hâkimiyete rubûbiyet derecesinde, mutlak amirliğe ulûhiyet derecesinde, mutlak birliğe ehadiyet derecesinde ve mutlak istighnaya mutlak kudret derecesinde sahip olan bir Zât-ı Zülcelâl'in, bu müdahaleyi reddetmesinin ve sebepleri ortaklıktan men etmesinin o hâkimiyetin ne kadar zaruri ve vacip bir gereği olduğunu kıyaslayabilirsen kıyasla...

İkinci bir şüphe: Bazı sebepler, bazı basit varlıkların kulluğuna bir parça merci olsa, zerrelere gezegenlere kadar, Mâbud-u Mutlak olan Vâcibü'l-Vücûd Zât'a bakan varlıkların kulluğuna ne zarar gelir?

Cevap: Bu kâinatın sonsuz hikmet sahibi Hâlık'ı kâinatı bir ağaç hükümünde yaratıp onun en mükemmel meyvesini şuur sahipleri; şuur sahiplerinin içinde en kuşatıcı meyveyi ise insan yapmıştır. O mutlak, hiçbir şeye bağlı olmayan Hâkim ve Âmir, kendini sevdirmek ve tanıtmak için kâinatı yaratan o Vahid ve Ehad, bütün kâinatın meyvesi insanı ve insanın en mühim neticesi, hatta yaratılışının gayesi ve hayatının semeresi olan şükür ve ibadeti hiç başka ellere verir mi? Hikmetine tamamen zıt bir şekilde, yaratılışın neticesini ve kâinatın meyvesini abes kılar mı? Hâşâ ve kellâ!..

Hem hikmetini ve rubûbiyetini inkâr ettirecek bir tarzda mahlûkatın başkalarına ibadet etmesine rıza gösterir mi, buna hiç izin verir mi? Kendini icraatıyla sonsuz derecede sevdirdiği ve tanıttığı halde, en mükemmel mahlûklarının şükür ve minnettarlıklarını, kendilerini sevdirmeye çalışmalarını ve kulluklarını sebeplere vermekle Zât'ını unutturup kâinattaki yüce maksatlarını inkâr ettirir mi? Ey her şeyi tabiatın yarattığı iddiasından vazgeçen arkadaş! Haydi, sen söyle!

O adam diyor ki: "Elhamdülillâh, bu iki şüphem de yok oldu. Cenâb-ı Hakk'ın birliğine ve hakkıyla ibadete lâayık zâtın O olduğuna, O'ndan başkasının ibadete lâayık olmadığına dair o kadar parlak ve kuvvetli iki delil gösterdin ki, onları inkâr etmek, güneşi ve gündüzü inkâr etmek gibi bir büyüklük taslamak olur."

SONSÖZ

Allah'ı inkâra dayanan tabiat fikrini terk edip imana gelen adam diyor ki: "Elhamdülillâh, şüphem kalmadı, yalnız cevabını merak ettiğim birkaç soru var."

Birinci Soru

Pek çok tembelin ve namazı terk etmiş olanların şöyle dediklerini işitiyoruz:

"Cenâb-ı Hakk'ın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var ki, Kur'an'da çok şiddetle ve ısrarla ibadeti terk etmeyi yasaklayıp terk edenleri cehennem gibi dehşetli bir cezayla tehdit ediyor.¹ Önemsiz, küçük bir hataya karşı sonsuz bir şiddet göstermek, ölçülü, dosdoğru ve adaletli olan Kur'an'ın ifadelerine nasıl yakışır?"

Cevap: Evet, Cenâb-ı Hak senin ibadetine de başka bir şeye de muhtaç değildir. Fakat sen ibadete muhtaçsın, mânen hastasın. İbadetin manevî yaralara ilaç olduğunu birçok risalede ispat ettik. Bir hastanın, hastalığı hakkında, kendisine faydalı ilaçları içirmekteki ısrarına karşılık şefkatli bir hekime, "Senin ne ihtiyacın var ki, bana böyle ısrar ediyorsun?" demesinin ne kadar mânâsız olduğunu anlarsın.

Kur'an'ın, ibadeti terk hakkındaki şiddetli tehditlerine ve vaat ettiği dehşetli cezalara gelince... Nasıl ki bir padişah, idaresi altındaki kilerin hukukunu gözetmek için basit bir adamı, onların hukukuna zarar veren hatasına göre şiddetli cezaya çarptırır. Aynen öyle de, ibadeti ve namazı terk eden insan, Ezel ve Ebed Sultanı'nın raiyeti hükmündeki varlıkların hukukuna mühim bir tecavüz ve mânen zulmetmiş olur. *Çünkü varlıkların kemâli, Yaraticılarına bakan yüzlerinde tesbih ve ibadetle ortaya çıkar. İbadeti terk eden, varlıkların ibadetini görmez, göremez, belki de inkâr eder.* O zaman, ibadet ve tesbih noktasında yüksek makamda bulunan ve her biri Samed Yaraticının birer mektubu, isimlerinin birer aynası olan varlıkları, yüce makamlarından indirmiş olur. Onları önemsiz, vazifesiz, cansız, perişan kabul ettiğinden hor görür, mükemmelliklerini inkâr ederek haddini aşar.

¹ Bkz. Mü'min sûresi, 40/60; Müdessir sûresi, 74/42-43.

Evet, herkes kâinatı kendi aynasından görür. Cenâb-ı Hak insanı kâinat için bir ölçek, bir terazi suretinde yaratmıştır. Her insana bu âlemden hususi bir âlem vermiştir, o âlemin rengini insanın kalbindeki inanca göre gösterir. Mesela gayet ümitsiz ve yaslı bir şekilde ağlayan insan, etrafındaki varlıkları da ümitsiz bir halde ağlar gibi görür. Sevinçli, neşeli, müjde almış ve coşkun neşesinden gülen bir insan ise kâinatı neşeli, güler bir vaziyette bulur. Aynen bunun gibi, tefekkür eden, ibadet ve tesbih vazifesini ciddi bir şekilde yerine getiren insan, varlıkların gerçekten mevcut ve muhakkak olan ibadet ve tesbihlerini bir derece keşfeder, görür. Gafletle veya inkârla ibadeti terk eden ise varlıkları, mükemmel yaratıldıkları hakikatine tamamen zıt ve yanlış bir surette hayal eder, onların hukukuna mânen tecavüz etmiş olur.

Hem namazı terk eden insan, kendi kendine mâlik bulunmadığından Mâlik'inin bir kulu olan nefsine de zulmeder. Mâlik'i, o kulunun hakkını nefsi emmaresinden almak için onu dehşetli tehdit eder. İnsan, yaratılışının neticesi ve gayesi olan ibadeti terk ettiğinden, bu, Cenâb-ı Hakk'ın hikmetine ve dilemesine karşı bir tecavüz hükmüne geçer. Bu yüzden insan cezaya çarptırılır.

Kısacası: İbadeti terk eden, hem kendi nefsine zulmeder –oysa nefsi Cenâb-ı Hakk'ın kulu ve kölesidir– hem de bu, kâinattaki mükemmel hukuka karşı bir tecavüz, bir zulümdür. Evet, nasıl ki küfür, varlıkları hor görmedir; ibadeti terk etmek de kâinatın kemâlâtını inkârdır. Hem ilahî hikmete karşı bir haddi aşma olduğundan, insan dehşetli tehdide, şiddetli cezaya müstahak hale gelir.

İşte insanın cezayı hak edişini ve zikredilen hakikati ifade etmek için Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan, mucizevî bir şekilde o şiddetli ifade tarzıyla, belâgatin gereği olarak, halin gereğine tam tamına uygun beyanda bulunuyor.

İkinci Soru

Tabiattan vazgeçen ve imana gelen zât diyor ki:

Her varlığın her yönden, her işinde, her fiilinde ve her şeyiyle Allah'ın dilemesine ve kudretine tâbi olması çok büyük bir hakikattir.

Büyüklüğü sebebiyle dar zihinlerimize sığmıyor. Halbuki gözümüzle gördüğümüz bu son derece bolluk, önceki delillerde gösterilen tevhid yolunda eşyanın yaratılışındaki son derece kolaylık, yine Kur'an'ın açık ve kesin hükmü ile

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَفْئِيسٌ وَاحِدٌ¹
وَمَا أَمُرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ²

gibi ayetlerin açıkça işaret ettiği sınırsız kolaylık, o büyük hakikatin çok makbul ve akla uygun bir mesele olduğunu gösteriyor. Bu kolaylığın sırrı ve hikmeti nedir?

Cevap: Yirminci Mektup'un Onuncu Kelime'si olan **وَهُوَ عَلَى كُلِّ** yüce beyanında, bu sır gayet açık, kesin ve ikna edici bir şekilde bildirilmiştir. Bilhassa o mektubun ilavesinde daha açıkça ispatlanmıştır ki, bütün varlıklar tek bir Yaratıcıya isnat edildiği zaman, onların yaratılışını izah etmek bir tek varlığinkini izah etmek gibi kolaylaşır. Eğer Vahid ve Ehad Zât'a verilmezse bir tek varlığın yaratılışını izah etmek, bütün varlıklarınki kadar zorlaşır ve bir çekirdeğin yaratılışı, bir ağacınki kadar zor olur.

Eğer hakiki Yaratıcısına verilse, kâinat bir ağaç kadar, ağaç bir çekirdek kadar, cennet bir bahar kadar ve bahar bir çiçek kadar kolaylaşır. Açıkça görülen sınırsız bolluk ve ucuzluğun, her varlık türünün sayısız ferdinin ve muntazam, sanatlı, kıymetli varlıkların tam bir kolaylık ve süratle vücuda gelmesinin sırlarını, hikmetlerini gösteren yüzlerce delilden, başka risalelerde etraflıca anlatılan bir-ikisine kısaca işaret edeceğiz.

Mesela, nasıl ki yüz askerin bir subayın idaresine verilmesi, bir askerin yüz subayın idaresine verilmesinden yüz derece daha kolaydır. Aynen bunun gibi, bir ordudaki askerlerin teçhizatı bir merkezden, bir kanunla, bir fabrikadan ve bir padişahın emriyle verildiği vakit, âdetâ nicelik olarak bir askerin teçhizatı kadar kolaylaşır. Tek bir askerin

¹ "Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (ahirette) hepinizi diriltmek de, (O'nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir." (Lokman sûresi, 31/28).

² "Kıyamet'in oluşu işi ise başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter." (Nahl sûresi, 16/77).

³ "Allah her şeye kâdirdir." (Mâide sûresi, 5/120; Hûd sûresi, 11/4; Rûm sûresi, 30/50).

teçhizatı çeşitli merkezlere, fabrikalara, farklı kumandanlara verildiğinden ise onu hazırlamak âdeta bir ordunun teçhizatını hazırlamak kadar zor olur. Çünkü bir tek askerin teçhizatını yapmak için bütün orduya lâzım olan fabrikaların bulunması gerekir.

Hem bir ağacın yaşaması için gerekli maddeler birlik sırrı ile bir kökten, bir merkezden, bir kanun ile verildiğinden, binlerce meyve veren o ağacın yaratılışının bir meyveninki kadar kolay olduğu açıkça görülür.

Eğer birlikten çokluğa gidilse, her bir meyveye gereken maddelerin başka yerden verildiği kabul edilse, bir meyvenin meydana gelmesi bir ağaç kadar zorlaşır. Belki ağacın bir örneği ve fihristi hükmündeki bir tek çekirdeğin varlığı dahi o ağaç kadar zor olur. Çünkü ağacın yaşaması için gereken bütün maddeler, bir çekirdek için de gereklidir.

İşte bunlar gibi yüzlerce misal gösteriyor ki, Allah'ın birliği kabul edildiğinde son derece kolay vücuda gelen binlerce varlığın yaratılışını izah etmek, şirk ve çokluk yolunda bir tek varlığinkini izah etmekten daha kolay olur. Başka risalelerde bu hakikat iki kere iki dört eder derecesinde bir kesinlikle ispatlandığından onlara havale edip burada yalnızca bu kolaylığın ilim ve Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu kader kanunu ile kudreti noktasından gayet mühim bir sırrını bildireceğiz. Şöyle ki:

Sen bir varlıksın. Eğer kendini Kadîr-i Ezeli'ye atfedersen, O'nun, seni hiçten, yoktan, bir emirle, sınırsız kudretiyle bir kibrit çakar gibi bir anda yarattığını kabul etmiş olursun. Eğer kendini O'na vermez, belki maddî sebeplere ve tabiata dayandırırsan, kâinatın muntazam bir özü, meyvesi, küçük bir fihristi ve listesi olduğundan, o vakit seni yaratmak için kâinatı ve bütün unsurları ince bir elekten eleyip hassas ölçülerle âlemin her tarafından vücudun için lüzumlu maddeleri toplamak gerekir. Çünkü maddî sebepler yalnız terkip eder, toplar. Kendilerinde bulunmayı hiçten, yoktan yapamadıkları, bütün akıl sahiplerince doğrulanmıştır. Öyleyse küçük bir canlının varlığı için gereken maddeleri âlemin her tarafından toplamaya mecbur kalırlar.

İşte tevhid yolunda ne kadar kolaylık, şirkte ve dalâlette ne kadar zorluk bulunduğunu anla!

İkinci Delil: İlim noktasında sınırsız bir kolaylık vardır. Şöyle ki:

Kader, ilmin bir türüdür; her şeye, manevî ve mahsus kalıbı hükmünde bir miktar tayin eder. Kaderin takdir ettiği o miktar, o şeyin var olması için bir plan, bir model hükmüne geçer. Kudret bir şeyi yarattığı vakit, kaderce takdir edilen o miktara göre gayet kolayca yaratır.

Eğer o şey kuşatıcı, sonsuz ve ezelî bir ilmin sahibi olan Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse –daha önce geçtiği gibi– yalnızca binlerce zorluk değil, yüzlerce imkânsızlık da ortaya çıkar. Çünkü ilahî ilim ve kaderce tayin edilen o miktar olmazsa binlerce haricî ve maddî kalıbın, küçücük bir hayvanın bedeninde kullanılması gerekir.

İşte tek bir Yaratıcıyı kabul etmekte sonsuz kolaylık, dalâlette ve şirkte ise sonsuz zorluk bulunmasının bir sırrını anla; وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ¹ ayetinin ne kadar doğru ve yüksek bir hakikati ifade ettiğini gör!

Üçüncü Soru

Eskiden düşman, şimdi dost olan hidayete ermiş adam **diyor ki:**

“Bu zamanda çok ileri giden felsefeciler şöyle der: Hiçbir şey yoktan yaratılamaz ve yok olmaz; kâinat fabrikasını işleten yalnız bir terkip ve tahlildir.”

Cevap: Eşya ve hadiseler Kur'an nuru ile bakmayan felsefecilerin en ileri gidenleri, tabiat ve sebepler vasıtasıyla, varlıkların oluşmasını ve yaratılmasını –daha önce ispat ettiğimiz şekilde– imkânsızlık derecesinde zor gördüklerinden, iki kısma ayrılırlar.

Bir kısmı sofistlerdir; insana has bir hususiyet olan akıldan istifa ederek ahmak hayvanlardan daha aşağı düşmüşler. Kâinatın varlığını, hatta kendi varlıklarını dahi inkâr etmeyi, dalâlet mesleğinde sebeplerin ve tabiatın yaratıcı olmasından daha kolay gördüklerinden, hem kendilerini hem kâinatı inkâr edip mutlak bir cehalete saplanmışlar.

İkinci kısım ise bakmış ki; dalâlet yolunda, sebeplerin ve tabiatın yaratıcı olması noktasında, bir sineğin ve bir çekirdeğin bile yaratılmasının sonsuz zorluğu var ve bu, akli aşan bir güç gerektiriyor.

¹ “Kıyametin oluş işi ise başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter.” (Nahl sûresi, 16/77).

Onun için mecburen yaratılışı inkâr ederek, “Bir şey yoktan var olamaz.” demiş ve yokluğu da muhal görmüş, “Var olan bir şey yok olamaz.” diye hüküm vermişler. Yalnız zerrelerin hareketleriyle, tesadüf rüzgârlarıyla bir terkip, tahlil, dağılma ve toplanma suretinde göreceli bir vaziyet hayal etmişler.

İşte gel, ahmaklığın ve cehaletin en aşağı derecesinde, kendini en akıllı zanneden adamları gör ve dalâletin insanı ne kadar maskara, süflî ve katmerli cahil yaptığını anla, ibret al!

Acaba yeryüzünde her sene dört yüz bin canlı türünü birden diriltten, gökleri ve yeri altı günde yaratan,¹ her bahar altı haftada, mevcut kâinattan daha sanatlı, hikmetli, canlı bir kâinatı inşa eden ezeli bir kudretten; ezeli bir ilmin dairesinde planları ve miktarları belirleyen, Allah’ın ilmi dairesindeki varlıkları göze göstermeyen bir ecza ile yazılmış görünmez bir yazıyı göstermek için sürülen bir madde gibi, zahiren yok olan o varlıklara kolayca haricî vücut vermeyi uzak görmek, yaratılışı inkâr etmek, önceki kısım olan sofistlerin yaptığından daha ahmakça ve cahilce değil midir? Bu talihsizler, mutlak acz içindeki ve elinde yalnızca sınırlı bir iradeden başka bir şey bulunmayan firavunlaşmış nefisleriyle hiçbir şeyi yok edemediklerinden, hiçbir zerreyi, maddeyi hiçten, yoktan var edemediklerinden ve tabiatın elinden, güvendikleri sebepleri yaratmak gelmediği için ahmaklıklarından diyorlar ki: “Bir şey yoktan var olamaz. Var da yok olamaz.” Bu bâtil ve yanlış hükmü Kadîr-i Mutlak hakkındaki fikirlere uygulamak istiyorlar.

Halbuki Kadîr-i Zülcelâl’in iki tarzda yaratması var:

Biri, var olmayan ve benzeri bulunmayan bir şeyi yoktan var etmektir. Yani bir şeyi hiçten, yoktan yaratır ve ona gereken her şeyi de hiçten vücuda getirip eline verir.

Diğeri, inşa ve sanat iledir. Yani kusursuz hikmetini ve pek çok isminin cilvelerini göstermek gibi gayet ince hikmetler için kâinattaki unsurlardan bir kısım varlıkları inşa eder; her emrine uyan zerreleri ve maddeleri, rızık verme kanunuyla onlara gönderir ve onlarda çalıştırır.

¹ Bkz. A’râf sûresi, 7/54; Yûnus sûresi, 10/3; Hûd sûresi, 11/7.

Evet, Kadîr-i Mutlak'ın iki tarzda, hem yoktan var etmek hem de var olanları bir araya getirmek suretinde yaratması bulunur. Varı yok etmek ve yoku var etmek en kolay, daimî, umumi bir kanunudur. Bir baharda, üç yüz bin canlı türünün şekillerini, sıfatlarını, belki zerrelerinden başka bütün keyfiyet ve hallerini hiçten var eden bir kudrete karşı, “Yoku var edemez!” diyen adam, yok olmalı!

Tabiatı bırakan ve hakikat yoluna giren zât diyor ki:

Cenâb-ı Hakk'a yarattığı zerreler adedince hamd ü sena ve şükre diyorum ki, tam imanı kazandım, vehimlerden ve sapkınlıktan kurtuldum, kafamda hiçbir şüphe kalmadı.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَكَمَالِ الْإِيمَانِ¹
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ Bize ihsan ettiği İslam dini ve tam, yüksek iman nimeti sebebiyle Rabbimize hamdolsun.

² “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Yirmi Dördüncü Lem'a

Tesettür hakkındadır

On Beşinci Nota'nın İkinci ve Üçüncü Meseleleriyle, öneminden dolayı Yirmi Dördüncü Lem'a olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَنِسَاءُ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ¹... الخ

ayeti tesettürü emrediyor. Haram zevk ve eğlencelere düşkün bugünkü medeniyet ise Kur'an'ın bu hükmüne karşı geliyor, tesettürü yaradılışa uygun görmüyor, "O bir esarettir." diyor.² HAŞİYE

Cevap: Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmünün tamamen fitrî, ona karşı gelmenin ise yaradılışa zıt olduğuna işaret eden pek çok "hikmet"ten yalnızca dördünü bildireceğiz.

BİRİNCİ HİKMET

Tesettür, kadınlar için fitrîdir, yaradılışları onu gerektiriyor. Kadınlar yaradılıştan zayıf ve nazik olduklarından, kendi hayatlarından

¹ "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle, ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salversinler." (Ahzâb sûresi, 33/59).

² HAŞİYE Mahkemeye sunulan ve mahkemeyi susturan temyiz dilekçesindeki müdafaalardan bir parça: "Ben de mahkemeye derim ki: Bin üç yüz elli senedir, her asırda üç yüz elli milyon insanın toplum hayatında en kutsî, hakiki ve esaslı bir ilahî düsturu, üç yüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifakına dayanarak, bin üç yüz elli sene boyunca geçmiş ecdadımızın inançlarına uyarak tefsir eden bir insanı mahkûm eden haksız bir kararı, yeryüzünde adalet varsa elbette reddedecek, bu hükmü bozacaktır!"

daha çok sevdikleri yavrularını koruyup gözetecek bir erkeğin himayesine ve yardımına muhtaç bulunduklarından, kendilerini sevdirmek, kendilerinden nefret ettirmemek ve hor görülmeye maruz kalmamak için tesettüre fitrî bir meyilleri var.

Hem on kadından altı-yedisi ya ihtiyar ya da çirkindir; ihtiyarlıklarını ve çirkinliklerini herkese göstermek istemezler. Veyahut kıskançtırlar, kendilerinden daha güzel olanların yanında çirkin düşmemek veya taciz ve ithamlardan korkup bunlara maruz kalmamak, kocalarının gözünde ihanetle suçlanmamak için yaradılışları gereği örtünmek isterler. Hatta dikkat edilse, kendini en çok saklayanların ihtiyarlar olduğu görülür. On kadından ancak iki-üç tanesi hem genç hem güzeldir, hem de kendini göstermekten sıkılmaz.

Mâlumdur ki, insan sevmediği, hoşlanmadığı adamların bakışlarından sıkılır, rahatsız olur. Elbette açık saçık bir kıyafet giyen güzel bir kadın, iki-üç yabancı erkeğin kendisine bakmasından hoşlansa bile yedi-sekizinin bakması ona ağır gelir. Ahlâksızlığa düşmemiş, bozulmamış güzel bir kadın, nazik ve çabuk tesir altında kalan bir yaradılıştan olduğundan, maddî tesiri tecrübe edilmiş, belki insanı zehirleyen pis nazarlardan elbette sıkılır. Hatta işitiyoruz ki, açık saçıklığın yeri olan Avrupa'da birçok kadın, o bakışlardan sıkılarak, "Bu alçaklar bizi göz hapsine alıp sıkıyor." diye polislere şikâyet ediyormuş. Demek ki, bugünkü medeniyetin tesettürü kaldırması, fıtrata zıttır. Kur'an'ın tesettür emri yaradılışa uygunluğunun yanında, o şefkat madeni ve kıymetli birer ebedî arkadaş olabilecek kadınları tesettür sayesinde, alçalmaktan, zilletten, manevî esaretten ve sefaletten kurtarıyor.

Hem kadınlarda, yabancı erkeklere karşı yaradılıştan gelen bir korkaklık, bir ürkeklik bulunur. Bu korku fıtraten tesettürü gerektiriyor. Çünkü sekiz-dokuz dakikalık bir zevki cidden acılaştırarak sekiz-dokuz ay ağır bir çocuk yükünün zahmetiyle beraber, o çocuğu sekiz-dokuz sene koruyucusuz bir şekilde büyötmeye mecbur kalarak o sekiz-dokuz dakikalık gayrimeşru zevkin belâsını çekme ihtimali var. Bu çokça göröldüğünden kadın, namahrem erkeklerden cidden, şiddetle, yaradılışı gereği korkar ve sakınmak ister. Onun zayıf fıtrata, tesettür vasıtasıyla, namahremlerin iştahını açmamayı ve tacize meydan vermemeyi

emreder, kadını kuvvetli bir şekilde ihtar eder. Ve örtüsünün, onun siperi ve kalesi olduğunu gösterir.

İşittiğime göre, hükümetin merkezi olan başşehirde, çarşı içinde, gündüz vakti, halkın gözleri önünde basit bir ayakkabı boyacısı, dünyaca meşhur, makam sahibi, mühim bir adamın açık bacaklı karısına bilfiil sarkıntılık etmiş. Bu, tesettüre karşı olanların hayâsız yüzlerine bir şamar vuruyor!

İKİNCİ HİKMET

Kadın-erkek arasındaki gayet köklü ve şiddetli münasebet, sevgi ve alâka, yalnız dünya hayatındaki ihtiyaçlardan ileri gelmiyor. Evet, bir kadın, kocası için sadece dünya hayatında bir eş değil; ebedî âlemde de bir hayat arkadaşıdır.¹ Madem ebedî hayatta da kocasına arkadaşlık edecektir; elbette kendi güzelliğine, ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasından başkasının nazarını çekmemesi, onu darıltmaması, kışkırtmaması gerekir.

Madem iman sırrıyla, mümin olan kocasının onunla alâkası, dünya hayatıyla sınırlı ve yalnız cismanî, güzellik çağına mahsus geçici bir sevgi değildir. Ebedî âlemde de hayat arkadaşı olacağı için kocası ona esaslı ve ciddi bir sevgiyle, hürmetle bağlıdır. Hem yalnız gençliğinde ve güzel olduğu zaman değil, belki ihtiyarlığında ve çirkin hale geldiğinde de kocası kendisine o ciddi sevgiyi ve hürmeti besler. Elbette buna karşılık, kadının da güzelliğini ve sevgisini kocasına adaması insanlığının gereğidir. Yoksa pek az şey kazanır, fakat çok şey kaybeder.

Dinin hükmüne göre koca, karısına denk olmalı, yani karı-koca birbirlerine uygun olmalılar. Bu denkliğin en mühim noktası dindarlık hususundadır.

Ne mutlu o kocaya ki, hanımının dindarlığına bakıp onu taklit eder ve ebedî hayatta kaybetmemek için dindar olur.

Bahtiyardır o kadın ki, kocasının dindarlığına bakıp “Ebedî arkadaşımı kaybetmeyeyim.” diyerek takvaya girer.

¹ Dünyada evli olan kimselerin, bu beraberliklerini cennette de devam ettireceklerine dair bkz. Buhârî, *fezâilü ashâb* 30; Tirmizî, *menâkıb* 62; Ma'mer İbni Râşid, *el-Câmi'* 11/302.

Yazıklar olsun o erkeğe ki, kendisine dindar ve temiz hanımını ebediyen kaybettirecek haram zevklere aldanır. Ne bedbahttır o kadın ki, takva sahibi kocasını taklit etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder!

Binlerce yazıklar olsun o bedbaht karı-kocaya ki, günahlarını ve haram zevklerini taklit eder, birbirlerinin ateşe atılmasına yardımcı olurlar!

ÜÇÜNCÜ HİKMET

Bir ailenin saadeti, karı-koca arasında karşılıklı güven, samimi hürmet ve sevgiyle devam eder. Tesettürsüzlük ve açık saçıklık, o güveni kırar, karşılıklı hürmeti ve sevgiyi azaltır. Çünkü açık saçık giyinen on kadından ancak bir tanesi, kocasından daha yakışıklısını görmediğinden kendini yabancılara sevdirmeye çalışmaz; dokuzu ise kocasından daha iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmez. O vakit o samimi sevgi ve karşılıklı hürmet ortadan kalkmakla beraber, gayet çirkin ve alçakça bir hissin uyanmasına sebep olabilir. Şöyle ki:

İnsan, kız kardeşi gibi mahremlerine karşı yaradılışı gereği şehvanî his besleyemez. Çünkü mahremlerin simaları, yakınlık ve mahremiyet bakımından şefkat ve meşru sevgi hissettirmesi dolayısıyla nefsi, şehvanî meyilleri kırar. Fakat bacaklar gibi dinin emrinde mahremlere de gösterilmesi caiz olmayan uzuvları açık saçık bir şekilde bırakmak, süflî nefislerde gayet çirkin bir hissin uyanmasına sebebiyet verebilir. Çünkü mahremin siması mahremliğini hatırlatır, namahreme benzemez. Fakat mesela açık bacak, mahrem olmayandan farksızdır. Mahremliği hatırlatan ayırt edici bir alâmeti bulunmadığından, bir kısım süflî kimselerde mahremlerine karşı hayvanî bir heves nazarı uyandırması mümkündür. Böyle bir nazar ise insanlıktan tüyler ürpertici bir düşüştür!

DÖRDÜNCÜ HİKMET

Mâlumdur ki, neslin çokluğu herkesçe istenen bir şeydir. Buna taraftar olmayan hiçbir millet ve devlet yoktur. Hatta Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam) şöyle buyurmuş:

تَنَاقَحُوا تَكَثَّرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ¹

–ev kemâ kâl. Yani “Evleniniz, çoğalınız. Kıyamette sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.” Halbuki tesettürün kaldırılması, evlilikleri çoğaltmaz; aksine, çok azaltır. Çünkü en serseri ve bu zamanın yaşayışına uyan bir genç bile hayat arkadaşının namuslu olmasını, kendisi gibi açık saçık giyinmemesini ister. Bu yüzden bekâr kalır, belki de fuhuş yoluna girer.

Kadın ise öyle değildir, kocasını o derece kontrol altına alamaz. Aile hayatında evin iç işlerine bakan bir müdür gibi kocasının her şeyine, bütün malına ve evladına muhafaza memuru olduğundan kadının en temel hasleti sadakattir, güvendir. Açık saçıklık ise bu sadakati kırar, kadın kocasının gözünde güvenilirliğini kaybeder, ona vicdan azabı çektirir. Hatta erkeklerde iki güzel haslet olan cesaret ve cömertlik kadınlarda bulunsa, güven ve sadakate zarar verdiği için bozuk ahlâk ve kötü haslet sayılır. Kocasının vazifesi ise kadına maliye memurluğu ve sadakat değil; merhamet, hürmet ve onu himaye etmektir. Bu sebeple erkek sınırlanmaz, başka kadınları da nikâhlayabilir.²

Bu hususta memleketimiz Avrupa’yla kıyaslanamaz. Çünkü orada namus, açık saçıklığa rağmen düello gibi çok şiddetli vasıtalarla bir derece korunabilir. İzzet-i nefis sahibi birinin karısına kötü gözle bakan, boynuna kefenini takar, sonra bakar. Hem soğuk memleketler olan Avrupa ülkelerinde insan tabiatı, o memleketler gibi soğuk ve donuktur. Asya, yani İslam âleminin kıtası ise oraya kıyasla sıcak memleketlerden oluşur. Mâlumdur ki, çevrenin insan ahlâkı üzerinde tesiri vardır. O soğuk memleketlerde, soğuk insanlarda hayvanî hevesleri tahrik etmek ve iştahı açmak için açık saçıklık, belki çok suiistimale ve israfa sebep olmaz. Fakat sıcak ülkelerdeki, hemen tesir altında kalan ve hassas olan insanların şehvanî heveslerini sürekli coşturacak açık saçıklık, elbette suiistimallere, israfa, neslin zayıflığına ve kuvvetin azalmasına yol açar. Ayda veya yirmi günde bir ortaya çıkan fitrî ihtiyaca karşılık, insan kendini birkaç günde bir israfa mecbur zanner. O vakit, her ay on beş gün kadar hayız gibi mazeretler sebebiyle

¹ Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/173; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/380.

² Bkz. Nisâ sûresi, 4/3.

hanımından uzak durmaya mecbur olduğundan, nefesine mağlup ise fuhşa da meyleder.

Şehirli köylülere ve göçebe insanlara bakıp tesettürü kaldıramaz.         de, göçebe topluluklarda geçim derdiyle ve bedenlen çalışıp yorulmaları sebebiyle  ehirli köylülere nispeten az dikkati çeken masum i  i ve bir derece kaba kadınların kısmen açık olması, nefsanî heveslerin uyanmasına yol a madı ı gibi, k yl de serseri ve i siz adamlar az bulunduğundan, onlarda şehirdeki fesatlıkların onda biri bile görülmez. Oyleyse  ehirli köylü onlarla kıyaslanamaz.

بِسْمِہِ سُبْحَانَهُ¹

AHİRET KARDEŞLERİM OLAN MÜMİN KADINLARLA BİR KONUŞMA

Bazı şehirlerde kadınların samimi ve harareti bir şekilde Nurlara karşı alâkasını gördüğüm, Nurlara ait derslerime haddimin çok  s-t nde itimat ettiklerini   rendi im sıralarda, mübarek Isparta'ya ve manevî Medresetü'z-Zehra'ya       defa geldiğim zaman i ittim ki, ahiret kardeşlerim olan o mübarek hanımlar benden bir ders bekliyor-mu . Güya camide onlara vaaz suretinde bir dersim olacaktı . Oysa ben dört-be  yönden hasta, perişan, hatta konuşmaya ve düşünmeye gücü yetmez bir haldeydim. Fakat bu gece şiddetli bir ihtar ile kalbi-me  u m n  geldi: "On beş sene önce gençlerin isteğiyle onlar için *Gençlik Rehberi*'ni yazdın ve çok istifade edildi. Halbuki bu zamanda hanımlar, öyle bir rehber gençlerden daha fazla muhtaçtır." Ben de bu ihtar karşısında, gayet perişan, zayıf ve aciz olduğum halde, bazı lüzumlu maddeleri o mübarek hanım kardeşlerime ve manevî genç evlatlarıma    "nükte" ile kısaca beyan ediyorum.

Birinci Nükte

Risale-i Nur'un en mühim esaslarından biri şefkat olduğundan, kadınlar şefkat kahramanları olmaları yönüyle *Risale-i Nur*'la yaradılı ları gereği daha çok al kalıdırlar. Ve –Allah'a hamdolsun– bu fitrî alâka

¹ Her türlü noksan sıfattan uzak Allah'ın adıyla.

pek çok yerde hissediliyor. O şefkattteki fedakârlık, hakiki bir ihlâsı ve karşılıksız bir fedakârlık mânâsını ifade ettiğinden şimdi, bu zamanda çok mühimdir.

Evet, bir annenin evladını tehlikeden kurtarmak için hiçbir karşılık beklemeden ruhunu feda etmesi ve hakiki bir ihlâsla, yaradılıştan gelen vazifesi gereği kendini evladı için kurban etmesi, hanımlarda çok yüksek bir kahramanlık bulunduğunu gösteriyor. Bu kahramanlığın açığa çıkmasıyla hem dünyalarını hem de ebedî hayatlarını kurtarabilirler. Fakat bazı fena cereyanlar yüzünden, yaradılıştan gelen o kuvvetli ve kıymetli hususiyet ortaya çıkmaz veyahut kötüye kullanılır. Bunun yüzlerce örneğinden küçük bir tanesi şudur:

Şefkatli bir anne, çocuğunun dünya hayatında tehlikelere girmemesi, hep fayda görmesi için her fedakârlığı göze alır, onu öyle terbiye eder. “Oğlum paşa olsun!” diyerek bütün malını verir, onu hafız mektebinden alır, Avrupa’ya gönderir. Fakat o çocuğun ebedî hayatının tehlikeye girdiğini düşünmez, dünyada hapisten kurtarmaya çalışırken onun cehennem hapsine düşmesini dikkate almaz. Yaradılıştan gelen şefkatinin tam zıddı bir şekilde, ahirette şefaathçi olması gereken o masum çocuğunu kendisine davacı yapar. O çocuk, “Niçin benim imanımı kuvvetlendirmeyip helâk olmama sebebiyet verdin?” diye şikâyet edecektir. Dünyada da İslam terbiyesini tam almadığı için annesinin harika şefkatine hakkıyla karşılık veremez, belki de çok kusur eder.

Eğer o hakiki şefkati kötüye kullanmadan, o şefkat sırrı ile biçare evladını ebedî hapis olan cehennemden ve ebedî idam olan dalâlet içinde ölmekten kurtarmaya çalışsa, evladının yaptığı bütün iyilikler aynen annesinin amel defterine de geçeceğinden, vefatından sonra evladı iyilikleriyle her vakit onun ruhuna nurlar gönderecektir. Ahirette de değil davacı olmak, can-ı gönülden bir şefaathçi hükmüne geçip ebedî hayatta ona mübarek bir evlat olacaktır.

Evet, insanın ilk üstadı ve en tesirli öğretmeni, annesidir. Bu münasebetle ben şahsımda açıkça ve daima hissettiğim bir hakikati beyan ediyorum:

Şu seksen sene ömrümde, seksen bin zâttan bir şeyler öğrendiğim halde, yemin ederim ki, merhum annemden aldığım, sanki bana her

vakit yeniden verdiği en köklü, sarsılmaz telkinler ve manevî dersler fıtratıma, hatta âdeta maddî varlığıma çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Aldığım başka derslerin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek, merhum annemin fıtratıma ve ruhuma bir yaşımda nakşettiği ders ve telkinler, şimdi seksen yaşımda gördüğüm büyük hakikatler içinde birer temel çekirdektir.

Mesela, meslek ve meşrebimin dört esasından en mühimi olan şefkati, *Risale-i Nur*'un da en büyük hakikati olan acıma hissini ve merhameti annemin şefkatli davranışlarından ve hallerinden, o manevî derslerinden aldığımı yakinen görüyorum. Evet, hakiki ihlâs ve fedakârlık taşıyan annelik şefkatini yanlış yöne sevk etmek suretiyle masum çocuğunun elmas hazinesi kıymetindeki ahiretini düşünmeden, onun masum yüzünü geçici, fâni şişeler hükmündeki dünyaya çevirmek ve ona bu şekilde şefkat göstermek, o şefkati kötüye kullanmaktır.

Kadınların şefkatlerinden kaynaklanan bu kahramanlıklarını hiçbir ücret ve karşılık beklemeden yaptıklarına, ruhlarını hiçbir şahsî fayda ve gösteriş beklentisi olmadan feda ettiklerine, o şefkatin küçücük bir cilvesini taşıyan tavuğun, yavrusunu kurtarmak için aslana saldırması ve ruhunu feda etmesi delildir.

Evet, İslam terbiyesinde ve ahirete ait amellerde en kıymetli, en lüzumlu esas, ihlâstır. Şefkatle yapılan böyle bir kahramanlıkta o hakiki ihlâs bulunur.

Eğer bu iki nokta o mübarek kadınlarda gelişmeye başlasa, İslam dairesinde pek büyük bir saadete vesile olur. Halbuki erkeklerin kahramanlıkları karşılıksız olamıyor; onlar belki yüz şekilde karşılık bekliyorlar. Hiç değilse şan ve şeref istiyorlar. Fakat maalesef biçare mübarek kadınlar, zalim erkeklerinin şerrinden ve baskısından kurtulmak için başka bir tarzda, zayıflıklarından ve acizliklerinden kaynaklanan başka bir çeşit riyakârlığa giriyorlar.

İkinci Nükte

Bu sene inzivadayken, toplum hayatından çekildiğim halde bazı Nurcu kardeşlerimin ve bacılarımın hatırı için dünyaya baktım. Benimle görüşen çoğu dosttan, aile hayatları hakkında şikâyetler işittim. "Eyvah!"

dedim. İnsanın, bilhassa Müslümanın sığınağı, bir mânâda cenneti ve küçük dünyası aile hayatıdır. “O da mı bozulmaya başlamış?” diye düşündüm. Bunun sebebini aradım. *Müslümanların yaşayışına ve dolayısıyla İslam dinine zarar vermek, gençleri yoldan çıkarmak ve gençlik hevesleriyle haram zevklere yöneltmek için bir-iki komite nasıl çalışıyorsa, aynen öyle de, biçare kadınların gafil kısmını yanlış yollara saptırmak için bazı komitelerin tesirli bir şekilde perde altından çalıştığını hissettim. Ve gördüm ki, Müslümanlar o yönden dehşetli bir darbe yiyor.*

Ben de siz hanım kardeşlerime ve gençleriniz olan manevî evlatlarıma şunu açıkça beyan ediyorum: *Kadınların ahiret saadeti gibi dünyaya saadetlerini kazanmalarının ve yaradılışlarındaki yüksek seciyeleri bozulmaktan korumalarının çaresi, İslam dairesindeki dinî terbiyeden başka bir şey değildir! Rusya’da o zavallı topluluğun ne hale geldiğini iştah ediyorsunuz.*

Risale-i Nur’un bir yerinde şöyle denilmiş:

Aklı başında bir adam, hanımına olan sevgisini beş-on senelik fânî ve görünüşteki güzelliğe bağlamaz. Sevgi, kadınların lefafetinin en güzel ve daimî yönü olan şefkate ve kadınlığa mahsus ahlâk güzelliğine bina edilmeli ki, o biçare ihtiyarladıkça kocasının ona sevgisi devam etsin. Kadın, yalnız dünya hayatında geçici bir yardımcı eş değil, belki ebedî âlemde de kocasına bâkî ve sevimli bir hayat arkadaşı olduğundan,¹ karı-kocanın ihtiyarladıkça birbirlerine hürmet ve merhamet ile daha çok sevgi göstermeleri gerekir. Şimdiki medenî terbiye perdesi altında hayvancasına geçici bir beraberlikten sonra ebedî bir ayrılığa maruz kalan aile hayatı, temelinden bozuluyor.

Yine *Risale-i Nur’un* bir parçasında şöyle denilmiştir:

Bahtiyardır o adam ki, ebedî hayat arkadaşını kaybetmemek için dindar ve temiz hanımını taklit eder, o da dinin emirlerine bağlı yaşar.

Bahtiyardır o kadın ki, kocasını dindar görür, ebedî dostunu ve arkadaşını kaybetmemek için o da tam dindar olur; dünya saadeti içinde ahiret saadetini kazanır.

¹ Dünyada evli olan kimselerin bu beraberliklerini cennette de devam ettireceklerine dair bkz. Buhârî, *fezâilü ashâb* 30; Tirmizî, *menâkıb* 62; Ma’mer İbnî Râşid, *el-Câmi’* 11/302.

Bedbahttır o adam ki, haram zevk ve eğlencelere giren hanımına uyar, onu dalâletten vazgeçirmeye çalışmaz, kendisi de ona katılır.

Bedbahttır o kadın ki, kocasının günahlarına bakar, onu başka bir şekilde taklit eder.

Yazıklar olsun o karı-kocaya ki, ateşe atılmak için birbirlerine yardımcı olur, yani birbirlerini medeniyet fantezilerine teşvik ederler.

İşte *Risale-i Nur*'un bu mânâdaki cümlelerinin özü şudur:

Bu zamanda aile hayatında dünya ve ahiret saadetini elde etmek ve kadınlarda yüksek seciyelerin gelişmesi, yalnız şeriat dairesindeki İslam terbiyesiyle mümkün olabilir.

Aile hayatına dair en mühim noktalardan biri şudur: Kadın, kocasında fenalık ve sadakatsizlik görüp ona inat kendi ailevî vazifesi olan sadakat ve güveni bozarsa, aynen bir orduda itaatin bozulması gibi, o aile hayatının çarkları yerle bir olur. Belki o kadın, kocasının kusurunu elinden geldiği kadar düzeltmeye çalışmalıdır ki, ebedî arkadaşını kurtarsın. Yoksa o da, kendini açık saçıklıkla başkalarına göstermeye ve sevdirmeye çalışırsa her yönden zarar eder. Çünkü hakiki sadakati terk eden, bunun cezasını dünyada da görür. Zira kadın, yaratılışı gereği yabancıların bakışlarından korkar, sıkılır, çekinir. Namahrem yirmi erkekten on sekizinin bakışları ona ağır gelir. Erkek ise namahrem yüz kadından ancak birinin bakmasından sıkılır. Kadın bu yönden azap çektiği gibi sadakatsizlik ithamı altına girer, zayıflığı sebebiyle hukukunu da koruyamaz.

Kısacası: Nasıl ki kadınlar şefkatli yaratılışları itibarı ile kahramanlıkta, ihlâsta erkeklere benzemez; erkekler ise şefkat kahramanlığında onlara yetişemez. Aynen öyle de, o masum hanımlar haram zevklerde erkeklere hiçbir şekilde ulaşamazlar. Onun için mizaçlarıyla, zayıf yaratılışlarıyla namahremlerden şiddetle korkar, kendilerini tesettür altında saklanmaya mecbur bilirler. Çünkü erkek, sekiz dakika lezzet için haram bir zevke girse ancak sekiz liralık zarar eder. Fakat kadın sekiz dakikalık haram zevkin cezası olarak dünyada da, ağır bir yükü sekiz ay karnında taşıdığı gibi, o çocuğu sekiz sene koruyucusuz yetiştirmek zahmetini üstlenir. Bu sebeple haram zevklerde erkeklere yetişemez, cezasını yüz kat fazla çeker.

Bu türden çok sayıda hadise de gösteriyor ki, mübarek kadınlar, yaradılışları gereği yüksek ahlâka meyilli oldukları gibi, dünya zevki için günahlara ve haram zevklere girmeye kabiliyetleri yok hükmündedir. Demek, onlar İslam'ın terbiye dairesi içinde mutlu bir aile hayatı geçirmeye mahsus mübarek varlıklardır. O mübarekleri bozup yoldan çıkaran komiteler kahrolsun! Allah bu hanım kardeşlerimi de o serserilerin şerrinden muhafaza eylesin, âmin...

Hanım kardeşlerim! Bu mahrem sözümü size söylüyorum: Geçim derdiyle, serseri, ahlâksız ve yabancıları taklit eden bir kocanın tahakkümü altına girmektense, yaradılışınızdaki iktisat ve kanaatle, köylü masum kadınların nafakalarını çıkarmak için çalışmaları gibi kendinizi idare etmeye çalışınız, satmaya değil. Şayet size uygun olmayan bir erkek kısmet olursa, kısmetinize rıza gösteriniz, kanaat ediniz. İnşallah rızanız ve kanaatinizle o da ıslah olur.¹ Yoksa şimdilerde işittiğim gibi, boşanmak için mahkemelere müracaat edeceksiniz. Bu ise İslam'ın haysiyetine ve milletimizin şerefine yakışmaz.

Üçüncü Nükte

Aziz hanım kardeşlerim! Katiyen biliniz ki:

Meşru dairenin dışındaki zevklerde, lezzetlerde onlardan on kat fazla elem ve zahmet bulunur. *Risale-i Nur* bunu yüzlerce kuvvetli delille ve hadiseyle ispat etmiştir. Bunun uzun izahını *Risale-i Nur*'da bulabilirsiniz.

Mesela: *Küçük Sözler*'den Altıncı, Yedinci, Sekizinci Sözler ve *Gençlik Rehberi* benim yerime sizlere bu hakikati tam gösterir. Onun için meşru dairedeki keyifle yetininiz. Evinizdeki masum çocuklarınızla masum bir şekilde sohbet etmeniz, yüzlerce sinemadan daha zevklidir. Hem katiyen biliniz ki, bu dünya hayatında hakiki lezzet, iman daire-sindedir, imandadır. Ve salih amellerin her birinde manevî bir lezzet bulunur. Sapkınlıkta ve haram zevklerde ise bu dünyada dahi gayet acı ve çirkin elemeler bulunduğunu *Risale-i Nur* yüzlerce kesin delille ispat etmiştir. Âdeta imanda bir cennet tohumu, dalâlette ve haram

¹ “Onlarla hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.” (Nisâ sûresi, 4/19). Ayrıca bkz. Müslim, *radâ* 61; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/329.

zevklerde ise bir cehennem çekirdeği saklı olduğunu birçok tecrübeyle ve hadiseyle bizzat gördüm, *Risale-i Nur*'da bu hakikat tekrar tekrar yazıldı. En şiddetli inatçıların ve itirazcıların eline geçtiği halde resmî bilirkişiler ve mahkemeler bu hakikati çürütemedi. Şimdi sizin gibi mübarek ve masum hanım kardeşlerime ve evlatlarım hükmündeki küçüklerinize, başta *Tesettür Risalesi*, *Gençlik Rehberi* ve *Küçük Sözler* benim yerime ders versin.

İşittim ki, benim size camide ders vermemi arzu ediyormuşsunuz. Perişan halimle beraber hastalığım ve pek çok sebep buna müsaade etmiyor. Ben de sizin için yazdığım bu dersi okuyan ve kabul eden bütün hanım kardeşlerimi, manevî kazançlarıma ve dualarıma Nur talebeleri gibi dâhil etmeye karar verdim. Eğer siz benim yerime *Risale-i Nur*'u kısmen bulup okur veya dinlerseniz, o vakit kaidemiz gereğince kardeşleriniz olan bütün Nur talebelerinin manevî kazançlarına ve dualarına ortak olursunuz.

Daha uzun yazacaktım, fakat çok hasta, çok zayıf ve çok ihtiyar olduğumdan, tashih gibi pek çok vazifem bulunduğundan şimdilik bu kadarla yetindim.

الْبَاقِي هُوَ الْبَاقِي¹

Duanıza muhtaç kardeşiniz
Said Nursî

¹ Kendinden başka her şeyin fânî olduğu gerçek Bâki, Allah'tır.

Yirmi Beşinci Lem'a

Yirmi beş “deva”dır.

Hastalara bir merhem, bir teselli, manevî bir reçete olarak, bir hasta ziyareti ve “geçmiş olsun” makamında yazılmıştır.

Bir Hatırlatma ve Özür

Bu manevî reçete, bütün yazdıklarımızdan daha hızlı bir şekilde¹ HAŞİYE telif edildiği gibi, hepsinin aksine, tashihe ve dikkatlice okumaya vakit bulamadan, gayet süratle, ancak bir defa gözden geçirildi. Yani ilk müsvedde gibi dağınık kaldı. Kalbe fitrî bir şekilde gelen mânâları sanatla ve üslûba dikkat ederek bozmamak için yeniden ele almaya lüzum görmedik. Okuyanlar, bilhassa hastalar bazı hoş olmayan tabirlerden veyahut ağır kelimelerden, ifadelerden sıkılıp gücenmesin, bana da dua etsinler.

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ²
وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ³ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

Bu Lem'a'da, insanlığın on kısmından birini teşkil eden musibete

¹ HAŞİYE Bu risale dört buçuk saatte telif edilmiştir. Rüşdü: “Evet”. Re’fet: “Evet”. Hüsrev: “Evet”. Said: “Evet”.

² “Sabırlılar o kimselerdir ki, başlarına musibet geldiğinde, ‘Biz Allah’a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz’ derler.” (Bakara sûresi, 2/156).

³ “O’dur beni doyuran, O’dur beni içiren. Hastalandığımda O’dur bana şifa veren.” (Şuarâ sûresi, 26/79-80).

uğramışlara ve hastalara hakiki bir teselli ve faydalı bir merhem olabilecek yirmi beş devayı kısaca beyan ediyoruz.

BİRİNCİ DEVA

Ey biçare hasta! Merak etme, sabret. Hastalığın sana dert değil, belki bir çeşit dermandır. Çünkü ömür bir sermayedir, gidiyor. Meyvesi olmazsa boşa gider. Hem rahat ve gaflet içinde çok çabuk geçer. Hastalık senin o sermayeni büyük kârlarla kazançlı hale getiriyor. Ömrün çabuk geçmesine meydan vermiyor, onu tutuyor, uzun kılıyor ki, meyvesini verdikten sonra gitsin. İşte ömrün hastalık sayesinde uzamasına işaret olarak şu darbimesel dilden dile dolaşmıştır: “Musibet zamanı çok uzun, sefa zamanı ise pek kısadır.”

İKİNCİ DEVA

Ey sabırsız hasta! Sabret, hatta şükret. Senin bu hastalığın, ömrünün dakikalarını birer saat ibadet hükmüne geçirebilir. Çünkü *ibadet iki kısımdır. Biri namaz, dua gibi mâlum olan müspet ibadetlerdir. Diğeri ise menfî kısımdır; insan hastalık ve musibet vasıtasıyla aczini, zayıflığını hisseder, Rahîm Yaraticısına sığınır, yalvarır. Hâlis, riyasız, maneî bir ibadete mazhar olur.*

Evet, hastalıkla geçen bir ömrün, Allah’tan şikâyet etmemek şartıyla, mümin için ibadet sayıldığına dair sahih rivayetler var.¹ Hatta sabreden ve şükreden bazı hastaların bir dakikasının bir saat ibadet ve bazı kâmil zâtların hastalığının bir dakikasının bir gün ibadet hükmüne geçtiği, sahih rivayetlerle ve doğruluğuna şüphe bulunmayan keşiflerle sabittir. Ömrünün bir dakikasını bin dakika hükmüne geçirip sana uzun bir ömür kazandıran hastalıktan şikâyet değil, ona teşekkür et.

ÜÇÜNCÜ DEVA

Ey tahammülsüz hasta! Gelenlerin sürekli gitmesi, gençlerin ihtiyarlaması ve daima yokluk ve ayrılık içinde yuvarlanması, insanın bu

¹ “Bir kimse salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girip ameline engel olursa, Allah ona sıhhati yerindeyken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar.” mealindeki hadis için bkz. Buhârî, *cihâd* 134; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/410; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 7/182.

dünyaya keyif sürmek ve lezzet almak için gelmediğinin delilidir. Hem insan, canlıların en mükemmeli, donanım bakımından en zengini, en yüksek, hatta sultanı hükmünde olduğu halde, geçmiş lezzetleri ve gelecek sıkıntıları düşünerek hayvana nispeten en aşağı derecede, ancak kederli, zahmetli bir hayat geçiriyor. Demek ki o, bu dünyaya yalnız güzel yaşamak, ömrünü rahat ve sefa ile geçirmek için gelmemiştir. Elinde büyük bir sermaye bulunan insan, burada ticaretle sonsuz, ebedî bir hayatta saadeti elde etmeye çalışmak için dünyaya gelmiştir.¹ Ona verilen sermaye ömürdür.

Eğer hastalık olmazsa sağlık ve afiyet insana gaflet verir, dünyayı hoş gösterir, ahireti unutturur.² İnsan, kabri ve ölümü aklına getirmek istemez, geçici hevesler ömür sermayesini boş yere sarf ettirir. Hastalık ise birden insanın gözünü açar. Vücuduna der ki: “Ölümsüz ve başıboş değilsin, bir vazifen var. Gururu bırak, seni Yaratanı düşün, kabre gideceğini bil, ona göre hazırlan.”

İşte bu noktadan, hastalık insanı hiç aldatmayan bir nasihatçi ve hep ikaz eden bir rehberdir. Ondandır şikâyet değil, belki bu yönüyle ona teşekkür etmek, eğer çok ağır gelirse sabır istemek gerekir.

DÖRDÜNCÜ DEVA

Ey halinden şikâyet eden hasta! Senin hakkın şikâyet değil, şükür ve sabırdır. Çünkü bedeninin ve uzuvların, kendi mülkün değildir. Onları sen yapmadın, başka tezgâhlardan satın almadın. Demek ki, onlar başkasının mülküdür. Onların Mâlik'i, mülkünde istediği gibi tasarruf eder.

Yirmi Altıncı Söz'de denildiği gibi, mesela gayet zengin ve mahir bir sanatkâr, güzel sanatını ve kıymetli servetini göstermek için, diktiği gayet sanatlı ve kıymetli taşlarla süslenmiş bir gömleği, bir elbiseyi, modellik vazifesi gördürmek maksadıyla, bir ücret karşılığında, miskin bir adama bir saatliğine giydirir. Onun üstünde işlemeler yapar ve adama çeşitli vaziyetlerde durmasını söyler. Sanatının harikalarını göstermek için elbiseyi keser, uzatır, kısaltır, değiştirir. Acaba ücret karşılığında modellik yapan miskin adamın, o sanatkâra: “Beni zahmete

¹ Bu hakikati ifade eden ayet-i kerimeler için bkz. Fâtır sûresi, 35/29; Tevbe sûresi, 9/111.

² “İki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit!” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *rikak* 1; Tirmizî, *zühd* 1.

sokuyorsun, eğilip kalkmak bana sıkıntı veriyor, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun.” demeye hakkı var mıdır? “Merhametsizlik, insafsızlık ediyorsun.” diyebilir mi? İşte aynen bu misaldeki gibi, ey hasta, Sâni-i Zülcelâl sana göz, kulak, akıl, kalb gibi nuranî duygularla süslenmiş olarak giydirdiği beden gömleği üzerinde güzel isimlerinin nakışlarını göstermek için seni birçok vaziyet içinde çevirir ve farklı hallere sokar. Sen açlıkla O’nun Rezzak ismini tanıdığın gibi, hastalığınla da Şâfi ismini bil. Elemler, musibetler O’nun bir kısım isimlerinin hükümlerini gösterdiği için onlarda hikmetten ve rahmetten parıldılar, o parıldılar içinde de pek çok güzellik bulunuyor. Eğer o korktuğun ve nefret ettiğin hastalık perdesi açılrsa arkasında sevimli, güzel mânâlar bulursun.

BEŞİNCİ DEVA

Ey hastalığa tutulan kardeş! Tecrübemle şuna kanaat getirdim ki, bu zamanda hastalık bazılarına Allah’ın bir ihsanı, bir hediyesidir. Sekiz-dokuz senedir, lâıyk olmadığım halde, bazı gençler, hastalıkları sebebiyle dua etmem için benimle görüştüler. Dikkat ettim, hangi hasta genci gördüysem, başka gençlere kıyasla ahiretini düşünmeye başlıyordu. Onlarda gençlik sarhoşluğu yoktu. Gaflet içindeki hayvanî heveslerden kendilerini bir derece kurtarmışlardı. Ben de bakıyor, onların tahammül edilebilir derecedeki hastalıklarının Cenâb-ı Hakk’ın bir ihsanı olduğunu hatırlatıyordum.

Diyordum ki:

“Kardeşim, senin bu hastalığının aleyhinde değilim, hasta olduğun için sana karşı bir şefkat hissedip acıımıyorum ki dua edeyim. Hastalık seni tam uyandırıncaya kadar sabretmeye çalış, o vazifesini bitirdikten sonra Rahîm Yaratıcın inşallah sana şifa verir.”

Hem şöyle diyordum:

“Senin bazı emsalin sağlıklı oldukları için gaflete düşüp namazı terk ediyor, kabri düşünmeyip Allah’ı unutuyor, bir saatlik dünya hayatının görünüşteki keyfi için sonsuz, ebedî hayatlarını sarsıyor, zedeliyor, belki de mahvediyorlar. Sen hastalık gözüyle, eninde sonunda gideceğin bir durak olan kabri ve onun arkasındaki ahiret menzillerini

görüyor ve ona göre davranıyorsun. Demek ki, hastalık senin için aslında bir sıhhattir. Bir kısım emsalindeki sağlık ise bir hastalıktır.”

ALTINCI DEVA

Ey elemden şikâyet eden hasta! Senden rica ediyorum, geçmiş ömrünü düşün; lezzetli, safalı günleri ve sıkıntılı, elemli vakitleri hatırla. Herhalde ya “Oh!” ya da “Ah!” diyeceksin. Yani kalbin veya dilin ya “Elhamdülillah, şükür!” ya da “Çok yazık, eyvahlar olsun!” diyecek.

Dikkat et, sana “Oh, elhamdülillah, şükür” dedirten şey, başından geçmiş elemli ve musibetleri düşünmektir. Bu bir manevî lezzeti ortaya çıkarır, kalbin şükreder. Çünkü elemnin geçip gitmesi, lezzettir. O elem ve musibetler yok olup gitmekle ruhunda bir lezzet miras bırakmıştır; düşünerek değilse ruhtan lezzet akar, şükürler damlar.

Sana, “Eyvahlar olsun, çok yazık!” dedirten ise geçirdiğin lezzetli ve sefa içindeki vakitlerdir; yok olup gitmeleriyle ruhunda daimî bir elemi miras bırakırlar. Ne zaman onları düşünsen o elem yine değişir, pişmanlık ve hasret akıtır.

Madem meşru olmayan bir günlük lezzet, bazen bir sene manevî elem çektiriyor. Ve bir günlük geçici hastalıkla gelen elemde birçok günün manevî sevap lezzetiyle beraber, o hastalığın geçip gidecek olmasının manevî zevki vardır. Sen şimdilik başındaki bu geçici hastalığın neticesini ve içyüzündeki sevabı düşün, “Bu da geçer, ya Hû!” de, şikâyet etmek yerine şükret.

ALTINCI DEVA¹ HAŞİYE

Ey dünya zevklerini düşünüp hastalıktan ızdırap çeken kardeşim! Eğer bu dünya sonsuz olsaydı, yolumuzda ölüm bulunmasaydı, ayrılık ve yokluk rüzgârları esmeseydi ve musibetli, fırtınalı gelecekte manevî kış mevsimleri bizi beklemeseydi, ben de seninle beraber bu haline acırdım. Fakat madem dünya bir gün bize, “Haydi, dışarı!” diyecek, feryadımıza kulağını kapayacak; o kovmadan biz bu hastalıkların ikazıyla şimdiden

¹ HAŞİYE Bu Lem'a fitrî bir şekilde akla geldiğinden altıncı mertebede iki deva yazıldı. Fıtriliğine ilişmemek için öylece bıraktık, belki bunda bir sır vardır diye değiştirmedik.

onun aşkından vazgeçmeliyiz. O bizi terk etmeden, dünyayı kalben terk etmeye çalışmalıyız.

Evê, hastalık bize bu mânâyı hatırlatıp der ki: “Senin vücudun taştan, demirden değildir. Hatta daima dağılmaya müsait çeşitli maddelerden terkip edilmiştir. Gururu bırak, aczini anla, sahibini tanı, vazifeni bil, dünyaya niçin geldiğini öğren.” İşte, hastalık kalbin kulağına böyle gizlice ihtar ediyor.

Hem madem dünyanın zevki, lezzeti devam etmiyor. Hele meşru değilse hem geçici, hem elemli, hem günahlı oluyor. O zevki kaybettiğin için hastalık bahanesiyle ağlama; aksine, hastalıktaki manevî ibadeti ve ahirete ait sevap yönünü düşün, ondan zevk almaya çalış.

YEDİNCİ DEVA

Ey sağlığındaki lezzeti kaybeden hasta! Hastalığın, Allah'ın sana sağlığında verdiği nimetlerin lezzetini kaçırmıyor; aksine, artırıyor, onları sana tattırıyor. Çünkü bir şey devamlı olursa tesirini kaybeder. Hatta varlığın hakikatini bilen zâtlar ittifakla diyorlar ki: **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا**¹ Yani, “Her şey zıddıyla bilinir.” Mesela, karanlık olmazsa ışık bilinemez, ondan lezzet alınamaz. Soğuk olmazsa sıcaklık anlaşılamaz, onun zevkine varılamaz. Açlık olmazsa yemek lezzet vermez. Midede hararet olmazsa su içmenin zevki kalmaz. Sıkıntı olmazsa afiyet zevksizdir. Hastalık olmadan sağlık lezzetsizdir.

Madem Hakîm Yaratıcı, insana her çeşit ihsanını hissettirmek, her türlü nimetini tattırmak ve onu daima şükre sevk etmek istediğini, insanı şu kâinattaki sayısız nimeti tadacak, tanıyacak derecede kabiliyetlerle donatarak gösteriyor. Elbette sağlık ve afiyet verdiği gibi, hastalık, sıkıntı, dert de verecektir. Sana soruyorum: “Başında, elinde veya midende bu hastalık olmasaydı; sen başının, elinin ve midenin sağlıklı halindeki lezzetli, tatlı ilahî nimeti hissedip şükreder miydin? Elbette değil şükretmek, belki düşünmezdin bile; o sağlığı şuursuzca gaflete, belki haram zevklere harcardın.”

¹ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 19/19. Ayrıca bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/321; İbni Kayyim, *Medâricü's-Sâlikîn* 3/188

SEKİZİNCİ DEVA

Ey ahiretini düşünen hasta! Hastalık, günahların kirini sabun gibi yıkar, temizler. Hastalığın günahlara kefarete olduğu sahih hadislerle sabittir. Hadiste buyrulmuş ki: “Bir ağacı silkmekle ermiş meyveleri nasıl düşerse, imanlı bir hastanın titremesi de günahları öyle döker.”¹

Günahlar, ebedî hayatta daimî; bu dünya hayatında ise kalb, vicdan ve ruh için manevî hastalıklardır. Eğer sabır gösterip şikâyet etmezsen, şu geçici hastalığın sayesinde pek çok daimî hastalıktan kurtulursun. Eğer günahları düşünmüyor, ahireti bilmiyor veya Allah'ı tanımıyorsan sende öyle dehşetli bir hastalık vardır ki, bu küçük hastalığından milyonlarca defa daha büyüktür. Asıl onu düşünüp feriyat et. Çünkü kalbin, ruhun ve nefsin dünyadaki bütün varlıklarla alâkalıdır. Ayrılık ve yokluk ile o alâkalar sürekli kesilip sende sayısız yara açar. Bilhassa, ahireti bilmediğin için ölümü ebedî yokluk olarak hayal ettiğinden âdeta yara bere içinde, hastalıklı, dünya kadar bir vücudun var. İşte ilk önce, çok yaralı bu büyük manevî vücudun sayısız hastalıklarına mutlak ilaç ve şifa verici bir deva olan imanı aramak ve inancını düzeltmek gerekir. O ilacı bulmanın en kısa yolu, bu maddî hastalığın yırttığı gaflet perdesinin altında sana gösterdiği aczin ve zayıflığın penceresinden Kadîr-i Zülcelâl'in kudretini ve rahmetini tanımaktır.

Evet, Allah'ı tanımayanın başında dünya dolusu belâ vardır. Allah'ı tanıyanın dünyası ise nurla ve manevî sevinçle doludur. İnsan, derecesine göre iman kuvvetiyle bunu hisseder. Basit maddî hastalıkların elemi, imandan gelen bu manevî sevincin, şifanın ve lezzetin altında erir, kaybolur.

DOKUZUNCU DEVA

Ey Hâlık'ını tanıyan hasta! Hastalıklardan duyulan elem ve korku, hastalığın bazen ölüme sebep olmasındandır. Ölüm, gaflet nazarıyla ve zahiren dehşetli görüldüğünden, ona yol açabilen hastalıklar insanı korkutuyor, telaşlandırıyor.

¹ Buhârî, merdâ 1, 2, 13, 16; Müslim, birr 14; Dârimî, rikak 57.

Öncelikle bil ve kesinlikle iman et ki: “*Ecel mukadderdir, değişmez.*”¹ Çok ağır hastaların başında ağlayan ve sağlıklı olan pek çokları ölmüş, o ağır hastalar ise şifa bulup yaşamışlardır.

İkincisi: Ölüm, görüldüğü gibi dehşetli değil. Birçok risalede kesin, şüphesiz bir şekilde, Kur'an-ı Hakîm'in verdiği nurla ispat etmişiz ki: *Müminler için ölüm; hem hayat vazifesinin külfetinden terhis, hem dünya meydanında imtihan ve talim olan kulluktan paydos, hem öteki âleme gitmiş yüzde doksan dokuz ahbab ve akrabaya kavuşmak için bir vesile, hem insanın hakiki vatanına ve ebedî saadet makamına girmesine bir vasıta, hem dünya zindanından cennet bahçelerine bir davet, hem de Rahîm Yaratıcının lütfuyla hizmetine karşılık bir ücret alma nöbetidir.* Madem ölümün gerçek mahiyeti budur; ona dehşetle değil, aksine, rahmet ve saadetin kapısı olarak bakmak gerekir.

Allah dostlarının bir kısmının ölümden korkmaları ise ölümün dehşetinden değil, “daha fazla hayır kazanayım” diyerek hayat vazifesinin devamıyla elde edecekleri hayırları düşünmeleri sebebiyledir. Evet, *müminler için ölüm, rahmet kapısıdır. Dalâlet yolundakiler için ise ebedî karanlık kuyusudur.*²

ONUNCU DEVA

Ey hastalığını lüzumsuz merak eden hasta! Sen, hastalığının ağırlığı yüzünden meraklanıyorsun. Bu merak, onu daha da ağırlaştırır. Hastalığının hafiflemesini istiyorsan merak etmemeye çalış. Yani hastalığın faydalarını, sevabını ve çabuk geçeceğini düşün, merakı ortadan kaldır, hastalığın kökünü kes.

Evet, merak hastalığı ikiye katlar; maddî olanın altında kalbine manevî bir hastalık verir ve maddî hastalık ona dayanır, devam eder. Eğer teslimiyetle, rızayla, hastalığın hikmetini düşünmekle merakı ortadan kaldırırsan o maddî hastalığın mühim bir kökü kesilir, hastalık

¹ Ecelin takdir edilmiş olup bir an geri bırakılmayacağına ve öne de alınmayacağına dair bkz. A'râf sûresi, 7/34; Yûnus sûresi, 10/49.

² Kabrin müminler için cennet bahçelerinden bir bahçe, dalâlet yolundakiler için ise cehennem çukurlarından bir çukur olmasıyla ilgili bkz. Tirmizî, *kıyâmet* 26; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 8/273; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 1/360.

hafifler, kısmen gider. Bilhassa kuruntularla, bazen merak sebebiyle bir dirhem maddî hastalık on kat büyür. Merak kesildiğinde ise o hastalığın onda dokuzu gider. Merak, hastalığı artırdığı gibi, Allah'ın hikmetini itham, rahmetini tenkit ve Hâlık-ı Rahîm'den şikâyet hükümünde olduğu için insan maksadının zıddıyla tokat yer, hastalığı şiddetlenir.

Evet, nasıl ki şükür nimeti artırır,¹ aynen öyle de, şikâyet hastalığı ve musibeti şiddetlendirir. Merak da bir hastalıktır. Onun ilacı, hastalığın hikmetini bilmektir. Madem hikmetini, faydasını öğrendin, o merhemi meraka sür, kurtul. “Ah!” değil “Oh!” de, “Eyvahlar olsun!” yerine **يَا حَالٍ** **يَا حَالٍ** cümlesini söyle.

ON BİRİNCİ DEVA

Ey sabırsız hasta kardeş! Hastalık sana peşin bir elem verse de, önceki hastalığından bugüne kadar, geçip gitmesiyle manevî, sevabıyla da ruhî bir lezzet sağlıyor. Bugünden, belki bu saatten sonra hastalık yok, elbette olmayan bir şeyden elem doğmaz; elem olmazsa üzüntü de olmaz. Sen yanlış bir şekilde kuruntu yaptığın için sabırsızlık gösteriyorsun. Çünkü bugüne kadarki bütün hastalık zamanının maddî kısmıyla beraber elemi de gitmiş, geriye sevabı ve geçip gitmesindeki lezzet kalmış. Bu kazancın sana sevinç vermesi gerekirken, elem çekmek ve sabırsızlık göstermek akılsızlıktır. Gelecek günler henüz gelmemiş; var olmayan bir günü, bir hastalığı, bir elemi kuruntu ile şimdiden düşünüp elem duymak ve sabırsızlık göstererek üç mertebe “yok”a varlık rengi vermek, divanelik değil de nedir?

Madem bu saate kadarki hastalık zamanları sana sevinç veriyor. Ve madem yine bu saatten sonraki zaman henüz yoktur, hastalık yoktur, elem yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın sana verdiği sabır kuvvetini böyle sağa sola dağıtma, içinde bulunduğun saatteki eleme karşı yoğunlaştı, “Ya Sabûr!” de, dayan.

¹ “Eğer şükrederseniz nimetlerimi daha da artırırım” (İbrahim sûresi, 14/7).

² “Bize uygun gördüğü her halimizden ötürü hamdolsun Rabbimize.” Bkz. Tirmizî, *deavât* 128; Ebû Dâvûd, *edeb* 97, 98; İbni Mâce, *edeb* 55, *duâ* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/117.

ON İKİNCİ DEVA

Ey hastalık sebebiyle ibadetinden ve evradından mahrum kaldığı için üzülen hasta! Bil ki, hadisçe sabit olduğu gibi, “Takva sahibi bir mümin, hastalık sebebiyle okuyamadığı sürekli virdinin sevabını hastalık zamanında yine kazanır.”¹ Farz ibadetlerini mümkün olduğu kadar yerine getiren bir hasta, sabır ve tevekkül gösterip farzlarını yine edâ ederse o ağır hastalık, bitene kadar diğer sünnetlerin yerini –hem de hâlis bir surette– tutar. Hem hastalık insana acizliğini, zayıflığını hissettirir. O aczin ve zayıflığın hal diliyle ve sözle dua ettirir. Cenâb-ı Hak, insana sınırsız bir acz ve zayıflık vermiştir² ki, daima ilahî dergâha sığınıp niyaz ve duada bulunsun.

قُلْ مَا يَعْجُزُا بَكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ³ yani “Eğer duanız olmazsa ne kıymetiniz var!” ayetinin sırrıyla, insanın yaratılış hikmeti ve kıymetinin sebebi hükmündeki samimi dua ve niyazın bir vesilesi hastalık olduğu için, şikâyet değil, Allah’a şükretmek ve hastalığın açtığı dua musluğunu, sağlığı kazanarak kapamamak gerekir.

ON ÜÇÜNCÜ DEVA

Ey hastalıktan şikâyet eden çaresiz insan! Hastalık, bazıları için mühim bir define, çok kıymetli bir ilahî hediyedir. Her hasta, kendi hastalığını böyle kabul edebilir.

Madem ecel vakti belli değil ve Cenâb-ı Hak, insanı mutlak ümitsizlikten ve gafletten kurtarmak, korku ve ümit arasında dünya ve ahiret dengesini gözetmesini sağlamak için hikmetiyle eceli gizlemiş. Hem madem ecel her an gelebilir⁴ ve eğer insanı gaflet içinde yakalarsa ebedî hayatına çok zarar verebilir. İşte hastalık gafleti dağıtır, insana ahireti düşündürür, ölümü hatırlatır, insan ölüme öylece hazırlanır. Bazen hastalık sayesinde öyle bir kazancı olur ki, insan yirmi senede erişemediği mertebeye yirmi günde ulaşır.

¹ Buhârî, *cihâd* 134; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 4/410, 418.

² İnsanın sınırsız bir acz ve sonsuz bir zayıflık içinde olmasıyla ilgili bkz. Nisâ sûresi, 4/28; Fâtır sûresi, 35/15; Muhammed sûresi, 47/38; Rûm sûresi, 30/54; Enfâl sûresi, 8/66.

³ Furkan sûresi, 25/77.

⁴ “Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez.” (Lokman sûresi, 31/34). Ayrıca ölümün her an gelebileceğine dair bkz. İsrâ sûresi, 17/68, A'râf sûresi, 7/4, 97.

Mesela –Allah rahmet eylesin– İlamalı Sabri ve İslâmköylü Vezirzade Mustafa adında iki genç arkadaşımız vardı. Yazmayı bilmedikleri halde bu iki zâtın talebelerim arasında samimiyette ve iman hizmetinde en ileri safta olduklarını hayretle görüyordum. Hikmetini bilemedim. Vefatlarından sonra anladım ki, her ikisinde de mühim bir hastalık varmış. O hastalığın irşadıyla, gafil ve farz ibadetleri terk eden gençlerin aksine, mühim bir takva ile en kıymetli hizmette ve ahirete faydalı bir vaziyette bulundular. İnşallah iki senelik hastalık zahmeti, milyonlarca senelik ebedî hayatta saadetlerine vesile olmuştur. Şimdi anlıyorum ki, benim onların sağlığı için bazen ettiğim dua, dünya hayatları itibarı ile beddua olmuş. İnşallah o duam, ahiret saadetleri için kabul edilmiştir.

Öyle inanıyorum ki, o iki zât, on senelik bir takva ile kazanılabilecek bir kâr elde ettiler. Eğer onlar da, bir kısım gençler gibi sağlıklarına ve gençliklerine güvenip gaflete ve haram zevklere dalsalardı ve ölüm onları kollayıp tam günahların pisliliği içinde yakalasaydı, o nurlar definesi yerine kabirlerini akrep ve yılanlara yuva yapacaklardı.

Madem hastalığın böyle faydaları var; ondan şikâyet değil, ona karşı tevekkül ve sabırla şükredip Allah'ın rahmetine güvenmek gerekir.

ON DÖRDÜNCÜ DEVA

Ey gözüne perde inen hasta! Eğer müminlerin gözüne inen perdenin ardında nasıl bir nur ve manevî bir göz bulunduğunu bilsen, “Yüz bin şükür Rabb-i Rahîmime!” dersin. Bu merhemi tarif etmek için bir hadise anlatacağım:

Bir vakit, bana sekiz sene tam bir sadakatle, hiç gücendirmeden hizmet eden Barlalı Süleyman'ın halasının gözleri kapandı. O dindar, temiz kadın, bana karşı haddimden yüz derece fazla hüsn-ü zan besleyerek beni cami kapısında yakalayıp “Gözümün açılması için dua et.” dedi. Ben de, o mübarek ve meczube kadının dindarlığını duama şefaathçi yaparak, “Ya Rabbi, dinin emirlerine bağlılığı hürmetine onun gözünü aç.” diye yalvardım. İkinci gün Burdurlu bir göz hekimi geldi, tedavi etti. Kırk gün sonra yine gözleri kapandı. Ben çok üzüldüm, çok dua ettim. İnşallah o dua, ahireti için kabul olmuştur.¹ Yoksa benim

¹ Bazı dualara dünyada, bazılarına ise ahirette cevap verileceğine dair bkz. el-Buhârî,

duam, onun hakkında gayet yanlış bir beddua olurdu. Çünkü kırk gün eceli kalmıştı. Kırk gün sonra –Allah rahmet eylesin– vefat etti.

İşte o merhume, kırk gün Barla'nın hüznü bağlarına, rikkat uyan-dıran ihtiyarlık gözüyle bakmak yerine, kabrinde kırk binlerce gün cennet bağlarını seyretme mükâfatını kazandı. Çünkü imanı kuvvetli, dinin emirlerine bağlılığı sağlamdı.

Evet, bir mümin, gözüne perde çekilse ve kör olarak kabre girse, derecesine göre o nur âlemini kabir ehlinde çok daha fazla seyredebilir. Bu dünyada nasıl ki birçok şeyi biz görüyoruz, kör olan müminler göremiyor. Kabirde de onlar, iman ile gitmişlerse o âlemi kabir ehlinde o ölçüde daha fazla görürler. En uzağı gösteren dür-bünlerle bakar gibi kabirlerinde, derecelerine göre, cennet bağlarını sinema perdesindeymiş gibi seyrederler.

İşte böyle gayet nurlu ve toprak altındayken göklerin üstündeki cenneti görecektir, seyredecek bir gözü, gözündeki bu perdenin altında şükür ve sabırla bulabilirsin. O perdeyi gözünden kaldıracak ve seni o gözle baktıracak göz hekimi, Kur'an-ı Hakîm'dir.

ON BEŞİNCİ DEVA

Ey âh edip inleyen hasta! Hastalığın görünüşüne bakıp “Âh!” ey-leme; mânâsına bak, “Oh!” de. Eğer mânâsı güzel olmasaydı, Hâlık-ı Rahîm en sevdiği kullarına hastalık vermezdi. Sahih hadiste buyruluyor ki: أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَلَا مَثَلَ –ev kemâ kâl– Yani, “Musibete ve zorluğa en çok uğrayanlar, insanların en iyileri, en kâmilleridir.”¹ Başta Hazreti Eyyûb (aleyhisselam), peygamberler, sonra evliya ve ardından salih kimseler, çektikleri hastalıklara hâlis birer ibadet, Rahman'ın birer hediyesi nazarıyla bakmış, sabır içinde şükretmişler. Hastalığı Hâlık-ı Rahîm'in rahmetinden gelen cerrahi bir müdahale gibi görmüşler.

Sen, ey âh edip inleyen hasta! Bu nuranî kafiye katılmak istersen sabırla şükret. Şikâyet edersen, seni aralarına almazlar. Gaflet ehlinin çukurlarına düşer, karanlık bir yolda gidersin.

el-Edebü'l-Müfred 1/248; el-Beyhakî, Şuabü'l-Îmân 2/47.

¹ Tirmizî, zühd 57; İbni Mâce, fiten 23; Ahmed İbni Hanbel, el-Müsne'd 1/172, 173, 180, 185; 6/369.

Evet, bazı hastalıklar eğer ölümle neticelense insanı manevî şehit kılar, şehadet gibi bir velilik derecesine yükselmeyi sağlar. Mesela çocuk doğurmanın yol açtığı hastalıklarla,¹ HAŞİYE karın sancısıyla, boğularak, yanarak veya vebadan vefat edenler manevî şehit olduğu gibi, çok mübarek hastalıklar var ki, ölümle neticelenirse insana velilik makamını kazandırır.² Hem hastalık, dünya aşkını ve alâkasını azalttığından, ehl-i dünya için gayet elem verici ve acı olan vefat ile dünyadan ayrılığın kederini hafifletir, bazen de onu sevdirebilir.

ON ALTINCI DEVA

Ey sıkıntıdan şikâyet eden hasta! Hastalık, insanlar arasında çok mühim ve güzel olan hürmeti ve merhameti telkin eder. Çünkü insanı, yalnızlığa ve merhametsizliğe sevk eden istiğnadan kurtarır. ³ اِنَّ السَّرِيَّةَ لَا تُطْعَمُ اَنْ رَاَهُ اسْتَغْنَىٰ sırıyla, sağlık ve afiyet içinde müstağni bir nefis-i emmare, hürmete değer kardeşliklere karşı hürmet hissetmez, merhamete ve şefkate lâıyık olan musibete düşmüşlere ve hastalara merhamet duymaz. Ne zaman hastalansa, aczini ve fakrını o zaman anlar, hürmete lâıyık olan, ziyaretine gelen veya kendisine yardım eden mümin kardeşlerine hürmet gösterir. Kendi cinsine karşı acıma hissinden gelen insanî şefkat ve İslam'daki en mühim hasletlerden olan merhametle, musibete uğramışları nefsi-ne kıyaslar, onlara tam mânâsıyla acır, elinden gelse yardım, hiç olmazsa dua eder. Keyiflerini sormak için –şer'i bakımdan sünnet olan– ziyaretlerine gider, sevap kazanır.⁴

ON YEDİNCİ DEVA

Ey hastalık yüzünden hayır yapamamaktan şikâyet eden hasta! Şükret, hastalık sana hayırların en hâlisinin kapısını açar. *Hastalık,*

¹ HAŞİYE Bu hastalığın manevî şehadeti kazandırması, lohusalık zamanı olan kırk güne kadardır.

² Şehadete vesile olan hastalık ve musibetler için bkz. Buhârî, *ezân* 32, *cihâd* 30; Müslim, *imâre* 164; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/324, 533, 5/446; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/503.

³ “Hayır! Rabbinin bunca nimetine rağmen kâfir insan kendisini ihtiyaçsız zannetti diye azar.” (Alak sûresi, 96/6-7).

⁴ Hasta ziyaretinin kişiye sevap kazandıracağına dair bkz. Müslim, *birr* 40; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 7; Tirmizî, *cenâiz* 2, *birr* 64; İbni Mâce, *cenâiz* 1, 2.

hastaya ve Allah rızası için ona bakanlara sürekli sevap kazandırmakla beraber,¹ duanın kabulüne en mühim vesilelerden biridir.

Evet, hastalara bakmanın müminler için mühim sevabı var. Hastanın keyfini sormak, onu sıkmamak şartıyla ziyaret etmek sünnet-i seniyye² ve günahlara kefarettir. Hadiste buyruluyor ki: “*Hastaların duasını alınız, onların duası makbuldür.*”³

Bilhassa hasta, akrabadan olursa, hele anne ya da baba olursa, onlara hizmet mühim bir ibadet ve sevaptır. Kalblerini hoşnut etmek, onlara teselli vermek mühim bir sadaka hükmüne geçer. Bahtiyardır o evlat ki, anne babasının hastalığı zamanında onların çabuk incinen kalblerini memnun edip hayır dualarını alır.

Evet, hayatta hürmete en lâıyk hakikat olan anne baba şefkatine, hastalıkları zamanında tam bir hürmet ve evlada yakışır şefkatle karşılık veren iyi evladın vaziyetini ve insanlığının yüceliğini gösteren vefa sahnesi karşısında melekler dahi “Maşallah, Barekallah” deyip onu alkışlar.

Hastalık zamanında hastanın etrafındakilerden gördüğü şefkatte, acıma duygusunda ve merhamette, hastalık acısını hiçe indirecek gayet hoş ve ferahlı lezzetler var. *Hastanın duasının kabulü, mühim bir meseledir. Ben otuz-kırk seneden beri kulunç denilen bir hastalıktan şifa bulmak için dua ederdim. Anladım ki, o hastalık bana dua etmem için verilmiş. Dua duayı, yani kendi kendini ortadan kaldırmadığından gördüm ki, duanın neticesi ahirete aittir,⁴ HAŞİYE kendisi de bir çeşit ibadettir ve insan hastalıkla aczini anlayıp Cenâb-ı Hakk’ın dergâhına sığır. Onun için otuz senedir şifa duası ettiğim halde, duam görünüşte kabul olmadığından kalbime duayı terk etme hissi gelmedi. Zira hastalık duanın vaktidir; şifa duanın neticesi değil. Sonsuz hikmet ve merhamet sahibi Cenâb-ı Hak şifa verirse lütfundan verir.*

¹ Hastalığın günahlara kefaret olması ve hastaya sevap kazandırması hakkında bkz: Buhârî, *merdâ* 1, 14; Müslim, *birr* 45-53; Tirmizî, *zühd* 57; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/440.

² Peygamber Efendimizin (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) hastaları ziyaret edip onlar için dua etmesi, onlara moral vermesi ve müminleri hasta ziyaretine teşvik etmesiyle alâkalı bkz. Buhârî, *ilim* 39, *cizye* 6, *merdâ* 4, 5, 9-11, 17; Müslim, *selam* 47, *birr* 39-43.

³ Hastanın duasının meleklerin duası derecesinde olmasıyla ilgili bkz. İbni Mâce, *cenâiz* 1; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 6/541.

⁴ HAŞİYE Evet, bir kısım hastalıklar duanın varlık sebebiyken, dua hastalığın yokluğuna sebep olursa duanın varlığı kendi yokluğuna sebebiyet vermiş olur; bu da mümkün değildir.

Hem dua, istediğimiz şekilde kabul edilmezse, “Makbul olmadı” denmez. Hakîm Yaratıcı daha iyi bilir, bize ne faydalı ve hayırlıysa onu lütfeder. Bazen dünyaya ait dualarımızı, menfaatimiz için ahiretimize çevirir, öyle kabul buyurur.

Her neyse, hastalık sırrıyla saflık kazanan, bilhassa zayıflığını, acizini, küçüklüğünü ve ihtiyacını bilmekten doğan bir dua kabule çok yakındır. Hastalık böyle hâlis bir duanın sebebidir. Hem dindar hastalar hem de o hastaya bakan müminler bu duadan istifade etmelidir.

ON SEKİZİNCİ DEVA

Ey şükürü bırakıp şikâyeteye başlayan hasta! Şikâyet bir haktan doğar. Senin bir hakkın ziyan olmamış ki şikâyet ediyorsun. Hatta senin üstünde hak olan, yerine getirmediğin birçok şükür vazifesi var. Cenâb-ı Hakk'ın hakkını vermeden, haksız bir şekilde, hak ister gibi şikâyeteye bulunuyorsun. Sen kendinden sağlıklı insanlara bakıp şikâyet edemezsin; sağlığı daha kötü durumda olan çaresiz hastalara bakıp şükretmekle vazifelisin.¹ Elin kırıkta kesilmiş ellere bak! Bir gözün yoksa iki gözü de olmayan körlere bak, Allah'a şükret.

Evet, hiç kimsenin, nimette kendinden iyi durumda olanlara bakıp şikâyet etmeye hakkı yoktur. Ve musibette herkesin vazifesi, kendinden daha zor durumda olanlara bakmaktır ki, şükretsın.

Bu sır bazı risalelerde bir temsille izah edilmiştir. Özeti şudur:

Bir zât, biçare bir adamı bir minarenin başına çıkarıyor. Ona her basamakta ayrı ayrı ihsanlar sunuyor, birer hediye veriyor. Tam minarenin başında da en büyük hediyeyi takdim ediyor. O zât, çeşitli hediyelerine karşılık teşekkür ve minnettarlık istediği halde o adam hırçın bir şekilde, bütün basamaklarda aldığı hediyeleri unutup ve yahut hiçe sayıp şükretmeyerek yukarı bakar ve “Keşke bu minare daha uzun olsaydı, daha yukarıya çıksaydım, neden bu da o dağ gibi veyahut öteki minare gibi çok yüksek değil?” deyip şikâyeteye başlarsa, bu, nimete karşı ne kadar nankörlük ve haksızlık olur! Aynen öyle de, yoktan var edilip taş, ağaç veya hayvan değil, insan ve Müslüman

¹ Bkz. Müslim, *zühd* 9; Tirmizî, *kıyâmet* 58; İbni Mâce, *zühd* 9; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/254, 481; İbni Hibbân, *es-Sahîh*, 2/490.

olarak yaratıldığı, çok zaman sağlık ve afiyet içinde yüksek bir nimet derecesi kazandığı halde; bir insanın kimi arızalarla, sağlık ve afiyet gibi bazı nimetlere lâıyk olmadığı, iradesini kötüye kullanarak onları elinden kaçırdığı veyahut onlara eli yetişmediği için şikâyet etmesi, sabırsızlık göstermesi, “Aman ne yaptım da başıma bu geldi?” diye Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetini tenkit edercesine bir tavır takınması, maddî hastalıktan daha musibetli, manevî bir hastalıktır. Kırık elle dövüşmek gibi, insan şikâyet ederek hastalığını artırır. Akıllı insan odur ki, *إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ*¹, hastalık, vazifesi bitirip gidinceye kadar teslim olup sabreder.

ON DOKUZUNCU DEVA

Cemîl-i Zülcelâl’in bütün isimlerini “Esmâü'l-Hüsnâ” diye Same-diyetine² yakışır şekilde tabir etmesi gösteriyor ki,³ o isimler güzeldir. Varlıklar içinde en latif, en güzel, en kuşatıcı Samediyet aynası ise hayattır. Güzelin aynası güzeldir, güzelliği gösteren ayna güzelleşir. O aynaya güzelden ne gelse güzel olduğu gibi, hayatın başına da ne gelirse hakikatte güzeldir. Çünkü O’nun güzel isimlerinin güzel nakışlarını gösterir. □ Hayat, daima sağlık ve afiyet içinde tekdüze bir şekilde sürse kusurlu bir ayna olur. Belki bir yönden yokluğu ve hiçliği hissettirip insana sıkıntı verir, kıymeti azalır. Ömrün lezzetini sıkıntıya çevirir. İnsan, “Vaktimi çabuk geçireyim.” diyerek sıkıntıdan ya haram zevklere ya da eğlenceye atılır. Kıymetli ömrüne hapis süresiymiş gibi düşmanlık edip vaktini öldürmek, çabuk geçirmek ister.

Fakat değişimde, harekette ve farklı haller içinde yuvarlanmakta olan bir hayat, insana kıymetini hissettirir, ömrün önemini ve lezzetini bildirir. Zorluk içinde ve musibette dahi olsa insan ömrünün geçmesini istemez. “Aman güneş batmadı, gece bitmedi!” diye sıkıntısından “Of! Of!” demez.

Evet, çok zengin ve işsiz, istirahat döşeginde, her şeyi mükemmel

¹ “Sabırlılar o kimselerdir ki, başlarına musibet geldiğinde, ‘Biz Allah’a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz’ derler.” (Bakara sûresi, 2/156).

² Cenâb-ı Hak hiçbir şeye muhtaç bulunmadığı halde her şeyin O’na muhtaç olması, O’nun hazinelerinden hiçbir şeyin eksilmemesi, kudretine hiçbir şeyin ağır gelmemesi.

³ “En güzel isimler Allah’ındır.” (A’râf sûresi, 7/180).

olan bir efendiye, “Nasılsın?” diye sor, elbette, “Aman vakit geçmiyor, gel bir şeş-beş oynayalım.” veyahut “Vakit geçirmek için bir eğlence bulalım.” gibi dertli sözler işiteceksin. Veyahut hiç ölmeyecekmiş gibi emellere sahip olmaktan kaynaklanan, “Şu şeyim eksik, keşke şu işi de yapsaydım” benzeri şikâyetler duyacaksın.

Bir de musibete uğramış veya zor durumda olan fakir bir işçiye, “Nasılsın?” diye sor. Akli başında ise diyecek ki: “Şükürler olsun Rabbime, iyiyim, çalışıyorum. Keşke güneş hemen batmasaydı, şu işi de bitirseydim. Vakit çabuk geçiyor, ömür durmuyor, gidiyor. Gerçi zahmet çekiyorum, fakat bu da geçer, her şey böyle çabuk geçiyor.” İşte o fakir, ömrün mânen ne kadar kıymetli olduğunu, geçmesinden duyduğu üzüntüyle böyle bildirecektir. Demek ki, insan hayatın lezzetini ve kıymetini zorluklarla ve çalışmayla anlıyor. İstirahat ve sağlık ise ömrü acılaştırıyor, insan onun çabuk geçmesini arzu ediyor.

Ey hasta kardeş! Bil ki, başka risalelerde etraflıca anlatıldığı, kesin bir şekilde ispatlandığı gibi, musibetlerin, şerhlerin, hatta günahların aslı ve mayası yokluktur. Yokluk ise şerdir, karanlıktır. Tekdüze istirahat, sükût, sükûnet, durgunluk gibi haller yokluğa, hiçliğe yakın oldukları için yokluktaki karanlığı hissettirip insana sıkıntı verir. Hareket ve değişim ise var olmaktır, varlığı hissettirir. Varlık hâlis hayırdır, nurdur.

Madem hakikat budur, sendeki hastalık, kıymetli hayatını saf hale getirmek, kuvvetlendirmek, geliştirmek, vücudundaki türlü donanımı yardımlaşma ile o hastalıklı uzvun etrafına yöneltmek ve Sâni-i Hakîm’in ayrı ayrı isimlerinin nakışlarını göstermek gibi pek çok vazife için vücuduna misafir olarak gönderilmiştir. İnşallah vazifesini çabuk bitirir gider. Ve sağlığa der ki: “Sen gel, benim yerimde sürekli ve afiyetle kal, vazifeni gör; bu beden senindir.”

YİRMİNCİ DEVA

Ey derdine derman arayan hasta! Hastalık iki kısımdır. Bir kısmı hakiki hastalık, diğeri kuruntudur.

Hakiki kısmı: Hastalara şifa veren yüce Hakîm, büyük eczanesi

yeryüzünde her derde bir deva saklamış.¹ O devalar, dertleri gerektirir. Evet, Allah her derde bir derman yaratmıştır. Tedavi için ilaç almak, kullanmak meşrudur. Fakat tesiri ve şifayı Cenâb-ı Hak'tan bilmek gerekir. Dermanı O verdiği gibi, şifayı da O verir.

İşinin ehli dindar hekimlerin tavsiyelerini dinlemek mühim bir ilaçtır. Çünkü çoğu hastalık suiistimallerden, perhizsizlikten, israftan, hatalardan, haram zevklere düşkünlükten ve dikkatsizlikten kaynaklanıyor. Dinin emirlerini yerine getiren bir hekim, elbette meşru dairede nasihat eder ve tavsiyede bulunur. İnsanı suiistimallerden, israftan men eder, ona teselli verir. Hasta o nasihat ve teselliye güvenir, hastalığı hafifler, sıkıntı yerine bir ferahlık hisseder.

Kuruntunun ise en tesirli ilacı, ona kıymet vermemektir. Önem verdikçe büyür, şişer; önem verilmezse küçülür, dağılır. Nasıl ki arılara ilıştikçe başına üşüşür, aldırılmazsan dağılırlar. Ya da karanlıkta sallanan bir ip yüzünden göze görünen bir hayale kıymet verdikçe büyür, hatta bazen o hayal insanı divane gibi kaçırr. Önem vermezse insan o basit ipin yılan olmadığını anlar, telaşına güler.

Bu kuruntu hastalığı çok devam ederse hakikate dönüşür. Şüpheci ve asabî insanlarda fena bir hastalıktır. Habbeyi kubbe yaparlar, manevî kuvvetleri kırılır. Bilhassa merhametsiz, yarım veyahut insafsız doktorlara rast gelirlerse vehimleri daha çok tahrik olur. O hasta, zengin ise malı, değilse aklı ya da sağlığı gider.

YİRMİ BİRİNCİ DEVA

Ey hasta kardeş! Hastalığında maddî acı var, fakat o acının tesirini yok edecek mühim bir manevî lezzet seni kuşatıyor. Çünkü anne baban ve akrabaları varsa, çoktan beri unuttuğun gayet lezzetli, eski şefkatleri senin etrafında yeniden uyanıp çocukluğunda gördüğün o şirin bakışları yine görmekle beraber; etrafındaki çok gizli, perdeli kalan dostluklar, hastalığın cazibesıyla yine sevgiyle sana yöneldiğinden, elbette bunlar karşısında, çektiğin şu maddî acı pek ucuz kalır. Hem iftiharla hizmet ettiğin ve iltifatlarını kazanmaya çalıştığın zâtlar,

¹ Her hastalık için uygun bir ilacın olduğunu bildiren ve tedavi yollarının araştırılmasını tavsiye buyuran hadis-i şerifler için bkz. Buhârî, *tıb* 1; Müslim, *selam* 69; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/377, 3/335.

hastalığın sebebiyle sana merhametli bir şekilde hizmetkârlık yaptıklarından, efendilerine efendi oldun. İnsanlardaki, hemcinslerine acıma duygusunu ve şefkati kendine çektiğinden, hiç yoktan birçok yardımcı ve şefkatli dost buldun. Hem çok zahmetli hizmetlerden paydos emrini yine hastalık vesilesiyle aldın, istirahat ediyorsun. Elbette çektiğin o pek az acı, bu manevî lezzetler karşısında seni şikâyeteye değil, teşekkürle sevk etmelidir.

YİRMİ İKİNCİ DEVA

Ey felç gibi ağır hastalıklara tutulan kardeş! Öncelikle sana müjdeleyorum ki, mümin için felç mübarek sayılır. Bunu veli zâtlardan çoktandır işitiyordum, fakat sırrını bilmezdim. Bir sırrı şöyle kalbime geldi:

Allah dostları, Cenâb-ı Hakk'a ulaşmak, dünyanın büyük manevî tehlikelerinden kurtulmak ve ebedî saadeti kazanmak için iki esas ıradeleriyle takip etmişler.

Birincisi: Ölümü akıllarından hiç çıkarmamışlar. Dünya fâni olduğu gibi, kendilerinin de içinde vazifeli, fâni birer misafir olduklarını düşünerek ebedî hayatlarına o şekilde çalışmışlar.

İkincisi: Nefs-i emmarenin ve kör hislerin tehlikelerinden kurtulmak için çilelerle, riyazetle nefs-i emmareyi öldürmeye gayret etmişler.

Siz, ey vücutlarının yarısının sağlığını kaybeden kardeşler! Kısa, kolay ve saadet sebebi olan bu iki esas size iradeniz dışında verilmiş; vücudunuzun vaziyeti, daima dünyanın yok olup gideceğini ve insanın fâni olduğunu hatırlatıyor. Dünya sizi artık boğamıyor; gaflet, gözünüzü kapatamıyor. Evet, yarım insan vaziyetinde bir zâtı, nefs-i emmare elbette rezil heveslerle ve nefsin hoşuna giden şeylerle aldatamaz, o insan nefsin tuzaklarından hemen kurtulur.

İşte mümin, iman sırrıyla, teslimiyet ve tevekkülle felç gibi ağır hastalıklardan kısa bir zamanda, veli zâtların çileleri gibi istifade edebilir. O zaman o ağır hastalık çok ucuz düşer; çünkü bu kadar büyük mükâfatlar basit bir hastalık vesilesiyle kazanılmış olur.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ DEVA

Ey kimsesiz, garip, çaresiz hasta! Hastalığınla beraber kimsesizlik ve gurbet, sana karşı en katı kalblerde acıma duygusu uyandırıyor ve şefkat nazarlarını çekiyorsa; elbette Kur'an'ın bütün sûrelerinin başında kendini bize “er-Rahmânu'r-Rahîm” sıfatlarıyla takdim eden, o harika şefkatinin bir parıltısıyla bütün yavruları annelerine terbiye ettiren,¹ her baharda rahmetinin bir cilvesiyle yeryüzünü nimetlerle dolduran ve ebedî hayattaki cennet bütün güzellikleriyle rahmetinin bir cilvesi olan Hâlık-ı Rahîm'ine iman ile bağlanman, O'nu tanıyıp hastalığın acz diliyle dua etmen ve bu gurbetteki kimsesizlik hastalığın, her şeye bedel, O'nun rahmetini sana yöneltir.

Madem O var ve sana bakar, o zaman senin için her şey var. Asıl gurbette ve kimsesiz olan, iman ve teslimiyetle O'na bağlanmayıp buna önem vermeyendir.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ DEVA

Ey masum hasta çocuklara ve masum çocuklar hükmündeki ihtiyarlara hizmet eden hababakıcılar! Sizin önünüzde ahirete ait mühim bir kazanç var. Şevk ve gayretle o kazancı elde ediniz.

Masum çocukların hastalıklarının; o nazik vücutlara bir idman, bir riyazet, ileride dünyanın sıkıntılarına karşı koymaları için bir aş ve Rabbanî bir terbiye olduğu, çocuğun dünya hayatına ait pek çok hikmetle beraber, ruhî hayatının saf hale gelmesine, arınmasına yol açtığı, büyüklerdeki günahlara kefarete hükmüne geçtiği, ileride veyahut ahirette o çocuğun manevî yükselişine vesile olan aşlar hükmündeki hastalıklardan gelen sevabın, anne babasının, bilhassa şefkat sırrıyla yavrusunun sağlığını kendi sağlığına tercih eden annesinin amel defterine yazıldığı, hakikat ehline kesindir.

İhtiyarlara bakmanın, bilhassa anne baba ise dualarını almanın ve kalblerini hoşnut tutmanın, onlara vefa ile hizmet etmenin² büyük

¹ “Cenâb-ı Hak rahmeti yüz parçaya böldü. Bunun doksan dokuz parçasını nezd-i ulûhiyetinde tuttu. Bir tek parçayı da yeryüzüne indirdi. Varlıklar arasındaki merhametin kaynağı işte bu parçadır. Atın yavrusuna basma endişesiyle ayağını kaldırmaması da bu merhamet sebebiyledir.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *edeb* 19, *rikak* 19; Müslim, *tevbe* 17; Tirmizî, *deavât* 107-108; İbni Mâce, *zühd* 35.

² Anne-baba hakkına tam riayet etmek ve onlara en iyi şekilde davranmak gerektiği hususunda bkz. Buhârî, *edeb* 1-6; Müslim, *birr* 1-6, 9, 10.

sevapla beraber hem bu dünyada¹ hem de ahirette saadete² vesile olduğu sahih rivayetlerle ve tarihteki pek çok hadiseyle sabittir. İhtiyar anne babasına tam itaat eden bahtiyar evlat, kendi çocuğundan aynı muameleyi gördüğü gibi, bedbaht bir evlat eğer ebeveynini rencide ederse ahiret azabının yanı sıra, dünyada da birçok felâketle bunun cezasını çeker. Bu da pek çok örnekle sabittir.³

Evet, yalnız akrabaya bakmak değil, eğer bir mümin –madem iman sırrıyla hakiki kardeşlik var– ihtiyarlara, masumlara rastlasa, muhterem, hasta bir ihtiyarın kendisine muhtaç olduğunu görse, ona da can-ı gönülden hizmet etmek Müslümanlığın gereğidir.

YİRMİ BEŞİNCİ DEVA

Ey hasta kardeşler! Çok faydalı, her derde deva, gerçekten lezzetli ve mukaddes bir derman isterseniz, imanınızı inkişaf ettiriniz. Yani tevbe ve istiğfarla, namaz ve kullukla mukaddes bir şifa olan imanınızı kuvvetlendiriniz ve imandan gelen ilacı kullanınız.

Evet, dünyayı sevmeleri ve ona alâka göstermeleri yüzünden gafillerin âdeta dünya kadar büyük, hasta, manevî bir vücudu vardır. İmanın, dünya gibi yokluk ve ayrılık darbelerine uğrayan, yara bere içinde olan o manevî vücuda, birden hakiki şifa verip onu yaralardan kurtardığını pek çok risalede açıkça ispat etmiştik. Başınızı ağrıtmamak için kısa kesiyorum.

İman ilacı, farzları mümkün oldukça yerine getirmekle tesirini gösterir. Gaflet, haram zevkler, nefsin hevesleri ve gayrimeşru eğlenceler o ilacın tesirini ortadan kaldırır. Hastalık madem gafleti dağıtıyor, işta- hı kesiyor, gayrimeşru zevklere girmeye mâni oluyor; ondan istifade ediniz. Hakiki imanın mukaddes ilaçlarını ve nurlarını tevbe ve istiğfarla, dua ve niyazla kullanınız.

Cenâb-ı Hak sizlere şifa versin, hastalıklarınızı günahlarınıza kefa- ret yapsın, âmin, âmin, âmin...

¹ Büyüklerin hayır ve bereket vesilesi olacağına dair bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Eusat* 9/16; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 7/463; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/477.

² Kişinin anne babasına yaşlılıkları zamanında bakmasıyla cenneti kazanabileceğine dair bkz. Müslim, *birr* 9; Tirmizî, *deavât* 110.

³ Bkz. "Anne babasına lânetler okuyup rencide eden kimseye Allah lânet eder." Müslim, *edâhî* 45; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 1/118, 152.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ طِبِّ الْقُلُوبِ وَدَوَائِهَا وَعَافِيَةِ الْأَبْدَانِ وَشِفَائِهَا
وَنُورِ الْأَبْصَارِ وَضِيَائِهَا وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ³

Meali: “Bu kitap her derde dermandır.” Hoş bir tevafuktur ki, Re’fet Bey’in birinci müsveddeden hızlıca yazdığı nüsha ile Hüsrev’in yazdığı bir başka nüshada hiç düşünmeden, iradesiz bir şekilde satır başlarına gelen elifleri saydık; aynen دَاءِ دَوَاءِ cümlesine⁴ HAŞİYE ve yine bu risalenin müellifinin Said ismine bir tek farkla tevafuk ediyor.⁵ HAŞİYE Yalnız risalenin unvanına ait bir elif harfi hesaba dâhil edilmemiştir.

Hayret vericidir ki: Süleyman Rüşdü’nün yazdığı nüshada elifler hiç hatıra gelmeden ve düşünülmeden, 114 elif, 114 mukaddes şifayı içeren 114 Kur’an sûresinin adedine ve دَاءِ دَوَاءِ şeddeli lâm bir sayılırsa 114 harfine tam tamına tevafuk ediyor.

YİRMİ BEŞİNCİ LEM’A’NIN ZEYLİ

On Yedinci Mektup’tur. *Mektubat*’a dâhil edildiğinden buraya alınmadı.

¹ “Hamdolsun bizi bu cennete erıştiren Allah’a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı, biz kendiliğimize yol bulamazdık. Rabbimizin elçilerinin gerçeği bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır.” (A’râf sûresi, 7/43).

² “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

³ Allahım! Kalblerin derman ve devası, bedenlerin afiyet ve şifası, gözlerin nur ve ziyası olan Efendimiz Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), âl ve ashabına salât ve selam et.

⁴ HAŞİYE Sonradan yazılan ihtarın iki elifi bu hesaba dâhil olamayacağı için dâhil edilmemiştir.

⁵ HAŞİYE Madem Kerâmet-i Aleviye’de ve Gavsıye’de, Said’in sonunda nida için koyulmuş bir elif var, Saidâ olmuş, belki fazla olan bu elif ona bakıyor.

Yirmi Altıncı Lem'a

İhtiyarlar Risalesi

Yirmi altı “ümit”, nur ve teselliye içerir.

Bir Hatırlatma: Bu risalenin her bir kısmının başında manevî derdimi gayet elem verici ve sizi üzecek tarzda yazmamın sebebi, Kur'an-ı Hakîm'den gelen dermanın fevkalâde tesirini göstermektir. İhtiyarlar için olan bu Lem'a, dört sebepten dolayı üslûp güzelliğini koruyamamıştır:

Birincisi: Hayat hikâyeme dair olması sebebiyle geçmiş zamana hâlen gidip bu şekilde yazıldığından, üslûp, düzgünlüğünü koruyamadı.

İkincisi: Sabah namazından sonra gayet yorgunluk hissettiğim bir vakitte ve mecburen süratle yazıldığından, ifadelerde dağınıklık meydana geldi.

Üçüncüsü: Yanımda sürekli yazacak biri bulunmaması, yanımdaki kâtibin de *Risale-i Nur*'a ait dört-beş vazifesi olması sebebiyle tashihe tam vakit bulamadığımız için yazılanlar dağınık kaldı.

Dördüncüsü: Telif sonrasında ikimiz de yorgun bir şekilde, mânâyı dikkatlice düşünmeden üstünkörü bir tashihle yetindiğimizden, ifade tarzında elbette kusurlar bulunacaktır. Âlicenap ve mübarek ihtiyarlar üslûptaki kusurlarıma hoşgörüyle baksın ve Allah'ın rahmetinin boş döndürmediği ellerini¹ ilahî dergâha açtıkları vakit bizi de dualarına dâhil etsinler.

¹ Cenâb-ı Hakk'ın, dergâhına el açan yaşlı kimseleri eli boş çevirmekten hayâ ettiğine dair bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/270; el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid* 10/149; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/284. Ayrıca genel mânâda Cenâb-ı Hakk'ın, dergâhına kalkan hiçbir eli boş çevirmediğine dair bkz. el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 6/479; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 3/391; İbni Hibbân, *es-Sahih* 3/160; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/31.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَهَيْعَصَ ۖ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ۖ إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ۖ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا¹

Bu Lem'a yirmi altı “ümit”tir.

BİRİNCİ ÜMİT

Ey kemâl çağına ulaşan muhterem ihtiyar kardeşler ve hanımlar! Ben de sizin gibi ihtiyarım. İhtiyarlığımda ara sıra bulduğum ümitlere ve o ümitlerdeki teselli nuruna sizi de ortak etmek arzusuyla, başımdan geçen bazı halleri yazacağım. Gördüğüm ışık ve rastladığım ümit kapıları, elbette benim eksik ve perişan kabiliyetim ölçüsünde görülmüş ve açılmıştır. İnşallah sizlerin saf ve hâlis kabiliyetleriniz, gördüğüm nuru parlatacak, bulduğum ümidi daha da kuvvetlendirecek.

İşte anlatacağım bu ümitlerin ve nurların kaynağı, madeni, çeşmesi imandır.

İKİNCİ ÜMİT

İhtiyarlığa girdiğim zaman, bir gün, güz mevsiminde, ikinci vakti yüksek bir dağda dünyaya baktım. Birden bana gayet dokunaklı, hüznü ve bir yönden karanlık bir hal geldi. Gördüm ki, hem ben ihtiyarlamışım hem de içinde bulunduğum gün, sene ve dünya ihtiyarlamış. Bu ihtiyarlıklar içinde dünyadan ve sevdiklerimden ayrılık zamanı yaklaştığından, ihtiyarlık beni çok sarstı.

Birden Allah'ın rahmeti öyle bir şekilde ortaya çıktı ki, o dokunaklı, hüznü ayrılığı kuvvetli bir ümide ve parlak bir teselli nuruna çevirdi.

Evet, ey benim gibi ihtiyarlar! Kur'an-ı Hakîm'de yüzden fazla yerde kendini bize “er-Rahman, er-Rahîm” sıfatlarıyla tanıtan,

¹ “Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekerîyya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır. O, Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti: Ya Rabbi, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlar ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbi, Sana her ne için yalvardıysam asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım.” (Meryem sûresi, 19/1-4).

yeryüzünde merhamet isteyen canlıların imdadına daima rahmetini gönderen, her sene baharı sayısız nimeti ve hediyesiyle doldurup rızka muhtaç olan bizlere gaybdan yetiştiren ve rahmetinin cilvesini zaaf ve aczin derecesi ölçüsünde gösteren bir Hâlık-ı Rahîm'in rahmeti, şu ihtiyarlığımızda bizim için en büyük ümit ve en kuvvetli ışıktır. Bu rahmeti bulmak, iman ile o Rahman'a bağlanıp farz ibadetleri yerine getirerek O'na itaat etmekle mümkündür.

ÜÇÜNCÜ ÜMİT

Gençlik gecesinin uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir vakit kendime baktım, vücudum kabir tarafına doğru bir yokuştan iner gibi koşarak gidiyordu. Niyazî-i Mısırî'nin,

*Günde bir taşı bina-yı ömrümün düştü yere,
Can yatar gafil, binası oldu vîran bîhaber...¹*

dediği gibi, ruhumun evi olan bedenim, her gün bir taşı düştüğünden yıpranıyordu. Beni dünyaya kuvvetli bir şekilde bağlayan ümitlerim, emellerim sönmeye başlamıştı. Sayısız dostumdan ve sevdiklerimden ayrılık zamanının yaklaştığını hissettim. O manevî, çok derin ve devasız görünen yaranın merhemini aradım, bulamadım. Yine Niyazî-i Mısırî gibi dedim ki:

*Dil bekâsı, Hak fenâsı istedi mülk-i tenim,
Bir devasız derde düştüm, âh ki Lokman bîhaber² HAŞİYE*

O vakit birden Allah'ın merhametinin lisanı, misali, timsali, ilancısı, temsilcisi Şanlı Peygamber'in (*aleyhissalâtü vesselam*) nuru, şefaati ve insanlığa getirdiği hidayet hediyesi, dermansız, kapanmaz zannettiğim o yaraya güzel bir merhem ve ilaç oldu. Kapkaranlık ümitsizliğimi nurlu bir ümide çevirdi.

Evet, ey benim gibi ihtiyarlığını hisseden muhterem ihtiyar kardeşler ve hanımlar! *Biz gidiyoruz, aldanmakta fayda yok.*

¹ Niyazî-i Mısırî, *Dîvan* (133. şiir)

² HAŞİYE Yani: Kalbim bütün kuvvetiyle bekâ istediği halde Cenâb-ı Hakk'ın hikmeti, bedenimin ölmesini gerektiriyor. Lokman Hekim'in de çaresini bulamadığı dermansız bir derde düştüm.

Gözümüzü kapamakla burada kalamayız, bizi durdurmazlar, bir sevk var. Fakat gafletten ve kısmen de dalâlet yolundakilerin yaydığı karanlığın evhamları yüzünden bize sevdiklerimizden ayrılık gibi, karanlık görünen berzah âlemi, dostların buluşma meclisidir. Başta şefaâtçimiz Habibullah (*aleyhissalâtü vesselam*) olmak üzere, bütün dostlarımıza kavuşacağımız yerdir.

Evet, bin üç yüz elli senedir, her sene üç yüz elli milyon insanın sultanı ve ruhlarının terbiyecisi, akıllarının rehberi, kalblerinin sevgilisi olan, her gün ¹ السَّبِّ كَالْفَاعِلِ sırınca, bütün ümmetinin işlediği sevapların bir misli amel defterine aynen ilâve edilen, şu kâinattaki yüce ilahî maksatların ve varlıkların kıymetinin yükselmesinin sebebi Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) dünyaya geldiği dakikada –sahih rivayetlerle ve doğruluğuna şüphe bulunmayan keşiflerle– “Ümmetim! Ümmetim!” dediği gibi;² mahşerde herkes “Nefsim! Nefsim!” derken, yine “Ümmetim! Ümmetim!”³ diyerek en kutsî ve en yüksek fedakârlıkla, şefaatiyle ümmetinin imdadına koşacaktır. Böyle bir Zât’ın gittiği ve o güneşin etrafındaki sayısız asfiya ve evliya yıldızlarıyla aydınlanan bir âleme gidiyoruz.

İşte o Zât’ın şefaati altına girip nurundan istifade etmenin ve berzah karanlığından kurtulmanın çaresi, sünnet-i seniyyeye uymaktır.

DÖRDÜNCÜ ÜMİT

Bir zaman, ihtiyarlığa ayak bastığımdan, gafleti devam ettiren beden sağlığım da bozulmuştu. İhtiyarlıkla hastalık birleşerek bana hücum etti, başıma vura vura uykumu kaçırdılar. Çoluk-çocuk, mal gibi beni dünyaya bağlayacak şeyler de yoktu. Gençlik sersemliğiyle ziyan ettiğim ömür sermayemin meyvesinin, tamamen günahlar, hatalar olduğunu gördüm. Niyazî-i Mısırî gibi feryat ederek şöyle dedim:

¹ (Bir işe) sebep olan, (onu bizzat) yapan gibidir.

² Doğduğu zaman Efendimiz’in (*sallallâhu aleyhi ve sellem*) başını kaldırıp bakışlarını semâyâ diktğine; secdede, ellerini kaldırmış, çok çaresiz bir vaziyette dua ettiğine; tekbir getirdiğine dair rivayetler için bkz. es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ* 1/80, 85, 91; en-Nebhânî, *Huccetullâhi ale'l-Âlemîn* s. 224, 227, 228.

³ Buhârî, *tevhid* 36, *tefsîru sûre* (17) 5; Müslim, *îmân* 326, 327, Tirmizî, *kıyâmet* 10.

*Bir ticaret yapmadım, nakd-i ömür oldu hebâ,
Yola geldim; lâkin göçmüş cümle kervan bîhaber.
Ağlayıp nâlân edip düştüm yola تنها garib,
Dîde gıryan, sîne bıryan, akıl hayran bîhaber.¹*

O zaman gurbetteydim. Ümitsizce bir hüznün, pişmanlık dolu bir keder ve yardım dilercesine bir hasret hissettim.

Birden Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan imdadıma yetişti. Bana o kadar kuvvetli bir ümidin kapısını açtı ve öyle hakiki bir teselli ışığı verdi ki, o vaziyetimden yüz derece şiddetli bir ümitsizliği dahi yok edebilir ve o karanlıkları dağıtabilirdi.

Evet, ey benim gibi dünya ile alâkası kesilmeye başlayan, bağları kopmaya yüz tutan muhterem ihtiyarlar! Hiç mümkün müdür ki, bu dünyayı mükemmel ve muntazam bir şehir, bir saray gibi yaratan bir Sâni-i Zülcelâl, o şehirde, o sarayda en mühim misafirleriyle ve dostlarıyla konuşmasın, görüşmesin? Madem O, bu sarayı bilerek yapmış ve iradesiyle düzenleyip süslemiştir; elbette nasıl ki “yapan bilir”, aynen öyle de, “bilen konuşur.”² Madem bu sarayı, bu şehri bize güzel bir misafirhane ve ticaret meydanı yapmış, elbette o Zât'ın bizimle münasebetini ve bizden istediklerini gösteren bir defteri, bir kitabı bulunacaktır.

İşte, o en mükemmel kutsî defter; kırk yönden mucize olan, her dakika hiç değilse yüz milyon insanın dilinde gezen, onlara nur saçan, her bir harfinde en az on sevap,³ bazen on bin ve bazen Kadir Gecesi sırrıyla otuz bin sevap bulunan, cennet meyveleri ve berzah nuru veren Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'dır. Kâinatta bu makamda onunla rekabet edecek başka bir kitap yoktur, hiç kimse gösteremez.⁴ Madem elimizdeki Kur'an, göklerin ve yerin Yüce Yaratıcısının mutlak rubûbiyeti, ulûhiyetinin büyüklüğü ve rahmetinin kuşatıcılığı

¹ Niyazi-i Mısri, *Dîvan* (133. şiir).

² “O, yarattığı mahlûkunu hiç bilmez olur mu?” (Mülk sûresi, 67/14).

³ Kur'an okurken her bir harfine on sevap verileceğine dair bkz. Tirmizi, *fezâilü'l-Kur'an* 16; Dârimî, *fezâilü'l-Kur'an* 1.

⁴ Kur'an'ın bir sûresinin, hatta bir tek ayetinin dahi benzerinin getirilemeyeceğine dair bkz. İsrâ sûresi, 17/88; Kasas sûresi, 28/49; Hûd sûresi, 11/13; Yûnus sûresi, 10/37-38; Tûr sûresi, 52/33-34; Bakara sûresi, 2/23.

yönünden gelen kelâmıdır, fermanıdır, bir rahmet madenidir.¹ Ona yapış;² içinde her derde bir deva,³ her karanlığa bir ışıık,⁴ her ümit-sizliğe karşı bir ümit vardır.

İşte bu ebedî hazinenin anahtarı imandır, ona teslim olmak, onu dinleyip kabul etmek ve okumaktır.

BEŞİNCİ ÜMİT

Bir zaman, ihtiyarlığımın başlangıcında, inziva arzusuyla İstanbul'un boğaz tarafındaki Yuşa Tepesi'nde yalnızken ruhum bir ferahlık aradı. O yüksek tepeden ufuk dairesine, etrafa baktım. İhtiyarlığın hatırlatmasıyla gayet hüznünlü ve dokunaklı bir yokluk ve ayrılık manzarası gördüm. Ömür ağacımın kırk beşinci senesi olan kırk beşinci dalındaki yüksek makamdan, aşağı tabakalarına göz gezdirdim. Gördüm ki, aşağıda, her bir dalda, her bir sene içinde sevdiğim, alâka duyduğum ve tanıştığım sayısız insanın cenazeleri var. O ayrılıktan gelen gayet dokunaklı manevî kederle, Fuzulî-i Bağdadî gibi, geçip giden dostları düşünerek inleyip:

*Vaslını yâd eyledikçe ağlarım,
Tâ nefes var ise kuru cismimde feryat eylerim.*

dedim; bir teselli, bir nur, bir ümit kapısı aradım. Birden ahirete iman nuru imdada yetişti, bana sönmez bir nur, kırılmaz bir ümit verdi.

Evet, ey benim gibi ihtiyar kardeşler ve hanımlar! Madem ahiret var ve bâkidir, madem dünyadan daha güzeldir ve madem bizi

¹ Kur'an'ın rahmet oluşunu bildiren ayet-i kerimeler için bkz. En'am sûresi, 6/155; İsrâ sûresi, 17/82; Kasas sûresi, 28/86; A'râf sûresi, 7/52; Yûnus sûresi, 10/57; Nahl sûresi, 16/64.

² Kur'an'a yapışmayı, emirlerine sınıksız sarılmayı emir buyuran ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz. Zuhur sûresi, 43/43; A'râf sûresi, 7/170; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 36; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 4/366; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 5/183.

³ Kur'an'ın dertlere deva olduğunu bildiren ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz. İsrâ sûresi, 17/82; Yûnus sûresi, 10/57; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/222; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 9/222; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 9/345.

⁴ "Allah size gerçekleri hatırlatan bir kitap indirdi, bir elçi gönderdi. Allah'ın nurlar saçan, yollar açan ayetlerini sizlere okuyor ki, iman edip makbul ve güzel işler yapanları karanlıklardan aydınlığa çıkarsın." (Talâk sûresi, 65/10, 11).

yaratan Zât hem Hakîm, hem Rahîm'dir... İhtiyarlıktan şikâyet etmemeli, üzülmemeliyiz. Aksine, ihtiyarlık, iman ile ibadetleri yerine getirerek kemâl çağına gelip hayat vazifesinden terhise ve istirahat için rahmet âlemine gitmeye bir işaret olduğundan, ondan memnuniyet duymalıyız.

Evet, hadisin kesin hükmüyle, insanlığın en seçkin şahsiyetleri olan yüz yirmi dört bin peygamber,¹ yanlışlığına ihtimal bulunmayan bir ittifakla, kısmen şahitliğe, kısmen de bizzat tecrübeye dayanarak ahiretin varlığını, insanların oraya sevk edileceğini ve bu kâinatın Hâlık'ının kesinlikle vaat ettiği ahireti meydana getireceğini haber verirler. Aynı şekilde, bu haberi keşif ve şahitlik yoluyla, ilme dayanan kesin bilgiyle tasdik eden yüz yirmi dört milyon evliyanın ahiretin varlığına şehadetleri ve kâinatın Hakîm Yaraticısının bütün isimleri, bu dünyada gösterdikleri cilvelerle bâki bir âlemi açıkça gerektirir. Yine her sene baharda, yeryüzünde ayakta duran sayısız ölmüş ağacın cenazesini "kün feyekûn"² emriyle diriltten, haşir ve neşrin yüz binlerce örneği olarak üç yüz bin bitki ve hayvan türüne can veren sonsuz, ezeli bir kudret, sınırsız, israfsız, ebedî bir hikmet, rızka muhtaç bütün canlıları tam bir şefkatle harika bir tarzda besleyen ve her baharda, had ve hesaba gelmez çeşitli güzelliklerini kısa bir zamanda gösteren bâki bir rahmet ve daimî bir inayet açıkça ahiretin varlığını gerektirir. Ve şu kâinatın en mükemmel meyvesi, kâinatın Hâlık'ının en sevdiği sanatlı varlığı ve bütün varlıklarla en çok alâkadar olan insandaki şiddetli, sarsılmaz, daimî bekâ aşkı, ebediyet arzusu ve ölümsüzlük emeli, işaret ve delilleriyle bu fâni âlemden sonra bâki bir âlem ve bir saadet yurdu bulunduğunu o derece kesin ispatlar ki, ahiretin varlığını apaçık bir şekilde, dünyanın varlığı gibi kabul etmeyi gerektirir.³ HAŞİYE

¹ 124.000 nebi, 315 (veya 313) resûl olduğuna dair bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/265; İbni Hibbân, *es-Sahih* 2/77; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 8/217.

² "(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) 'ol!' der, o da olur." (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

³ HAŞİYE Evet, ispata dayanan bir şeyi haber vermenin kolaylığı, inkâr etmenin gayet zor olduğu, şu temsilden anlaşılır: Biri dese, "Yeryüzünde meyveleri süt konserveleri olan gayet harika bir bahçe var." Bir başkası da dese ki: "Hayır, yoktur." Birinci adam, yalnız onun yerini veya bazı meyvelerini göstermekle davasını kolayca ispat eder. İnkâr eden adam ise iddiasını, bütün yeryüzünü görmek ve göstermekle ispatlayabilir. Aynen öyle de, cenneti haber verenlerin, onun yüz binlerce tecellisini, meyvesini, eserlerini gösterdiklerini göz ardı etsek bile, doğru söyleyen iki şahidin şahadetleri ispatlarına yeterken;

Madem Kur'an-ı Hakîm'in bize en mühim derslerinden biri "ahirete iman"dır ve bu iman o derece kuvvetlidir, onda öyle bir ümit ve teselli bulunur ki, bir tek şahsa yüz bin ihtiyarlık gelse bu imanın verdiği teselli ona yetebilir. Şu halde biz ihtiyarlar ¹اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى كَمَالِ الْاِيْمَانِ deyip ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz.

ALTINCI ÜMİT

Bir zaman, elem veren bir esarete, insanlardan ürküp uzaklaşarak Barla Yaylası'ndaki Çam Dağı'nın tepesinde yalnız kaldım. Yalnızlıkta bir nur arıyordum. Bir gece o yüksek tepenin başındaki yüksek bir çam ağacının üzerinde, üstü açık odacıkta idim. İhtiyarlık bana birbiri içinde üç dört gurbeti hatırlattı. Altıncı Mektup'ta izah edildiği gibi, o gece ıssız, sessiz, yalnız, ağaçların hışırtılarından gelen hüznü bir seda, bir ses rikkatime, ihtiyarlığıma, gurbette olma hissime çok dokundu. İhtiyarlık bana şunu hatırlattı, kalbimin kulağına dedi ki: Gündüz nasıl şu siyah kabre dönüştü, dünya siyah kefenini giydiyse; aynen öyle de, senin ömrünün gündüzü geceye, dünyanın gündüzü berzah gecesine ve hayatın yazı da ölümün kış gecesine dönecek. Nefsim mecburen şöyle dedi:

Evet, ben vatanımdan uzak, garip olduğum gibi, şu elli senelik ömrümde geçip giden sevdiklerimden ayrı düştüğüm ve arkalarından ağlayarak baktığım için bu, vatan gurbetinden daha hazin ve elemli bir gurbettir. Hem bu gecenin ve dağın garip halindeki hüznü gurbetten daha acı ve elemli bir gurbete yaklaşıyorum; ihtiyarlık bana bütün dünyadan ayrılık vaktinin gelmekte olduğunu haber veriyor.

Bu gurbet içinde gurbette ve hüznü içinde hüznü vaziyette bir ümit, bir nur aradım. Birden Allah'a iman imdadıma yetişti. Öyle bir yakınlık, dostluk hissi verdi ki, bulunduğum katmerli yalnızlık bin defa katlanarak artsaydı, o teselli yine de yeterdi.

Evet, ey ihtiyar kardeşler ve hanımlar! Madem Rahîm bir Yaratıcımız var; bizim için gurbet olamaz. Madem O var; bizim için her şey

onu inkâr eden, sonsuz kâinatı, ebedî zamanı görüp eledikten sonra inkârını ispatlayabilir, cennetin var olmadığını gösterebilir.

İşte ey ihtiyar kardeşler! Ahirete iman ne kadar sağlam bir esas olduğunu anlayınız.

¹ Kâmil iman nasip ettiği için Allah'a hamdolsun!

var. Madem O var; melekleri de var. Öyleyse bu dünya boş değil; ıssız dağlar, kimsesiz çöller Cenâb-ı Hakk'ın kullarıyla doludur.¹ Şuur sahibi kullarından başka, O'nun nuruyla, O'nun hesabına taşlar da ağaçlar da cana yakın birer arkadaş hükmüne geçer, bizimle hal diliyle konuşabilir ve bizi eğlendirirler.

Evet, şu kâinattaki her şey, şu büyük âlem kitabının harfleri sayısınca varlığına şehadet eden deliller, canlıların şefkat, rahmet ve inayet sebebi olabilen uzuvları, verdiği yiyecekler ve nimetler adedince rahmetine işaret eden şahitler bize Rahîm, Kerîm, Enîs ve Vedûd Hâlık'ımızın, Sâni'imizin, Koriyucumuzun dergâhını gösteriyor. O dergâhta en makbul şefaathçi, acz ve zayıflıktır. Aczin ve zayıflığın tam zamanı da ihtiyarlıktır. Böyle bir dergâha ulaşmakta makbul bir şefaathçi olan ihtiyarlığa küsmek değil, onu sevmek gerekir.

YEDİNCİ ÜMİT

Bir zaman, ihtiyarlığımın başlangıcında, Eski Said'in gülmeleri Yeni Said'in ağlamalarına döndüğü sırada, Ankara'daki ehl-i dünya beni Eski Said zannedip oraya istediler, gittim. Güz mevsiminin sonlarında Ankara'nın benden çok daha ihtiyarlamış, yıpranmış, eskimiş kalenin başına çıktım. O kale bana taşlaşmış tarihî hadiseler suretinde göründü. Senenin ihtiyarlık mevsimiyle benim ihtiyarlığım, kalenin ihtiyarlığı, insanlığın ihtiyarlığı, şanlı Osmanlı Devleti'nin ihtiyarlığı, hilafet saltanatının sonu ve dünyanın ihtiyarlığı gayet hüznü, dokunaklı ve ayrılığı hatırlatan bir halde beni o yüksek kaleden geçmiş zamanın derelerine ve gelecek zamanın dağlarına baktırdı, baktım. Birbiri içinde beni kuşatan dört-beş ihtiyarlık karanlığıyla Ankara'da en kara bir ruh hali hissettiğimden² HAŞİYE bir nur, bir teselli, bir ümit aradım.

Sağa, yani geçmiş zamana bakıp teselli bulmaya çalışırken mâzi bana babamın, ecdadımın ve bütün insanlığın büyük mezarı şeklinde göründü, teselli değil korku verdi.

Derman ararken sol tarafım olan geleceğe baktım. O da benim,

¹ Göremediğimiz her tarafın secde eden meleklerle dolu olduğunu bildiren hadis-i şerif için bkz. Tirmizî, *zühd* 9; İbnî Mâce, *zühd* 19; el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 9/358.

² HAŞİYE O zaman bu ruh hali Farsça bir yakarış olarak kalbe geldi, yazdım. Ankara'da *Hu-bab Risalesi*'nde [*Mesnevî-i Nuriye*'de yer alan bir kısım] basılmıştır.

emsalimin ve gelecek neslin büyük ve karanlık kabri suretinde göründü, dostluk hissi yerine dehşet saldı.

Sağ ve sol taraftan ürküp içinde bulunduğum güne baktım. O gün, gafil ve geçmişe dalmış nazarıma, yavaş yavaş ölmekte olan ve can çekişerek ızdırap duyan bedenimin cenazesini taşıyan bir tabut gibi göründü.

Bu taraftan da ümitsizliğe düşünce kafamı kaldırıp bakışımı ömrümün ağacımın başına yönelttim. Gördüm ki, o ağacın tek bir meyvesi var; o da benim cenazemdir, ağacın tepesinde duruyor, bana bakıyor.

Şu yönden de ürküp başımı aşağı eğdim, gözümü o ömür ağacımın köküne çevirdim. Aşağıda kemiklerimin toprağıyla yaratılışımın başladığı toprağın birbirine karışmış bir şekilde, ayaklar altında çiğ-nendiğini gördüm. Bu da değil derman olmak, derdime dert kattı.

Sonra mecburen arkama baktım. Temelsiz, fâni olan dünya, hiçlik derelerinde ve yokluk karanlığında yuvarlanıp gidiyordu. Derdime merhem ararken zehir kattı.

O taraftan da hayır bulmadığımdan, nazarımı ileriye çevirdim. Gördüm ki, kabir kapısı tam yolumun üstünde ağızını açmış bana bakıyor. Onun arkasında ebediyet tarafına giden cadde ve o caddedeki kabileler uzaktan uzağa göze çarpıyor.

Ve bu altı yönden gelen dehşetler karşısında elimde, bana dayanak ve müdafaa silahı olacak, basit bir cüzî iradeden başka bir şey yok. O sayısız düşmana ve zararlı şeylere karşı tek silahı olan cüzî irade hem kusurlu, hem sınırlı, hem de aciz olduğundan ve yaratma kabiliyeti bulunmadığından, insanın elinden gayret etmekten başka bir şey gelmez. Cüzî iradem ne geçmiş zamana gidebilir ki, ondan bana gelen hüznleri sustursun; ne de geleceğe hükmedebilir ki, oradan gelen korkuları yok etsin. O sınırlı iradenin geçmişe ve geleceğe dair elemelerime ve emellerime faydası olmadığını gördüm.

İşte bu altı yönden gelen dehşet, korku, karanlık ve ümitsizlik içinde çırpındığım sırada, birden Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın semâsında parlayan iman nuru imdada yetişti. O altı yönü öyle nurlandırıp aydınlattı ki, gördüğüm karanlıklar, duyduğum korkular yüz kat artsaydı o nur yine de yeterdi; bütün o dehşetleri birer birer teselliye ve korkuları dostluğa çevirdi. Şöyle ki:

İman, o korkutucu geçmiş zamanın büyük bir mezar gibi görünen suretini yırtıp onun nurlu bir dost meclisi, dostların buluşma yeri olduğunu aynelyakîn, hakkalyakîn bir şekilde gösterdi.

Yine iman, gaflet nazarıyla büyük bir kabir suretinde görünen gelecek zamanın sevimli saadet saraylarında Rahman'ın bir ziyafet meclisi olduğunu ilmelyakîn ispat etti.

Hem iman, gafletle bakınca bir tabut gibi görünen şimdiki zamanın o şeklini kırıp bugünün ahirete dair bir ticaret dükkânı ve Rahman'ın şaşaalı bir misafirhanesi olduğunu açıkça bildirdi.

Hem iman, gaflet nazarıyla, ömür ağacının başında cenaze şeklinde görünen o tek meyvenin bir cenaze olmadığını, belki ebedî bir hayata mazhar ve ebedî saadete erişebilecek ruhumun, yıldızlarda gezmek için eskimiş yuvasından çıktığını ilmelyakîn gösterdi.

Hem iman, ayak altında gördüğüm kemiklerimle yaratılışımın başladığı toprağın kıymetsiz, mahvolmuş değil; rahmet kapısının ve cennet salonunun bir perdesi olduğunu haber verdi.

Yine iman, gaflet nazarıyla bakınca, arkamda, hiçlikte, yokluk karanlığında yuvarlanan dünyanın vaziyetini Kur'an'ın sırrı ile şöyle gösterdi: Karanlıkta yuvarlanıyor gibi görünen o dünya, vazifesi bitmiş, mânâsını ifade etmiş, geride kendine bedel neticelerini bırakmış olan, Samed Yaratıcının birer mektubu hükmündeki bir kısım eserler ve O'nun nakışlarının sayfalarıdır. İşte iman, dünyanın mahiyetinin ne olduğunu ilmelyakîn bildirdi.

Hem iman, Kur'an nuruyla, ileride gözünü açmış bana bakan kabrin bir kuyu ağzı değil, nur âleminin kapısı olduğunu ilan etti. Kabrin arkasında ebediyete uzanan caddenin ise hiçliğe ve bir yokluk yurdu-na değil, varlığa, bir nur âlemine ve ebedî saadete gittiğini bana tam kanaat verecek bir derecede gösterdi, dertlerime hem derman hem merhem oldu.

Hem iman, sayısız düşmana ve sonsuz karanlığa karşı sınırsız bir kudrete dayanması ve hadsiz bir rahmete bağlanması için elinde pek sınırlı bir kabiliyet bulunan basit bir cüzî iradeye bir vesika veriyor. Belki de iman, o cüzî iradenin elinde bir vesika oluyor. İnsanın silâhı hükmündeki cüzî iradenin kendisi gerçi hem kısa, hem aciz, hem

noksandır. Fakat nasıl ki bir asker, sınırlı kuvvetini devlet adına kullandığı vakit kuvvetinin binlerce kat üstünde işler görür; aynen öyle de, iman sırrıyla o basit cüzî irade Cenâb-ı Hak adına, O'nun yolunda kullanılırsa insana beş yüz sene genişliğinde bir cenneti dahi kazanabilir.¹

Hem iman, geçmiş ve gelecek zamana hükmü geçmeyen o cüzî iradenin dizginini beden elinden alıp kalbe ve ruha teslim eder. Ruhun ve kalbin hayat dairesi ise bedeninki gibi içinde bulunan zamanla sınırlı olmadığından, hayat dairesine geçmişten ve gelecekte pek çok sene dâhil olur; o sınırlı irade, cüzî olmaktan çıkıp külliyet kazanır. İnsan, iman kuvvetiyle geçmiş zamanın en derin derelerine girebildiği ve hüznlerin karanlığını dağıtabildiği gibi, iman nuruyla geleceğin en uzak dağlarına kadar çıkar, korkuları yok eder.

İşte ey benim gibi yaşlılık zahmetini çeken ihtiyar kardeşler ve ihtiyar hanımlar! Madem, elhamdülillah müminiz, madem imanda bu kadar nurlu, lezzetli, sevimli, şirin defineler var ve madem ihtiyarlığımız bizi bu definelerin içine daha çok çekiyor; elbette imanlı ihtiyarlıktan şikâyet değil, ona binlerce teşekkür etmeliyiz.

SEKİZİNCİ ÜMİT

İhtiyarlığın alâmeti olan beyaz kıllar saçıma düştüğü zaman, gençliğin derin uykusunu daha da ağırlaştıran Dünya Savaşı'nın kargaşası, esaretimin keşmekeşi ve sonra İstanbul'a geldiğim vakit bana mühim bir şekilde şan ve şeref atfedilmesi, hatta Halife'den, Şeyhülislam'dan, Başkumandan'dan medrese talebelerine kadar insanların haddimden çok fazla alâka ve iltifat göstermeleri, gençlik sarhoşluğu ve bunun verdiği ruh hali gaflet uykumu o derece derinleştirmişti ki; âdetâ dünyayı daimî, kendimi de hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yapışmış garip bir vaziyette görüyordum.

İşte o zaman, Ramazan-ı Şerif'te, İstanbul'un mübarek Bayezid Camii'ne, ihlâslı hafızları dinlemeye gittim. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan,

¹ Cennette en alt mertebedekilerin bile bin senelik mesafeye denk gelecek kadar bol nimetlere mazhar olduklarına dair bkz. Tirmizî, *tefsîru sûre (75) 2*, *cennet* 17; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/13, 64. Ayrıca cennetin gökler ve yer kadar genişliğe sahip olduğuna dair bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/133; Hadid sûresi, 57/21.

semavî, yüksek hitabıyla insanın fânî olduğunu ve canlıların vefatını haber veren *كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ*¹ fermanını, hafızların dilinden gayet kuvvetli bir şekilde ilan etti. Şu ferman kulağımdan girip ta kalbimin içine yerleşerek o pek kalın gaflet, uyku ve sarhoşluk tabakalarını parçaladı. Camiden çıktım. Çoktan beri içinde bulunduğum o eski uykunun sersemliğiyle başımda bir fırtına, dumanlı bir ateş olduğu halde birkaç gün kendimi pusulasını şaşırılmış gemi gibi hissettim. Aynada saçıma baktıkça, beyaz kıllar bana şöyle diyordu: “Dikkat et!”

İşte o beyaz kılların ikazıyla halim açığa çıktı. Baktım ki, çok güvendiğim ve zevklerine tutkun olduğum gençlik bana elveda diyor, çok sevdiğim ve alâka beslediğim dünya hayatı sönmeye başlıyor ve çok bağlı, âdeta âşık olduğum dünya “Uğurlar olsun!” deyip bu misafirhaneden gideceğini hatırlatıyor. Kendisi de “Allahâısmarladık” diyerek gitmeye hazırlanıyor. Kur’an-ı Mucizü’l-Beyan’ın *كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ* ayetinin enginliğinde ve işaretiyle, “İnsanlık bir nefistir, dirilmek üzere ölecek. Yeryüzü bir nefistir, bâki bir hal almak için o da ölecek. Dünya da bir nefistir, ahiret suretine girmek için o da sona erecek!” mânâsı kalbime açıldı.

İşte o zaman halime baktım: Zevkler kaynağı olan gençlik gidiyor, yerine hüznler yumağı ihtiyarlık geliyordu. Gayet parlak ve nuranî hayat gidiyor, yerine görünüşü karanlık olan dehşetli ölüm gelmeye hazırlanıyordu. O çok sevimli ve sonsuz zannedilen, gafillerin âşık olduğu dünyanın süratle yokluğa doğru gittiğini gördüm. Kendi kendimi aldatmak ve başımı yine gaflete gömmek için İstanbul’da, insanlardan gördüğüm haddimden çok fazla makam ve mevki zevklerine baktım, hiçbir faydası olmadı. Bütün o alâka, iltifat ve teselliler yaklaştığım kabir kapısına kadar gelebilir, orada sönerdi. Ve şöhret düşkünlerinin bir gaye-i hayali olan şan ve şerefın süslü perdesi altında çirkin bir riya, soğuk bir kendini beğenmişlik, geçici bir sersemlik gördüğümünden anladım ki, beni şimdiye kadar aldatan bu şeyler, bana hiçbir teselli veremez, onlarda nur yoktur.

Tamamen uyanmak için Kur’an’ın semavî dersini işitmek üzere yine Bayezid Camii’ndeki hafızları dinlemeye başladım. O zaman o semavî dersten *وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا... الخ* gibi kutsî fermanlarla müjdeler işittim.

¹ “Her canlı her an ölümü tatmaktadır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/185).

² İman edenlerin müjdelendiği ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/25; Tevbe

Kur'an'dan aldığım feyz ile dışarıda teselli aramak yerine, dehşet, korku ve ümitsizlik gördüğüm noktalar içinde teselli, ümit ve nur aradım. Cenâb-ı Hakk'a yüz binlerce şükür olsun ki, tam da derdin içinde dermanı, karanlığın içinde nuru, dehşetin içinde teselliyi buldum.

İlk önce, herkesi korkutan, en korkunç şey zannedilen ölümün yüzüne baktım. Kur'an nuru ile gördüm ki, ölümün peçesi her ne kadar karanlık, siyah ve çirkin ise de asıl yüzü mümin için nuranîdir, güzeldir. Pek çok risalede bu hakikati açık bir şekilde ispatlamıştık. Sekizinci Söz ve Yirminci Mektup gibi birçok risalede izah ettiğimiz üzere; *ölüm yokluk ve ayrılık değil, ebedî hayatın girişi ve başlangıcıdır, hayat vazifesinin külfetinden bir paydos, bir terhistir, bir mekân değiştirmedir. Berzah âlemine göçmüş dostlar kafilesine kavuşmaktır.* İşte bu gibi hakikatlerle ölümün gerçek, güzel yüzünü gördüm; ona korkarak değil, hatta bir mânâda arzuyla baktım. Tarikat ehlinin her an ölümü düşünmesinin sırlarından birini anladım.

Sonra geçip gitmesiyle herkesi ağlatan, kendine meftun ve âşık eden, benimki de günah ve gafletle geçmiş olan gençliğe baktım; o güzel, süslü elbisesi içinde çok çirkin, sarhoş, sersem bir yüz gördüm. Eğer mahiyetini bilmeseydim beni birkaç sene sarhoş edip güldürmesine karşılık, dünyada yüz sene de kalsam ağlatacaktı. Zira öylelerinden biri ağlayarak demiş ki:

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ¹

Yani: “Keşke gençliğim bir gün dönseydi, ihtiyarlığın başıma ne kadar hazin işler açtığını ona şikâyet edip anlatacaktım.”

Evet, bu zât gibi gençliğin içyüzünü bilmeyen ihtiyarlar, gençliklerini düşünüp keder ve hasretle ağlıyorlar. Halbuki gençlik, eğer kalb ehli, kendini her an Allah'ın huzurunda hisseden, aklı başında ve kalbi selim müminlerde bulunsa, ibadete, hayırlara ve ahirete ait ticarete sarf edilse, çok kuvvetli bir kazanç vesilesi, güzel ve şirin bir hayır vasıtasıdır. Gençlik, dinî vazifesini bilip suiistimal etmeyenler için Cenâb-ı Hakk'ın kıymetli, zevk veren bir nimetidir. Eğer gençlikte istikamet, iffet ve takva beraber bulunmazsa çok tehlikelidir; taşkınlıklarıyla

sûresi, 9/112; Yûnus sûresi, 10/2, 87; Ahzâb sûresi, 33/47; Saf sûresi, 61/13.

¹ el-Übşeyhî, *el-Mustatraf* 2/71; el-Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn* 1/429.

insanın ebedî saadetine ve ahiret hayatına zarar verir, belki dünya hayatını da berbat eder. İnsan gençliğin bir-iki senelik zevkine bedel ihtiyarlıkta pek çok sene gam ve keder çeker.

Madem gençlik çoğu insana zarar veriyor, biz ihtiyarlar onun tehlikelerinden ve zararlarından kurtulduğumuz için Allah'a şükretmeliyiz. *Her şey gibi, elbette gençliğin de lezzetleri gidecek. Eğer ibadete ve hayra sarf edilmişse o gençliğin meyveleri bâki kalıp ebedî hayatta insanın sonsuz bir gençlik kazanmasına vesile olur.*

Sonra çoğu insanın âşık ve tutkun olduğu dünyaya baktım. Kur'an nuru ile gördüm ki, birbiri içinde "üç küllî dünya" var:

Birincisi: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine bakar, onların aynasıdır.

İkincisi: Ahirete bakar, onun tarlasıdır.¹

Üçüncüsü: Sadece dünyayı gaye edinen insanlara bakar, gafillerin oyun yeridir.

Bu dünyada herkesin hususi, koca bir dünyası var. Âdeta insanlar sayısınca dünyalar birbiri içine girmiştir. Fakat herkesin hususi dünyasının direği, kendi hayatıdır. Ne vakit bedeni zarar görse insanın dünyası başına yıkılır, kıyameti kopar. Gafiller, kendi dünyalarının böyle çabuk sona ereceğini bilmediklerinden, onu umumi dünya gibi sürekli zannedip ona taparlar. Benim de başkalarının dünyası gibi çabuk yıkılan, bozulan hususi bir dünyam var. Onun bu kısacık ömrüme ne faydası var, diye düşündüm. Kur'an nuru ile gördüm ki:

Hem benim için hem de herkes için bu dünya geçici bir ticaret yeri, her gün dolup boşalan bir misafirhane ve gelip geçenlerin alışveriş yapması için yol üstünde kurulmuş bir pazardır. Nakkaş-ı Ezeli'nin yenilenen, hikmetli bir yazboz defteridir. Her bahar O'nun yaldızlı bir mektubu, her yaz manzum birer kasidesi, isimlerinin cilvesini tazeleyen, gösteren aynaları, ahiretin fidanlığı, rahmetinin bir çiçek bahçesi ve bekâ âleminde gösterilecek levhaları hazırlamaya mahsus geçici bir tezgâhı mahiyetindedir. Dünyayı bu surette yaratan Hâlık-ı Zülcelâl'e yüz binlerce şükrettim. Ve anladım ki, kendisine, dünyanın ahirete ve Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine bakan güzel içyüzüne karşı bir sevgi

¹ "Dünya ahiretin tarlasıdır." mânâsındaki hadis için bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsîdül-Hasene* s. 497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-Merfûa* s. 205.

verilmişken, insan o sevgiyi kötüye kullanarak dünyanın fâni, çirkin, zararlı, gafletli yüzüne karşı sarf ettiğinden, حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ¹ hadis-i şerifinin sırrını göstermiştir.

İşte, ey ihtiyarlar! Ben Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla, ihtiyarlığımın ikazıyla ve imanın gözümü açmasıyla bu hakikati gördüm ve birçok risalede kesin delillerle ispat ettim. Kendim için hakiki bir teselli, kuvvetli bir ümit, parlak bir ışık buldum ve ihtiyarlığıma memnun oldum, gençliğin gitmesinden sevinç duydum. Siz de ağlamayınız, şükrediniz. Madem iman var ve hakikat böyledir, gafiller ve dalâlet yolundakiler ağlasın.

DOKUZUNCU ÜMİT

Birinci Dünya Savaşı'nda, Rusya'nın kuzeydoğusundaki çok uzak olan Kosturma vilâyetinde esaret altında bulunuyordum. Orada meşhur Volga Nehri'nin kenarında Tatarların küçük bir camisi vardı. Arkadaşlarım olan esir subayların içinde sıkılıyordum. Yalnız kalmak istedim, fakat dışarıda izinsiz gezemiyordum. Tatar mahallesi, beni kefaletle Volga Nehri'nin kenarındaki o küçük camiye aldı.

Camide yalnız yatıyordum. Bahar da yakındı... O kuzey kıtasının çok uzun gecelerinde saatlerce uyanık kalıyordum. O karanlık gecelerde ve gurbette, Volga Nehri'nin hazin şırıltıları, yağmurun dokunaklı şırıltıları ve rüzgârın ayrılığı hatırlatarak esmesi, beni derin gaflet uykusundan bir süreliğine uyandırdı. Gerçi henüz kendimi ihtiyar bilmiyordum, fakat Dünya Savaşı'nı gören ihtiyardır. Âdeta الْوَلَدَانُ² sırrına mazhar öyle günlerdi ki, çocukları ihtiyarlatması yönüyle, kırk yaşındayken kendimi seksen yaşında gibi bir halde buldum. Karanlık, uzun bir gece, hüznü gurbette hayata ve vatana dair bir ümitsizlik hissettim. Aczime, yalnızlığıma baktım, ümidim kesildi. İşte o haldeyken Kur'an-ı Hakîm'den yardım geldi; dilim حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ³ dedi, kalbim de ağlayarak şu mısraları söyledi:

¹ "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." Bkz. el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 7/338; el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhib* 3/178; es-Suyûtî, *et-Tedribü'r-Râvî* s. 287; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/496.

² "Dehşetinden çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o gün..." (Müzzemmil sûresi, 73/17).

³ "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

عَرِيبٌ بِيَكْسَمٍ ضَعِيفٌ نَأْتُوَانِمُ الْأَمَانُ كُوَيْمُ
عَفُو جُوَيْمُ مَدَدُ خَوَاهِمُ زِدْرَكَاهَتْ إِلَهِي¹

Ruhum ise vatanımdaki eski dostları düşünüp o gurbette vefatımı hayal ederek, Niyazî-i Mısırî gibi,

*Dünya gamından geçip, yokluğa kanat açıp,
Şevk ile her dem uçup, çağırırım dost, dost!*²

diyor, dostları arıyordu.

Her neyse... O hüzünlü, dokunaklı, ayrılığı hatırlatan uzun gurbet gecesinde, Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında zayıflığım ve acım o kadar büyük bir şefaathçi ve vesile oldu ki, şimdi de hayretteyim. Çünkü birkaç gün sonra, yaya olarak ancak bir senede gidilebilecek mesafeyi aşarak, tek başıma, Rusça bilmediğim halde, hiç umulmadık bir şekilde firar ettim. Zayıflığım ve acım sayesinde gelen Allah'ın inayetiyle harika bir surette kurtuldum. Ta Varşova'ya gidip Avusturya'ya uğrayarak, oradan İstanbul'a kadar ulaştım. Bu şekilde kolayca kurtulmak pek harika olmuştu. Rusça bilen en cesur ve en kurnaz insanların başaramadıkları o uzun, firarî seyahati çok kolay bir şekilde tamamladım.

Fakat Volga Nehri'nin kenarındaki o camide, o uzun gecede hissettiklerim bana şu kararı verdirmişti: "Ömrümün kalanını mağaralarda geçireceğim. İnsanların arasına, toplum hayatına karışmak artık yeter. Madem sonunda kabre yalnız gideceğim, yalnızlığa alışmak için şimdiden yalnızlığı seçeceğim."

Fakat maalesef İstanbul'daki ciddi ve çok sayıdaki dostlarım, İstanbul'un şaşaalı dünya hayatı, bilhassa bana haddimden fazla atfedilen şan ve şeref gibi neticesiz şeyler o kararımı geçici olarak unutturdu. Âdeti o gurbet gecesini, hayatımın gözünde nurlu bir siyahlıktı. Ve İstanbul'un beyaz, şaşaalı gündüzü, o hayat gözümün nursuz beyazıydı ki, ileriye göremedi, beni yine uykuya daldırdı. Ancak iki sene sonra Gavs-ı Geylânî, *Fütûhü'l-Gayb* kitabıyla tekrar gözümü açtı.

¹ Garibim, kimsesizim, zayıfım, güçsüzüm, imdat derim. Dergâhından affını, yardımını dilerim, ey Allahım!

² Niyazi Mısırî, *Dîvan* (157. şiir).

İşte ey ihtiyarlar! Biliniz ki, ihtiyarlıktaki zayıflık ve acz, Allah'ın rahmetini ve inayetini çekmeye vesiledir. Ben kendi şahsımda bunu birçok hadiseyle gördüğüm gibi, yeryüzündeki rahmetin cilvesi de gayet açık bir şekilde bu hakikati gösteriyor. Çünkü hayvanların en acizleri ve en zayıfları, yavrulardır. Halbuki rahmetin en şirin, en güzel cilvelerine yine onlar mazhar olur. Bir yavrunun, ağacın başındaki yuvasında aczi, annesini itaatkâr bir asker gibi, rahmetin cilvesiyle istihdam eder. Annesi etrafı gezer, ona rızkını getirir; ne vakit o yavru kanatları kuvvetlenip aczini unutsa, ona “Rızkını git sen ara.” der, artık onu dinlemez.

İşte bu rahmet sırrı yavrular hakkında gerçekleştiği gibi zayıflık ve acizlik noktasında yavrular hükmünde olan ihtiyarlar için de geçerlidir. Bende kesin kanaat uyandıracak derecede tecrübeler var. Nasıl çocukların rızıkları aczlerinden dolayı rahmet tarafından harika bir şekilde memeler musluğundan gönderiliyor ve akıtılıyorsa; aynen öyle de, masum imanlı ihtiyarların rızıkları bereket olarak gönderiliyor. Bir evin bereket direğinin ve evi belâlardan koruyanın, içindeki beli bükülmüş masum ihtiyarlar olduğu hakikatini¹ HAŞİYE hadis-i şerifin bir parçası,

لَوْلَا الشُّيُوخُ الرَّكَّعَ لَضَبَّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ صَبًّا²

yani, “Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı, belâlar üzerinize sel gibi dökülürdü.” fermanı ispat ediyor.

İşte madem ihtiyarlıktaki zayıflık ve acz, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini bu derece çekmeye vesiledir, madem Kur'an-ı Hakîm

إِنَّمَا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَهِمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَانِي صَغِيرًا³

¹ HAŞİYE Hadisin tamamı: وَلَوْلَا الْبُهَائِمُ الرَّكَّعُ وَالصَّبِيَّانُ الرَّكَّعُ إلّا âhir... –ev kemâ kâl.

² Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 11/287; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 22/309.

³ “(Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin.) Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, ‘öf!’ bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Şefkatle, tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: Ya Rabbi, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak sen de onlara merhamet buyur!” (İsrâ sûresi, 17/23-25).

ayetiyle beş yönden gayet mucizevî bir şekilde, evlatları, ihtiyar ane babaya karşı hürmete ve şefkate davet ediyor ve madem İslam, ihtiyarlara hürmeti, merhameti emrediyor.¹ Hem madem insanın yaradılışı, ihtiyarlara karşı bu hürmet ve merhameti gerektiriyor. Elbette biz ihtiyarlar, gençlik iştahıyla tadılan geçici, maddî zevkler yerine manevî, daimî, mühim bir ilahî inayet ve hemcinslere acıma hissiyle bir rahmet ve hürmet görüyoruz, o rahmet ve hürmetten doğan ruhani zevkleri alıyoruz. O halde ihtiyarlığımızı yüz gençliğe değişmemeliyiz. Evet, sizi temin ederim ki, bana şimdi Eski Said'in gençliğinin on senesini verseler, Yeni Said'in ihtiyarlığının bir senesine değişmem. Ben ihtiyarlığımdan razıyım, siz de razı olmalısınız.

ONUNCU ÜMİT

Esaretten döndükten sonra İstanbul'da bir-iki sene yine gaflet bana üstün geldi. Siyaset havası, nazarımı nefsimden, gereksiz şeylere çevirip dağıtmışken, bir gün İstanbul'un Eyüp Sultan kabristanının dereye bakan yüksek bir yerinde oturuyordum. İstanbul ufkuna baktım. Birden, hususi dünyam vefat ediyor, bazı yönlerden ruhum çekiliyor gibi bir hal-yal gördüm. "Acaba bana bu hayali gösteren, mezar taşlarındaki yazılar mıdır?" diyerek bakışımı çevirdim. Uzağa değil, o kabristana baktım ve kalbime şöyle ihtar edildi:

"Etrafındaki bu kabristanın içinde yüz İstanbul var. Çünkü İstanbul buraya yüz defa boşalmış. Bütün İstanbul halkını mezarlığa boşaltan Hâkim ve Kadîr Zât'ın hükmünden kurtulup bunun dışında kalamazsın, sen de gideceksin."

Kabristandan çıkıp bu dehşetli hayalle, çok defa yaptığım gibi, Eyüp Sultan Camii'nin mahfelindeki küçük bir odaya girdim. Düşündüm ki, ben üç yönden misafirim; bu odacıkta misafir olduğum gibi, İstanbul'da da, dünyada da misafirim. Misafir, yolunu düşünmeli. Nasıl ki bu odadan çıkacağım, bir gün İstanbul'dan da, bir başka gün dünyadan da çıkıp gideceğim.

¹ "İhtiyarlara hürmet ve saygı, küçüklere de sevgi ve merhamet göstermeyen bizden değildir." mealindeki hadis-i şerif için bkz. Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/185, 207, 222; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/131, 4/197; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/191; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 6/101.

İşte bu haldeyken kalbime ve başıma gayet rikkatli, ayrılığı hatırlatan, acı bir hüznün ve gam çöktü. Çünkü yalnız bir-iki dostu kaybetmiyordum; İstanbul'da sevdiğim binlerce dostumdan ayrılacağım gibi, çok sevdiğim bu şehirden de ayrılacaktım. Dünyadaki yüz binlerce dostumdan ayrılacağım gibi, çok sevdiğim ve bağlı olduğum şu güzel dünyadan da ayrılacağım, diye düşünürken yine kabristanın o yüksek yerine çıktım. Ara sıra ibret için sinemaya gittiğimden, sinema geçmişin gölgelerini şimdiki zamana getirip ölmüşleri ayakta gezer şekilde gösterdiği gibi, İstanbul'daki insanları o dakikada ben de aynen ayakta gezen cenazeler olarak gördüm. Hayalime dedim ki: "Madem bu kabristanda olanlardan bir kısmı sinema perdesinde ayakta gezer gibi görülüyor, ileride bu kabristana gireceği kesin olanları da şimdiden girmiş gibi gör, onlar cenazelerdir, ayakta geziyorlar."

Birden Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla ve Gavs-ı Âzam Şeyh-i Geylânî Hazretlerinin yol göstermesiyle o hüznü vaziyet, sevinçli ve neşeli bir hale dönüştü. Şöyle ki:

O vaziyet karşısında Kur'an'dan gelen nur şunu hatırlattı: "Senin kuzeydoğuda, Kosturma'daki gurbetinde bir iki esir subay dostun vardı. Bu dostlarının her halükârda İstanbul'a gideceklerini biliyordun. Biri sana, 'İstanbul'a mı gideceksin yoksa burada mı kalacaksın?' diye sorsaydı, elbette zerre kadar aklın varsa, ferah ve sevinçle İstanbul'a gelmeyi kabul ederdin. Çünkü bin bir dostundan dokuz yüz doksan dokuzu İstanbul'daydı. Orada bir-iki tane dostun kalmıştı, onlar da gelecekti. Senin için İstanbul'a gelmek, hüznü, elemli bir ayrılık değildi. Hem geldin de memnun olmadın mı? O düşman memleketin pek karanlık, uzun gecelerinden ve soğuk, fırtınalı kışlarından kurtuldun. Şu güzel, dünya cenneti gibi İstanbul'a kavuştun. Aynen öyle de, *küçük-lüğünden bu yaşına kadar sevdiklerinden yüzde doksan dokuzu sana dehşet veren kabristana göçmüşler. Bu dünyada kalan bir iki dostun var, onlar da oraya gidecek. Ölüm ayrılık değil, o dostlara kavuşmaktır. Onlar, yani o bâki ruhlar, eskimiş yuvalarını toprak altında bırakıp bir kısmı yıldızlarda, bir kısmı berzah âleminin tabakalarında geziyorlar.*"

Evet, Kur'an ve iman bu hakikati o kadar açık bir şekilde ispat etmiştir ki, insan bütün bütün kalbsiz, ruhsuz değilse veya dalâlet kalbini

boğmamışsa buna gözüyle görüyor gibi inanması gerekir. Çünkü şu dünyayı sayısız lütuf ve ihsanıyla böyle süsleyip cömertliğiyle, merhametiyle rubûbiyetini gösteren, tohumlar gibi en önemsiz, basit şeyleri bile muhafaza eden Kerîm ve Rahîm bir Yaratıcı, sanatla yarattıkları içinde en mükemmel, tecellilerinin en kuşatıcı aynası, en kıymetli ve en çok sevdiği varlık olan insanı, elbette ve açıkça, dışarıdan göründüğü gibi merhametsiz, neticesiz bir şekilde yok etmez, mahvetmez, ziyan etmez. Bir çiftçinin toprağa serptiği tohumlar gibi, Hâlık-ı Rahîm o sevgili mahlûkunu başka bir hayatta sümbül vermesi için, bir rahmet kapısı hükmündeki toprağın altına geçici olarak atar.¹ HAŞİYE

İşte Kur'an'ın bu ihtarından sonra o kabristan, bana İstanbul'dan daha dost, daha sevimli göründü. İnziva ve yalnızlık, bana sohbetten ve insanlarla görüşmekten daha hoş gelmeye başladı. Ben de Boğaz tarafında, Sarıyer'de kendime bir halvethane buldum. Gavs-ı Âzam (*kaddesallâhu sirruh*) *Fütûhü'l-Gayb*'ı ile bana bir üstad, tabip ve yol gösterici olduğu gibi, İmam Rabbânî de (*kaddesallâhu sirruh*) *Mektûbât*'ıyla bir dost, şefkatli bir hoca hükmüne geçti. O vakit ihtiyarlığa girdiğime, medeniyetin zevklerinden çekildiğime ve toplum hayatından sıyrıldığımı çok memnun oldum, Allah'a şükrettim.

İşte, ey benim gibi ihtiyarlık çağına giren ve onun ihtarıyla ölümü çokça aklına getiren zâtlar! Kur'an'ın verdiği iman dersinin nuruyla ihtiyarlığı, ölümü ve hastalığı güzel görmeli, belki bir yönden sevmeliyiz. *Madem bizde iman gibi sonsuz derecede kıymetli bir nimet var; o halde ihtiyarlık da, hastalık da, ölüm de hoştur. Hoş olmayan bir şey varsa o da günahdır, haram zevklere dalmaktır, bid'atlardır, dalâlettir.*

ON BİRİNCİ ÜMİT

Esaretten geldikten sonra İstanbul'da, Çamlıca Tepesi'ndeki bir köşkte merhum yeğenim Abdurrahman'la beraber oturuyorduk. Hayatımın bu dönemi, dünya yaşayışı bakımından bizim gibiler için çok mesut sayılabilirdi. Çünkü esaretten kurtulmuştum, Dâru'l-Hikmet'te ilmî mesleğime uygun en yüksek makamda ilim neşretmeme imkân vardı. Bana atfedilen haysiyet ve şeref, haddimden çok fazlaydı.

¹ HAŞİYE Bu hakikat başka risalelerde, bilhassa Onuncu ve Yirmi Dokuzuncu Söz'lerde iki kere iki dört eder derecesinde kesinlikle ispat edilmiştir.

Mevkice İstanbul'un en güzel yeri Çamlıca'da oturuyordum. Her şeyim mükemmeldi. Gayet zeki, fedakâr, hem bir talebe, hem hizmetkâr, hem kâtip, hem manevî evladım olan merhum yeğenim Abdurrahman benimle beraberdi. Dünyada kendimi herkesten daha mutlu bilirken aynaya baktım; saçımda, sakalımda beyaz kılları gördüm.

Birden esarete, Kosturma'daki camide yaşadığım ruhî uyanış yine belirdi. Bunun neticesi olarak, kalben bağlılık duyduğum ve dünyada mutluluğun kaynağı zannettiğim halleri, sebepleri gözden geçirmeye başladım. Hangisini tetkik ettimse baktım ki, çürük, alâkaya değmiyor, aldatıyor. O sıralarda en sadakatli sandığım bir arkadaşım, umulmadık bir sadakatsizlik ve akla gelmeyecek bir vefasızlık gördüm. Dünya hayatına karşı bir ürküntü hissettim. Kalbime şöyle dedim: "Acaba ben tamamen aldanmış mıyım? Görüyorum ki, aslında acınacak halimize pek çok insan gıpta ile bakıyor. Bütün bu insanlar divane mi olmuş, yoksa şimdi ben mi divane oluyorum da dünyaya çok bağlı bu insanları divane görüyorum?"

Her neyse... İhtiyarlığın yol açtığı şiddetli uyanış sayesinde ilk önce, alâka duyduğum fânî şeylerin geçici olduğunu gördüm. Kendime de baktım, son derece acz içindeydim. O vakit, bekâ isteyen ve ebediyet kuruntusuyla fânilere bağlanan ruhum bütün kuvvetiyle dedi ki: "Madem cismen fâniyim, bu fânilerden bana ne hayır gelebilir? Madem acizim, bu acizlerden ne bekleyebilirim? Derdime çare bulacak bir Bâki-î Sermedî, bir Kadîr-i Ezelî lâzım." Ve aramaya başladım.

O zaman, her şeyden önce, eskiden beri tahsil ettiğim ilme müracaat ile bir teselli, bir ümit bulmaya çalıştım. Maalesef o vakte kadar İslamî ilimlerle beraber felsefî ilimleri de zihnime doldurup çok yanlış bir şekilde ilerleme madeni ve nurlanma vesilesi zannetmiştim. Halbuki o felsefî meseleler ruhumu çok kirletmiş, manevî ilerleyişime engel olmuştu.

Birden Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti ve keremiyle Kur'an-ı Hakîm'deki mukaddes hikmet imdada yetişti. Pek çok risalede beyan edildiği gibi, o felsefî meselelerin kirlerini yıkadı, temizledi.

Mesela, felsefî ilimlerden gelen karanlıklar, ruhumu kâinata boğduruyordu. Hangi yöne bakıp nur aradıysam o meselelerde nur

bulamadım, nefes alamadım. Ne zaman ki Kur'an-ı Hakîm'den gelen ve ¹ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ cümlesiyle ders verilen tevhid, gayet parlak bir nur olarak bütün o karanlığı dağıttı, ancak o zaman rahatça nefes aldım. Fakat nefis ve şeytan, dalâlet yolundakilerden ve felsefecilerden aldıkları derse dayanarak aklıma ve kalbime hücum etti. Bu hücumlarda nefisle yapılan münakaşalar –Allah'a hamdolsun– kalbin zaferiyle neticelendi. Bunlar birçok risalede kısmen yazılmıştır. Yazılanlarla yetinip burada yalnızca kalbin binlerce zaferinden birini göstermek için binlerce delilden sadece birini beyan edeceğim. Ta ki, gençliğinde Batı felsefesi veya medeni ilimler adı altında kısmen dalâlet meseleleriyle, kısmen faydasız, boş şeylerle ruhunu kirletmiş, kalbini hasta etmiş, nefsini şımartmış ihtiyarların ruhunda temizlik yapsın, onlar da tevhid hususunda şeytanın ve nefsin şerrinden kurtulsunlar:

Felsefî ilimlerin vekili olarak nefsim dedi ki:

“Bu kâinatta eşyanın, tabiatıyla varlıklara müdahalesi var. Her şey bir sebebe bağlıdır. Meyveyi ağaçtan, hububatı topraktan istemeli. En basit, en küçük bir şeyi bile Allah'tan istemek ve Allah'a yalvarmak ne demektir?”

O vakit Kur'an nuru ile tevhid sırrı, şu surette ortaya çıktı; kalbim, felsefenin meselelerinde boğulmuş nefsim dedi ki:

En basit ve en küçük şey de, en büyük şey gibi doğrudan doğruya bütün bu kâinatın Yaratıcısının kudretinden gelir ve hazinesinden çıkar. Başka şekilde olamaz. Sebepler bir perdedir. Çünkü en kıymetsiz, en küçük zannettiğimiz varlıklar bazen sanat ve yaratılış bakımından en büyük varlıktan daha harika olur. Sinek tavuktan sanatça ileri geçmese bile geri de kalmaz. Öyleyse büyük-küçük ayrılmayacak; ya hepsi maddî sebeplere bölüştürülecek ya da hepsi birden tek bir Zât'a verilecek. Birinci şık akıl dışı olduğu gibi, ikinci şık vaciptir, zorunludur. Çünkü madem bir tek Zât'a, yani bir Kadîr-i Ezelî'ye verilse bütün varlıkların intizam ve hikmetleriyle O'nun, varlığı kesinlikle hakikat olarak gerçekleşen ilmi her şeyi kuşatıyor ve madem ilminde her şeyin miktarı belirleniyor. Hem madem açıkça görüldüğü gibi, her vakit hiçten, sonsuz kolaylıkla, hadsiz derecede sanatlı varlıklar vücuda

¹ “Allah, o hak Mâbud'dur ki, kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

geliyor. Ve madem ilmi her şeyi kuşatan o Kadîr Zât, kibrit çakar gibi “kûn feyekûn”¹ emriyle herhangi bir şeyi yaratabiliyor. Sayısız kuvvetli delille pek çok risalede gösterdiğimiz, bilhassa Yirminci Mektup'ta ve Yirmi Üçüncü Lem'a'nın sonunda ispat ettiğimiz gibi, o Zât'ın sınırsız bir kudreti var. Elbette, açıkça görülen harikulâde kolaylık, o ilmin kuşatıcılığından ve kudretin büyüklüğünden ileri geliyor.

Mesela, nasıl ki gözle görülmeyen kimyevî bir mürekkeple yazılmış bir kitaba, o yazıyı göstermeye yarayan bir ecza sürülse o koca kitap, varlığını birden her göze gösterir, kendini okutur. Aynen öyle de, Kadîr-i Ezelî'nin kuşatıcı ilminde, her şeyin hususi sureti belli bir miktarla belirleniyor. O Kadîr-i Mutlak “kûn feyekûn” emriyle, sonsuz kudreti ve tesirli iradesiyle o yazıya sürülen ecza gibi, kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o ilmî mahiyete kolayca sürer, o şeye haricî varlık verir, onu göze gösterir ve hikmet nakışlarını okutur.

Eğer bütün eşya birden o Kadîr-i Ezelî'ye, ilmi her şeyi kuşatan o Zât'a verilmezse; o vakit sinek gibi en küçük bir varlığın vücudunun ihtiyaçlarını, dünyadaki çeşitli maddelerden hususi bir ölçüyle toplamak gerekir. Bununla beraber, o küçük sineğin vücudunda çalışan zerrelere, onun yaratılış sırrını ve kusursuz sanatını bütün incelikleriyle bildiğini kabul etmek lâzımdır. Çünkü tabii ve maddî sebepler, açıkça ve bütün akıl sahiplerinin ittifakıyla, bir şeyi yoktan var edemez. Öyleyse, herhalde onlar yaratsa, o maddeleri toplayacaktır. Madem toplayacak, hangi canlı olursa olsun, içinde çoğu unsur ve türden örnekler vardır. Bir canlı, âdeta kâinatın özü, çekirdeği hükmündedir. Elbette, şu halde bir çekirdeği bütün bir ağaçtan, bir canlıyı bütün yeryüzünden ince elekle eleyip en hassas ölçüyle toplamak gerekir. Ve madem tabii sebepler cahildir, cansızdır; onların bir plan, bir fihris, bir model, bir program takdir edecek, manevî kalıba gelen zerrelere dağılmasın, intizamı bozulmasın diye ona göre eritip dökecek ilimleri yoktur. Halbuki her şeyin şekli, yapısı sayısız tarzda olabildiği için had ve hesaba gelmez şekiller, miktarlar içinde, bir tek şekil ve miktarda, sel gibi akan unsurların zerrelere dağılmadan, düzenle, miktarsız, kalıpsız, birbiri üstünde kitle halinde durdurmanın ve canlılara muntazam birer vücut vermenin; imkândan, ihtimalden,

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olurur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

akıldan ne kadar uzak olduğu görülüyor. Elbette kalbinde körlük olmayan bunu görür.

Evet, bu hakikate dayanarak, إِنَّ الدِّينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا¹ yüce ayetinin sırrıyla² HAŞİYE bütün maddî sebepler bir araya gelse, hatta onların iradeleri de olsa, bir tek sineğin vücudunu ve o vücudun gereklerini belli bir ölçüyle toplayamazlar. Toplasalar bile o vücudun belirlenmiş miktarında durduramazlar. Durdursalar da daima tazelenmekte olan ve o vücuda girip çalışan zerrelere düzenli bir şekilde çalıştıramazlar. Öyleyse, açıkça, sebepler eşyaya sahip çıkamaz. Demek ki, onların Hakiki Sahibi başkadır.

Evet, onların öyle bir Hakiki Sahibi var ki, مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفَّيْسُ³ ayetinin sırrıyla yeryüzündeki bütün canlıları bir sineğe hayat verir gibi, bir baharı bir tek çiçek gibi kolayca yaratır. Çünkü toplama-ya muhtaç değildir. “Kün feyekûn” emrinin⁴ sahibi olduğundan, her baharda sayısız varlığın temel maddelerinden başka, onların hadsiz sıfat, hal ve şekillerini yoktan var ettiğinden, ilminde her şeyin planı, modeli, fihrisi ve programı belirlendiğinden, bütün zerrelere O’nun ilim ve kudretinin dairesinde hareket ettiğinden kibrit çakar gibi her şeyi son derece kolaylıkla yaratır ve hiçbir şey hareketini zerre kadar şaşırmaz. Gezegenler gibi, zerrelere de itaatkâr ve düzenli bir ordusu hükmündedir. Madem o ezeli kudrete dayanarak hareket ediyor ve o ezeli ilmin kanunlarıyla çalışıyorlar; işte o eserler, o kudrete göre vücuda gelir. Yoksa küçük, önemsiz mahiyetlerine bakmakla küçülmezler. O kudrete bağlanmanın verdiği kuvvetle bir sinek, bir Nemrud’u gebertir.⁵ Karınca, Firavun’un sarayını harap eder. Zerre kadar küçük bir çam tohumu, dağ gibi koca çam ağacının yükünü omzunda taşır. Bu hakikati birçok risalede ispatladığımız gibi, nasıl ki bir asker, vazifesi dolayısıyla padişaha bağlı bulunduğundan, bir şahı esir etmek gibi kendi kuvvetinin yüz bin kat üstünde işleri yapabilir. Aynen öyle

¹ Hac sûresi, 22/73.

² HAŞİYE Yani Allah’tan başka bütün çağırdığınız ve ibadet ettiğiniz şeyler toplansa, bir sineği yaratamazlar.

³ “Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (ahirette) hepinizi diriltmek de, (O’nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokman sûresi, 31/28).

⁴ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

⁵ İbni Kesir, *el-Bidâye* 1/140-141.

de, her şey, o ezeli kudrete bağlanmakla tabii sebeplerin yüz bin defa üstünde sanat mucizelerine mazhar olabilir.

Kısacası: Her şeyin hem son derece sanatlı bir şekilde, hem kolayca yaratılması gösteriyor ki, hepsi kuşatıcı ilim sahibi olan bir Kadîr-i Ezeli'nin eseridir. Yoksa yüz bin muhal içinde, değil vücuda gelmek, belki imkân dairesinden çıkıp imkânsızlık dairesine, mümkün suretinden çıkıp imkânsız mahiyetine girerlerdi ve hiçbir şey vücuda gelmezdi, varlıkları akıl dışı olurdu.

İşte bu gayet ince, kuvvetli, derin ve açık delille geçici bir süre şeytana talebelik eden ve dalâlet ehliyle felsefecilerin bir vekili olan nefsim sustu. Allah'a hamdolsun, tam imana geldi ve dedi ki:

Evet, bana öyle bir Hâlık ve Rab lâzım ki, kalbimdeki en küçük hisleri ve en gizli duamı bilsin; ruhumun en gizli ihtiyaçlarını yerine getirdiği gibi, bana ebedî saadeti vermek için bu koca dünyayı kaldırıp¹ yerine ahiret âlemini kuracak, sineği yarattığı gibi gökleri de var edecek, güneşi göğün yüzüne bir göz suretinde çaktığı gibi bir zerreyi de göz bebeğime yerleştirecek bir kudrete sahip olsun. Yoksa sineği yaratamayan, kalbimdeki hislere de müdahale edemez, ruhumun yakarışını işitemez. Gökleri yaratamayan, bana ebedî saadet veremez. Öyleyse benim Rabbim O'dur ki, hem kalbimdeki hisleri iyileştirir, hem de hava boşluğunu bir saatte bulutlarla doldurup boşalttığı gibi dünyayı ahirete çevirir, cenneti var edip bana kapısını açar ve "Haydi, gir!" der.

İşte ey nefsim gibi bedbahtlık neticesinde ömrünün bir kısmını ecnebilerin nursuz felsefi ilimlerine harcayan ihtiyar kardeşlerim! Kur'an'ın sürekli tekrarlanan ² لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ kutsî fermanında ne kadar kuvvetli, hakikatli ve hiçbir şekilde sarsılmaz, zedelenmez, değişmez mukaddes bir iman esası bulunduğunu anlayınız. O, bütün manevî karanlığı dağıtır ve yaraları tedavi eder!

Bu uzun maceranın, ihtiyarlığımın ümit kapıları içinde yer alması âdeta irademle olmadı. Yazmak istemiyordum, belki okuyanları

¹ Dünyanın kaldırılıp yerine ahiret yurdunun kurulacağını bildiren ayet-i kerime için bkz. İbrahim sûresi, 14/48.

² "Allah, o hak Mâbud'dur ki, Kendisinden başka ilah yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

usandırır diye çekiniyordum. Fakat bana yazdırıldı diyebilirim. Her neyse, sadede dönüyorum.

Saçımdaki, sakalımdaki beyaz kılları gördükten ve vefalı bir arkadaşın sadakatsizliğinden sonra İstanbul'un o şaşaalı, görünüşte tatlı, süslü dünya hayatının zevklerinden bana bir nefret geldi. Nefis, tutkun olduğu zevklerin yerine manevî zevkler aradı. Gafillerin nazarında soğuk, ağır ve nahoş görünen ihtiyarlıkta bir teselli, bir nur bulmak istedi. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve yüz binlerce şükür olsun, bütün o hakikatsiz, tatsız, neticesiz dünya zevklerinin yerine hakiki, daimî ve tatlı iman zevkini لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ 'da ve tevhid nurunda bulduğum gibi, gaflet ehline soğuk, ağır ve çirkin görünen ihtiyarlığı, o tevhid nuru ile çok hafif, sıcak ve aydınlık gördüm.

Ey ihtiyar kardeşler ve ihtiyar hanımlar! Madem sizlerde iman ve imanı ışıklandıran, inkişaf ettiren namaz ve niyaz var; ihtiyarlığınıza ebedî bir gençlik nazarıyla bakabilirsiniz. Çünkü onunla sonsuz bir gençliği kazanabilirsiniz. Gerçekten soğuk, sıkıntılı, çirkin, karanlık ve elemli olan ise dalâlet yolundakilerin ihtiyarlıklarıdır, hatta belki de onların gençlikleridir. Onlar ağlamalı, onlar “Esefler olsun, çok yazık!” demeli. Ey muhterem, mümin ihtiyarlar! Sizler, ¹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ deyip sevinçle şükretmelisiniz.

ON İKİNCİ ÜMİT

Bir zaman Isparta vilâyetinin Barla nahiyesine bağlı bir köyde, sürgün adı altında işkenceli bir esarete, yalnız ve kimsesiz, insanlarla görüşmekten ve haberleşmekten men edilmiş, hem hastalık hem ihtiyarlık hem de gurbet içinde gayet perişan bir haldeyken, Cenâb-ı Hak kusursuz merhametiyle Kur'an-ı Hakîm'in nüktelerine ve sırlarına dair, benim için teselli kaynağı olan bir nur ihsan etmişti. O nurla acı, elemli, hazin vaziyetimi unutmaya çalışıyordum.

Vatanımı, dostlarımı, yakınlarımı unutabiliyordum, fakat ne yazık ki bir kişiyi unutamıyordum. O, hem yeğenim, hem manevî evladım, hem en fedakâr talebem, hem de en cesur arkadaşlarımdan

¹ “Bize uygun gördüğü her halimizden ötürü hamdolsun Rabbimize.” Bkz. Tirmizî, *deavât* 128; Ebû Dâvûd, *edeb* 97, 98; İbni Mâce, *edeb* 55, *duâ* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/117.

olan merhum Abdurrahman'dı. Altı-yedi sene önce benden ayrılmıştı. Ne o yerimi biliyordu ki yardıma koşsun, bana teselli versin; ne de ben onun vaziyetini biliyordum ki onunla haberleşeyim, dertleşeyim. Halbuki şu ihtiyarlığımda bana öyle fedakâr, sadık biri lâzımdı.

Sonra birden, biri bana bir mektup verdi. Mektubu açtım, tam Abdurrahman'ın şahsiyetini gösteren bir tarzda olduğunu gördüm. O mektubun bir kısmı Yirmi Yedinci Mektup'un fıkraları içinde, üç açık kerameti bildiren bir surette yer almıştır. O mektup beni çok ağlatmıştı, hâlâ da ağlatıyor. Merhum Abdurrahman mektupta pek ciddi ve samimi bir şekilde, dünyanın zevklerinden nefret ettiğini, en büyük maksadının bana yetişip küçüklüğünde benim ona baktığım gibi, ihtiyarlığımda bana hizmet ve dünyada hakiki vazifem olan Kur'an'ın sırlarını yaymakta kuvvetli kalemiyle yardım etmek olduğunu söylüyordu. Hatta şöyle yazıyordu: "Bana yirmi otuz risale gönder, her birinden yirmi otuz nüsha yazıp yazdıracağım."

O mektup bana dünyaya karşı kuvvetli bir ümit verdi. Dehâ derecesinde zekâya sahip ve hakiki evladın çok üstünde bir sadakat ve bağlılıkla bana hizmet edecek böyle cesur bir talebe buldum diye o işkenceli esareti, kimsesizliği, gurbeti, ihtiyarlığı unuttum.

Mektubu yazmadan önce ahirete imana dair bastırdığım Onuncu Söz'ün bir nüshası Abdurrahman'ın eline geçmişti. Bu risale ona âdeta bir derman olmuş, altı-yedi sene boyunca açılan bütün manevî yaralarını tedavi etmişti. Gayet kuvvetli ve parlak bir iman ile ecelini bekliyor gibi bana o mektubu yazmış. Bir-iki ay sonra Abdurrahman'la yine dünya hayatını mutlu bir şekilde geçirme beklentisindeyken, maalesef birden onun vefat haberini aldım. Bu haber beni o derece sarstı ki, beş senedir hâlâ tesiri altındayım. Öyle ki, onun vefatı bana o vakit bulunduğum işkenceli esaretten, yalnızlıktan, gurbetten, ihtiyarlıktan ve hastalığımdan on derece fazla bir ayrılık elemi, rikkat ve hüznün verdi. Merhume validemin vefatıyla hususi dünyamın yarısı öldü diyordum. Abdurrahman'ın vefatıyla da kalan yarı dünyam vefat etti gibi gördüm. Dünyayla alâkam tamamen kesildi. Çünkü o burada kalsaydı hem ahirete ait vazifemin kuvvetli bir dayanağı ve benden sonra yerime geçecek

tam bir hayrülhalef, hem bu dünyada en fedakâr teselli kaynağım, arkadaşım, hem de en zeki talebem, muhatabım ve *Risale-i Nur* eczalarının emin bir sahibi ve koruyucusu olabilirdi.

Evet, beşerî yönüyle böyle bir kayıp benim gibi insanlar için çok yakıcıdır, acı verir. Gerçi görünüşte tahammül etmeye çalışıyordum, fakat ruhumda şiddetli bir fırtına vardı. Eğer ara sıra Kur'an'ın nurundan gelen teselli onu dindirmeseydi, benim için dayanmak mümkün olamayacaktı. O zaman Barla'nın derelerine, dağlarına yalnız başıma gidip geziyordum. Issız yerlerde hüznle oturup, eskiden Abdurrahman gibi sadık talebelerimle geçirdiğim mutlu hayat levhaları sinema gibi hayalimden geçtikçe, ihtiyarlığın ve gurbetin tesiriyle çabuk üzülmek dayanıklılığımı kırıyordu. Birden, ¹كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ mukaddes ayetinin sırrı açığa çıktı. Bana ²يَا بَاقِي.. يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي dedirtti ve hakiki teselli verdi.

Evet, ben ıssız bir dereye, o hazin halde şu kutsî ayetin sırrıyla, *Sünnetin Mertebeleri Risalesi'*nde³ işaret edildiği gibi, kendimi üç büyük cenazenin başında gördüm:

Birincisinde kendimi elli beş yaşıma kadar, ölmüş ve ömrüme gömülmüş elli beş Said'in kabri üstünde bir mezar taşı olarak hayal ettim.

İkinci cenazede kendimi Hazreti Âdem (*aleyhisselam*) zamanından beri, hemcinslerimin vefat edip mâzi kabrine defnedildiği o büyük cenazenin başında mezar taşı hükmündeki bu asrın yüzünde gezen, karınca gibi küçük bir canlı suretinde gördüm.

Üçüncü cenazede ise bu ayetin sırrıyla, insanlar gibi her sene yeryüzünde seyyar bir dünyanın vefatıyla büyük dünyanın da vefat edeceği, hayalimde canlandı.

İşte Abdurrahman'ın vefatının hüznünden gelen şu dehşetli mânâyı tamamen aydınlatan, bana hakiki teselli ve sönmez bir nur veren bu ayet-i kerime, işarî mânâsıyla imdadıma yetişti:

¹ "O'nun vechi (Zâtı), hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (Kasas sûresi, 28/88).

² Ey Kendinden başka her şeyin fâni olduğu tek Bâki!

³ On Birinci Lem'a.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ¹

Evet, bu ayet şunu bildirdi: Madem Cenâb-ı Hak var, O her şeye bedeldir. Madem Bâki'dir, elbette O kâfidir. İnayetinin bir tek cilvesi bütün dünyanın yerini tutar. Ve nurunun bir tecellisi, zikredilen üç büyük cenazeye manevî hayat verir; onların cenazeler olmadığını, belki vazifelerini bitirip başka âlemlere gittiklerini gösterir. Üçüncü Lem'a'da bu sırrın izahı geçtiğinden onunla yetinerek burada yalnız derim ki: ² كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ² ayetinin mealini bildiren, iki defa ³ يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِيَ.. ya bakiyi.. ya baki cümlesi beni, o gayet elemli ve hüzünlü vaziyetten kurtardı.

Birinci defa يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِيَ dediğimde, dünyanın ve dünyadaki Abdurrahman gibi alâka duyduğum sayısız dostumun geçip gitmesinden, onlarla bağlarımın kopmasından açılan sayısız manevî yara içinde âdetâ cerrahî bir tedavi başladı.

İkinci يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِيَ cümlesi; bütün o manevî yaralara hem merhem hem derman oldu. Yani, “Sen Bâki’sin; giden gitsin, Sen yetersin. Madem Sen Bâki’sin, yok olup giden her şeye karşılık rahmetinin bir cilvesi kâfidir. Madem Sen varsın, Senin varlığına iman ile bağlılığını bilen ve İslamiyet sırrıyla o bağa göre hareket eden insan için her şey var. Fânîlik, ölüm ve yokluk bir perde, bir tazelenmedir; ayrı ayrı menzillerde bir gezinti hükmündedir.” diye düşününce, o yakıcı, ayrılığı hatırlatan, hüzünlü, elemli, karanlık, dehşetli ruh halî; tamamen sevinçli, neşeli, lezzetli, nurlu, sevimli bir hale dönüştü. Dilim ve kalbim, belki hal lisanıyla vücudumun bütün zerreleri “Elhamdülillah!” dedi.

İşte o rahmet cilvesinin binlerce yönünden biri şudur:

¹ “(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O’ndan başka ilah yoktur. Ben O’na dayandım, O’na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş’ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetenedir).” (Tevbe sûresi, 9/129).

² “O’nun vechi (Zâtı), hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O’nundur ve hepiniz O’nun huzuruna götürüleceksiniz.” (Kasas sûresi, 28/88).

³ Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâki!

Hüzün menzirim olan o dereden ve hüzün veren o halden Barla'ya döndüm. Baktım ki, bana ilmi-hâlê dair, abdest ve namaz hakkında birkaç meseleyi sormak için Kuleönlü Mustafa adında bir genç gelmiş. O zaman misafir kabul etmediğim halde, onun ruhundaki ihlâsı ve ileride *Risale-i Nur*'a yapacağı kıymetli hizmeti,¹ HAŞİYE ruhum âdetâ hiss-i kable'l-vukû² ile okudu. Onu geri çevirmedim, kabul ettim.³ HAŞİYE Sonra anlaşıldı ki, *Risale-i Nur* hizmetinde, benden sonra hayrülhalef olarak hakiki bir varislik vazifesini tam yapacak Abdurrahman yerine Cenâb-ı Hak, Mustafa'yı bir misal suretinde göndermiş, "Senden bir Abdurrahman aldım, karşılığında o dinî vazifede sana bu gördüğün Mustafa gibi otuz Abdurrahman'ı hem talebe hem yeğen hem manevî evlat hem kardeş hem fedakâr birer arkadaş olarak vereceğim." demiş.

Evet, –Allah'a hamdolsun– bana otuz Abdurrahman verdi. O vakit şöyle dedim: Ey ağlayan kalbim! Madem bu misali gördün ve o, manevî yaralarının en mühimini tedavi etti; seni üzen diğer bütün yaraları da iyileştireceğine inanmalısın.

İşte, ey benim gibi, ihtiyarlığında çok sevdiği evladını veya akrabasını kaybeden, ihtiyarlığın ağır yüküyle beraber ayrılıktan gelen ağır gamları da çeken ihtiyar kardeşler ve hanımlar! Benim halim

¹ HAŞİYE İşte o Mustafa'nın küçük kardeşi olan Küçük Ali kendi güzel, sıhhatli kalemiyle yedi yüzden fazla Nur risalesini yazmakla, tamamen, bilfiil bir Abdurrahman olduğu gibi, birçok Abdurrahman'ı da yetiştirdi.

² Hiss-i kable'l-vukû: Önsezi.

³ HAŞİYE Elhak, o yalnız kabule değil, belki istikbale lâayık^{HAŞİYECİK} olduğunu gösterdi.

^{HAŞİYECİK} *Risale-i Nur*'un birinci talebesi Mustafa'nın istikbale liyâkatine dair Üstadımın hükmünü tasdik eden bir hadise: Kurban arifesinden bir gün evvel Üstadım gezmeye gidecekti. At getirmek üzere beni gönderdiği zaman Üstadıma dedim ki: "Sen aşağı inme, ben kapıyı arkadan örtüp odunluktan çıkacağım." Üstadım: "Hayır." dedi, "Sen kapıdan çık!" ve aşağı indi. Ben kapıdan çıktıktan sonra kapıyı arkasından sürgüledi. Ben gittim, kendisi de yukarı çıktı. Sonra yatmış. Bir müddet sonra Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la beraber gelmiş. Üstadım hiç kimseyi kabul etmiyordu ve etmeyecekti. Bilhassa o vakit iki kişiyi beraber hiç yanına almaz, geri çevirirdi. Halbuki bu makamda bahsedilen kardeşimiz Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la gelince, kapı güya hal diliyle ona demiş ki: "Üstadın seni kabul etmeyecek fakat ben sana açılacağım." ve arkasından sürgülenmiş kapı kendi kendine Mustafa'ya açılmış. Demek, Üstadımın onun hakkında "Mustafa istikbale lâayıktır." şeklindeki sözü onu karşıladığı gibi, kapı da buna şahit olmuştur.

Hüsrev

Evet, Hüsrev'in yazdığı doğrudur, tasdik ediyorum. Kapı mübarek Mustafa'yı benim yerime hem karşıladı hem de kabul etti.

Said Nursi

sizinkinden çok daha şiddetliyen, madem böyle bir ayet-i kerime yarımı tedavi etti, bana şifa verdi; *elbette siz de anladınız ki, Kur'an-ı Hakîm'in mukaddes eczanesinde bütün dertlerinize şifa olacak ilaçlar vardır. Eğer imanla ona müracaat edip ibadetle o ilaçları kullanırsanız, ihtiyarlığın ve gamların o ağır yükü çok hafifleyecektir.*

Bu bahsin uzun yazılmasının sırrı, merhum Abdurrahman'a çok rahmet duası ettirme düşüncesidir, sizi usandırmasın. Hem belki çok elem verecek, nefretle ürkütecek en acıklı ve en dehşetli yarımı si-ze gayet nahoş, kederli bir şekilde anlatmaktan maksadım, Kur'an-ı Hakîm'in kutsî dermanının ne kadar harikulâde bir ilaç ve parlak bir nur olduğunu göstermektir.

ON ÜÇÜNCÜ ÜMİT¹ HAŞİYE

Bu kısımda hayat hikâyemin mühim bir sahnesinden bahsedeceğimden, herhalde bir derece uzun olacak. Usanmamanızı ve gücenmemenizi rica ediyorum.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Rus esaretinden kurtulduktan sonra dine hizmet düşüncesi beni iki-üç sene İstanbul'da, Dârü'l-Hikmet'te tuttu. Sonra Kur'an-ı Hakîm'in irşadıyla, Gavs-ı Âzam'ın himmetiyle ve ihtiyarlığın uyandırmasıyla İstanbul'daki medenî hayattan bir usanç ve gösterişli toplum hayatından bir nefret duydum. "Daüssıla" tabir edilen vatana hasret hissi beni vatanıma götürdü. Madem öleceğim, vatanımda öleyim, diyerek Van'a gittim.

Her şeyden önce Van'da Horhor denilen medrese mi ziyaret ettim. Gördüm ki, Van'daki diğer binalar gibi Rus işgalinde Ermeniler onu da yakmış. Van'ın meşhur kalesi, dağ gibi yekpare taştan ibarettir; medresem onun tam altında, ona bitişikti. Benim terk ettiğim yedi-sekiz sene önceki o medresede hakikaten dost, kardeş, samimi talebelerimin hayalleri gözümün önüne geldi. O fedakâr arkadaşlarımın bir kısmı hakiki şehit, bir kısmı da o musibet dolayısıyla manevî şehit olarak vefat etmişlerdi.

Ağlamaktan kendimi alamadım ve ta kalenin, medresenin üstündeki iki minare yüksekliğinde, medreseye bakan tepesine çıktım,

¹ HAŞİYE Hoş bir tevafuktur ki, bu On Üçüncü Ümit'te bahsedilen medrese hadisesi on üç sene evvel oldu.

otururdum. Hayalen yedi sekiz sene öncesine gittim. Hayal gücüm kuvvetli olduğu için beni o zamanda epey gezdirdi. Etrafta beni o hayalden ve o zamandan geri çevirecek kimse de yoktu, yalnızdım. Gözümü açtıkça yedi sekiz sene içinde bir asır geçmiş kadar değişim olduğunu görüyordum.

Baktım ki, medresemin etrafındaki şehir içi kale dibi mevkii baştan aşağı yakılmış, yıkılmış. Onu, önceki görüşümden şimdiye kadar âdeta iki yüz sene geçmiş gibi hüznü gözlerle seyrettim. O evlerdeki insanların çoğu ile dosttum. Büyük kısmı, Allah rahmet eylesin, hicrette vefat etmiş, gurbette perişan olmuşlardı. Ermeni mahallesinin dışında, Van'daki bütün Müslümanların evlerinin tahrip edildiğini gördüm. Kalbim en derinden sızladı. Bu, o kadar rikkatime dokundu ki, binlerce gözüm olsa beraber ağlayacaktı. Vatanıma dönünce gurbetten kurtuldum zannediyordum. Ne yazık ki, gurbetin en dehşetlisiyle vatanımda karşılaştım. On İkinci Ümit'te bahsi geçen Abdurrahman gibi, ruhen çok alâkadar olduğum yüzlerce talebemi, dostumu kabirde gördüm ve onların yerlerini yıkılmış buldum.

Bir zâtın eskiden beri hatırımda olan bir sözü vardı, mânâsını tam bilemiyordum. Bu hazin manzara karşısında onun tam mânâsını anladım. O söz şudur: *لَوْلَا مُفَارَقَةُ الْأَحْبَابِ مَا وَجَدْتُ لَهَا الْمَنَابِإَ إِلَى أَرْوَاحِنَا سُبُلًا*¹ Yani, "Eğer dostlardan ayrılık olmasaydı, ölüm ruhlarımıza yol bulamazdı ki gelip alsın."

Demek, insanı en çok öldüren, dostlardan ayrılıktır. Evet, hiçbir şey beni o vaziyet kadar yakmamış, ağlatmamıştır. Eğer Kur'an'dan, imandan yardım gelmeseydi o gam, keder, hüznü ruhumu uçuracak gibi bir tesir yapardı.

Eskiden beri şairler şiirlerinde, dostlarıyla görüştükleri yerlerin zamanla harap olmasına ağlamışlar. Bunun, ayrılık acısını en çok hissettiren örneğini ben gözümle gördüm. İki yüz sene sonra çok sevdiği dostlarının ikamet ettikleri yere uğrayan bir adamın hüznüyle hem ruhum hem kalbim gözüme yardım edip ağladılar. Karşımda harabeye dönmüş yerlerin mâmur, şenlikli olduğu, neşe ve sevinç verdiği zaman, çok tatlı bir devirde, yirmi seneye yakın, ders vererek kıymetli

¹ el-Hamevî, *Hızanetü'l-Edeb* 1/136, 196; el-Kazvîni, *el-İzâh* 1/374. (Bu beyit, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbi'ye aittir.)

talebelerimle geçirdiğim, hayatımın o şirin sayfaları birer birer, sine-
ma perdesindeymiş gibi canlanıp göründü, sonra ölüp gitti; bu şekilde
epey vakit devam etti.

O zaman, sadece dünyayı gaye edinenlerin haline çok hayret
ettim: “Nasıl kendilerini aldatıyorlar?” diye düşündüm. Çünkü o
vaziyet, dünyanın tamamen fâni olduğunu ve insanların da içinde
misafir olarak bulunduğunu açıkça gösterdi. Hakikat ehlinin sürekli,
“Dünya gaddardır, aldaticıdır, fenadır, aldanmayınız!” demelerinin
ne kadar doğru olduğunu gözümle gördüm. Hem insan nasıl bede-
niyle, eviyle alâkalıysa, kasabasına, memleketine, hatta dünyaya da
öyle alâka duyduğunu kendim de tecrübe ettim. Çünkü ben vücu-
dum itibarı ile ihtiyarlık rikkatinden iki gözümle ağlarken, medrese-
min yalnız ihtiyarlığından değil, yıkılıp gitmesinden dolayı on gözle
ağlamak istiyordum. O şirin vatanımın yarı ölümü sebebiyle yüzlerce
gözle ağlamaya ihtiyacım vardı.

Rivayet edilen bir hadiste buyruluyor ki, her sabah bir melek, لَدُوْا
لِلْمَوْتِ وَإِنْشَاءُ لِلْخَرَابِ¹ yani, “Ölmek için dünyaya gelir, harap olması için
binalar yaparsınız.” der. İşte bu hakikati kulağımla değil, gözümle işi-
tiyordum.

O halim beni o zaman nasıl ağlattıysa, on senedir hayalim o
manzaraya uğradıkça yine ağlatıyor. Evet, binlerce sene yaşamış
o ihtiyar kalenin başındaki menziller harap olmuş, onun altındaki
şehir sekiz senede sekiz yüz sene kadar ihtiyarlamış ve kale altındaki
gayet canlı ve dostlar meclisi olan medresem yıkılmış. Osmanlı Dev-
leti'ndeki bütün medreselerin vefatını gösteren cenazesinin manevî
büyüklüğüne işaret suretinde koca Van Kalesi'nin yekpare taşı ona
bir mezar taşı olmuş. O medresede sekiz sene önce beraber bulun-
duğumuz merhum talebelerim, âdeta kabirlerinde benimle birlikte
ağlıyorlardı. Hatta o kasabanın harabe duvarlarını, dağılmış taşları-
nı da ağlıyor gibi gördüm.

O zaman anladım ki, vatanımdaki bu gurbete dayanamayacağım.
Ya ben de kabre, onların yanına gitmeliyim ya da dağda bir mağa-
raya çekilip ecelimi orada beklemeliyim, diye düşündüm. Dedim ki:

¹ Abdullah İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd* 1/88; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 7/396; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 4/51.

Madem dünyada böyle tahammülü aşan, sabrı tüketen, karşı koyulmaz, yakıcı ayrılıklar var. Elbette ölüm, hayata tercih edilir. Bu ağır hayat yükü çekilir dertlerden değildir.

O vakit altı yönüme göz gezdirdim ve hep karanlık gördüm. O elemin şiddetinden gelen gaflet, bana dünyayı korkunç, boş, ıssız, başıma yıkılacak gibi gösterdi. Ruhum ise düşman vaziyetini alan sayısız belâ karşısında bir dayanak noktası, ebede kadar uzanan sonsuz arzularını tatmin edecek bir yardım eli ararken, o sayısız ayrılıklardan, tahriplerden ve ölümlerden gelen hüznü ve gama karşı teselli beklerken, birden Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

ayetinin hakikati tecelli etti. Ayrılığı hatırlatan o dokunaklı, dehşetli, hüznü hayalden beni kurtardı, gözümü açtı.

Baktım ki, meyveli ağaçların başındaki meyveler tebessüm eder gibi bana bakıyor; bize de dikkat et, yalnız harabeye bakıp durma, diyorlar. Bu ayet-i kerimenin hakikati şunu hatırlatıyordu:

“Van ovasının sayfasında, misafir olan insanların eliyle yazılan ve şehir suretini alan insan eseri bir mektubun, Rus işgali denilen dehşetli bir sel belâsına düşüp silinmesi seni neden bu kadar üzüyor? Her şeyin asıl Mâlik'i, Sahibi ve Rabbi olan Nakkaş-ı Ezeli'ye bak; şu Van sayfasında birer mektup suretindeki eserleri, tam bir şaşaa ile eskiden gördüğün şekilde yine yazılmaya devam ediyor. O yerler boş, harap, ıssız kalmış diye ağlaman, Mâlik-i Hakiki'den gafil olmandan, insanları misafir gibi görmeyip mâlik zannetme yanlışından ileri geliyor.”

İşte o yanlıştan ve yakıcı vaziyetten bir hakikat kapısı açıldı. Ve nefis o hakikati tam kabul etmeye hazırlandı. Evet, nasıl ki demir yumuşasın, güzel ve faydalı bir şekil alsın diye ateşe sokulur. Aynen öyle de, o hüznü veren hal ve dehşetli vaziyet ateş oldu, nefsimi yumuşattı.

¹ “Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tenzih ve tesbih eder. O Aziz ve Hakîmdir: Üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Göklerin ve yerin hakimiyeti O'nundur. Hayatı veren ve alıp öldüren O'dur. O her şeye kadirdir.” (Hadid sûresi, 57/1-2).

Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan, zikredilen ayetin ve iman hakikatlerinin feyzini nefsim tam gösterdi, kabul ettirdi.

Evet, –Allah'a hamdolsun– şu ayetin hakikati, ruha ve kalbe iman feyziyle (Yirminci Mektup gibi risalelerde açıkça ispat ettiğimiz gibi) herkesin iman kuvveti ölçüsünde ortaya çıkan öyle bir dayanak noktası oldu ki, o vaziyetin dehşetinden yüz derece daha korkunç, zararlı musibetlere karşı koyabilirdi. Ve bana şunu hatırlattı: Her şey, senin Yaraticın olan şu memleketin Hakiki Mâlik'inin emrine boyun eğەر, her şeyin dizgini O'nun elindedir, O'na bağlanman yeter.¹

Hâlık'ıma dayanıp O'nu tanıdıktan sonra, düşman gibi görünen her şey düşmanlığı terk etti; beni ağlatan hüznölü haller, neşelendirmeye başladı. Birçok risalede kesin delillerle ispat ettiğimiz gibi, o sınırsız arzulara karşı ahirete imandan gelen nur öyle imdada koştı ki, değil sadece küçücük, geçici, ömrü kısa, dünyevî dostlara karşı arzu ve bağlarım; sonsuzlar sonsuzu olan bâki âlemde, ebedî saadette sınırsız, uzun arzularım dahi yetebilecek bir kuvvet verdi. Çünkü geçici bir misafirhanesi olan şu yeryüzünde, misafirlerini bir-iki saat sevindirmek için bahar sofrasında had ve hesaba gelmez sanatlı, şirin nimetlerini, rahmetinin bir cilvesiyle her baharda ihsan buyurup bir kahvaltı gibi o misafirlere ikram eden, sonra ebedî meskenlerinde sekiz daimî cenneti² sonsuz bir zamanda, sayısız, türlü nimetleriyle doldurup kullarına hazırlayan Rahman ve Rahîm bir Zât'ın rahmetine iman ile dayanıp bağlılığını bilen, elbette öyle bir kuvvet, bir istinat noktası bulur ki; en aşığı derecesi bile sınırsız, ebedî emellere kavuşmaya yeter.

Yine o ayetin hakikatiyle, imandan gelen nur öyle parlak bir şekilde tecelli etti ki, karanlık olan o altı yönü gündüz gibi aydınlattı. Medresemin ve bu şehirdeki talebe ve dostlarımin arkasından ağladığım halimi nurlandırıp, “Dostlarının gittiğı âlem karanlık değil, onlar yalnızca yerlerini değiştirdiler, yine görüşeceksiniz” diye ihtar etti. Ağlamamı tamamen kesti ve dünyada onların yerine geçecek, onlara benzeyen talebe ve dostlar bulacağımı haber verdi.

¹ Göklerin ve yerin hükümranlığının ve buralardaki hazinelerin Allah'a ait olduğunu bildiren birçok ayetten bazıları için bkz. Bakara sûresi, 2/107; Âl-i İmran sûresi, 3/189; Mâide sûresi, 5/17; Câsiye sûresi, 45/27; Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12.

² Cennetin sekiz kapısıyla ilgili bkz. Buhârî, *bed'ü'l-halk* 9; Müslim, *imân* 46; Ebû Dâvûd, *tahâre* 65; Tirmizî, *tahâre* 41.

Evet, –Allah’a hamdolsun– hem yıkılan Van medresesini Isparta medresesiyle canlandırıp oradaki dostlara da daha çok, daha kıymetli talebe ve dostlarla mânen hayat verdi; hem de dünyanın boş, kimsesiz olmadığını, dünyayı harap bir memleket suretinde yanlış tasavvur ettiğimi gösterdi. Mâlik-i Hakikî, hikmetinin gereğince, insanların eseri olan levhayı değiştiriyor, mektubunu tazeliyor. Bir ağacın meyvelerini kopardıkça yerine başka meyvelerin gelmesi gibi, bu ayrılık da insanlık için bir yenilenmedir. İman noktasında, dostsuzluktan gelen, elem veren bir hüznün değil; belki başka, güzel bir âlemde görüşmek üzere ayrılmanın sebep olduğu, lezzet ve hüznün veren bir tazelenmedir.

Yine iman o dehşetli vaziyette, kâinattaki varlıkların karanlık görünen yüzünü aydınlattı. Ben de o zaman bu hale şükretmek istedim, şu Arapça fıkra hatırıma geldi, o hakikati tam tasvir etti.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمَصُورِ مَا يُتَوَهَّمُ أَجَانِبَ أَعْدَاءِ أَمْوَاتًا مُوَحِّسِينَ
أَيَّامًا بَاكِينَ، أَوْدَاءَ إِخْوَانًا أَحْيَاءَ مُنِيسِينَ مُرَخِّصِينَ مُسْرُورِينَ ذَاكِرِينَ مُسَبِّحِينَ

dedim. Mânâsı şudur: “O şiddetli halin tesirinden gelen gafletle, kâinattaki varlıkların bir kısmı düşman ve yabancı,¹ HAŞİYE bir kısmı müthiş cenazeler, bir kısmı da kimsesizlikten ağlayan yetimler şeklinde göründü. Gafil nefsime kuruntu ile gösterilen bu korkunç manzaranın hakikatini, iman nuruyla aynelyakîn gördüm: Yabancı ve düşman görünen o varlıklar aslında birer dost ve kardeştir. O müthiş cenazeler ise kısmen canlı ve dost, kısmen vazifeden terhis edilenlerdir. Ve o ağlayan yetimlerin feryatlarının, zikir ve tesbih nağmeleri olduğunu iman nuru ile anladığımdan, bu sayısız nimetin kaynağı olan imanı bana veren Yüce Hâlık’a sonsuz hamd ediyorum. Bu dünyada, dünya kadar büyük hususi dünyamdaki bütün varlıkları, Cenâb-ı Hakk’a hamd ve O’nu tesbihte tasavvur etmek niyetiyle kullanmak hakkım olduğu için o varlıkların her birinin ayrı ayrı ve hepsinin birden hal dilleriyle الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ² deriz.”

İşte gaflet içindeki o müthiş halde hiçe inen hayatın zevkleri, tamamen çekilip kuruyan emeller ve çok dar bir daire içinde sıkışıp kalan,

¹ HAŞİYE Deprem, fırtına, tufan, veba ve ateş gibi.

² Lütfeettiği iman nurundan dolayı hamdolsun Allah’a.

belki mahvolan şahsıma ait nimetler, lezzetler birden –başka risalelerde açıkça ispat ettiğimiz gibi– iman nuru ile kalbin etrafındaki o dar daireyi öyle genişletti ki, kâinatı içine aldı. O Horhor bahçesindeki kurumuş ve lezzeti kaçmış nimetler yerine, şu dünya yurdunu ve ahireti birer nimet sofrası ve rahmet tablası hükmüne geçirdi. Göz, kulak, kalb gibi insanın on değil, belki yüz uzvunun her birini, gayet uzun birer el şeklinde, her müminin derecesi ölçüsünde Rahman'ın o iki sofrasına uzanıp her taraftan nimetleri toplayacak şekilde gösterdiğinden, hem bu yüce hakikati ifade etmek, hem de o sayısız nimete şükretmek için o zaman şöyle demiştim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمَصْوَِرِ لِلدَّارَيْنِ مَمْلُوءَتَيْنِ مِنَ النِّعْمَةِ وَالرَّحْمَةِ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ حَقٌّ أَنْ يَسْتَفِيدَ بِحَوَاسِهِ الْكَثِيرَةِ الْمُنْكَشِفَةِ بِإِذْنِ خَالِقِهِ

Yani: “Dünya ve ahireti nimetleriyle ve rahmetiyle dolduran, hakiki müminlerin iman nuru ve İslamiyet’le açığa çıkıp gelişmiş bütün hisleri vasıtasıyla o iki büyük sofradan istifadesini sağlayan ve bunun yolunu gösteren iman nimetinin karşılığında, onu veren Hâlık’ıma elimden gelse vücudumun bütün zerreleriyle dünya ve ahiret dolusu hamd ve şükrederim.”

Madem iman bu âlemde şu büyük tesiri yapıyor; elbette bekâ yurdunda da öyle meyveleri ve bereketi olacaktır ki, dünyadaki akılla kavranamaz ve tarif edilemez.

İşte, ey benim gibi, pek çok dostundan ayrılmanın acısını çeken ihtiyarlar! Sizin en ihtiyarınız, görünüşte her ne kadar benden yaşlıysa da ben mânen ihtiyarlığımın onlardan daha fazla olduğunu tahmin ediyorum. Fıtratımda hemcinslerime acıma hissi çok olduğundan, kendi elemimden başka, binlerce kardeşimin elemelerini de o şefkat sırrıyla çektiğimden, yüzlerce sene yaşamış gibi ihtiyarım. Ve siz her ne kadar ayrılık belâsını çekmişseniz de o belâyı benim kadar maruz kalmamışsınızdır. Çünkü oğlum yok ki, yalnız onu düşüneyim. Bende ki fıtrî olan bu fazla acıma hissi ve şefkat sırrı ile binlerce Müslüman evladın, hatta masum hayvanların acı çekmeleri karşısında dahi bir rikkat, bir elem hissediyordum. Kendime ait bir evim yok ki, düşüncem yalnız ondan ibaret olsun; İslam’ın esaslarını koruma gayreti noktasında bu

memleketle ve hatta İslam âleminin kıtasıyla evim gibi alâkadarım. O iki büyük evdeki dindaşlarımın elemleleriyle kederleniyor, ayrılıklarıyla mahzun oluyorum!..

İşte, ihtiyarlığımdan ve ayrılık belâlarından gelen bütün bu üzüntüleme karşı iman nuru tam yetti; bana kırılmaz bir ümit, sönmez bir nur, bitmez bir teselli verdi. Elbette ihtiyarlıktan kaynaklanan karanlık, gaflet, keder ve elemlelere karşı iman sizlere de yeter. Asıl karanlık, nursuz ve tesellsiz ihtiyarlık, en elemli ve müthiş ayrılık; dalâlet ehlinin ve haram zevklerin peşinden gidenlerin ihtiyarlıkları ve ayrılıklarıdır. Ümit, nur ve teselli veren imandan zevk duymak ve onun tesirini hissetmek, ihtiyarlığa lâayık, İslamiyet'e uygun ve kulluğa yakışır şuurlu bir tavır takınmakla mümkün olur; gençlere benzemeye çalışmakla ve başını onların sarhoş-ça gafletlerine gömüp ihtiyarlığını unutmakla değil.

خَيْرُ شَبَابِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِكُهُولِكُمْ وَشَرُّ كُهُولِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِشَبَابِكُمْ¹ —ev kemâ kâl—hadisini düşününüz. Meali şudur: “Gençlerinizin en iyisi, temkinde ve haram zevklerden çekilmekte ihtiyarlara benzeyendir. İhtiyarlarınızın en fenası ise haram zevklerde ve başını gaflete sokmakta gençlere benzeyendir.”

Ey ihtiyar kardeşlerim ve ihtiyar hanımlar! Hadis-i şerifte buyruluyor ki: “Altmış-yetmiş yaşlarındaki ihtiyar bir mümin, Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına elini kaldırıp dua ederken, Allah'ın rahmeti onun elini boş döndürmekten hicap eder.”² Madem O'nun rahmeti size böyle hürmet gösteriyor; siz de bu hürmete kulluğunuzla karşılık veriniz.

ON DÖRDÜNCÜ ÜMİT

Dördüncü Şuâ olan Âyet-i Nuriye-i Hasbiye'nin³ baş kısmının özeti:

Bir zaman ehl-i dünya beni her şeyden tecrit ettiğinden, birbiri içinde beş çeşit gurbete düşmüştüm. Sıkıntıdan gelen bir gafletle, *Risale-i Nur*'un teselli ve medet veren nurlarına değil, doğrudan

¹ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 22/83; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6/94; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 13/467.

² Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/270, *Müsnedü's-Şâmiyyîn* 2/268; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/284. Ayrıca, genel manada Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına kalkan hiçbir eli boş çevirmedigine dair bkz. el-Bezzâr, *el-Müsned* 6/479; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 3/391; İbni Hibbân, *es-Sahih* 3/160.

³ Âl-i İmran sûresinin 173. ayeti: “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!”.

doğruya kalbime baktım ve ruhumu aradım. Gördüm ki, bende gayet kuvvetli bir bekâ aşkı, şiddetli bir var olma isteği, büyük bir hayat arzusu, sınırsız bir acizlik ve fakr hükmediyor. Halbuki müthiş olan fânîlik, o bekâ aşkını söndürüyordu. O haldeyken, yanık bir şairin dediği gibi şöyle dedim:

Dil bekâsı, Hak fenâsı istedi mülk-i tenim

Bir devasız derde düştüm, âh ki Lokman bîhaber.¹

Ümitsizce başımı eğdim. Birden, ² *حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ* ayeti imdadına yetişti, “Beni dikkatle oku!” dedi. Ben de günde beş yüz defa okudum. Okudukça, yalnız ilmelyakîn değil, aynelyakîn bir şekilde bu ayetin çok kıymetli nurları bana dokuz mertebede sırlarını açtı.

Birinci Mertebe

Mahiyetimde, sebepsiz ve bizzat sevilen mutlak kemâl sahibi Zât-ı Zülkemâl ve Zülcelâl’in bir isminin tek bir cilvesinin bir gölgesi bulunduğundan, kendi bekâma değil, o Kâmil-i Mutlak’ın varlığına, kemâline ve bekâsına bakan fıtratımdaki sonsuzluk aşkı, gaflet yüzünden yolunu şaşırmış, gölgeye yapışmış, aynanın bekâsına âşık olmuştu; *حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ* ayeti geldi, perdeyi kaldırdı. Gördüm, hissettim ve bizzat yaşayarak zevk ettim ki; bekâmın lezzeti ve saadeti, aynen ve daha mükemmel bir tarzda Bâki-î Zülkemâl’in bekâsını, benim Rab-bim ve İlahım olduğunu tasdik etmemde, iman ile bunu anlamamdadır. Bunun delilleri, hisleri ölmemiş kimseleri hayrette bırakacak gayet derin ve ince, “hem...hem” şeklinde yazılmış, iman şuurunu bildiren on iki cümleyle Risale-i Hasbiye’de beyan edilmiştir.

İkinci Mertebe

Yaradılışımdaki sınırsız acizlikle beraber, ihtiyarlık, gurbet, kimse-sizlik ve tecrit içindeyken ehl-i dünya, hileleri ve casuslarıyla bana hü-cum ettikleri sırada kalbimden dedim ki: “Elleri bağlı, zayıf ve hasta bir tek insana ordular saldırıyor. Benim için dayanılacak kimse yok

¹ Niyazî-i Mîsrî, *Dîvân* (133. şiir).

² “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

mu?” ve **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ**¹ ayetine müracaat ettim. O ayet bana şu mânâyı bildirdi:

İman bağının vesikasıyla mutlak kudret sahibi öyle bir Sultan'a bağlanırsın ki, O, yeryüzünde her baharda dört yüz bin milletten oluşan bitki ve hayvan ordularının bütün donanımlarını kusursuz bir intizamla verir. Bununla beraber, başta insan olmak üzere, canlıların muazzam ordusunun bütün erzakını, insanların son zamanlarda keşfettikleri, et, şeker ve diğer gıdaların özleri gibi değil, o özlerden yüz derece daha mükemmel bir şekilde, her çeşit gıdayı tohum ve çekirdek denilen Rahmanî özlere koyup onları da pişmelerine ve büyümelerine dair kaderle belirlenmiş tarifelere sararak muhafaza için küçük sandıklara yerleştirir. O küçük sandıkların yaratılması, **كُنْ**² emrinde bulunan **كَافٌ-تُونُ**³ fabrikasında o kadar çabuk, kolay ve bollukla gerçekleşir ki, Kur'an şöyle buyurur: “Hâlık emreder, o şey meydana gelir.” Madem sen, iman bağı tezkeresiyle böyle bir dayanak noktası buldun, o sonsuz kuvvete ve kudrete güvenebilirsin. Ben de ayetten bu dersi alınca öyle bir manevî kuvvet elde ettim ki, değil şimdiki düşmanlarıma, belki dünyaya meydan okuyabilecek bir iman gücü hissederek bütün ruhumla **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedim.

Üçüncü Mertebe

O gurbetlerin, hastalıkların ve mazlumiyetlerin verdiği sıkıntıyla dünyadan alâkamı kesilmiş bulduğum ve iman, ebedî bir âlemde, bâkî bir memlekette daimî bir saadeti kazanabileceğimi telkin ettiği sırada; hasret akıtan “Of! Of!”dan vazgeçip sevinç ifade eder bir şekilde “Oh!” dedim. Fakat bu ebedî saadet gaye-i hayalinin, ruhun hedefinin ve yaratılışın neticesinin gerçekleşmesi; ancak ve ancak mahlûkatın bütün hareket ve duruşlarını, tavır ve davranışlarını, hem kendilerine has sözleriyle hem de fiilleriyle bilen, kaydeden, şu küçücük ve mutlak aciz insanı kendine dost ve muhatap kılan, ona bütün yaratılmışların üstünde bir makam veren bir Kadîr-i Mutlak'ın sınırsız kudretiyle

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

² “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, (o da olurur).” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73).

³ “Kün” kelimesinin harfleri, kâf ve nun.

insana sonsuz inayet ve kıymet vermesiyle mümkün olabilir, diye düşündüm. Sonra bu iki noktada, yani böyle bir kudretin faaliyeti ve görünüşte önemsiz olan insanın hakiki kıymeti hakkında imanın açığa çıkmasını sağlayacak ve kalbi tatmin edecek bir izah aradım. Yine o ayete müracaat ettim. “حَسْبُنَا دَاكِي”ya dikkat et, seninle beraber hal diliyle ve sözle kimler حَسْبُنَا diyor, dinle!” diye emretti.

Birden baktım ki, sayısız kuşlar ve birer kuşçuk olan sinekler, hadsiz hayvanlar, bitkiler ve ağaçlar da benim gibi hal diliyle حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ¹ ayetinin mânâsını söylüyor ve herkesin hatırına getiriyorlar. Hayatları için gereken her şeye kefil olan öyle bir vekilleri var ki, birbirine benzeyen ve temel maddeleri bir olan yumurtaları, birbirinin misli gibi damlaları, birbirinin aynı gibi tohumları, birbirine benzeyen çekirdekleri, kuşların, hayvanların ve bitkilerin yüz bin türünü ve ağaçların yüz bin sınıfını yanlışsız, noksansız, birbirine karıştırmadan, süslü, ölçülü, intizamlı, birbirinden farklı bir şekilde, gözümüzün önünde, bilhassa her baharda kolayca, gayet geniş bir dairede, bolca yaratır. Bunu yapan bir kudretin büyüklüğünün ve haşmetinin yanında, her şeyin beraberce, iç içe, benzer şekilde ve kendi içinde tek bir tarzda yapılması, bize O'nun birliğini ve ehadiyetini gösterir. Ayet, böyle sayısız mucize ortaya koyan bir rubûbiyet fiiline, bir yaratıcılık tasarrufuna müdahalenin ve ortaklığın mümkün olmadığını bildirir, diye anladım. Her mümin gibi benim şahsiyetimi ve insanî mahiyetimi anlamak isteyenler ve benim gibi olmayı arzu edenler, حَسْبُنَا دَاكِي çoğul zamirinde bulunan “ben”in, yani nefsinin tefsirine baksınlar. Önemsiz, küçük ve fakir görünen varlığım –her müminin varlığı gibi– neymiş, hayat neymiş, insanlık neymiş, İslamiyet neymiş, hakikati delilleriyle bilerek elde edilen iman neymiş, Allah'ı bilmek neymiş, sevmek nasıl olmalıymış; anlasın ve derslerini alsınlar!

Dördüncü Mertebe

Bir vakit ihtiyarlık, gurbet, hastalık, mağlûbiyet gibi vücudumu sarıyan arızalar, bir gaflet anıma rastlayınca, şiddetle alâkadar ve tutkun olduğum varlığım ve bütün varlıklar hakkında, “Yokluğa gidiyorlar.” diye elemli bir endişe hissettim. Yine Ayet-i Hasbiye'ye müracaat ettim. Dedi ki: “Mânâma dikkat et ve iman dürbünüyle bak!”

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

Ben de baktım ve iman gözüyle gördüm ki: Bir zerrecik olan varlığım, her müminin varlığı gibi sonsuz bir Varlığın aynası, sınırsız bir inkişaf ile daimî bir varlık kazanmaya vesile ve kendinden daha kıymetli, bâki, çeşitli varlıkları meyve veren bir hikmet kelimesidir. O'na bağlılığım yönüyle bir an yaşamamın, ebediyen var olmak kadar kıymetli olduğunu ilmelyakîn gördüm. Çünkü iman şuuru ile vücudumun Vâcibü'l-Vücut'un eseri, sanatı ve cilvesi olduğunu anlayıp korku veren kuruntulardan, sayısız ayrılıktan ve bunların elemelerinden kurtuldum; Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkatla, bilhassa canlılarla alâkalı fiil ve isimleri sayısınca, kardeşlik bağlarıyla münasebet kurduğum bütün sevdiğim varlıklarla, geçici bir ayrılık içinde daimî bir kavuşmanın var olduğunu bildim. İşte iman ve imandaki bağ ile benim varlığım da her mümin gibi, sayısız varlığın, mahiyetinde ayrılık elemi bulunmayan nurlarını kazanır, kendi gitse de onlar arkada kaldığından kendisi kalmış gibi memnun olur.

Sözün Özü: Ölüm ayrılık değil, bir kavuşma ve mekân değiştirilmedir; bâki bir meyveyi sümbül vermektir.

Beşinci Mertebe

Yine bir zaman hayatım çok ağır şartlar altında sarsıldı, dikkatimi ömrüme ve hayatıma çevirdim. Gördüm ki: Ömrüm koşarak gidiyor, ahirete yaklaşmış; hayatım da baskılar altında sönmeye yüz tutmuş. Halbuki Hayy ismine dair risalede izah edilen, hayatın mühim vazifeleri, büyük meziyetleri ve kıymetli faydaları böyle çabuk sönmeye değil, uzun yaşamaya lâyıktır, diye kederle düşündüm. Yine rehberim olan ¹ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetine müracaat ettim. Dedi ki: "Hayata, sana onu veren Hayy-ı Kayyûm'a göre bak!"

Ben de öyle baktım, gördüm ki: Hayatımın bana bakan yönü bir ise, o Hayy ve Kayyûm Zât'a bakan yönleri yüzdür; bana ait neticesi bir ise Yaratıcıma ait neticeleri bindir. Şu halde Allah'ın rızası dairesinde bir an yaşamak yeter, uzun zaman istemez.

Bu hakikat dört meseleyle beyan ediliyor. Ölü olmayanlar veyahut diri olmak isteyenler, hayatın mahiyetini, hakikatini ve hukukunu o

¹ "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

dört mesele içinde arasın, bulsun ve dirilsinler! **Özeti şudur:** Hayat, Hayy ve Kayyûm Zât'a baktıkça, iman da ona hayat ve ruh oldukça bekâ bulur. Hem bâki meyveler verir hem de öyle yükselir ki, sonsuzluğun tecellisine erer, artık ömrün kısalığına uzunluğuna bakılmaz.

Altıncı Mertebe

Umumi ayrılıklar sırasında dünyanın harap olacağını haber veren ahirzaman hadiseleri içinde hususi ayrılıklarımı hatırlatan ihtiyarlık ve ömrümün sonlarında fevkalâde bir hassasiyetle, yaradılışımdaki güzellik sevdasının ve kemâle tutkunluk hislerinin açığa çıktığı bir zamanda; daima yıkıcı olan fâniliğin, insanı sevdiklerinden sürekli ayıran ölüm ve yokluğun bu güzel dünyayı ve varlıkları dehşetli bir şekilde hırpaladığını, paramparça edip güzelliklerini bozduğunu, fevkalâde bir şuur ve kederle gördüm. Yaradılışımdaki mecazî aşk, bu hal karşısında şiddetle coşup isyan ettiği zaman bir teselli kaynağı bulmak için yine Ayet-i Hasbiye'ye müracaat ettim. Dedi ki: “Beni oku ve mânâma dikkatle bak!” Ben de Nur sûresindeki *اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ*¹ ... الخ ayetinin rasathanesine girip bu Ayet-i Hasbiye'nin en uzak tabakalarına iman dürbünüyle ve en ince sırlarına iman şuuru merceğiyle baktım. Gördüm ki:

Nasıl ki aynalar, camlar, şeffaf şeyler, hatta kabarcıklar; güneş ışığının gizli, çeşit çeşit güzelliklerini ve “elvan-ı seba” denilen yedi renginin türlü türlü tatlılıklarını gösteriyor. Yenilenmeleriyle, hareketleriyle, ayrı ayrı kabiliyetleriyle ve kırılmalarıyla da o güzellikleri tazeliyor; güneşin, ışığının ve yedi renginin gizli güzelliğini hoş bir şekilde ortaya koyuyorlar. Aynen öyle de, bu güzel, sanatlı, tatlı varlıklar, Ezel ve Ebed Güneşi olan Cemîl-i Zülcelâl'in mukaddes cemâline ve sonsuz güzellikteki esmâ-yı hüsnâsının ebedî cazibesine aynalık edip cilvelerinin tazelenmesi için hiç durmadan gelip gidiyorlar. O varlıklarda görünen güzelliğin onlara ait olmadığı, kendini göstermek isteyen ebedî ve mukaddes bir cemâlin, sürekli tecelli eden ve görünmek isteyen mücerret ve münezzeh bir güzelliğin işareti, alâmeti, parıltısı ve cilvesi olduğu *Risale-i Nur*'da çok kuvvetli delillerle, etraflıca izah edilmiştir. Altıncı Mertebe, burada o delillerden üç tanesi, kısaca, gayet akla uygun bir

¹ “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (Nûr sûresi, 24/35).

şekilde zikredilmiştir, diye anlatmaya başlar. O risaleyi gören zevk-i selim sahibi herkes hayrette kalıyor, kendilerinin istifadesinin yanı sıra başkalarının da faydalanması için çalışmayı lüzumlu görüyor. Bilhassa ikinci delilde beş nokta beyan ediliyor. Akli ve kalbi bozulmuş olmayan, herhalde takdirle beğenip tasvip ederek “Maşallah, Allah mübarek etsin” diyecek; fakir ve küçük görünen varlığını yüceltecek, bunun harika bir mucize olduğunu anlayıp tasdik edecektir.

ON BEŞİNCİ ÜMİT¹ HAŞİYE

Bir zaman Emirdağ'da ikamete mecbur ve tek başıma iken, âdeta bir hücrede, bana çok ağır gelen göz hapsi ve zorbalıklarla işkence etmeleri yüzünden hayattan usandım, hapisten çıktığıma üzüldüm. Bütün kalbimle Denizli hapsini arzuladım ve kabre girmek istedim. “Hapis ve kabir, böyle bir hayata tercih edilir.” diyerek ya hapse ya da kabre girmeye karar verirken, Cenâb-ı Hakk'ın inayeti imdada yetişti; kalemleri teksir makinesi gibi olan Medresetü'z-Zehra talebelerinin ellerine yeni çıkan teksir makinesini verdi. Birden kıymetli Nur risalelerinin her biri, tek bir kalem ile beş yüz nüsha çoğaltıldı. Bu fütuhatın başlaması, bana o sıkıntılı hayatı sevdirdi, “Sonsuz şükürler olsun!” dedirtti.

Bir zaman sonra *Risale-i Nur*'un gizli düşmanları, Nur'un zaferini ve yayılmasını çekemediler. Hükümeti aleyhimize kışkırttılar. Hayat bana yine ağır gelmeye başladı. Birden Rabbimin inayeti tecelli etti. Nurlara en çok muhtaç olan ilgili memurlar, vazifeleri gereği, toplatılan Nur risalelerini tam bir merak ve dikkatle okuyup incelediler ve Nurlar onların kalblerini kendine taraftar eyledi. Tenkit yerine takdire başlamalarıyla Nur Dershanesi çok genişledi. Bu hadise bize maddî zararımızdan yüz derece fazla fayda sağladı, sıkıntılı telaşlarımızı hiçe indirdi.

Sonra gizli düşman münafıklar, hükümetin dikkatini şahsıma çevirdiler. Eski siyasî hayatımı hatırlattılar. Hem adliye, hem eğitim bakanlığını, hem emniyeti, hem de işlerini evhamlandırıdılar. Parti cereyanları ve komünizm perdesi altında anarşistlerin tahrikleriyle o

¹ HAŞİYE *Risale-i Nur*'un telif zamanı üç sene önce bitmiş olduğundan, bu On Beşinci Ümit, daha sonra bir Nur talebesi tarafından *İhtiyarlar Risalesi*'nin tamamlanmasına, telifine kaynak olmak üzere yazıldı.

evham büyüdü. Baskı yapmaya, bizi tutuklamaya ve ellerine geçen risaleleri toplamaya başladılar. Nur talebelerinin faaliyetinde bir duraklama meydana geldi. Şahsımı çürütmek düşüncesiyle bir kısım resmî görevliler, hiç kimsenin inanmayacağı suçlamalarda bulundu, hayret verici iftiralarını yaymaya çalıştı, fakat kimseyi inandıramadılar.

Sonra çok basit bahanelerle, zemherinin en şiddetli günlerinde beni tutuklayarak büyük, çok soğuk ve sobasız bir koğuşta iki gün tam bir yalnızlığa hapsedtiler. Ben küçük odamda günde kaç defa soba yaktığım ve mangalımda daima ateş bulunduğu halde, zayıflığım ve hastalığım sebebiyle zor dayanabiliyordum. Şimdi bu vaziyette hem soğuktan bir sıtma, hem de dehşetli bir sıkıntı ve hiddet içinde çırpınırsan, Allah'ın inayetiyle bir hakikat kalbimde inkişaf etti.

Ruhuma mânen şöyle ihtar edildi: “Sen hapse Medrese-i Yusufiye adını vermiştin; hem Denizli’de sıkıntınızdan bin derece fazla ferah, manevî kâr, oradaki mahpusların Nurlardan istifadesi ve Nurların büyük dairelerde yayılması gibi neticeler sizi şikâyet ettirmek yerine binlerce şükrettirmişti. Hapsinizin ve sıkıntınızın her bir saatini on saat ibadet hükmüne geçirmiş, o fânî saatlerinizi bâkileştirmişti. İnşallah bu Üçüncü Medrese-i Yusufiye’de de musibete uğrayanların Nurlardan istifadesi ve teselli bulmaları, senin bu soğuktaki ağır sıkıntını hafifletip sevinçlere çevirecek. Kızdığın adamlar eğer aldanmışlarsa sana bilmeden zulmediyorlar, onlar hiddete lâıyk değildir. Eğer bilerek, garazla ve dalâlet hesabına seni incitiyor ve sana işkence ediyorlarsa, pek yakın bir gelecekte, ölümün ebedî idamıyla kabir hücrelerinde hapse girip daimî, sıkıntılı bir azap çekecekler. Sen onların zulmü sayesinde hem fânî saatlerini bâkileştiriyor, hem manevî lezzetler alıyor, hem de ilmî ve dinî vazifeni ihlâsla yapmanın sevabını kazanıyorsun!” Ben de bütün kuvvetimle “Elhamdülillâh” dedim. İnsaniyet damarıyla o zalimlere acıdım. “Ya Rabbi! Onları ıslah eyle!” diye dua ettim.

İfademde Dâhiliye Vekâleti’ne¹ yazdığım gibi, bu yeni hadise on yönden kanunsuzdur ve asıl suçlular, kanun adına kanunsuzluk yapan o zalimlerdir. Öyle bahaneler aradılar ki, kanun ve hak yoluyla *Risale-i Nur*’a ve talebelerine ilişmeye sebep bulamadıklarını, divane-

¹ İçişleri Bakanlığı.

liğe saptıklarını, işitenleri güldürecek ve hakperestleri ağlatacak iftira ve uydurmalarıyla insaf sahiplerine gösterdiler.

Mesela: Bizi bir ay gizlice izleyen memurlar hiçbir bahane bulamadıklarından, “Said’in hizmetkârı bir dükkândan rakı almış, ona götürmüş.” diye bir pusula yazmışlar. O pusulayı imzalayacak kimseyi bulamamış, sonra yabancı ve sarhoş bir adamı yakalamış, tehdit edencesine “Gel bunu imzala!” demişler. O da, “Tövbeler tövbesi olsun, bu acayip yalanı kim imzalayabilir?” diyerek onları pusulayı yırtmaya mecbur etmiş.

İkinci örnek: Bilmediğim ve şimdi bile tanımadığım bir zât, gezmem için atını vermişti. Ben de rahatsızlığım sebebiyle hava almak maksadıyla yazın çoğu gün, bir-iki saat gezerdim. O atın ve arabanın sahibine elli liralık kitap vermeye sözüm vardı ki, kaidem bozulmasın ve minnet altına girmeyeyim.

Acaba bunun kimseye zarar verme ihtimali var mı? Halbuki hem vali, hem adliyeciler, hem de polisler bize elli defa “O at kimin?” diye sordular. Güya büyük bir siyasi hadise ve emniyetle alâkalı bir vakaymış gibi! Hatta bu mânâsız soruların kesilmesi için iki zât hamiyet gösterip, biri “At benimdir” diğeri de “Araba benimdir” dediklerinden, ikisini de benimle beraber tutukladılar.

Bu örneklerle kıyasla çocuk oyuncağı hükmündeki birçok hadiseyi seyredip gülmekten ağladık ve anladık ki: *Risale-i Nur*’a ve talebelerine ilişenler maskara olur.

O örneklerden hoş bir konuşma: Tutuklama kâğıdında sebep, emniyeti ihlâl suçu yazıldığından, ben daha o pusulayı görmeden savcıya dedim ki: “Geçen gece seni gıybet ettim. Emniyet müdürü adına beni konuşturan bir polise, ‘Eğer bu memleketin umumi huzuruna bin savcı ve bin emniyet müdürü kadar hizmet etmemişsem –üç defa– Allah beni kahretsin!’ dedim.”

Sonra bu soğukta istirahatata, üşümemeye ve dünyayı düşünmemeye en çok muhtaç olduğum bir sırada, kötü niyeti ve kastı hissettiren bir şekilde, beni bu tahammülü aşan sürgüne, yalnızlığa ve baskılara sevk edenlere karşı içime fevkalâde bir kırgınlık ve öfke geldi. Fakat bir inayet imdada yetişti. Kalbime mânen şöyle ihtar edildi:

“İnsanların sana yaptıkları apaçık zulümlerde, adaletin ta kendisi olan kader-i ilahînin büyük bir hissesi ve bu hapiste yiyecek rızkın var; o rızık seni buraya çağırdı. Ona karşı rıza ve teslimiyetle karşılık vermek lâzım. Rabbinin hikmetinin ve rahmetinin de büyük bir hissesi var; o da, bu hapistekileri nurlandırmak, onlara teselli vermek ve size sevap kazandırmaktır. Buna karşı sabır içinde binlerce şükretmek gerekir. Hem nefsinin de senin bilmediğin kusurlarıyla bunda bir hissesi var. O hisse karşısında istiğfar ve tevbeyle, nefsine ‘Bu tokadı hak ettin!’ demelisin. Hem gizli düşmanların, hileleriyle bazı safdil ve evhamlı memurları kandırarak o zulme sevk ettiklerinden, onların da bir hissesi var. Buna karşı *Risale-i Nur*’un o münafıklara vurduğu dehşetli manevî tokatlar, senin intikamını tamamen almıştır. Bu, onlara yeter. En son hisse, bilfiil vasıta olan resmî memurlara aittir. Buna karşı da onların Nurlara tenkit niyetiyle bakıp iman yönünden ister istemez, şüphesiz faydalanmalarının hatırı için ¹ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ düsturuyla, onları affetmek bir âlicenaplıktır.”

Ben de hakikati bildiren bu ihtardan sonra tam bir ferahlık ve şükürle, bu yeni Medrese-i Yusufiye’de durmaya, hatta aleyhimde olanlara yardım etmek için cezaı gerektirecek zararsız bir suç işlemeye karar verdim. Hem benim gibi yetmiş beş yaşında, dünyayla alâkasız ve sevdiği dostlarının yetmiş tanesinden ancak beşi hayatta kalmış olan, Nur’a ait vazifesini görecektir yetmiş bin nur nüshası bâkî kalıp serbestçe gezen, bir dile bedel binlerce dille iman hizmeti yapacak kardeşleri ve vârisleri bulunan bir adam için kabir, bu hapisten yüz derece daha hayırlıdır. Bu hapis de dışarıdaki hürriyetsiz zorbalıklar altında serbest olmaktan yüz kat daha rahat ve faydalıdır. Çünkü insan dışarıda, tek başına, ilgili yüzlerce memurun zorbalığını çekmek yerine yüzlerce mahpusla beraber yalnız müdür ve başgardıyan gibi bir-iki zâtın, bazı faydalara binaen uyguladıkları hafif tahakkümlerini çekmeye mecbur kalır. Bununla beraber, hapiste birçok dosttan kardeşçe iltifatlar, teselliler görür. Hem İslam’ın şefkati ve insanın yaradılışı gereği bu haldeki ihtiyarlara merhamet göstermesi, hapis zahmetini rahmete çeviriyor diye, hapse razı oldum.

¹ “O takva sahipleri ki kıvdıklarında öfkelerini yutar, insanların kusurlarını affederler.” (Âl-i İmran sûresi, 3/134).

Bu üçüncü mahkemeye geldiğim sırada zayıflığımdan, ihtiyarlığımdan ve rahatsızlığımdan dolayı ayakta durmakta zorlandığım için mahkeme kapısının dışında bir iskemleye oturdum. Birden bir hâkim geldi, hiddetlendi, “Neden ayakta beklemiyor?” diye haince sordu. Ben de ihtiyarlığım dolayısıyla bu merhametsizliğe kızdım. Birden baktım ki, pek çok Müslüman tam bir şefkat ve kardeşlikle merhametli bir şekilde etrafımıza toplanmış, dağılmıyorlar. Birden kalbime iki “hakikat” ihtar edildi:

Birincisi: Benim ve Nurların gizli düşmanlarımız, istemediğim halde insanların bana gösterdiği alâkayı kırmakla Nur’un yayılmasına set çekilir diye, şahsî itibarımı millet nazarında çürütmek düşüncesiyle bazı safdil resmî memurları kandırıp böyle haince bir muameleye sevk etmişler. Buna karşılık, Nurların iman hizmetine Allah’ın inayetinin bir ikramı olarak, o bir tek adamın ihanetine bedel şu yüz adama bak! Hizmetimizi takdir ile şefkatli bir şekilde, merhametle ve alâka gösterek bizi karşılıyor ve uğurluyorlar. Hatta ikinci gün, ben sorgu hâkimi dairesinde savcının sorularına cevap verirken, hükümet binasının avlusunda, mahkeme pencerelerinin karşısında halktan bin kadar insan tam bir alâka ile toplanıp hal diliyle, “Bunlara sıkıntı vermeyiniz!” der gibi göründüler. Polis onları dağıtamıyordu.

Kalbime ihtar edildi ki: Bu halk, şu tehlikeli asırda tam bir teselli, söndürülmez bir nur, kuvvetli bir iman ve ebedî saadete dair bir müjde istiyor ve yaratılışlarının gereği olarak onu arıyor. Nur Risalelerinde aradıklarının bulunduğunu işitmişler ki, benim önemsiz şahsıma, imana bir parça hizmetkârlığım sebebiyle haddimden fazla iltifat gösteriyorlar.

İkinci hakikat: Emniyeti ihlâl kuruntusuyla, bize ihanet etmek ve insanların alâkasını kırmak niyetiyle, sınırlı sayıdaki aldanmış adamın hor görürcesine kötü muamelelerine karşılık, sayısız hakikat ehlinin ve gelecek neslin takdir eden alkışları var.

Evet, komünizm perdesi altında anarşistliğin umumi emniyeti bozmak için dehşetli bir şekilde çalışmasına karşı *Risale-i Nur* ve talebeleri, tahkikî iman kuvvetiyle bu vatanın her tarafında o müthiş bozgunculuğu durduruyor, kırıyor, emniyeti ve güveni sağlamaya çalışıyorlar. Şu yirmi senede ilgili üç-dört mahkeme ve on vilâyetin polisleri, memleketin her tarafında bulunan çok sayıdaki Nur talebesinin

emniyeti ihlâlê dair bir vukuatını bile bulamamış, kaydetmemiştir. Üç vilâyetin insaflı bir kısım emniyet mensupları demişler ki: “*Nur talebeleri maneûî birer zabıtaadır. Asayişî sağlamakta bize yardım ediyorlar. Tahkikî iman ile Nur’u okuyan herkesin kafasında bir yasakçı bırakıyor, emniyeti temine çalışıyorlar.*”

Bunun bir örneği Denizli Hapishanesi’dir. Oraya Nurların ve o mahpuslar için yazılan *Meyve Risalesi*’nin girmesiyle, üç-dört ay içinde iki yüzden fazla mahpus öyle fevkalâde itaatli, dindar bir hal alıp düzeldiler ki, üç-dört insanı öldüren bir adam tahta bitlerini öldürmekten çekiniyordu. Tam merhametli, zararsız, vatana faydalı birer insan olmaya başladılar. Hatta memurlar, bu hale hayret ve takdirle bakıyorlardı. Bir kısım gençler daha hüküm giymeden dediler ki: “Nurcular hapiste kalırsa onlardan ders alıp onlar gibi olmak için kendimizi mahkûm ettireceğiz ve ceza almaya çalışacağız. Onların dersiyle kendimizi ıslah edeceğiz.”

İşte bu mahiyetteki Nur talebelerini, emniyeti ihlâl etmekle suçlayanlar, herhalde gayet fena bir şekilde aldanmış veya aldatılmıştır; bilerek ya da bilmeden anarşistlik hesabına hükümeti kandırıp bizi eziyetlerle ezmeye çalışıyorlar. Bunlara karşı deriz ki:

Madem ölüm öldürülmüyor, kabir kapanmıyor ve dünya misafirhanesinde yolcular gayet sürat ve telaşla, kafilê kafilê toprağın altına girip kayboluyorlar; elbette pek yakında birbirimizden ayrılacağız. Siz zulmünüzün cezasını dehşetli bir şekilde çekeceksiniz. Hiç değilse mazlum müminler hakkında terhis tezkeresi olan ölümün ebedî idam darağacına çıkacaksınız. Sizin dünyada ebedî kalma kuruntusuyla aldığınız geçici zevkler, bâkî ve acı veren elemlere dönüşecek.

Maalesef gizli, münafık düşmanlarımız, bu dindar milletin veli makamındaki yüzlerce milyon şehidinin, kahraman gazilerinin kanıyla, kılıcıyla kazanılan ve korunan İslamiyet hakikatine bazen “tarikat” adını takıp o güneşin tek bir parıltısı olan tarikat meşrebini onun aynısı gibi gösteriyor, hükümetin bazı dikkatsiz memurlarını aldatarak Kur’an ve iman hakikatleri için tesirli bir şekilde çalışan Nur talebelerine “tarikatçı” ve “siyasî cemiyetçi” adını verip hükümeti aleyhimize sevk etmek istiyorlar. Hem onlara hem de aleyhimizde onları dinleyenlere, Denizli’nin âdil mahkemesine dediğimiz gibi deriz ki:

“Yüzlerce milyon başın feda olduğu kutsî bir hakikate, bizim başımız da feda olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, Kur'an hakikatlerine feda bu başlar dinsizliğe teslim olmayacak ve mukaddes vazifelerinden vazgeçmeyecekler inşallah!”

İşte, ihtiyarlığımda yaşadıklarımın ileri gelen ağrılara ve ümitsizliklere karşı, imandan ve Kur'an'dan imdada yetişen kutsî tesellilerle, şu ihtiyarlığımın en sıkıntılı bir senesini gençliğimin en rahat on senesine değişmem. Bilhassa hapiste farz namazını kılanın ve tevbe edenin her bir saati on saat ibadet hükmüne geçtiğinden, hastalıkta ve zulüm altında her fâni gün, sevap yönünden on gün bâki bir ömür kazandırdığından, ihtiyarlık benim gibi kabir kapısında nöbetini bekleyen bir adam için ne kadar şükran sebebidir, o manevî ihtarla anladım. “Sonsuz şükür Rabbime” dedim, ihtiyarlığıma sevindim ve hapsimden razı oldum. Çünkü ömür durmuyor, çabuk geçiyor. Lezzetle, rahatlık içinde geçse, lezzetin sona ermesi elem olduğundan, hem üzüntüyle hem şükürsüzlük ve gafletle bazı günahları bırakıp fâni olur gider. Eğer hapiste ve zahmetle geçse, elemin bitmesi manevî bir lezzet verdiği için ve bir çeşit ibadet sayıldığından, bir yönden bâki kalır ve hayırlı meyveleriyle insana ebedî bir ömür kazandırır. Geçmiş günahlara ve hapse sebebiyet veren hatalara kefarete olur, onları temizler. Bu bakımdan, mahpuslardan farz namazlarını kılanlar, sabır içinde şükretmelidirler.¹

ON ALTINCI ÜMİT

Bir zaman, ihtiyarlığımda, Eskişehir hapishanesinde bir sene cezamı çekip çıktım. Beni Kastamonu'ya sürgün ettiler. Polis karakolunda iki-üç ay misafir oldum. Benim gibi sadık dostlarıyla görüşmekten bile sıkılan bir münzevi ve kıyafetinin değişmesine tahammül edemeyen bir adam, böyle yerlerde ne kadar sıkıntı çeker, anlaşılır. İşte ben böyle ümitsizlik içindeyken, birden Allah'ın inayeti ihtiyarlığımın yardımına yetişti. O karakoldaki komiser ve polisler sadık birer dost hükmüne geçti. Hiçbir zaman şapka giymemi ihtar etmedikleri gibi, hizmetçilerim misali istediğim zaman beni şehrin etrafında gezdiriyorlardı.

¹ Müminlerin maruz kaldıkları her felâketin günahlarına kefarete olacağını müjdeleyen hadis-i şerifler için bkz. Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 45-52; Tirmizî, *cenâiz* 1.

Sonra o karakolun karşısında Kastamonu'nun Nur medresesine girdim, Nurların telifine başladım. Feyzi, Emin, Hilmi, Sadık, Nazif, Salahaddin gibi Nur'un kahraman talebeleri, Nurların neşri ve çoğaltılması için o medreseye devam ettiler. Gençken eski talebelerimle yaptığım kıymetli ilmî müzakerelerin daha parlak bir örneğini gösterdiler.

Ardından gizli düşmanlarımız bazı memurları, bir kısım enaniyetli hocaları ve şeyhleri aleyhimize evhamlandırdı. Bizi Denizli Hapsine gönderip beş-altı vilâyetten gelen Nur talebelerinin o Medrese-i Yusufiye'de toplanmasına vesile oldular.

Bu On Altıncı Ümit'in etraflıca izahı, Kastamonu'dan gönderilip *Lâhika*'ya geçen, Denizli hapisanesindeki kardeşlerime gizlice gönderdiğim kısa mektuplarda ve *Müdafaalar Risalesi*'ndedir; hakikatini parlak bir şekilde gösterir. İzahını oraya havale edip burada meseleye gayet kısaca işaretle bulunacağız.

Ben mahrem ve mühim kitapları, bilhassa Süfyan'a ve Nur'un kerametlerine dair risaleleri kömür ve odunların altına saklamıştım ki, vefatımdan veya baştaki insanlar hakikati dinleyip akıllarını başlarına aldıktan sonra neşredilsin. Böyle içim rahat bir halde dururken, birden soruşturma memurları ve savcı muavini yaşadığım yeri bastılar. O gizli ve mühim risaleleri odunların altından çıkardı ve beni tutuklayıp sağlığım bozuk bir halde Isparta Hapishanesi'ne gönderdiler. Ben çok üzgün ve Nurlara gelen o zarardan dehşetli müteessirken, Allah'ın bir inayeti imdadımıza yetişti. Gizlediğim ve hükümet mensuplarının okumaya çok muhtaç oldukları o mühim risaleler tam bir merak ve dikkatle okunmaya başladı, büyük resmî daireler âdeta birer Nur dershanesi hükmüne geçti. Tenkit düşüncesiyle okuyup takdir etmeye başladılar. Hatta Denizli'de, hiç haberimiz yokken, fevkalâde bir şekilde, perde altında basılmış *Âyetü'l-Kübrâ*'yı resmî ve gayriresmî pek çok kişi okudu, imanlarını kuvvetlendirdi. Hapis musibetimizin sıkıntısını hiçe indirdiler.

Sonra bizi Denizli hapsine aldılar. Beni mutlak bir tecritte, pis kokulu, rutubetli, soğuk bir koğuşa soktular. İhtiyarlık, hastalık, benim yüzümden masum arkadaşlarımdan zahmet çekmesinden duyduğum elem ve Nur hizmetine ara verilmesinden, Nurların toplatılmasından gelen birçok ke-der ve sıkıntı içinde çırpınırken, birden Rabbimizin inayeti imdada yetişti.

O koca hapishaneyi bir Nur dershanesine çevirdi, oranın bir Medrese-i Yusufiye olduğunu ispat etti ve Medresetü'z-Zehra kahramanlarının el-mas kalemleriyle Nurlar yayılmaya başladı. Hatta o ağır şartlar altında Nur'un bir kahramanı, üç-dört ay içinde yirmiden fazla *Meyve ve Müdafalar Risalesi* yazdı. Hem hapiste hem dışarıda fütuhât başladı. O musibetteki zararımızı büyük menfaatlara, sıkıntılarımızı sevinçlere çevirdi. ¹ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Ardından bilirkişi heyetinin yanlış ve üstünkörü hazırlanmış tutanaklara dayanarak bize karşı şiddetli tenkitleri, Milli Eğitim Bakanı'nın dehşetli hücumu ve aleyhimizde bir beyanname neşretmesi, hatta bazı haberlere göre bir kısmımızın idamına çalışılması sırasında yine Cenâb-ı Hak'ın bir inayeti imdada yetişti. Başta Ankara bilirkişi heyetinin şiddetli tenkitlerini beklerken, takdir eden raporları geldi. Hatta beş sandık Nur risalesinde beş-on hata buldukları halde, mahkemede onların hata ve yanlış diye gösterdikleri noktaların hakikatin ta kendisi olduğunu, hata ve yanlış dedikleri maddelerde kendilerinin yanlışlıklarını ispat ettik ve beş yapraklık raporlarında beş-on hatalarını ve yanlışlarını gösterdik. Yedi makama gönderdiğimiz *Meyve ve Müdafaname* ile Adalet Bakanlığı'na gönderilen bütün Nur risalelerine, bil-hassa mahrem olanların acı ve şiddetli tokatlarına karşılık, tehdit dolu, şiddetli emirler beklerken gayet mülayim, hatta teselli edercesine, Başvekil'in bize gönderdiği mektup gibi uzlaşan bir tarzda ilişmemeleri kesinlikle ispat etti ki: *Risale-i Nur*'un hakikatleri, Allah'ın inayetinin kerametiyle onları mağlûp edip doğru yolu gösterir bir şekilde kendini okutmuş, o geniş daireleri bir nevi derslane yapmış, tereddüt içindeki ve şaşkın birçok kişinin imanını kurtarmış ve bize sıkıntılarımızdan yüz derece fazla manevî ferah ve fayda sağlamıştır.

Sonra gizli düşmanlar beni zehirlediler. Nur'un şehit kahramanı merhum Hafız Ali benim bedelime hastaneye gitti ve benim yerime berzah âlemine seyahat eyledi, bizi ümitsizce ağlattı. Ben bu musibetten önce Kastamonu'nun dağında bağırarak tekrar tekrar demiştim ki:

“Kardeşlerim! Ata et, aslana ot atmayınız.” Yani her risaleyi herkese vermeyiniz ki bize saldırılmasın.

¹ “Olur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlıdır.” (Bakara sûresi, 2/216).

Yaya gidilse yedi gün uzaklıkta bulunan Hafız Ali (*rahmetullâhi aleyh*), manevî telefonuyla işitiyor gibi aynı vakitte bana şöyle yazıyordu: “Evet Üstadım, *Risale-i Nur*’un bir kerametidir ki, ata et, aslana ot atmaz. Belki ata ot, aslana et atar ki, o aslan hocaya *İhlâs Risalesi*’ni verdi.” Yedi gün sonra bu mektubu aldık, hesap ettik; ben dağda bağıırken, o da bu garip sözleri mektubunda yazıyormuş.

İşte Nur’un böyle bir manevî kahramanının vefatı, gizli münafıkların aleyhimizde hilelerle bizi cezalandırmaya çalışması ve zehirlenmemden dolayı beni de resmî emirle mecburen hastaneye götürebilecekleri endişesi bizi sıkarken, birden yine Allah’ın inayeti imdada yetişti. Mübarek kardeşlerimin hâlis dualarıyla zehrin tehlikesi geçti. Ve o merhum şehidin, kuvvetli emarelerle kabrinde Nurlarla meşgul olması, sual meleklerine Nurlarla cevap vermesi, Nurlara onun yerine ve onun sistemiyle çalışacak Denizli Kahramanı Hasan Feyzi (*rahmetullâhi aleyh*) ve arkadaşlarının perde altında tesirli hizmetleri, düşmanlarımızın da mahpusların birden Nurlarla ıslah olmaları sebebiyle hapisten çıkmamızı desteklemesi, Nur talebelerinin o sıkıntılı çilehaneyi Ashâb-ı Kehf gibi eski zamanda riyazet yapanların mağaralarına çevirmesi ve gönül ferahlığıyla Nurları neşre ve yazmaya gayretleri, Rabbimizin inayetinin imdadımıza yetiştiğini ispat etti.

Hem kalbime geldi ki: Madem İmam-ı Âzam gibi büyük müçtehitler hapis sıkıntısını çekmiş ve İmam Ahmed İbni Hanbel gibi çok büyük bir mücahide Kur’an’ın bir tek meselesi için hapiste çok azap verilmiş, o ise şikâyet etmeden, tam bir sabırla dayanıp o meselelerde susmamış. Hem birçok imam ve büyük âlim, sizlerden çok daha fazla sıkıntı çektikleri halde, tam bir sabır içinde şükredip sarsılmamışlar. Elbette sizler Kur’an’ın birçok hakikati için pek büyük sevap ve kazanç elde etmenize karşılık pek az zahmet çektiğiniz için binlerce şükretmek borcunuzdur.

Evet, insanların zulmü içinde Cenâb-ı Hakk’ın inayetinin bir cilvesini kısaca beyan edeceğim:

Ben yirmi yaşındayken tekrar tekrar derdim ki: “Eskiden mağaralara çekilerek dünyayı terk edenler gibi ömrümün sonunda ben de bir mağaraya, bir dağa çekilip toplum hayatından çıkacağım.” Yine Birinci Dünya Savaşı’nda kuzeydoğudaki esaretimde şuna karar vermiştim:

“Bundan sonra ömrümü mağaralarda geçireceğim. Siyasi hayattan ve toplum hayatından sıyrılacağım. Artık bunlara karıştığım yeter.” Derken, hem Allah’ın inayeti hem de kaderin adaleti tecelli etti. Kararımdan ve arzumdan çok daha hayırlı bir şekilde, ihtiyarlığıma merhamet göstererek o tasavvur ettiğim mağaraları hapishanelere, inzivalara, yalnızlık içinde çilehanelere ve mutlak tecrit menzillerine çevirdi. Riyazet ehlinin ve münzevilerin dağlardaki mağaralarının çok ötesinde “Yusufiye Medreseleri”ni ve vaktimizi ziyan etmemek için tecrit koğuşlarını bize verdi. Hem mağaraların ahirete ait faydalarını, hem de iman ve Kur’an hakikatleri için cihad hizmetini ihsan etti. Hatta ben, arkadaşlarımla beraatlarından sonra kendimi bir suç işlemişim gibi gösterip hapiste kalayım diye azmetmiştim. Hüsrev ve Feyzi gibi bekârlar yanımda dursun, bir bahane ile insanlarla görüşmemek, vaktimi lüzumsuz sohbetlerle, gösteriş ve kendini beğenme ile geçirmemek için tecrit koğuşunda bulunayım, diyordum. Fakat kader-i ilahî ve kısmetimiz, bizi başka bir çilehaneye sevk etti. وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا مَا آخَرُهُ اللَّهُ ve الْحَزْنُ فِي مَا آخَرَهُ اللَّهُ¹ sırrıyla, ihtiyarlığıma merhametle ve iman hizmetinde daha çok çalıştırmak için irademizin ve kudretimizin dışında bize bu üçüncü Medrese-i Yusufiye’de vazife verildi.

Evet, Allah’ın inayetinin ihtiyarlığıma merhamet edip, kuvvetli ve gizli düşmanı bulunmayan gençliğime mahsus mağaralarımı hapishanenin şahsî tecrit hücrelerine çevirmesinde “üç hikmet” ve Risale-i Nur hizmetine dair “üç mühim fayda” var:

Birinci hikmet ve fayda: Nur talebelerinin bu zamanda zarar görmeden toplanmaları, Medrese-i Yusufiye’de mümkün olur. Çünkü dışarıda birbirini görüp sohbet etmek masraflıdır ve şüphe çeker. Hatta benimle görüşmek için bazıları kırk elli lira harcayarak gelip ya yirmi dakika görüşür ya da hiç görüşmeden döner giderdi. Ben bazı kardeşlerimi yakından görmek için hapsin zahmetini severek kabul ederdim. Demek ki, hapis bizim için bir nimet, bir rahmettir.

İkinci hikmet ve fayda: Bu zamanda Nurlarla iman hizmeti, onu her tarafta ilan etmek ve muhtaç olanların dikkatini çekmekle

¹ “Allah’ın kullarını sevk ettiği ve onlar için seçtiği her şeyde hayır vardır.” (Bkz. el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/478).

² “Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlıdır.” (Bakara sûresi, 2/216).

mümkün olur. İşte hapsimiz sayesinde dikkatler Nurlara çekilir, hapis bir ilan hükmüne geçer. En inatçı veya muhtaç olanlar onu bulur, imanını kurtarır, inadı kırılır, tehlikeden kurtulur ve Nur'un dershanesi genişler.

Üçüncü hikmet ve fayda: Hapse giren Nur talebeleri birbirlerinin hallerinden, karakterlerinden, ihlâs ve fedakârlıklarından ders almakla beraber, Nur hizmetinde dünyevî menfaatleri de aramazlar.

Evvel, Medrese-i Yusufiye'de, pek çok emareyle, her sıkıntı ve zahmetin on, belki yüz misli maddî ve manevî fayda sağladığını, güzel neticeler verdiğini, imana büyük ve hâlis hizmetleri gözleriyle gördüklerinden tam ihlâsa erişir, daha küçük ve hususi menfaatlere tenezzül etmezler.

Bu çilehanelerin bana mahsus bir letafeti ve hüzünlü fakat tatlı bir yönü daha var. Şöyle ki:

Ben gençliğimde bizim memleketteki eski medresede gördüğüm vaziyetin aynısına şahit oluyorum. Çünkü doğu illerinde eski âdette medrese talebelerinin bir kısmının yiyecekleri dışarıdan geliyordu. Bazı medreselerin ise içinde pişiriliyordu. Ve daha kaç yönden bu çilehane benziyorlardı... Ben de lezzetli bir hasret içinde buraya baktıkça gençliğimdeki o eski ve şirin zamana hayalen gidiyor ve ihtiyarlığın sıkıntılarını unutuyorum.

YİRMİ ALTINCI LEM'A'NIN ZEYLİ

Yirmi Birinci Mektup olup *Mektubat*'a dâhil edildiğinden buraya alınmadı.

Yirmi Yedinci Lem'a

Eskişehir Mahkemesi müdafaasıdır. Teksir *Lem'alar*'da ve kısmen de *Tarihçe-i Hayat*'ta neşredilmiştir.

İfîrmi Sekizinci Lem'a

Bazı kısımları buraya alınan bu risalenin tamamı, teksir *Lem'alar*'da neşredilmiştir.

İKİNCİ NÜKTE

(Yirmi İkinci Nükte'nin İkinci Nükte'si)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۖ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ
يُطْعَمُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ¹

Bu ayet-i kerimenin ilk bakışta görünen mânâsı, birçok tefsire göre Kur'an'ın yüksek mucizeliğini göstermediğinden, çok zaman aklıma takılıyordu. Buna dair, Kur'an'ın feyzinden gelen gayet güzel ve yüksek mânâlardan üçünü kısaca beyan edeceğiz.

Birincisi

Cenâb-ı Hak, Resûlüne ait olabilecek bazı halleri, onun şanını yüceltmek ve onu şereflendirmek için bazen kendine isnat eder.

İşte burada da, “Resûlüm peygamberlik vazifesine ve kulluğu tebliğ hizmetine karşılık sizden bir bedel, ücret, mükâfat ve kendisini doyurmanızı istemez.” mânâsında, “Ben sizi ibadet için yarattım; Bana

¹ “Ben cinleri ve insanları sırf Beni tanıyıp yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım. Onlardan nafaka istemiyorum, beni yedirip beslemelerini de istemiyorum. Bütün mahlûkların rızıklarını asıl veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır.” (Zâriyât sûresi, 51/56-58).

rızık vermeniz ve yedirip beslemeniz için değil.” mealindeki ayetin, Resûl-u Ekrem’e (*aleyhissalâtü vesselam*) ait halleri murat etmiş olması gerekir. Yoksa gayet açık bir şekilde bilinen bir şeyi bildirmek olur ki, bu, Kur’an’ın mucizevî belâgatine uygun düşmez.

İkincisi

İnsan, rızıkına çok bağlı olduğundan, rızık için çalışma bahanesini kulluğa engel zannedip kendine bir mazeret bulmaması için ayet-i ke-rime diyor ki: “Siz kulluk için yaratıldınız, yaratılışınızın neticesi budur. Rızık için çalışmak da Allah’ın emri olması yönüyle bir çeşit kulluktur. Siz, mahlûkatımın, rızıklarını üstlendiğim nefislerinizin, çoluk çocuğunuzun, hayvanlarınızın rızığını elde etmek ve Bana ait olan rızık verme işini yerine getirmek için yaratıldınız. Çünkü Rezzak Benim. Sizin alâkalı olduğunuz kullarımın rızığını Ben veriyorum. Bunu bahane sayıp kulluğu terk etmeyiniz!”

Eğer bu mânâ anlaşılmazsa, Cenâb-ı Hakk’a rızık ve nimet vermenin akıl dışılığı açık ve mâlum olduğundan, ayet bilineni beyan etmiş olur. Belâgat ilminde yerleşik bir kaidedir ki: Bir sözün mânâsı mâlum ve açık ise o mânâ murat değildir; onun bir lâzımı, imâ ettiği başka bir mânâ murattır. Mesela birine, “Sen hafızsın.” desen, bu, bilineni söylemek olur. Demek ki, kast edilen mânâ şudur: “Ben senin hafız olduğunu biliyorum.” Yani bildiğimi bilmediğin için sana bildiriyorum.

İşte bu kaideye göre, ayetin Cenâb-ı Hakk’a rızık ve nimet vermeyi inkârdan kinaye mânâsı şudur: “Siz, bana ait olup rızıklarını taahhüt ettiğim mahlûkatıma rızık yetiştirmek için yaratıldınız. Asıl vazifeniz kulluktur. Emirlerime göre rızık için çabalamanız da bir tür ibadettir.”

Üçüncüsü

İhlâs sûresinde nasıl ki, ¹ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ayetinin açık mânâsı mâlum ve aşikâr olduğundan, o mânânın gerektirdiği bir şey murat edilmiştir. Yani: “Annesi ve evladı bulunanlar, ilah olamaz.” mânâsı ile Hazreti İsa’nın (*aleyhisselam*), Üzeyr’in (*aleyhisselam*), meleklerin, yıldızların

¹ “Ne doğurdu, ne de doğuruldu.” (İhlâs sûresi, 112/3).

ve hak olmayan mâbudların ilahlıklarını reddeder. Ezelî ve ebedî mânâsında Cenâb-ı Hakk'ın لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ olduğu gayet açık ve mâlûm bir şekilde hükmettiği gibi, bu misalimizde de “Rızık verilen ve yedirilip beslenen şeyler, ilah ve mâbud olamazlar.” mânâsında “Mâbudunuz olan Yüce Rezzak sizden kendine rızık istemez ve siz O'nu doyurmak için yaratılmadınız.” mealindeki ayet, rızka muhtaç ve kendilerine nimet verilen varlıkların ibadete lâyık olmadıklarını gösterir.

Said Nursî

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَوْ هُمْ قَائِلُونَ¹

Re'fet'in, أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ayet-i celîlesindeki أَوْ هُمْ قَائِلُونَ kelimesinin mânâsını merak edip sorması ve hapiste sabah namazından sonra başkaları gibi yatmasından gelen rehavet dolayısıyla, elmas gibi kalemini ataletle düşürmemek için yazılmıştır.

UYKU ÜÇ ÇEŞİTTİR

Birincisi

Gaylûledir. Güneşin doğmasından kerahet vakti bitinceye kadar geçen süredeki uykudur. Bu uyku –hadisçe– rızkın noksanlığına ve bereketsizliğine sebep olduğu için sünnete aykırıdır. Çünkü rızık için çalışmaya hazırlanmanın en uygun zamanı, serinlik vaktidir.² Bu vakit geçtikten sonra bir rehavet ortaya çıkar. Bu uykunun, o günkü çalışmaya ve dolayısıyla rızka zarar verdiği, bereketsizliğe sebep olduğu birçok tecrübeyle sabittir.

İkincisi

Feylûledir. İkinci namazından sonra akşam vaktine kadar olan zamandaki uykudur. Bu uyku ömrün azalmasına sebeptir. Yani

¹ “Yahut gündüz uykusunda iken...” (A'râf sûresi, 7/4).

² Günün ilk saatlerindeki berekete dair bkz. Ebû Dâvûd, *cihâd* 78; İbni Mâce, *ticâret* 41; Tirmizî, *büyû* 6.

uykudan gelen sersemlik sebebiyle¹ o günkü ömür uykulu, yarı uyku gibi, kısacık bir hal aldığından maddî bir noksanlık gösterir. Manevî bakımdan da, o gün insanın hayatının maddî-manevî neticesi çoğunlukla ikindiden sonra ortaya çıktığından,² o vakti uykuyla geçirmek, bu neticeyi görmemek demektir. Âdetâ insan o günü yaşamamış gibi olur.

Üçüncüsü

Kaylûledir. Bu uyku sünnet-i seniyyedir.³ Kuşluk vaktinden, öğleden biraz sonraya kadar geçen süredeki uykudur. Gece ibadetine imkân verdiği için sünnet olmakla beraber, Arap yarımadasında öğle vakti şiddetli sıcakta işe ara vermek, hem yerel hem genel bir âdet olduğundan, bu sünnet-i seniyyeyi daha da kuvvetlendirmiştir. Bu uyku hem ömrü, hem rızkı artırır. Çünkü yarım saat kaylûle, iki saat gece uykusuna eşittir. Demek ki, insanın ömrüne her gün bir buçuk saat ilâve ediyor. Rızık için çalışma süresinin yine bir buçuk saatini ölümün kardeşi olan uykunun⁴ elinden kurtarıp yaşıyor ve çalışma zamanına ekliyor.

Said Nursî

“BU DA GÜZELDİR”

أَلْفَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفَ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ Namaz tesbihatında cümlesi okunurken açığa çıkan ince bir nükteyi uzaktan uzağa fark ettim. Tamamını yakalayamadım, fakat işaret olarak bir-iki noktasını söyleyeceğim.

¹ İkinci namazından sonra uyumanın zararlı olabileceğini ifade eden hadis-i şerif için bkz. Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 8/316; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/493.

² Kullanı teftiş eden meleklerin sabah ve ikindi vakti toplanıp, gördüklerini Cenâb-ı Hakk'a bildirdiklerine dair hadis-i şerif için bkz. Buhârî, *mevâkâtü's-salât* 16, *bed'ül-halk* 6, *tevhid* 23, 33; Müslim, *mesâcid* 210; Muvatta, *kasru's-salât* 82; Nesâî, *salât* 21.

³ Efendimiz bu uykuyu, “Kaylûle uykusuna yattınız, çünkü şeytanlar kaylûle yapmaz.” buyurarak tavsiye etmiş (et-Taberânî, *el-Mu’cemûl’-Evsat* 1/13); ayrıca kendileri de bu şekilde yapmışlardır: Buhârî, *isti’zân* 16, 39, 41, *cum’a* 40, 41, *hars* 21, *et’ime* 17, Müslim, *fezâil* 84, *cum’a* 30.

⁴ “Uyku, ölümün kardeşidir.” mânâsındaki hadis için bkz. et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat* 8/342; el-Beyhakî, *Şuabü’l-Îmân* 4/183; İbnü’l-Mübârek, *ez-Zühed* s. 79.

⁵ Sana milyonlarca salât ve selam olsun ya Resûlallah.

Baktım ki, gece âlemi, dünyanın yeni açılmış bir menzili gibidir. Yatsı namazında o âleme girdim. Hayalin fevkalâde genişlemesinden ve insanın mahiyetinin bütün dünya ile alâkadarlığından, ko- ca dünyayı o gecede bir menzil gibi gördüm. Canlılar ve insanlar o kadar küçüldüler ki, görünmeyecek dereceye geldiler. Yalnızca o menzili şenlendiren, bir dost meclisi haline getiren ve nurlandıran Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyeti hayalen görünüyordu. Yeni bir mekâna giren bir insanın oradakilere selam vermesi gibi,¹ içimde "Binlerce selam"² HAŞİYE sana ya Resûlallah!" demek için coşkun bir arzu duydum. Âdeta, sana "Bütün insanlar ve cinler sayısınca selam ediyorum, biatimi tazeliyorum, peygamberliğini kabul ediyorum, getirdiğin kanunlara itaatimi, emirlerine teslimiyetimi ve hürmetsizliğimizden selamet bulacağını selam ile bildiriyorum." mânalarıyla dünyamın eczaları, şuur sahibi varlıkları olan bütün cinleri ve insanları konuşturup her biri adına bir selam arz ettim.

Getirdiği o nur ve hediyeyle benim dünyamı nurlandırdığı gibi, herkesin dünyasını aydınlatıyor, nimetlendiriyor diye o hediyesine şükürle karşılık olarak, "Sana binlerce salâvat insin!" dedim. Yani, "Biz senin bu iyiliğinin tam karşılığını veremiyoruz, Hâlık'ımızın rahmet hazinesinden gelen, gök ehli sayısınca rahmetin Sana inmesini niyaz ederek şükranımızı gösteriyoruz." mânâsını hayalen hissettim.

Zât-ı Ahmediye (*aleyhissalâtü vesselam*) kulluğu itibarı ile halktan Hakk'a yönelmesi bakımından rahmet mânâsındaki salâtı; peygamberliği yönüyle ise Hak'tan halka elçiliği unvanıyla selam ister. Madem cinler ve insanlar sayısınca selama lâyıktır ve biz de cinler ve insanlar sayısınca umumi biatimizi yenileyip ona sunuyoruz. Aynen

¹ Bir mekâna girildiğinde orada bulunanlara selam verilmesini tavsiye buyuran ayet-i kerime ve hadis-i şerif için bkz. Nûr sûresi, 24/27; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/436; el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân* 6/507.

² HAŞİYE Zât-ı Ahmediye'ye (*aleyhissalâtü vesselam*) gelen rahmet, bütün ümmetin ebedî ihtiyaçlarına bakıyor. Bu sebeple sonsuz salât yerindedir. Acaba bir insan, dünya gibi büyük, gaflet karanlığı içindeki, korku veren ıssız bir eve girse; ne kadar dehşete kapılır, korkar, telaş eder. Ve birden o evi nurlandırarak Enis, Münis, Habîb, Mahbûb bir Yaver-i Ekrem kapıda görünüp o evin Mâlik-i Rahîm-i Kerîm'ini evin her eşyasıyla tarif edip tanıtsa ne kadar sevinç, ünsiyet, ışıık ve ferah verir, kıyaslayınız. Zât-ı Risaletle salâvatın kıymetini ve lezzetini takdir ediniz!

öyle de, Resûl-u Ekrem gök ehli sayısınca, her biri adına, rahmet hazinesinden bir salâta lâyıktır. Çünkü onun (*aleyhissalâtu vesselam*) getirdiği nur ile her şeyin kemâli görünür, her varlığın kıymeti ve Rabbanî vazifesi ortaya çıkar ve her bir sanatlı varlıktaki ilahî mak-satlar tecelli eder. Bu yüzden her bir şey, hal diliyle olduğu gibi, mümkün olsaydı sözle de, يَا رَسُولَ اللَّهِ¹ diyecekti. İşte bu kesin olduğundan biz onların hepsi adına mânen,

أَلْفَ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفَ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِعَدَدِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ
وَبِعَدَدِ الْمَلَائِكَةِ وَالنُّجُومِ²

deriz.

فَيَكْفِيكَ أَنْ اللَّهُ صَلَّى بِنَفْسِهِ وَأَمَلَاكِهِ صَلَّاتٌ عَلَيْهِ وَسَلَامٌ³

Said Nursî

[VAHDET-İ VÜCUDA DAİR]

Aziz kardeşim,

Vahdet-i vücuda dair bir parça izah istiyorsunuz. Bu mesele hakkında Otuz Birinci Mektup'un bir lem'asında, Hazreti Muhyiddin'in bu husustaki fikrine karşı gayet kuvvetli ve izahlı bir cevap vardır. Şimdilik şu kadarını söyleyeceğiz:

Vahdet-i vücud meselesini bugünün insanlarına telkin etmenin ciddi zararları var. Nasıl ki, benzetmeler ve temsiller, ilim sahibi seçkin kişilerin elinden avam tabakanın ya da ilmin elinden cehaletin eline düşse hakikat sanılır.⁴ HAŞİYE Aynen öyle de, vahdet-i vücud meselesi gibi yüce hakikatler, gafillerin ve sebepler içine dalmış halkın aklına girse tabiat olarak kabul edilir ve üç mühim zarar verir:

¹ Salât ve selam sana olsun ya Resûlullah.

² Cinler ve insanlar sayısınca, melekler ve yıldızlar adedince, sana milyonlarca salât ve selam olsun ya Resûlullah.

³ Allah'ın bizzat O'na salât etmesi ve meleklerinin de O'na salâtü selamda bulunması, O'nun değerini anlayan için sana yeter.

⁴ HAŞİYE Mesela, teşbihin sırrı münasebetiyle Balık ve Öküz diye isimlendirilen* iki melek, avam tabakaca koca bir öküz ve büyük bir balık zannedilmiştir.

* et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 1/153, 194, 21/72; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; İbni Abdilberr, *et-Temhid* 4/9.

Birincisi

Vahdet-i vücudun esası, Cenâb-ı Hak adına kâinatı âdetâ inkâr etmek iken, avam tabakanın, gafil halkın, bilhassa maddecilik fikriyle iç içe geçmiş düşüncelerine karışıkça, kâinat ve maddecilik hesabına ulûhiyeti inkâr yoluna sapar.

İkincisi

Vahdet-i vücud meşrebi, Allah'tan başka her şeyin rubûbiyetini o derece şiddetle reddeder ki, O'nun dışındaki her şeyi inkâr ile ikiliği ortadan kaldırır. Bunun esası, değil sadece nefs-i emmarelerin, belki hiçbir şeyin bağımsız varlığını görmemek iken, bu zamanda tabiat fikrinin istilâsıyla, gurur ve benliğin şişirmesiyle, ahireti ve Yaratıcıyı bir derece unutmaları sebebiyle bazı nefs-i emmareler küçük birer firavun haline gelmiştir. Âdetâ nefsinin ilah saymak meylinde bulunan insanlara vahdet-i vücudu telkin etmek, nefs-i emmareyi –Allah korusun!– öyle şımartır ki, ele avuca gelmez.

Üçüncüsü

Değişmekten, başkalaşmaktan, bölünmekten ve mekândan münezzeh, mukaddes, arınmış ve yüce Zât-ı Zülcelâl'in varlığının vücûbiyetine,¹ mukaddesliğine ve kusurlardan uzaklığına uygun düşmeyen tasavvurlara ve bâtil telkinlere yol açar.

Evet, vahdet-i vücuddan bahseden, fikren seradan Süreyya'ya çıkarak kâinatı arkasında bırakıp gözünü Arş-ı Âlâ'ya dikerse, kendinden gercesine kâinatı yok sayıp her şeyi doğrudan doğruya iman kuvvetiyle Vahid ve Ehad Yaratıcıdan bilebilir. Yoksa kâinata arkasında durup bakanın, önünde sebepleri görenin ve yeryüzünden Arş'a öyle nazar edenin, elbette sebeplerin içinde boğulup tabiat bataklığına düşme ihtimali var. Fikren Arş'a çıkan, Celâleddin-i Rumî gibi şöyle diyebilir: "Kulağını aç! Herkesten işittiğin sözleri, fitrî fonograflar gibi Cenâb-ı Hak'tan işitebilirsin." Ama Mevlâna Celâleddin kadar yükseğe çıkamayan ve yerden Arş'a kadar varlıkları ayna şeklinde göremeyen bir insana, "Kulak ver, herkesten Allah kelâmını işitirsin!" dersin, o insan mânen Arş'tan zemin düşer gibi hakikate zıt bâtil düşüncelere yuvarlanır!..

¹ Zorunlu, vacip, kendinden olma.

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ¹

مَا لِلزَّارِبِ وَلِرَبِّ الْأَرْبَابِ²

سُبْحَانَ مَنْ تَقَدَّسَ عَنِ الْأَشْبَاهِ ذَاتُهُ وَتَنَزَّهَتْ عَنْ مُشَابَهَةِ الْأَمْثَالِ صِفَاتُهُ وَشَهِدَ عَلَى رُبُوبِيَّتِهِ آيَاتُهُ جَلَّ جَلَالُهُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ³

Said Nursî

BİR SORUYA CEVAP

Mustafa Sabri ile Musa Bekûf'un fikirlerini kıyaslamaya vaktim müsait değil. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki: Biri bir hususta, diğeri de ters yönde aşırıya gidiyor. Mustafa Sabri gerçi müdafaasında Musa Bekûf'a nispeten haklıdır, fakat Muhyiddin İbn-i Arabî gibi İslamî ilimlerin mucizesi olan bir zâtı kıymetsiz göstermekte haksızdır.

Evet, Muhyiddin, hidayet ehli ve makbul bir zâttır. Fakat her kitabında hidayete ulaştıran bir yol gösterici olamıyor. Hakikatlerde çok zaman ölçüsüz gittiğinden, Ehl-i Sünnet kaidelerine muhalefet ediyor. Hem bazı sözleri ilk bakışta dalâlet içeriyor; fakat kendisi dalâletten uzak ve arınmıştır. Bazen bir söz küfür görünür, fakat sahibi kâfir olmaz. Mustafa Sabri bu noktaları dikkate almamış, Ehl-i Sünnet kaidelerine çok sıkı bağlılığı sebebiyle bazı görüşlerinde aşırıya gitmiş.

Musa Bekûf ise reforma çok taraftar ve modernistliğe uyumlu fikirleriyle çok yanlış bir yolda gidiyor. Bazı İslam hakikatlerini yanlış tevillerle tahrif ediyor. Ebu'l-Alâ-yı Maarî gibi reddedilmiş bir adamı muhakkiklerin üstünde tuttuğundan ve kendi fikirlerine uygun gelen, Muhyiddin İbn-i Arabî'nin Ehl-i Sünnet'e muhalif meselelerine çok taraftar olduğundan, diğer yönde haddi aşılıyor.

قَالَ مُحْيِي الدِّينِ: تَحَرُّمُ مُطَالَعَةِ كُتُبِنَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِتًّا

¹ “Sen ‘Allah’ de; sonra bırak onları daldıkları bataklıkta oynayadursunlar.” (En’âm sûresi, 6/91).

² Her şeyin Rabbi olan Allah’ı hakkıyla tanımak, topraktan yaratılan bir varlığın haddine mi düşmüş! O nerede, bu nerede!

³ Zâtı, benzerlerden mukaddes; sıfatı, emsallerine benzemekten münezze; ayetleri de rubûbiyetine şahit olan Allah, her türlü kusurdan, eksiklikten, noksanlıktan uzaktır. O, yüceler yücesidir ve O’ndan başka ilah yoktur.

Muhyiddin İbni Arabî demiştir ki: “Bizden olmayan ve makamımızı bilmeyen, kitaplarımızı okumasın, zarar görür.” Evet, bu zamanda Muhyiddin’in kitaplarını, bilhassa vahdet-i vücuda dair meselelerini okumak zararlıdır.

Said Nursî

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Gelecek endişesi ve âkıbeti gören bir dürbünle, gayet şaşaalı bir gece bayramında, hapishane penceresinden insanların ağlanacak hallerine gülmelerine bakarken hayalimde görünen bir vaziyeti beyan ediyorum. Sinemada, eskiden yaşamış olup şimdi kabristanda yatanların hayattaki halleri görüldüğü gibi, yakın bir gelecekte mezara gireceklerin ayakta gezen cenazelerini görmüş gibi oldum. O gülünlere ağladım. Birden içime bir ürperti, bir acıma hissi geldi. Aklıma döndüm, hakikate sordum: “Bu hayal nedir?” Hakikat cevap verdi:

“Elli sene sonra, tam bir neşeyle gülen ve eğlenen bu zavallıların ellisinden beşi, beli bükülmüş yetmiş yaşında ihtiyarlar haline gelecek; kırk beşi ise mezarda çürümüş olacaklar. Bu güzel simalar, bu neşeli gülmeler, tersine dönecek. ¹ كُلُّ أَتٍ قَرِيبٌ kaidesiyle, madem yakında gelecek şeylerin gelmiş gibi görülmesi bir derece hakikattir, elbette gördüğün hayal değildir.”

Madem dünyanın gaflet veren gülmeleri, böyle ağlanacak acı hallerin perdesidir, geçicidir ve yokluğa mahkûmdur; elbette biçare insanların ebediyete arzu duyan kalbini ve bekâya âşık ruhunu güldürecek, sevindirecek olan; meşru dairede, şükrederek, Allah’ın huzurundaymış gibi yapılan, gafletsiz, masum eğlenceler ve sevabıyla bâki kalan sevinçlerdir. Bu sebeple bayramlarda, gafletin kuşatmasıyla gayrimeşru daireye sapmamak için rivayetlerde Allah’ı zikretmeye ve şükre çok büyük teşvik var.² Ta ki, Cenâb-ı Hak bayramda

¹ “Her gelecek şey yakındır.” (es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-Müntesira* s. 15; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/149. Ayrıca bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 7; Dârimî, *mukaddime* 23).

² Allah’ı çokça zikretmeye teşvik eden ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz. Cum’a sûresi, 62/10; Dehr sûresi, 76/25; Enfâl sûresi, 8/45; Müslim, *zikir* 2, 3, 4; Tirmizî, *zühd* 63; Ebû Dâvûd, *cihâd* 14. Şükre teşvik eden rivayetler için bkz. Bakara sûresi, 2/152, 172; Nahl sûresi, 16/114; Müslim, *münâfikîn* 79, 80, 81, Ebû Dâvûd, *edeb* 110.

o sevinç nimetini şükre çevirip devam ettirsin ve artırsın. Çünkü şükür nimeti artırır,¹ gaflet ise kaçırır.

Said Nursî

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ²

Meali:³ HAŞİYE “Nefs daima kötü şeylere sevk eder.” ayetinin ve

أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ⁴

yani mânâ-yı şerifi, “Senin en zararlı düşmanın nefsidir.” olan hadisin bir nüktesidir.

Nefs-i emmareye sahip olan, onu temize çıkarmaksızın beğenen ve seven insan, başkasını sevemez. Görünüşte sevsede de samimi sevmez, belki ondaki menfaati ve lezzeti sever. Daima kendini beğendirmeye ve sevdirmeye çalışır, kusuru nefsinde görmez; belki avukat gibi onu savunur ve temize çıkarır. Mübalâğalarla, hatta yalanlarla övüp tenzih ederek nefsini âdetâ kutsar ve derecesine göre⁵ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوِيَّهِ⁵ ayetinin bir tokadını yer.

Kendini övmesi ve sevdirmesi ise bunun tam tersiyle karşılık görmesine, çirkin ve soğuk karşılanmasına sebep olur. Hem ahirete ait amellerde de ihlâsı kaybeder, onlara riya karıştırır. Âkıbeti göremeyen, neticeyi düşünmeyen, hazır lezzetlere tutkun nefsin geçici arzularına mağlûp düşerek yolunu şaşırmış hislerini dinleyip bir saat lezzet için bir sene hapiste yatar. Bir dakika gurur veya intikam duygusu yüzünden on sene ceza görür. Âdetâ ders aldığı Amme Cüzü’nü bir şekerlemeye satan uçarı çocuk gibi; hislerini okşamak, geçici arzularını memnun ve hevesini tatmin etmek için elmas kıymetindeki sevaplarını

¹ Şükürün nimeti artırdığına dair bkz. “Eğer şükrederseniz, nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim sûresi, 14/7).

² Yûsuf sûresi, 12/53.

³ HAŞİYE Bu parçanın da herkese faydası var.

⁴ ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 3/408; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/148.

⁵ “(Baksana) şu kendi heva ve heveslerini tanı edinen kimseye!” (Furkan sûresi, 25/43; Câsiye sûresi, 45/23).

kıymetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, benliğinin isteklerine vesile kılıp kâr edebileceği işlerde zararlı çıkar.

اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسَانِ¹

Soru: Kısa bir zamanda işlenen küfre karşılık, sonsuz cehennemde hapis nasıl adalet olur?

Cevap: Sene 365 gün olarak hesaplandığında, bir dakikada işlenen cinayetin 7 milyon 884 bin dakika hapis gerektirmesi adil bir kanunken; bir dakika küfür bin cinayet hükmünde olduğundan, ömrünün yirmi senesini küfürle geçiren ve kâfir olarak ölen bir insan, beşerin adalet kanununa göre 57 trilyon 201 milyar 200 milyon sene hapsi hak eder. Elbette² خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا³ hükmünün ilahî adalete uygunluğu buradan anlaşılıyor.

Birbirinden çok uzak olan bu iki rakamın münasebet sırrı şudur: Cinayet ve küfür, tahrip ve tecavüz olduğu için başkalarına tesir eder. Bir dakikalık cinayet, görünüşte, âdete göre maktulün hayatını en az on beş sene kısaltır, katil onun yerine hapse girer. Bir dakika küfür, Cenâb-ı Hakk'ın bin bir ismini, kusursuz icraatını inkâr, o isimlerin nakışlarını kıymetsiz görüp kâinatın hukukuna tecavüz, Allah'ın birliğine dair sayısız delili yalanlamak ve sayısız şehadeti reddetmek olduğundan, kâfiri bin seneden fazla, aşağıların en aşağısı olan dereceye atar,³ خَالِدِينَ 'de hapseder.

Said Nursî

MÂNİDAR VE HOŞ BİR TEVAFUK

Risale-i Nur talebelerini suçladıkları ve cezalarını istedikleri 163. madde, *Risale-i Nur* müellifinin medresesine yüz elli bin lira verilmesine dair tasarıda imzası bulunan, 200 vekilden 163'ünün sayısına tevafuk ediyor. O tevafuk mânen diyor ki: Cumhuriyet hükümetinin

¹ Allah'im, bizi nefsin, şeytanın, cinlerin ve insanların şerrinden koru.

² "Onlar cehennemde ebedî kalacaklardır." (Nisâ sûresi, 4/169; Ahzâb sûresi, 33/65; Cın sûresi, 72/23).

³ Ebedî, sonsuz.

163 vekilinin takdir edici imzaları, *Risale-i Nur* talebeleri hakkında 163. kanun maddesinin hükmünü geçersiz kılar.

Yine mânidar ve hoş bir tevafuktur ki, *Risale-i Nur*'un 128 parçası, 115 kitaptır. *Risale-i Nur* talebelerinin ve müellifinin ilk tutuklanması olan 27 Nisan 1935 tarihiyle mahkemenin karar ve hüküm tarihi olan 19 Ağustos 1935 arasındaki 115 gün *Risale-i Nur* kitaplarının adedine ve sorgulanan, suçlu gösterilen 115 şahsın sayısına tam tamına tevafuk ediyor ve *Risale-i Nur* müellifinin ve talebelerinin başına gelen musibetin, bir inayet eliyle tanzim edildiğini gösteriyor.¹ HAŞİYE

İmam Ali'nin (*radiyallâhu anh*) *Risale-i Nur*'a işareti bu Lem'a'nın başında zikredildiğinden, bir kardeşimiz heyecanlı bir arzuyla *Risale-i Nur*'a "Elmas, Cevher, Nur" ismini takıp bu isimleri tekrar ederek şu parçayı yazmıştı. Bu Lem'a'nın sonunda yer alması uygun görüldü.

Takva dairesinde bulunan talebe, deli de olsa, acaba *Risale-i Nur*'un, o kıymetli elmasın nurundan ayrılabilir mi? Öyle tahmin ediyorum ki, bu aciz talebeniz kadar *Risale-i Nur*'un kerametini, faziletini, lezzetini tadan, tatlı meyvesinden koparan nadirdir. Bu kadar acizliğimle beraber, *Risale-i Nur*'a hizmet edemediğim halde, göstermiş olduğunuz alâkaya şükran borçluyum. Bunun üzerine *Risale-i Nur*'dan, o mübarek elmaştan ve lezzetten, değil sadece bendeniz, hiçbir talebeniz ayıramaz.

Affınıza sığınarak, bu defaki aramada *Risale-i Nur*'un aynen ortaya çıkan iki kerametini bildireceğim. Hapishane içinde polis, jandarma ve gardiyanlar müthiş bir şekilde arama yaparken, o esnada hiç kimse görmeden, kız kardeşimin yedi-sekiz yaşındaki oğlu, okul çantasının içine *Risale-i Nur*'un nüshalarını koyarak alıp gitti. Arama bendenizin odasındaydı. Çocuk odaya geldi, telaş görünce odanın bir tarafında ayrıca duran *Risale-i Nurları* çantasına koydu. İçerideki memurların hiçbiri farkına varmadı ve çocuğa bir şey demediler.

¹ HAŞİYE Dikkat çekicidir ki: *Risale-i Nur* talebelerinin bir kısmının tutuklanmaları 25 Nisan 1935 tarihinde başlamış olup kararnamede suçlu gösterilen 117 kişiye de ikisinin ismi tekrar yazılması itibarı ile talebelerin adedi 117'ye, o kısmın tutuklanmasından hüküm tarihine kadar geçen 117 güne tevafuk etmiş, önceki tevafuklara bir letafet daha katmıştır.

Fedakâr çocuk doğruca annesine gidiyor, “Dayımın bize hep okuduğu *Risale-i Nurları* getirdim. Bunları alacaklarmış. Ben onların haberi olmadan, başka mektupları, kitapları karıştırırlarken aldım, çantama koydum. Bunları iyice bir yerde muhafaza ediniz. Ben bu kitapların okunmasını çok seviyorum. Dayım bize okuyordu, o okurken ben başka bir hal hissediyordum.” diyor ve okula dönüyor. Bu sayede Elmas, Cevher, Nurlar ele geçmemiş oluyor.

Bu bir keramet, Kur'an'ın bir mucizesi değil de nedir? Acaba bu fazilet, bu lezzet, bu Elmas ve Cevher, telif edilen hangi eserde vardır? Bu Elmas, Cevher, Nurlar şimdiye kadar hangi zâtın ağzından dökülmüştür? Ben de bu Elmas, Cevher, Nurlar için değil hapis, her an, her dakika, her fedakârlığı memnuniyetle kabul ederim. Benden sonra bu Elmas, Cevher, Nurlar yolunda evladım Emin de bütün hayatını sarf etmeye hazırdır.

İşte bu Elmas, Cevher, Nur'un anlatacağım ikinci kerametiyle, üç ve sekiz yaş arasındaki akrabalarımın ve evladımın Elmas, Cevher, Nurlar için hayatlarını hiç düşünmeden feda edeceklerini ispatlarım. Çünkü bu Elmas, Cevher, Nur'u okurken hepsi başıma toplandı. Onları sevdim, birer çay verdim ve onlara okumaya başladım. Hepsi birden “Bu nedir? Bu nasıl bir yazıdır?” diye sordular. Dedim ki: “Bu Elmas, Cevher, Nur'dur!” ve okumaya devam ettim.

Onuncu Söz'ü okurken saatler geçmiş. Çocuklar meraklarından, anlayamadıkları zaman hemen bendenize soruyorlardı. Ben Elmas, Cevher, Nur'u onların anlayabileceği şekilde izah ederken yüzleri renk renk oluyor ve güzelleşiyordu. Bendeniz de onların yüzüne baktıkça hepsinde ayrı ayrı, nurlu birer Said görüyordum. “Nur hangisi, Cevher hangisi, Elmas hangisi?” diye sorduklarında, “Nur, bunu okumaktır. Bakın, sizde bir güzellik meydana geldi.” dedim. Onlar da birbirlerinin yüzüne baktı ve tasdik ettiler. “Ya elmas nedir?” diye sorduklarında, “Bu sözleri yazmaktır. Yazdığınız zaman sizin yazılarınız elmas gibi kıymetli olur.” dedim, yine tasdik ettiler. “Ya cevher nedir?” sorusuna, “İşte o da, bu kitaptan aldığınız imandır.” diye cevap verdim. Hepsi birden şehadet getirdiler. Bu sohbette üç-dört saat geçmiş, bendeniz farkına varmadım.

“İşte Elmas, Cevher, Nur budur” dedim, tasdik ettiler. Hepsi birden bana bakıyor ve “Bunu kim yazdı?” diyorlardı.

Aciz talebeniz
Şefîk

ZEKÂİ’NİN RÜYASI

Bu sabah rüyamda, İstanbul’un Tophane sahiline benzer saf ve berrak bir deniz kenarındayım. Kuşluk vaktinde olduğunu zannettiğim güneşin ışığı, o büyük denizin üzerinde hoş parıltılar meydana getiriyor... Yüzüm denize dönük... Denizin orta ve güney tarafından yüze yüze sahile gelen bir genç, omzundaki bir sabanı sahile çıkarırdı. Orada bütün kardeşlerimiz (tahliyeden sonra) karşılanmaktalar iken sahil boyunu takip ederek batıdan doludizgin iki atlı geliyordu. “Üstad geliyor!” dediler. İzdiham yarıldı, heybetli, yağız atlı ve esmer çehreli iki zât hiç durmaksızın doğuya doğru uzaklaştılar. Ben o denize dalmak üzereyken uyandım.

Zekâî

TARAFILİ VE RİSALE-İ NUR’LA REKABET EDER BİR TARZDA SÖYLENEN SÖZLERE CEVAPTIR

*Eğer böbürlenerek maksadınız methetmekse kendinizi,
Risale-i Nur’un en sönük yıldızının peykisiniz¹.
Sakın bir gezegen zannetme kardeşim Risale-i Nur’u,
Yeryüzü değil, güneş dahi peykidir onun.
Pek yakında parlayacaktır âlemde Risale-i Nur,
Sönmez, belki gizlenir, zira nur üstüne nur,
Bir nur ki, hakikat denizi ve hidayet kaynağıdır o,
’مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى²’yı oku.
Hak’tan olmaz şikâyet, belki maksat hikâyet,*

¹ Peyk: Uydu.

² “Doğru yolu tutanların, hidayete erenlerin kim olduğunu yakında anlayacaksınız!” (Tâhâ sûresi, 20/135).

Şeriat üzere giderken Hakk'a mâlum.

Risale-i Nur'a ki, eylemiştim hem de hizmet,

Risale-i Nur ki, Aliyyü'l-Murtazâ¹ ve Gavs-ı Âzam²

Celcelutiye'de ve bazı kasidelerde etmişler işaret,

Risale-i Nur ki, kopmaz ve sağlam bir bağ,

Sımsıkı sarılmıştım zira, hem hidayet hem tam hakikat,

Koydular bizleri ki, orada durmuştu Yusuf (aleyhisselam),

Hem de beraberimizdeydi Hazreti Üstad.

Halil İbrahim

YİRMİ SEKİZİNCİ LEM'A'NIN YİRMİ SEKİZİNCİ NÜKTESİ

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۖ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
وَاصِبٌ ۖ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ³
وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ
وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ⁴

gibi ayetlerin mühim bir nüktesi, dalâlet yolundakilerin bir tenkidi sebebiyle beyan edilecek. Şöyle ki:

Cinlerin ve şeytanın casuslarının, gökten gelen haberlere kulak hırsızlığı yapıp kâhinler, maddeciler ve bazı ispritzmacılar gibi gaipten haber verdiklerini, Kur'an'ın vahyinin başlangıcında vahye bir şüphe düşmemesi için onların o daimî casusluktan, daha çok göktaşlarıyla men edildiğini bildiren ayetler hakkındaki üç basamaklı gayet mühim bir soruya kısaca cevaptır.

¹ Hazreti Ali.

² Hazreti Abdülkadir Geylani.

³ “Onlar Mele-i Âla'ya yükselip dinleyemezler ve her taraftan bombardımana tutulurlar. Dinlemeye kalksalar kovulup atılırlar. Hem onlar için devamlı bir azap vardır. Ne var ki içlerinden biri bir söz kırıntısı kapmayı başarır, derhal yakıcı ve delici bir ışın onu kovular.” (Sâffât sûresi, 37/8-10).

⁴ “Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık. Hem onlara alevli ateş hazırladık.” (Mülk sûresi, 67/5).

Soru: Bu gibi ayetlerden anlaşılıyor ki, basit ve bazen şahsî bir gaybî hadiseyi de haber almak için çok uzak bir mesafede olan semâvât memleketine casus şeytanların sokulması mümkündür. O çok geniş memleketin her tarafında o küçük hadiseden bahsediliyor-muş gibi, hangi şeytan olsa, nereye sokulsa o haberi yarım yamalak işiteceğini, getireceğini akıl ve hikmet kabul etmiyor.

Hem ayetin kesin hükmüyle, göklerin üzerinde bulunan cennetin meyvelerini bazı peygamberler ve keramet sahibi zâtlar, yakın bir yerden alır gibi alıyormuş,¹ bazen de cenneti yakından seyrediyorlarmış.² Bu, sonsuz uzaklık ve yakınlık ile ilgili bir meseledir ki, bu asrın insanların aklına sığmaz.

Yine basit bir şahsın küçük bir halinin, küllî ve geniş gökler âlemindeki Mele-i Âlâ'nın bahis konusu olması, kâinatın idare edilmişindeki hikmete uygun düşmüyor. Halbuki bu üç mesele de İslam'ın hakikatlerinden sayılıyor.

Cevap:

Birinci olarak: ³ وَلَقَدْ رَزَقْنَاهُ الذُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ ayetinin ifade ettiği, şeytanın casuslarının yıldızlar vasıtasıyla göklerden kovulması On Beşinci Söz'de yedi "basamak" içinde yedi kesin delille öyle bir şekilde ispatlanmıştır ki, en inatçı maddecileri bile ikna eder, susturur ve onlara bu hakikati kabul ettirir.

İkincisi: Akla uzak sanılan bu üç İslam hakikatini, dar zihinlere yaklaştırmak için onlara iki temsille işaret edeceğiz. Mesela, bir hükümetin askeriye dairesi memleketin doğusunda, adliyesi batısında, eğitim dairesi kuzeyde, ilmiye dairesi güneyde ve mülkiyesi de ortada bulunsun. Telsiz, telefon ve telgraf vasıtasıyla her daire alâkadardır olduğu vazifeleri gayet düzenli bir şekilde görse, birbirinden haber alsın; o zaman âdeta bütün memleket hem adliye, hem askeriye, hem mülkiye hem de ilmiye dairesi gibi olur.

¹ Hazreti Meryem'in mabette bulunurken yanında sürekli yiyecek olması bu türden bir keramettir. Bkz. Âl-i İmran sûresi, 3/37.

² Peygamber Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) cenneti temasıyla ilgili rivayetleri için bkz. Buhârî, *küsûf* 9; Müslim, *salât* 112, *küsûf* 17; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/358, 2/168, 223.

³ "Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık." (Mülk sûresi, 67/5).

Hem mesela, çeşitli devletlerin, farklı merkezleri bulunan hükümetlerin bazen sömürgeler, imtiyazlar sayesinde veya ticaret sebebiyle aynı memlekette ayrı ayrı hâkimiyetleri bulunur. Halk bir olduğu halde, her hükümet o halkla kendi imtiyazı yönünden alâkalıdır. O birbirinden çok uzak olan hükümetlerin icraatları birbirine temas eder. Her evde birbirlerine yaklaşırlar, her insanda ortak noktaları olur. Küçük meseleleri, temas noktalarındaki küçük bir dairede görülür. Yoksa her küçük mesele geniş daireden alınmaz. Fakat o basit meselelerden bahsedildiği zaman, doğrudan doğruya geniş, küllî dairenin kanunıyla olduğu için o daireden alınıyormuş ve o dairede bahis konusu olmuş gibi ifade edilir.

İşte bu iki temsildeki gibi, semâvât memleketinin merkezi çok uzak olduğu halde, yeryüzü memleketinde insanların kalblerine uzanmış manevî telefonları bulunur. Hem o semâvât memleketi, yalnız cismanî âleme bakmıyor; ruhlar ve melekût âlemini de içine aldığından, bir yönden perde altında şehadet âlemini kuşatmıştır.

Bekâ âleminde olan cennet de, sonsuz uzaklığıyla beraber, yine o tasarruf dairesinin şehadet perdesi altında, her tarafa nuranî bir şekilde uzanmış, yayılmıştır. Her şeyi sanatla yaratan yüce Hakîm'in nasıl ki hikmetiyle, kudretiyle insana yerleştirdiği duyguların merkezleri ayrı ayrı olduğu halde, her biri bütün vücuda hükmediyor ve bedeni idaresi altına alabiliyor. Aynen öyle de, insanın büyük bir misali hükmündeki şu kâinat dahi iç içe daireler gibi, binlerce âlemi barındırıyor. Onlarda cereyan eden haller ve hadiseler külliyeti, cüzîyeti, hususiyeti ve büyüklüğü yönüyle dikkate değer olur, yani o küçük âlemler, cüzî ve yakın yerlerde, küllî ve büyük olanlar da küllî ve büyük makamlarda görülür.

Fakat bazen küçük ve hususi bir hadise, büyük bir âlemi kuşatır. Dikkat edilse her köşede o hadise işitilir. Ve bazen de büyük hazırlıklar, düşmanın kuvvetine karşı değil, haşmeti göstermek için yapılır. Mesela, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) peygamberlikle vazifelendirilmesi ve Kur'an'ın vahyi gibi mukaddes hadiseler, bütün semâvât memleketinde, hatta o memleketin her köşesinde en mühim hadiseler olduğundan, doğrudan doğruya, çok uzak ve çok yüksek olan koca semâvâtın burçlarına nöbetçiler dizilip yıldızlardan mancınık

atarak casus şeytanlar kovuluyor şeklinde göstermek ve ifade etmekle Kur'an, vahyinin haşmetini, saltanatının şaşaasını ve içine hiçbir şekilde şüphe karışmayan hakkaniyetinin derecesini ilan eder. Buna Rabbanî bir işaret olarak, o vakitte ve o asırda daha çok yıldız düşürülmüş ve kaydırılmış. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan da o kâinat hadiselerini tercüme ve ilan ediyor, o semavî işaretleri gösteriyor.

Evet, bir meleğin üflemesiyle uçup gidebilecek casus şeytanları böyle büyük bir semavî işaretle, meleklerle karşı karşıya getirmek, elbette Kur'an'ın vahyinin saltanatını ve haşmetini göstermek içindir. Hem bu haşmetli Kur'an beyanı ve büyük semavî hazırlık, cinlerin ve şeytanların, gök ehlini mücadeleye ve müdafaaya sevk edecek bir iktidarları, bir müdafa kuvvetleri bulunduğuna değil, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) kalbinden ta semâvât âlemine, Arş-ı Âzam'a kadar olan uzun yolda, hiçbir yerde cin ve şeytanların müdahalesinin bulunmadığına işarettir. Kur'an'ın vahyi, koca semâvâtta, bütün meleklerce bahis konusu olan bir hakikattir. Ona bir derece temas etmek için şeytanların ta göklere kadar çıkmaya mecbur olup hiçbir şeyi başaramayarak taşlanması şuna işaret ediyor: Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) kalbine inen vahiy, huzuruna gelen Cebrail ve gözüne görünen gaybî hakikatler, sağlam ve dosdoğrudur, içlerine hiçbir şekilde şüphe karışmaz. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan bunu mucizevî bir şekilde bildiriyor.

Bekâ âleminde olan cennetin, uzaklığına rağmen en yakın yerlerde görülmesinin ve bazen ondan meyve alınmasının izâhı ise şudur: Önceki iki temsilin sırrıyla anlaşıldığı gibi, bu fâni şehadet âlemi, gayb âlemine ve bekâ yurduna bir perdedir. Cennetin büyük merkezi uzakta bulunmakla beraber, misal âlemi aynası vasıtasıyla her tarafta görünmesi mümkün olduğu gibi, hakkalyakîn derecesindeki iman vasıtasıyla, cennetin bu fâni âlemde –temsilde hata olmasın– bir çeşit müstemlekeleri ve daireleri bulunabilir, kalb telefonuyla yüksek ruhlarla haberleşmesi mümkün olabilir, hediyeleri onlara ulaşabilir.

Küllî bir dairenin şahsî bir hadise ile meşgul olmasının, yani tefsirlerdeki, “Kâhinlere gaybî haberleri getirmek için şeytanlar ta göklere çıkıp kulak kesiliyor, yarım yamalak, yanlış haberler getiriyorlar.” şeklindeki ifadelerin bir hakikati şu olmalıdır: Semâvâtın merkezine kadar gidip o

küçük haberi almak değil, belki hava boşluğunu da içine alan semâvât memleketinin –teşbihte hata olmasın– karakolları hükmünde bazı mevkileri var ki, oralarla yeryüzü arasında münasebet oluyor, şeytanlar küçük hadiseler için o cüzî makamlardan kulak hırsızlığı yapıyorlar. Hatta insanın kalbi de o makamlardan biridir; ilham meleğiyle hususi şeytan orada mücadele eder. İman ve Kur'an hakikatleri ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) peygamberlikle vazifelendirilmesi ise ne kadar cüzî de olsa, en büyük, en küllî ve mühim hadise hükmünde en küllî daire olan Arş-ı Âzam'da ve semâvât dairesinde –temsilde hata olmasın– kâinatın mukadderatının manevî sayfalarında neşrediliyor gibi her köşede bahis konusu oluyor. Bununla beraber, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) kalbinden ta Arş dairesine varıncaya kadar hiçbir şekilde müdahale imkânı bulunmadığından, şeytanların gökleri dinlemekten başka çaresinin kalmadığını ifadeyle Kur'an, vahyinin ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) peygamberliğinin ne kadar yüksek bir hakkaniyet derecesinde olduğunu ve yalanın, yanlışın, hilenin ona yanaşmasının hiçbir şekilde mümkün olmadığını, gayet belâgatli, hatta mucizevî bir şekilde ilan edip gösteriyor.

Said Nursî

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

Yirmi Dokuzuncu Lem'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İFADE-İ MERAM

Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan ¹، لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ²، أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا gibi ayetlerle tefekkür yolunu emir buyurduğundan, ³، لَا بَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ⁴ hadis-i şerifi de bazen bir saat tefekkürün bir sene ibadet hükmünde olduğunu bildirip tefekküre çokça teşvik ettiğinden, on üç seneden beri kalbim aklım ile bir olup tefekkür mesleğinde aklıma ve kalbime görünen büyük nurları ve uzun hakikatleri kendime muhafaza etmek için işaret türünden bazı kelimeleri –o nurlara delil olması maksadıyla değil, belki onların varlığını göstermek, tefekkürü kolaylaştırmak ve intizamı korumak gayesiyle– beyan ettim. Çok çeşitli Arapça ifadelerle kendi kendime bu tefekkür yolunda gittiğim vakit o kelimeleri dilimle zikrediyordum.

¹ “Olur ki iyi düşünürsünüz.” (Bakara sûresi, 2/219, 266).

² “Umulur ki düşünüp anlarlar.” (A'râf sûresi, 7/176; Nahl sûresi, 16/44; Haşır sûresi, 59/21).

³ “Onlar azıcık olsun kendi başlarına kalıp düşünmediler mi ki, Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan bütün varlıkları gerçek bir gaye ile belirli bir vâdeye kadar yaratmıştır.” (Rûm sûresi, 30/8).

⁴ “Elbette bunlarda, iyice düşünen kimseler için alacak nice ders ve ibret vardır.” (Yûnus sûresi, 10/24; Ra'd sûresi, 13/3; Câsiye sûresi, 45/13).

⁵ el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/423; el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 4/314; Aliyyülkârî, *el-Masnû'* s. 82.

Bu uzun zaman içinde, o kelimeleri binlerce defa tekrar ettiğim halde ne bana usanç geliyor, ne verdikleri zevk azalıyor, ne de ruhumun onlara ihtiyacı kayboluyordu. Bütün o tefekkürler, Kur'an ayetlerinin parıltıları olduğundan, ayetlerin bir hususiyeti olan usandırmamak ve tatlılığını korumak vasfının bir cilvesi, o tefekkür aynasında görünmüştür.

Son zamanlarda gördüm ki: *Risale-i Nur*'un çeşitli kısımlarındaki kuvvetli hayat çekirdeği ve parlak nurlar, o tefekkür zincirinin parıltıdır. Bana gösterdikleri tesiri başkalarına da gösterecekleri düşünceyle, ahir ömrümde tamamını kaleme almaya niyet etmiştim. Gerçi çok mühim parçaları başka risalelerde yazılmıştır; fakat bütününde ayrı bir kuvvet ve kıymet bulunacaktır.

Ömrün sonu belli olmadığından ve bu hapisteki mahkûmiyetim ve vaziyetim ölümden beter bir hal aldığından, hayatın sonunu beklemeden kardeşlerimin ısrar ve zorlamalarıyla, değiştirilmeden, o tefekkür zinciri yedi "bâb" şeklinde yazıldı.

(Bu Lem'a'nın diğer altı bâbı, teksir *Lem'alar* mecmuasında neşredildiğinden burada yer almadı.)

الْبَابُ الثَّالِثُ

فِي مَرَاتِبِ «اللَّهُ أَكْبَرُ»

«سَنَذْكُرُ سَبْعًا مِنْ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ مَرْتَبَةً لِهَذَا الْبَابِ، حَيْثُ قَدْ ذُكِرَ قِسْمُ مُهِمِّهِمْ مِنْ تِلْكَ الْمَرَاتِبِ فِي الْمَقَامِ الثَّانِي مِنَ الْمَكْتُوبِ الْعِشْرِينَ، وَفِي نِهَآيَةِ الْمُوقِفِ الثَّانِي مِنَ الْكَلِمَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ، وَفِي بَدَايَةِ الْمُوقِفِ الثَّالِثِ مِنْهَا. فَمَنْ شَاءَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَى حَقِيقَةِ هَذِهِ الْمَرَاتِبِ، فَلْيُرَاجِعْ تِلْكَ الرِّسَائِلَ.»

الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَثِيرُهُ تَكْبِيرًا﴾¹. لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ!..

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الَّذِي صَنَعَ الْإِنْسَانَ بِقُدْرَتِهِ كَالْكَائِنَاتِ، وَكَتَبَ الْكَائِنَاتِ بِقَلَمٍ قَدَرِهِ كَمَا كَتَبَ الْإِنْسَانَ بِذَلِكَ الْقَلَمِ. إِذْ ذَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ كَهَذَا الْعَالَمِ الصَّغِيرِ مَصْنُوعٌ قُدْرَتِهِ مَكْتُوبٌ قَدَرِهِ. إِنْدَاعُهُ لِدَاكَ صَيْرُهُ مَسْجُودًا. إِيْجَادُهُ لِهَذَا صَيْرُهُ سَاجِدًا. إِنْشَاؤُهُ لِدَاكَ صَيْرُ ذَلِكَ مُلْكًا. بِنَاؤُهُ لِهَذَا صَيْرُهُ مَمْلُوكًا. صَنَعَتُهُ فِي ذَلِكَ تَطَاهَرَتْ كِتَابًا. صَبِغَتُهُ فِي هَذَا تَرَاهَرَتْ حِطَابًا. قُدْرَتُهُ فِي ذَلِكَ تُظْهِرُ حِشْمَتَهُ. رَحْمَتُهُ فِي هَذَا تَنْظِمُ نِعْمَتَهُ. حِشْمَتُهُ فِي ذَلِكَ تَشْهَدُ هُوَ الْوَاحِدُ. نِعْمَتُهُ فِي هَذَا تُغْلِبُ هُوَ الْأَحَدُ. سِكَتُهُ فِي ذَلِكَ فِي الْكُلِّ وَالْأَجْزَاءِ سُكُونًا حَرَكَةً. خَاتَمُهُ فِي هَذَا فِي الْجِسْمِ وَالْأَعْضَاءِ حُجْبِيرَةٌ ذَرَّةً.

فَانْظُرْ إِلَى آثَارِهِ الْمُتَسِقَةِ كَيْفَ تَرَى كَالْفَلَقِ سَخَاوَةً مُطْلَقَةً مَعَ انْتِظَامٍ مُطْلَقٍ، فِي سُرْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ اتِّزَانٍ مُطْلَقٍ، فِي سَهُولَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ إِتْقَانٍ مُطْلَقٍ، فِي وَسْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ حُسْنٍ صُنْعٍ مُطْلَقٍ، فِي بُعْدَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ اتِّفَاقٍ مُطْلَقٍ، فِي خِلَاطَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ امْتِيزَازٍ

¹ İsrâ sûresi, 17/111.

مُطْلَقٍ، فِي رُخْصَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ غُلُوِّ مُطْلَقٍ. فَهَذِهِ الْكَيْفِيَّةُ الْمَشْهُودَةُ شَاهِدَةٌ لِلْعَاقِلِ الْمُحَقِّقِ، مُجْبِرَةٌ لِلْأَحْمَقِ الْمُنَافِقِ عَلَى قَبُولِ الصَّنْعَةِ وَالْوَحْدَةِ لِلْحَقِّ ذِي الْقُدْرَةِ الْمُطْلَقَةِ، وَهُوَ الْعَلِيمُ الْمُطْلَقُ!

وَفِي الْوَحْدَةِ سُهولةٌ مُطْلَقَةٌ، وَفِي الْكَثْرَةِ وَالشَّرَكَةِ صُعُوبَةٌ مُنْعَلَقَةٌ:

إِنْ أُسِنِدَ كُلُّ الْأَشْيَاءِ لِلوَاحِدِ، فَالْكَائِنَاتُ كَالنَّحْلَةِ، وَالنَّحْلَةُ كَالثَّمَرَةِ سُهولةٌ فِي الْإِتِّدَاعِ. وَإِنْ أُسِنِدَ لِلْكَثْرَةِ فَالنَّحْلَةُ كَالْكَائِنَاتِ، وَالثَّمَرَةُ كَالشَّجَرَاتِ صُعُوبَةٌ فِي الْإِمْتِنَاعِ. إِذِ الْوَاحِدُ بِالْفِعْلِ الْوَاحِدِ يَحْصِلُ نَتِيجَةٌ وَوَضْعِيَّةٌ لِلْكَثِيرِ بِلَا كُلْفَةٍ وَلَا مُبَاشَرَةٍ، وَلَوْ أُحِيلَتْ تِلْكَ الْوَضْعِيَّةُ وَالنَّتِيجَةُ إِلَى الْكَثْرَةِ لَا يُمَكِّنُ أَنْ تَصِلَ إِلَيْهَا إِلَّا بِتَكَلُّفَاتٍ وَمُبَاشَرَاتٍ وَمُشَاجَرَاتٍ كَالْأَمِيرِ مَعَ النَّفَرَاتِ، وَالْبَانِي مَعَ الْحَجَرَاتِ، وَالْأَرْضُ مَعَ السَّيَّارَاتِ، وَالْفَوَارَةُ مَعَ الْقَطَرَاتِ، وَنُقْطَةُ الْمَرْكَزِ مَعَ التَّقَطُّ فِي الدَّائِرَةِ.

بِسَرِّ أَنْ فِي الْوَحْدَةِ يَقُومُ الْإِنْسَابُ مَقَامَ قُدْرَةٍ غَيْرِ مَحْدُودَةٍ. وَلَا يَضْطَرُّ السَّبَبُ لِحَمْلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ وَبِتَعَاطُفِ الْأَثَرِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى الْمُسْنَدِ إِلَيْهِ. وَفِي الشَّرَكَةِ يَضْطَرُّ كُلُّ سَبَبٍ لِحَمْلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ؛ فَيَنْصَاعِرُ الْأَثَرُ بِنِسْبَةِ جُزْمِهِ. وَمِنْ هُنَا غَلَبَتِ التَّمَلُّعُ وَالذُّبَابَةُ عَلَى الْجَبَابِرَةِ، وَحَمَلَتِ النَّوَاةُ الصَّغِيرَةُ شَجَرَةَ عَظِيمَةً.

وَبِسَرِّ أَنْ فِي إِسْنَادِ كُلِّ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْوَاحِدِ لَا يَكُونُ الْإِبْجَادُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ. بَلْ يَكُونُ الْإِبْجَادُ عَيْنَ نَقْلِ الْمَوْجُودِ الْعِلْمِيِّ إِلَى الْوُجُودِ الْخَارِجِيِّ، كَنَقْلِ الصُّورَةِ الْمُتَمَثِّلَةِ فِي الْمِرَاةِ إِلَى الصَّحِيفَةِ الْفُوطُوغَرَفِيَّةِ لِتَشْيِيتِ وُجُودِ خَارِجِيِّ لَهَا بِكَمَالِ السُّهُولَةِ، أَوْ إِظْهَارِ الْخَطِّ الْمَكْتُوبِ بِمِدَادٍ لَا يُرَى، بِوَاسِطَةِ مَادَّةٍ مُظْهِرَةٍ لِلْكِتَابَةِ الْمَسْتُورَةِ، وَفِي إِسْنَادِ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْأَسْبَابِ وَالْكَثْرَةِ يَلْزَمُ الْإِبْجَادُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ، وَهُوَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مُحَالًا يَكُونُ أَصْعَبَ الْأَشْيَاءِ. فَالسُّهُولَةُ فِي الْوَحْدَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْوُجُوبِ، وَالصَّعُوبَةُ فِي الْكَثْرَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْإِمْتِنَاعِ. وَبِحِكْمَةٍ أَنْ فِي الْوَحْدَةِ يُمَكِّنُ الْإِبْدَاعُ وَإِبْجَادُ «الْأَيْسِ مِنَ اللَّيْسِ» يَعْنِي إِبْدَاعَ الْمَوْجُودِ مِنَ الْعَدَمِ الصَّرْفِ بِلَا مُدَّةٍ وَلَا مَادَّةٍ، وَإِفْرَاقَ الذَّرَاتِ فِي الْقَالِبِ الْعِلْمِيِّ بِلَا كُلْفَةٍ وَلَا خِلْطَةٍ. وَفِي الشَّرَكَةِ وَالْكَثْرَةِ لَا يُمَكِّنُ

الْإِنْدَاغِ مِنَ الْعَدَمِ بِاتِّفَاقِ كُلِّ أَهْلِ الْعَقْلِ. فَلَا بُدَّ لَوْجُودِ ذِي حَيَاةٍ جَمْعُ دَرَاتٍ مُنْتَسِرَةٍ فِي الْأَرْضِ وَالْعَنَاصِرِ؛ وَبِعَدَمِ الْقَالِبِ الْعِلْمِيِّ يَلْزَمُ لِمُحَافَظَةِ الدَّرَاتِ فِي جِسْمِ ذِي الْحَيَاةِ وَجُودَ عِلْمٍ كُلِّيٍّ، وَإِرَادَةِ مُطْلَقَةٍ فِي كُلِّ ذَرَّةٍ. وَمَعَ ذَلِكَ إِنَّ الشُّرَكَاءَ مُسْتَعْنِيَةً عَنْهَا وَمُتَمَنِّعَةً بِالذَّاتِ وَتَحْكُمِيَّةً مَحْضَةً، لَا أَمَارَةَ عَلَيْهَا وَلَا إِشَارَةَ إِلَيْهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ. إِذْ خَلَقَهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ تَسْتَلْزِمُ قُدْرَةً كَامِلَةً غَيْرَ مُتَنَاهِيَةٍ بِالضَّرُورَةِ. فَاسْتَعْنِيَ عَنِ الشُّرَكَاءِ؛ وَإِلَّا لَزِمَ تَحْدِيدُ وَاتِّهَاءُ قُدْرَةٍ كَامِلَةٍ غَيْرِ مُتَنَاهِيَةٍ فِي وَفِّ عَدَمِ التَّنَاضِي بِقُوَّةٍ مُتَنَاهِيَةٍ بِلا ضَّرُورَةٍ، مَعَ الضَّرُورَةِ فِي عَكْسِهِ؛ وَهُوَ مُحَالٌ فِي خَمْسَةِ أَوْجُهٍ. فَامْتَنَعَتِ الشُّرَكَاءُ، مَعَ أَنَّ الشُّرَكَاءَ الْمُتَمَنِّعَةَ بِتِلْكَ الْوُجُوهِ لَا إِشَارَةَ إِلَى وَجُودِهَا، وَلَا أَمَارَةَ عَلَى تَحَقُّقِهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ.

فَقَدْ اسْتَفْسَرْنَا هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ فِي «الْمَوْقِفِ الْأَوَّلِ مِنَ الرِّسَالَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ» مِنَ الدَّرَاتِ إِلَى السَّيَّارَاتِ وَفِي «الْمَوْقِفِ الثَّانِي» مِنَ السَّمَوَاتِ إِلَى التَّشَحُّصَاتِ الْوُجْهِيَّةِ فَأَعْطَتْ جَمِيعُهَا جَوَابَ رَدِّ الشُّرْكِ بِإِرَاءَةِ سِكَّةِ التَّوْحِيدِ.

فَكَمَا لَا شُرَكَاءَ لَهُ؛ كَذَلِكَ لَا مُعِينَ وَلَا وَرَزَاءَ لَهُ. وَمَا الْأَسْبَابُ إِلَّا حِجَابٌ رَقِيقٌ عَلَى تَصَرُّفِ الْقُدْرَةِ الْأَرْثِيَّةِ، لَيْسَ لَهَا تَأْثِيرٌ إِبْجَادِيٌّ فِي نَفْسِ الْأَمْرِ. إِذْ أَشْرَفَ الْأَسْبَابُ وَأَوْسَعُهَا اخْتِيَارًا هُوَ الْإِنْسَانُ؛ مَعَ أَنَّهُ لَيْسَ فِي يَدِهِ مِنْ أَظْهَرِ أَفْعَالِهِ الْإِخْتِيَارِيَّةِ كَ«الْأَكْلِ وَالْكَلَامِ وَالْفِكْرِ» مِنْ مِائَاتِ أَجْزَاءٍ إِلَّا جُزْءٌ وَاحِدٌ مُشْكُوكٌ.

فَإِذَا كَانَ السَّبَبُ الْأَشْرَفُ وَالْأَوْسَعُ اخْتِيَارًا مَغْلُولَ الْأَيْدِي عَنِ التَّصَرُّفِ الْحَقِيقِيِّ كَمَا تَرَى؛ فَكَيْفَ يُمَكِّنُ أَنْ تَكُونَ الْبَهِيمَاتُ وَالْجِمَادَاتُ شَرِيكَةً فِي الْإِبْجَادِ وَالرُّبُوبِيَّةِ لِخَالِقِ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ. فَكَمَا لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الظَّرْفُ الَّذِي وَضَعَ السُّلْطَانَ فِيهِ الْهُدْيَةَ، أَوِ الْمُنْدِيلَ الَّذِي لَفَّ فِيهِ الْعَطِيَّةَ، أَوِ النَّقْرَ الَّذِي أَرْسَلَ عَلَى يَدِهِ التَّعْمَةَ إِلَيْكَ، شُرَكَاءَ لِلسُّلْطَانِ فِي سُلْطَنَتِهِ؛ كَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الْأَسْبَابُ الْمُرْسَلَةُ عَلَى أَيْدِيهِمُ التَّعْمَ الْإِنْبَاءَ، وَالظَّرُوفُ الَّتِي هِيَ صِنَادِيْقُ اللَّبَعِ الْمُدْخَرَةُ لَنَا، وَالْأَسْبَابُ الَّتِي التَّفَتُّ عَلَى عَطَايَا إِلَهِيَّةٍ مُهْدَاةٍ إِلَيْنَا، شُرَكَاءَ أَعْوَانًا أَوْ وَسَائِطَ مُؤَثَّرَةً.

الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَّةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْعَلِيمُ الصَّانِعُ الْحَكِيمُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الَّذِي هَذِهِ الْمَوْجُودَاتُ الْأَرْضِيَّةُ وَالْأَجْرَامُ الْعُلَوِّيَّةُ فِي بُسْتَانِ الْكَائِنَاتِ مُعْجَزَاتُ قُدْرَةِ خَلَاقٍ عَلِيمٍ بِالْبَدَاهَةِ، وَهَذِهِ النَّبَاتَاتُ الْمَتَلَوْنَةُ الْمُتَرَتِّبَةُ الْمُنْتَوْرَةُ، وَهَذِهِ الْحَيَوَانَاتُ الْمُتَنَوِّعَةُ الْمُتَبَرِّجَةُ الْمُنْشُورَةُ فِي حَدِيقَةِ الْأَرْضِ خَوَارِقُ صُنْعَةٍ صَانِعٍ حَكِيمٍ بِالضَّرُورَةِ، وَهَذِهِ الْأَزْهَارُ الْمُبْسِمَةُ وَالْأَثْمَارُ الْمُتَرَتِّبَةُ فِي جَنَانِ هَذِهِ الْحَدِيقَةِ هَدَايَا رَحْمَةِ رَحْمَنِ رَحِيمٍ بِالْمُشَاهَدَةِ. تَشْهَدُ هَاتِيكَ وَتُنَادِي تَاكَ وَتُعْلِنُ هَذِهِ بِأَنَّ خَلَاقَ هَاتِيكَ وَمُصَوِّرَ تَاكَ وَوَاهِبَ هَذِهِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ قَدْ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا، تَسَاوَى بِالنِّسْبَةِ إِلَى قُدْرَتِهِ الذَّرَّاتُ وَالتَّجُومُ وَالْقَلِيلُ وَالكَثِيرُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْمُتَنَاهِي وَغَيْرُ الْمُتَنَاهِي. وَكُلُّ الْوُقُوعَاتِ الْمَاضِيَةِ وَغَرَائِهَا مُعْجَزَاتُ صُنْعَةٍ صَانِعٍ حَكِيمٍ تَشْهَدُ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ الصَّانِعَ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ الْإِمْكَانَاتِ الْإِسْتِقْبَالِيَّةِ وَعَجَائِبِهَا، إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْعَلِيمُ وَالْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ حَدِيقَةَ أَرْضِهِ مَشْهَرَ صُنْعَتِهِ مَحْشَرَ فِطْرَتِهِ مَظْهَرَ قُدْرَتِهِ مَدَارَ حِكْمَتِهِ مَزْهَرَ رَحْمَتِهِ مَزْرَعَ جَنَّتِهِ مَمَرَّ الْمَخْلُوقَاتِ مَسِيلَ الْمَوْجُودَاتِ مَكِيلَ الْمَصْنُوعَاتِ.

فَمُرَبِّئُ الْحَيَوَانَاتِ مُنْقَشِ الطَّيُورَاتِ مُثَمَّرِ الشَّجَرَاتِ مُزْهِرِ النَّبَاتَاتِ مُعْجَزَاتِ عِلْمِهِ خَوَارِقُ صُنْعِهِ هَدَايَا جُودِهِ بَرَاهِينُ لُطْفِهِ.

تَبَسُّمُ الْأَزْهَارِ مِنْ زِينَةِ الْأَثْمَارِ، تَسَجُّعُ الْأَطْيَارِ فِي نَسْمَةِ الْأَسْحَارِ، تَهَرُّجُ الْأَمْطَارِ عَلَى خُدُودِ الْأَزْهَارِ، تَرَحُّمُ الْوَالِدَاتِ عَلَى الْأَطْفَالِ الصَّغَارِ... تَعَرُّفٌ وَدُودٌ، تَوَدُّدٌ رَحْمَنٍ، تَرَحُّمٌ حَنَّانٍ، تَحَنُّنٌ مَثَانٍ لِلْجَنِّ وَالْإِنْسَانِ وَالرُّوحِ وَالْحَيَوَانِ وَالْمَلِكِ وَالْجَانِّ.

وَالْبُدُورُ وَالْأَثْمَارُ وَالْخُبُوبُ وَالْأَزْهَارُ مُعْجَزَاتُ الْحِكْمَةِ، خَوَارِقُ الصَّنْعَةِ، هَدَايَا الرَّحْمَةِ، بَرَاهِينُ الْوَحْدَةِ، شَوَاهِدُ لُطْفِهِ فِي دَارِ الْآخِرَةِ... شَوَاهِدُ صَادِقَةٍ بِأَنَّ خَلْقَهَا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ. قَدْ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ بِالرَّحْمَةِ

وَالْعِلْمَ وَالْخَلْقَ وَالتَّدْبِيرَ وَالصُّنْعَ وَالتَّصْوِيرَ. فَالْشَّمْسُ كَالْبَذْرَةِ وَالتَّجَمُّمُ كَالزَّهْرَةِ
وَالْأَرْضُ كَالْحَبَّةِ لَا تَثْقُلُ عَلَيْهِ بِالْخَلْقِ وَالتَّدْبِيرِ وَالصُّنْعِ وَالتَّصْوِيرِ. فَالْبَذْرُ
وَالْأَثْمَارُ مَرَايَا الْوَحْدَةِ فِي أَقْطَارِ الْكَثْرَةِ، إِشَارَاتُ الْقَدْرِ، زُمُورَاتُ الْقُدْرَةِ،
بِأَنَّ نِلْكَ الْكَثْرَةَ مِنْ مَنَبْعِ الْوَحْدَةِ. تَصْدُرُ شَاهِدَةٌ لَوْحَدَةِ الْفَاطِرِ فِي الصُّنْعِ
وَالتَّصْوِيرِ. ثُمَّ إِلَى الْوَحْدَةِ تَنْتَهِي ذَاكِرَةٌ لِحِكْمَةِ الصَّانِعِ فِي الْخَلْقِ وَالتَّدْبِيرِ.
وَتَلْوِيحَاتُ الْحِكْمَةِ بِأَنَّ خَالِقَ الْكُلِّ بِكُلِّيَّةِ النَّظَرِ إِلَى الْجُزْئِيِّ يَنْظُرُ ثُمَّ إِلَى جُزْئِهِ.
إِذْ إِنْ كَانَ ثَمَرًا فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَظْهَرُ مِنْ خَلْقِ هَذَا الشَّجَرِ. فَالْبَشَرُ ثَمَرٌ لِهَذِهِ
الْكَائِنَاتِ، فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَظْهَرُ لِخَالِقِ الْمَوْجُودَاتِ. وَالْقَلْبُ كَالنَّوَاةِ، فَهُوَ
الْمِرَاةُ الْأَنْوَرُ لِصَانِعِ الْمَخْلُوقَاتِ. وَمِنْ هَذِهِ الْحِكْمَةِ فَلَا إِنْسَانَ الْأَصْغَرَ فِي هَذِهِ
الْكَائِنَاتِ هُوَ الْمَدَارُ الْأَظْهَرُ لِلنَّشْرِ وَالْحَشْرِ فِي هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ، وَالتَّخْرِبِ
وَالْتَّبْدِيلِ وَالتَّحْوِيلِ وَالتَّجْدِيدِ لِهَذِهِ الْكَائِنَاتِ.

اللَّهُ أَكْبَرُ يَا كَبِيرُ أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لِكُنْهٍ عَظَمَتِهِ.

كَه لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَابَرُ مِيزَنَدِ هَرِ شَيْءٍ

دَمَادَمِ جُو يَدَنْدُ: «يَا حَقُّ» سَرَّاسَرُ كُو يَدَنْدُ: «يَا حَيُّ»

الْمَرْبَتَةُ الثَّلَاثَةُ

إِيضًا حُفَهَا فِي رَأْسِ «الْمَوْقِفِ الثَّلَاثِ» مِنْ «الرِّسَالَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ»

اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْقَدِيرُ الْمُقَدِّرُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ الْمُصَوِّرُ الْكَرِيمُ اللَّطِيفُ الْمُرْتَبِّ الْمُنْعِمُ الْوَدُودُ
الْمَتَعَرِّفُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمُتَحَنِّنُ الْجَمِيلُ ذُو الْجَمَالِ وَالْكَمَالِ الْمُطْلَقِ التَّقَاشُ
الْأَرْبَعِي الَّذِي مَا حَقَائِقُ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ كُلِّهَا وَأَجْزَاءُ وَصَحَائِفُ وَطَبَقَاتِ، وَمَا
حَقَائِقُ هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ كُلِّهَا وَجُزْئِيَّاتُهَا وَوُجُودُهَا وَبَقَاءُ:

- ° إِلَّا خُطُوطُ قَلَمِ قَضَائِهِ وَقَدَرِهِ بِتَنْظِيمٍ وَتَقْدِيرٍ وَعِلْمٍ وَحِكْمَةٍ؛
- ° وَإِلَّا نُقُوشُ پَرَكَارِ عِلْمِهِ وَحِكْمَتِهِ بِصُنْعٍ وَتَصْوِيرٍ؛
- ° وَإِلَّا تَرْيِّنَاتُ يَدِ بَيْضَاءِ صُنْعِهِ وَتَصْوِيرِهِ وَتَرْيِينِهِ وَتَنْوِيرِهِ بِلُطْفٍ وَكَرَمٍ؛
- ° وَإِلَّا أَزَاهِيرُ لَطَائِفِ لُطْفِهِ وَكَرَمِهِ وَتَعَرُّفِهِ وَتَوَدُّدِهِ بِرَحْمَةٍ وَنِعْمَةٍ؛
- ° وَإِلَّا ثَمَرَاتُ فَيَاضِ عَيْنِ رَحْمَتِهِ وَنِعْمَتِهِ وَتَرْحُمِهِ وَتَحْنُنِهِ بِجَمَالٍ وَكَمَالٍ؛
- ° وَإِلَّا لَمَعَاتُ جَمَالِ سَرْمَدِيٍّ وَكَمَالِ دَيْمُومِيٍّ بِشَهَادَةِ تَفَانِيَةِ الْمَرَايَا وَسَيَالِيَةِ الْمَظَاهِرِ، مَعَ دَوَامِ تَجَلِّيِ الْجَمَالِ عَلَى مَرِّ الْفُضُولِ وَالْعُصُورِ وَالْأَدْوَارِ، وَمَعَ دَوَامِ الْإِنْعَامِ عَلَى مَرِّ الْأَنَامِ وَالْأَيَّامِ وَالْأَعْوَامِ.

نَعَمْ تَفَانِي الْمِرَاةِ زَوَالِ الْمَوْجُودَاتِ مَعَ التَّجَلِّيِ الدَّائِمِ مَعَ الْفَيْضِ الْمَلَاذِمِ مِنْ أَظْهَرِ الظَّوَاهِرِ مِنْ أَبْهَرِ الْبَوَاهِرِ عَلَى أَنَّ الْجَمَالَ الظَّاهِرَ أَنَّ الْكَمَالَ الزَّاهِرَ لَيْسَا مُلْكُ الْمَظَاهِرِ مِنْ أَفْصَحِ تَبْيَانٍ مِنْ أَوْضَحِ بُزْهَانٍ لِلْجَمَالِ الْمُجَرَّدِ لِلْإِحْسَانِ الْمُجَرَّدِ لِلْوَاجِبِ الْوُجُودِ لِلْبَاقِيِ الْوُدُودِ.

نَعَمْ فَلَا تُزِ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْبَدَاهَةِ عَلَى الْفِعْلِ الْمُكَمَّلِ. ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى الْإِسْمِ الْمُكَمَّلِ وَالْفَاعِلِ الْمُكَمَّلِ ثُمَّ الْإِسْمُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِلا رَيْبٍ عَلَى الْوُضُفِ الْمُكَمَّلِ. ثُمَّ الْوُضُفُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِلا شَكٍّ عَلَى الشَّانِ الْمُكَمَّلِ. ثُمَّ الشَّانُ الْمُكَمَّلُ يَدُلُّ بِالْيَقِينِ عَلَى كَمَالِ الذَّاتِ بِمَا يَلِيقُ بِالذَّاتِ وَهُوَ الْحَقُّ الْيَقِينُ.

الْمَرْتَبَةُ الرَّابِعَةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ!

إِذْ هُوَ الْعَدْلُ الْعَادِلُ الْحَكَمُ الْحَاكِمُ الْحَكِيمُ الْأَزَلِّيُّ الَّذِي أَسَّسَ بُنْيَانِ شَجَرَةِ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ بِأُصُولِ مِشِيئَتِهِ وَحِكْمَتِهِ. وَفَضَّلَهَا بِدَسَاتِيرِ قَضَائِهِ وَقَدَرِهِ. وَنَظَّمَهَا بِقَوَانِينِ عَادَتِهِ وَسُنَّتِهِ. وَزَيَّنَهَا بِنَوَامِيسِ عِنَايَتِهِ وَرَحْمَتِهِ. وَتَوَرَّهَا بِجَلَوَاتِ

أَسْمَائِهِ وَصِفَاتِهِ بِشَهَادَاتِ انْتِظَامَاتِ مَصْنُوعَاتِهِ وَتَرْتِيبَاتِ مَوْجُودَاتِهِ وَتَشَابُهِهَا وَتَنَاسُبِهَا وَتَجَاوُزِهَا وَتَعَاوُنِهَا وَتَعَانُقِهَا، وَإِتْقَانِ الصَّنْعَةِ الشُّعُورِيَّةِ فِي كُلِّ شَيْءٍ عَلَى مِقْدَارِ قَامَةِ قَابِلِيَّتِهِ الْمُقَدَّرَةِ بِتَقْدِيرِ الْقَدْرِ.

- ° فَالْحِكْمَةُ الْعَامَّةُ فِي تَنْظِيمَاتِهَا...
- ° وَالْعِنَايَةُ التَّامَّةُ فِي تَرْبِيَاتِهَا...
- ° وَالرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ فِي تَلْطِيفَاتِهَا...
- ° وَالْأَرْزَاقُ وَالْإِعَاشَةُ الشَّامِلَةُ فِي تَرْبِيَّتِهَا...
- ° وَالْحَيَاةُ الْعَجِيبَةُ الصَّنْعَةُ بِمُظْهَرِ يَتِهَا لِلشُّؤُونِ الذَّاتِيَّةِ لِفَاطِرِهَا...
- ° وَالْمَحَاسِنُ الْقَصْدِيَّةُ فِي تَحْسِينَاتِهَا...
- ° وَدَوَامُ تَجَلِّي الْجَمَالِ الْمُنْعَكِسِ مَعَ زَوَالِهَا...
- ° وَالْعِشْقُ الصَّادِقُ فِي قَلْبِهَا لِمَعْبُودِهَا...
- ° وَالْإِنْجِدَابُ الظَّاهِرُ فِي جَذْبَتِهَا...
- ° وَاتِّفَاقُ كُلِّ كُمْلِهَا عَلَى وَحْدَةِ فَاطِرِهَا...
- ° وَالتَّصَرُّفُ لِمَصَالِحَ فِي أَجْزَائِهَا...
- ° وَالتَّدْبِيرُ الْحَكِيمُ لِبَنَاتَاتِهَا...
- ° وَالتَّرَبُّيَّةُ الْكَرِيمَةُ لِحَيَوَانَاتِهَا...
- ° وَالْإِنْظَامُ الْمُكْمَلُ فِي تَغْيِيرَاتِ أَرْكَانِهَا...
- ° وَالْعَايَاتُ الْجَسِيمَةُ فِي انْتِظَامِ كُلِّيَّتِهَا...
- ° وَالْحُدُوثُ دَفْعَةٌ مَعَ غَايَةِ كَمَالٍ حُسْنٍ صَنَعَتْهَا بِلاَ احْتِيَاجٍ إِلَى مُدَّةٍ وَمَادَّةٍ...
- ° وَالتَّشَخُّصَاتُ الْحَكِيمَةُ مَعَ عَدَمِ تَحْدِيدِ تَرَدُّدِ إِمْكَانَاتِهَا...

- ° وَقَضَاءُ حَاجَاتِهَا عَلَى غَايَةِ كَثَرَتِهَا وَتَنَوُّعِهَا فِي أَوْقَاتِهَا اللَّائِقَةِ الْمُنَاسِبَةِ،
- ° مِنْ حَيْثُ لَا يُحْتَسَبُ وَمِنْ حَيْثُ لَا يُشْعُرُ مَعَ قَصْرِ أَيْدِيهَا مِنْ أَصْغَرِ مَطَالِبِهَا...
- ° وَالْقُوَّةُ الْمُطْلَقَةُ فِي مَعْدِنِ ضَعْفِهَا...
- ° وَالْقُدْرَةُ الْمُطْلَقَةُ فِي مَنَعِ عَجْزِهَا...
- ° وَالْحَيَاةُ الظَّاهِرَةُ فِي جُمُودِهَا...
- ° وَالشُّعُورُ الْمُحِيطُ فِي جَهْلِهَا...
- ° وَالْإِنْتِظَامُ الْمَكْمَلُ فِي تَغْيِيرَاتِهَا الْمُسْتَلَزِمِ لَوْجُودِ الْمُعَيَّرِ الْغَيْرِ الْمُتَغَيَّرِ...
- ° وَالْإِتِّفَاقُ فِي تَسْبِيحَاتِهَا كَالدَّوَائِرِ الْمُتَدَاخِلَةِ الْمُتَّحِدَةِ الْمُرَكَّزِ...
- ° وَالْمَقْبُولِيُّ فِي دَعَوَاتِهَا الثَّلَاثِ "بِلِسَانِ اسْتِعْدَادِهَا، وَبِلِسَانِ احْتِيَاجَاتِهَا
- ° الْفِطْرِيَّةِ، وَبِلِسَانِ اضْطِرَارِهَا"...
- ° وَالْمَنَاجَاةُ وَالشُّهُودَاتُ وَالْفُيُوضَاتُ فِي عِبَادَاتِهَا...
- ° وَالْإِنْتِظَامُ فِي قَدْرِهَا...
- ° وَالْإِطْمِئْنَانُ بِذِكْرِ فَاطِرِهَا...
- ° وَكَوْنُ الْعِبَادَةِ فِيهَا خَيْطُ الْوُصْلَةِ بَيْنَ مُنْتَهَاهَا وَمَبْدِئِهَا...
- ° وَسَبَبَ ظُهُورِ كَمَالِهَا وَلِتَحَقِّقَ مَقَاصِدَ صَانِعِهَا...
- ° وَهَكَذَا بِسَائِرِ شُؤْنَاتِهَا وَأَحْوَالِهَا وَكَيْفِيَّاتِهَا شَاهِدَاتٌ بِأَنَّهَا كُلُّهَا بِتَدْيِيرِ مُدَبِّرِ
- ° حَكِيمٍ وَاحِدٍ... وَفِي تَرْبِيَةِ مُرَبِّ كَرِيمٍ أَحَدٍ صَمَدٍ... وَكُلُّهَا خُدَامُ سَيِّدٍ وَاحِدٍ...
- ° وَتَحْتَ تَصَرُّفٍ مُتَصَرِّفٍ وَاحِدٍ... وَمَصْدَرُهَا قُدْرَةُ وَاحِدٍ الَّذِي تَظَاهَرَتْ
- ° وَتَكَاثَرَتْ خَوَاتِيمُ وَحْدَتِهِ عَلَى كُلِّ مَكْتُوبٍ مِنْ مَكْتُوبَاتِهِ فِي كُلِّ صَفْحَةٍ مِنْ
- ° صَفَحَاتِ مَوْجُودَاتِهِ.

نَعَمْ: فَكُلُّ زَهْرَةٍ وَثَمَرٍ، وَكُلُّ نَبَاتٍ وَشَجَرٍ، بَلْ كُلُّ حَيَوَانٍ وَحَجَرٍ، بَلْ كُلُّ ذَرٍّ وَمَدَرٍ، فِي كُلِّ وَادٍ وَجَبَلٍ، وَكُلِّ بَادٍ وَفَقْرٍ خَاتَمَ بَيْنِ النَّفْسِ وَالْأَثَرِ، يُظْهِرُ لِدَقَّةِ النَّظَرِ بَأْنَ دَا

ذَٰكَ الْأَثَرِ هُوَ كَاتِبٌ ذَٰكَ الْمَكَانِ بِالْعَبْرِ؛ فَهُوَ كَاتِبٌ ظَهَرَ الْبَرُّ وَبَطَنَ الْبَحْرُ؛ فَهُوَ نَقَّاشُ
الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ فِي صَحِيفَةِ السَّمَوَاتِ ذَاتِ الْعَبْرِ. جَلَّ جَلَالُ نَقَّاشِهَا اللَّهُ أَكْبَرُ!
كَه لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَابَرُ مِيزِ نَنْدَ عَالَمِ

الْمَرْتَبَةُ الْخَامِسَةُ

اللَّهُ أَكْبَرُ إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْقَدِيرُ الْمُصَوِّرُ الْبَصِيرُ الَّذِي هَذِهِ الْأَجْرَامُ الْعُلُويَّةُ وَالْكَوَاكِبُ
الدَّرِّيَّةُ نِيزَاتُ بَرَاهِينِ الْوَهْيِيَّةِ وَعَظَمَتِهِ، وَسُعَاعَاتُ شَوَاهِدِ رُبُوبِيَّتِهِ وَعِزَّتِهِ؛ تَشْهَدُ
وَتُنَادِي عَلَى شَعْشَعَةِ سُلْطَنَةِ رُبُوبِيَّتِهِ وَتُنَادِي عَلَى وَسْعَةِ حُكْمِهِ وَحِكْمَتِهِ، وَعَلَى
حِسْمَةِ عَظَمَةِ قُدْرَتِهِ. فَاسْتَمِعْ إِلَى آيَةٍ: ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ
بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا﴾

ثُمَّ انْظُرْ إِلَى وَجْهِ السَّمَاءِ كَيْفَ تَرَى سُكُوتًا فِي سُكُونَةٍ، حَرَكَةً فِي حِكْمَةٍ، تَلَأُلًا
فِي حِسْمَةٍ، تَبَسُّمًا فِي زِينَةٍ مَعَ انْتِظَامِ الْخِلْقَةِ مَعَ اتِّزَانِ الصَّنْعَةِ.

تَشْعُشُعُ سِرَاجِهَا لِتَبْدِيلِ الْمَوَاسِمِ، تَهْلُهِلُ مِصْبَاحِهَا لِتَنْوِيرِ الْمَعَالِمِ، تَلَأُلُو نُجُومِهَا
لِتَرْزِيقِ الْعَوَالِمِ. تَعْلُنُ لِأَهْلِ النُّهَى سُلْطَنَةً بِلَا انْتِهَاءٍ لِتُدَبِّرَ هَذَا الْعَالَمِ.

فَذَلِكَ الْخَالِقُ الْقَدِيرُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَمُرِيدٌ بِإِرَادَةٍ شَامِلَةٍ، مَا شَاءَ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ
لَمْ يَكُنْ. وَهُوَ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بِقُدْرَةِ مُطْلَقَةٍ مُحِيطَةٍ ذَاتِيَّةٍ. وَكَمَا لَا يُمَكِّنُ وَلَا
يُتَصَوَّرُ وُجُودَ هَذِهِ الشَّمْسِ فِي هَذَا الْيَوْمِ بِلَا ضِيَاءٍ وَلَا حَرَارَةٍ؛ كَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ وَلَا
يُتَصَوَّرُ وُجُودَ إِلَهٍ خَالِقٍ لِلْسَّمَوَاتِ بِلَا عِلْمٍ مُحِيطٍ، وَبِلَا قُدْرَةٍ مُطْلَقَةٍ. فَهُوَ بِالضَّرُورَةِ
عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ يَعْلَمُ مُحِيطٌ لَازِمٌ ذَاتِيٌّ لِلذَّاتِ، يَلْزَمُ تَعَلُّقُ ذَلِكَ الْعِلْمِ بِكُلِّ الْأَشْيَاءِ
لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَنْفَكَ عَنْهُ شَيْءٌ بِسِرِّ الْحُضُورِ وَالشُّهُودِ وَالتَّنَمُّذِ وَالْإِحَاطَةِ التَّوَارِثِيَّةِ.

فَمَا يُشَاهَدُ فِي جَمِيعِ الْمَوْجُودَاتِ مِنَ الْإِنْتَظَامَاتِ الْمُؤَزَّوْنَةِ، وَالْإِتْرَانَاتِ
الْمُنَظَّوْمَةِ، وَالْحِكَمِ الْعَامَّةِ، وَالْعِنَايَاتِ الثَّامَةِ، وَالْأَقْدَارِ الْمُنْتَظَمَةِ، وَالْأَقْصِيَّةِ

¹ (Kaf sûresi, 50/6).

الْمُثَمَّرَةِ، وَالْأَجَالِ الْمُعَيَّنَةِ، وَالْأَرْزَاقِ الْمُقَنَّنَةِ، وَالْإِتْقَانَاتِ الْمُفَنَّنَةِ، وَالْإِهْتِمَامَاتِ الْمُزَيَّنَةِ، وَغَايَةِ كَمَالِ الْإِمْتِيَّازِ وَالْإِتْرَانِ وَالْإِنْتِظَامِ وَالْإِتْقَانِ، وَالسَّهُولَةِ الْمُطْلَقَةِ شَاهِدَاتٌ عَلَى إِحَاطَةِ عِلْمِ عَلَامِ الْغُيُوبِ بِكُلِّ شَيْءٍ.

وَأَنَّ آيَةَ ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ تَذُلُّ عَلَى أَنَّ الْوُجُودَ فِي الشَّيْءِ يَسْتَلْزِمُ الْعِلْمَ بِهِ. وَتَوَرُّ الْوُجُودِ فِي الْأَشْيَاءِ يَسْتَلْزِمُ نَوْرَ الْعِلْمِ فِيهَا.

فَنِسْبَةُ دَلَالَةِ حُسْنِ صَنْعَةِ الْإِنْسَانِ عَلَى شُعُورِهِ، إِلَى نِسْبَةِ دَلَالَةِ خِلْقَةِ الْإِنْسَانِ عَلَى عِلْمِ خَالِقِهِ، كَنِسْبَةِ لُتْمَةِ نَجِيمَةِ الذَّبْيَةِ فِي اللَّيْلَةِ الدَّهْمَاءِ إِلَى شَعْسَعَةِ الشَّمْسِ فِي نَضِيفِ النَّهَارِ عَلَى وَجْهِ الْعَبْرَاءِ.

وَكَمَا أَنَّهُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ فَهُوَ مُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَتَحَقَّقَ شَيْءٌ بِدُونِ مَشِيئَتِهِ. وَكَمَا أَنَّ الْقُدْرَةَ تُؤَيِّزُ، وَأَنَّ الْعِلْمَ يُمَيِّزُ؛ كَذَلِكَ أَنَّ الْإِرَادَةَ تُخَصِّصُ، ثُمَّ يَتَحَقَّقُ وُجُودُ الْأَشْيَاءِ.

فَالشَّوَاهِدُ عَلَى وُجُودِ إِرَادَتِهِ تَعَالَى وَاخْتِيَارِهِ سُبْحَانَهُ بِعَدَدِ كَيْفِيَّاتِ الْأَشْيَاءِ وَأَحْوَالِهَا وَشُؤُونَاتِهَا.

نَعَمْ، فَتَنْظِيمُ الْمَوْجُودَاتِ وَتَخْصِيصُهَا بِصِفَاتِهَا مِنْ بَيْنِ الْإِمْكَانَاتِ الْغَيْرِ الْمَحْدُودَةِ، وَمِنْ بَيْنِ الطَّرِيقِ الْعَقِيمَةِ، وَمِنْ بَيْنِ الْأَحْتِمَالَاتِ الْمُسَوَّسَةِ، وَتَحْتَ أَيْدِي السُّيُولِ الْمُسَاكِسَةِ، بِهَذَا النِّظَامِ الْأَدَقِّ الْأَرْقِ، وَتَوَازِينِهَا بِهَذَا الْمِيزَانِ الْحَسَّاسِ الْجَسَّاسِ الْمَشْهُودَيْنِ؛ وَأَنَّ خَلْقَ الْمَوْجُودَاتِ الْمُخْتَلِفَاتِ الْمُنتَظِمَاتِ الْحَيَوِيَّةِ مِنَ الْبَسَائِطِ الْجَامِدَةِ -كَالْإِنْسَانِ بِجَهَازَاتِهِ مِنَ النُّطْفَةِ، وَالطَّيْرِ بِجَوَارِحِهِ مِنَ الْبَيْضَةِ، وَالشَّجَرِ بِأَعْضَائِهِ الْمُتَنَوِّعَةِ مِنَ النَّوَاةِ- تَذُلُّ عَلَى أَنَّ تَخْصِصَ كُلِّ شَيْءٍ وَتَعْيُنَهُ بِإِرَادَتِهِ وَاخْتِيَارِهِ وَمَشِيئَتِهِ سُبْحَانَهُ. فَكَمَا أَنَّ تَوَافُقَ الْأَشْيَاءِ مِنْ جِنْسٍ، وَالْأَفْرَادِ مِنْ نَوْعٍ فِي أَسَاسَاتِ الْأَعْضَاءِ، يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى أَنَّ صَانِعَهَا وَاحِدٌ أَحَدٌ؛ كَذَلِكَ أَنَّ تَمَازِيضَهَا فِي التَّشَخُّصَاتِ الْحَكِيمَةِ الْمُشْتَمِلَةِ عَلَى عَلَامَاتٍ فَارِقَةٍ مُنْتَظِمَةٍ، تَذُلُّ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ الصَّانِعَ الْوَاحِدَ الْأَحَدَ هُوَ فَاعِلٌ مُحْتَازٌ مُرِيدٌ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يَرِيدُ، جَلَّ جَلَالُهُ!

وَكَمَا أَنَّ ذَلِكَ الْخَلْقَ الْعَلِيمَ الْمُرِيدَ عَلَيْهِ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَمُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ، لَهُ عِلْمٌ مُحِيطٌ، وَإِرَادَةٌ شَامِلَةٌ، وَاخْتِيَارٌ تَامٌّ، كَذَلِكَ لَهُ قُدْرَةٌ كَامِلَةٌ ضَرُورِيَّةٌ ذَاتِيَّةٌ نَاشِئَةٌ مِنَ الذَّاتِ وَلَا زِمَةٌ لِلذَّاتِ. فَمَحَالٌ تَدَاخُلُ ضِدَّهَا. وَإِلَّا لَزِمَ جَمْعُ الضَّدَيْنِ الْمَحَالُ بِالِاتِّفَاقِ. فَلَا مَرَاتِبَ فِي تِلْكَ الْقُدْرَةِ. فَتَسَاوَى بِالنِّسْبَةِ إِلَيْهَا الذَّرَاتُ وَالتُّجُومُ وَالْقَلِيلُ وَالكَثِيرُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْجُزْئِيُّ وَالْكُلِّيُّ وَالْجُزْءُ وَالْكُلُّ وَالْإِنْسَانُ وَالْعَالَمُ وَالنَّوَاةُ وَالشَّجَرُ:

° بِسِرِّ التَّوَرَاتِيَّةِ وَالشَّفَافِيَّةِ وَالْمُقَابَلَةِ وَالْمُوازَنَةِ وَالْإِنِّتِظَامِ وَالْإِمْتِنَالِ.

° بِشَهَادَةِ الْإِنِّتِظَامِ الْمُطْلَقِ وَالْإِتْرَانِ الْمُطْلَقِ وَالْإِمْتِنَانِ الْمُطْلَقِ فِي السَّرْعَةِ وَالسَّهُولَةِ وَالْكَثْرَةِ الْمُطْلَقَاتِ.

° بِسِرِّ إِمْدَادِ الْوَاحِدِيَّةِ وَبُسْرِ الْوَحْدَةِ وَتَجَلِّيِ الْأَحَدِيَّةِ.

° بِحِكْمَةِ الْوُجُوبِ وَالتَّجَرُّدِ وَمُبَايَنَةِ الْمَاهِيَةِ.

° بِسِرِّ عَدَمِ التَّقَيُّدِ وَعَدَمِ التَّخَيُّرِ وَعَدَمِ التَّجَزُّءِ.

° بِحِكْمَةِ انْقِلَابِ الْعَوَائِقِ وَالْمَوَانِعِ إِلَى الْوَسَائِلِ فِي التَّسْهِيلِ إِنْ اِخْتِجَ إِلَيْهِ. وَالْحَالُ أَنَّهُ لَا اِخْتِجَاجَ، كَأَعْصَابِ الْإِنْسَانِ، وَالْخُطُوطِ الْحَدِيدِيَّةِ لِنَقْلِ السِّيَّالَاتِ اللَّطِيفَةِ.

° بِحِكْمَةِ أَنَّ الذَّرَّةَ وَالْجُزْءَ وَالْجُزْئِيَّ وَالْقَلِيلَ وَالصَّغِيرَ وَالْإِنْسَانُ وَالنَّوَاةَ لَيْسَتْ بِأَقْلَ جَزَائِلَةٍ مِنَ التَّجْمِ وَالتَّنُوعِ وَالْكُلِّ وَالْكُلِّيِّ وَالْكَبِيرِ وَالْعَالَمِ وَالشَّجَرِ. فَمَنْ خَلَقَ هَؤُلَاءِ لَا يُسْتَبْعَدُ مِنْهُ خَلْقُ هَؤُلَاءِ. إِذِ الْمَحَاطَاتُ كَالْأَمْثَلَةِ الْمَكْتُوبَةِ الْمُصَغَّرَةِ، أَوْ كَالْتَقِطِ الْمَحْلُوبَةِ الْمُعْصَرَةِ.

فَلَا بُدَّ بِالضَّرُورَةِ أَنْ يَكُونَ الْمُحِيطُ فِي قَبْضَةِ تَصَرُّفِ خَالِقِ الْمُحَاطِ، لِيُدرِجَ مِثَالُ الْمُحِيطِ فِي الْمَحَاطَاتِ بِدَسَاتِيرِ عِلْمِهِ، وَأَنْ يَعْصُرَهَا مِنْهُ بِمَوَازِينِ حِكْمَتِهِ. فَالْقُدْرَةُ الَّتِي أُبْرِزَتْ هَاتِيكَ الْجُزْئِيَّاتِ لَا يَتَعَسَّرُ عَلَيْهَا إِبْرَازُ تَاكِ الْكُلِّيَّاتِ.

فَكَمَا أَنَّ نُسخَةَ فُزَانِ الْحِكْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى الْجَوْهَرِ الْقُرْدِ بِذَرَاتِ الْأَثِيرِ لَيْسَتْ بِأَقْلَ

جَزَالَةً مِنْ نُسخَةِ قُرْآنِ الْعَظْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى صَحَائِفِ السَّمَوَاتِ بِمِدَادِ النُّجُومِ وَالشُّمُوسِ؛ كَذَلِكَ لَيْسَتْ خِلْفَةُ نَحْلَةٍ وَنَمْلَةٍ بِأَقْلَ جَزَالَةٍ مِنْ خِلْفَةِ النَّحْلَةِ وَالْفِيلِ، وَلَا صَنْعَةُ وَرْدِ الزُّهْرَةِ بِأَقْلَ جَزَالَةٍ مِنْ صَنْعَةِ دُرِّيِّ نَجْمِ الزُّهْرَةِ. وَهَكَذَا فَقَسْ. فَكَمَا أَنَّ غَايَةَ كَمَالِ السُّهُولَةِ فِي إِيجَادِ الْأَشْيَاءِ أَوْقَعَتْ أَهْلَ الضَّلَالَةِ فِي الْيَبَاسِ التَّشْكِيلِ بِالتَّشْكُلِ الْمُسْتَلَزِمِ لِلْمَحَالَاتِ الْخُرَافِيَّةِ الَّتِي تَمُجُّهَا الْعُقُولُ، بَلْ تَتَنَفَّرُ عَنْهَا الْأَوْهَامُ؛ كَذَلِكَ أَثْبَتَ بِالْقَطْعِ وَالضَّرُورَةِ لِأَهْلِ الْحَقِّ وَالْحَقِيقَةِ تَسَاوِي السَّيَّارَاتِ مَعَ الذَّرَّاتِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى قُدْرَةِ خَالِقِ الْكَائِنَاتِ.

جَلَّ جَلَالُهُ! وَعَظُمَ شَأْنُهُ! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

الْمَرْتَبَةُ السَّادِسَةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! وَعَظُمَ شَأْنُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا،

إِذْ هُوَ الْعَادِلُ الْحَكِيمُ الْقَادِرُ الْعَلِيمُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ السُّلْطَانُ الْأَرْزَلِيُّ الَّذِي هَذِهِ الْعَوَالِمُ كُلُّهَا فِي تَصَرُّفِ قَبْضَتِي نِظَامِهِ وَمِيزَانِهِ وَتَنْظِيمِهِ وَتَوْزِينِهِ وَعَدْلِهِ وَحِكْمَتِهِ وَعِلْمِهِ وَقُدْرَتِهِ، وَمَظْهَرُ سِرِّ وَاحِدِيَّتِهِ وَأَحَدِيَّتِهِ بِالْحَدْسِ الشُّهُودِيِّ بَلْ بِالْمُشَاهَدَةِ. إِذْ لَا خَارِجَ فِي الْكُونِ مِنْ دَائِرَةِ النِّظَامِ وَالْمِيزَانِ وَالتَّنْظِيمِ وَالتَّوْزِينِ؛ وَهُمَا بَابَانِ مِنْ «الْإِمَامِ الْمُبِينِ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ». وَهُمَا عُتْوَانَانِ لِعِلْمِ الْعَلِيمِ الْحَكِيمِ وَأَمْرِهِ وَقُدْرَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ وَإِرَادَتِهِ. فَذَلِكَ النِّظَامُ مَعَ ذَلِكَ الْمِيزَانِ، فِي ذَلِكَ الْكِتَابِ مَعَ ذَلِكَ الْإِمَامِ بُرْهَانَانِ نَبْرَانِ لِمَنْ لَهُ فِي رَأْسِهِ إِذْعَانٌ، وَفِي وَجْهِهِ الْعَيْنَانِ، أَنْ لَا شَيْءَ مِنَ الْأَشْيَاءِ فِي الْكُونِ وَالزَّمَانِ يَخْرُجُ مِنْ قَبْضَةِ تَصَرُّفِ رَحْمَنِ، وَتَنْظِيمِ حَتَّانِ، وَتَوْزِينِ مَنَانِ، وَتَوْزِينِ دِيَّانِ.

الْحَاصِلُ:

أَنَّ تَجَلِّيَ الْأِسْمِ «الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ» فِي الْخَلَاقِيَّةِ، الْتَاطَرَيْنِ إِلَى الْمَبْدَأِ وَالْمُنْتَهَى وَالْأَصْلِ وَالنَّسْلِ وَالْمَاضِي وَالْمُسْتَقْبَلِ وَالْأَمْرُ وَالْعِلْمُ، مُشِيرَانِ إِلَى «الْإِمَامِ الْمُبِينِ». وَتَجَلِّيَ الْأِسْمِ «الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ» عَلَى الْأَشْيَاءِ فِي ضَمَنِ الْخَلَاقِيَّةِ يُشِيرَانِ إِلَى «الْكِتَابِ الْمُبِينِ».

فَالْكَائِنَاتُ كَشَجَرَةٍ عَظِيمَةٍ، وَكُلُّ عَالَمٍ مِنْهَا أَيْضًا كَالشَّجَرَةِ. فَنُمِثِلُ شَجَرَةَ جُزْئِيَّةٍ لِخَلْقَةِ الْكَائِنَاتِ وَأَنْوَاعِهَا وَعَوَالِمِهَا. وَهَذِهِ الشَّجَرَةُ الْجُزْئِيَّةُ لَهَا أَصْلٌ وَمَبْدَأٌ وَهُوَ النَّوَاءُ الَّتِي تَنْبُثُ عَلَيْهَا، وَكَذَا لَهَا نَسْلٌ يَدِيمٌ وَظِيْفَتُهَا بَعْدَ مَوْتِهَا وَهُوَ النَّوَاءُ فِي ثَمَرَاتِهَا.

فَالْمَبْدَأُ وَالْمُنْتَهَى مَظْهَرَانِ لِتَجَلِّي الْأِسْمِ «الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ». فَكَأَنَّ الْمَبْدَأَ وَالنَّوَاءَ الْأَصْلِيَّةَ بِالْإِنْتِظَامِ وَالْحِكْمَةِ، فَهَرِسْتُهُ وَتَعْرِفُهُ مُرَكَّبَةٌ مِنْ مَجْمُوعِ دَسَاتِيرِ تَشَكُّلِ الشَّجَرَةِ. وَالتَّوَاتَاتُ فِي ثَمَرَاتِهَا الَّتِي فِي نَهَائِهَا مَظْهَرٌ لِتَجَلِّي الْأِسْمِ «الْآخِرِ».

فَتِلْكَ التَّوَاتَاتُ فِي الثَّمَرَاتِ بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ، كَأَنَّهَا صُنَيْدِيَقَاتٌ صَغِيرَةٌ أودَعَتْ فِيهَا فَهَرِسْتُهُ وَتَعْرِفُهُ لِتَشَكُّلِ مَا يُشَابِهُ تِلْكَ الشَّجَرَةَ. وَكَأَنَّهَا كُتِبَ فِيهَا بِقَلَمِ الْقَدَرِ دَسَاتِيرُ تَشَكُّلِ شَجَرَاتِ آتِيَةٍ. وَظَاهِرُ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلِّي الْأِسْمِ «الظَّاهِرِ». فَظَاهَرُهَا بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالتَّرْتِيبِ وَالْحِكْمَةِ، كَأَنَّهَا حُلَّةٌ مُنْتَظِمَةٌ مُرَبَّنَةٌ مُرْصَعَةٌ قَدْ قُدَّتْ عَلَى مِقْدَارِ قَامَتِهَا بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ وَالْعِنَايَةِ.

وَبَاطِنُ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلِّي الْأِسْمِ «الْبَاطِنِ». فَبِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالتَّنْذِيرِ الْمُخْبِرِ لِلْعُقُولِ، وَتَوَزِيعِ مَوَادِّ الْحَيَاةِ إِلَى الْأَعْضَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ، كَأَنَّ بَاطِنَ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَاكِئَةٌ خَارِقَةٌ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ وَالْإِتْرَانِ.

فَكَمَا أَنَّ أَوَّلَهَا تَعْرِفَةً عَجَبِيَّةً، وَآخِرَهَا فَهَرِسْتُهُ خَارِقَةٌ تُشِيرَانِ إِلَى «الْإِمَامِ الْمُبِينِ»؛ كَذَلِكَ إِنَّ ظَاهِرَهَا كَحُلَّةٍ عَجَبِيَّةِ الصَّنْعَةِ، وَبَاطِنُهَا كَمَاكِئَةٍ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ، تُشِيرَانِ إِلَى «الْكِتَابِ الْمُبِينِ».

فَكَمَا أَنَّ الْقُوَاتِ الْحَافِظَاتِ فِي الْإِنْسَانِ تُشِيرُ إِلَى «اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ» وَتَدُلُّ عَلَيْهِ؛ كَذَلِكَ إِنَّ التَّوَاتَاتِ الْأَصْلِيَّةَ وَالثَّمَرَاتِ تُشِيرَانِ فِي كُلِّ شَجَرَةٍ إِلَى «الْإِمَامِ الْمُبِينِ». وَالظَّاهِرُ وَالبَاطِنُ يَرْمُزَانِ إِلَى «الْكِتَابِ الْمُبِينِ». فَقَسْ عَلَى هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْجُزْئِيَّةِ شَجَرَةِ الْأَرْضِ بِمَاضِيهَا وَمُسْتَقْبَلِهَا، وَشَجَرَةِ الْكَائِنَاتِ بِأَوَائِلِهَا وَآتِيَا، وَشَجَرَةِ الْإِنْسَانِ بِأَجْدَادِهَا وَأَنْسَالِهَا. وَهَكَذَا...

جَلَّ جَلَالُ خَالِقِهَا! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

يَا كَبِيرُ! أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لَوْصِفِ عَظَمَتَهُ! وَلَا تَصِلُ الْأَفْكَارُ إِلَى كُنْهِ جَبَرُوتِهِ!

الْمَرْتَبَةُ السَّابِعَةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْخَلَّاقُ الْفَتَّاحُ الْفَعَّالُ الْعَلَّامُ الْوَهَّابُ الْفَيَّاضُ شَمْسُ الْأَرْلِ الَّذِي هَذِهِ
الْكَائِنَاتُ بِأَنْوَاعِهَا وَمَوْجُودَاتِهَا ظِلَالُ أَنْوَارِهِ، وَأَثَارُ أَفْعَالِهِ، وَأَلْوَانُ نَقُوشِ أَنْوَاعِ
تَجَلِّيَّاتِ أَسْمَائِهِ، وَخُطُوطُ قَلَمِ قَضَائِهِ وَقَدْرِهِ، وَمَرَايَا تَجَلِّيَّاتِ صِفَاتِهِ وَجَمَالِهِ
وَجَلَالِهِ وَكَمَالِهِ؛

بِاجْتِمَاعِ الشَّاهِدِ الْأَرَلِيِّ بِجَمِيعِ كُتُبِهِ وَصُحُفِهِ وَإِيَاتِهِ التَّكْوِينِيَّةِ وَالْقُرْآنِيَّةِ،
وَبِاجْتِمَاعِ الْأَرْضِ مَعَ الْعَالَمِ بِإِفْتِقَارَاتِهَا وَاحْتِيَاجَاتِهَا فِي ذَاتِهَا وَذَرَاتِهَا مَعَ
تَظَاهِرِ الْغِنَاءِ الْمُطْلَقِ وَالثَّرْوَةِ الْمُطْلَقَةِ عَلَيْهَا،

وَبِاجْتِمَاعِ كُلِّ أَهْلِ الشُّهُودِ مِنْ ذَوِي الْأَرْوَاحِ النَّبَرَةِ وَالْقُلُوبِ الْمُنُورَةِ وَالْعُقُولِ
التُّورَانِيَّةِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْأَصْفِيَاءِ بِجَمِيعِ تَحْقِيقَاتِهِمْ وَكُشُوفَاتِهِمْ
وَفُيُوضَاتِهِمْ وَمُنَاجَاتِهِمْ،

قَدْ اتَّفَقَ الْكُلُّ مِنْهُمْ، وَمِنْ الْأَرْضِ وَالْأَجْرَامِ الْعُلُويَّةِ وَالسُّفْلِيَّةِ بِمَا لَا يُحَدُّ مِنْ
شَهَادَاتِهِمُ الْقُطْعِيَّةِ وَتَصْدِيقَاتِهِمُ الْيَقِينِيَّةِ بِقَبُولِ شَهَادَاتِ الْآيَاتِ التَّكْوِينِيَّةِ وَالْقُرْآنِيَّةِ
وَشَهَادَاتِ الصُّحُفِ وَالْكِتَابِ السَّمَاوِيِّ الَّتِي هِيَ شَهَادَةُ الْوَاجِبِ الْوُجُودِ عَلَى أَنَّ
هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ أَثَارُ قُدْرَتِهِ وَمَكْتُوبَاتُ قَدْرِهِ وَمَرَايَا أَسْمَائِهِ وَتَمَثَّلَاتُ أَنْوَارِهِ.

جَلَّ جَلَالُهُ! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

ÜÇÜNCÜ BÂB

اللَّهُ أَكْبَرُ¹ in Mertebelerine Dairdir

[اللَّهُ أَكْبَرُ in otuz üç mertebesinden yedisini anlatacağız. O mertebelerin mühim bir kısmı Yirminci Mektup'un İkinci Makam'ında, Otuz İkinci Söz'ün İkinci Mevkıf'ının sonunda ve Üçüncü Mevkıf'ının başında izah edilmiştir. Bu mertebelerin hakikatini anlamak isteyenler o iki risaleye baksınlar.]

Birinci Mertebe

“De ki: Her türlü hamd Allah'a mahsustur ki, asla evlat edinmemiştir. Hâkimiyetinde ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır. Öyleyse tekbir getirerek O'nun yüceliğini ilan et.”²

Ya Rab! Fermanın başım gözüm üstüne! Emrine âmâdeyim!

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira her şeyi yaratan O, yarattıklarını düzenli ve ahenkli kılan O, insanı kâinata denk bir sanat eseri olarak kudretiyle şekillendiren ve insanı yazdığı kader kalemikle kâinatı da aynen yazan O'dur.³

Çünkü şu büyük âlem olan kâinat, aynen bu küçük âlem olan insan gibi, O'nun kudretinin eseri ve kaderinin mektubudur. O, şu büyük âlemi öyle eşsiz bir surette yaratmıştır ki, onu bir mescit şekline çevirmiş; bu küçük âlemi de öyle bir surette var etmiştir ki, secde eden bir kul yapmıştır. Şu büyük âlemi bir mülk şeklinde inşa etmiş, bu küçük âlemi de bütün mülke muhtaç bir kul olarak yaratmıştır. O'nun büyük âlemdeki sanatı bir kitap şeklinde kendini göstermiş, insandaki boyası ise hitap çiçeği olarak açmıştır. O'nun kudreti büyük âlemde haşmetini gösterirken, rahmeti de küçük âlem olan insanda nimetlerini tanzim ediyor. Haşmeti, büyük âlemde O'nun Vahid olduğuna şehadet ederken, nimetleri de küçük âlemde O'nun Ehad olduğunu ilan ediyor. O, büyük âlemin hem bütününün hem de parçalarının hareketlerine ve sükûnetlerine birlik mührü bastığı

¹ Sadece büyüklükte değil, hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

² İsrâ sûresi, 17/111.

³ Bkz. Furkan sûresi, 25/2; Secde sûresi, 32/7; Zümer sûresi, 39/62; Kamer sûresi, 54/49.

gibi, şu insanın cismine ve uzuvlarına, hücre ve zerrelere de öylece birer birlik damgası vurmuştur.

şimdi O'nun muntazam ve mükemmel eserlerine şöyle bir bak: Nasıl gün gibi aşikâr, sınırsız bir cömertlikle beraber eşsiz bir düzen; baş döndüren bir hızla beraber mükemmel bir uyum; fevkalâde bir kolaylıkla beraber muhteşem bir sanat; her tarafa yayılmış bollukla beraber benzersiz bir güzellik; birbirinden alabildiğine uzaklıkla beraber olağanüstü birlik; karmakarışıklıkla beraber birbirinden son derece ayrılık ve farklılık; çok pahalı olmakla beraber fevkalâde ucuzluk olduğunu göreceksin!..

İşte bu görünen hal, sürekli hakikatin peşinde koşan akıl sahibi bir kimse için bir şahit olduğu gibi, ahmak bir münafığı da bütün bunların sonsuz ilim ve sınırsız kudret sahibi Cenâb-ı Hakk'ın sanatı olduğunu ve O'nun birliğini kabul etmeye mecbur bırakır.

Vahdette fevkalâde bir kolaylık, Allah'a ortak koşmada ise içinden çıkılması imkânsız bir zorluk vardır:

Eğer bütün eşya tek bir Zât'a verilirse, kâinatı yoktan var etmek bir hurma fidanını yaratmak kadar, bir hurma fidanını var etmek de bir meyve kadar kolay olur. Eşya birçok varlığa isnat edildiğinde ise meyveyi ağaç kadar, ağacı ise kâinat kadar zorlaştıran bir imkânsızlık ortaya çıkar. Zira bir tek Zât, pek çok şey için bir tek neticeyi ve vaziyeti, bir tek fiil ile külfetsiz bir şekilde ve bizzat uğraşmadan elde eder. Eğer bu netice ve vaziyet birçok varlığa havale edilse, ona ancak büyük bir zorlukla, bizzat uğraşarak ve mücadeleyle ulaşılabilir: Bir subayın vazifesini erlere, ustanın vazifesini binanın taşlarına, yerkürenin hareketini gezegenlere, fiskiye'nin vazifesini su damlalarına, daire merkezinin vazifesini o dairenin çevresindeki noktalara bırakmak gibi...

Vahdette, yani birlikte, bağlanma sırrıyla, sınırsız bir kudret bulunur. Bu şekilde, bir sebep bütün kuvvet kaynaklarını tek başına yüklenmek zorunda kalmaz; bir eser, kendisine isnat edilen Zât'a göre değer kazanır ve büyük işler görebilir. şirkte ise her bir sebep, kendi kuvvet kaynaklarını tek başına taşımaya mecburdur; bu yüzden eseri de kendi cirmi kadar küçük olur. İşte bundan dolayı bir karınca veya bir sinek,

büyükölük taslayan zalimlere galip gelir¹ ve küçücük bir çekirdek koca bir ağacı içinde barındırır.

Bütün eşya bir tek Zât'a verildiği takdirde, yaratmak o Zât'ın her şeyi mutlak yokluktan var etmesi anlamına gelmez. Bir tek Zât'ın eşyayı var etmesi, tıpkı cama akseden görüntünün kolayca fotoğraf kâğıdına aktarılarak ona maddî bir varlık verilmesi veya görünmez bir mürekkeple yazılmış bir yazının, gizli yazıları ortaya çıkaran bir madde sayesinde görünür hale getirilmesi gibi ilimde gizli olanı varlık katına çıkarmak anlamını taşır.

Eşyanın sebeplere ve birçok ortağa verilmesi, mutlak yokluktan var etmeyi gerektirir. Bu durum, imkânsız olmasa da son derece zordur. Öyleyse bir Yaratıcının varlığını kabul etmekte vücûb derecesine varan bir kolaylık, çok sayıda yaratıcının var olduğunu kabul etmekte ise imkânsızlık derecesine varan bir zorluk bulunur.

Vahdetteki hikmetle, bir varlığı zamansız ve maddesiz mutlak yokluktan var etmek mümkün olur ki, o varlığın zerreleri hiçbir karışıklık ve zorluk olmadan "ilmî bir kalıba"² dökölür.

Şirkteki ve çokluktaki yoktan var etme iddiasının ise mümkün olmadığına, aklı başında herkes birleşir. Çünkü bir canlının var olması için yeryüzüne yayılmış zerrelere ve elementlerin bir araya gelmesi gerekir. Ayrıca, ilmî bir kalıbın var olmayışı sebebiyle, o canlının cismindeki zerrelere korunması için her zerrede sınırsız bir ilim ve sonsuz bir irade bulunması gerekecektir. Bununla beraber, ortaklara hiç ihtiyaç bulunmadığı ve varlıkları da imkânsız olduğu halde, onların varlıklarını iddia etmek mânâsız, delilsiz ve boştur. Varlıklarda böyle bir şeye ne bir emare ne de bir işaret vardır. Zira göklerin ve yerin yaratılışı, zorunlu olarak, sonsuz, mükemmel bir kudreti gerektirir. Dolayısıyla ortaklara da hiç ihtiyaç yoktur. Eğer bunun aksi farz edilse –hiçbir zorunluluk yokken, hatta zorunluluk bunun tam aksi iken– sınırsız ve gayet mükemmel bir kudreti, sınırsız olduğu halde, sınırlı başka bir kuvvetle sınırlandırmak gerekir ki, bu, beş yönden imkânsızdır. İşte, ortakların varlığı aynen bunun gibi imkân dışıdır ve varlıkta hiçbir

¹ Nemrut'un hakından bir sineğin geldiğine dair bkz. İbni Kesîr, *el-Bidâye* 1/140-141.

² "İlmî kalıp" ile ilgili bkz. *Sözler*, 26. Söz, 3. Bahis, Mukaddime; *Lem'alar*, 30. Lem'a, 4. Nükte, 4. İşaret, 2. Nokta.

şekilde –zikredilen yönler itibarı ile– var olmaları imkânsız bulunan ortakların varlığına dair bir işaret veya bunun gerçekleştiğine/gerçekleşeceğine dair bir emare yoktur.

Bu meseleyi Otuz İkinci Söz'ün Birinci Mevkıfı'nda zerrelere gezenlere; İkinci Mevkıfı'nda da göklerden her bir insanın yüzündeki, onu diğer insanlardan ayıran farklılıklara kadar, teker teker ele alıp soruşturduk; hepsi de tevhid mührünü göstererek şirke “ret” cevabı verdi.

O'nun ortağı olmadığı gibi, yardımcısı ve veziri de yoktur. Sebepler ise ezeli kudretin tasarrufuna ince bir perdeden ibarettir; zaten işin aslında, yaratmada da hiçbir tesirleri yoktur. Zira sebeplerin en üstünü ve en geniş iradelisi insan olduğu halde, “yeme, konuşma, düşünme” gibi iradeyle gerçekleştirilen en açık fiillerde dahi onun elinde olan, bunların ancak yüzde biri kadar şüpheli bir kısımdır.

Gördüğün gibi, en üstün ve iradesi en geniş olan sebebin hakiki tasarrufta eli kolu böyle bağlı ise diğer hayvanlar ve cansız varlıklar, yaratmada ve rubûbiyette göklerin ve yerin Yaratıcısına nasıl ortak olabilirler?

Nasıl ki bir padişahın, içine hediyesini koyduğu zarf, lütfunu sardığı mendil veya eliyle sana nimet gönderdiği asker, onun saltanatına ortak olamaz. Öyle de, elleriyle bize nimetlerin gönderildiği sebepler, bizim için biriktirilen nimetlerin sandıklarından ibaret zarflar ve bize hediye gönderilen ilahî lütufların üzerine sarılmış sebepler, yardımcı, ortak veya tesirli birer vasıta olamazlar.

İkinci Mertebe

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira O, öyle bir Hallâk, Alîm, Sâni', Hakîm, Rahman ve Rahîm'dir ki, kâinat bağındaki şu yeryüzünün ve gökyüzünün varlıkları, apaçık o Hallâk-ı Alîm'in kudretinin mucizeleridir:

Ve yeryüzü bahçesindeki şu her yere serpilmiş, rengârenk, süslenmiş bitkiler ve dört bir yana yayılmış, herkese güzelliklerini gösteren çeşit çeşit hayvanlar, elbette o Sâni-i Hakîm'in sanatının harikalarıdır.. ve bu bağın bahçelerinde gözümüzün önünde tebessüm eden çiçekler ve süslenmiş meyveler, o Rahman ve Rahîm'in rahmetinin hediyeleridir.

O kudret mucizeleri öyle şehadet ediyor, şu sanat harikaları böyle nidâda bulunuyor ve bu rahmet hediyeleri şöyle ilan ediyor ki: Onun Hallâk'ı (Yaratanı), şunun Musavvir'i (Şekil Vereni) ve bunun Vâhib'i (Hibe Edeni) olan Zât, her şeyi bilir ve O'nun her şeye gücü yeter. O, rahmeti ve ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Kudretine nispeten zerreler ve yıldızlar, az ve çok, küçük ve büyük, sınırlı ve sınırsız her şey eşittir.

O Sâni-i Hakîm'in mucizeleri olan geçmişin bütün hadiseleri ve sanat harikaları, O'nun kudretinin, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bütün hadiseler ve sanat harikalarına yettiğine şehadet eder. Zira O, Hallâk-ı Alîm ve Azîz-i Hakîm'dir.

Yeryüzü bahçesini sanatına bir sergi, yaratmasına bir meydan, kudretine bir tecelli yeri, hikmetine bir yörünge, rahmetine bir çiçeklik, cennetine bir tarla, yarattıklarına bir uğrak noktası, varlıkların akıp gittiği bir mecra, eserlerine bir ölçek olarak yaratan Zât, her türlü eksiklikten uzaktır.¹ Bundan dolayı, canlıların süslenmesi, kuşların nakış nakış işlenmesi, ağaçların meyvelerle donanması, bitkilerin çiçek çiçek açması O'nun ilminin mucizeleri, sanatının harikaları, cömertliğinin hediyeleri, lütfunun delilleridir.

Bu yeryüzü bahçelerinde meyvelerin süsleriyle çiçeklerin tebessümü, seher yeliyle kuşların şakıması, çiçeklerin yanaklarındaki yağmur damlalarının şırıltısı ve annelerin küçücük yavrularına karşı şefkati; cinlere, insanlara, ruhlara, hayvanlara ve meleklerle bir Vedûd'un kendini tanıtmışının, bir Rahman'ın kendini sevdirmesinin, bir Hannân'ın şefkatinin ve bir Mennân'ın merhametinin işaretleridir.

Bütün tohumlar ve meyveler, çekirdek ve çiçekler birer hikmet mucizesi, birer sanat harikası, birer rahmet hediyesi, birer vahdet delili ve ahiret yurdundaki ilahî lütufların birer şahididir.. onlar, Yaraticının kudretinin her şeye yettiğine ve O'nun her şeyi bildiğine dosdoğru birer şahittir. O, rahmetiyle, ilmiyle, yaratmasıyla, idaresiyle, sanatıyla ve tasviriyle her şeyi kuşatmıştır. O'nun yaratma ve idaresine, sanat ve tasvirine kıyasla güneş bir tohum gibi, yıldızlar birer çiçek gibi, yeryüzü bir dâne (tane) gibidir; O'na hiçbir şey ağır gelmez.

¹ Bkz. Sözlür, 15. Söz, 3. Basamak ve haşiyesi.

Bütün tohumlar ve meyveler, çokluk âlemlerinde birliğin aynaları, kaderin ve kudretin işaretleridir ki, bu çokluğun kaynağının birlik olduğunu gösterirler. Onlar, kendilerini yaratan Fâtır'ın sanat ve tasvirde birliğine şahadet ederek gün yüzüne çıkar ve tekrar vahdete dönmeleriyle de Sâni'in yaratma ve idaresindeki hikmeti dile getirirler.

Hem o tohumlar ve meyveler, her şeyi yaratan Zât'ın o küçük varlıklara yönelik küllî nazarının, onların kısımlarına da baktığını gösteren hikmetinin işaretleridir. Zira ağacın yaratılmasındaki en belirgin maksat, onun meyvesidir. İşte, insan da şu kâinatın meyvesidir ve kâinatın Yaraticısının nazarında birinci gaye odur. Kalb de bir çekirdek gibidir ve varlıkları yaratan Zât'ın en parlak aynasıdır. İşte şu hikmettendir ki, şu küçücük insan, bu varlık âleminin yıkılıp değiştirilmesi ve başka bir hal alıp yenilenmesi şeklinde cereyan edecek haşır ve neşre en açık sebep olmuştur.

Allahu Ekber! Sen, büyüklüğünün hakikatine akılların eremeyeceği Yüceler Yücesisin!

Çünkü bütün eşya, لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ¹ deyip kâinatın büyük zikir halkasında beraber zikrederek çalışıyor.

Kabiliyetlerinin diliyle daima “Ya Hak!” deyip hayat haklarını Cenâb-ı Hakk'ın rahmet hazinesinden istiyorlar. Baştan başa da hayata mazhariyetlerinin diliyle “Ya Hayy!” ismini zikrediyorlar.

Üçüncü Mertebe² HAŞİYE

İzahı, Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfı'nın başındadır.

Allah, ilim ve kudretiyle her şeyden büyüktür!

Zira O, öyle bir Kadir, Mukaddir, Alîm, Hakîm, Musavvir, Kerîm, Latîf, Müzeyyin, Mün'im, Vedûd, Mütearrif, Rahman, Rahîm, Mutehannin,

¹ “Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

² HAŞİYE Bu Üçüncü Mertebe, küçük bir çiçeği ve güzel bir kadını nazara alıyor. Koca bahar bir çiçektir. Cennet de bir çiçek gibidir. O mertebenin mazharıdır. Ve âlem, güzel ve büyük bir insan; huriler nevi, ruhanîler topluluğu, hayvan cinsi ve insan sınıfı ise her biri mânen güzel bir insan hükmündedir, bu mertebenin işaret ettiği isimleri safhalarıyla gösteriyorlar.

Sonsuz Celâl ve Kemâl Sahibi bir Cemîl ve Ezeli bir Nakkâş'tır ki, bu kâinatın sayfaları ve tabakalarıyla, küll-cüz olarak, külliyyet-cüziyyet ve varlık-bekâ itibarıyla hakikati:

- O'nun kaza ve kader kaleminin ilim ve hikmetle tanzim ve takdir ettiği çizgileri,
- ilim ve hikmet pergelinin sanat ve tasvir ile nakışları,
- sanat ve tasvirinin, mucizeler saçan bembeyaz elinin lütuf ve keremle aydınlatıp süslemeleri,
- sonsuz rahmet ve nimetle kendini tanıttırmasının ve sevdirmesinin, lütuf ve kereminin, güzelliğinin çiçekleri,
- merhamet ve şefkatinin, nimet ve rahmetinin kaynağından son derece güzel ve mükemmel bir şekilde taşan meyveleri,
- varlıkların, günlerin ve senelerin hızla akmasına rağmen nimet vermenin devam etmesinin, mevsimlerin, asırların ve devirlerin peş peşe geçmesine rağmen Cemâl'in tecellilerinin sürmesinin, mazharların değişkenliğinin ve aynaların fâniliğinin şehadetiyle daimî bir kemâl ve sonsuz bir güzelliğin parıltıları olduğunu gösterir.

Evet, aynaların fâniliği ve varlıkların gelip geçiciliği ile beraber tecellilerin ve feyizlerin devam etmesi, her şeyden daha açık, daha belirgin bir şekilde, onlarda görünen güzelliğin ve göz alıcı mükemmelliğin kendilerine ait olmadığına; apaçık bir dille ve en belirgin delille o tecellilerin, bir Vâcibü'l-Vücûd'un, bir Bâkî-i Vedûd'un mutlak güzelliği ve sürekli yenilenen ihsanları olduğuna işaret eder.

Evet, eserin mükemmelliği, apaçık bir şekilde fiilin mükemmelliğini, fiilin mükemmelliği ise kesin olarak ismin ve fâilin mükemmelliğini gösterir. İsmi mükemmelliği hiç şüphesiz sıfatın mükemmelliğine, sıfatın mükemmelliği, açıkça, şe'nin¹ mükemmelliğine işaret eder. Şe'nin mükemmelliği ise kesinlikle o Zât'a yaraşır bir şekilde O'nun kemâlini gösterir. İşte bu, aksine ihtimal verilemeyecek bir gerçektir.

¹ Şe'n: Bir şeyin hususiyetinin fiilen ortaya çıkması.

Dördüncü Mertebe

Allah, yüceler yücesidir! Allah büyüktür!

Zira O öyle Ezelî bir Adl, Âdil, Hakem, Hâkim, Hakîm'dir ki, şu kâinat ağacının gövdesini, meşiet¹ ve hikmetinin asılları ile altı günde ortaya çıkarmış; onu kaza ve kaderinin düsturlarıyla detaylı hale getirmiş; âdet ve sünnetinin kanunlarıyla düzene koymuş; inayet ve rahmetinin prensipleriyle süslemiş; eserlerinin intizamı, yarattıklarının süslenmeleri, birbirine benzemeleri, birbiriyle uyum içinde bulunmaları, birbirinin ihtiyaçlarına cevap vermeleri, yardımına koşmaları, sarmaş dolaş olmaları ve her şeyde kaderin takdiri ile, kendileri için belirlenen kabiliyetleri ölçüsünde; bilerek, kusursuz ve sağlam yapılmalarının şehadetiyle, isim ve sıfatlarının cilveleriyle bütün bir varlığın çehresine nurlar serpmiştir.

Varlığın düzenlenmesinde

- her tarafı kuşatmış hikmet...
- süslenmelerindeki tam inayet...
- lütuflara ermelerindeki engin rahmet...
- terbiye edilmelerindeki hepsini kuşatan iâşe ve rızıklar...
- Yaratıcısının Zât'ına ait şe'nlerine² ayna olan harikulâde sanatlı hayat...
- güzelliklerle bezenmesindeki iradeyle ortaya çıkan güzellikler...
- varlıkların geçip gitmesiyle beraber onlarda yansıyan güzelliğin tecellisinin devamı...
- Mâbudlarına karşı kalblerindeki sadık aşk...
- kutsî bir çekime (cezbeye) doğru kendilerini salıvermeleri...
- bütün mükemmel insanların, Yaratıcılarının bir olduğunda ittifak etmeleri...
- parçalarında faydaların gözetildiği tasarruflar...
- bitkilerdeki hikmetli düzenleme ve idare...

¹ Meşiet: Dileme, irade, murat, arzu.

² Şen: Sıfatlarının tecellisiyle ortaya çıkan icraat.

- hayvanlardaki cömertçe beslenme, görülüp gözetilme...
- temel unsurlarının değişmesine rağmen devam eden mükemmel düzen...
- her şeyi kuşatan intizamla beraber büyük büyük gayeler...
- son derece güzel ve mükemmel bir sanata sahip olmalarına rağmen zamana ve maddeye ihtiyaç duyulmadan aniden meydana gelmeleri...
- her şey olabilme ihtimaline rağmen hikmetlice kendileri olmaları, elleri en küçük isteklerine bile yetişemediği halde pek çok ve türlü türlü ihtiyaçlarının umulmadık şekilde ve beklenmedik bir tarzda, en uygun zamanda karşılanması...
- zayıflığın madenindeki mutlak kuvvet...
- acz kaynağındaki mutlak kudret...
- hayata elverişsizliklerine rağmen onlarda görünen hayat...
- hiçbir şey bilmemelerine rağmen kendilerinde şahit olunan kuşatıcı şuur...
- kendisi hiç değişmeyip her şeyi değiştiren bir Zât'ı gerektiren değişikliklerdeki mükemmel düzen...
- aynı merkez etrafındaki iç içe daireler gibi tesbihlerinin aynı olması...
- kabiliyetlerinin, yaradılıştan gelen ihtiyaçlarının ve çaresizliklerinin diliyle yaptıkları üç çeşit duanın kabulü...
- ibadetleriyle mazhar oldukları münâcâtlar, müşahedeler ve feyizler...
- her "iki kader"lerindeki intizam...¹
- Yüce Yaratıcıyı zikretmekle itminana ermeleri,
- Sâni'in onları yaratmaktaki maksadının gerçekleşmesi, kendi mükemmelliklerinin ortaya çıkması ve başlangıçları ile sonuçlarını birleştiren bağın ibadet olması...

Ve daha bunun gibi her türlü hal ve keyfiyetleri, bütün bunların Hakîm bir Müdebbir'in idaresiyle, Ehad, Samed, Kerîm bir Mürebbî'nin

¹ "İki kader"le ilgili bkz. *Sözler*, 26. Söz, 3. Bahis, Mukaddime.

terbiyesiyle olduğuna şهادet eder. Hepsi de bir tek Seyyid'in hizmetçileridir ve bir tek Mutasarrıf'ın tasarrufu altındadır. Ve bütününün kaynağı da, varlıklarının her sayfasındaki mektuplarının her birinin üzerinde pek çok birlik mührü görünen Bir Zât'ın kudretidir.

Evet, her ova ve çöldeki, her vadi ve dağdaki her bir çiçek ve meyve, her bir bitki ve ağaç, hatta her bir hayvan ve taş, dahası her zerre ve toprak parçası, nakşı ve eseri apaçık görünen birer mühürdür. Dikkatle bakanlara gösterir ki, bu eserin sahibi kim ise ibretle yazılan şu mekânın kâtibi de, yeryüzünü ve denizlerin içini yazan da, böyle ibretlerle dolu göklerin sayfasına ayı ve güneşi nakşeden de O'dur. Onları nakşeden, Yüceler Yücesidir! Allahu Ekber!

Bütün eşya, لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ¹ deyip kâinatın o büyük zikir halkasında beraberce zikrediyor.

Beşinci Mertebe² HAŞİYE

Allah büyüktür. Zira O, her şeyi yaratan, her şeye gücü yeten, en güzel sureti veren ve her şeyi gören öyle bir Zât'tır ki, şu koca koca gökcisimleri ve inci-misal yıldızlar, O'nun ulûhiyetinin ve yüceliğinin pırl pırl delilleri, rubûbiyetinin ve izzetinin ısl ısl şahitleridir; O'nun rubûbiyet saltanatının ihtişamını gürül gürül haykırmakta ve O'na şهادet etmekte, hükümranlılığının ve hikmetinin sınırsızlığını, kudretinin büyüklüğünün baş döndürücülüğünü ilan etmektedir.

Şimdi “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina edip süsledik...”³ ayetine kulak ver!

Sonra göğün yüzüne bak; intizamlı bir yaratma ve ölçülü sanatla beraber nasıl sükûnet içinde bir sessizlik, hikmet içinde bir hareket, ihtişam içinde bir parıltı, süsler içinde bir tebessüm göreceksin.

Mevsimlerin değişmesi için semânın lambası olan güneşin ışınlarının farklı açılarla gelmesi, kandili hükmündeki ayın her gece farklı bir hilal şeklinde doğarak dünyayı aydınlatması ve göğün güzel yüzünün

¹ “Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

² HAŞİYE Otuz İkinci Söz'ün Birinci Mevkıf'ının ilavesinde ve Yirminci Mektup'un İkinci Makam'ında izah edilmiştir.

³ Kaf sûresi, 50/6.

yıldızlarla yaldızlanması, bu âlemi idare eden sınırsız bir saltanatın varlığını akıl sahiplerine ilan eder.

İşte o Kudreti Sonsuz Yaratıcı, her şeyi bilir.¹ O, her şeyi kuşatan bir irade ile dileyendir; ne dilerse olur, olmamasını dilediği de olmaz. O, sınırsız, kuşatıcı ve zâtî (kendinden) bir kudretle her şeye gücü yetendir. Nasıl ki güpegündüz, şu güneşin ışısız ve ısısız olduğu düşünülemez, bu mümkün değildir. Aynen öyle de, gökleri, kuşatıcı bir ilim ve sınırsız bir kudret olmaksızın yaratan bir ilahın varlığı da tasavvur edilemez, böyle bir şey asla mümkün değildir. Demek, kesinlikle, biz-zat kendinden olan kuşatıcı ilmiyle O, her şeyi bilir. Öyle bir ilmin, her şeyle irtibatı zorunludur. Her yerde hâzır ve şahit olan, her şeye nüfuz eden, her şeyi nuranî bir enginlikle kuşatan böyle bir ilimden bir şeyin ayrı düşmesi mümkün değildir.

Bütün varlıkta görünen ölçülü intizam ve intizamlı ölçüler, umumi hikmet ve eksiksiz, kusursuz, mükemmel inayetler, muntazam kader ve buna bağlı olarak meydana gelen güzel neticeler, süresi belirlenmiş eceller, ölçüsü belli rızıklar, türlü türlü mükemmel sanatlar, olağanüstü süslemeler, birbirinden son derece farklı, ölçülü, intizamlı ve sağlam yapılmalar ve fevkalâde kolay var edilmeler, Allâmü'l-Guyûb'un ilminin her şeyi kuşattığının şahitleridir.

*"Yaratan, yarattığını hiç bilmez olur mu? (İlmi her şeye nüfuz eden, her şeyden haberi olan) Latîf ve Habîr O'dur."*² ayeti gösteriyor ki, bir şeyi var etmek, onunla ilgili her şeyi bilmeyi gerektirir. Ve varlıktaki vücûd nuru, onda ilim nurunu da lüzumlu kılar.

İnsandaki çok güzel sanatın güya onun şuuruyla olduğunu kabul etmekle, insanın yaratılışının, Yaratıcısının ilmiyle gerçekleştiği hakikati arasındaki nispet; karanlık gecedeki yıldız böceğinin ışıkçığının, gün ortasında parıl parıl parlayan güneşin ışığına nispeti gibidir.

Her şeyi bilen O olduğu gibi her şeyi dileyen de O'dur. O'nun dilemesi olmadan hiçbir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Kudret yarattığı, ilim temyiz ettiği (ayırdığı) gibi, irade de tahsis eder (seçer), sonra da varlık meydana gelir.

¹ Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi bildiğini ifade eden bazı ayetler için bkz. Hadîd sûresi, 57/3; Mücadele sûresi, 58/7; Teğâbün sûresi, 64/11; Talâk sûresi, 65/12.

² Mülk sûresi, 67/14.

Yüce Allah'ın iradesinin ve dilemesinin şahitleri, varlıkların geçirdiği haller ve aldıkları tavırlar sayısındadır.

Evet, varlıkların, sayısız ihtimaller, neticeye götürmeyen kapalı yollar ve karmakarışık vaziyetler arasından ve birbirine zıt, birbiriyle çekişen sel gibi unsurların elleri altında şu inceden inceye nizamla, bu gözle görünen hassaslardan hassas ölçüyle düzenlenmesi, onlara kendilerine has özelliklerin verilmesi; cansız, basit (terkip edilmiş olmayan) maddelerden birbirinden çok farklı fakat uyum içinde canlıların yaratılması –bütün organlarıyla spermden yaratılan insanlar, bütün uzuvlarıyla yumurtadan yaratılan kuşlar, çeşit çeşit dal ve budaklarıyla çekirdekten yaratılan ağaçlar gibi– ve her şeyin kendisi için belirlenen şekli alması, bütün bunların, O'nun iradesiyle ve dilemesiyle olduğunu gösterir. Aynı cinsten varlıkların, aynı türden fertlerin temel organlarda birbirlerinin aynı olmaları kesinlikle onların Sanatkâr'ının Vahid ve Ehad olduğuna delildir. Aynen öyle de, muntazam ayırt edici özelliklere sahip, hikmetli bir şekilde birer şahsiyete bürünmelerindeki farklılıkları da bu Vahid ve Ehad Sanatkâr'ın dilediği gibi hükmeden, istediğini yapan Fâil-i Muhtar ve sonsuz irade sahibi bir Zât olduğunu gösterir.

Hem nasıl ki o Hallâk, Alîm ve Mürîd; her şeyi bilir, her şeyi diler, O'nun her şeyi kuşatan bir ilmi, her şeyi kapsayan kusursuz bir iradesi vardır. Aynen öyle de, O'nun eksiksiz, mükemmel, tastamam zaruri, kendinden, Zâtından doğan ve Zâtının gereği olan bir kudreti bulunur. Öyleyse o kudretin zıddının (acz) onun içine girmesi mümkün değildir. Aksi takdirde bir araya gelmeleri ittifakla imkânsız olan zıtların bir arada bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Dolayısıyla o kudrette derece de olamaz. Çünkü zerreler-yıldızlar, az-çok, küçük-büyük, cüzî-küllî, parça-bütün, insan-âlem, çekirdek-ağaç o kudrete nispetle birbirine eşittir.

- ° Nuranilik, şeffaflık, mukabele, denge, intizam ve emre uyma¹ sırrıyla,

¹ Bkz. Sözler, 10. Söz, Sonsöz; 29. Söz, 2. Maksat, 3. Mesele; Şuâlar, 7. Şuâ, 2. Bab, 3. Hakikat, 2. Sır; 15. Şuâ, Kudrete Dair Arapça Fıkra, 2. Basamak; Sünûhât, 2. Cümle, 3. Nokta.

- baş döndüren bir hızla beraber eşsiz bir intizamın, fevkalâde bir kolaylıkla beraber mükemmel bir uyumun ve her tarafa yayılmış bollukla beraber birbirinden son derece farklı olmanın şehadetiyle,¹
- her şeyin birlikten yardım alması ve birliğin her şeye medet vermesi, birlikteki kolaylık ve ehadiyet tecellisi sırrıyla,²
- Allah'ın varlığının kendinden olması ve mahiyetinin hiçbir varlığın mahiyetine benzememesi hikmetiyle,
- hiçbir kayıt altına girmeme, mekândan münezze olma ve parçalara bölünmeme sırrıyla,³
- vesilelere hiç ihtiyaç bulunmamasına rağmen –farz edelim ihtiyaç olsaydı– insanın damarları ve elektrik gibi akıcı, latif maddeleri ileten madenî tellerde olduğu gibi engel ve mânilerin aslında kolaylaştırmada vesilelere dönüşmesi hikmetiyle,⁴
- baş döndürücü güzellikleri ve harika sanatları açısından zerrelere yıldızdan, cüzlerin külden, cüzîlerin küllîden, azın çoktan, küçüküğün büyükten, insanın âlemden ve çekirdeğin ağaçtan daha geri, daha aşağı olmaması hikmetiyle,⁵

onları yaratanın, bunları da yaratması akıldan uzak ve tuhaf görülmez. Zira (zerre, cüz, cüzî, az, küçük, insan, çekirdek gibi) ihata edilen bu varlıklar, küçük küçük yazılmış örnekler veya sağılmış, sıkılmış noktalar gibidir. Öyleyse kesinlikle, (yıldız, nevi, kül, küllî, çok, büyük, âlem ve ağaç gibi) ihata eden şu varlıklar, ihata edilenlerin Yaratıcısının tasarrufu ve idaresi altında olmalıdır ki, o Zât ilminin düsturlarıyla, ihata edenin bir örneğini ihata edilenlerin içine koyabilsin ve hikmetinin mizanlarıyla onu (ihata edeni) sıkıp ihata edilenleri ondan çıkarsın. İşte şu cüzîleri ortaya koyan kudrete, bu küllîleri de meydana getirmek ağır gelmez.

¹ Bkz. *Sözler*, 22. Söz, 2. Makam, 6. Lem'a; 33. Söz, 5. ve 17. Pencere; *Mektubat*, 20. Mektup, 2. Makam, 10. Kelime.

² Bkz. *Mektubat*, 20. Mektup, 2. Makam, 10. Kelime, Üçüncüsü; *Şuâlar*, 15. Şuâ, Kudrete Dair Arapça Fıkra, 3. Basamak.

³ Bkz. *Mektubat*, 20. Mektup, 2. Makam, 10. Kelime, Dördüncüsü; *Şuâlar*, 15. Şuâ, Kudrete Dair Arapça Fıkra, 4. ve 5. Basamaklar.

⁴ Bkz. *Şuâlar*, 15. Şuâ, Kudrete Dair Arapça Fıkra, 6. Basamak.

⁵ Bkz. *Şuâlar*, 15. Şuâ, Kudrete Dair Arapça Fıkra, 7. Basamak.

Hem nasıl ki, bir atomun üzerine esir zerreleriyle yazılan bir Kur'an-ı Hakîm nüshası, göklerin sayfalarında yıldızlar ve güneş mürekkebiyle yazılan Kur'an-ı Azîmü's-Şân nüshasından baş döndürücü güzellik ve göz kamaştırıcı sanat açısından geri değildir, aşağı kalmaz. Aynen öyle de, bir arının ve karıncanın yaratılışı, hurma ağacının ve filin yaratılışından baş döndürücü güzellik ve göz kamaştırıcı sanat bakımından aşağı olmadığı gibi, pırl pırl parlayan bir çiçek de sanatça, ısl ısl ışıldayan Çoban Yıldızından daha aşağı değildir. İşte bunun gibi örnekleri sen de kıyasla.

Hem nasıl ki varlıkların yaratılmasında görülen bu büyük kolaylık,¹ dalâlet ehlinin; akılların kabul etmediği, hatta vehimlerin kendisinden kaçtığı hurafeleri ve imkânsızlıkları gerektiren “kendi kendine olma” ile bir “Yaratıcının var edip şekillendirmesi”ni karıştırmalarına sebep olmuştur. Aynen öyle de, hak ve hakikat ehline, kâinatın Yaratıcısının kudretine kıyasla zerrelerle gezegenlerin eşit olduğunu, aksine ihtimal verilmeyecek bir kesinlikle ispat etmiştir.

Yüceler yücesidir O! Şanı ne uludur O! لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ²

Altıncı Mertebe³ HAŞİYE

Yüceler yücesidir O! Şanı ne uludur O! Allah, ilim ve kudretiyle yegâne büyüktür!

Zira O, öyle bir Âdil, Hakîm, Kadir, Alîm, Vahid, Ehad ve Ezelî bir Sultan'dır ki, bütün bu âlemler O'nun nizam ve mizanının, her şeyi düzene koyuşunun ve ölçüp dengeleyişinin, adalet ve hikmetinin, ilim ve kudretinin idaresinde ve tasarrufundadır ve kesin bir kanaatle, hatta gözle görürcesine vahidiyet ve ehadiyet sırrına mazhardır. Çünkü nizam ve mizan, düzene koyuş ve ölçüp dengeleyiş dairesinin dışında hiçbir varlık yoktur. Bunlar, “İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn”den

¹ Cenâb-ı Hakk'ın varlıkları yaratmasındaki kolaylığı ifade buyuran bazı ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40; Meryem sûresi, 19/35; Yâsîn sûresi, 36/82; Mü'min sûresi, 40/68.

² “Allah, o hak Mabuddur ki kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

³ HAŞİYE Bu Altıncı Mertebe, diğer mertebeler gibi yazılısaydı çok uzun olacaktı. Çünkü İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn kısaca beyan edilemez. Otuzuncu Söz'de bir parça zikredildiğinden, burada yazmayı kısa kesip derste izahat verdik.

iki konudur.¹ Yine bunlar, Alîm-i Hakîm'in ilim ve emrinin, Azîz-i Rahîm'in kudret ve iradesinin iki unvanıdır. Ve şu Kitab-ı Mübîn'le İmam-ı Mübîn'deki dengeyle beraber bulunan düzen, başında iz'an ve yüzünde göz olan bir kimseye; zaman ve varlıkta Rahman'ın tasarruf ve idaresinin, Hannân'ın tanziminin, Mennân'ın süsleyip donatmasının ve Deyyân'ın ölçüp dengeye koymasının dışında hiçbir şeyin olmadığını gösteren pırl pırl iki delildir.

Sözün Özü

Allah'ın yaratıcılığında başlangıç ve son, asıl ve nesil, geçmiş ve gelecek, emir ve ilme bakan “Evvel ve Âhir” isimlerinin tecellisi, “İmam-ı Mübîn”e işaret etmektedir. Yine Allah'ın yaratıcılığında, varlık üzerindeki “Zâhir ve Bâtın” isimlerinin tecellisi ise “Kitab-ı Mübîn”e işaret eder. Zira kâinat büyük bir ağaç, kâinatın her bir âlemi de birer ağaç gibidir. Varlığın yaratılışı, onun neveleri ve âlemleri ile ilgili olarak küçük bir ağaç düşünelim. İşte o küçük ağacın bir aslı ve başlangıcı vardır, o da üzerinde boy atıp geliştiği çekirdektir. Ve yine öldükten sonra onun vazifesini devam ettirecek bir de nesli vardır ki, o da meyvelerindeki çekirdeklerdir.

İşte, başlangıç ve sonuç, “Evvel ve Âhir” isimlerinin tecellisinin mazhardır. Düzenli ve hikmetli olan başlangıç ve aslı çekirdek, ağacın alacağı her türlü şekle dair kanunların bir araya getirilmiş bir fihristi ve tarifesi hükmündedir. Ağacın dallarında bulunan meyvelerdeki çekirdekler “Âhir” isminin tecellisine mazhardır.

Mükemmel bir hikmetle yaratılan meyvelerdeki çekirdekler, bu ağaca benzer başka ağaçların meydana gelmesi için kendilerine birer fihrist ve tarife konulmuş küçük birer sandık hükmündedir. Ve âdeta onların içinde kader kalemiyle, çıkacak ağaçların ileride alacakları şekillerin programı yazılmıştır.

Ağacın görünen yüzü, “Zâhir” isminin tecellisine mazhardır. İşte ağacın bu dış yüzü mükemmel bir intizam, süsleme ve hikmet sayesinde yine mükemmel bir hikmet ve inayetle tam da boyuna göre biçilmiş, kendine has güzelliklerle donatılmış, süslenmiş muntazam bir elbise gibidir.

¹ Bkz. *Mektubat*, 10. Mektup; 30. Söz, İkinci Maksadın Haşiyesi.

Bu ağacın görünmeyen iç yüzü ise “Bâtın” isminin tecellisine mazhardır. Mükemmel bir intizam, akılları hayrette bırakan bir idare ve yine kusursuz bir düzenle hayatı için gerekli gıdaların ağacın her tarafına dağıtılması sayesinde âdetâ bu ağacın içi, son derece intizamlı ve ölçülü, harika bir makine gibidir.

Nasıl ki başlangıcı olağanüstü bir tarife, sonu da harika bir fihrist olan ağaç, “İmam-ı Mübîn”e işaret etmektedir. Aynen öyle de, dışı sanat harikası bir elbise, içi de son derece düzenli bir makine hükmündeki ağaç “Kitab-ı Mübîn”e işaret eder.

Hem nasıl ki, insanlarda bulunan hafıza kuvveti “levh-i mahfuz”a işaret etmektedir ve onun delilidir. Aynen öyle de, her bir ağaçtaki aslı çekirdekler ve meyveler “İmam-ı Mübîn”i göstermektedir.¹ Ağacın içi de dışı da “Kitab-ı Mübîn”e işaret eder. İşte bu küçücük ağaca, geçmiş ve geleceğiyle yeryüzü ağacını, öncesi ve sonrasıyla kâinat ağacını, ataları ve soylarıyla da insan ağacını kıyasla. Ve bunun gibi...

Yüceler yücesidir varlığın Yaratıcısı ve O’ndan başka ilah yoktur!

Ey Yüce Zât! Akıllar Senin büyüklüğünün vasfına erişemez, düşünceler Senin ululuğunun mahiyetine yetişemez!

Yedinci Mertebe

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira O, öyle bir Hallâk (her şeyi yoktan var eden), Fettâh (her şeyi en iyi şekilde açan, darlıktan kurtaran), Fa’âl (icraatı durmadan devam eden), Allâm (her şeyi hakkıyla, en iyi bilen), Vehhâb (çok ihsan eden, bağışlayan) ve Feyyâz (çok feyiz veren, bereket ve bolluk ihsan eden)² HAŞİYE Ezeli bir Güneş’tir ki, şu kâinat, bütün nevi-leriyle ve varlıklarıyla O’nun nurlarının gölgeleri, fiillerinin eserleri, isimlerinin çeşit çeşit tecellilerinin renk renk nakışları, kaza ve kader kaleminin yazıları; sıfatlarının, cemâlinin, celâlinin ve kemâlinin tecelli aynalarıdır.

¹ Bkz. *Sözler*, 26. Söz, 3. Bahis, Mukaddime; *Lem’alar*, 30. Lem’a, 5. Şuâ, 3. Vazife.

² HAŞİYE Bu mübarek isimlerin dürbünleriyle, varlıklardaki cilveleri altında Cenâb-ı Hakk’ın fiillerine ve eserlerine bakmakla, o isimlerin sahibi olan Yüce Zât’a ulaşılır.

- ° Gönderdiği bütün kitap ve sayfalar, varlıktaki ve Kur'an'daki ayetleriyle Şâhid-i Ezelî'nin,
- ° hem kendilerinin hem de bütün zerrelerinin olanca fakirlikleri ve ihtiyaçlarıyla beraber üzerlerinde sonsuz zenginlik ve sınırsız servet görülen yeryüzünün ve âlemin,
- ° insanlık semâsının ayları ve güneşleri olan, aydınlık ruh sahibi peygamberler (*aleyhimüsselam*), kalbî hayatlarında aydınlığa ermiş bütün hak dostları ve ilham esintileriyle akılları pırıl pırıl hale gelmiş Hakk'ın o saf ve dupduru kulları olan şuhûd ehlinin, hakikati bütün yönleriyle olduğu gibi gösteren araştırmaları, keşifleri, mazhar oldukları feyizleri ve münâcâtlarının icmâi ile
- ° ve yine yeryüzü ve gökyüzündeki gezegenler, sayılamayacak kadar kesin şهادetleri ve sarsılmaz tasdikleriyle, tekvinî ve Kur'anî ayetlerin şهادetlerini ve Vâcibü'l-Vücut'un bizzat şهادeti demek olan suhuf ve semavî kitapların şahitliklerini kabul ederek şu hususta birleşmişlerdir ki, bütün bu varlıklar O'nun kudretinin eseri, kader kaleminin mektupları, isimlerinin aynaları ve nurlarının akisleridir.

Yüceler yücesidir O! Ve O'ndan başka ilah yoktur!

Otuzuncu Lem'a

Otuz Birinci Mektup'un Otuzuncu Lem'a'sı ve Eskişehir Hapishanesi'nin bir meyvesi. Altı "nükte" dir.

Denizli Medrese-i Yusufiye'sinin¹ çok mühim bir dersi *Meyve Risalesi* ve Afyon Medrese-i Yusufiye'sinin kıymetli ve mükemmel bir dersi *el-Hüccetü'z-Zehrâ* olduğu gibi, Eskişehir Medrese-i Yusufiye'sinin gayet kuvvetli ve mühim bir dersi de, İsm-i Âzam'ı taşıyan altı ismin altı nüktesini beyan eden bu Otuzuncu Lem'a'dır.

İsm-i Âzam'dan Hayy-ı Kayyûm'a ait pek derin ve geniş meseleleri herkes, birden anlayamaz ve ondan zevk alamaz, fakat hissesiz de kalmaz.

BİRİNCİ NÜKTE

Allah'ın Kuddûs isminin bir nüktesine dairdir.

Kuddûs ismi hakkındaki bu nüktenin, Otuzuncu Söz'ün sonuna eklenmesi uygundur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْأَرْضُ فَرَشَتَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ²

ayetinin bir nüktesi ve bir İsm-i Âzam veyahut İsm-i Âzam'ın altı nuerundan biri olan "Kuddûs" isminin bir cilvesi, bana Şaban-ı Şerif ayının sonunda, Eskişehir Hapishanesi'nde göründü. Cenâb-ı Hakk'ın

¹ Hapishane. Hazreti Yusuf'un (aleyhisselam) iftira ve haksızlıkla hapiste kalmasına kinaye olarak bu tabir kullanılmıştır.

² "Yeryüzünü de Biz döşedik, bakınız Biz ne de güzel döşedik!" (Zâriyât sûresi, 51/48).

hem varlığını hem de birliğini tamamen, apaçık bir şekilde gösterdi. Şöyle gördüm:

Bu kâinat ve yeryüzü, sürekli işleyen büyük bir fabrika ve her vakit dolup boşalan bir han, bir misafirhanedir. Böyle işlek fabrikalar, hanlar, misafirhaneler; pis atıklarla, enkazlarla, süprüntülerle çok kirlenip bulaşık hale gelir ve her tarafta kötü kokulu maddeler birikir. Eğer çok dikkatle bakılmaz, kirlerden arındırılmaz ve süpürülüp temizlenmezlerse içlerinde durulamaz, insan oralarda boğulur.

Halbuki bu kâinat fabrikası ve yeryüzü misafirhanesi o kadar pak, temiz ve kirsizdir, bulaşık şeylerden ve kötü kokulardan öyle arınmıştır ki, içinde lüzumsuz tek bir şey, faydasız tek bir madde ve rastgele bir kir bulunmaz; görünüşte bulunsa da, hemen onu dönüştürecek bir makineye atılır, temizlenir.

Demek, bu fabrikaya bakan Zât çok iyi bakıyor. Buranın, temizliği gözeten öyle bir Sahibi var ki, şu koca fabrikayı ve büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, düzene koyup kirlerden arındırır. Evet, bu çok büyük fabrikanın içinde, büyüklüğü ölçüsünde pis atıklar, enkaz artığı kirli maddeler, süprüntüler bulunmuyor. Aksine, büyüklüğü ölçüsünde temizliğine ve kirlerden arınmasına dikkat ediliyor.

İnsan, bir ay boyunca yıkanmaz ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir. Demek ki, bu âlem sarayındaki paklık, arınmışlık, nuranilik, temizlik; sürekli olarak gerçekleşen hikmetli, dikkatli bir temizleme faaliyetinden ileri geliyor. Eğer o sürekli temizleme, süpürme ve dikkatli bakım olmasaydı, yeryüzünde sadece bir senede yüz binlerce cins hayvan boğulurdu. Ve göklerin sonsuz boşluğunda çarpışan, dağılan, ömrü biten kürelerin ve uyduların, belki sönmüş yıldızların enkazı, yerkürenin, dünyamızın başına, belki başımıza ve diğer canlıların üstüne düşerdi. Dağlar büyüklüğündeki taşları tepemize yağdırır ve bizi vatanımız olan bu dünyadan kaçırırdı. Halbuki eskiden beri gökcisimlerinin parçalanıp yeniden yaratıldığı o yukarı âlemlerden, ibret olsun diye yalnız birkaç göktaşı düşmüşse de hiç kimsenin başına isabet etmemiştir.

Hem yeryüzünde her sene ölüm ve hayatın devridaimi ve mücadelesi sebebiyle yüz binlerce hayvan cinsinin cenazeleri ve iki yüz bin bitki türünün enkazı, toprağın ve denizin üstünü öyle korkunç bir

şekilde kirlletirdi ki; şuur sahipleri, değil onları sevmek, onlara âşık olmak, belki böyle bir çirkinlikten nefret edip ölüme ve yokluğa kaçardı.

Bir kuş kanatlarını kolayca, bir kâtip sayfalarını rahatça temizlediği gibi, uzayda bir uçak gibi gezen dünyamızın, bu semavî kuşun kanatları ve kâinat kitabının sayfaları da temizleniyor, güzelleşiyor. Ahiretin sonsuz güzelliğini göremeyen ve imanla düşünmeyen insanlar, dünyanın bu temizliğine, güzelliğine âşık olur, ona aşırı derecede bağlanırlar.

Demek ki, bu âlem sarayı ve kâinat fabrikası, Kuddûs isminin büyük bir cilvesine mazhardır. O mukaddes temizlik emrini, yalnızca denizlerin etle beslenen temizlikçileri ve karaların kartalları değil, kurt ve karınca gibi, cenazeleri toplayan sağlık memurları da dinliyor.

Vücutta dolaşan, kandaki alyuvar ve akyuvarlar o kutsî emri dinleyip beden hücrelerinde temizlik yaparken, nefes de o kanı tasfiye eder, temizler.

Hem o emri, göz kapakları gözleri temizlemek, sinekler kanatlarını süpürmek için dinlediği gibi, uçsuz bucaksız hava ve bulutlar da dinler. Hava, zeminin yüzüne konan toz toprak gibi süprüntüleri üfler, temizler. Bulut süngeri ise yeryüzü bahçesine su serper, tozu toprağı yatıştırır. Sonra da gökyüzünü uzun zaman kirlletmemek için süprüntülerini hemen toplayıp kusursuz bir düzenle çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü silinmiş, süpürülmüş, pırlıl pırlıl bir şekilde bırakır.

Yine o temizlik emrini yıldızlar, kâinatı meydana getiren unsurlar, madenler, bitkiler dinlediği gibi, bütün zerreler de dinler ki, hayret verici değişim fırtınaları içinde temizliğe dikkat ederler. Bir yerde rastgele toplanmaz, kalabalık etmez, kirlenince hemen temizlenirler. En temiz, arınmış, parlak ve pak vaziyetleri, en güzel, en saf, en tatlı suretleri almak için hikmetli bir el tarafından sevk edilirler.

İşte bu tek fiil, yani tek bir hakikat olan temizlik, Cenâb-ı Hakk'ın Kuddûs ismi gibi bir İsm-i Âzam'ın, kâinatın geniş dairesinde görünen büyük bir cilvesidir; doğrudan doğruya O'nun varlığını ve birliğini, esmâ-yı hüsnasıyla beraber, geniş daireleri gören keskin gözlere güneş gibi gösterir.

Evet, *Risale-i Nur*'un birçok yerinde kesin delillerle ispat edilmiştir ki, Hakem ve Hakîm isimlerinin bir cilvesi olan tanzim etme, düzene koyma fiili; Adl ve Âdil isimlerinin bir cilvesi olan ölçülü yapma ve dengede tutma fiili; Cemîl ve Kerîm isimlerinin bir cilvesi olan süsleyip donatma ve ihsan etme fiili; Rab ve Rahîm isimlerinin bir cilvesi olan terbiye etme ve nimet verme fiili bu büyük âlem dairesinde, bir tek hakikat ve fiil olduklarından, bir tek Zât'ın vücûb¹ derecesindeki varlığını ve birliğini gösteriyorlar. Aynı şekilde, Kuddûs isminin bir mazharı ve cilvesi olan temizleme ve kirlerden arındırma fiili de, o Vacibü'l-Vücûd Zât'ın hem güneş gibi varlığını hem de gündüz gibi birliğini gösteriyor.

Bu zikredilen, düzene koyma, ölçülü yapma, süsleyip donatma, temizleme gibi hikmetli fiiller, aynı mahiyette olduklarından, en geniş dairede bir tek Sâni-i Vahid'e işaret eder. O geniş dairede birçok esmâ-yı hüsnanın, belki Allah'ın bin bir isminin her birinin böyle büyük birer cilvesi vardır. Ve o cilvelerin eseri olan fiiller, büyüklüğü ölçüsünde, açıkça ve kesinlikle, Vahid ve Ehad Yaratıcıyı gösterir.

Evet, her şeyi kanunlarına ve nizamına itaat ettiren, bütün kâinatta geçerli olan hikmet, eşyayı süsleyip varlıkların yüzünü güldüren kuşatıcı inayet, varlıkları sevindirip memnun eden engin rahmet, her canlıyı besleyip onlara türlü lezzetleri tattıran umumi rızık verme ve besleme fiili, her şeyi her şeyle münasebetli hale getiren, birbirinden faydalandıran ve birbirine bir derece sahip kılan hayat verme fiili gibi kâinatın yüzünü güldüren, aydınlatan apaçık hakikatler ve bir tek Zât'a işaret eden fiiller; ışığın güneşi göstermesi gibi, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzak, Hayy ve Muhyî bir Zât'ı açıkça gösteriyor. Eğer hepsi Allah'ın birliğine apaçık birer delil olan o yüzlerce kuşatıcı fiilden biri bile Vahid-i Ehad'e verilmezse, yüzlerce yönden imkânsızlıklar ortaya çıkar.

Mesela, değil hikmet, inayet, rahmet, rızık ve hayat verme gibi apaçık hakikatler ve bir tek Yaratıcıyı gösteren deliller; belki yalnızca kâinattaki temizleme fiili bile kâinatın Hâlık'ına verilmezse, dalâlet ehlinin gittikleri küfür yolunda şunu kabul etmek gerekir: O temizleme faaliyeti ile alâkalı ya bir zerreden, bir sinekten tut, kâinatı meydana

¹ Zorunlu, vacip, kendinden.

getiren unsurlara, yıldızlara kadar her bir varlık koca kâinatın süslenip donatılmasını, her şeyin ölçüyle yapılışını, düzenlenip temizlenmesini bilecek, düşünecek ve ona göre hareket edecek bir kabiliyettedir.. ya âlemin Hâlık'ının mukaddes sıfatlarına sahiptir.. veyahut bu kâinatın temizlenip süslenmesini sağlamak, ona gelen ve oradan giden varlıkların, ihtiyaç duyulan ve harcanan şeylerin dengesini düzenlemek için kâinat büyüklüğünde bir istişare meclisi vardır ve sayısız zerre, sinek, yıldız o meclisin azalarıdır. İşte her tarafta görülen, şahit olunan umumi, kuşatıcı, kusursuz faaliyetin, süsleyip donatma ve temizleme fiilinin gerçekleşebilmesi için bunlar gibi hurafe ve safsatadan ibaret yüzlerce akıl dışı ihtimali doğru kabul etmek gerekir. Fakat bunda bir değil, belki yüz binlerce imkânsızlık ortaya çıkar.

Evet, eğer gündüzün ışığı ve yeryüzündeki bütün parlak şeylerde görünen hayalî güneşçikler güneşe verilmez ve onların, bir tek güneşin yansıması oldukları kabul edilmezse, yeryüzünde parlayan bütün cam parçalarında, su damlalarında ve kar tanelerinde, belki hava zerrelerinde, hakiki birer güneş bulunduğunu kabul etmek gerekir. Ta ki, her yere ulaşan o ışığın varlığı izah edilebilsin.

İşte, hikmet bir ışıktır. Her şeyi kuşatan rahmet bir ışıktır. Kâinatı süsleme, ölçülü yapma, düzene koyma ve temizleme fiilleri de kuşatıcı birer ışıktır ki, o Ezeli Güneş'in parıltılarıdır. Öyleyse dalâlet ve küfür yolunun nasıl içinden çıkılmaz bir bataklığa girdiğine bak! Ve dalâletteki cehaletin, ne kadar ahmakça olduğunu gör, **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَكَمَالِ الْإِيمَانِ**¹ de.

Evet, kâinat sarayını tertemiz tutan bu muhteşem, umumi temizleme faaliyeti, elbette Kuddûs isminin cilvesi ve gereğidir. Nasıl ki bütün mahlûkatın tesbihleri Kuddûs ismini gösterir; aynı şekilde, hepsinin temizliğini de Kuddûs ismi gerektirir.² **HAŞİYE** Temizlikteki bu kutsî bağdandır ki, **الْتَّطَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ**³ hadisi, temizliği imanın nurundan saymış,

¹ Bize ihsan ettiği İslam dini ve tam, yüksek iman nimeti sebebiyle Rabbimize hamdolsun.

² **HAŞİYE** Kötü hasletlerin, bâtlı inançların, günahların ve bid'atların, manevî kirlerden olduğunu unutmamalıyız.

³ "Temizlik imandandır." Aynı mânâyı ifade edip farklı sözlerle rivayet edilen hadisler için bkz. Müslim, *tahâre* 1; Tirmizî, *deavât* 86; Dârimî, *vudû'* 2; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 5/342.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ¹

ayeti de, onu Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın bir vesilesi olarak göstermiştir.

OTUZUNCU LEM'A'NIN İKİNCİ NÜKTESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ²

ayetinin bir nüktesi ve bir ism-i âzam veyahut ism-i âzâmın altı nurundan biri olan “Adl” isminin bir cilvesi, tıpkı Birinci Nükte gibi, Eskişehir Hapishanesi’nde bana uzaktan uzağa göründü. Onu anlamayı kolaylaştırmak için yine temsil yoluyla anlatacağız:

Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayın içinde sürekli tahrip-tamir içinde çalkalanan bir şehir, o şehirde savaş ve hicretle her an kayna-yan bir memleket ve o memlekette ölüm ve hayat arasında aralıksız yuvarlanan bir âlem var.

Fakat o sarayda, şehirde, memlekette, âlemde o kadar hayret verici bir denge, ölçülü bir icraat hükmediyor ki, o sayısız varlıktaki değişimlerin, canlıların dünyaya gönderilmesindeki ve ölümündeki, rızıklarındaki ve ihtiyaçlarındaki dengenin; her an bütün kâinatı gören, teftiş nazarından geçiren bir tek Zât'ın terazisinde ölçülüp hesap edildiğini açıkça ispatlıyor. Yoksa bir balık bin yumurtacı ile, haşhaş gibi bir bitki yirmi bin tohum ile başına buyruk olsaydı, sel gibi akan unsurların ve değişimlerin hücumuyla, şiddetle dengeyi bozmaya çalışan, her yeri istilâ etmek isteyen sebepler başıboş kalsalardı veyahut maksatsız, serseri tesadüfe, ölçsüz, kör kuvvete ve şuursuz, karanlık tabiata havale edilselerdi, eşyadaki ve kâinattaki o denge öyle bir bozulurdu ki, bir senede, belki bir günde altüst olurdu. Yani, deniz karmakarışık şeylerle dolar, çürüyüp kokuşurdu, hava zararlı gazlarla zehirlenirdi, yeryüzü ise bir çöplüğe, bir mezbahaya ve bataklığa dönerdi, dünya boğulurdu.

¹ “Allah tevbe ile kendisine dönenleri sever, temizlenenleri de sever.” (Bakara sûresi, 2/222).

² “Hiçbir şey yoktur ki, onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz.” (Hicr sûresi, 15/21).

İşte hayvanların vücutlarındaki hücrelerden, kandaki alyuvar ve akyuvarlardan, zerrelerin yenilenmesinden ve bedendeki uzuvların uyumundan tut, denizlerdeki hayat-ölüm ve rızık-ihtiyaç dengesine, yeraltındaki su kaynaklarının ihtiyaca göre doldurulmasına, hayvan ve bitkilerin dünyaya gönderilmesine ve ölümlerine, güz ve baharın her yıl yeniden yaratılmasına, kâinatı meydana getiren unsurların ve yıldızların hizmetlerine, hareketlerine, ölüm ve hayatın, ışık ve karanlığın, sıcak ve soğğun döngüsüne, mücadelelerine ve çarpışmalarına kadar her şey o derece hassas ve ince bir ölçüyle ayarlanır ve tartılır ki; insan aklı hiçbir yerde gerçek bir israf, abes bir iş görmediği gibi, aklın eseri olan felsefe ve hikmet dahi her şeyde mükemmel bir intizam, çok güzel bir mizan görür ve gösterir. Belki felsefe ve hikmet, o intizamın ve ölçülü icraatın bir tezahürü ve tercümanıdır.

İşte, güneş ile on iki farklı gezegenin uyumuna ve dengelerine bak! Acaba bu denge, adalet ve kudret sahibi, haşmetli, yüce bir Zât'ı güneş gibi göstermiyor mu? Bilhassa o gezegenlerden biri olan gemimiz, yani yerküre, bir senede yirmi dört bin senelik bir dairede gezer, seyahat eder. O müthiş süratine rağmen yeryüzüne dizilmiş, düzgünce yerleştirilmiş eşyayı dağıtmaz, sarsmaz, uzaya fırlatmaz. Eğer sürati biraz artsa veya azalsaydı, üzerindeki varlıkları havaya fırlatıp uzay boşluğunda dağıtırdı. Ve dengesini bir dakika, belki bir saniye bozsa dünyamız altüst olur, belki başka bir küreyle çarpışır, kıyameti koparırdı.

Bilhassa yeryüzünde, dört yüz bin bitki ve hayvan türünün doğum ve ölümleri, rızıklarının çok şefkatli, dengeli bir şekilde verilmesi ve yaşatılmaları, ışığın güneşi gösterdiği gibi, adalet ve merhamet sahibi bir Zât'a işaret ediyor.

Hem o sayısız canlı türlerinin hadsiz fertlerinden sadece birinin bile uzuvları, donanımı, duyguları o derece hassas bir ölçü içinde birbiriyle münasebetli ve dengededir ki, o uyum ve denge, apaçık bir şekilde, adalet ve hikmet sahibi bir Yaratıcıyı gösteriyor.

Ve bilhassa her bir hayvanın bedenindeki hücreler, kan damarları, kanındaki alyuvar ve akyuvarlar ve o küreciklerdeki zerreler o kadar ince, hassas ve harika bir denge içindedir ki, her şeyin dizgini elinde ve anahtarı katında bulunan, icraatında bir şey bir başka şeye engel olmayan, bütün eşyayı bir tek şey gibi kolayca idare eden sonsuz

adalet ve hikmet sahibi bir Hâlık'ın mizanıyla, kanunuyla, nizamıyla terbiye ve idare edildiklerini açıkça ispatlar.

Cinlerin ve insanların amellerinin, haşrin büyük mahkemesinde, en büyük adalet terazisinde tartılmasını akıldan uzak görüp buna inanmayanlar, dünyada gözleriyle gördükleri şu muazzam dengeye dikkat etseler, elbette haşri imkânsız görmekten vazgeçerler.

Ey müsrif, iktisatsız, zalim, adaletsiz, kirli ve bedbaht insan! Bütün kâinatın ve varlıkların hareket düsturu olan iktisad, temizliği ve adaleti yerine getirmediğinden, bütün varlıklara muhalefetinle, mânen onların nefretini ve hiddetini çekiyorsun. Neye dayanıyorsun ki, zulmünle, ölçsüzlüğünle, israfınla, kirlerinle onları kızdırıyorsun?

Evet, Hakîm isminin en büyük cilvelerinden, bütün kâinata geçerli olan hikmet; iktisat ve israf etmeme esasları üzerinde gerçekleşiyor, tutumlu olmayı emrediyor. Adl isminin en büyük cilvesinden gelen kâinattaki tam adalet ise bütün eşya arasındaki dengeyi gözetiyor, insana da adaleti emir buyuruyor. Rahman sûresinde,

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۖ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۖ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ
وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ¹

ayetindeki dört mertebe, dört çeşit dengeye işaret eden “mizan” kelimesinin dört defa zikredilmesi, âlemdeki mizanın büyüklüğünün derecesini ve fevkalâde, pek yüksek kıymetini gösteriyor. Evet, kâinata hiçbir şeyde israf bulunmadığı gibi, hakiki zulüm, ölçsüzlük ve denge­sizlik de yoktur.

Kuddûs isminin en büyük cilvesinden gelen kirlerden arındırma fiili ise kâinattaki bütün varlıkları temizliyor, güzelleştiriyor. İnsanın bulaşık eli karışmadığı sürece, hiçbir şeyde hakiki pislik ve çirkinlik görülüyor.

İşte Kur'an hakikatlerinden ve İslam'ın düsturlarından olan adaletin, iktisadın ve temizliğin insan hayatında ne kadar temel birer kaide olduğunu anla! Kur'an hükümlerinin kâinatla ne derece alâkası

¹ “Göğü bu ahenkle O yükseltti ve bu mizanı koydu ki, ders alıp ölçü dışına taşmayasınız. Öyleyse siz de tartıyı adaletle yapın, sakın teraziyi, dengeyi aksatmayın!” (Rahman sûresi, 55/7-9).

bulunduğunu, kâinatın içine kök saldıgını, onu sardığını gör! Nasıl kâinatı bozmak ve onun suretini değiştirmek mümkün değilse, şu hakikatleri bozmanın da mümkün olmadığını bil!

Ve bu üç büyük nur gibi; Allah'ın rahmeti, inayeti, her şeyi koruyup gözetmesi misali yüzlerce kuşatıcı hakikat haşri ve ahireti gerektirir. O halde, hiç mümkün müdür ki, kâinata ve bütün varlıklarda hüküm süren rahmet, inayet, adalet, hikmet, iktisat ve temizlik gibi pek kuvvetli, kuşatıcı hakikatler, haşrin yokluğuyla ve ahiretin gelmesiyle merhametsizliğe, zulme, hikmetsizliğe, israfa, kirliliğe, abese dönüşsün? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Bir sineğin hayat hakkını çok şefkatli bir şekilde koruyan bir rahmet, bir hikmet, acaba haşri yaratmamakla, şuur sahibi sayısız kulunun hayat haklarını ve nihayetsiz varlıkların hukukunu ziyan eder mi? Rahmet ve şefkatte, adalet ve hikmette –tabir caizse– sınırsız hassasiyet ve dikkat gösteren bir rubûbiyetin haşmeti, kemâlâtını göstermek, kendini tanıtmak ve sevdirmek için şu kâinatı sayısız, harika sanatlarıyla, nimetleriyle süsleyen yüce bir saltanatın sahibi, haşri getirmeyecek bütün kemâlâtının ve mahlûkatının kıymetinin hiçe inmesine ve inkârına izin verir mi? Hâşâ! Açıktır ki, böyle mutlak bir güzellik, böyle kesin bir çirkinliğe müsaade etmez.

Evet, ahireti inkâr etmek isteyen, önce bütün hakikatleriyle dünyayı inkâr etmeli. Yoksa dünya, her hakikatiyle, yüz bin dille onu tekzip ederek yüz bin kere yalancılığını ispatlayacaktır. Onuncu Söz, ahiretin varlığının, dünyanın varlığı kadar kesin ve şüphesiz olduğunu apaçık delillerle ispat etmiştir.

İsm-i Âzam'ın Altı Nurundan Üçüncüsüne İşaret Eden

ÜÇÜNCÜ NÜKTE

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ¹

âyetinin bir nüktesi ve bir ism-i âzam veya ism-i âzâmın altı nurundan biri olan Hakem isminin bir cilvesi, Ramazan-ı Şerif'te bana göründü.

¹ “Sen insanları Allah yoluna hikmetle davet et.” (Nahl sûresi, 16/125).

Ona yalnız bir işaret olarak, beş “nokta”yı içeren Üçüncü Nükte aceleyle yazıldı, müsvedde halinde kaldı.

Birinci Nokta

Onuncu Söz’de işaret edildiği gibi, Hakem isminin en büyük tecelisi şu kâinatı öyle bir kitap hükmüne getirmiştir ki, âdeta her sayfasında yüzlerce kitap yazılmış, her satırına yüzlerce sayfa yerleştirilmiş, her kelimesinde yüzlerce satır ve her harfinde yüzlerce kelime var ve âdeta her noktasında o kitabın kısa bir fihristi bulunur. O kitabın sayfaları, satırları, Nakkaşını, Kâtibini yüzlerce yönden, ta noktalarına kadar öyle açıkça gösteriyor ki, kâinat kitabına bakıldığında, Kâtibinin varlığını ve birliğini kendi varlığından yüz derece daha kuvvetli bir şekilde ispat ettiği görülüyor. Çünkü bir harf, kendi varlığını bir tek harf kadar ifade ettiği halde, kâtibini bir satır kadar anlatır.

Evet, bu yüce kitabın bir sayfası yeryüzüdür. O sayfada, bahar mevsiminde bitki ve hayvan cinsleri sayısınca kitabın; birbiri içinde, beraber, aynı anda, yanlıştır ve mükemmel bir şekilde yazıldığı gözle görülüyor.

Bu sayfanın bir satırı, bir bahçedir. O bahçede bulunan çiçekler, ağaçlar, bitkiler adedince manzum kasidelerin beraber, birbiri içinde, hatasızca yazıldığını gözümüzle görüyoruz.

O satırın bir kelimesi çiçek açmış, meyve vermek üzere yaprağını uzatmış bir ağaçtır. İşte o kelime, muntazam, ölçülü, süslü yaprakları, çiçekleri ve meyveleri sayısınca, Hakem-i Zülcelâl’i övüp yücelten mânidar yazılar içerir. Çiçek açmış her ağaç gibi, o ağaç da âdeta Nakkaşına övgüler terennüm eden manzum bir kasidedir.

Hem o haşmet sahibi, yüce Hakem, yeryüzü sergisinde teşhir ettiği antika ve hayret verici eserlerine sanki binlerce gözle bakmak istiyor.

Ve âdeta, o Ezeli Sultan’ın kendisine verdiği kıymetli, süslenmiş hediye, nişan ve formaları, hususi bayramı ve açılış merasimi olan baharda Padişahının nazarına arz etmek için o ağaç öyle süslenmiş ve ölçülü, muntazam, mânidar bir şekil almıştır, ona öyle hikmetli bir suret verilmiştir ki, her bir çiçeği ve meyvesiyle pek çok yönden, iç içe delillerle Nakkaşının varlığına ve isimlerine şahadet eder.

Mesela her çiçekte ve meyvede bir ölçü var. O ölçü, bir uyum içinde, o uyum, tazelenen bir düzene koyma, ölçülü yapma fiili içinde, o fiil, bir ziynet ve sanat içinde, o ziynet ve sanat ise mânidar kokular ve hikmetli tatlar içinde bulunduğundan; her bir çiçek, Hakem-i Zülcelâl'e o ağaçtaki hemcinsleri sayısınca işaret ediyor.

Evet, bir kelime olan o ağaçta bir harf hükmündeki meyvede bulunan bir çekirdek noktası, bütün ağacın fihristini, programını taşıyan küçücük bir sandıktır. Ve bunun gibi, kâinat kitabının bütün satırları, sayfaları; yalnızca her bir sayfası değil, belki her bir satırı, her bir kelimesi, her bir harfi ve noktası, Hakem ve Hakîm isimlerinin cilvesiyle öyle birer mucize hükmüne getirilmiştir ki, bütün sebepler toplansa onun bir noktasının benzerini yapamaz, ona karşı söz söyleyemez.

Evet, büyük bir Kur'an gibi olan bu kâinattaki her bir yaratılış kanunu, noktaları ve harfleri sayısınca mucize gösterdiğinden; elbette serseri tesadüf, kör kuvvet ve gayesiz, ölçsüz, şuursuz tabiat hiçbir şekilde, sonsuz hikmet sahibi ve her şeyi gören bir Zât tarafından kurulmuş o has mizana ve gayet ince intizama karışamaz. Eğer karışsalar, elbette karışıklık eseri görülecekti; halbuki kâinatta hiçbir şekilde düzensizlik göze çarpmıyor.

İkinci Nokta

İki "mesele" dir.

Birinci Mesele

Onuncu Söz'de beyan edildiği gibi, son derece mükemmel bir güzellik ve sonsuz güzelliğe bir kemâl; elbette, kendini görmek, göstermek, sergilemek ister. Bu, temel bir kaidedir. İşte bu esaslı, umumi kaide gereğince, şu büyük kâinat kitabının Nakkâş-ı Ezelî'si, kâinatla ve kâinatın her bir sayfasıyla, her bir satırıyla, hatta harfleri ve noktalarıyla kendini tanıtmak, sevdirmek, kemâlâtını bildirmek ve güzelliğini göstermek için, en küçüğünden en büyüğüne kadar her bir varlığın farklı dilleriyle kemâlinin güzelliğini ve güzelliğinin kemâlini gösteriyor, sevdiliyor.

İşte, ey gafil insan! Sonsuz celâl ve güzellik sahibi, her şeyin hâkimi olan, her hakkı yerine getiren, hüküm sahibi, her şeyi tam bir hikmetle var eden Zât, sana kendini her bir mahlûkuyla, böyle sayısız ve parlak şekillerde tanıtmak ve sevdirmek istediği halde, sen kendisini tanıtmamasına karşı iman ederek O'nu tanımaz, sevdirmesine karşılık kulluğunla kendini O'na sevdirmezsen, bunun ne derece katmerli, sonsuz bir cehalet ve zarar olduğunu bil, ayıl!

İkinci Mesele

Bu kâinatın Kadîr ve Hakîm Yaratıcısının mülkünde ortaklara yer yoktur. Her şeyde son derece intizam bulunduğundan, hiçbir şey şirki kabul etmez. Çünkü bir işe farklı eller karışırsa, o iş karışır. Bir memlekette iki padişah, bir şehirde iki vali, bir köyde iki muhtar bulunsaydı, o memleketteki, o şehirdeki, o köydeki bütün işlerde bir karışıklık başlayacağı gibi; en basit bir vazifeli memurun, vazifesine başkasının müdahalesini kabul etmemesi gösteriyor ki, hâkimiyetin en temel kaidesi elbette bağımsız ve tek başına olmaktır. Demek ki, intizam birliği, hâkimiyet de tek başına olmayı gerektirir.

Madem hâkimiyetin geçici bir gölgesi, yardımlaşmaya muhtaç ve aciz insanlarda müdahaleyi böyle reddediyor; elbette, bir Kadîr-i Mutlak'ın rubûbiyet derecesindeki hakiki, mutlak hâkimiyetinin, müdahaleyi bütün şiddetiyle reddetmesi gerekir. Eğer O'nun mülküne zerre kadar müdahale olsaydı, kâinattaki düzen bozulurdu.

Halbuki bu kâinat öyle yaratılmıştır ki, bir çekirdeği var etmek için bir ağacı yaratacak kudret lâzımdır. Bir ağacı meydana getirmek için de kâinatı yaratabilecek kudret gerekir. Ve kâinatın işleyişine parmak karıştıran bir ortak bulunsaydı, onun en küçük çekirdekte dahi hissesinin olması lâzım gelir. Çünkü o çekirdek, kâinatın bir örneğidir. O halde, koca kâinata sığmayan iki rubûbiyetin, tek bir çekirdekte, belki zerrede bir arada bulunması gerekir. Bu ise muhallerin ve bâtil düşüncelerin en mânâsız, akıldan en uzak olanıdır. Koca kâinatın bütün hal ve keyfiyetlerini adalet terazisinde ve hikmetli düzeni altında tutan bir Kadîr-i Mutlak'ın –hatta bir çekirdekte dahi– acz gösterdiğini kabul etmeyi gerektiren şirk ve küfür, ne kadar katmerli, sınırsız bir uydurma, bir hata, bir yalandır ve tevhid,

ne kadar esaslı, sonsuz derecede bir haktır, hakikattir ve doğrudur; bil ve ¹اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى الْاِيْمَانِ de!

Üçüncü Nokta

Sâni-i Kadir, Hakem ve Hakîm isimleriyle bu âlemin içine binlerce kusursuz âlem yerleştirmiştir. O âlemler arasında kâinattaki hikmetlere en çok medar ve mazhar olan insanı bir merkez hükmünde yaratmıştır. Şu kâinat dairesinin en mühim hikmetleri ve faydaları insana bakar. Cenâb-ı Hak, insan dairesi içinde de rızkı bir merkez haline getirmiştir; insanlık âleminde çoğu hikmet ve fayda rızka bakar, onunla ortaya çıkar. İnsandaki şuur ve rızıktaki zevk vasıtasıyla Hakîm isminin cilvesi parlak bir şekilde görünür. Evet, insan aklı sayesinde keşfedilen yüzlerce ilimden her biri, Hakem isminin bir canlı türündeki bir tek cilvesini tarif ediyor.

Mesela tıp ilmine, “Bu kâinat nedir?” diye sorulsa, elbette diyecektir ki: “Çok muntazam ve mükemmel, dev bir eczanedir. İçinde her ilaç güzelce hazırlanmış ve dizilmiştir.”

Kimya ilmine sorulsa: “Bu yerküre nedir?” Diyecektir ki: “Çok düzenli ve kusursuz bir kimya laboratuvarıdır.”

Makine bilimi ise şöyle diyecektir: “Yeryüzü, hiçbir kusuru olmayan, mükemmel bir fabrikadır.”

Ziraat bilimi de bu soruya, “Son derece verimli, her çeşit tohumu vaktinde yetiştiren kusursuz bir tarla ve mükemmel bir bahçedir.” diye cevap verecektir.

Ticaret ilmi ise diyecektir ki: “Dünya, gayet düzenli bir sergi, bir pazar ve malları sanatça çok kıymetli olan bir dükkândır.”

Gıda bilimi şöyle diyecektir: “Yeryüzü, gayet muntazam, içinde her türlü erzak bulunan bir ambardır.”

Aşçılık ilmi, “Dünya, içinde yüz binlerce çeşit leziz yiyeceğin beraberce, kusursuz bir düzenle pişirildiği Rabbanî bir mutfak ve Rahmanî bir kazandır.” diyecektir.

Askerlik ilmi ise diyecektir ki: “Yeryüzü bir kışladır. Onun ordusunda, her bahar mevsiminde yeni silah altına alınmış ve çadırları

¹ İman nimetini lütfeden Allah’a sonsuz şükürler olsun.

kurulmuş dört yüz bin farklı millet bulunduğu halde, her birinin erzakı, elbiseleri, silahları ayrı ayrı veriliyor; talimleri, terhisleri tam bir düzen içinde, hiçbir unutulmadan, şaşırılmadan, bir tek Başkumandan'ın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle, O'nun hazinesinden gayet muntazam bir şekilde idare ediliyor.”

Ve elektrik ilmine, “Bu âlem nedir?” diye sorulsa, elbette şunu söyleyecektir: “Bu muhteşem kâinat sarayının çatısı, vazifesini düzen ve denge içinde gören sayısız elektrik lambasıyla süslenmiştir. Bu, o kadar harika bir düzen ve dengedir ki, başta güneş olmak üzere yerküreden bin defa büyük olan gökteki o lambalar, sürekli yandıkları halde dengeleri bozulmuyor, patlamıyor ve yangın çıkarmıyorlar. Sarfiyatları sınırsız olduğu halde gazyağları ve yakıtları nereden geliyor? Neden tükenmiyor? Niçin yanmalarındaki belli denge bozulmuyor? Küçük bir lamba bile düzenli bakılmazsa söner. Astronomi bilimine göre dünyadan bir milyon kere daha büyük olan ve bir milyon seneden daha uzun yaşayan güneş¹ HAŞİYE kömürsüz ve yağsız yakan, söndürmeyen Hakîm-i Zülcelâl'in hikmetine, kudretine bak! ²سُبْحَانَ اللَّهِ ve güneşin ömründeki saniyeler sayısınca, ³مَا شَاءَ اللَّهُ، بَارَكَ اللَّهُ، ⁴لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ⁵ de!”

Demek, gökteki bu lambalarda harika bir düzen var ve onlara çok dikkatle bakılıyor. Âdeta o yanan ve ışık veren çok sayıdaki büyük kütlenin ve nurlu kandillerin buhar kazanı, harareti tükenmeyen cehennemdir; onlara nursuz sıcaklık veriyor. Ve o elektrik lambalarının kaynağı ve merkezî fabrikası ebedî cennettir ki, onları nurlandırıp aydınlatıyor; Hakem ve Hakîm isimlerinin en büyük cilvesiyle düzenli olarak yanmaya devam ediyorlar.

¹ HAŞİYE Dünya sarayını ısıtan güneş sobasına veyahut lambasına ne kadar odun, kömür ve gazyağı lâzım olduğu hesaplınsın. Her gün yanması için –gökbilimcilerin sözüne bakılırsa– bir milyon yerküre kadar odun yığını ve binlerce deniz kadar gazyağı gerekir. Şimdi düşün ve onu odunsuz, gazsız bir şekilde sürekli yakan Kadîr-i Zülcelâl'in haşmetine, hikmetine, kudretine güneşin zerrelere adedince ²سُبْحَانَ اللَّهِ، مَا شَاءَ اللَّهُ، بَارَكَ اللَّهُ de.

² Allah'ı bütün eksikliklerden tenzih ederim.

³ “Maşallah! Allah ne güzel dilemiş ve yapmış!”

⁴ Allah hayır ve bereketini artırsın.

⁵ “Allah, o hak Mabuddur ki, kendisinden başka ilah yoktur.” (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

Ve bunlar gibi, yüzlerce ilimden her birinin kesin şahitliğiyle, bu kâinat eksiksiz, mükemmel bir düzen içinde sayısız hikmet ve faydayla süslenip donatılmıştır. Cenâb-ı Hak, o harika ve kuşatıcı hikmetiyle kâinatın bütününde gösterdiği intizamı ve gayeleri, en küçük bir canlıya ve çekirdeğe de küçük bir ölçekte yerleştirmiştir. Mâlum ve açıktır ki, o gayeleri, hikmetleri ve faydaları sürekli takip edip gözetmek, bir irade ile, kasıt ile, dileme ile olabilir; başka türlü olamaz. Bu, iradesiz, kasıtsız, şuursuz sebeplerin ve tabiatın işi olamayacağı gibi, onların bu işe müdahalesi de mümkün değildir.

Kısacası, kâinattaki bütün varlıkların kusursuz intizamları ve sayısız hikmetleriyle varlığını gerektirdikleri ve gösterdikleri, dilediği her şeyi yapan bir Sâni-i Hakîm'i bilmemenin veya inkâr etmenin, ne kadar hayret verici bir cehalet ve divanelik olduğu tarif edilemez. Evet, dünyada hayret edilecek bir şey varsa, o da bu inkârdır. Çünkü kâinattaki bütün varlıklarda görülen kusursuz düzen ve sonsuz hikmetler, O'nun varlığına ve birliğine şahitlik ettiği halde, O'nu görmemenin ve bilmemenin, ne derece körlük ve cehalet olduğunu, en kör cahil bile anlar. Hatta diyebilirim ki, kâinatın varlığını inkâr ettikleri için ahmak sanılan sofistler, kâfirlerin en akıllılarıdır. Çünkü kâinatın varlığını kabul ettikten sonra onun Yaratıcısına, Allah'a inanmamak mümkün değildir. Bu yüzden sofistler kâinatı inkâra başlamış, sonunda kendilerini de inkâr etmişler. "Aslında hiçbir şey mevcut değil." diyerek akıldan istifa edip diğer inkârcıların akıl perdesi altındaki sonsuz akılsızlıklarından kurtulmuş, akla bir derece yaklaşmışlar.

Dördüncü Nokta

Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi, çok hikmet sahibi bir sanatkârın, bir ustanın, inşa ettiği sarayın her bir taşına yüzlerce hikmeti hassasiyetle yerleştirdikten sonra bir çatı yapmayıp onun boşu boşuna harap olmasına yol açarak, gözetmediği sayısız hikmeti ziyan etmesini akli başında hiç kimse kabul edemez. Mutlak hikmet sahibi bir zâtın, kusursuz hikmetiyle bir dirhem kadar çekirdekte yüzlerce batman faydayı, gayeyi, mânâyı dikkatle gözetmediği halde; dağ gibi koca ağaca, bir dirhem kadar bir tek fayda, bir tek küçük gaye, bir tek meyve için pek çok masraf yapmasının ve kendi

hikmetine bütün bütün zıt bir şekilde müsrifçe eğlenmesinin katiyen imkânı yoktur. Aynen öyle de, bu kâinat sarayındaki her bir varlığa yüzlerce hikmet yerleştiren ve onları yüzlerce vazifeyle donatan, hatta her bir ağaca meyveleri adedince hikmetler ve çiçekleri sayısınca vazifeler veren bir Sâni-i Hakîm'in, kıyameti getirmemekle ve haşri yaratmamakla, o had ve hesaba gelmez hikmetleri ve vazifeleri mânâsız, abes, boş, faydasız kılıp ziyan edeceğini söylemek, o Kadîr-i Mutlak'ın kusursuz kudretine mutlak bir acz atfetmek olur. Hem o Hakîm-i Mutlak'ın kusursuz hikmetine sayısız abes işi ve faydasızlığı, o Rahîm-i Mutlak'ın rahmetinin güzelliğine nihayetsiz çirkinliği ve o Âdil-i Mutlak'ın tam adaletine sonsuz zulmü yakıştırmak demektir. Âdeta kâinata herkese görünen hikmeti, rahmeti ve adaleti inkâr etmektir. Bu ise o kadar hayret verici bir akıl dışılığıdır ki, içinde sayısız bâtil şey bulunur.

Dalâlet yolundakiler gelsin, baksın; girecekleri ve düşündükleri kabirleri gibi dalâletlerinde de ne kadar dehşetli bir karanlık bulunduğunu ve onun yılan, akrep yuvası bir kuyu olduğunu görsünler... Ahi-rette inanmanın, cennet gibi güzel ve nuranî bir yol olduğunu anlasın, imana girsinler.

Beşinci Nokta

İki “mesele”dir.

Birinci Mesele

Sâni-i Zülcelâl'in, Hakîm isminin gereği olarak, her şeyde en hafif sureti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faydalı şekli gözetmesi, buna kıymet vermesi, yaradılıştaki israf, gayesizlik ve faydasızlık bulunmadığını gösteriyor. İsrâf, Hakîm isminin zıddı olduğu gibi, iktisat da o ismin gereği ve temel düsturudur.

Ey müsrif, iktisatsız insan! Kâinatın en temel düsturu olan iktisada dikkat etmediğinden, hakikate ne kadar zıt davrandığını bil! **كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا**¹ ayetinin ne kadar esaslı, geniş bir düsturu ders verdiğini anla!

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf sûresi, 7/31).

İkinci Mesele

Hakem ve Hakîm isimleri, apaçık bir şekilde Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğine delildir ve onu gerektirir, denilebilir.

Evê, madem gayet mânidar bir kitap, onu ders verecek bir rehber ister, eşsiz bir güzellik, onu görecek ve gösterecek bir aynayı gerektirir ve kusursuz bir sanat, onu sergileyecek bir ilancıyı arzu eder. Her bir harfinde yüzlerce mânâ ve hikmet bulunan bu büyük kâinat kitabının muhatabı olan insanlık içinde de elbette, mükemmel ve büyük bir rehber bulunacaktır ki, o kitaptaki kutsî ve hakiki hikmetleri ders versin, kâinattaki hikmetlerin varlığını bildirsın, hatta kâinatın yaratılışındaki Rabbanî maksatların görünmesine, belki gerçekleşmesine vesile olsun, bütün kâinata Hâlık'ın hususi bir kıymet vererek görünmesini dilediği kusursuz sanatını, isimlerinin güzelliğini bildirip onlara aynalık etsin, o Hâlık, bütün varlıklara kendini sevdirmeyi arzu ettiğî ve şuur sahibi mahlûklarından karşılık istediğî için, şuur sahibi varlıklar adına o geniş rubûbiyet tecellilerine engin bir kullukla karşılık versin, karaları ve denizleri cezbeye getirecek, gökleri ve yeri çınlatacak bir teşhir ve takdis nidası ile şuur sahiplerinin nazarını, o sanatların Sâni'ine çevirsin, kutsî derslerle ve talimatla, bütün akıl sahiplerinin kulak kesileceğî Kur'an-ı Azîmüştan'la o Hakem ve Hakîm Yaratıcının ilahî maksatlarını en güzel şekilde göstereceğini ve bütün hikmetlerinin ortaya çıkmasına, cemâlî ve celâlî tecellilerine en mükemmel şekilde karşılık versin. İşte böyle bir zât, bu kâinata güneş gibi lâzımdır, varlığı zaruridir. Ve bu vasıfları taşıyan, o vazifeleri en mükemmel şekilde yapan zât, açıkça görüldüğü gibi, Resûl-u Ekrem'dir (aleyhissalâtü vesselam). Öyle ise güneş ışığı, ışık da gündüzü gerektirdiğî derecede, kâinattaki hikmetler de Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğini gerektirir.

Evê, nasıl ki Hakem ve Hakîm isimlerinin büyük cilvesi, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğini kesinlikle gerektiriyor; aynen öyle de, esmâ-yı hüsnâdan Allah, Rahman, Rahîm, Vedûd, Mün'im, Kerîm, Cemîl, Rab gibi pek çok ismin her biri, kâinata görünen büyük bir tecelliyle, azamî derecede ve kesinlik mertebesinde onun (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğini gerekli kılar.

Mesela Rahman isminin cilvesi olan engin rahmet, “Âlemlere Rahmet” Resûl-u Ekrem ile açığa çıkar; Vedûd isminin cilvesi olan, Allah’ın kendini sevdirmesi ve tanıtması, âlemlerin Rabbinin Habibi ile netice verir, karşılık görür, Cemîl isminin bir cilvesi olan bütün güzelliğler, yani Cenâb-ı Hakk’ın Zât’ının güzelliği, isimlerinin güzelliği, sanatının güzelliği, sanatlı bir şekilde yarattığı varlıkların güzelliği de o Resûlullah aynasında görülür, gösterilir, rubûbiyetin haşmetinin ve ulûhiyetin saltanatının cilveleri dahi, o rubûbiyet saltanatının ilancısı olan Resûl-u Ekrem’in peygamberliğiyle bilinir, görünür, anlaşılır, tasdik edilir. İşte bu misaller gibi, esmâ-yı hüsnânın her biri, Resûl-u Ekrem’in peygamberliğine parlak birer delildir.

Kısacası: *Madem kâinat mevcuttur, varlığı inkâr edilemez; elbette, kâinatın renkleri, süsleri, ışığı, sanatı, hayatı, bağları hük-mündeki hikmet, inayet, rahmet, güzellik, nizam, mizan, ziynet gibi gözle görülen hakikatler de hiçbir şekilde inkâr edilemez. Madem bu sıfatların, fiillerin inkârı mümkün değildir; elbette, o sıfatlarla vasfolunan, o fiillerin fâili ve o ışıkların güneşi Vâcibü’l-Vücûd, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Cemîl, Hakem ve Adl Zât’ın varlığı da hiçbir şekilde inkâr edilemez, O’nu inkâr etmek mümkün değildir. Ve elbette, o sıfatların ve fiillerin ortaya çıkmasına vesile, kemâllerinin ve hatta gerçekleşmelerinin sebebi olan en doğru rehber, en mükemmel yol gösterici, en büyük ilancı, kâinatın tilsimının kâşifi, Samed Yaratıcının aynası ve Rahman’ın habibi Muhammed aleyhissalâtü vesselamın peygamberliği de hiçbir şekilde inkâr edilemez. Hakikat âleminin ve kâinat hakikatinin ışığı gibi, onun peygamberliği de kâinatın en parlak nurudur.*

عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَعْدَ عَاشِرَاتِ الْأَيَّامِ وَذَرَّاتِ الْأَنَامِ
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ Günlerin aşireleri ve mahlûkatın zerrelere sayısınca O’na, âl ve ashabına salât ve selam olsun.

² “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

OTUZUNCU LEM'A'NIN DÖRDÜNCÜ NÜKTESİ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹

ayetinin bir nüktesi, Vahid ve Ehad isimlerini içeren bir İsm-i Âzam veya İsm-i Âzam'ın altı nurundan biri olan “Ferd” isminin bir cilvesi, Şevvâl-i Şerif ayında Eskişehir Hapishanesi'nde bana göründü. O büyük tecellinin etraflıca izahını *Risale-i Nur*'un diğer kısımlarına havale edip burada yedi “işaret” ile, Ferd isminin en büyük tecellisiyle gösterdiği hakiki tevhidi kısaca anlatacağız.

Birinci İşaret

Ferd ism-i âzaminin, en geniş tecelli ile kâinatın bütününe, kâinattaki her varlık türüne ve tek tek her bir varlığa birer tevhid mühürü ve vahdaniyet damgası vurduğunu, Yirmi İkinci Söz ve Otuz Üçüncü Mektup etraflıca göstermiştir. Burada o “mühür”lerden yalnızca üçüne işaret edeceğiz.

Birinci Mühür

Cenâb-ı Hakk'ın bir ve benzersiz oluşunun cilvesi, kâinatın yüzüne öyle bir vahdet mühürü vurmuştur ki, onu bölünme kabul etmez bir bütün hükmüne getirmiştir. Bütün kâinatı tasarrufu altında tutamayan, onun hiçbir parçasına da gerçekten sahip olamaz. O mühür şudur: Kâinattaki her çeşit varlık, kusursuz bir fabrikanın çarkları gibi birbirine yardım eder, birbirinin vazifesini tamamlamaya çalışır. Böyle bir dayanışma, yardımlaşma, birbirinin ihtiyacına cevap verme, imdadına koşma, birbirine sarılma ve iç içe girme suretiyle öyle tek vücut hale gelirler ki, tıpkı bir insanın bedenindeki unsurlar gibi, birbirlerinden ayrılmaları mümkün olmaz. Bir unsurun dizginini tutan, hepsinin dizginlerine sahip değilse, o tek unsurun dizginini de zapt edemez.

İşte kâinatın yüzündeki bu yardımlaşma, dayanışma, birbirinin ihtiyacına cevap verme ve birbirine sarılma; pek parlak ve büyük bir vahdet mührüdür.

¹ “De ki: O, Allah'tır, gerçek İlah'tır ve Birdir.” (İhlâs sûresi, 112/1).

İkinci Mühür

Ferd isminin cilvesiyle yeryüzünde ve bahar mevsiminin simasında öyle parlak bir ehadiyet mührü ve vahdaniyet damgası görünüyor ki, tek tek bütün canlıları hal ve icraatlarıyla idare edemeyen, hepsini birden göremeyen, bilmeyen ve yaratamayan bir zâtın, hiçbir şeyin yaratılışına karışamayacağını ispatlıyor. O mühür şudur:

Yeryüzünde madenlerden yapılmış maddelerin, unsurların ve cansız varlıkların gayet muntazam, fakat gizli mühürlerini bir kenara bırakalım. Yalnız iki yüz bin hayvan cinsinin ve iki yüz bin bitki türünün atkı ipleriyle dokunan şu nakışlı mühürlerine bak: Yeryüzünde, bahar mevsiminde, birden, birbiri içinde, beraberce, ayrı ayrı şekilleri, hizmetleri, rızıkları, donanımları bulunan ve her varlığa lâzım olan şeylerin; hiçbiri şaşırılmadan, hatasız şekilde, son derece karışıklık içinde olduğu halde kusursuzca birbirinden ayırt edilerek gayet hassas bir ölçüyle külfetsiz ve tam vaktinde, umulmadık yerden verildiğini gözü-müzle görüyoruz. Bu hal ve idare, zeminin yüzünde öyle bir vahdaniyet mührü ve ehadiyet damgasıdır ki, o varlıkların hepsini birden, yoktan yaratıp beraber idare edemeyen bir zât, hiçbir şeyin terbiyesine ve yaratılışına karışamaz. Çünkü karışırsa, o sonsuz genişlikteki idarenin dengesi bozulur. Fakat insanların, o rubûbiyet kanunlarının güzel gidişatına yine Allah'ın emriyle görünüşte bir hizmetleri vardır.

Üçüncü Mühür

İnsanın yüzündedir... Evet, insanın yüzü öyle bir ehadiyet mührüdür ki, Hazreti Âdem zamanından kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün insanları birden nazarına alamayan, her yüze her bir insana karşı birer imza koyamayan ve o küçük yüzde sayısız ayırt edici alâmet bırakamayan; bir tek insanın yüzündeki vahdaniyet mührüne de yaratıcılık iddiasıyla el uzatamaz. Evet, bütün insanlar elbette, insanın yüzüne o mührü vuran Zât'ın her şeyi gören nazarında ve ilminin dairesindedir. Her insanın siması göz, kulak, ağız gibi temel uzuvlarda birbirine benzediği halde, birer alâmet-i farika ile birbirinden ayrılır, hiçbiri ötekinin aynısı değildir. Nasıl ki, göz, kulak gibi uzuvların bütün fertlerde birbiri-ne benzemesi insanlığın Sâni'inin bir olduğuna şehadet eden bir tevhid

mührüdür; aynen öyle de, insanın hukukunu korumak için diğer canlılardan üstün olarak o simaların birbirine karışmaması ve birbirinden ayırt edilmesi, pek çok hikmetli âlâmet-i farika ile ayrılması, o Sâni-i Vahid'in iradesini ve dilemesini gösterir. Bununla beraber, daha farklı ve çok ince bir ehadiyet mührü vardır ki, bütün insanları, hayvanları, hatta kâinatı yaratamayan, o mührü vuramaz.

İkinci İşaret

Kâinattaki âlemler, varlık türleri ve kâinatı meydana getiren unsurlar öyle girift bir şekilde iç içe geçmiştir ki, kâinatın bütününe sahip olamayan, hiçbir canlı türünü, hiçbir unsuru gerçekten idaresi altında tutamaz. Âdeta Ferd isminin cilvesi, bütün kâinatı birlik içine almıştır; her şey o birliği ilan ediyor.

Mesela dünyanın lambası güneşin bir olması, bütün kâinatın bir tek Zât'a ait bulunduğuna işaret eder. Ve bunun gibi, canlıların hızlı ve çevik hizmetçisi hava unsurunun bir olması, aşçıları olan ateşin bir olması, yeryüzü bahçesini sulayan bulut süngerinin bir olması, bütün canlıların imdadına koşan yağmurun bir olması ve her yere yetişmesi, pek çok hayvan ve bitki türünün yeryüzüne serbestçe yayılması, türlerinin ve meskenlerinin bir olması da kesin bir şekilde, meskenleri ile beraber bütün o varlıkların, bir tek Zât'a ait olduğunu gösterir.

İşte bunun gibi, böyle girift bir şekilde iç içe geçmiş olan varlıklar kâinatı öyle bir bütün hükmüne getirmiştir ki, yaratılış bakımından ayrılık kabul etmez. Bütün kâinata hükmü geçmeyen, rubûbiyet ve yaratma yönüyle hiçbir şeye hükmedemez ve bir tek zerreye bile idaresini, terbiye ediciliğini dinletemez.

Üçüncü İşaret

Ferd isminin en büyük tecellisiyle kâinat, Samed Yaratıcının bir-biri içindeki hadsiz mektupları hükmüne getirilip her mektuba sayısız vahdaniyet damgası ve pek çok ehadiyet mührü basılmış gibi, her biri kelimeleri adedince ehadiyet mührü taşıyor ve o mühürler sayısınca Kâtibini gösteriyor.

Evet, her bir çiçek, her bir meyve, her bir ot, hatta her bir hayvan

ve ağaç birer ehadiyet ve samediyet mührü taşıması ve bulunduğu yerin bir mektup suretine bürünmesi yönüyle birer imza şeklini alır, o mekânın kâtibine işaret eder.

Mesela: Bir bahçedeki bir sarı çiçek, o bahçenin nakkaşının mühürü hükmündedir. Bir mühür olan o çiçek kiminse yeryüzündeki aynı türden bütün çiçekler de o Zât'ın kelimeleridir; o bahçenin de O'nun yazısı olduğunun açık bir şekilde delilidir.

Demek ki, her bir varlık, bütün eşyayı Yaratıcısına isnat edip en geniş çerçevede O'nun birliğini gösteriyor.

Dördüncü İşaret

Ferd isminin en büyük cilvesi güneş gibi açık, gözle görülür olmakla beraber, vücûb derecesinde akla uygundur ve hadsiz bir kolaylıkla kabul edilir. O cilvenin zıddı olan şirkin ise son derece zor ve akıldan çok uzak, hatta imkânsız olduğunu ispatlayan birçok delil, *Risale-i Nur*'un farklı kısımlarında beyan edilmiştir. Şimdilik o delillerdeki bu noktaların etrafıca izahını ilgili risalelere havale edip burada yalnız üç "nokta"yı anlatacağız.

Birinci Nokta

Ferd ve Ehad olan Allah'ın kudreti için en büyük şeyi yaratmak, en küçük şeyi yaratmak gibi kolaydır. Bunu Onuncu ve Yirmi Dokuzuncu Sözlerin sonunda kısaca ve Yirminci Mektup'un sonunda etrafıca, kesin delillerle ispat etmiştik. O, bir baharı bir çiçek gibi kolayca yaratır. Haşrin binlerce örneğini her baharda gözümüzün önünde kolaylıkla var eder. Büyük bir ağacı, küçük bir meyve gibi rahatça idaresi altında tutar. Eğer çeşitli sebeplere havale edilirse, her bir meyveyi yaratmak bir ağaç kadar masraflı ve zor; her bir çiçeği yaratmak da bir bahar kadar zahmetli ve güç olur.

Evet, nasıl ki bir ordunun askerî teçhizatı bir kumandanın emriyle bir tek fabrikada yapılırsa; o teçhizatı hazırlamak, âdetâ tek askerin teçhizatını hazırlamak kadar kolaylaşır. Fakat eğer her askerin teçhizatı ayrı ayrı fabrikalarda yapılır ve askerî idare birden çok kumandana verilirse, o vakit her bir asker için bir ordununki kadar fabrikalar

gerekir. Aynen öyle de, eğer her şey Ferd ve Ehad Yaratıcıya verilirse, bir canlı türünün bütün fertlerinin yaratılması, bir tek fert gibi kolay olur.¹ Eğer o fiil sebeplere isnat edilirse, her bir ferdin yaratılması, bütün bir tür kadar zorlaşır.

Evet, vahdet de, ferdiyet de her şeyin o bir ve tek Zât'a bağlanmasıyla olur ve O'na dayanır. Bu bağ ve dayanma ise o varlık için sonsuz bir kuvvet ve kudret hükmüne geçebilir. O zaman, o küçük şey, O'na bağlanmak ve dayanmaktan aldığı güçle, şahsî kudretinin binlerce derece üstünde işler görüp neticeler verebilir. Sonsuz kuvvet sahibi olan Ferd ve Ehad Rabbine dayanıp bağlanmayan bir şey ise ancak kendi şahsî kuvvetinin yettiği küçük işleri görebilir ve neticesi ona göre küçük olur.

Mesela nasıl ki başıbozuk fakat gayet cesur, kuvvetli bir adam, cephanesini ve ağığını beraberinde, sırtında taşımaya mecbur olduğundan, düşmandan ancak on kişiye karşı geçici bir süre dayanabilir. Çünkü şahsî kuvveti o kadar tesir gösterir. Fakat askerlik belgesiyle bir başkumandana bağlanıp dayanan bir adam, kendi kuvvet kaynağını ve erzak deposunu kendisi çekmediği ve taşımaya mecbur olmadığı için, o bağ ona tükenmez bir kuvvet, bir hazine hükmüne geçer. O bağın kuvvetiyle, mağlûp düşman ordusunun bir mareşalini belki binlerce adamla beraber esir alabilir.

Demek ki, vahdette, ferdiyette o bağın verdiği kuvvetle bir karınca bir Firavun'u, bir sinek bir Nemrud'u, bir mikrop zorba bir zalimi mağlûp edebilir. Aynı şekilde, nohut tanesi kadar küçük bir çekirdek de dağ gibi heybetli bir çam ağacını omzunda taşıyabilir. Evet, nasıl ki bir başkumandan, bütün orduyu bir askerın yardımına gönderebilir, onun arkasında toplayabilir. Bu yönüyle o asker, arkasında bir ordunun bulunduğunu hissederek manevî bir kuvvetle kumandanı adına pek büyük işler başarır. Aynen öyle de, Ezel Sultanı –Ferd ve Ehad olduğundan buna hiçbir şekilde ihtiyaç yoktur, fakat varsayalım ihtiyaç olsa bile– bir şeyin yardımına bütün eşyayı gönderir ve arkasında kâinat ordusunu toplar. Her bir şey kâinat kadar bir kuvvete dayanır ve her şeye karşı bütün eşya –farz edelim ihtiyaç olsa– o bir tek Kumandanın kuvveti

¹ Bkz. Lokman sûresi, 31/28; Yâsin sûresi, 36/82.

hükmüne geçebilir. Eğer o tek ve bir Zât olmazsa, her şey bütün bu kuvveti kaybeder, yok hükmüne geçer, hepsinin neticeleri de hiçe iner.

İşte her an gözümüzle gördüğümüz şu çok harika eserlerin gayet küçük, önemsiz şeylerden ortaya çıkması, açıkça, Cenâb-ı Hakk'ın tek ve bir olduğunu, ehadiyetini gösteriyor.¹ Yoksa her şeyin neticesi, meyvesi, eseri; o şeyin maddesi ve kuvveti gibi küçülerek, azalarak hiçe inecekti. Ve gözümüzün önündeki çok kıymetli şeylerin bu son derece ucuzluğu ve bolluğu kalmayacaktı. Şimdi kırk kuruşa aldığımız bir kavunu, bir narı kırk bin liraya bile yiyemeyecektik.

Evet, dünyadaki bütün kolaylık, ucuzluk, bolluk Yaratıcının birliğinden gelir, O'nun tek ve bir olduğuna şahadet eder.

İkinci Nokta

Varlıklar iki şekilde yaratılıyor. Biri, "ibdâ' (yoktan var etme) ve ihtirâ' (benzersiz bir şekilde yaratma)" tabir edilen icattır. Diğeri, "inşa ve terkîp" denilen, bir şeyin var olan unsurlardan ve şeylerden toplanarak yaratılmasıdır. Yaratma eğer ferdiyet cilvesine ve ehadiyet sırrına göre olursa, sonsuz derecede, belki vücûb derecesinde bir kolaylıkla gerçekleşir. Fakat eğer bir tek Zât'a verilmezse, son derece zahmetli ve akıl dışı olur, belki imkânsızlık derecesinde bir zorluk ortaya çıkar. Halbuki kâinattaki varlıkların, son derece zahmetsiz, kolaylıkla, mükemmel bir şekilde yaratılmaları, Cenâb-ı Hakk'ın bir ve tek oluşunun tecellisini açıkça gösteriyor ve her şeyin doğrudan doğruya Ferd-i Zülcelâl'in sanatı olduğunu ispatlıyor.

Evet, eğer eşya tek ve benzersiz olan Yüce Allah'a verilse, O, bir kibrit çakar gibi, yüceliği eserleriyle anlaşılan o sonsuz kudretiyle her şeyi yoktan yaratır ve kuşatıcı, sınırsız ilmiyle her şeye manevî kalıp hükmünde birer miktar tayin eder. Ve O'nun ilminin aynasında her şeyin zerrelere, suretine ve planına göre o manevî kalıbın içine kolayca yerleşir, vaziyetlerini düzenli bir şekilde korurlar.

Eğer etraftan zerrelere toplamak gerekirse de, ilmî kanunlar ve

¹ Mesela, insan gibi mükemmel bir varlığın, basit bir sudan yaratılması (Mürselât sûresi, 77/20), içenlerin boğazından afiyetle geçen süt gibi güzel bir gıdanın, davarların karınlarındaki işkembe ile kanın arasından süzülmesi (Nahl sûresi, 16/66), insanlar için şifa olan bal gibi bir şerbetin, arının karından çıkarılması (Nahl sûresi, 16/69)...

kudretin kuşatıcı düsturları sayesinde; o zerreler, o kanunların ve kudretin sevkine bağlı oldukları için itaatkâr bir ordunun askerleri gibi düzenli bir şekilde gelip o şeyin varlığını kuşatan ilmî kalıbın ve kaderin koyduğu miktarın içine girer, onu kolayca meydana getirirler. Belki aynadaki bir görüntünün, fotoğraf vasıtasıyla kâğıt üstünde maddî vücut giymesi veyahut görünmeyen bir yazıyla yazılmış bir mektubun, onu gösterecek bir madde sürülünce görünmesi gibi, bir ve tek olan Cenâb-ı Hakk'ın kudreti, O'nun ezeli ilminin aynasındaki eşyanın mahiyetine ve varlıkların suretlerine kolayca maddî vücut gibidir ve onları mânâ âleminde görünen âleme getirir, gözlere gösterir.

Eğer Ferd ve Vahid olan Allah'a verilmezse, bir sineğin uzuvlarını yeryüzünün her yerinden ve farklı unsurlardan gayet hassas bir ölçüyle toplamak, âdeta bütün yeryüzünü ve maddeleri eleyip her taraftan o sanatlı vücudun belli zerrelerini getirerek düzgünce yerleştirmek için maddî bir kalıp, hatta sineğin uzuvları sayısınca kalıplar bulunması gerekir. Hem o sineğin sezgilerini ve ruh gibi ince, hassas, manevî latifelerini de hususi bir ölçüyle manevî âlemlerden toplayıp getirmek lâzımdır. İşte bu şekilde, bir sineğin yaratılışı, kâinatın yaratılması kadar zahmetli; yüz derece zorluk içinde zor, belki muhal içinde muhal olur. Çünkü bir şeyi, bir tek Hâlık'tan başka kimsenin yoktan var edemediğinde bütün din âlimleri ve ilim adamları birleşir. O halde, bir varlık sebeplere ve tabiata havale edilirse, onun uzuvları ve zerreleri ancak birçok başka unsurdan toplanarak yaratılabilir.

Üçüncü Nokta

Eğer bütün eşya tek ve benzersiz bir Yaratıcıya verilirse, her şeyi yaratmanın bir tek şeyi yaratmak gibi kolay olduğuna; sebeplere ve tabiata havale edilirse, bir tek şeyin yaratılışının bütün eşya kadar zorlaştığına işaret olarak, başka risalelerde izah edilen üç “temsil”i kısaca göstereceğiz.

Birinci Temsil: Bin askerin idaresi bir subaya havale edilse, bir asker de on subayın emrine verilse; o bir askerin idaresi, bir taburun idaresinden on derece daha zor olur. Çünkü ona emredenler birbirlerini engeller; bir karışıklık ortaya çıkar, o asker istirahat yüzü göremez. Fakat bir taburdan istenen vazife ve neticeler bir tek subayın idaresine

verilince, o netice zahmetsiz bir şekilde, kolayca elde edilebilir ve o vazife yerine getirilir. Eğer o vazifeyi yapma ve o neticeyi elde etme işi, taburdaki başsız, âmirsiz, çavuşsuz askerlere verilirse, istenen netice çok karışıklık içinde, münakaşalarla, eksik bir şekilde ve güçlüklerle ancak elde edilebilir.

İkinci Temsil: Mesela, Ayasofya gibi kubbeli bir caminin kubbesindeki taşlara havada şekil verme işi bir ustadan istense, o usta bu işi kolayca yapabilir. Fakat bu iş taşlara havale edilirse, baş başa verip havada durabilmeleri için her bir taşın bütün taşlara mutlak bir şekilde hem söz geçirmesi hem de onların sözünü dinlemesi gerekir. O halde bir ustanın kolayca gördüğü işi görmek için o taşlar yüz usta kadar, bir ustanın işinden yüz kat fazla iş görmeli ki, o neticeler elde edilebilsin.

Üçüncü Temsil: Mesela, yerküre, tek ve benzersiz Yaratıcının bir memuru, bir askeri olduğundan, yalnız o bir tek asker, o Zât'ın bir tek emrini dinlediği için, mevsimlerin ortaya çıkması, gece ve gündüzün oluşması, göklerdeki ulvî ve ihtişamlı hareketlerin gerçekleşmesi ve semavî levhaların sinema perdesi misali değişmesi gibi neticeler meydana gelir. Dünya, o vazifenin verdiği neşeden doğan bir kendinden geçmeyle meczup mevlevî gibi semâa kalkar, bütün o muhteşem neticelerin ortaya çıkmasına vesile olur. Âdeta o tek asker, kâinatın yüzünde görülen muhteşem işleyişe kumandanlık eder.

Eğer ulûhiyetinin hâkimiyeti ve rubûbiyetinin saltanatı bütün kâinatı kuşatan, hükmü ve emri bütün varlıklara geçen bir Zât-ı Ferd'e verilmezse, o neticelerin, göklerdeki o işleyişin ve yeryüzündeki mevsimlerin meydana gelmesi için dünyadan bin defa daha büyük milyonlarca yıldızın ve kürenin, milyonlarca senelik uzun bir mesafeyi her yirmi dört saatte, her bir senede dolaşması gerekir.

İşte yerküre gibi bir tek memurun, yörüngesi üstünde meczup mevlevî gibi iki hareketiyle o muhteşem neticelerin ortaya çıkması, tek Yaratıcının varlığını kabul etmekte ne derece kolaylık bulunduğu bir örnektir. Ve aynı neticeleri o hareketten milyonlarca defa daha zahmetli ve çok uzun yollarla elde etmenin ne kadar zor, hatta imkânsız olduğuna, şirk ve küfür yolunda ne kadar akıl dışı ihtimaller ve bâtil şeyler bulunduğu da misaldir.

Sebeplere tapanların ve her şeyi tabiata bağlayanların cehaletini anlamak için şu temsile bak: Mesela, “Bir zât harika bir fabrikanın, hayret verici bir saatin çarklarını, muhteşem bir sarayın odalarını veya mükemmel bir kitabın sayfalarını muhteşem sanatıyla çok muntazam bir şekilde hazırladıktan sonra, kendisi onları kolayca bir araya getirip işletmek yerine, belki çok masrafla o fabrikanın, sarayın, saatin bir usta tarafından değil, kendi kendilerine işlemeleri, yapılmaları, kitabın kendi kendisini yazması için her bir parçayı, her bir çarkı, hatta kâğıdı, kalemi harika birer makine hükmüne getiriyor. Ve sergilemeyi çok istediği bütün hünelerlerini, kemâlâtını göstermeye vesile olan üstatlığını ve sanatını onlara havale ediyor.” diye düşünmenin, ne kadar akıldan uzak ve cahilce olduğunu anlarsın! Aynen öyle de, sebeplere ve tabiata yaratma kabiliyeti isnat edenler, katmerli bir cehalete düşer. Çünkü tabiatın ve sebeplerin üzerinde de gayet muntazam bir sanatın izleri var, onlar da diğer varlıklar gibi sanatla yaratılmışlardır. Onları öyle yaratan Zât, neticelerini de hazırlar, onlarla beraber gösterir. Çekirdeği var eden, onun üstündeki ağacı da yapar; ağacı yapan onun dallarındaki meyveleri de yaratır. Yoksa ayrı ayrı tabiatların, sebeplerin var olması için yine başka muntazam tabiatların ve sebeplerin varlığı şart olacak. Ve böyle gitgide sonsuz, mânâsız, imkânsız bir kuruntular zincirini var kabul etmek gerekecek. Bu ise cehaletin en antikasıdır.

Beşinci İşaret

Risale-i Nur’un pek çok yerinde kesin delillerle ispat edilmiştir ki, hâkimiyetin en temel hususiyeti bağımsız ve tek başına olmaktır. Hatta hâkimiyetin aciz insanlardaki zayıf bir gölgesi bile bağımsızlığını korumak için başkalarının müdahalesini şiddetle reddeder, vazifesine karışmalarına izin vermez. Birçok padişah bu “müdahaleyi ret” kaidesi gereğince masum evlatlarını ve sevdiği kardeşlerini merhametsizce öldürmüştür. Demek ki, gerçek hâkimiyetin en temel hususiyeti, ondan ayrı düşünülemeyecek daimî gereği; hür ve tek başına olmak, başkalarının müdahalesini reddetmektir.

İşte bu temel esas sebebiyle Cenâb-ı Hakk’ın mutlak rubûbiyet derecesindeki hâkimiyeti, şirki, ortakları ve başkasının müdahalesini çok şiddetli bir şekilde reddeder. Kur’an-ı Mucizü’l-Beyan da gayet

hararetle, şiddetle ve pek çok tekrar ile tevhidi gösterip şirki ve Allah'a ortak koşmayı müthiş tehditlerle yasaklar.

Evet, rubûbiyetteki ilahî hâkimiyet, tevhid ve vahdeti kesin bir şekilde gerektirdiği, çok kuvvetli bir sebebe ve şiddetli bir gerekçeyle işaret ettiği gibi, kâinatın yüzündeki yıldızlardan tut bitkilere, hayvanlara, madenlere, küçük varlıklara ve zerrelere kadar görünen son derece kusursuz düzen ve çok güzel ahenk; o ferdiyete ve vahdete hiçbir şekilde şüphe düşürmeyen doğru birer şahit, açık birer delildir. Çünkü başkasının müdahalesi olsa, kâinattaki bu gayet hassas düzen ve denge elbette bozulacak ve bir karışıklığın neticesi görülecekti.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا¹ ayetinin sırrıyla, kâinatın bu harika, mükemmel intizamı kaybolacak ve her şey birbirine karışacaktı.

Halbuki فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ² ayetinin işaretiyle, zerrelerden gezegenlere, yeryüzünden arşa kadar hiçbir şeyde hiçbir şekilde kusur, noksan ve karışıklık eseri görülmez. Bu kâinatın düzeni ve varlıkların dengesi, gayet parlak bir tarzda, Ferd isminin en büyük cilvesini gösterir, Cenâb-ı Hakk'ın birliğine şehadet eder.

Hem ehadiyet cilvesinin sırrıyla, en küçük canlı, kâinatın bir örneği ve fihristi hükmündedir; bu yüzden o canlının sahibi, ancak bütün kâinatı tasarrufu altında tutan Zât olabilir. Bir çekirdek, yaratılış bakımından bir ağaçtan geri kalmadığı, bir ağaç küçük bir kâinat ve her bir canlı da küçük bir âlem hükmünde olduğu için; bu ehadiyet sırrının cilvesi, şirki ve Allah'ın mülkünde ortakları kabul etmeyi imkânsız hale getiriyor.

Kâinat, o sır ile, değil yalnız bölünme kabul etmez bir bütün; belki mahiyet bakımından, parçalara ayrılması ve ortakların karışması imkânsız olan, farklı ellerin müdahalesini kabul etmeyen bir küllî hükmüne geçer. Her bir kısmı onun bir cüzü ve ferdi, o da bir küllî hükmünde olduğundan, o icraata başkasının karışması hiçbir şekilde mümkün değildir. Ferd isminin şu büyük cilvesi, tevhid hakikatini bu ehadiyet sırrıyla açıkça ispat ediyor.

¹ “Eğer gökte ve yerde, Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı oraların düzeni bozulurdu.” (Enbiyâ sûresi, 21/22).

² “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur!” (Mülk sûresi, 67/3).

Evet, kâinattaki her türlü varlığın girift bir şekilde iç içe geçmiş olması, kenetlenmesi ve her birinin vazifesinin diğer hepsiyle alâkalı bulunması, kâinatı rubûbiyet ve yaratma noktasında bölünme kabul etmez yekpare bir bütün haline getirir. Aynı şekilde, kâinata faaliyet gösteren ve her şeyi kuşatan fiiller de iç içe geçmiştir. Yani mesela, hayat verme fiili içinde, aynı anda besleme ve rızık verme fiili görünür. O rızık ve hayat verme fiilleri içinde aynı zamanda o canlının bedenini tanzim etme, donatma fiilleri gözüktür. Ve o rızık ve hayat verme, tanzim ve donatma fiilleri içinde, aynı anda suret verme, terbiye ve idare etme fiilleri göze çarpar. İşte böyle kuşatıcı ve umumi fiillerin girift şekilde iç içe geçmesi, ışığın yedi rengi gibi kaynaşması, hatta bir olması, o fiillerin her birinin mahiyetçe birlik içinde pek çok varlığı kuşatması, bir tek Zât'ı gösteren kapsamlı birer fiil olmaları, faillerinin elbette bir tek Zât olması, her birinin bütün kâinatı sarması ve diğer fiillerle yardımlaşarak birleşmesi itibarı ile, kâinat yekpare bir bütün hükmüne geçer. Hem her bir canlı varlık, kâinatın bir çekirdeği, fihristi ve örneği olduğundan, kâinat rubûbiyet noktasında bölünüp kısımlara ayrılması imkânsız bir bütün hükmündedir.

Demek kâinat öyle bir bütündür ki, onun bir parçasına Rab olmak, bütününe Rab olmakla mümkündür. Ve o öyle bir küllîdir ki, her bir cüzün bir fert hükmüne geçmesi ve bir tek ferde rubûbiyetini kabul ettirmek, onun tamamını itaat altına almakla mümkün olabilir.

Altıncı İşaret

Cenâb-ı Hakk'ın bir ve tek oluşu; bütün kemâlâtın¹ HAŞİYE esası, kâinatın yaratılışındaki hikmet ve maksatların kaynağı, madeni olduğu gibi, şuur ve akıl sahiplerinin, bilhassa insanın istek ve arzularının meydana gelmesinin vesilesi ve yegâne çaresidir. Eğer O'nun birliği olmazsa, insanın bütün istek ve arzuları söner. Hem kâinatın yaratılışının neticeleri hiçe iner hem de mevcut ve muhakkak pek çok kemâl yok olur.

¹ HAŞİYE Hatta hadsiz ilahî kemâl ve güzelliğin meydana gelmesine en açık ve en kuvvetli delil, Allah'ın birliğidir. Çünkü kâinatın Sâni'inin Vahid ve Ehad olduğu bilinirse, kâinattaki bütün kemâlât ve güzelliklerin, o Sâni-i Vahid'de bulunan kutsi kemâlâtın ve güzelliklerin gölgeleri, cilveleri, işaretleri ve sızıntıları olduğu anlaşılır. Yoksa kâinatın kemâlâtı ve güzellikleri, mahlûkata ve şuursuz bir kısım sebeplere ait zannedilir. O vakit insan aklı nazarında ilahî kemâlâtın ebedî hazinesi anahtarsız ve meçhul kalır.

Mesela: İnsanda şiddetli, sarsılmaz, aşk derecesinde bir bekâ arzusu var. O arzuyu ancak bütün kâinatı birlik sırrıyla elinde tutan¹ ve bir menzili kapatıp öbürünü açar gibi kolay bir şekilde dünyayı kaldırıp ahireti kurabilen bir Zât yerine getirebilir. İnsanın bu arzu gibi, ebediyete uzanmış ve kâinatın her tarafına yayılmış binlerce emeli, birlik sırrına ve tevhid hakikatine bağlıdır. Eğer birlik olmazsa o arzular gerçekleşmez, neticesiz kalır. Vahdetiyle bütün kâinatta birden tasarruf eden o tek ve benzersiz Zât olmazsa, o dilekler yerine gelmez. Farz edelim gelse bile çok noksan olur.

İşte bu büyük sırdan dolayı Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan, tevhid ve ferdiyeti çok tekrarlar, kuvvetli ve şiddetli bir şekilde, yüksek ve tatlı bir üslûpla ders verdiği gibi bütün peygamberler, asfiya ve evliya en büyük zevki ve saadeti kelime-i tevhidde, ² لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ da bulmuşlardır.

Yedinci İşaret

İşte bu hakiki tevhidi bütün mertebeleriyle en mükemmel şekilde ders veren, ispat ve ilan eden Hazreti Muhammed'in (*aleyhissalâtü vesselam*) peygamberliğinin, elbette o tevhidin kesinliği derecesinde sabit olması gerekir. Çünkü madem varlık dairesinin en büyük hakikati olan tevhidi bütün incelikleriyle o zât ders veriyor; elbette tevhidi ispat eden bütün deliller, dolayısıyla O'nun peygamberliğini, vazifesinin gerçekliğini ve davasının doğruluğunu da kesinlikle ispat eder, denilebilir. Evet, böyle binlerce yüce hakikati kendisinde toplayan, Cenâb-ı Hakk'ın bir ve tek oluşunu hakkıyla keşfedip ders veren bir peygamberlik vazifesi, kesinlikle o tevhidin ve ferdiyetin gereğidir. Tevhid ve ferdiyet, elbette o peygamberlik vazifesini ister.

İşte o vazifeyi eksiksiz bir şekilde yerine getiren Zât-ı Ahmediye'nin (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetinin kıymetine, yüceliğine ve onun, bu kâinatın güneşi olduğuna şehadet eden pek çok delilden ve sebepten üç tanesini örnek olarak göstereceğiz.

¹ Her şeyin, Allah'ın (*celle celâluh*) tasarruf ve idaresinde olduğunu bildiren ayet için bkz. Zümer sûresi, 39/62, 67.

² "Allah, o hak Mabuddur ki, kendisinden başka ilah yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

Birincisi

Bütün Müslümanların asırlardır işledikleri bütün sevapların bir misli ¹ السَّبَبُ كَأَفْعَالٍ sırınca, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) amel defterine geçtiği gibi, ümmetinin her gün ettiği salâvat duasının kesinlikle makbul olması yönüyle, o sayısız duanın gerektirdiği makam ve mertebe düşünülünce, Peygamber Efendimizin (aleyhissalâtü vesselam) manevî şahsiyetinin bu kâinatta nasıl bir güneş olduğu anlaşılır.

İkincisi

İslam âleminin büyük ağacının kökü, çekirdeği, hayatı, kaynağı olan Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) şahsiyetinin fevkalâde kabiliyetleri ve donanımıyla, İslam âleminin maneviyatını teşkil eden kutsî kelimeleri, tesbihatı, ibadetleri bütün mânâlarıyla en önce hissedip yerine getirmekten doğan ruh yüksekliğini düşün. Ve Allah'a habiblik derecesine çıkan Resûlullah'ın (aleyhissalâtü vesselam) kulluğundaki velâyetin, başka velâyetlerden ne kadar yüksek olduğunu anla!

Bir zaman namazda, bir tek tesbihin, bana sahabenin ufkuna yakın bir şekilde sırlarını açmasını, bir aylık ibadet kadar mühim gördüm. Sahabenin yüksek kıymetini onunla anladım. Demek ki, mukaddes kelimelerin İslam'ın ilk yıllarında verdiği feyiz ve nurun başka bir meziyeti var. Tazeliği yönüyle başka bir letafeti, yeniliği, lezzeti bulunur ki, gaflet perdesi altında zamanın geçip gitmesiyle gizlenmiş, azalmış, görünmez olmuştur. Zât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselam) ise onları hakiki kaynağından (Zât-ı Akdes'ten) turfanda, taze olarak, fevkalâde kabiliyetiyle almış, emmiş, sindirmiştir. Bu sırdan dolayı o zât, bir tek tesbihten, başkasının bir senelik ibadeti kadar feyiz alabilir.

İşte bu açıdan, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam), sınırı ve sonu olmayan kemâl mertebelerinde ne kadar yükseldiğini kıyasla.

Üçüncüsü

Bu kâinatın Hâlık'ının, âlemdaki bütün maksatlarının en mühim merkezi ve ilahî hitabının en anlayışlı muhatabı insan olduğundan;

¹ (Bir işe) sebep olan, (onu bizzat) yapan gibidir.

insanlar içinde en meşhur, eserleri ve icraatıyla en mükemmel, en muhteşem fert olan Zât-ı Muhammediye'yi (*aleyhissalâtü vesselam*) insanlık, hatta bütün kâinat adına kendine muhatap kılan Ferd-i Zülcelâl Zât, elbette onu sınırsız kemâl mertebelerinde sonsuz feyzine mazhar etmiştir.

İşte bu üç nokta gibi pek çok husus var; Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetinin hem kâinatın manevî bir güneşi hem de kâinat denilen bu büyük Kur'an'ın en büyük ayetlerinin, o Yüce Furkân'ın ism-i âzâminin ve Ferd isminin en büyük cilvesinin bir ay-nası olduğunu kesin bir şekilde ispatlar. Zât-ı Ahmediye'ye, sonsuz rahmet hazinesinden kâinatın bütün zerrelere bütün zamanlardaki saniyelerle çarpılınca ortaya çıkan netice adedince salât ü selam inmesini Ferd, Ehad ve Samed Rabbimizden niyaz ediyoruz!..

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

OTUZUNCU LEM'A'NIN BEŞİNCİ NÜKTESİ

فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ²
ve

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ³

yüce ayetlerinin birer nüktesi ile, İsm-i Âzam veyahut İsm-i Âzam'ın iki parılısından veya altı nurundan biri olan Hayy isminin bir cilvesi, Şevval-ı Şerif ayında, Eskişehir Hapishanesi'nde aklıma uzaktan uzağa göründü. Vaktinde kaydedilmedi, o kutsî kuşu hemen avlayamadık. Uzaklaştıktan sonra hiç olmazsa bazı "remiz"lerle⁴ o yüce hakikatin ve çok büyük nurun birtakım parılıtlarını kısaca göstereceğiz.

¹ "Sübhan'sın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

² "İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise ölüler de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir." (Rûm sûresi, 30/50).

³ "Allah o ilahdır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Hayy'dır, Kayyum'dur, kendisini ne bir uyuklama ne de uyku tutar." (Bakara sûresi, 2/255).

⁴ İşaret.

Birinci Remiz

Hayy ve Muhyî isimlerinin en büyük cilvelerinden olan “Hayat nedir? Mahiyeti ve vazifesi nelerdir?” sorusuna bir fihrist gibi, özetle cevap şudur:

- Hayat, şu kâinatın en mühim gayesi...
- En büyük neticesi...
- En parlak nuru...
- En latif esası...
- Gayet süzölmüş bir özü...
- En mükemmel meyvesi...
- En yüksek kemâli...
- En eşsiz güzelliği...
- En güzel süsü...
- Hem vahdet sırrı...
- Hem birlik bağı...
- Hem kemâlâtının kaynağı...
- Hem sanat ve mahiyet bakımından en harika bir ruh sahibi...
- Hem en küçük bir varlığı bir kâinat hükmüne geçiren mucizevî bir hakikati...

• Hem âdeta kâinatı küçük bir canlıya sığdırır gibi, koca kâinatın bir çeşit fihristini o canlıda göstermekle beraber, onu pek çok varlıkla münasebetli, küçük bir kâinat hükmüne geçiren harika bir kudret mucizesidir.

• Hem hayat, küçük bir cüzü en büyük bir küll kadar büyüten ve bir ferdi küllî bir âlem hükmüne geçiren, kâinatı rubûbiyet yönünden bölünmez, ortak kabul etmez yekpare bir bütün hükmünde gösteren fevkalâde harika ilahî bir sanattır.

• Hem kâinatın mahiyetleri içinde Hayy ve Kayyûm Zât'ın varlığının vücûbiyetine,¹ birliğine ve birliğinin her bir varlıkta tek tek görülmesine şahadet eden delillerin en parlağı, en aşikârı ve en mükemmeldir.²

¹ Zorunlu, vacip, kendinden olma.

² Hayat nimetinin Cenâb-ı Hakk'ın varlığına delil olmasıyla ilgili bkz. Bakara sûresi, 2/28.

- Hem Cenâb-ı Hakk'ın sanatla yarattığı varlıkların en gizlisi ve en açığı, en kıymetlisi ve en ucuzu, en nezihi, en parlağı ve en mânidar olanıdır; Rabbanî ve sanatlı bir nakıştır.

- Hem Rahman'ın, başka varlıkları kendine hizmet ettiren naze-nin, nazlı, nazik bir rahmet cilvesidir.

- Hem Cenâb-ı Hakk'ın icraatının gayet kuşatıcı bir aynasıdır.

- Hem Rahman, Rezzak, Rahîm, Kerîm, Hakîm gibi pek çok esmâyı hüsnânın cilvelerini içine alan ve rızık, hikmet, inayet, rahmet gibi birçok hakikati kendine tâbi kılan; görmek, işitmek ve hissetmek gibi bütün duyguların kaynağı ve madeni olan hayret verici, Rabbanî bir yaratılış harikasıdır.

- Hem hayat, şu kâinatın büyük tezgâhında her şeyi dönüştüren öyle bir makinedir ki, her tarafta sürekli tasfiye yapıyor, her şeyi temizliyor, nurlandırıyor, yükseltiyor. Âdeta hayatın yuvası olan beden, zerre kafilelerine vazife görmeleri, nurlanmaları ve talim yapmaları için bir misafirhane, bir okul, bir kışladır. Ve âdeta Hayy ve Muhyî Allah, bu hayat makinesi vasıtasıyla karanlık, fânî ve süflî olan dünyayı hoş ve şirin bir hale getiriyor, aydınlatıyor, ona bir tür bekâ veriyor, onu bâkî bir âleme gitmesi için hazırlıyor.

- Hem hayatın iki yüzü, yani mülk ve melekût yönleri de parlaktır, kirsizdir, noksansızdır, yücedir. O yüzden hayat, perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya Rabbanî kudret elinden çıktığını açıkça göstermesi için, başka şeyler gibi, görünüşteki sebepler kudret tasarruflarına perde edilmemiş olan müstesna bir varlıktır.

- Bununla beraber hayatın hakikati, imanın altı esasına bakıp onları mânî ve işaretlerle ispat eder. Yani hayat, hem Vâcibü'l-Vücut'un varlığının vacip ve ebedî oluşuna, hem ahiret âlemine ve bâkî hayata, hem meleklerin varlığına, hem de öteki iman esaslarına işaret eden, onlara kuvvetli bir şekilde bağlı olan nuranî bir hakikattir.

- Hem hayat, bütün kâinattan süzölmüş en saf öz olduğu gibi, kâinattaki en mühim ilahî maksat ve âlemin yaratılışının en mühim neticesi hükmündeki şükür, ibadet, hamd ve muhabbeti netice veren çok büyük bir sırdır.

İşte hayatın zikredilen bu yirmi dokuz mühim ve kıymetli hususiyetini, yüce ve kuşatıcı vazifelerini dikkate al, ona öyle bak. Allah'ın Muhyî isminin arkasında Hayy isminin büyüklüğünü gör. Ve hayatın bu büyük esasları ve meyveleri noktasından, Hayy'ın nasıl bir İsm-i Âzam olduğunu anla.

Ve bil ki, hayat madem kâinatın en büyük neticesi, gayesi ve en kıymetli meyvesidir; elbette hayatın da kâinat kadar büyük bir gayesinin ve neticesinin bulunması gerekir. Çünkü ağacın neticesi meyve olduğu gibi, meyvenin de çekirdeği vasıtasıyla neticesi, büyüyecek bir ağaçtır. Evet, bu hayatın gayesi ve neticesi ebedî hayat olduğu gibi, bir meyvesi de, hayatı veren Hayy ve Muhyî Zât'a şükür, ibadet, hamd ve sevgidir. Bu şükür, ibadet, hamd ve sevgi, hayatın meyvesi, kâinatın da gayesidir. Buradan şunu anla: Hayatın gayesinin, "Rahatça yaşamak, gaflet içinde her şeyden lezzet almak ve heveslerine uyararak bütün nimetlerden tatmak" olduğunu söyleyenler, gayet çirkin bir cehaletle, inkâr edercesine, belki de kâfircesine, bu çok kıymetli hayat nimetini, şuur hediyesini ve akıl ihsanını hafife alıp küçük görerek o nimetlere karşı dehşetli bir nankörlük göstermiş olurlar.

İkinci Remiz

Hayy isminin en büyük cilvelerinden biri ve Muhyî isminin çok latif bir tecellisi olan hayatın Birinci Remiz'de özet halinde zikredilen bütün mertebelerini, vasıflarını ve vazifelerini anlatmak için o vasıflar sayısınca risale yazmak gerekir. Bu sebeple ve o sıfatların, mertebelerin, vazifelerin bir kısmı *Risale-i Nur*'un farklı yerlerinde izah edildiğinden, her mertebenin etraflıca açıklamasını *Risale-i Nur*'a havale edip burada birkaç tanesine kısaca işarette bulunacağız.

İşte, hayatın yirmi dokuz vasfından yirmi üçüncüsünde şöyle denilmiştir: *Hayatın iki yüzü de şeffaf, kirsiz olduğundan, görünüşteki sebepler, Rabbanî kudretin ondaki tasarruflarına perde kılınmamıştır.*

Bunun sırrı şudur: Gerçi kâinatta her şeyde bir güzellik, iyilik ve hayır vardır; şer ve çirkinlik ise gayet azdır ve kıyaslama için bir ölçüdür ki, güzellik ve iyiliğin mertebelerini ve hakikatlerinin çok fazla

olduğunu gösterir. Bu yönüyle o şer hayır, o çirkinlik de güzellik olur. Fakat şuur sahiplerinin dış görünüşe bakıp hüküm veren nazarınca zahiri çirkinlikten, fenalıktan, belâ ve musibetlerden kaynaklanan küsmelerin ve şikâyetlerin Hayy-ı Kayyûm Zât'a yönelmemesi için ve aklın sığ nazarında kötü, pis görünen şeylerle mukaddes, münezzehe olan kudretin bizzat ve perdesiz teması onun izzetine ters düştüğünden, görünüşteki sebepler o kudretin tasarruflarına perde kılınmıştır. Fakat sebepler bir şey yaratamaz; onlar haksız şikâyetlere ve itirazlara hedef olmak, izzeti, kutsiyeti ve kudretin münezzeheliğini korumak içindir.

Yirmi İkinci Söz'ün İkinci Makam'ının Mukaddime'sinde beyan edildiği gibi, Hazreti Azrail (*aleyhisselam*), ruhları teslim alma vazifesi hakkında Cenâb-ı Hakk'a yakarmış, demiş ki:

“Kulların bana küsecek.”

Ona cevaben şöyle buyrulmuş:

“Senin vazifen ile vefat edenler arasına hastalıkları ve musibetleri perde yapacağım; vefat edenler, itiraz ve şikâyet oklarını sana değil o perdelere atacak.”

Bu yakarışın sırrınca; ölümün müminler için hakiki, güzel yüzünü göremeyen ve ondaki rahmet cilvesini bilmeyenlerin küsmeleri ve itirazları Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'a yönelmesin diye Hazreti Azrail'in (*aleyhisselam*) vazifesi bir perde olduğu gibi, diğer sebepler de görünüşteki birer perdedir. *Evet, izzet ve büyüklük ister ki, sebepler kudret elinin perdedârı olsun aklın nazarında. Vahdet ve celâl ise ister ki, sebepler ellerini çeksin hakiki tesirden.*

Hayatın hem görünen hem görünmeyen, hem mülk hem melekût yönleri kirsiz, noksansız, kusursuz olduğundan; onda şikâyet ve itiraza yol açacak maddeler bulunmadığı gibi, izzete ve kudretin kutsiyetine ters düşecek bir pislik ve çirkinlik de yoktur. Hayatın bu yönleri doğrudan doğruya, perdesiz bir şekilde Hayy-ı Kayyûm Zât'ın “hayat verici, diriltici” ismine teslim edilmiştir. Nur da, var etme ve yaratma da öyledir. Onun için yaratma fiili doğrudan doğruya, perdesiz olarak Zât-ı Zülcelâl'in kudretine bakar. Hatta yağmur bir çeşit hayat ve rahmet olduğundan yağma vakti belli bir kanuna bağlanmamıştır ki, her ihtiyaç vaktinde eller rahmet istemek için Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına açılsın.

Eğer yağmur, güneşin doğması gibi bir kanuna bağlı bulunsaydı, hayat için şart olan o nimet, ihtiyaç duyulan her vakit ümitle istenmezdi.

Üçüncü Remiz

Hayatın yirmi dokuzuncu hususiyetinde denilmiştir ki: *Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi, hayatın neticesi hükmündeki şükür ve ibadet de kâinatın yaratılış sebebi, varlık gayesi ve istenilen meyvesidir.* Evet, bu kâinatın Hayy ve Kayyûm Yaratıcısı sayısız, çeşit çeşit bunca nime-tiyle kendini canlılara bildirip sevdirmesine karşılık elbette onlardan nimetlerine teşekkür etmelerini, kendini sevdirmesine karşılık O'nu sevmelerini, kıymetli sanatına karşı medh ü senâda bulunmalarını ve emirlerine itaat ve kullukla cevap vermelerini ister.

İşte bu rubûbiyet sırrına göre şükür ve kulluk, bütün hayat mertebelerinin ve dolayısıyla kâinatın en mühim gayesi olduğundan, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan kuvvetli bir şekilde, şiddetle ve tatlı bir üslûpla insanı şükür ve ibadete sevk ediyor.¹ İbadetin Cenâb-ı Hakk'a mahsus, şük-rün O'na lâıyk ve hamdın O'na has olduğunu çok tekrar ile bildiriyor.² Demek ki, şükür ve ibadetin doğrudan doğruya mülkün gerçek sahibi Allah'a yönelmesi gerektiğini ifade etmek için O'nun, hayatı bütün halleriyle perdesiz bir şekilde idaresi altında tuttuğunu gösteren

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ⁴
فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا⁵

gibi ayetler, çok açık bir şekilde vasıtaları reddedip hayatın doğrudan Hayy-ı Kayyûm'un kudret elinde olduğunu haber veriyor. Evet,

¹ Şükür ve ibadeti emreden ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/152, 172; Nahl sûresi, 16/36, 114; Ankebût sûresi, 29/17; Sebe sûresi, 34/15.

² Bkz. Fâtîha sûresi, 1/2, 5; Bakara sûresi, 2/172; Hûd sûresi, 11/2, 26; İsrâ sûresi, 17/23, 111; Fussilet sûresi, 41/14; Ahkaf sûresi, 46/21.

³ "Hayatı veren de, öldüren de O'dur. Gece ile gündüzü peş peşe getiren de O'dur." (Mü'minûn sûresi, 23/80).

⁴ "Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren O'dur. Bir işin olmasına hükmedince, sadece 'ol' der, o da hemen olur." (Mü'min sûresi, 40/68).

⁵ "(Gökten bir su indirip) ölmüş toprağa onun sayesinde hayat verir." (Rûm sûresi, 30/24).

هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ¹
 وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ²
 وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا³

gibi ayetler de hayattan sonra rızık, şifa ve yağmur gibi minnettarlığı ve teşekkürü davet eden, muhabbet ve övgü hislerini uyandıran, şükran vesilesi şeylerin doğrudan doğruya Rezzak ve Şâfi Yaratıcıya ait bulunduğunu, sebeplerin ve vasıtaların bir perde olduğunu bildiriyor. Rızık, şifa ve yağmur, Hayy-ı Kayyûm Zât'ın kudretine hastır. Ayet, perdesiz şekilde O'ndan geldiklerini ifade etmek için Arapça gramer kaidelerine göre bir şeyin bir zâta mahsus bulunduğuna işaret olarak⁵ هُوَ الرَّزَّاقُ⁴ ، هُوَ الَّذِي şeklinde beyan buyurmuştur. İlaçlara özelliklerini veren ve tesiri yaratan, ancak o Şâfi-i Hakiki'dir.

Dördüncü Remiz

Hayatın yirmi sekizinci vasfında, onun, imanın altı şartına bakıp onları ispat ettiği, onların birer hakikat olarak meydana çıkmalarına işaretlerde bulunduğu bildirilmiştir.

Evet, madem bu kâinatın en mühim neticesi, meyvesi ve yaratılış hikmeti hayattır; elbette o yüce hakikat, bu fâni, kısacık, noksan, elemli dünya ile sınırlı değildir. Yirmi dokuz maddede mahiyetinin büyüklüğü anlaşılan hayat ağacının gayesi, neticesi ve büyüklüğüne lâyık meyvesi, ebedî ahiret hayatıdır; taşıyla, ağacıyla, toprağıyla canlı olan o saadet yurdundaki hayattır. Yoksa bu hadsiz mühim meyvelerle donatılan hayat ağacının, şuur sahipleri için, bilhassa insan için meyvesiz, faydasız, hakikatsiz olması gerekecek. Sermaye ve donanım bakımından mesela bir serçeden yirmi derece yüksek, kâinattaki ve canlılar arasındaki en mühim, en kıymetli mahlûk olan insan, hayat saadeti bakımından bir serçeden yirmi derece aşağı düşüp bedbaht, alçak bir biçare haline

¹ “Asıl bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ'dır.” (Zâriyât sûresi, 51/58).

² “Hastalandığımda O'dur bana şifa veren.” (Şuarâ sûresi, 26/80).

³ “O'dur ki insanlar artık ümitlerini kestikten sonra yağmur indirir.” (Şûrâ sûresi, 42/28).

⁴ O'dur ki...

⁵ Rızıkları veren O'dur.

gelecek. Çok kıymetli bir nimet olan akıl da geçmişin hüznlerini ve gelecekteki korkuları düşünmekle insanın kalbini sürekli incitip bir lezzete dokuz elem karıştırdığından, en musibetli belâlardan birine dönüşecek. Bu ise yüz derece bâtıldır. Demek ki, şu dünya hayatı, ahirete iman esasını kesin bir şekilde ispat ediyor ve her baharda haşrin üç yüz binden fazla örneğini bize gösteriyor.

Acaba senin bedeninde, bahçende ve vatanında hayatın için gerekli, uygun olan bütün ihtiyaçları ve donanımı, hikmet, inayet ve rahmetle hazırlayan, hepsini vaktinde yetiştiren, hatta midenin bekâ ve yaşama arzusuyla ettiği hususi ve basit rızık duasını bilen, işiten, o duayı kabul buyurduğunu sayısız leziz yiyeceklerle gösteren ve mideyi memnun eden, her şeyin tasarrufunu elinde tutan Kadîr bir Zât, hiç mümkün müdür ki, seni bilmesin, görmesin? İnsanın en büyük gayesi olan ebedî hayat için gereken sebepleri hazırlamasın? Hem insanın en büyük, en mühim, kendisine en lâıyk olan umumi bekâ duasını; ahiret âlemini ve cenneti yaratarak kabul etmesin? Ve kâinattaki en mühim varlık, yeryüzünün sultanı ve neticesi olan insanın arş ve ferşi çınlatan kapsamlı ve çok kuvvetli duasını işitmeyip ona küçük bir mide kadar kıymet vermesin, onu memnun etmesin, kusursuz hikmetini ve sonsuz rahmetini inkâr ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiç mümkün müdür ki, en basit hayat mertebesindeki bir canlının pek gizli sesini duysun, derdini dinlesin, nazını çeksın, ona derman versin, onu tam bir itina ve alâka ile beslesin, her şeyi ona dikkatle hizmet ettirsin, büyük mahlûkatını ona hizmetkâr kılsın da; en büyük ve kıymetli, bâki ve nazlı bir hayat mertebesindeki insanın gök gürlemesi gibi yüksek sesini işitmesin? Onun çok mühim bekâ duasını, nazını, niyazını nazara almasın! Âdeta bir askerin teçhizatını tam bir itina ile versin, onu idare etsin de itaatkâr ve muhteşem orduya hiç bakmasın! Zerreyi görsün de güneşi görmesin! Sivrisineğin sesini işitsin, fakat gök gürültüsünü duymasın! Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiçbir şekilde akıl kabul eder mi ki, sonsuz rahmet, muhabbet ve şefkat sahibi, sanatını çok seven, kendini çok sevdiren ve sevenlerini daha da seven Kadîr ve Hakîm bir Zât; O'nu en çok seven, sevimli ve sevilen, Sâni'ine yaradılışı gereği tapan insanı ve onun hayatının ta kendisi ve özü olan ruhu ebedî ölümle idam edip o sevgili dostunu

ve habibini ebediyen küstürsün, darılsın, müthiş inciterek rahmet sırrını ve muhabbet nurunu inkâr etsin ve ettirsin? Yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Bu kâinatı tecellileriyle süsleyen mutlak bir güzellik ve bütün varlıkları sevindiren mutlak bir rahmet, böyle sonsuz ve mutlak bir çirkinlikten, zulümden ve merhametsizlikten, elbette sonsuz derece uzaktır, mukaddestir.

Netice: Madem dünyada hayat var, elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve onu boş yere harcamayanlar, kötü yolda kullanmayanlar bekâ âleminde, ebedî cennette, sonsuz bir hayata kavuşacaklardır.¹ Âmennâ!²

Hem nasıl, yeryüzündeki parlak şeylerin güneşin akisleriyle parlaması ve denizlerin yüzündeki kabarcıkların ışığın parıltılarıyla parlayıp sönmesi, arkalarından gelen kabarcıkların da yine hayalî güneşçiklere ayna olması açıkça gösteriyor ki: O parıltılar, yüksekteki bir tek güneşin akislerinin cilveleridir ve güneşin varlığını çeşitli dillerle bildiriyor, ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de, Hayy ve Kayyûm Rabbimizin Muhyî isminin en büyük cilvesiyle, O'nun kudretiyle yeryüzündeki ve denizlerdeki canlıların parlayıp arkalarından gelenlere yer vermek için "Ya Hayy!" diyerek gayb perdesi ardına gizlenmeleri; ebedî bir hayata sahip Hayy ve Kayyûm Zât'a ve O'nun varlığının vücûbiyetine şahittir ve O'nu gösterir. Yine bunun gibi, Allah'ın bütün varlıkların düzenle idaresinde eseri görülen ilmüne şehadet eden ve kâinatı hükmü altında tutan kudreti, kâinatın düzeninde ve idaresinde hüküm süren iradeyi ve dilemeyi ispat eden ve Allah'ın kelâmının, vahyinin kaynağı olan peygamberlik vazifelerini ispatlayan bütün alâmetler, mucizeler ve bunun gibi, yedi ilahî sıfatı gösteren deliller; hepsi birleşerek Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'un hayatına delâlet, şehadet ve işaret ediyor.

Zira nasıl ki, bir şeyde görme kabiliyeti varsa onun hayatı da vardır; işitme duyusu varsa, bu, hayatın belirtisidir; konuşma vasfı varsa bu, hayatın varlığına işaret eder; dileme ve irade varsa hayatı gösterir.

¹ Bu hakikati ifade eden bazı ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/25, 82; Âl-i İmran sûresi, 3/133-136; A'râf sûresi, 7/42; Yûnus sûresi, 10/26; Hûd sûresi, 11/23; Nisâ sûresi, 4/122; Nahl sûresi, 16/30-31, 97.

² İnandık, iman ettik.

Aynen öyle de, bu kâinatta eserleri sayesinde varlıkları kesin ve açık olan mutlak kudret, kuşatıcı irade ve her şeyi içine alan ilim gibi sıfatlar bütün delilleriyle Hayy ve Kayyûm Yaratıcının hayatına, O'nun varlığının vücûbiyetine şehadet eder. O Zât'ın, bir gölgesiyle bütün kâinatı aydınlatan ve bir cilvesiyle ahiret âlemine zerreleriyle beraber hayat veren ebedî varlığının delilidir.

Hem hayat, "meleklerle iman" esasına da bakar, işaretlerle onu da ispat eder. Çünkü madem kâinatta en mühim netice hayattır ve yeryüzüne en çok yayılmış olan, kıymetlerinden dolayı çok yaratılan ve yeryüzü misafirhanesini gelip geçen kabilelerle şenlendiren, canlılardır. Ve madem yeryüzü bu kadar canlı türüyle dolmuştur, onların sürekli yenilenmesinin ve çoğaltılmasının hikmetiyle her vakit dolar boşalır. Ve en kıymetsiz, çürümüş maddelerden dahi çok sayıda canlı yaratılarak o maddeler gözle görülemeyecek kadar küçük canlıların bir mahşeri olur. Hem madem hayatın süzölmüş, en saf özü olan şuur ve akıl, en latif ve sabit cevheri olan ruh bu dünyada çok fazla yaratılıyor; âdeti yeryüzü hayat, akıl, şuur ve ruhlar ile canlandırılıp öyle şenlendirilmiş. Elbette, yeryüzünden daha latif, daha nuranî, daha büyük, daha mühim olan gökcisimlerinin ölü, cansız, hayatsız, şuursuz kalması imkân dışındadır.

Demek ki, gökleri, güneşi, yıldızları şenlendirecek, onlara canlı vaziyeti verecek, göklerin yaratılışının neticesini gösterecek ve ilahî hitaba mazhar olacak şuur sahibi, canlı ve göklere yaraşır sakinler, hayat sırrıyla, elbette mevcuttur. İşte onlar, meleklerdir.

Hem hayatın mahiyetinin sırrı, "peygamberlere iman" esasına da bakar, onu da işaretlerle ispat eder. Evet, madem kâinat, hayat için yaratılmıştır ve hayat da Hayy ve Kayyûm olan o Ezeli Yaratıcının en büyük cilvelerindendir, mükemmel bir nakşı ve en güzel sanatıdır. Ve ebedî hayat, resûllerin gönderilmesiyle ve kitapların indirilmesiyle kendini gösterir. (Evet, eğer semavî kitaplar ve peygamberler olmasaydı, o ezeli hayat bilinemezdi. Nasıl ki bir adamın dirisi, canlı olduğu konuşmasıyla anlaşılır; aynen öyle de, bu kâinatın perdesi altındaki gayb âleminin arkasında konuşan, emir ve yasaklarını bildirip kullarına hitap eden bir Zât'ın kelimelerini, hitabını gösteren, peygamberler ve onlara indirilmiş kitaplardır.) Elbette, şu kâinattaki hayat, kesin bir şekilde Hayy-ı Ezeli'nin varlığının vücûbiyetine şehadet eder ve o Ezeli Zât'ın

parıltıları, tecellileri, münasebetleri olan “peygamberlerin gönderilmesi” ve “kitapların indirilmesi” esaslarına bakar, onları işaretlerle ispatlar. Ve bilhassa Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliği ve Kur'an'ın vahyi, hayatın ruhu ve akli hükmünde olduğundan, onların doğruluğu bu hayatın varlığı gibi kesindir, denilebilir.

Evet, nasıl ki hayat, bu kâinattan süzülmüş bir özürdür. Şuur ve his de hayattan süzülmüştür, hayatın birer özürdür. Ve akıl da şuurdan ve histen süzülmüştür, şuurun bir özürdür. Ruh ise hayatın hâlis ve saf bir cevheri, sabit ve müstakil zâtıdır. Aynen öyle de, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) maddî ve manevî hayatı, kâinatın hayatından ve ruhundan süzülmüştür, özün özürdür. Onun (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliği ise kâinatın his, şuur ve aklından süzülmüş en saf özürdür. Belki Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) maddî ve manevî hayatı, eserlerinin şehadetıyla, kâinatın hayatının hayatıdır. Onun (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliği, kâinatın şuurunun şuru ve nurudur. Ve Kur'an'ın vahyi, capcanlı hakikatlerinin şahitliğiyle, kâinatın ruhu ve aklıdır.

Evet, evet, evet! Eğer Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğinin nuru çıkıp gitse kâinatın ömrü son bulacak. Eğer Kur'an gitse¹ kâinat divane olacak ve yerküre aklını kaybedecek, belki şuursuz kalan başını bir gezegene çarpıp kıyameti koparacak.

Hem hayat, “kadere iman” esasına bakıp işaretlerle onu da ispat eder. Çünkü madem hayat, şu görünen âlemin ışığıdır ve onu kuşatır, varlığın neticesi ve gayesidir, kâinatın Hâlık'ının en geniş aynası, Rabbâni icratın en mükemmel örneği, fihristi ve –temsilde hata olmasın– bir çeşit programı hükmündedir. Elbette hayat sırrı, gayb âlemindeki, yani geçmiş ve gelecekteki varlıkların, manevî hayatları hükmünde olan intizam, nizam, bilinme ve görülme, meydana çıkma ve yaratılış kanunlarına uymaya hazır bir vaziyette bulunmalarını gerektiriyor.

Nasıl ki bir ağacın asıl çekirdeği, kökü, hatta dallarının en ucundaki ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi aynen ağaç gibi bir çeşit hayata mazhardır. Onlar, belki ağacın hayat kanunlarından daha ince kanunları taşırlar. Hem nasıl ki, bu gördüğümüz bahardan önceki

¹ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kıyamete yakın bir dönemde, Kur'an'ın yeryüzünden çekilip alınacağını ifade buyurmaktadır: İbni Mâce, *fiten* 26; İbni Hibbân, *es-Sahih* 15/267; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/520, 587.

güzün bıraktığı tohumlar, kökler ve bu bahar geçtikten sonra gelecek mevsimlere bırakacağı çekirdeklerle kökler de tıpkı bu bahar gibi hayat cilvesi taşıyorlar ve hayat kanunlarına tâbidirler. Aynen öyle de, kâinat ağacının bütün dal ve budaklarının birer geçmişi ve geleceği var. Onların, geçmiş ve gelecek hallerinden, vaziyetlerinden oluşan birer silsilesi bulunur. Her varlık türünün ve onun fertlerinin Cenâb-ı Hakk'ın ilminde çeşitli hallerle farklı var oluşları bir ilmî varlık silsilesi meydana getirir. Ve maddî varlık gibi o ilmî varlık dahi umumi hayatın manevî bir cilvesine mazhardır ki, kader kalemile yazılmış hayat programı o mânidar ve canlı kader levhalarından alınır.

Evet, gayb âleminin bir çeşidi olan ruhlar âleminin, hayatın ta kendisi, özü ve hayat için gerekli olan ruhlarla dolu bulunması, elbette geçmiş ve gelecek denilen gayb âleminin diğer dairesinin, yani ikinci kısmının da hayat cilvesine mazhar olmasını ister ve gerektirir. Hem her bir şeyin ilmî varlığındaki kusursuz düzen, mânidar vaziyetler, canlı meyveler, tavırlar; o şeyin bir tür manevî hayata sahip olduğunu gösterir. Evet, ezeli hayat güneşinin bir parıltısı hükmündeki bu hayat cilvesi, elbette yalnız şu görünen âlemlerle, içinde bulunduğumuz zamanla ve maddî varlıkla sınırlı olamaz; belki her bir âlem, kabiliyetine göre hayatın cilvesine mazhardır. Ve o cilve sayesinde kâinat bütün âlemleriyle canlı ve parlaktır. Yoksa, dalâlet nazarıyla bakıldığında görüldüğü gibi, geçici ve görünüşte bir hayatın ardında her bir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlık birer virane olurdu.

İşte, “kaza ve kadere iman” esası da geniş bir şekilde hayat sırrıyla anlaşılıyor ve sabit hale geliyor. Yani, nasıl ki şu görünen âlemin ve mevcut, gözümüzün önündeki eşyanın, düzeniyle ve neticeleriyle canlı olduğu görülüyor; aynen öyle de, gayb âleminden sayılan geçmiş ve gelecek mahlûkların dahi mânen canlı, manevî ve ilmen sabit birer varlıkları mevcuttur; Kaza ve Kader Levhası vasıtasıyla o manevî hayatın neticesi, mukadderat şeklinde görünür, ortaya çıkar.

Beşinci Remiz

Hayatın on altıncı hususiyetinde denilmişti ki: *Hayat bir bedene girdiği vakit, onu bir âlem hükmüne getirir; ona bir cüz ise küll gibi, fert ise bir tür gibi kuşatıcılık verir.*

Evet, hayatın öyle engin bir mahiyeti var ki, âdetâ bütün kâinatta tecelli eden birçok esmâ-yı hüsnâyı kendinde gösteren kuşatıcı bir ehadiyet aynasıdır. Hayat, bir cisme girdiği zaman, onu küçük bir âlem hükmüne geçirir, âdetâ kâinat ağacının bir nevi fihristini taşıyan bir çekirdek yapar. Nasıl ki çekirdek, ancak onun ağacını yapabilen bir kudretin eseri olabilir; aynen öyle de, en küçük bir canlıyı yaratan, elbette bütün kâinatın Hâlık'ıdır.

İşte hayat, bu kuşatıcı mahiyetiyle en gizli ehadiyet sırlarından birini gösterir. Yani, nasıl ki koca güneş, ışıyla, yedi rengiyle ve yansısıyla, ulaştığı her bir su damlasında ve cam parçasında bulunur. Aynen öyle de, her canlıda kâinatı kuşatan ilahî isim ve sıfatların cilveleri beraber görünür. Bu noktadan hayat, kâinatı, rubûbiyet ve yaratılma yönünden bölünme ve ayrışma kabul etmez bir bütün hükmüne, ortakların müdahalesine imkân vermeyen yekpare bir küllî haline getirir.

Evet, yüzüne vurduğu mühür, seni yaratanın, bütün insanları yaratan Zât olduğunu açıkça gösteriyor. Çünkü insanın mahiyeti birdir, bölünmesi imkânsızdır. Hem hayat vasıtasıyla kâinatın unsurları o Zât'ın fertleri hükmüne, kâinat ise bir türü hükmüne geçer; Yüce Yaratıcı tamamında ehadiyet mührünü gösterdiği gibi, ayrı ayrı her bir varlıkta da o ehadiyet ve samediyet mührünü göstererek şirki ve ortakları her şekilde reddeder.

Hem hayatta Cenâb-ı Hakk'ın sanatının öyle fevkalâde, harika mucizeleri var ki, bütün kâinatı yaratamayan bir zât, bir kudret; en küçük canlıyı bile var edemez. Evet, bir nohut tanesinin içine bütün Kur'an'ı sığdırır gibi, gayet küçük bir çam tohumuna koca çam ağacının fihristini ve kader programını yerleştiren kalem, elbette gökleri yıldızlarla yazan kalem olabilir. Bir arının küçük kafasına kâinat bahçesindeki çiçekleri tanıyacak, pek çok cinsten varlıkla münasebet kuracak, bal gibi bir rahmet hediyesini getirecek ve dünyaya geldiği gün yaşaması için gerekli şartları bilecek bir kabiliyeti, bir donanımı yerleştiren Zât, elbette bütün kâinatın Hâlık'ı olabilir.

Kısacası: Hayat nasıl ki kâinatın yüzünde parlak bir tevhid mührüdür, her bir canlı varlık da hayatıyla bir ehadiyet damgasıdır, her canlıda bulunan sanat nakışları, birer samediyet mührüdür, her canlı bu kâinat

mektubunu Hayy-ı Kayyûm ve Vahid-i Ehad Zât namına hayatıyla imzalar ve o mektuptaki bir tevhid, ehadiyet ve samediyet mührüdür. Aynen öyle de, hayat gibi, her bir canlı dahi bu kâinat kitabında birer vahdaniyet mührü olmasının yanında, her birinin yüzüne birer ehadiyet damgası vurulmuştur. Hem nasıl ki hayat, kısımları adedince ve canlılar, fertleri sayısınca Hayy-ı Kayyûm Zât'ın birliğine şahadet eden imza ve mühürlerdir. Aynı şekilde, hayat verme ve diriltme fiili de, örnekleri sayısınca tevhide imza atıyor. Mesela, ihyanın bir örneği olan yeryüzünün diriltilmesi, Allah'ın birliğine güneş gibi parlak bir şahittir. Çünkü baharda yeryüzünün dirilmesinde ve ihyasında üç yüz bin çeşit sayısız canlı beraber, birbiri içinde, noksansız, kusursuz, mükemmel, muntazam bir şekilde dirilitir ve hayat bulur. Evet, böyle bir tek fiille sayısız muntazam işi yapan, elbette bütün varlıkların Hâlık'ıdır, bütün canlılara hayat veren Hayy-ı Kayyûm'dur ve rubûbiyetine ortakların karışması mümkün olmayan bir Vahid-i Ehad'dır.

Hayatın hususiyetleri şimdilik bu kadar az ve kısaca yazıldı. Diğer hususiyetlerinin beyanını ve etraflıca izahını *Risale-i Nur'a* ve başka bir zamana havale ediyoruz.

Netice

İsm-i Âzam herkes için aynı değildir; farklı olur. Mesela İmam Ali (*radiyallâhu anh*) için şu altı isimdir: “Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs”. İmam Âzam'ın İsm-i Âzamı “Hakem ve Adl” olmak üzere iki isimdir. Ve Gavs-ı Âzam'ın İsm-i Âzam'ı “Ya Hayy”dır. İmam Rabbânî'nin İsm-i Âzam'ı ise “Kayyûm”dur. Bunun gibi, pek çok zât daha başka isimleri İsm-i Âzam olarak görmüşlerdir.

Bu Beşinci Nükte, Hayy ismi hakkında olduğu için, hem bir bereket vesilesi, hem şahit, hem kutsî bir delil, hem kendimize bir dua, hem de bu risaleye güzel bir son olarak Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*), el-Cevşenü'l-Kebîr adlı en büyük münacâtından bir kısmı buraya alıyoruz. Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtü vesselam*), Allah'ı hakkıyla bilmekte gayet yüksek ve engin marifetini göstererek şöyle demiştir ve biz de hayalen o zamana gidip Resûl-u Ekrem'in duasına “Âmin!” diyerek, aynı yakarışı kendimiz de söylüyor gibi, onun (*aleyhissalâtü vesselam*) sedâsı ile deriz ki:

يَا حَيِّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ ، يَا حَيِّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ
يَا حَيِّ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ حَيٌّ ، يَا حَيِّ الَّذِي لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ
يَا حَيِّ الَّذِي لَا يَحْتَاجُ إِلَى حَيٍّ ، يَا حَيِّ الَّذِي لَا يُشَارِكُهُ حَيٌّ
يَا حَيِّ الَّذِي يُمِيتُ كُلَّ حَيٍّ ، يَا حَيِّ الَّذِي يَرْزُقُ كُلَّ حَيٍّ
يَا حَيِّ الَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى ، يَا حَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ
سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ نَجَّيْنَا مِنَ النَّارِ. أَمِينَ¹
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

OTUZUNCU LEM'A'NIN ALTINCI NÜKTESİ

Allah'ın Kayyûm ismine bakar

Hayy isminin cilvesinin bir özeti, Nur Çeşmesi'ne ilave edilmişti. Kayyûm ismine dair nüktenin de Otuzuncu Söz'ün sonuna eklenmesi uygun görüldü.

Bir Özur: Bu çok mühim meseleler ve çok derin, geniş Kayyûm isminin büyük cilvesi, muntazam bir şekilde değil, ayrı ayrı parıltılar halinde kalbe doğduğundan ve gayet dağınık olarak, aceleyle, tetkik edilmeden müsvedde halinde kaldığından elbette tabir ve ifadelerde noksanlar, karışıklıklar bulunacaktır. Meselelerin güzelliği hatırna kusura larımızı bağışlamalısınız.

Bir Hatırlatma: İsm-i Âzam hakkındaki nükteler son derece geniş ve gayet derin olduğundan, bilhassa Kayyûm ismine dair

¹ Ey bütün canlılardan önce var olan Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlıların yok olmasından sonra da var olacak Gerçek Hayat Sahibi, Ey eşi benzeri olmayan Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir şeyin kendisine benzemediği Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir canlıya muhtaç olmayan Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir canlının kendisine ortak olmadığı Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlıları ölüme mahkum eden Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlılara rızık veren Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün ölüleri diriltiren Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiç ölmeyecek Gerçek Hayat Sahibi Rabbim, Sübhânsın ya Rab! Sen'den başka yoktur ilah! Eman diliyoruz Sen'den, Korum bizi cehennemden! (el-Cevşenü'l-Kebir, 69. Bab)

² "Sübhânsın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

meseleler, hele Birinci Şuâ'sı¹ HAŞİYE maddecilere baktığından ve daha da derine indiğinden, elbette herkes her meseleyi her yönüyle anlayamaz, fakat her meseleden bir derece hisse alabilir. "Bir şey tamamen elde edilemezse de bütün bütün bırakılmamalı." kaidesine, "Bu manevî bahçedeki bütün meyveleri koparamıyorum." de-yip vazgeçmek akıl kârı değildir. İnsan ne kadar koparırsa kazançtır. İsm-i Âzam'a dair kavranamayacak derecede geniş meseleler bulunduğ gibi, aklın anlayamayacağı derecede ince meseleler de vardır. Bilhassa Hayy ve Kayyûm isimleri ile hayatın iman esaslarına dair işaretlerine, hele de kaza ve kadere imana işaretine ve Kayyûm isminin Birinci Şuâ'sına herkesin ufku yetişmez, fakat okuyan ondan hissesiz de kalmaz; her halükârda imanını kuvvetlendirir. Ebedî saadetin anahtarı olan imanının kuvvetlenmesi çok mühimdir. *İman kuvvetinin zerre kadar artması bile bir hazinedir. İmam Rabbânî Ahmed-i Fârûkî diyor ki: "İmana dair küçük bir meselenin açığa çıkması, benim gözümde yüzlerce zevk ve kerametten üstündür."*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ²
 لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ³
 وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ⁴
 مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا⁵

gibi Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyetine işaret eden ayetlerin bir nüktesi, bir İsm-i Âzam ya da İsm-i Âzam'ın iki parılısından ikincisi veyahut altı nurundan altıncısı olan Kayyûm isminin büyük bir cilvesi, Zilkade⁶

¹ HAŞİYE Bu risaleyi okuyan, eğer fen bilimlerine aşına değilse, Birinci Şuâ'yı okumasın, İkinci Şuâ'dan başlasın veya Birinci Şuâ'yı en son okusun.

² "Her şey üzerinde hâkimiyet elindedir." (Mü'minûn sûresi, 33/88; Yâsîn sûresi, 36/83).

³ "Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir." (Zümer sûresi, 39/63).

⁴ "Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın." (Hicr sûresi, 15/21).

⁵ "Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın." (Hûd sûresi, 11/56).

⁶ Hicrî on birinci ay.

ayında aklıma göründü. Eskişehir Hapishanesi'ndeki şartların müsaa-
de etmemesi sebebiyle o büyük nurun tamamını söyleyemeyeceğim.
Fakat Hazreti İmam Ali (*radiyallâhu anh*), Kaside-i Ercûze'sinde "Sekîne"
yüce namıyla beyan ettiği İsm-i Âzam'da ve Celcelûtiye'sinde yine
pek muhteşem isimlerle İsm-i Âzam'ın içinde bulunan o altı ismi en
büyük, en mühim saydığından ve onlardan bahsederken kerametli
bir şekilde bize teselli verdiğiinden, Kayyûm ismine, bu büyük nura da
Cenâb-ı Hakk'ın daha önce beyan edilen beş ismi gibi, hiç olmazsa
kısaca, beş "şuâ" ile işaret edeceğiz.

Birinci Şuâ¹

Bu kâinatın yüce Yaratıcısı, Kayyûm'dur. Yani kendi kendine, baş-
kasına ihtiyaç duymadan kaimdir, daimdir, bâkidir. Bütün eşya O'nunla
devam eder ve varlık âleminde kalır, bekâ bulur. Eğer o kayyûmiyet ba-
ğı kâinattan bir dakikacık olsun kesilse kâinat mahvolur.²

O Zât-ı Zülcelâl, kayyûmiyetiyle beraber, Kur'an-ı Azîmüşşan'da
ferman ettiği gibi, *لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ*³ 'dür. Yani ne zâtında ne sıfatlarında
ne de icraatında benzeri vardır. O'nun misli olamaz, eşi yoktur, ortağı
bulunmaz. Evet, kâinatı bütün işleyişi ve halleriyle rubûbiyeti altında
tutup bir ev, bir saray gibi kusursuz bir intizamla idare ve terbiye eden,
çekip çeviren bir Zât-ı Akdes'in misli, eşi, benzeri, ortağı olamaz; ol-
ması mümkün değildir.

Evet, bir Zât ki, yıldızların yaratılması O'na zerreler kadar kolay gel-
sin, en büyük şey kudretine en küçük şey gibi boyun eğsin, mülkünde
hiçbir şey başka bir şeye, hiçbir fiil başka bir fiile engel olmasın, sayısız
fert, nazarında bir fert gibi hazır bulunsun, bütün sesleri birden işitsin,
her varlığın sınırsız ihtiyaçlarını birden karşılayabilsin, kâinattaki bütün
varlıkların intizam ve mizanlarının şehadetiyle hiçbir şey, hiçbir hal
O'nun dileme ve irade dairesinin dışında kalmasın, hiçbir mekânda
olmadığı halde, her yerde, her mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır

¹ Bir ışık kaynağından uzanan ışık teli, ışın.

² "Gerçek şu ki: Gökleri ve yeri yok olmaktan koruyan, Yüce Allah'tır. Şayet onlar yıkıla-
cak olursa onları Allah'tan başka kimse tutamaz. Doğrusu O halîmdir, gafûrdur." (Fâtır
sûresi, 35/41).

³ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şûrâ sûresi, 42/11).

bulunsun, her şey O'ndan sonsuz derece uzak olduğu halde, O her şeye son derece yakın olabilsin. İşte böyle Hayy ve Kayyûm, Celâl Sahibi bir Zât'ın elbette hiçbir şekilde misli, benzeri, ortağı, yardımcısı, zıddı, dengi olamaz; olması akıl dışıdır. Yalnız, mesel ve temsiller yoluyla mukaddes sıfatlarına bakılabilir. *Risale-i Nur*'daki bütün temsil ve teşbihler bu türdendir.

İşte böyle eşsiz, varlığı vücûb¹ derecesinde olan, maddeyle sınırlı bulunmayan, mekândan münezzeh, bölünmesi ve farklı kısımlara ayrılması her şekilde akıl dışı, değişmesi, başka bir hale geçmesi, ihtiyaç ve acz duyması imkânsız bir Zât-ı Akdes'in kâinat ve varlık tabakalarında tecelli eden bir kısım cilvelerini bizzat O zannederek ulûhiyetin hükümlerini O'nun bazı mahlûklarına veren dalâlet yolundaki kimi insanlar, o Zât-ı Zülcelâl'in birtakım eserlerini tabiata isnat etmişler.

Halbuki, *Risale-i Nur*'un pek çok yerinde kesin delillerle ispatlanmıştır ki:

Tabiat ilahî bir sanattır, sanatkâr olamaz.

Rabbanî bir kitaptır, kâtip olamaz.

Bir nakıştır, nakkaş olamaz.

Bir defterdir, defteri yazan olmaz.

Bir kanundur, kudret olamaz.

Bir vasıta ve araçtır, kaynak olamaz.

Bir mümkündür, dış tesirle meydana gelmiş bir varlık olabilir; yaratıcı bir fail olamaz.

Bir nizamdır, nâzım olamaz.

Fitrî bir kanunlar bütünüdür, kanun koyucu olamaz.

Farz-ı muhal, en küçük bir canlı varlık tabiata havale edilse, ona “Bunu yap!” denilse, *Risale-i Nur*'un birçok yerinde kesin delillerle ispatlandığı gibi, tabiatın o küçük canlının uzuvları ve duyguları adedince kalıplara, belki makinelere sahip olması gerekir ki, o işi görebilsin.

Maddeci denilen bir kısım sapkınlar ise zerrelerdeki muntazam değişimler içinde Cenâb-ı Hakk'ın yaratıcılığının ve kudretinin büyük bir cilvesini hissettikleri halde o cilvenin nereden geldiğini

¹ Zorunlu, vacip.

bilemediklerinden ve o Samed'in kudretinin cilvesinden gelen umumi kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli kabul ederek Allah'ın eserlerini zerrelere ve onların hareketlerine isnat etmeye başlamışlar. Fesübhanallah! İnsanda bu derece sınırsız cehalet olabilir mi? Cenâb-ı Hakk'ın mekândan münezze olmakla beraber her yerde, her bir şeyin yaratılışında her şeyi görececek, bilecek, idare edecek, hazır bulunacak bir tarzdaki fiillerini ve eserlerini; cansız, kör, şuursuz, iradesiz, ölçüsüz ve tesadüf fırtınaları içinde çalkalanan zerrelere ve onların hareketlerine mal etmenin, ne kadar cahilce ve hurafeye dayanan bir fikir olduğunu, zerre kadar akli bulunanın bilmesi gerekir.

Evet, o maddeci insanlar bir Yaratıcının mutlak birliğinden vazgeçtikleri için, sonsuz ve şüphesiz bir kesrete düşmüşlerdir. Yani bir tek ilahı kabul etmedikleri için sayısız ilahı kabul etmeye mecbur oluyorlar. Bir tek Zât-ı Akdes'in sıfatı ve Zât'ının gereği olan ezeliyeti ve yaratıcılığı, bozulmuş akıllarına sığdıramadıklarından; gittikleri o yolda hadsiz hesapsız cansız zerrelere ezeli olduğunu, hatta ilahlığını kabul etmeye mecbur kalıyorlar. İşte gel, koyu cahilliğin şu sonu olmayan derecesine bak!

Evet, Vâcibü'l-Vücut'un zerrelerdeki cilvesi, o zerrelere topluluğunu gücüyle, kudretiyle, emriyle muntazam ve muhteşem bir ordu hükmüne getirmiştir. Eğer o Başkumandanın emri ve kuvveti bir saniye dursa, çok sayıdaki o cansız, şuursuz zerrelere başıbozuklar hükmüne geçecek, belki bütün bütün mahvolacaktır.

Hem insanların bir kısmı güyâ daha ileriye görüyor gibi, daha cahilce bir aldanmışlıkla, Sâni-i Zülcelâl'in emrine boyun eğen, gayet hoş, nazenin, itaatkâr bir icraat sayfası, emirlerinin bir nakil vasıtası, tasarruflarının zayıf bir perdesi, hoş bir yazı mürekkebi, nazik bir yaratma kalıbı, sanatla yaratılmış varlıkların bir mayası ve hububat tarlası hükmündeki "esir" maddesini, O'nun rubûbiyetinin cilvesine ayna olduğu için kaynak ve fail kabul etmişler. İnsanı hayrete düşüren bu cehalet, sayısız akıl dışı ihtimali netice veriyor.

Çünkü esir, maddecileri boğan zerrelere daha latif, eski felsefecilerin saplandığı heyula tabir edilen "ilk madde" fihristinden daha keşif, iradesiz, şuursuz, cansız bir maddedir. Her şeyde her şeyi görececek,

bilecek, idare edecek bir irade ve iktidar ile gerçekleşmesi mümkün fiilleri sadece, eserleri sonsuz şekilde bölünebilen, nakletme ve bir tesirle hareket etme hususiyetlerine ve vazifesine sahip esîr maddesine, belki onun atomdan çok daha küçük olan zerrelere isnat etmek, esîr zerreleri adedince yanlıştır.

Evet, varlıklarda görünen yaratma fiili öyle bir mahiyettedir ki, her şeyde, bilhassa canlılarda, pek çok eşyayı ve belki bütün kâinatı görececek, bilecek ve o canlının kâinatla münasebetlerini tanıyacak, temin edecek bir iktidar ve iradeden doğar. Bu da gösteriyor ki, o fiil hiçbir şekilde maddî, sınırlı ve dar sebeplere ait olamaz.

Evet, kayyûmiyet sırrıyla, en küçük bir yaratma fiili, doğrudan doğruya bütün kâinatın Hâlık'ına ait olduğuna delâlet eden büyük bir sır taşıyor. Evet, mesela bir arının yaratılışı, iki yönden kâinatın Hâlık'ına has olduğunu gösterir.

Birincisi: O arının bütün benzerlerinin yeryüzünün her yerinde, aynı zamanda aynı şekilde yaratılmaları işaret ediyor ki, bu küçük ve hususi fiil, yeryüzünü kaplamış bir fiilin bir ucudur. Öyleyse o büyük fiilin Faili ve Sahibi kim ise şu küçük fiil de O'nundur.

İkinci yönü: O arıyı yaratabilmek için, onun yaşaması için gereken şartları ve donanımı, kâinatla münasebetini sağlayacak ve bilecek kadar büyük bir iktidar ve irade lâzımdır. Bu yüzden o küçük fiilin sahibi olan Zât, ancak kâinatın bütününe hükmünü geçirirse o fiili öyle mükemmel yapabilir.

Demek, en küçük fiil bile iki yönden her şeyin Hâlık'ına has olduğunu gösteriyor.

Bu meselede en çok dikkati çeken ve hayret veren nokta ise şudur: Varlığın en kuvvetli mertebesi olan vücûbun, en sabit derecesi olan maddeden sıyrılmanın, gelip geçicilikten en uzak tavrı olan mekândan münezzezhliğin, en sağlam ve değişmez, yokluktan en mukaddes sıfatı olan birliğin sahibi Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'un en has vasfı ve Zât'ının gereği, ezeli ve ebedî oluşudur. Bunu, varlığın en zayıf mertebesi, en güçsüz derecesi olan, çok değişken ve mekâna en fazla yayılmış bulunan sayısız maddî unsura, esîr ve zerre gibi şeylere affetmenin, onlara ezeliyet isnat etmenin, onları ezeli tasavvur etmenin ve Cenâb-ı

Hakk'ın eserlerinin kısmen kaynağı kabul etmenin ne kadar hakikatte zıt, gerçeğe aykırı, akıldan uzak ve bâtil bir fikir olduğu, *Risale-i Nur*'un çeşitli yerlerinde kesin delillerle gösterilmiştir.

İkinci Şuâ

İki “mesele” dir.

Birinci Mesele

Kayyûm isminin büyük bir cilvesine işaret eden,

لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ¹
مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ أَخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا²
لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ³

gibi ayetlerin gösterdiği çok büyük hakikatin bir yönü şudur:

Şu kâinatta gökcisimlerinin uzay boşluğunda durmaları ve varlıklarını devam ettirmeleri, kayyûmiyet sırrına bağlıdır. Eğer o kayyûmiyet cilvesi bir dakika yüzünü çevirse, bir kısmı yerküreden bin kat daha büyük olan milyonlarca küre, sonsuz uzay boşluğunda dağılacak, birbirine çarpacak, yokluğa dökülecektir. Mesela, nasıl ki, binlerce muhteşem sarayı havada uçaklar gibi kusursuz bir intizamla tutup seyahat ettiren bir zâtın kayyûmiyetinin iktidarı, havadaki o sarayların sabit olmasıyla, düzen ve devamlarıyla ölçülür. Aynen öyle de, Kayyûm olan yüce Allah esîr maddesi içinde sayısız gökcismini son derece intizam ve mizan içinde kayyûmiyet sırrıyla uzay boşluğunda durdurup onların varlıklarının devamını sağlayarak, bazısı dünyadan bin, bir kısmı ise bir milyon kat büyük milyonlarca devasa küreyi direksiz, dayanaksız olarak boşlukta tutar. Bununla beraber, her birini vazifelendirip gayet muhteşem bir ordu gibi “kûn feyekûn”⁴ emrinden gelen ferman-

¹ “O’nu (*celle celâluh*) ne bir uyuklama ne uyku tutar.” (Bakara sûresi, 2/255).

² “Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, Allah onun perçeminden tutmuş olmasın.” (Hûd sûresi, 11/56).

³ “Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O’nun nezdindedir.” (Zümer sûresi, 39/63).

⁴ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

lara tam bir itaatle boyun eğdirir. İşte bu, Kayyûm isminin en geniş cilvesine bir ölçüdür. Hem her bir varlığın zerrelere de, tıpkı yıldızlar gibi, kayyûmiyet sırrıyla kaimdir, o sır ile varlıklarını devam ettirirler.

Evet, bir canlının bedenindeki zerrelere her bir uzva mahsus maddelerle küme küme toplanması, sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini koruyarak dağılmamaları ve muntazam bir şekilde durmaları, açıktır ki, kendi kendine değil, kayyûmiyet sırrıyla olur. Bu sebeple her bir beden düzenli bir tabur, her bir canlı türü muntazam bir ordu hükmüne geçip bütün canlıların ve varlıkları meydana getiren maddelerin yeryüzünde, yıldızların uzay boşluğunda durmaları ve gezmeleri gibi, o zerrelere de sayısız dille kayyûmiyet sırrını ilan eder.

İkinci Mesele

Bu makamda, eşyanın kayyûmiyet sırrıyla alâkalı faydalarının ve hikmetlerinin bir kısmına işaret etmek gerekiyor.

Evet, her şeyin var oluş hikmeti, yaratılış gayesi, faydası ve hayatının neticesi üç türdür:

Birincisi, o varlığın bizzat kendine, insana ve insana ait faydalara bakar.

İkincisi, daha mühimdir: Her şeyin, bütün şuur sahibi varlıkların mütalâa edebileceği ve Fâtır-ı Zülcelâl'in isimlerinin cilvelerini bildiren birer ayet, birer mektup, birer kitap, birer kaside hükmünde, mânâlarını sayısız okuyucularına ifade etmesidir.

Üçüncüsü ise Sâni-i Zülcelâl'e aittir, O'na bakar. Her şeyin kendine bakan faydası ve neticesi bir ise Yüce Sâni'e bakan neticesi yüzlercedir. O, kendi sanat harikalarını seyrederek, isimlerinin cilvelerine sanatla yarattığı varlıklarda bakar. Bu çok geniş olan üçüncü mertebede, bir saniye kadar yaşamak kâfidir.

Bir de her şeyin varlığını gerektiren bir kayyûmiyet sırrı var ki, Üçüncü Şuâ'da izah edilecek.

Bir zaman kâinatın tılsımının ve yaratılış muammasının cilvesiyle varlıkların hikmetlerine ve faydalarına baktım. Dedim ki: "Acaba bu varlıklar neden böyle kendilerini gösteriyor, sonra hemen kaybolup

gidiyorlar?" Onlara bakıyordum; muntazam, hikmetli bir şekilde giyinmiş, giydirilmiş, süslenmiş ve bir sergiye, seyir yerine gönderilmişlerdi. Halbuki bir-iki günde, hatta bir kısmı birkaç dakikada kaybolup faydasız yere, boşu boşuna gidiyorlardı. "Bu kısa zamanda bize görünmelerindeki maksat nedir?" diye çok merak ediyordum. O zaman varlıkların, bilhassa canlıların dünya dershanesine gelmelerinin mühim bir hikmetini Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ile buldum. O da şudur:

Her şey, bilhassa canlılar, gayet mânidar birer kelime, birer mektup, Cenâb-ı Hakk'ın birer kasidesi ve ilannamesidir. Bütün şuur sahiplerinin mütalâasına mazhar olduktan ve sayısız nazara mânâsını ifade ettikten sonra, o şeyin kelimeleri ve harfleri hükmündeki cismanî sureti kaybolur.

Bu hikmet bana bir sene kadar yetti. Bir sene sonra sanatla yaratılmış varlıklarda, bilhassa canlılarda bulunan çok harika ve pek ince sanat mucizeleri açığa çıktı. Anladım ki, bu çok hassas, harika ve ince sanat yalnızca şuur sahiplerinin nazarına bir mânâyı ifade etmek için değildir. Gerçi her bir varlığı, sayısız şuur sahipleri mütalâa edebilir, fakat hem onların bakışı sınırlıdır hem de herkes o canlı varlıktaki sanatın bütün inceliklerine nüfuz edemez.

Demek ki, canlıların yaratılmasının en mühim neticesi ve fitratlarının en büyük gayesi, Ezeli Kayyûm Zât'ın, kendi hayranlık uyandıran sanatını ve sonsuz şefkatiyle verdiği hediyeleri, ihsanları yine O'nun nazarına arz etmektir.

Bu gaye de bana çok zaman bir kanaat verdi ve anladım ki: Her varlıkta, bilhassa canlılarda hadsiz sanat inceliklerinin bulunması ve onları Ezeli Kayyûm Zât'ın nazarına sunmaları, yani Zât-ı Kayyûm-u Ezeli'nin kendi sanatını seyretmesi demek olan yaratılış hikmeti, o büyük masrafa, yani varlıkların kendilerini gösterdikten sonra hemen kaybolup gitmelerine değiyordu.

Bir zaman sonra gördüm ki, varlıkların mahiyetlerindeki ve suretlerindeki ince sanatlar aynı şekilde devam etmiyor; süratle tazeleniyor, değişiyor, nihayetsiz bir faaliyet ve Hallâkiyet cilvesi içinde yenileniyor. Bu cilvenin ve faaliyetin hikmeti elbette o faaliyet derecesinde büyük olmalı, diyerek tefekküre koyuldum.

Bu defa zikredilen iki hikmet bana yetmemeye başladı, noksan kaldı. Çok merakla ayrı bir hikmeti aramaya ve soruşturmaya başladım. Bir zaman sonra –Allah’a hamdolsun– Kur’an-ı Mucizü’l-Beyan’ın feyziyle, kayyûmiyet sırrı noktasında büyük, sonsuz bir hikmet ve gaye açığa çıktı. Ve onunla “kâinatın tılsımı” ve “yaratılışın muamması” denilen ilahî sırrı anladım. (Yirmi Dördüncü Mektup’ta etraflıca anlatıldığından, burada, Üçüncü Şuâ’da yalnız iki-üç noktasını kısaca zikredeceğiz.)

Evet, kayyûmiyet sırrının cilvesine şu noktadan bakınız ki, bütün varlıkları yokluktan kurtarıp her birini sonsuz uzay boşluğunda,

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا¹

sırrıyla durduruyor, varlıklarını devam ettirmelerini sağlayıp hepsini böyle kayyûmiyet sırrının tecellisine mazhar ediyor. Eğer bu dayanak noktası olmazsa, hiçbir şey kendi başına duramaz; sonsuz bir boşlukta yuvarlanıp yokluğa düşer.

Hem nasıl ki her şey, varlığını devam ettirmesi ve bekâsı yönünden Kayyûm-u Zülcelâl’e dayanıyor, O’nunla ayakta duruyor, var olmayı sürdürüyor. Aynen öyle de, varlıkların keyfiyet ve hallerinde binlerce silsilenin uçları, –temsilde hata olmasın– telefon, telgraf hatlarının merkezi ve santral direği hükmündeki kayyûmiyet sırrıyla, وَاللَّيْلِ بِهِ يُرْجَعُ الْأُمُورُ كُلُّهُ² hükmünce birbirine bağlıdır. Eğer o nuranî destek noktasına dayanmazlarsa, akıl sahiplerince imkânsız ve bâtil olan binlerce devri ve silsileyi; belki varlıklar adedince bâtil devir ve silsileleri kabul etmek gerekecek. Mesela, gördüğümüz bir şey (hıfz etme, nur, varlık veya rızık gibi) bir yönden bir başka şeye dayanır, o da ötekine, öteki de bir başkasına... böyle gide gide herhalde nihayetsiz olamaz, bir sonu bulunacaktır.

İşte bu şekildeki bütün silsilelerin son noktası, elbette kayyûmiyet sırrıdır. Bu sır anlaşıldıktan sonra, o farazi silsilelerde birbirine dayanma bağı ve bunun mânâsı kalmaz; her şey doğrudan doğruya kayyûmiyet sırrına bakar.

¹ “Allah O’dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti.” (Ra’d sûresi, 13/2).

² “Bütün işler hükmetmesi için O’na götürülür.” (Hûd sûresi, 11/123).

Üçüncü Şuâ

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ¹ ، فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ² ، يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ³ ، بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ⁴ ، فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا⁵

gibi ayetlerin bildirdiği, Cenâb-ı Hak'ın yaratıcılığına ve Rabbanî faaliyet içindeki kayyûmiyet sırrının bir derece açığa çıkmasına, giriş mahiyetinde bir-iki nokta ile işaret edeceğiz.

Birincisi

Şu kâinata baktığımız vakit, zamanın akışında sürekli çalkalanan ve kafileler halinde gelip geçen mahlûkatın bir kısmının, bir saniyede gelip sonra hemen kaybolduğunu görüyoruz. Bir kısmı bir dakikada gelir, geçer. Bir canlı türü, dünyamıza bir saat uğrar, ardından gayb âlemine girer. Bir kısmı bir gün, bir kısmı bir sene, bir kısmı bir asır, bir kısmı da asırlar boyunca bu görünen âleme gelip konar, vazifesini görüp gider.

Varlıkların bu hayret verici seyahati, akışı ve seferi öyle bir intizam, ölçü ve hikmetle sevk ve idare edilir, onlara ve kafilelerine kumandanlık eden Zât bunu her şeyi görerek, hikmetle, her şeyi idaresi altında tutarak öyle yapar ki, farz edelim bütün akıllar birleşip bir tek akıl olsa, o hikmetli idarenin kûnhüne yetişemez ve bir kusur bulup onu tenkit edemez.

İşte Cenâb-ı Hak, bu yaratıcılığının içinde o sevimli ve sevdiği sanatlı varlıkların, bilhassa canlıların bir kısmına gözlerini bile açtırmadan onları gayb âlemine gönderiyor. Nefes almalarına izin vermeden onları dünyaya hayatından terhis ediyor. Bu âlem misafirhanesini sürekli doldurup misafirlerin rızası olmadan boşaltıyor. Kaza ve kader kalemiyle yeryüzünü bir yaz-boz tahtası yaparak ⁶یُخَيِّ وَوَمِثْلُ cilveleriyle sürekli yazılarını yazıyor ve onları tazeliyor, değiştiriyor. İşte bu Rabbanî faaliyetin ve

¹ “O, her an yeni tecellilerle iş başındadır.” (Rahman sûresi, 55/29).

² “Dilediği her şeyi yapandır.” (Bürûc sûresi, 85/16).

³ “O, dilediğini yaratır.” (Rûm sûresi, 30/54).

⁴ “O Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir.” (Yâsîn sûresi, 36/83).

⁵ “İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor!” (Rûm sûresi, 30/50).

⁶ “Diriltlen ve öldüren O'dur.” (Bakara sûresi, 2/258; Tevbe sûresi, 9/116; Yûnus sûresi, 10/56; Mü'minûn sûresi, 23/80; Duhân sûresi, 44/8; Hadîd sûresi, 57/2).

Cenâb-ı Hakk'ın yaratıcılığının hikmetinin bir sırrı, esaslı bir gerekçesi ve sebebi, üç mühim “şube”ye ayrılan sınırsız, sonsuz bir hikmettir.

O hikmetin birinci şubesi şudur: Küçük olsun büyük olsun, her çeşit faaliyet, yapana bir lezzet verir. Evet, her faaliyette bir lezzet var. Belki faaliyet lezzetin ta kendisidir, lezzetin ta kendisi olan varlığın tezahürüdür ve onun, elemin ta kendisi olan yokluktan uzaklaşıp silkinmesidir.

Evet, her kabiliyet sahibi, bir faaliyet vasıtasıyla kabiliyetinin ortaya çıkmasını izlemekten lezzet alır. Her kabiliyetin bir faaliyetle açığa çıkması bir lezzetten doğar ve bir lezzeti netice verir. Her kemâl sahibi, bir faaliyetle kemâlâtının ortaya çıkışını seyretmekten lezzet duyar.

Madem her faaliyette böyle sevilen, istenen bir kemâl, bir lezzet vardır ve faaliyetin kendisi de bir kemâldir. Madem canlılar âleminde ezeli ve ebedî bir hayattan doğan sınırsız bir sevginin, sonsuz bir merhametin cilveleri görünüyor, o cilveler gösteriyor ki: Kendini böyle sevdiren ve seven, kullarına şefkat gösterip lütuflarda bulunan Zât'ın kutsiyetine lâıyk ve varlığının vücûbiyetine uygun o ebedî hayat gereğince sonsuz derecedeki –tabirde hata olmasın– ilahî bir aşk, mukaddes bir sevgi ve lezzet gibi kutsî vasıflar o Hayat-ı Akdes'te vardır. Zira onlar böyle sınırsız bir faaliyetle ve sonsuz bir yaratıcılıkla kâinatı daima tazeliyor, çalkalıyor, değiştiriyor.

Kayyûmiyet sırrına dair, sonsuz Rabbanî faaliyetteki hikmetin ikinci şubesi: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine bakar. Mâlumdur ki, her güzellik sahibi, kendi güzelliğini görmek ve göstermek ister. Her hüner sahibi, hünerini sergilemek ve ilan etmekle dikkat nazarlarını çekmeyi arzular ve bunu sever. Hünerleri gizli kalmış güzel bir hakikat ve mânâ, ortaya çıkmayı ve onu talep edenleri bulmayı diler ve bunu sever.

Madem bu temel kaideler, her şeyde derecesine göre cereyan ediyor; elbette Cemîl-i Mutlak olan Kayyum-u Zülcelâl'in bin bir güzel isminden her birinin her mertebesinde, kâinatın şehadetiyle, cilvelerinin delâletiyle ve nakışlarının işaretiyle gerçek bir güzellik, kemâl, cemâl ve eşsiz bir hakikat, belki her ismin her bir mertebesinde sonsuz, türlü güzelliklerle beraber sayısız tatlı hakikat vardır.

Madem bu isimlerin kutsî güzelliklerini gösteren aynalar, benzersiz nakışlarını gösteren levhalar ve güzel hakikatlerini ifade eden sayfalar,

şu varlıklar ve kâinattır. Elbette, o daimî ve bâkî isimler, sayısız cilvelerini, sonsuz, mânidar nakışlarını ve kitaplarını; hem onların sahibi olan Kayyûm-u Zülcelâl'in müşahede nazarına, hem had ve hesaba gelmez canlı ve şuur sahibi mahlûkatın mütalâa nazarına sunmak ve sınırlı bir şeyle sayısız levhayı, bir tek şahısla pek çok şahsı ve bir hakikatle birçok hakikati göstermek için, o mukaddes, ilahî aşka ve kayyûmiyet sırrına dayanarak bütün kâinatı cilveleriyle sürekli tazeliyor, değiştiriyorlar.

Dördüncü Şuâ

Kâinatta görülen hayret verici daimî faaliyetteki hikmetin üçüncü şubesi şudur: Her merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten sevinç duyar. Her bir şefkat sahibi, başkasını sevindirmekten memnun olur. Her muhabbet sahibi, sevindirilmeye lâyık varlıkları sevindirmekle sevinir. Her âlicenap kişi, başkasını mutlu etmekten lezzet alır. Her adaletli insan, hakkı sahibine verip müstahak olanları cezalandırarak hak sahiplerini minnettar etmekten hoşnut olur. Hüner sahibi her sanatkâr, sanatını sergilemekle, sanatının, düşündüğü şekilde tesir göstermesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftihar eder.

İşte bu zikredilen düsturlar kâinatta ve insanlık âleminde cereyan eden temel birer kaidedir. Bu kaidelerin Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellileriyle gerçekleştiğini gösteren üç örnek, Otuz İkinci Söz'ün İkinci Mevkıf'ında izah edilmiştir. Bu makamda bir özetinin yazılması uygun olduğundan, deriz ki:

Mesela, nasıl ki, çok merhametli, cömert, kerem sahibi, âlicenap bir zât, fitratındaki yüksek seciyelerin gereği olarak çok muhtaç ve fakir insanları büyük bir yolcu gemisine bindirip mükemmel ziyafetlerle, ikramlarla o muhtaç fakirleri sevindirir. Denizlerde, yeryüzünün etrafında gezdirir, kendisi de memnun bir şekilde seyrederek o muhtaçların minnettarlıklarından lezzet alır ve zevk duymalarından, keyiflerinden memnun olur, bununla iftihar eder.

İşte bir dağıtım memuru hükmündeki insan, böyle küçük bir ziyafet vermekten bu derece memnun olur, bu kadar sevinirse; elbette bütün hayvanları, insanları, sayısız melekleri, cinleri ve ruhları Rahmanî bir gemi olan dünyaya bindirerek; yeryüzünü, türlü nimetleriyle ve

bütün duyguların zevk alacağı rızıklarla doldurulmuş Rabbanî bir sofraya şeklinde onlara açan, o muhtaç, müteşekkir, minnettar ve sevinçli mahlûklarını kâinatın her tarafında seyahat ettiren, onları şu dünyada bunca ikramla sevindirmekle beraber, bekâ âleminde cennetlerinden her birini daimî ziyafetler için birer sofraya yapacak olan Hayy-ı Kayyûm'a ait, o varlıkların teşekkürlerinden, minnettarlıklarından ve sevinçlerinden gelen ve tabir etmekten aciz bulunduğumuz, söylemeye izinli olmadığımız ilahî şuûnat, "mukaddes memnuniyet", "kutsî iftihar" ve "mukaddes lezzet" gibi isimlerle işaret edilen rubûbiyet mânâları bu daimî faaliyeti ve sürekli yaratma fiilini gerektirir.

Hem mesela, mahir bir sanatkâr, plâksız bir gramofon yapsa, o alet istediği gibi konuşsa, işlese; sanatkârı ne kadar iftihar eder, bundan lezzet duyar, kendine "Maşallah!" der. Madem aslında yoktan var edilmeyen, görünüşteki o küçük sanat, sanatkârının ruhunda bu derece iftihar ve memnuniyet hissi uyandırıyor. Elbette bu varlıkların Sâni-i Hakîm'inin, kâinatın bütününü, sayısız, türlü nağmelerle ses ve sedâ verip O'nu tesbih eden, zikredip konuşan ilâhî bir musikî ve harika bir fabrika yapmasından; kâinattaki her çeşit varlıkta, her bir âlemde farklı sanat mucizeleri göstermesinden; canlıların kafalarına birer ses alıcı, birer fotoğraf makinesi, birer telgraf gibi birçok cihazı yerleştirmesinden, hatta bunları en küçük bir canlıda dahi yapmasından; her bir insanın kafasına, değil yalnız plâksız birer gramofon, merceksiz birer fotoğraf makinesi, birer telsiz telgraf, belki bunlardan yirmi kat daha harika birer makineyi yerleştirmesinden ve onların, istediği tarzda işleyip netice vermesinden gelen kutsî iftihar ve mukaddes memnuniyet gibi mânâlar ve rubûbiyetin bu çeşit yüce vasıflarından ortaya çıkan icraat; elbette ve herhalde bu daimî faaliyeti gerektirir.

Hem mesela, adil bir hükümdarın, hak sahibine hakkını vermek için mazlumların hakkını zalimlerden almaktan, fakirleri kuvvetlilerin şerrinden korumaktan ve herkese hak ettiğini vermekten lezzet alması, memnun olması, bununla iftihar etmesi; hükümdarlığın ve adaletin temel bir kaidesidir. Bu yüzden, elbette Hâkim ve Hakîm, Adl ve Âdil olan Hayy ve Kayyûm Allah'ın bütün mahlûklarına, bilhassa canlılara "hukuk-u hayat" tabir edilen, hayat için gerekli şartları vermesi.. hayatlarını korumaları için onlara lüzumlu donanımı ihsan etmesi.. sonsuz şefkatiyle

zayıfları kuvvetlilerin şerrinden koruması.. bu dünyada bütün canlılarda hakkı sahibine vermenin tamamen, haksızlara ceza vermenin ise kısmen adalet sırrını yerine getirmek olması.. ve bilhassa haşrin büyük mahkemesinde adaletin en büyük tecellisinden ortaya çıkan ve tabir etmekten aciz bulunduğumuz Rabbanî şuûnat ve mukaddes mânâlar, kâinatta bu daimî faaliyeti gerektiriyor.

İşte bu üç misal gibi, esmâ-yı hüsnânın her biri bu daimî faaliyette böyle bazı kutsî ilahî vasıflardan ortaya çıkan icraata medar olduklarından, daimî yaratıcılığı lâzım kılarlar.

Hem madem her bir kabiliyet, gelişip ortaya çıkarak netice vermekle sahibine bir ferahlık, bir genişlik, bir lezzet sağlar.. hem madem her vazifeli, vazifesini yapıp bitirmekle, vazifesinden terhis olmakla büyük bir rahatlık ve memnuniyet hisseder.. ve madem bir tek tohumdan birçok meyve almak ve bir dirhemden yüz dirhem kâr elde etmek, onların sahiplerini çok sevindiren bir ticarettir. Elbette bütün varlıklardaki sayısız kabiliyeti ortaya çıkaran Zât, mahlûkatını kıymetli vazifelerde istihdam ettikten sonra makamlarını yükseltircesine onları terhis ettirir, yani unsurları madenler mertebesine; madenleri bitkilerin hayat derecesine; bitkileri rızık olmaları vasıtasıyla hayvanların hayat seviyesine ve hayvanları, insanların şuur sahibi olan yüksek hayatına çıkarır.

İşte, her bir canlının görünüşte yok olmasıyla (Yirmi Dördüncü Mektup'ta izah edildiği gibi) ruhu, mahiyeti, hüviyeti, sureti, misalî vücutları, ilmî ve gaybî varlığı, yıldız gibi nurlu bedeni ve ruhunun kılıfı gibi kendisinden alınmış pek çok vücudu arkasında bırakıp onun yerine vazife başına geçiren daimî faaliyetten ve Cenâb-ı Hak'ın yaratıcılığından doğan mukaddes mânâların ve O'nun rubûbiyetinin ne kadar mühim olduğu anlaşılır.

Mühim bir soru: Dalâlet ehlinde bazıları diyor ki: “Kâinatı sürekli bir faaliyet içinde değiştirip yenileyen Zât'ın, elbette kendisinin de değişmesi, halden hale geçmesi gerekir.”

Kesin bir cevap: Hâşâ! Yüz bin defa hâşâ! Yerdeki aynalarda görüntünün değişmesi gökteki güneşin farklılaştığını değil, bilakis, parlıtlarının tazelendiğini gösterir. Hem ezeli, ebedî, daimî, her yönden mutlak

kemâl ve istiğna sahibi, maddeyle sınırlı olmayan; mekândan, kayıttan, imkândan münezzeh, arınmış, yüce bir Zât-ı Akdes'in değişmesi ve farklı bir hal alması akla sığmaz. Kâinattaki değişim, o Yaratıcının değiştiğine değil, değişmediğine ve sabit oluşuna delildir. Çünkü birçok şeyi intizamla sürekli değiştiren ve hareket ettiren bir zâtın, değişmemesi ve hareket etmemesi lâzım gelir. Mesela, sen pek çok iple birbirine bağlı birçok gülleyi ve topu çevirdiğinde, sürekli hareket ettirip onlara düzenli bir şekilde belli bir vaziyet vermek için kımıldamadan yerinde durman, hareket etmemen gerekir. Yoksa o intizamı bozarsın. Herkes bilir ki, intizamla hareket ettirenin yerinden oynamaması ve devamlı değiştirenin sabit olması gerekir ki o iş düzenli bir şekilde devam etsin.

İkinci olarak: Değişmek ve başkalaşmak, sonradan ortaya çıkmış olmaktan, büyüyüp gelişmek için tazelenmekten, ihtiyaçtan, maddilikten ve imkândan ileri gelir. Zât-ı Akdes ise hem kadîm, hem her yönden mutlak kemâl sahibi, hem mutlak istiğnada, hem madde-den arınmış, hem de Vâcibü'l Vücud olduğundan; elbette değişmesi, farklı bir hale geçmesi akıl dışıdır, mümkün değildir.

Beşinci Şuâ

İki “mesele”dir.

Birinci Mesele

Kayyûm isminin en büyük cilvesini görmek istersek, bütün kâinatı seyredecek, biri en uzak şeyleri, diğeri en küçük zerrelere gösteren iki dürbün hayal edelim. Birinci dürbünle baktığımızda görürüz ki: Kayyûm isminin cilvesiyle, yerküreden bin defa daha büyük milyonlarca küre ve yıldızın bir kısmı havadan daha latif olan esîr maddesi içinde direksiz bir şekilde durdurulmuş, bir kısmı da vazife gereği seyahat ettiriliyor. Sonra mikroskop gibi olan ikinci hayalî dürbünle, küçük zerrelere görecektir şekilde bakalım. O kayyûmiyet sırrıyla, yeryüzündeki canlıların her birinin bedenindeki zerrelere, tıpkı yıldızlar gibi muntazam bir vaziyet alıp hareket ettiğini ve vazifelerini yaptığını görürüz. Bilhassa kanlarındaki “alyuvarlar ve akyuvarlar” denilen, zerrelerden meydana gelmiş küçücük kütlelerin, seyyar yıldızlar gibi, mevlevî misali iki muntazam hareketle dolaştıklarına şahit oluruz.

Özetin özeti:¹ HAŞİYE İsm-i Âzam olan altı ismin, ışıktaki yedi renk gibi kaynaşarak meydana getirdikleri mukaddes ışığa bakmak için bir özet yapmak uygun olur. Şöyle ki:

Kâinattaki her şeyi böyle durduran, varlıklarını devam ettiren, onları ayakta tutan Kayyûm isminin bu büyük cilvesinin penceresinden bak: Hayy isminin en büyük cilvesi bütün canlı varlıkları aydınlatmış ve kâinatı nurlandırmıştır, o canlıları cilvesiyle yaldızlıyor.

Şimdi de bak ki: Hayy isminin arkasında Ferd isminin en büyük cilvesi, bütün kâinatı her türlü varlıkla, unsurla birlik içine alıyor; her şeyin alnına bir vahdet mührü, yüzüne bir ehadiyet damgası basıyor; cilvesini sayısız dille ilan ettiriyor.

Ardından Ferd isminin penceresinden Hakem isminin en büyük cilvesine bak: Yıldızlardan zerrelere kadar, iki hayalî dürbünle seyrettiğimiz varlıkların hepsini, cüz'î olsun küllî olsun, en küçük daireden en büyük daireye kadar, her birine lâıyk ve münasip bir şekilde verimli bir nizam, hikmetli bir intizam ve neticeleri görülen bir ahenk içine almış, süslemiş, yaldızlamıştır.

Sonra Hakem isminin en büyük cilvesinin penceresinden bak: Adl isminin en büyük cilvesiyle, İkinci Nükte'de izah edildiği şekilde, bütün kâinatı içindeki varlıklarla, sürekli bir faaliyet içinde öyle hayret uyandıran ölçülerle, tartırla idare eder ki; gökcisimlerinden biri dengesini bir saniye kaybetse, yani Adl isminin cilvesinin gölgesinden bir an çıksa, yıldızlar içinde karışıklığa, bir kıyametin kopmasına sebep olacak. İşte bütün varlıkların büyük dairesi, Kehkeşan'dan, yani Samanyolu denilen büyük galaksiden tut, ta kanın içindeki alyuvarlar ve akyuvarların hareket dairelerine kadar, yıldızlar ordusundan zerrelere ordusuna kadar her bir dairesinin, her bir mevcudunun baştan başa hassas bir denge ile ölçülüp biçilmiş bir şekilde ve vaziyette "kûn feyekûn"den² gelen emirlere tam bir boyun eğişle itaat ettiklerini gösteriyor.

Şimdi de Adl isminin büyük cilvesinin penceresinden, Birinci Nükte'de izah edildiği gibi, Kuddûs isminin en büyük tecellisine bak:

¹ HAŞİYE Otuzuncu Lem'a'nın altı risaleciğinin esası, konusu olan ve İsm-i Âzam'ın sırrını taşıyan altı mukaddes ismin gayet kısa bir özettir.

² "(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) 'ol!' der, o da olurur." (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En'âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

Kâinattaki bütün varlıkları öyle temiz, pak, saf, güzel, süslü, berrak yapar ve gösterir ki, bütün kâinata ve varlıklara Cemîl-i Mutlak'ın Zât'ının hadsiz derecedeki güzelliğine lââyık ve eşsiz esmâ-yı hüsnâsına münasip güzel aynalar şeklini vermiştir.

Sözün Özü: İsm-i Âzâmin bu altı ismi ve nuru, ayrı ayrı güzel renklerde, çeşit çeşit nakışlarda, başka başka ziynetlerdeki yaldızlı perdelerde kâinatı ve varlıkları sarmıştır.

Beşinci Şuâ'nın İkinci Meselesi

Kayyûmiyet cilvesi, kâinatta vahidiyet ve celâl noktasında tecelli ettiği gibi, kâinatın merkezi, medarı ve şuurlu meyvesi olan insanda da ehadiyet ve cemâl noktasında görünür. Yani, kâinat nasıl ki kayyûmiyet sırrıyla kaimdir; aynı şekilde, varlığını bir yönden de Kayyûm isminin mükemmel bir mazharı olan insan ile devam ettirir. Yani, kâinattaki çoğu hikmet, fayda, gaye insana baktığı için âdetâ insandaki kayyûmiyet cilvesi, kâinatın bir direğidir.

Evet, Hayy ve Kayyûm Yaratıcı, bu kâinatta insanı irade etmiş ve kâinatı onun için yaratmıştır, denilebilir. Çünkü insan, tam bir kuşatıcılıkla Allah'ın bütün isimlerini anlar, onların tecellilerinden zevk alır. Bilhassa rızıktaki zevk yönüyle O'nun pek çok güzel ismini idrak eder. Halbuki melekler, o isimleri aynı zevkle bilemez.

İşte Hayy ve Kayyûm olan Cenâb-ı Hak, insanın bu mühim ve kuşatıcı mahiyetinden dolayı ona bütün isimlerini hissettirmek ve türlü ihsanlarını tattırmak için öyle iştahlı bir mide vermiştir ki, o mide için hazırladığı geniş sofrayı hadsiz, çeşitli nimetleriyle cömertçe doldurmuştur.

Hem bedendeki bu maddî mide gibi hayatı da bir mide yapmıştır. Ona eller hükmünde duygular verip gayet geniş bir nimet sofrası açmıştır. Hayat da duygular vasıtasıyla o nimet sofrasından her türlü istifade ile Rabbine her şekilde teşekkürünü sunar.

Hem bu hayat midesinden sonra bir insanlık midesi vermiştir ki, o, hayattan daha geniş bir dairede rızık ve nimet ister. Akıl, fikir ve hayal, o midenin elleri hükmündedir; yeryüzü ve gökler kadar geniş o rahmet sofrasından faydalanıp şükrederler.

Ve insanlık midesinden sonra sınırsız genişlikteki bir başka nimet sofrası açmak için İslamiyet ve iman esaslarını, çok rızık isteyen manevî bir mide hükmüne getirip onun rızık sofrasını mümkünat dairesinin dışına kadar genişletmiş, Zât'ının yüce isimlerini de içine alır kılmıştır ki, insan o mide ile çok büyük bir rızık zevki içinde Rahman ve Hakîm isimlerini hisseder. ¹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى رَحْمَتِهِ وَعَلَى حَكِيمَتِهِ der ve bunun gibi... Bu manevî, büyük mide ile insan, Allah'ın sonsuz nimetlerinden faydalanabilir. Bilhassa o midedeki ilahî muhabbet zevkinin daha başka bir dairesi vardır.

İşte Hayy ve Kayyûm Cenâb-ı Hak'ın, insanı bütün kâinata bir merkez, bir medar yaparak ona kâinat kadar geniş bir nimet sofrası açmasının, kâinatı insanın emrine vermesinin ve kâinatın, insan ile mazhar olduğu kayyûmiyet sırrıyla bir yönden devam etmesinin hikmeti, insanın şu üç mühim vazifesindedir.

Birinci Vazifesi: Cenâb-ı Hak, kâinata yayılmış her çeşit nimeti insanla tanzim edip insanın menfaatlerinin ipine tesbih taneleri gibi dizer, nimetlerin iplerinin ucunu insanın başına bağlar, insanı rahmet hazinelerinin her çeşidine bir liste hükmüne geçirir.

İkinci Vazifesi: İnsanın kuşatıcı mahiyeti itibarı ile Hayy-ı Kayyûm Yaraticının hitabına en mükemmel muhatap ve O'nun hayret verici sanat eserlerini takdir edip beğenmekle en yüksek sesli ilancısı olması, şuurlu bir şekilde teşekkürün her çeşidiyle sayısız nimetine ve sonsuz ihsanlarına karşı O'nu övüp yücelterek hamd ve şükretmesidir.

Üçüncü Vazifesi: Hayatı ile Hayy ve Kayyûm Rabbinin icraatına ve kuşatıcı sıfatlarına üç yönden ayna olmaktadır.

Birinci Yön: İnsanın kendi mutlak acziyle Hâlık'ının mutlak kudretini ve aczinin derecesiyle O'nun kudretinin mertebelerini hissetmesidir. Mutlak fakıryla Allah'ın rahmetini ve rahmetinin derecelerini idrak etmesi, zaafıyla O'nun kuvvetini anlamasıdır. *Ve bunun gibi, noksan sıfatlarıyla Hâlık'ının mükemmel vasıflarına bir ölçek, bir ayna olmasıdır. Geceleyn ışık daha çok parladığından, karanlığın yanan elektrik*

¹ Bütün varlığı kapsayan sonsuz şefkat sahibi ve her işi hikmetle yapan Allah'a hamdolsun.

lambalarını göstermeye mükemmel bir ayna olması gibi, insan da böyle kusurlu sıfatlarıyla Cenâb-ı Hakk'ın kemâlâtına aynalık eder.

İkinci Yön: İnsan, sınırlı iradesiyle, azıcık ilmiyle, küçücük kudretiyle, görünüşteki sahipliğiyle ve kendi evini bina etmesiyle, bu kâinatın Ustasının her şeye sahip olduğunu, sanatını, iradesini, kudretini ve ilmini, kâinatın büyüklüğü ölçüsünde anlar, O'na ayna olur.

Üçüncü Yön'ün iki yüzü var:

Biri, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin ayrı ayrı nakışlarını kendinde göstermektir. Âdeta insan, kuşatıcı mahiyetiyle kâinatın küçük bir fihristi ve misali hükmüne geçip bütün ilahî isimlerin nakışlarını gösterir.

İkinci yüzü, Cenâb-ı Hakk'ın icraatına ve sıfatlarına aynalık eder. Yani kendi hayatıyla Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'un varlığına işaret ettiği gibi, hayatında gelişip ortaya çıkan işitme ve görme gibi duyular vasıtasıyla, Hayy ve Kayyûm Yaratıcısının sem' (işitme) ve basar (görme) gibi sıfatlarına aynalık eder, onları bildirir.

Hem insan, hayatındaki açığa çıkmayan, his ve hassasiyet suretinde taşan sayısız, çok ince hayatî duygu, mânâ ve hisler vasıtasıyla, Hayy ve Kayyûm Rabbinin mukaddes sıfatlarına ayna olur. Mesela, o hassasiyet içinde; sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, sevinç duy-mak, ferahlık hissetmek gibi mânâlarla –Zât-ı Akdes'in kutsiyetine ve mutlak zenginliğine münasip ve lâayık olmak şartıyla– o türden sıfatla-rına aynalık eder.

Hem insan, nasıl ki kuşatıcı mahiyetteki hayatıyla Zât-ı Zülcelâl'in sıfat ve icraatlarını tanımak için bir ölçektir, isimlerinin cilvesine bir fihrist, şuurlu bir aynadır ve bunun gibi pek çok yönden Hayy ve Kayyûm Yaratıcısına ayna olur. Aynen öyle de, şu kâinatın hakikatle-rine bir ölçü birimidir, bir fihrist, bir ölçek ve terazidir. Mesela, kâinatta Levh-i Mahfuz'un varlığına kesin bir delil ve örnek, insanın hafızası; misal âleminin varlığına kesin delil ve numune de hayal gücüdür.¹ HAŞİYE

¹ HAŞİYE Evet, nasıl ki insanın unsurları, kâinatın unsurlarını; kemikleri, taş ve kayaları; saçları, bitki ve ağaçları ve bedeninde cereyan eden kan ve gözünden, kulağından, burnundan ve ağzından akan ayrı ayrı sular, yeryüzünün çeşmelerini ve madenî sula-rını haber veriyor, onlara işaret ediyor. Aynen öyle de, insanın ruhu ruhlar âleminde, hafızası Levh-i Mahfuz'dan, hayal gücü misal âleminde ve bunun gibi her bir kabili-yeti, duygusu başka bir âlemden haber veriyor. Ve onların varlıklarına kesin bir şekilde şahadet ediyor.

Kâinatta ruhanilerin varlığının bir delili ve misali ise insandaki duygular ve latifelerdir. Ve bunun gibi, insan, küçük bir ölçekte, kâinattaki iman hakikatlerini apaçık bir şekilde gösterebilir.

İşte, insanın zikredilen bu vazifeler gibi çok mühim hizmetleri var: O, Cenâb-ı Hakk'ın bâkî güzelliğine aynadır, O'nun ebedî kemâlini gösteren bir ilancı ve sonsuz rahmete çok şükran duyan bir muhtaçtır. Madem cemâl, kemâl ve rahmet bâkidir, ebedîdir; elbette o bâkî güzelliğe arzu duyan bir ayna, o ebedî kemâlin âşık ilancısı ve o sonsuz rahmetin müteşekkir muhtacı olan insan, bâkî kalmak ve o bâkî olanlara eşlik etmek için bir bekâ yurduna, ebediyete gidecektir. O ebedî güzelliğe, o bâkî kemâle ve daimî rahmete, sonsuzlar sonsuzu olan ahiret yurdunda refakat etmesi gerekir. Çünkü ebedî bir güzellik, fânî bir âşığa ve geçici bir dosta razı olmaz. Zira güzellik kendini sever, buna karşılık muhabbet ister. Yokluk ve fânîlik ise o muhabbeti düşmanlığa çevirir. Eğer insan ebediyete erişip bekâya ulaşmazsa, sonsuz güzelliğe karşı yaradılışındaki esaslı muhabbet yerini düşmanlığa bırakacaktır. Onuncu Söz'ün bir haşiyesinde beyan edildiği gibi, bir zaman bir dünya güzeli, bir âşığını huzurundan çıkarmış. O adamdaki aşk birden düşmanlığa dönmüş ve "Tuh!.. Ne kadar çirkinmiş." diyerek kendine teselli vermek için ona küsmüş, güzelliğini inkâr etmiş.

Evet, insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, elinin yetiemediği veyahut elinde tutamadığı şeylerin kusurlarını düşmanca arar, âdeta kin beslemek ister. Madem bütün kâinatın şahitliğiyle Mahbûb-u Hakikî ve Cemâl-i Mutlak, bütün güzel isimleriyle kendini insana sevdiliyor ve insanların kendisini sevmelerini istiyor; elbette ve herhalde, hem sevdiği hem kendisini seven insana fitrî bir düşmanlık hissi verip onu derinden derine küstürmeyecektir. Ve yaradılış itibarı ile en sevimli, sevgili ve kendisine tapması için yarattığı en müstesna varlık olan insanın fitratına, ruhuna tamamen zıt olarak gizli bir düşmanlığı yerleştirmeyecektir. Çünkü insan, sevdiği ve kıymetini takdir ettiği bir Cemâl-i Mutlak'tan ebediyen ayrılmaktan gelen derin yarasını ancak ona düşmanlıkla, küsmekle ve onu inkâr etmekle tedavi edebilir. İşte, kâfirlerin Allah'a düşman olması, bundan ileri geliyor. Öyleyse o Ezeli Güzellik Sahibi, kendisine arzu duyan bir ayna olan insan ile ebediyet yolundaki seyahatinde

beraber bulunmak için herhalde insanı bir bekâ yurdunda sonsuz bir hayata erİştirecektir.

Evet, madem insan ölümsüz bir güzelliğe tutkun ve âşık bir surette yaratılmıştır. Ve madem bâki bir güzellik, geçici bir âşığa razı olamaz. Hem madem insan bilmediği, erişemediği veya elinde tutamadığı bir arzusundan gelen hüznün ve elemden teselli bulmak için, onun kusurunu aramakla, belki ona gizli bir düşmanlık beslemekle kendini teskin eder. Hem madem bu kâinat, insan için, insan ise Allah'ı tanımak ve sevmek için yaratılmıştır. Hem madem bu Kâinatın Hâlık'ı isimleriyle bâkidir. Ve madem isimlerinin cilveleri daimî ve ebedî olacaktır. Elbette ve herhalde insan, bir bekâ yurdu-na gidecek ve bâki bir hayata erişecektir. Evet, insanın kıymetini, vazifelerini ve kemâlâtını bildiren En Büyük Rehber ve En Mükemmel İnsan olan Muhammed-i Arabî (*aleyhissalâtü vesselam*), insana dair beyan ettiğimiz bütün kemâlâtı ve vazifeleri en kusursuz şekilde kendinde ve dininde göstermekle şunu bildiriyor: Nasıl ki, kâinat insan için yaratılmıştır ve kâinatın yaratılmasından seçilmiş gaye insandır; aynen öyle de, insandan da en büyük gaye, seçilmişlerin en kıymetlisi ve Ehad ve Samed Zât'ın en parlak aynası, elbette Ahmed-i Muhammed'dir (*aleyhissalâtü vesselam*).

عَلَيْهِ وَعَلَى إِلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَعْدَ حَسَنَاتِ أُمَّتِهِ.

يَا اللَّهُ ، يَا رَحْمَنُ ، يَا رَحِيمُ ، يَا فَزْدُ ، يَا حَيِّ ، يَا قَيُّوْمُ ، يَا حَكَمُ ، يَا عَدْلُ ، يَا قُدُّوْسُ ؛ نَسْأَلُكَ بِحَقِّ فُرْقَانِكَ الْحَكِيمِ وَبِحُرْمَةِ حَبِيبِكَ الْأَكْرَمِ وَبِحَقِّ أَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَبِحُرْمَةِ إِسْمِكَ الْأَعْظَمِ أَنْ تَحْفَظَنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسَانِ . آمِينَ!¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ Ümmetin hasenâtı adedince ona ve âline salât ve selam olsun. Ya Allah, ya Rahmân, ya Rahîm, ya Ferd, ya Hayy, ya Kayyûm, ya Hakem, ya Adl, ya Kuddûs! Furkan-ı Hakîm'inin hakkı için ve Habib-i Ekrem'inin hürmetine, esmâ-yı hüsnânın hakkı için ve İsm-i Âzam'ın hürmetine Sen'den niyaz edip istiyoruz: Bizi nefsin ve şeytanın, cin ve insanın şerinden muhafaza buyur, âmin...

² "Sübhan'sın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin." (Bakara sûresi, 2/32).

On Dördüncü Lem'a

Daha sonra Üstadımızın uygun görmesi ile On Dördüncü Şuâ Afyon Mahkemesi Müdafaası ve Mektupları, On Beşinci Şuâ ise *el-Hüccetü'z-Zehra* olarak isimlendirilmiş ve neşredilmiştir.¹ HAŞİYE

¹ HAŞİYE Şuâlara ayrılmıştır. On Dördüncü Şuâ Afyon Mahkemesi Müdafaası ve Mektupları, On Beşinci Şuâ ise *el-Hüccetü'z-Zehra* olarak isimlendirilmiş ve neşredilmiştir.

Uuz İkinci Lem'a

Eski Said'in en son telifidir. Ramazan'da yirmi gün içinde yazılan, kendi kendine manzum bir şekilde gelen *Lemeât* risalesidir. *Sözler*'de yer almıştır.

Nur Üçüncü Lem'a

Yeni Said'in hakikatten kalbine ilk görünen, şuhûd derecesinde olan Arapça *Katre*, *Habbe*, *Şemme*, *Zerre*, *Hubab*, *Zühre*, *Şûle* risaleleri ve onların ilavelerinden ibarettir. *Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Mesnevî-i Nuriye* ismiyle neşredilmiştir.

Münacât

Ya İlahi, Ya Rabbi!

Ben imanın gözüyle, Kur'an'ın talimi ve nuruyla, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) dersiyile ve Senin Hakîm isminin işaretiyle şunu görüyorum:

Göklerde *hiçbir hareket ve dönüş* yoktur ki, intizamıyla Senin varlığına delil olmasın, işaret etmesin...

Hiçbir *gökcismi* yoktur ki, sessizliğiyle, gürültüsüz bir şekilde vazife görerek o boşlukta desteksiz durmasıyla Senin rubûbiyetine ve birliğine şahit olmasın...

Hiçbir *yıldız* yoktur ki, ölçülü yaratılışıyla, muntazam duruşuyla, nuranî tebessümüyle, diğer bütün yıldızlara benzemesinin ve onların emsali olmasının mührüyle Senin ulûhiyetinin ve birliğinin haşmetine işaret etmesin, şehadette bulunmasın...

Ve on iki küreden hiçbiri yoktur ki, hikmetli hareketiyle, itaat içinde emirlerine boyun eğmesiyle, düzenli vazifesiyle ve mühim uydularıyla Senin varlığının vücûbiyetine¹ şahitlik ve ulûhiyet saltanatına işaret etmesin...

Evet, *ey yeryüzünün ve göklerin Yaratıcısı! Ey zerrelere bütün unsurlarıyla düzenli bir şekilde çekip çeviren, idare eden ve bu gezici yıldızları ahenkli uydularıyla döndüren, emrine itaat ettiren Yaratıcı!* Göklerin sakinlerinden her biri tek başına Senin varlığının vücûbiyetine böyle açıkça şehadet ettiği gibi, bütünü de hep birlikte, gözle görülür derecede, Senin

¹ Zorunlu, vacip, kendinden olma.

vahdetine, birliğine öyle kuvvetli şahitlik ederler ki, göğün yüzünde bulunan yıldızlar sayısınca nuranî ve parlak delil o şahitliği doğrular.

Hem bu saf, temiz, güzel gökler, fevkalâde büyük ve süratli cisimleriyle düzenli bir ordu ve elektrik lambalarıyla süslenmiş bir saltanat donanması gibi, Senin rubûbiyetinin muhteşemliğine ve her şeyi yaratan kudretinin büyüklüğüne apaçık delildir.. şu uçsuz bucaksız âlemi kuşatan hâkimiyetinin ve her bir canlıyı saran rahmetinin sonsuz genişliğine kuvvetli bir işarettir.. uzaydaki bütün varlıkların vazifeleriyle ve halleriyle alâkalı olan, onları avucunda tutan, bir düzene koyan ilminin her şeyi ve hikmetinin her işi kuşattığına şüphesiz bir şahittir. O şehadet ve delâlet o kadar açıktır ki, âdeta yıldızlar, şahit olan göklerin şehadet kelimeleri ve cisme bürünmüş nuranî delilleridir.

Hem göklerin meydanındaki, denizindeki, sonsuzluğundaki o yıldızlar itaatkâr birer asker, kusursuz birer gemi, harika birer uçak, hayret verici birer lamba gibi halleriyle Senin ulûhiyet saltanatının muhteşemliğini gösteriyorlar. Ve o ordunun mensuplarından, bir yıldız olan güneşimizin gezegenlerindeki ve dünyamızdaki vazifelerinin işaret ettiği ve hatırlattığı üzere, arkadaşları olan yıldızların bir kısmı, ahiret âlemlerine bakar. Onlar vazifesiz değildir; belki ebedî âlemlerin güneşleridir.

Ey Vâcibü'l-Vücûd, Vahid ve Ehad!

Bu harika yıldızlar, hayret verici güneş ve ay; Senin mülkünde, göklerinde, Senin emrinle, kuvvetin ve kudretinle, idaren ve çekip çevirmenle itaat altına alınmış, bir düzene koyulmuş ve vazifelendirilmiştir. Bütün o büyük gök cisimleri, kendilerini yaratan, döndüren ve idaresi altında tutan bir tek Hâlık'ı tesbih eder, büyüklüğünü bildirip hal dilleriyle “Sübhânallah, Allahu Ekber” derler. Ben de onların bütün tesbihatıyla Senin yüceliğini ve her türlü kusurdan arınmış olduğunu ilan ediyorum.

Ey zuhurunun şiddetinden gizlenmiş ve tarîf edilemez büyüklüğünü Zât'ına perde kılmış olan Yüce Kadir! Ey her şeye gücü yeten, sınırsız kudret sahibi!

Kur'an-ı Hakîm'in dersiyile ve Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesse-lam) rehberliğiyle anladım ki:

Nasıl gökler ve yıldızlar Senin varlığına ve birliğine şahitlik ederse, atmosfer de bulutlarıyla, şimşegiyle, gök gürlemesiyle, rüzgârları ve yağmurlarıyla Senin varlığının vücûbiyetine ve birliğine şahittir.

Evet, cansız, şuursuz *bulutların*, âb-ı hayat hükmündeki *yağmuru* muhtaç canlıların imdadına göndermesi ancak Senin rahmetin ve hikmetinle olur, bu işe tesadüf karışamaz.

En büyük elektrik kaynağı olan ve verdiği ışığın yararlarına işaretle insanları kendisinden faydalanmaya teşvik eden *şimşek*, gökleri güzelce aydınlatıp Senin kudretini gösterir.

Yağmurun gelmesini müjdeleyen, koca gökleri tesbihatının gürültüsüyle çınlatıp konuşturan *gök gürlemeleri* de hal diliyle Seni takdis edip rubûbiyetine şahitlik yapar.

Canlıların yaşaması için en lüzumlu ve faydalanması en kolay rızıkları vermek, nefes almayı sağlamak ve nefisleri rahatlatmak gibi pek çok işle vazifelendirilen *rüzgârlar* ise hava boşluğunu âdetâ, bir hikmete dayanarak “Levh-i Mahv ve İsbat” ve “yaz-boz tahtası” suretine çevirir; böylece Senin kudretinin faaliyetine işaret ve varlığına şahadet eder. Aynı şekilde, Senin merhametinle bulutlardan sağılıp canlılara gönderilen yağmur da ölçülü, muntazam kelimeleri olan damlalarıyla rahmetinin enginliğine ve geniş şefkatine şahittir.

Ey daima faaliyette bulunan ve her işte dilediğinde tasarruf eden! Ey bereket yağdıran Feyyâz, her türlü tasavvurdan yüce Zât!

Bulut, şimşek, gök gürlemesi, rüzgâr ve yağmur Senin varlığının vücûbiyetine ayrı ayrı şahadet ettikleri gibi, hepsi birden, hususiyetleri bakımından birbirinden uzak, mahiyetçe birbirine zıt oldukları halde, beraberce, iç içe geçerek ve birbirlerinin vazifesine yardım ederek Senin birliğini çok kuvvetli bir şekilde gösterirler.

Hem onlar, koca gökleri hayret verici hadiselerin mahşeri yapan ve bazı günler birkaç defa doldurup boşaltan rubûbiyetinin haşmetine, o geniş, uçsuz bucaksız gökleri, yazıp değiştirilen bir levha ve sıkılıp yer-yüzü bahçesinin sulandığı bir sünger gibi kullanan kudretinin büyüklüğüne ve o kudretin her şeyi kuşattığına şahittirler. Aynen bunun gibi, bütün yeryüzüne ve varlıklara gökler perdesi altında bakan, onları idare

eden rahmetinin, hâkimiyetinin sonsuz genişliğine ve her şeyi içine aldığına delildirler.

Hem göklerde hava o kadar hikmetli vazifelerde istihdam edilir, bulut ve yağmur sonsuz ilim sahibi bir Zât tarafından öyle faydalar için kullanılır ki, bütün varlığı kuşatan bir ilim ve hikmet olmazsa o iş ve istihdam gerçekleşmez.

Ey dilediği işi dilediği şekilde yapan!

Senin kudretin, göklerin sonsuz boşluğundaki faaliyetiyle, her an ölümünden sonra dirilişin ve kıyametin bir misalini göstermek, bir saatte yazı kışa, kış yaza döndürmek, bir âlemi meydana getirirken bir âlemi gayba göndermek gibi icraatlarıyla dünyayı ahirete çevireceğinin ve ahirette ebedî icraatını göstereceğinin işaretlerini veriyor.

Ey Kadîr-i Zülcelâl!

Uçsuz bucaksız göklerdeki hava, bulut, yağmur, şimşek ve gök gürlemesi; Senin mülkünde, Senin emrine ve iktidarına, Senin kuvvetine ve kudretine boyun eğmiştir, emrettiğin işlerle vazifelidir. Mahiyetçe birbirinden farklı olan göklerdeki bu varlıklar, kendilerini çok süratli ve ani emirlere, çabuk ve bir anda verilen buyruklara itaat ettiren Âmir ve Hâkim'in yüceliğini, her türlü kusurdan münezzeh olduğunu ilan eder, O'nun rahmetini medh ü senâ ile anarlar.

Ey yeryüzünün ve göklerin Yüce Hâlık'!

Kur'an-ı Hakîm'inin talimi ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesse-lam*) dersiyle iman ettim ve bildim ki:

Nasıl gökler yıldızlarıyla ve uzay boşluğu içindeki her şeyle Senin varlığının vücûbiyetine ve birliğine şahitlik ediyorsa, yeryüzü de aynı şekilde, bütün mahlûkatıyla ve her haliyle, içindeki mevcutlar sayısınca Senin varlığına ve birliğine şehadet ve işaret eder.

Evet, yeryüzünde –küçük olsun, büyük olsun– hiçbir *değişim*, her sene ağaç ve hayvanların elbiseleri hükmündeki suretlerini yenilemek gibi hiçbir inkılâp yoktur ki, kusursuz düzeniyle Senin varlığına ve birliğine işaret etmesin...

Hiçbir *hayvan* yoktur ki, kendisine zayıflığının ve ihtiyacının derecesine göre çok şefkatlice verilen rızkıyla ve yaşaması için lüzumlu şeylerin hikmetli bir şekilde ihsan edilmesiyle, Senin varlığına ve birliğine şahit olmasın...

Hem her bahar mevsiminde, gözümüzün önünde var edilen *canlılardan* bir tanesi bile yoktur ki, hayret verici sanatıyla, tatlı süsleriyle, benzerlerinden tamamen farklı olmasıyla, intizamıyla ve ölçülü yaratılışıyla Seni bildirmesin...

Kudretinin yeryüzünü dolduran, bitki ve hayvan denilen harikaları ve mucizeleri, onların maddeleri aynı olan, birbirine benzeyen sınırlı yumurta ve yumurtacıklardan, damlalardan, tohum ve tohumcuklardan, çekirdeklerden hatasız, mükemmel, süslenmiş bir şekilde, ayırt edici birer mühürle yaratılmaları, sonsuz hikmet sahibi Sâni'in varlığına, birliğine, hikmetine ve sınırsız kudretine öyle bir şahittir ki, bu şahadet, ışığın güneşi göstermesinden daha kuvvetli ve parlaktır.

Hem *hava, su, ışık, ateş, toprak* gibi unsurlardan hiçbiri yoktur ki, suur sahibi olmadığı halde şuurluca mükemmel vazifeler görmesiyle; basit, intizamsız, her yere yayılan ve dağılan mahiyetine rağmen gayet muntazam türlü meyveleri ve mahsulleri gizli hazinesinden getirmesiyle, Senin birliğine ve varlığına şahadet etmesin...

Ey sonsuz kudretiyle her şeyi yaratan Fâtır! Ey her şeyi her zerresiyle bilen, darkıktan kurtaran, hayır kapılarını en iyi şekilde açan Fettah! Ey dilediğini dilediği gibi yaratma faaliyeti aralıksız devam eden Hallâk!

Yeryüzü nasıl ki içindeki her şeyle Hâlık'ının varlığının vücûbiyetine şahittir. Aynen öyle de, *yüzündeki mührüyle, sakinlerinin yüzlerindeki damgalarla*, birlik, beraberlik, birbiri içine girme, birbirine yardım etme gibi hususiyetleriyle ve Senin bunlara bakan rubûbiyetle alâkalı isimlerinin ve fiillerinin bir olması yönüyle –*Ey Vahid-i Ehad, ey Hannân-ı Mennân, ey Vehhâb-ı Rezzak!*– Senin birliğine ve ehadiyetine apaçık şekilde, belki varlıklar sayısınca şahadet eder.

Hem nasıl ki, *yeryüzünün* bir kışla, bir sergi, bir talim yeri vaziyeti alması.. bitki ve hayvan ordularında bulunan dört yüz bin farklı cinsin

ayrı ayrı teşhizatının kusursuz bir düzenle verilmesi Senin rubûbiyetinin ihtişamına ve kudretinin her şeye yettiğine delildir. Aynı şekilde, sayısız canlının ayrı ayrı rızıklarının tam vaktinde, kuru ve basit *topraktan* şefkatlice, cömertçe ihsan edilmesi ve onca varlığın tam bir boyun eğişle Rabbanî emirlere itaatleri Senin rahmetinin ve hâkimiyetinin her şeyi kuşattığını gösterir.

Hem yeryüzünde sürekli değişen varlık kabilelerinin sevk ve idareleri, ölüm-hayat döngüsü, hayvan ve bitkilerin çekip çevrilmeleri de ancak her şeyle münasebetli bir ilimle ve her şeye hükmeden sonsuz bir hikmetle gerçekleşebilir. Bu, Senin ilminin ve hikmetinin kuşatıcılığına delildir.

Hem kısa bir hayatta sayısız vazife gören, mahiyetine sonsuza kadar yaşayacakmış gibi kabiliyetler ve manevî donanım yerleştirilen ve yeryüzündeki varlıklardan dilediği gibi faydalanan insan için bir talim yeri olan şu dünyaya, şu geçici yeryüzü kışlasına ve sergisine bu kadar kıymet verilmesi, hadsiz masraf yapılması, onda görülen sonsuz rubûbiyet tecellileri, Cenâb-ı Hakk'ın insana sınırsız hitabı ve bu bitmez ilahî ihsanlar elbette ve her halükârda, şu kısacık, hüzünlü ömre, şu karışık, kederli hayata, belâlı ve fâni dünyaya sığmaz. Bütün bunlar ancak başka ve ebedî bir ömür, bâki bir saadet yurdu için olabilir. Bu yönüyle bekâ âleminde bulunan, ahirete ait ihsanlara işaret, belki şehadet ederler.

Ey her şeyin Hâlık'ı!

Yeryüzündeki bütün varlıklar Senin mülkünde, dünyanda, Senin iktidarın ve kuvvetinle, Senin kudretin ve iradenle, ilmin ve hikmetinle idare edilir ve emirlerine itaat eder. Yeryüzünde faaliyeti görülen rubûbiyet öyle kuşatıcı ve engindir, onun idaresi, her şeyi çekip çevirmesi ve terbiyesi öyle mükemmel ve hassastır, her taraftaki icraatı öyle birlik, beraberlik ve benzerlik içindedir ki, ayrışma kabul etmeyen yekpare bir bütün ve bölünmesi imkânsız bir küllî hükmünde bir idare, bir rubûbiyet olduğunu gösterir. Hem yeryüzü bütün sakinleriyle beraber, sözle ifade etmekten daha açık bir şekilde, sayısız dille Hâlık'ını takdis ve tesbih eder. Her varlık, kendisine verilen sonsuz nimetlerin hal diliyle Yüce Rezzak'a hamd eder ve medh ü senâda bulunur.

Ey zuhurunun şiddetinden gizlenmiş ve ey tarif edilemez büyüklüğünü Zât'ına perde yapmış olan, her türlü kusur ve noksandan uzak, yüce Yaratıcı!

Yeryüzünün bütün takdis ve tesbihleriyle Senin kusurdan, aczden, ortaklardan münezzeh olduğunu ilan ediyorum. Yeryüzündeki varlıkların bütün hamd ve övgüleriyle sana şükrediyorum.

Ey karaların ve denizlerin Rabbi!

Kur'an'ın dersiyle ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) öğretmesiyle anladım ki:

Nasıl gökler, uzay ve yeryüzü Senin birliğine ve varlığına şahadet ederse, aynı şekilde, *denizler, nehirler, ırmaklar ve çeşmeler de* varlığının vücûbiyetini ve birliğini açıkça gösterir.

Evet, dünyamızda hayret verici şeylerin kaynağı olan, buhar kazanları hükmündeki denizlerde hiçbir mahlûk, hatta bir damla su bile yoktur ki, varlığıyla, intizamıyla, faydalarıyla ve her haliyle Yaratıcısını bildirmesin...

Basit bir kumda, basit bir suda rızıkları mükemmel bir şekilde verilen garip varlıklardan ve yaratılışları kusursuz olan *deniz canlılarından*, bilhassa tek bir tanesi bir milyon yumurtacıyla denizleri şenlendiren balıklardan hiçbirisi yoktur ki, yaratılışıyla, vazifesiyle, idare edilmesi ve beslenmesiyle, çekip çevrilmesi ve terbiyesiyle Yaradanına işaret, Rezzak'ına şahadet etmesin...

Hem denizlerdeki kıymetli, ender, süslü *cevherlerden* hiçbirisi yoktur ki, güzel yaratılışıyla, cazibeli fıtratıyla ve faydalı hususiyetleriyle Seni tanımasın, bildirmesin...

Evet, onlar Senin birliğine teker teker şahadet ettikleri gibi, hepsi birden, iç içe girmeleri, yaratılış mühürlerindeki birlik, gayet kolayca ve sayıca çok yaratılmaları noktalarından da beraberce şahadet ederler. Aynı şekilde yeryüzünü, bu zemini toprağıyla beraber kuşatan denizleri o boşluklarda dağılmadan tutmak.. dökmekten ve dağıtmadan güneşin etrafında döndürmek, denize toprağı istilâ ettirmemek.. denizin basit kumunda ve suyunda, türlü, muntazam hayvanları ve cevherleri

var etmek.. onların rızıklarını, diğer ihtiyaçlarını ve vazifelerini küllî ve eksiksiz bir şekilde idare etmek, yerine getirmek.. ve denizin yüzünde sayısız cenaze bulunması gerekirken hiçbir şey bulunmaması noktalarından, Senin varlığına ve varlığının vücûbiyetine vücutları sayısınca işaret eder, şahitlik yaparlar.

Senin rubûbiyet saltanatının ihtişamını, her şeyi kuşatan kudretinin büyüklüğünü açık bir şekilde ispat ettikleri gibi; göklerin ötesindeki çok büyük ve muntazam yıldızlardan denizlerin dibinde bulunan küçücük ve kusursuzca beslenen balıklara kadar her şeye yetişen ve hükmeden rahmetinin, hâkimiyetinin sınırsız genişliğine de delildirler. İntizamlarıyla, faydalarıyla, hikmetleriyle, denge ve ölçüleriyle, Senin her şeyi kuşatan ilmine ve hikmetine işaret ederler.

Senin bu dünya misafirhanesindeki yolcular için böyle rahmet havuzlarının bulunması ve onların, insanın yolculuk ettiği yeryüzü gemisine yerleştirilmesi ve istifadesine verilmesi de gösterir ki, misafirlerine yolculuk için yapılmış bir handa bir gecede bu kadar deniz hediyesi ikram eden Zât'ın, elbette bâki saltanat makamında ebedî rahmet denizleri bulunur ve bu gördüklerimiz, onların geçici ve küçük numuneleridir.

İşte denizlerin böyle gayet harika, hayret verici vaziyetleriyle yeryüzünün her tarafına yayılması ve denizlerdeki canlıların çok muntazam bir şekilde idare ve terbiye edilmesi, açıkça gösterir ki, onlar yalnız Senin kuvvetin ve kudretinle, Senin iraden ve tedbirinle, Senin mülkünde, Senin emrine itaat eder ve hal dilleriyle hepsini yaratan Zât'ının her türlü kusurdan münezzeh olduğunu bildirip “*Allahu Ekber*” derler.

Ey dağları şu dünya gemisine hazineli direkler yapan Yüce Kadir!

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'inin dersiyle anladım ki:

Nasıl denizler, içlerindeki hayret verici varlıklarla Seni tanıyor ve tanıtıyorsa, aynı şekilde, dağlar da, yeryüzünün depremlerin tesirinden sükûnete ermesine, yerin altındaki değişim fırtınalarından korunmasına, denizlerin taşmasından kurtulmasına, havanın zararlı gazlardan

temizlenmesine, suyun muhafaza edilip depolanmasına ve canlılara lâzım olan madenlerin hazine sandığı vazifesi görmeye kadar çeşitli hizmetleri ve hikmetleriyle Seni tanıyor ve tanıtıyorlar.

Evet, dağlardaki her çeşit taştan, değişik hastalıklara ilaç olan türlü maddelerden, canlılara, bilhassa insana çok lâzım ve çok çeşitli olan cins cins madenlerden, dağları ve ovaları çiçekleriyle süsleyen, meyveleriyle şenlendiren sınıf sınıf bitkilerden hiçbirisi yoktur ki; tesadüfe verilmesi mümkün olmayan hikmetleriyle, intizamlarıyla, güzel yaratılışlarıyla, faydalarıyla yegâne Yaratıcıyı göstermesin. Bilhassa tuz, limon tuzu, sulfato (kinin) ve şap gibi madenler görünüşte birbirine benzedikleri halde tatlarındaki zıtlığın şiddetiyle ve bilhassa bitkiler, basit bir topraktan yetişen çeşit çeşit türleriyle, ayrı ayrı çiçek ve meyveleriyle; sonsuz kudret ve hikmet, nihayetsiz merhamet ve kerem sahibi bir Yaratıcının varlığının vücûbiyetine açıkça delildirler. Aynı şekilde, bütününde görülen tek elden idare ve çekip çevirme, menşe, mesken, yaratılış ve sanat yönünden beraberlik, birlik, ucuzluk, kolaylık, çokluk ve yapılaşta çabukluk noktalarından, hepsi Sâni'in birliğine ve ehadiyetine şahitlik eder.

Hem nasıl ki, dağların yüzündeki ve altındaki her çeşit sanatlı varlığın, yeryüzünün her tarafında, aynı zamanda, aynı şekilde, yanlışsız, mükemmel ve çok çabuk yapılması, bir iş diğerine engel olmadan, başka varlık türleriyle iç içeyken birbirine karıştırılmaksızın yaratılmaları, Senin rubûbiyetinin yüceliğine ve hiçbir şeyin ağır gelmediği kudretinin büyüklüğüne delildir. Aynen öyle de, yeryüzündeki bütün canlı varlıkların sınırsız ihtiyaçlarını, hatta türlü hastalıklarını, farklı zevklerini ve ayrı ayrı iştahlarını tatmin edecek bir şekilde, dağların yüzünün muntazam ağaç ve bitkilerle, içinin ise madenlerle doldurulması ve muhtaç kullarının emrine verilmesi, Senin rahmetinin hadsiz genişliğini ve hâkimiyetinin sonsuz enginliğini gösterir. Onların, top-
rak tabakaları altında gizli, karanlıkta ve karışık bir halde bulunmalarına rağmen bilerek, görerek, şaşırmadan, intizamla, ihtiyaca göre hazırlanmaları Senin her şeyle irtibatlı olan ilminin kuşatıcılığına ve her bir şeyi düzenleyen hikmetinin bütün eşyayı içine aldığına şahittir. Dağların altında ilaçların hazırlanması ve madenlerin depolanması, rubûbiyetinin şefkatli ve cömertçe idaresinin güzelliğine ve inayetinin

her şey inceden inceye düşünülerek var edilmiş latifelerine açık bir şekilde işaret ve delâlet eder.

Hem Senin kudretin, bu dünya hanında koca dağları misafir yolculara, onların gelecekteki ihtiyaçları için muntazam birer tedbir deposu, teçhizat ambarı ve hayat için şart olan pek çok definenin mükemmel bir mahzeni yapmıştır. Şu hakikat, bu kadar Kerîm ve misafirperver, bu kadar Hakîm ve şefkatli, bu kadar Kadir ve rubûbiyetinde kusursuz bir Sâni'in, elbette ve herhalde çok sevdiği o misafirleri için ebedî bir âlemde sonsuz ihsanlarının ve bâki hazinelerinin olduğuna işaret, belki delâlet, hatta şehadet eder. Buradaki dağlar yerine, orada yıldızlar o vazifeyi görür.

Ey her şeye gücü yeten Kadir!

Dağlar ve içlerindeki varlıklar Senin mülkünde, Senin kuvvetin ve kudretinle, ilmin ve hikmetinle kullarının emrine verilmiş ve onların ihtiyaçlarıyla doldurulmuştur. Kendilerini bu şekilde vazifelendiren ve emrine itaat ettiren Hâlık'ı takdis ve tesbih ederler.

Ey Hâlık-ı Rahman, ey Rabb-i Rahîm!

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'inin dersiyile şunu anladım:

Nasıl ki gökler, uzay, yeryüzü, denizler ve dağlar her şeyiyle, içlerindeki bütün varlıklarla Seni tanıyor ve tanıtıyor. Aynen öyle de, bütün ağaçlar ve bitkiler, yaprakları, çiçekleri ve meyveleriyle Seni apaçık bir şekilde tanır ve tanıtır. O ağaçların ve bitkilerin cezbeye kapılmış gibi zikir faaliyetinde bulunan yapraklarından, süsleriyle Sâni'inin isimlerini bildiren ve tarif eden çiçeklerinden, tatlılık ve merhamet cilvesiyle tebessüm eden meyvelerinden her biri; tesadüfe verilmesi hiçbir şekilde mümkün olmayan harika bir sanat içindeki düzenle, o düzen içindeki dengeyle, o denge içindeki süslerle, o süslerin içindeki nakışlarla, o nakışların içindeki güzel ve farklı kokularla ve o kokular içindeki meyvelerin ayrı ayrı tatlarıyla nihayetsiz Rahîm ve Kerîm bir Yaratıcının varlığının vücûbiyetine gözle görülür derecede şehadet eder. Aynı şekilde, hepsi bir arada, bütün yeryüzünde birlik ve beraberlikle,

benzerlikleriyle ve yaratılış mühürlerinin birbirinin emsali olmasıyla, idare edilîşlerindeki münasebetle, onlarla alâkalı yaratma fiilleriyle, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellilerine uygunluklarıyla ve o yüz binlerce varlık türünün sayısız fertlerinin birbiri içinde, şaşırılmadan, aynı anda idare edilmesiyle, Vâcibü'l-Vücûd Yaratıcının apaçık birliğini ve ehadiyetini gösterirler.

Hem nasıl ki, onlar Senin varlığının vücûbiyetine ve birliğine şehadet ediyor. Aynen öyle de, yeryüzünde dört yüz bin milletten meydana gelen canlılar ordusundaki sayısız varlığın yüz binlerce farklı tarzda beslenmesi ve idaresi; şaşırılmadan, birbirine karıştırılmadan, mükemmel bir şekilde yaratılması Senin rubûbiyetinin bir ve benzersiz oluşundaki yüceliğe, baharı bir çiçek kadar kolay yaratan kudretinin büyüklüğüne ve her şeyle irtibatlı olduğuna delildir. Aynı şekilde, koca zeminin her tarafında, sayısız hayvana ve insana, hadsiz yiyecekleri çeşit çeşit, kısım kısım hazırlayan rahmetinin sınırsız genişliğine işarettir. O nihayetsiz faaliyetin, nimetlerin, idarenin, beslemenin ve icraatların kusursuz bir düzen içinde gerçekleşmesi ve her şeyin, hatta zerrelerin o emirlere ve icraata itaat edip boyun eğmesi hâkimiyetinin sonsuz genişliğine kesin bir delildir. Bununla beraber, o ağaçların, bitkilerin, yaprak, çiçek, meyve, kök, dal ve budak gibi her bir varlığın her şeyinin, her vazifesinin bilerek, görerek, faydalara, gayelere ve hikmetlere göre yaratılması, Senin ilminin ve hikmetinin her şeyi kuşattığını açıkça gösterir ve sayısız parmaklarıyla buna işaret eder. Ve onlar, sanatının kusursuz güzelliğini, sonsuz güzellikteki nimetlerinin mükemmelliğini sayısız dille övüp methederler.

Hem bu geçici handa, fâni misafirhanede, kısa bir zamanda ve sınırlı ömürde, ağaç ve bitkilerin elleriyle insana verilen bu kadar kıymetli ihсанlar, nimetler, yapılan fevkalâde masraf ve sunulan ikramlar, şuna işaret, belki şehadet eder: Misafirlerine burada böyle merhamet gösteren kudretli, kerem sahibi Rahîm Yaratıcı, yaptığı bütün masrafı, sunduğu ihسانları, kendini sevdirmesinden ve tanıtmasından gaye olan neticeyi aksine çevirmemek, yani mahlûklarına, “Bize bu nimetleri tattırdı, fakat asıllarını yedirmeden bizi idam etti.” dedirtmemek, ulûhiyet saltanatının kıymetini hiçe indirmemek, sonsuz rahmetini inkâr etmemek ve ettirmemek ve kendisine arzu duyan bütün dostlarını mahrumiyet

yüzünden düşmana çevirmemek için elbette ve her halükârda ebedî bir âlemde, bâkî bir memlekette, daimî cennetlerinde sonsuza kadar yaşatacağı kulları için rahmet hazinelerinden bâkî ve cennete lâıyk meyveli ağaçlar, çiçekli bitkiler hazırlamıştır. Bu dünyadakiler ise sadece misafir- lere göstermek için numunelerdir.

Ağaçlar ve bitkiler, yapraklarının, çiçeklerinin ve meyvelerinin bütün kelimeleriyle Seni takdis, tesbih ve Sana hamd ettikleri gibi, o kelimelerden her biri de Senin her türlü kusur ve noksandan uzak olduğunu ayrıca ilan eder. Bilhassa meyvelerin benzersiz bir şekilde, etleri çok çeşitli, sanatları çok hayret verici, çekirdekleri harika bir tarzda yapılması, o yemek tablalarının ağaçların eline verilmesi ve bitkilerin başına koyularak canlı misafirlerine gönderilmesi, hal diliyle olan tesbihatlarını, açıkça, sözle ifade derecesine çıkarır. Onların hepsi Senin mülkünde, Senin kuvvetin ve kudretinle, Senin iraden ve ihsanlarınla, rahmetin ve hikmetinle her bir emrine itaat ederler.

Ey zuhurunun şiddetinden gizlenmiş ve tarif edilemez büyüklüğünü Zât'ına perde kılmış olan Sâni-i Hakîm, Hâlık-ı Rahîm!

Ağaçların ve bitkilerin bütün yapraklarının, çiçeklerinin ve meyvelerinin dilleriyle, o varlıklar sayısınca Senin kusurdan, aczden, ortaklardan münezze ve yüce olduğunu bildirir, Sana hamd ve Seni sena ederim.

Ey gücü her şeye yeten Yaratıcı! Ey her şeyi sonsuz hikmetiyle idare eden Zât! Ey sonsuz merhamet sahibi Rabbim!

Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'in dersiyle anladım ve iman ettim ki:

Nasıl bitki ve ağaçlar Seni tanıyor, mukaddes sıfatlarını ve güzel isimlerini bildiriyorlarsa, aynen öyle de, canlıların ruha sahip kısmı olan insanlardan ve hayvanlardan hiçbirisi yoktur ki, bedeninde bulunan gayet muntazam, saat gibi işleyen ve işletilen iç ve dış uzuvlarıyla, gayet ince bir nizam, hassas bir ölçü ve mühim faydalarla mahiyetine yerleştirilmiş kabiliyet ve duygularıyla ve eşsiz bir sanat, hikmetli bir donatma

ve dikkatli bir denge içinde bedenine yerleştirilen azalarıyla Senin varlığının vücûbiyetine ve sıfatlarının birer hakikat olarak ortaya çıkmasına şahitlik etmesin.

Çünkü böyle her şeyi görerek meydana getirilen hassas bir sanata, şuurluca, ince hikmete ve her şeyin idaresi gözetilerek sağlanan mükemmel dengeye elbette kör kuvvet, şuursuz tabiat ve serseri tesadüf karışamaz; bu, onların işi olamaz, böyle bir şey mümkün değildir. Bütün bunların kendi kendine meydana gelmesi ise yüz derece muhal içinde muhaldir, akıl dışıdır. Çünkü o durumda her zerrenin; her bir vazifesini, bedenın nasıl meydana geldiğini, belki onun dünyada alâkalı olduğu her şeyi bilecek, görececek, yapabilecek -âdeta ilah gibi- kuşatıcı bir ilmi ve kudreti bulunması gerekir, ancak ondan sonra bedenın meydana geliş tabiata havale edilebilir ve “kendi kendine oluyor” denilebilir.

Bütününün tek elden idare edilmesi, tür ve cinslerinin bir olması ve hepsinin yüzlerinde göz, kulak, ağız gibi temel uzuvlardaki aynılık sayesinde görülen, yaradılış mühründe ortaklık.. her bir türün mensuplarının simalarında görülen hikmet damgasında birlik.. beslenmede ve yaratılmada beraberlik ve iç içe bulunma gibi keyfiyetlerden hiçbirisi yoktur ki, Senin birliğine kesin bir şekilde şahit olmasın. Ve o türün her bir mensubunda kâinata bakan bütün isimlerinin cıvelerinin bulunması, Senin bir ve benzersiz oluşunun içinde ehadiyetine işaret etmesin.

Hem nasıl ki, insanla beraber hayvanların bütün yeryüzüne yayılan yüz binlerce türünün düzenli bir ordu gibi donatılması, talimleri, Senin emirlerine itaatleri, boyun eğmeleri, en küçüktен en büyüğe kadar rubûbiyetin emirlerinin intizamla gerçekleşmesi Senin rubûbiyetinin haşmetinin derecesine delildir. Ve gayet çok bulunmakla beraber kıymetli olmaları, mükemmellikleriyle beraber gayet çabuk yaratılmaları, gayet sanatlı olmakla beraber çok kolay yapıları Senin kudretinin büyüklüğünün derecesini gösterir. Aynı şekilde, doğudan batıya, kuzeyden güneye kadar yayılan, mikroptan gergedana, en küçük sinekten en büyük kuşa kadar bütün canlılara rızıklarını ulaştıran rahmetinin hadsiz genişliğine işaret eder. Her biri, itaatkâr askerler gibi yaradılışlarının gerektirdiği vazifeleri yapması ve yeryüzü her bahar ve güz

mevsiminde terhis edilenlerin yerine yeniden silah altına alınmış bir orduya kışla olması yönüyle, hâkimiyetinin sınırsız genişliğine kesin birer delildir.

Hem nasıl ki her bir hayvan kâinatın küçük bir nüshası ve örneği hükmündedir. O canlılar, gayet derin bir ilim ve ince bir hikmetle, iç içe olan kısımları birbirine karıştırılmadan ve ayrı ayrı suretleri şaşırlmadan, hatasız, noksansız yaratılmalarıyla Senin ilminin ve hikmetinin her şeyi kuşattığına tek tek işaret eder. Aynen öyle de, her biri, birer sanat mucizesi ve hikmet harikası olacak kadar benzersiz ve güzel yaratılışıyla, çok sevdiğin ve sergilenmesini istediğin Rabbanî sanatının son derece kusursuz güzelliğine, bilhassa yavrular, gayet nazlı, nazenin bir şekilde beslenmeleriyle ve heveslerinin, arzularının tatminiyle Senin inayetinin çok şirin cemâline sayısız işaretle bulunurlar.

Ey Rahman ve Rahîm! Ey vaadine sadık olan, kendisine itimat edilen! Ey din gününün sahibi!

Resûl-u Ekrem'inin (*aleyhissalâtu vesselam*) dersiyile ve Kur'an-ı Hakîm'inin rehberliğiyle anladım ki:

Madem kâinatın seçilmiş en mühim neticesi hayattır.. ve hayatın en kıymetli, seçilmiş özü ruhtur.. ve ruh sahiplerinin en yüksek, seçilmiş kısmı şuur sahipleridir.. şuur sahiplerinin ise en kuşatıcı mahiyette olanı *insandır*.. ve bütün kâinat, hayatın emrine verilmiştir, onun için çalışır.. canlılar ruh sahiplerine itaat eder, onlar için dünyaya gönderilir.. ruh sahipleri, insana itaat ve yardım eder.. ve insan, yaradılışı gereği Hâlık'ını çok ciddi bir şekilde sever, Hâlık'ı da onu hem sever hem kendini ona her vesile ile sevdirebilir.. hem insanın kabiliyetleri ve manevî donanımı, başka, bâki bir âleme ve ebedî hayata bakıyor, kalbi ve şuru bütün kuvvetiyle sonsuzluk istiyor.. ve dili, sayısız duayla ölümsüzlük için Hâlık'ına yalvarıyor.

Elbette ve her halükârda, Cenâb-ı Hakk'ın o çok seven, sevilen, sevgili ve dost varlığı dirilmemek üzere öldürerek, onu ebedî bir muhabbet için yaratmış iken ebedî bir düşmanlıkla gücendirmesi düşünülemez, bu mümkün değildir! Belki insan, başka, ebedî bir âlemde mutlu bir şekilde yaşayacak olmasının hikmetiyle bu dünyaya çalışmak

ve o sonsuz hayatı kazanmak için gönderilmiştir. Ve insanda tecelli eden ilahî isimler, şu fânî ve kısa hayattaki cilveleriyle, bekâ âleminde kendilerine ayna olacak insanın, onların ebedî cilvelerine erişeceğine işaret eder.

Evet, ebedî bir Zât'ın sadık dostu ebedî olmalıdır. Bâki'nin şuur sahibi aynasının bâki olması gerekir.

Hayvanların ruhlarının bâki kalacağı, Hazreti Süleyman'ın (*aleyhisselam*) hüthüt kuşu ve karıncası, Salih (*aleyhisselam*)'ın deve ve Aşhab-ı Kehf'in Kıtımr'i¹ gibi bazı hususi canlıların hem ruhlarıyla hem vücutlarıyla ebedî âleme gideceği ve her bir türün ara sıra kullanmak için bir tek bedene sahip bulunacağı sahih rivayetlerden² anlaşılmakla beraber; hikmet, hakikat, rahmet ve rubûbiyet de bunu gerektirir.

Ey ezelden ebede kadar kaim ve daim olan Kadir!

Bütün canlılar, ruh ve şuur sahipleri Senin mülkünde, yalnız Senin kuvvetin ve kudretinle, ancak Senin iraden ve idarenle, rahmetin ve hikmetinle, rubûbiyetinin emirlerine uyarlar ve fitrî işlerle vazifelendirilmişlerdir. O varlıkların bir kısmı, insanın kuvvetinden ve üstünlüğünden dolayı değil, yaratılışı gereği zayıf ve aciz olması sebebiyle rahmet tarafından onun emrine verilmiştir. Hal diliyle ve sözle Sâni'lerinin ve Mâbud'larının kusurdan, ortaklardan münezze ve yüce olduğunu ilan ederler, O'nun nimetlerine şükür ve hamd ile her biri kendine has ibadetini yapar.

Ey zuhurunun şiddetinden gizlenmiş ve ey tarif edilemez büyüklüğünden perdelenmiş olan, her türlü kusurdan uzak Zât!

Bütün canlı varlıkların tesbihatıyla Senin her türlü noksandan uzak ve münezze olduğunu ilan etmeye niyetlenerek *سُبْحَانَكَ يَا مَنْ جَعَلَ مِنَ* ³ *الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَيٍّ* diyorum.

¹ Kıtımr: Aşhab-ı Kehf'in köpeğinin adı.

² Bkz. el-Begâvî, *Meâlimü't-Tenzil* 3/154; Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd* 5/212; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* 15/226.

³ Ey canlı olan her şeyi sudan yaratan Zât! Sen ne yücesin!

Ey Âlemlerin Rabbi! Ey geçmiş ve gelecek bütün varlıkların İlahı, Sahibi! Ey göklerin ve yerin Rabbi!

Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) talimiyle ve Kur'an-ı Hakîm'in dersiyle anladım ve inandım ki:

Nasıl gökler, uzay, yeryüzü, karalar, denizler, ağaçlar, bitkiler ve hayvanlar; tek tek, bütün kısımlarıyla, zerreleriyle Seni biliyor, tanıyor, varlığına ve birliğine şehadet, delâlet ve işaret ediyorlarsa; aynen öyle de, kâinatın özü olan canlılar, canlıların özü olan insan ve insanlığın özü olan *peygamberler, evliya, asfiya*, onların da özleri olan kalbleri ve akılları *müşahede, keşif, ilham ve aklî çıkarımlarıyla*, yüzlerce icmâ ve yanlışlığına ihtimal bulunmayacak ittifak kuvvetinde bir kesinlikle Senin varlığının vücûbiyetine, birliğine ve ehadiyetine şehadet ediyor, bunu haber veriyorlar. Mucizeleriyle, kerametleriyle ve doğruluğuna şüphe bulunmayan delillerle bu haberi ispat ediyorlar.

Evet kalblerde, gayb perdesi ardındaki ihtar edici bir Zât'a bakan gayba ait hiçbir his.. ilham edici bir Zât'a baktıran hiçbir yanıltmaz ilham.. hakkalyakîn suretinde mukaddes sıfatlarını ve esmâ-yı hüsnânı keşfeden hiçbir kesin inanç.. bir Vâcibü'l-Vücûd'un nurlarını aynelyakîn olarak gören, peygamberlerdeki ve evliyadaki hiçbir nuranî kalb.. her şeyin Hâlık'ının varlığının vücûbiyetinin ve birliğinin delillerini ilmelyakîn tasdik ve ispat eden, asfiya ve siddıklardaki hiçbir nurlanmış akıl yoktur ki; Senin varlığının vücûbiyetine, mukaddes sıfatlarına, birliğine, ehadiyetine ve güzel isimlerine şehadet etmesin, delil ve işaret olmasın...

Bilhassa bütün peygamberlerin, evliyanın, asfiyanın ve siddik zâtların imamı, reisi ve özü olan Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*), haberlerini tasdik eden hiçbir apaçık mucizesi; doğruluğunu ve hakka riayet ettiğini gösteren hiçbir yüce hakikat; bütün mukaddes ve hakikatli kitapların özünün özü olan Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın mutlak tevhide dair hiçbir ayeti ve imana ait mukaddes meselelerden hiçbirisi yoktur ki, Senin varlığının vücûbiyetine, kutsî vasıflarına, birliğine, ehadiyetine, isim ve sıfatlarına şahitlik etmesin, delil olmasın ve işarette bulunmasın.

Hem nasıl ki sayısı yüz binlere varan bütün o doğru sözlü haberciler, mucizelerine, kerametlerine ve delillere dayanarak Senin

varlığına ve birliğine şehadet eder. Aynen öyle de, her şeyi kuşatan Arş-ı Âzam'ın bütün işlerini idare etmekten kalbdeki çok gizli ve küçük hisleri, arzuları ve duaları bilmeye, işitmeye ve cevaplamaya kadar cereyan eden muhteşem rubûbiyetinin derecesini.. ve gözümüzün önünde sayısız, türlü eşyayı birden yaratan; hiçbir fiil diğerine, bir iş bir başka işe mâni olmadan en büyük şeyi en küçük bir sinek gibi kolayca yapan kudretinin büyüklüğünün mertebesini icmâ ve ittifak ile ilan ve ispat edip haber verirler.

Hem nasıl ki o zâtlar, bu kâinatı, ruh sahibi varlıklar, bilhassa insan için mükemmel bir saray hükmüne getiren, cinler ve insanlar için cenneti ve ebedî saadeti hazırlayan, en küçük bir canlıyı bile unutmayan, en aciz kalbleri tatmin edip lütuflarıyla sevindiren rahmetinin sonsuz genişliğini ve zerrelerden gezegenlere kadar her türlü varlığı emrine itaat ettiren, hükmü altında tutan, vazifelendiren hâkimiyetinin sınırsız enginliğini haber vererek mucizeleri ve delilleriyle ispat ederler. Aynen öyle de, kâinatı, içinde unsurları adedince risaleler bulunan büyük bir kitap hükmüne geçiren, Levh-i Mahfuz'un defterleri olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de her varlığın kaderini kaydeden ve çekirdeklerde her ağacın fihristini, programını ve şuur sahiplerinin başlarındaki hafızalarında hayat hikâyelerini yanlışsız, muntazam bir şekilde yazan ilminin her şeyi kuşattığını gösterirler. Her bir varlığa pek çok hikmet takan, hatta her bir ağaca meyveleri sayısınca neticeler verdiren, her canlıda uzuvları, belki zerreleri ve hücreleri adedince faydaları takip eden, hatta insanın dilini –pek çok vazifeyle beraber– yiyeceklerin tatları sayısınca zevk alabilen ölçücüklerle donatan mukaddes bir hikmetin her şeyi içine aldığını bildirirler. Hem celâli ve cemâlî isimlerinin bu dünyada misalleri görülen tecellilerinin sonsuzlar sonsuzu olan ahiret âleminde daha parlak bir şekilde devam edeceğini haber verirler. Bu fânî âlemde örnekleri görülen ihsanlarının daha şaşılaştıran surette o saadet yurdunda süreceğine, bekâsına ve bu dünyada onları görüp arzuya isteyen kullarının ebediyette de onlara eşlik edeceğine, sahip olacağına icmâ ve ittifak ile şehadet, delâlet ve işaret ederler.

Hem başta yüzlerce apaçık mucizesine dayanarak Resûl-u Ekrem (*aleyhissalâtu vesselam*) ve şüphe götürmez ayetlerine dayanarak Kur'an-ı Hakîm, nur saçan ruh sahipleri olan bütün peygamberler,

nuranî kalb sahiplerinin kutubları olan evliya ve aydınlanmış akıl erbabı olan asfiya, indirilen bütün suhuf ve mukaddes kitaplarda, çok tekrar ettiğin vaatlerine ve tehditlerine dayanarak.. Senin kudret, rahmet, inayet, hikmet, celâl ve cemâlin gibi kutsî sıfatlarına, icraatına, celâlinin izzetine ve rubûbiyetinin saltanatına güvenerek.. keşifleriyle, müşahedeleriyle, ilmelyakîn imanlarıyla ebedî saadeti cinlere ve insanlara müjdeliyorlar. Dalâlet yolundakiler için cehennemnin bulunduğunu haber veriyor, buna inanıyor ve şehadet ediyorlar.

Ey Kadîr-i Hakîm! Ey Rahman-ı Rahîm! Ey sözünde mutlaka duran sonsuz kerem sahibi! Ey izzet, büyüklük ve celâl sahibi Kahhâr-ı Zülcelâl!

Bunca vaadini ve sadık dostlarını, bu kadar sıfat ve icraatını yalanlayıp rubûbiyet saltanatının katî gereklerini, sevdiğin ve onlar da tasdikle ve itaatle kendilerini Sana sevdiren sayısız makbul kulunun hadsiz dualarını ve davalarını reddederek, küfürle, isyanla ve Seni vaadinde yalanla itham etmekle her şeyi kuşatan tarif edilemez büyüklüğüne dokunan, celâlinin izzetine dokunduran, ulûhiyetinin hayşiyetine ilişen ve rubûbiyetinin şefkatini müteessir eden dalâlet yolundakileri ve kâfirleri, haşri inkârlarında tasdik etmekten yüz bin derece mukaddes ve sonsuz derece münezzehsin, yücesin! Senin nihayetsiz adaletinin, güzelliğinin ve rahmetinin böyle sonsuz bir zulümden, çirkinlikten uzak olduğunu ilan ediyorum. *سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا* ¹ ayetini, vücudumun zerrelere adedince söylemek istiyorum.

O doğru sözlü elçilerin ve saltanatının ilancıları, hakkalyakîn, aynelyakîn, ilmelyakîn suretinde Senin ahiretteki rahmet hazinelerine, bekâ âlemindeki ihsanlarının definelerine ve saadet yurdunda tamamen ortaya çıkacak güzel isimlerinin harika, benzersiz cilvelerine şehadet ve işaret eder, onları müjdeliler. Ve bütün hakikatlerin kaynağı, güneşi ve koruyucusu olan Hak isminin en büyük parıltısının, büyük haşir hakikati olduğunu –iman ederek– Senin kullarına ders verirler.

¹ “Allah onların iddialarından münezzehdir, son derece yücedir, uludur.” (İsrâ sûresi, 17/43).

Ey peygamberlerin ve siddıkların Rabbi!

Onların hepsi Senin mülkünde, Senin emrin ve kudretinle, iraden ve idarenle, ilmin ve hikmetinle emrine itaat eder ve vazifelidir. Takdis, tekbir ve hamd ile, kelime-i tevhidi söylemekle yeryüzünü muazzam bir zikir meclisi, bu kâinatı büyük bir mescit hükmünde gösterirler.

Ya Rabbi! Ey göklerin ve yerlerin Rabbi! Ey Hâlık! Ey her şeyin Yaratıcısı!

Gökleri yıldızlarıyla, yeryüzünü içindekilerle ve mahlûkatı bütün halleriyle hükmü altında tutan kudretinin, iradenin, hikmetinin, hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için nefsimi bana boyun eğdir ve taleplerimi gerçekleştir!.. Kur'an'a ve imana hizmet için insanların kalblerini Risale-i Nur karşısında yumuşat!.. Bana ve kardeşlerime kâmil iman ve bu dünya hayatında güzel bir son nasip et!.. Hazreti Musa'ya (aleyhisselam) denizi, Hazreti İbrahim'e (aleyhisselam) ateşi, Hazreti Davud'a (aleyhisselam) dağı ve demiri, Hazreti Süleyman'a (aleyhisselam) cinleri ve insanları ve Hazreti Muhammed'e (aleyhissalâtu vesselam) güneşi ve ayı itaat ettirdiğin gibi, kalblere ve akıllara Risale-i Nur'u kabul ettir!.. Beni ve Risale-i Nur talebelerini nefsin ve şeytanın şerrinden, kabir azabından ve cehennem ateşinden muhafaza eyle ve Cennetü'l-Firdevs'te mesut kıl! Âmin, âmin, âmin...

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ²

Kur'an'dan ve Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) münacâtı olan Cevşenü'l-Kebir'den aldığım bu dersi, bir tefekkür ibadeti olarak Rabb-i Rahîm'immin dergâhına arz etmekte kusur işlediysen, Kur'an'ı ve Cevşenü'l-Kebir'i şefaataçı yaparak rahmetinden affımı diliyorum.

¹ “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin.” (Bakara sûresi, 2/32).

² “Duaları ‘el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn’ (Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.) diye sona erer.” (Yûnus sûresi, 10/10).

Fihrist

BİRİNCİ LEM'A 25

Hazreti Yunus'un (*aleyhisselam*) meşhur münacâtı olan

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ¹

ayetinin mühim bir sırrını ve büyük bir hakikatini beyan ederek bu dünyada herkesin, Hazreti Yunus'un (*aleyhisselam*) o vaziyetinde –fakat daha büyük bir nispette ve daha müthiş bir halde– bulunduğunu bildirir. Hazreti Yunus (*aleyhisselam*) için “balık, deniz ve gece” ne ise her insan için de nefsi, dünyası ve geleceği odur.

İKİNCİ LEM'A 29

Hazreti Eyyûb'un (*aleyhisselam*) meşhur yakarışını anlatır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ²

ayetinin mühim bir sırrını ve büyük bir hakikatini beş “nükte” ile tefsir eden, bütün musibete uğramışlar için manevî bir derman ve

¹ “Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı: ‘Ya Rabbi! Sensin ilah, Senden başka yoktur ilah. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!’” (Enbiyâ sûresi, 21/87).

² “‘Ya Rabbi, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.’ diye niyaz etmişti.” (Enbiyâ sûresi, 21/83).

çok faydalı bir ilaç hükmündeki bir risaledir. Bu risale, müminler için maddî musibetleri musibet olmaktan çıkarıyor. Asıl mühim musibetin, kalbe ve ruha ilişen dalâlet olduğunu göstererek musibete uğradığı halde sabreden ve şükredenlerin ömürlerindeki dakikaların ibadet saatleri yerine geçtiğini anlatıp şikâyet kapısını kapatan ve daima şükür kapısını açan bir risaledir.

ÜÇÜNCÜ LEM'A 39

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹

ayetinin iki mühim hakikatini, ² يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِي .. يَا بَاقِيَ أَنْتَ الْبَاقِي şeklindeki iki meşhur cümlelerin ifade ettikleri iki kıymetli hakikatle tefsir ediyor. Bekâ için yaratılan ve bekâyâ âşık olan insan ruhu, Bâkî-i Zülcelâl'e karşı gerçek münasebetini bilse fânî ömrünü ebedî bir hayata çevirir. Üçüncü Lem'a, böyle bir insanın ömründeki saniyelerin seneler hükmüne geçtiğini, Bâkî-i Zülcelâl'i tanımayan insan ruhunun ise senelerinin saniyeler gibi olduğunu beyan ve ispat eden kıymetli bir risaledir. Fâniliği fena gören ve bekâyı merak eden, bu risaleyi dikkatle okumalı.

DÖRDÜNCÜ LEM'A 45

Minhâcî's-Sünne yani Sünnet Yolu adında çok mühim bir risaledir. Şia ile Ehl-i Sünnet arasındaki en mühim ayrılık sebebi olan "imamet ve halifelik" meselesini açıkça ve kesin bir şekilde halledip doğruyu yanlıştan ayırır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۝ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ³

¹ "O'nun vechi (Zâtı), hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (Kasas sûresi, 28/88).

² Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâkî!

³ "(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ¹

yüce ayetinin pek çok büyük hakikatinden ikisini dört “nükte” ile tefsir eder. Bu risale hem Ehl-i Sünnet ve Cemaat hem de Alevîler için çok kıymetli ve faydalıdır; gerçekten “sünnet yolu”dur. Şu meselede sünnet-i seniyyenin yolunu tamamen izah eder.

BEŞİNCİ LEM’A 57

² حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ^{(*)3} ayetinin çok mühim bir hakikatini on beş mertebede beyan eden bir risale olacaktı. Fakat hakikat ve ilimden çok zikir ve tefekkürle münasebeti bulunduğundan yazılması şimdilik ertelendi. Gerçi On Birinci Lem’a olan Sünnetin Mertebeleri ve Bid’at Hastalığının İlacı adlı gayet mühim risale Beşinci Lem’a olarak daha önce yazılmıştı. Fakat o risale on bir mühim nükteye ayrıldığından On Birinci Lem’a’ya girdi, Beşinci Lem’a açığta kaldı.

ALTINCI LEM’A 58

⁴ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ^{(*)5} cümlesinin ifade ettiği, pek çok ayetin mühim hakikatlerini yine on beş-yirmi fikrî mertebe içinde

çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O’ndan başka ilah yoktur. Ben O’na dayandım, O’na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş’ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetenidir).” (Tevbe sûresi, 9/129).

¹ “De ki: Bu peygamberlik ve irşad hizmetinden ötürü sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur.” (Şûrâ sûresi, 42/23).

² “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

³ (*) Hazreti Üstadımız Arapça Yirmi Dokuzuncu Lem’a’nın Altıncı Bâb’ının haşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek sözün mertebeleri, ilimden çok fikir ve zikirle alâkalı olduğundan Arapça yazıldı...” beyanında bulunmaktadır. حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetinin hakikatine dair Dördüncü Şua olarak *Hasbiye Risalesi* adıyla Türkçe telif edilmiştir.

Hazreti Üstad’ın Hizmetkârları

⁴ “Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ile olur.” Peygamber Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem) bu sözün, cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. Bkz. Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46.

⁵ (*) Hazreti Üstadımız Arapça Yirmi Dokuzuncu Lem’a’nın Altıncı Bâb’ının haşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek sözün mertebeleri, ilimden çok fikir ve zikirle alâkalı olduğundan Arapça yazıldı...” beyanında bulunmaktadır. حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetinin hakikatine dair Dördüncü Şua olarak *Hasbiye Risalesi* adıyla Türkçe telif edilmiştir.

Hazreti Üstad’ın Hizmetkârları

gösteren bir risale olacaktı. Bu Lem'a da, Beşinci Lem'a gibi, nefsimde hissettiğim ve ruhî yolculuğumda zikir ve tefekkürle seyrettiğim mertebeler olduğundan, ilim ve hakikatten çok zevk ve hâl ile alâkalıdır. Bu sebeple, hakikati ifade eden lem'aların içinde değil, sonunda yer alması uygun görüldü.

YEDİNCİ LEM'A 59

Fetih Sûresi'nin sonundaki şu üç ayetin, yani:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَمِينٌ
مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ
فَتْحًا قَرِيبًا ۝ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ
تَرِيَهُمْ رُكْعًا تُسْجَدًا يُتَّبِعُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ
السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ
فَاسْتَعْظَمَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا¹

ayetlerinin on mucizelik yönünden yalnız gayb hakkında haberlere dair olan sekizini beyan eder. Şu üç ayetin, tek başına, apaçık bir mucize olduğunu ispatlar. Bu lem'anın ilavesinde,

¹ “Allah, Resûlünün rüyasını elbette doğru çıkaracaktır. İnşallah siz kiminiz başını tıraş ettirmiş, kiminiz saçlarını kısaltmış olarak Mescid-i Haram'a korkmaksızın tam bir güvenlik içinde gireceksiniz. Ama Allah sizin bilemediğiniz şeyleri bildiğinden ondan önce yakın bir zafer nasip etti. Bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve hak dinle gönderen O'dur. Buna şahit olarak Allah yeter. Muhammed Allah'ın resûlüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların alâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır. Bunlar, Tevrat'taki sıfatları olup İncil'deki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki, filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki, ekicilerin hoşuna gider, kâfirlere de öfkelenir. İşte böylece Allah, onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Fetih sûresi, 48/27-29).

فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ
وَحَسَنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا¹

ayetinin mühim bir mucizelik nüktesine, aynı Fetih Sûresi'nin sonundaki ayetin gayba dair haberi türünden olan gaybî haberlerine işaret edilir.

“Sonsöz” kısmında ise Kur'an-ı Hakîm'in tevafuklarla alâkalı mucizevî nüktelerinden çok parlak bir nükteyi beyan edip bir mânâda Kur'an'ın Fatiha'da, Fatiha'nın Besmele'de, Besmele'nin ise Elif Lâm Mîm'de bulunduğunu bildirir.

Ve en çok neşredilen, elden ele dolaşan derkenar Kur'an sayfalarında “Allah” lafzının tevafuk etmesindeki mucizevî inceliklerden birini gösterir, o da şudur: Sayfaların son satırlarının ilk yarısında bütün Kur'an'da Zât-ı Zülcelâl'in yüce ismi seksen ve ikinci yarısında yine birbiri üstüne gelecek şekilde seksen tane olup tevafuk eder. Böylece sayfaların sonunda “Allah” kelimelerinin tam denk gelerek birbirini göstermesi, âdeta sekseninin toplamından bir tek Lafza-yı Celâl'in ortaya çıkması, hem son satırın tam ortasında elli beş ve başında yirmi beş Lafza-yı Celâl'in beraber yine seksen etmesi, bu seksen, diğer iki sekene tevafuk ederek yalnızca sayfaların son satırlarında iki yüz kırk hoş tevafuk bulunması gösteriyor ki; Kur'an-ı Azîmüşşân'ın hem ayetlerinin, hem kelimelerinin, hem de harflerinin her biri, ayrı ayrı birer mucize kaynağıdır. Aynı şekilde, kelimelerin nakışları ve yazılışları da ayrı birer mucizelik parıltısına mazhardır. Şu risale bunu beyan eder.

SEKİZİNCİ LEM'A 72

*Kerâmet-i Gausiye Risalesi'*dir. *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* kitabında ve teksir *Lem'alar*'da neşredilmiştir.

DOKUZUNCU LEM'A 73

Teksir *Lem'alar*'da neşredilmiştir.

¹ “(Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse) işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebiler, sıddıklar, şehitler ve salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/68-69).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّخَضَّرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ شَوْءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ
بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ¹

ayetinin bir sırrını, Kur'an hizmetindeki arkadaşlarımin beşeriliğin gereği olan kusur ve hatalarının neticesinde yedikleri şefkat tokatlarını² beyan ve izah eder.

Evet, bu risale iki kısım olarak yazılacaktı. Birinci kısımda, has ve sadık Kur'an hizmetkârlarının kusur ve hataları neticesinde yedikleri tembih dolu şefkat tokatlarından, ikinci kısımda ise görünüşte Kur'an hizmetine dost fakat kalben karşı olanların bilerek verdikleri zarar sebebiyle yedikleri men edici tokatlardan bahsedilecekti. Fakat bazılarının hatırını lüzumsuz yere rencide etmemek için birinci kısımda yüzlerce hadisenin yalnız on beş tanesinden bahsedildi. İkinci kısım ise şimdilik yazılmadı. Tokat yiyenler, bu hadiseleri kendi imzası ve tasdiki altında kabul ederek yazmıştır. Ben beş tokat yedim, yazdım. Nefsim gibi kabul ettiğim Abdülmecid ve Hulûsî'ye de vekâleten yazdım. Ötekilerin bir kısmı kendileri yazdı, bir kısmı da haklarında yazılanı görüp kabul ettiler. Misal olarak bunlarla yetindik. Yoksa pek çok hadise var. Ve katiyen şu kanaate vardık ki, hizmetimizde başıboş değiliz. Mühim bir nazar, dikkatli bir inayet ve kuvvetli bir muhafaza altındayız.

Bu risalenin sonunda, وَالْكَافِرُ يَذُومُ³ sırrına dair mühim bir hakikat izah edilerek hizmetimize zulümle ilişkin dinsizlerin bu dünyada tokat yiyecekleri ve kısmen yedikleri, dinsizlik ve dalâlet

¹ “Gün gelir, her şahıs (dünyada iken) hayır adına ne işlemişse önünde hazır bulur; kötülük adına ne işlemişse de. İster ki, o kötülükle kendisi arasında upuzun bir mesafe olsun! Allah, sizi Kendisine karşı gelmekten sakındırıyor. Allah, kullar(ın)a çok acıyandır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/30).

² Bkz. Şûrâ sûresi, 42/30. Ayrıca müminlerin hükmen küçük hatalarının çabuk temizlenmesi için cezalarının kısmen dünyada ve süratle verildiğine dair bkz. Tirmizî, *zühd* 57; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/287, 450.

³ “Zulüm devam etmez, küfür devam eder.” Bkz. el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr* 2/107. Ayrıca “Allah Teâlâ, zalime biraz fırsat tanır ama bir de yakaladı mı, o artık paçayı kurtaramaz.” anlamındaki hadis için bkz. Buhârî, *tefsîru sûre* (11) 5; Müslim, *birr* 62; Tirmizî, *tefsîru sûre* (8) 11.

hesabına ilişenlerin ise hemen tokat yemeyip cezalarının ertelenmesi-
nin sebebi ve hikmeti anlatılıyor.

ON BİRİNCİ LEM'A 85

Sünnetin Mertebeleri ve Bid'at Hastalığının İlacı adlı çok mühim
bir risaledir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ
رَّحِيمٌ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ¹
قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ²

ayetlerinin iki mühim hakikatini on bir “nükte” ile tefsir eder.

Birinci Nükte 85

hadis-i şerifinin sırrını
bildirir.

İkinci Nükte 86

İmam Rabbânî'nin (*kuddise sirruh*), “Sünnet-i seniyyeye uymak en
muhteşem, en tatlı, en emniyetli yoldur.” sözüne dairdir.

Üçüncü Nükte 87

Sünnet-i seniyyenin önemi hakkında İmam Rabbânî'nin hükmünü
tasdik eder.

¹ “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki, zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi
üstünüze titir, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir. (Ey Resûlüm! Sen böyle
onların üzerine titirken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki:
Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O'ndan başka ilah yoktur. Ben O'na
dayandım, O'na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan)
Büyük Arş'ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı,
besleyip yaşatanı, koruyup gözetenidir).” (Tevbe sûresi, 9/128-129).

² “De ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.”
(Âl-i İmran sûresi, 3/31).

³ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 5/315; İbni Adiyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Zühd* s. 118.

Dördüncü Nükte 87

¹ الْحَقُّ hakikatinin kapısından geçerek çok hayret verici, manevî bir âleme bir ruh yolculuğunu anlatır.

Beşinci Nükte 89

² اللَّهُ تَجِبُونَ اللَّهُ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ayetinin açık beyanıyla, Allah sevgisinin, bir mantık kıyası ile sünnet-i seniyyeye uymayı netice verdiği dairdir.

Altıncı Nükte 90

³ كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ الْيَوْمَ hadisinin mühim bir sırrını ve ayetinin bir hakikatini tefsir eder.

Yedinci Nükte 91

Sünnet-i seniyyenin her bir meselesinin altında bir edep bulunduğunu anlatır. “Bütün gaybı, geçmişi, geleceği, dünyadakileri, ahiretekileri bilen Cenâb-ı Hakk’a karşı edep ve hicap nasıl olabilir ve ne demektir?” sorusuna güzel bir cevaptır.

Sekizinci Nükte 93

Sünnet-i seniyyenin bir kısmının Resûl-u Ekrem’in (aleyhissalâtü vesselam) şefkatinin damlaları olması itibarı ile Zât-ı Ahmediye’nin (aleyhissalâtü vesselam) nasıl bir şefkat madeni olduğunu gösterir.

Dokuzuncu Nükte 94

Her bir sünnete tamamen, bilfiil uymak, havas tabakanın en

¹ “Ölüm kesin bir gerçektir.” (Bkz. et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr* 3/180. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum’a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2).

² “De ki: Ey insanlar, eğer Allah’ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran sûresi, 3/31).

³ “Her bid’at dalâlettir ve her dalâlet cehennem ateşindedir.” Nesâî, *ıydeyn* 22; Ma’mur İbni Râşid, *el-Câmi’* 11/159; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr* 9/97. İlk kısmı için bkz. Müslim, *cum’a* 43; Ebû Dâvûd, *sünnet* 5; İbni Mâce, *mukaddime* 6, 7; Dârimî, *mukaddime* 16, 23.

⁴ “İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim.” (Mâide sûresi, 5/3).

haslarına mahsus olduğu halde; herkesin niyetiyle, kasten, ona taraftar olarak, onu gerekli görerek ve takdir ederek sünnete talip olmakla o eksiksiz riayetden tam hisse alabileceğini bildirir. Tarikat ehlinin evrad ü ezkârının ve meşreplerinin, sünnetin esaslarına ters düşmemek şartıyla, bid'at sayılamayacağını, onlara olsa olsa "bid'at-ı hasene", yani Kur'an ve sünnete aykırı olmayan bid'atlar denilebileceğini beyan eder.

Onuncu Nükte 95

¹ اللَّهُ تَجِبُونَ اللَّهُ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ Bu nüktede, Allah sevgisine ve o sevginin neticesinde sünnet-i seniyyeye uymaya dair, üç nokta içinde gayet merak uyandırıcı, mühim ve güzel hususlar var. Hatta bu Onuncu Nükte, kitabın yazılışındaki kerametinin tevafuklu bir parıltısını da gözlere gösterir.

On Birinci Nükte 96

Resûl-u Ekrem'in sünnet-i seniyyesinin kaynağının, hem sözleri hem halleri hem de davranışları olduğunu ve her birinin farzlar, nafileler ve güzel âdetler diye kısımlara ayrıldığını bildirir. وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ وَ² ayetinin sırrıyla, insanlık içinde mânen ve ruhen olduğu gibi, mizacı yönüyle, cismanî ve nefsî duygularıyla da en mutedil noktada bulunan, ölçülülüğün en mükemmel örneği, benzersiz ferdin Resûl-u Ekrem (aleyhissalâtü vesselam) olduğunu ispat eder. Bu risale, başta deniği gibi, çok faydalı bir deva ve müthiş bir iksirdir.

ON İKİNCİ LEM'A 102

İlim adamlarının, bu asrın coğrafyacılarının ve gökbilimcilerin tenkitlerine sebep olmuş,

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ³

- 1 "De ki: Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmran sûresi, 3/31).
- 2 "Şüphesiz sen, ahlâkın -Kur'an buudlu, ulûhiyet eksenli olması itibarıyla- ihatası imkânsız, idraki kabil olmayan en yücesi üzerinesin!" (Kalem sûresi, 68/4).
- 3 "Bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi, Allah Teâlâ'dır." (Zâriyât sûresi, 51/58).

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا¹

ayetlerinin iki hakikatini iki “nükte” ile tefsir eder.

Birinci Nükte 102

Her canlının rızkının doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'in elinde olduğunu ve rahmet hazinesinden çıktığını bildirerek rızksızlıktan ölmenin mümkün olmadığını ispatlar.

İkinci Nükte 105

Yerkürenin, Allah'ı inkâr eden coğrafyacıların ve felsefecilerin söylediğinin aksine, göklerin de gökbilimcilerin söylediğinin aksine, yedişer tabaka olduğunu yedi yönden ispat eder. Bu risale, öyle gezeze dinsizler için bir dizgin, bir gemdir.

ON ÜÇÜNCÜ LEM'A 113

Hikmetü'l-İstiaze, yani *Şeytandan Allah'a Sığınmanın Hikmeti* adıyla bilinen, çok kıymetli, kuvvetli ve hakikatler içeren bir risaledir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ
الْخَنَاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ²

sûresinin en mühim hakikatini,

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ۝ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ³

¹ “Allah O yüce Yaratıcıdır ki, yedi kat göğü ve yerden de onların benzerini yaratmıştır. Allah'ın emri ve hükmü bunlar arasında inip durur ki, Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını, O'nun ilmi dışında hiçbir şey olmayacağını siz de bilirsiniz.” (Talâk sûresi, 65/12).

² “De ki: İnsanların Rabbine, insanların yegâne Hükümdarına, insanların İlahına sığınırım: O sinsi şeytanın şerrinden, O ki insanların kalplerine vesvese verir, O şeytan, cinlerden de olur, insanlardan da.” (Nâs sûresi, 114/1-6).

³ “Sen de ki: “Ya Rabbi! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98).

ayetinin mühim bir hikmetini ve **أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**¹ ifadesinin en mühim sırrını on üç “işaret” ile tefsir ederek on üç anahtarla **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ** ayetinin sarsılmaz kalesine bir kapı açar, müminin sığınağını gösterir.

Birinci İşaret 113

“Şeytanların yaratma bakımından kâinata hiçbir müdahalelerinin bulunmadığı, dalâletin tiksinti verici çirkinlikleri dalâlet yolundakilerde bile nefret uyandırdığı halde ve Cenâb-ı Hak rahmeti ve inayetiyle hak ehline taraftar olmasına, hak ve hakikatin cazibeli güzellikleri hak ehlini doğrulayıp teşvik etmesine rağmen; şeytanın askerlerinin Allah yolundakilere çok defa üstün gelmesinin hikmeti nedir?” sorusuna kesin ve açık bir cevaptır.

İkinci İşaret 114

“Sonsuz, mutlak güzellik ve merhamet sahibi Rahman’ın rahmet ve cemâli, bütünüyle şer olan şeytanların yaratılmasına ve müminlere musallat olmasına, onların yüzünden birçok insanın küfre girip cehenneme gitmesi gibi hadsiz bir çirkinliğin ve dehşetli bir musibetin meydana gelmesine nasıl ve niçin izin veriyor?” sorusuna gayet kuvvetli ve ikna edici bir cevaptır.

Üçüncü İşaret 115

“Kur’an-ı Hakîm’de dalâlet ehlinden çok şikâyet edilmesi, üzerlerinde çok durulması ve haklarındaki şiddetli tehditler; görünüşte Kur’an’ın adaletli ve yerinde belâgatine, üslûbundaki dengeye ve dosdoğruluğa uygun düşmüyor. Kur’an âdeta aciz bir adama karşı ordular hazırlıyor. Müflis oldukları ve mülkte hiç hisseleri bulunmadığı halde dalâlet yolundakilere hadlerini aşan bir ortak gibi makam verip onlardan şikâyet ediyor. Bunun sırrı ve hikmeti nedir?” sorusuna kesin ve gayet mühim bir cevaptır.

Dördüncü İşaret 116

Yokluk tamamen şer, varlık ise tamamen hayır olduğundan;

¹ Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ’ya sığınırım.

güzelliklerin ve kemâlâtın varlıktan, şerlerin ve musibetlerin ise yokluktan kaynaklandığını ve doğduğunu beyan eder.

Beşinci İşaret 117

“Cenâb-ı Hak semavî kitaplarda, insana cennet gibi büyük bir mükâfatı ve cehennem gibi dehşetli bir cezayı göstermekle beraber, onu çokça irşad, tekrar tekrar ikaz, defalarca ihtar, tehdit ve hayra teşvik eder. Buna rağmen müminlerin, şeytanın askerlerinin çirkin, mükâfatsız ve zayıf hilelerine aldanmasının sırrı nedir?” şeklindeki müthiş soruya ikna edici bir cevaptır.

Altıncı İşaret 118

Şeytanların çok yaptıkları en tehlikeli hilelerinden biri, küfrü hayal etmeyi onu tasdik etmek, dalâleti düşünmeyi onu kabul etmek şeklinde göstermektir. Altıncı İşaret, hassas ve temiz kalbli insanları tehlikeye atan bu hileye ilme ve mantığa dayanan esaslı bir cevap verir.

Yedinci İşaret 120

Mutezile imamları, şerrin yaratılmasını şer kabul ettikleri için küfür ve dalâletin yaratılışını Allah’a atfetmiyorlar. Güya böyle yaparak Cenâb-ı Hakk’ı takdis ediyorlar. Mutezile’nin bu mühim aldanışına ve Mecusilerin şerrin yaratıcısını ayrı zannetmelerine gayet kuvvetli, mantıklı, başka söze gerek bırakmayan bir karşılık verir. Hem bu işaret, “Büyük günahları işleyen, mümin kalamaz!” diyen Mutezile’nin bu görüşüne ve bir kısım Haricîlere karşı da gayet makbul ve ikna edici bir cevaptır.

Sekizinci İşaret 123

“Bazı risalelerde, ‘Kesin delillerle ispat edildiği gibi, küfür ve dalâlet yolu o kadar zahmetli ve zordur ki, hiç kimsenin ona girmemesi gerekir, bu yürünebilecek bir yol değildir. İman ve hidayet yolu ise o kadar açık ve kolaydır ki, herkes ona girmeliydi.’ dediğiniz halde; bu risalede, tahrip ve tecavüz olan dalâlet yolunun kolaylığı sebebiyle çoklarının o yola saptığının söylenmesi birbirine ters düşüyor. Bunlar birbiriyle nasıl

bağdaşır?” sorusuna gayet merak uyandırıcı, mantıklı ve kesin bir cevaptır. Bununla beraber, “Dalâlette o kadar dehşetli bir elem ve korku var ki, kâfirin değil hayatından lezzet alması, belki hiç yaşamaması gerekirken, hayatta kendini müminlerden daha mesut görmesinin sırrı nedir?” sorusuna gayet güzel bir temsille tam ikna edici bir cevap verir.

Dokuzuncu İşaret 126

“Başta peygamberler ve onların başında Fahr-i Âlem (*sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem*) olmak üzere Allah yolundaki hidayet ehli Cenâb-ı Hakk’ın o kadar inayetine ve yardımına mazhar oldukları halde neden çok defa şeytanın taraftarı dalâlet ehli karşısında mağlup düşmüştür? Hâtemü’l-Enbiya’nın (*aleyhissalâtü vesselam*) güneş gibi parlak peygamberliğinin yakınında, Medine’de bulunan münafıkların dalâlette ısrarlarının ve hidayete ermemelerinin sebebi, hikmeti nedir?” sorularına herkesi alâkadar eden güzel ve kuvvetli bir cevaptır.

Onuncu İşaret 128

Şeytanın, ona uyanlara kendisini inkâr ettirmek şeklindeki hilesinin maskesini yırtarak pis ve tiksinti verici yüzünü gösterir ve onun varlığını ispat eder.

On Birinci İşaret 130

Kur’an-ı Hakîm’in, dalâlet yolundakilerin işledikleri şerlerden dolayı kâinatın öfkelenildiğini, toprak, hava, ateş, su gibi unsurların hidetlendiğini ve bütün varlıkların mânen kızdığını mucizevî bir şekilde ifade etmesine dair merak uyandıran bir işarettir.

On İkinci İşaret 131

Şu dört soruya gayet kısa ve kuvvetli dört cevaptır.

Birinci soru: “Sınırlı bir hayatta, sınırlı günahlara karşılık sonsuz bir azap ve cehennem cezası nasıl adalet olabilir?”

İkinci soru: “Şeriatte denilmiştir ki: ‘Cehennem amelin karşılığı, cennet ise Cenâb-ı Hakk’ın lütfu ve ihsanıdır.’ Bunun hikmeti nedir?”

Üçüncü soru: “Kötülük çoğalarak yayıldığından bir günahın bin yazılması, iyiliğin ise bir yazılması gerekirken; günahın bir, sevabın on yazılmasının sırrı nedir?”

Dördüncü soru: “Dalâlet yolundakilerin kazandıkları başarılar ve gösterdikleri kuvvet, hidayet ehlinde bir zaaf bulunduğu ve davaları temelsiz olduğu için midir?”

On Üçüncü İşaret 135

Üç “nokta”dır.

Birinci Nokta 135

Şeytanın en büyük hilelerinden biri olan, iman hakikatlerinin büyüklüğü hususunda katı kalbli, anlayışsız ve dar fikirli insanları aldatmasına karşılık, cinnî ve insî şeytanları tamamen susturacak bir cevaptır.

İkinci Nokta 136

Şeytan, kusur işleyen insana kusurunu itiraf ettirmemekle istiğfar ve Allah’a sığınma yolunu kapatır, gururu tahrik ederek ona nefsini avukat gibi müdafaa ettirir. Âdeta insanın nefsini kusurlardan uzak görmesini sağlar. İkinci Nokta, bu hileye karşı herkesi ikna edecek bir cevaptır. Kendi kusurunu görmemenin o kusurdan daha büyük bir kusur olduğunu, onu kabul etmenin ise kusuru kusur olmaktan çıkardığını bildirir.

Üçüncü Nokta 137

Şeytanın, toplum hayatında fitne çıkaran mühim bir hilesi şudur: Bir müminin bir tek kusurunu bahane edip yaptığı bütün iyilikleri örterek ona düşmanlık besletir. Üçüncü Nokta bu hileye karşı, ahiretteki büyük terazide Cenâb-ı Hakk’ın mutlak adaletinin tecellisin-deki düstur ile, herkese lüzumlu, bilhassa çabuk öfkelenen ve bir şeyi kolay kolay beğenmeyen insanlar için kıymetli, haklı ve kuvvetli bir cevap verir.

İşte bu risale on üç işaretle insî ve cinnî şeytanların on üç hücum yolunu kapattığı gibi, قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ sûresinin sağlam kalesine sığınmak için müminlere on üç kapıyı açan on üç anahtarı içerir.

Bu *Şeytandan Allah'a Sığınmanın Hikmeti Risalesi*'nin iki mühim kardeşi var. Biri çok sağlam bir kale olan Yirmi Dokuzuncu Mektup'un altıncı risalesi *Hücumât-ı Sitte* [Altı Hücum], ikincisi ise Yirmi Altıncı Mektup'un birinci bahsi *Hüccetü'l-Kur'an ale's-Şeytan ve Hizbihi* [Şeytana ve Taraftarlarına Karşı Kur'an'ın Sağlam Delili] adlı yine sağlam bir kale gibi olan risaledir. Bu üç risale birbiriyle münasebetlidir. Onların bu zamanda müminlere çok lüzumlu olduğunu hatırlatıyorum. Fakat bu risaleler tamamen Kur'an'a sadık olanlara verilebilir. Bid'atlara ve dalâlete taraftar veya siyasete müptelâ olanların eline vermemek gerekir. Bilhassa *Hücumât-ı Sitte*, içine Eski Said'in şiddetli lisanı karıştığı için en has ve en sadık kardeşlerime mahsustur. Şimdilik hakkı dinleyecek ve kabul edecek seviyede olmayanlara gösterilmemesini tavsiye ediyorum. *İşarat-ı Seb'a* [Yedi İşaret] risalesi de *Hücumât-ı Sitte* gibi şimdilik en haslara mahsustur.

ON DÖRDÜNCÜ LEM'A 139

İki “makam”dır.

Birinci Makam 139

Resûl-u Ekrem'e (*aleyhissalâtü vesselam*) sorulmuş: “Yeryüzü neyin üstünde duruyor?” Allah Resûlü (*aleyhissalâtü vesselam*) şöyle buyurmuş:

عَلَى النَّوْرِ وَالْحُوتِ¹ Yani “Öküzün ve balığın üstünde duruyor.” Bu hadis hakkında çok münakaşa var. Coğrafyacılar bu hadisi –hâşâ– inkâr ediyor.

İşte bu risalenin Birinci Makamı, hadisin hakiki mânâsını üç yönden öyle bir şekilde beyan eder ki, inkârcıların zerre kadar insafı ve coğrafyacıların hakka karşı zerre miktar anlayışları varsa, bu hadisi Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) apaçık bir mucizesi sayacaklardır. Çünkü o üç cevap hem hakiki hem kesin hem de mânidardır.

¹ Bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 1/153, 194, 21/72; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; İbni Abdilber, *et-Temhid* 4/9; el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid* 8/131 (Bezzar'dan naklen).

İkinci Makam 146

بِسْمِ اللَّهِ 'in çok mühim beş-altı sırrını tefsir eder. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in Kur'an'ın özü, fihristi ve anahtarı olduğunu gösterdiği gibi, Arş'tan yeryüzüne uzanmış nuranî ve mukaddes bir bağ, ebedî saadetin kapısını açan bir anahtar ve her mübarek şeye feyiz ve bereket veren bir nur kaynağı olduğunu bildirir. Bu makam, ilk risale olan Birinci Söz'e bakar. Âdeta *Risale-i Nur*'un kısımları bir daire hükmünde olup sonu başlangıcına بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ mübarek bağı ile bağlanır. Bu makamda altı yerine otuz sır yazılacaktı, şimdilik altı tane kaldı. Kısadır, fakat çok büyük hakikatleri içerir. Bunu dikkatle okuyan, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in ne kadar kıymetli ve kutsî bir hazine olduğunu anlar.

ON BEŞİNCİ LEM'A 155

Risale-i Nur Külliyyatı'nın *Sözler*, *Mektubat* ve On Dördüncü Lem'a'ya kadar olan kısmının fihristidir. Her birinin fihristi o kitabın sonunda bulunduğundan, yani *Sözler*'in fihristi *Sözler'e*, *Mektubat* ve *Lem'alar*'ın fihristleri de o kitapların sonuna ilave edildiğinden burada yer almadı.

ON ALTINCI LEM'A 156

Bazı mühim meseleler hakkında sorulan soruların cevaplarını içerir. En başta, merak uyandıran dört soruya cevaptır.

Birincisi 156

“Ehl-i Sünnet ve Cemaat için tasalardan, sıkıntılardan bir kurtuluş, bir zafer olacağına dair, varlığın perde arkasını Allah'ın lütfuyla bilen zâtların verdiği haberlerin gerçekleşmemesi nedendir?” diye sorulmasına karşılık gayet güzel bir cevaptır.

İkincisi 157

“*Risale-i Nur* müellifinin, kendisini şiddetli baskılar altında tutan ehl-i dünyanın aleyhinde bulunması gerekirken, onlara maddî olarak ilişmemesinin sebebi nedir?” sorusuna çok latif bir cevaptır.

Üçüncüsü 158

“İngilizler ve İtalyanlar gibi yabancı devletler bu hükümetle savaşmak isterken, neden savaşa şiddetli bir şekilde karşı çıkıyorsunuz? Halbuki bu gibi hadiseler, milletin manevî kuvvetinin kaynağı olan İslam’a dair hassasiyeti ve gayreti coşturur, İslam şairinin bir parça diriltilmesi-ne ve bid’atları bir derece önlemeye vesile olur.” şeklinde sorulan soruya verilmiş pek hoş bir cevaptır.

Dördüncüsü 159

“Neden elinizdeki nurlu risaleleri herkese göstermemeleri için arkadaşlarınıza tedbirli olmalarını tavsiye ediyorsunuz? Ve neden bazı insanları bu nurların feyzinden mahrum bırakıyorsunuz?” sorusuna verilen pek hoş ve güzel bir cevaptır.

Sonsöz 159

Resûl-u Ekrem’in (*aleyhissalâtu vesselam*) mübarek sakalı hakkında sorulan bir soruya, şüpheleri yok eden ikna edici bir cevap verir.

Sonraki kısımda ise dinsizlerin eskiden beri iliştikleri üç mesele hakkında sorulan sorulara üç cevap verilmiştir.

Birinci Soru 161

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ¹

ayet-i kerimesinin meali olan: “Zülkarneyn, güneşin sıcak ve çamurlu bir çeşme suyunda battığını görmüş.” cümlesi hakkındadır.

İkinci Soru 163

Zülkarneyn’in yaptırdığı set nerededir, Yecüc ve Mecüc kimlerdir?

Üçüncü Soru 165

Hazreti İsa’nın (*aleyhisselam*) ahırzamanda gelip Deccal’ı öldüreceğine dairdir. Bu sorulara o kadar ulvî cevaplar verilmiştir ki, hem

¹ “Nihayet batıya ulaştığında güneşi âdeti kara bir balçıkta batar vaziyette buldu.” (Kehf sûresi, 18/86).

müminlerin imanını kuvvetlendirir, hem belâgatiyle edipleri susturur, hem de dinsizlerin sesini kesip onları tokatlar.

Bu risalenin son kısmı, “muğayyebât-ı hamse”¹ yani Kur'an'da zikredilen, gaybe dair beş bilinmeyen şeyin yalnızca ikisi hakkında sorulan mühim bir soruya mühim bir cevaptır.

Rüşdü

ON YEDİNCİ LEM'A 169

Zühre'den gelen on beş “nota” dan oluşur.

Birinci Nota 170

Nefsin düşkün olduğu batıp giden ve faydasız şeylerin hakikatini, âlemdaki faaliyet üzerinden gösterip kalbin onlardan bağıını keser, insanın yüzünü bekâya ve ahirete çevirir.

İkinci Nota 170

Kur'an'ın bir düsturu olan tevazuyu emreder, insanı kibirlenmekten men eder.

Üçüncü Nota 170

² كُلُّ ابٍ قَرِيبٌ sırrıyla; ölümün hakikatini, güzel ve gerçeğin ta kendisi olan bir temsille gösterip uzun emelleri ve elemeleri kalbden kesip atar. Her işi Hayy ve Kayyûm, Bâki ve Daim olan her hayrın sahibi Allah'a teslim eder.

Dördüncü Nota 171

Cenâb-ı Hakk'ın kusursuzca devam eden bir kanunu olan mevsimlerin ve asırların değişmesiyle, pek çok şeyin aynen tekrar yaratılması ve yenilenmesiyle, kâinat ağacının mükemmel meyvesi olan insanın, büyük haşır mevsiminde aynen diriltileceğini kesin bir şekilde ispatlar.

¹ Bkz. Lokman sûresi, 31/34; Buhârî, *istiskâ* 29, *tefsîru sûre* (6) 1, (13) 1, (31) 2, *tevhid* 4; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 2/24, 52, 58, 122.

² “Her gelecek şey yakındır.” (es-Suyûtî, *ed-Dürru'l-Müntesira* s. 15; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/149. Ayrıca bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 7; Dârimî, *mukaddime* 23).

Beşinci Nota 171

Şu felâket ve helâk asrının en büyük musibeti olan ve dinsizliğe doğru giden çürük medeniyetin içyüzünü, simasındaki peçeyi kaldırarak ve cehennem misali mahiyetini Kur'an'ın ders verdiği hak yolu ile kıyaslayarak gösterir. Müminleri ona meyletmekten şiddetli bir şekilde nefret ettirip bulaşıcı bir vebayı teşhis ile Kur'an eczanesinden onun devası olan zenzemi çıkarır.

Altıncı Nota 178

Nefsin ve şeytanın en büyük hile ve tuzaklarından olan, kâfirlerin çokluğunu ve bazı iman hakikatlerini inkârdaki ittifaklarını vesvese şeklinde göstererek sebep oldukları şüpheyi ve dine karşı lakaytlığı, hak ve hakikatin ta kendisi olan bir temsille kökünden kesen ve Tübâ-yı Cennet olan iman ağacını yetiştiren, tecrübe edilmiş nuranî bir iksirdir.

Yedinci Nota 180

İslam toplumlarının hayatında zararlı birer mikrop olan, müminleri ecnebilerin ilerlemesinde saadet zannedilen zulümlü ve karanlık dünya ihtiraslarına sevk eden ve kendini hamiyetli göstermeye çalışan sahtekârları Kur'an'ın elmas kılıcıyla öldürür. Dinden çıkmaya yüz tutan veyahut bozgunculuk mertebesine düşen müminleri, Kur'an-ı Hakîm'in hastanesine alır, tedavi eder.

Sekizinci Nota 182

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ² ayetinin bir sırrını, وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ¹ ayetinin bir hakikatini, إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ³ ayetinin bir düsturunu ve فُتَبِّحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ⁴ ayetinin bir nüktisini tefsir edip kâinatta zerrélerden güneşe kadar her şeyin bir

¹ “Rahmetim her şeyi kaplar.” (A'râf sûresi, 7/156).

² “Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44).

³ “Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece ‘Ol!’ demektir, hemen olurur...” (Yâsîn sûresi, 36/83).

⁴ “Sübhandır, münezzehtir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve.. hepinizin de dönüşü O'na olacaktır.” (Yâsîn sûresi, 36/83)

vazifesinin olduğunu, bütün gayret ve hareketlerin kader kanunu ile cereyan ettiğini ve Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz keremiyle, hizmetin içine mükâfat olarak bir lezzet yerleştirdiğini ispat ve izah eder. Bununla beraber, varlıkların en mükemmeli, canlıların reisi ve yeryüzünün halifesi¹ olan insanın, tembellik yapıp gaflete düşerse cansız varlıklardan daha ölü, sinekten, çekirgeden daha kansız olacağını hatırlatıp nazara vermekle insanı yaradılışının gereği olan vazifelerine yöneltir, mutlak ulûhiyeti ispatlar.

Dokuzuncu Nota 186

Cenâb-ı Hakk'ın, kusursuz keremiyle, en büyük şeyi en küçük şeye yerleştirmesi itibarı ile, kâinattaki bütün hayır ve kemâlâtı kâinat ağacının meyvesi ve çekirdeği olan, insanın hakikatini taşıyan peygamberlerde gösterdiğini bildirir. Peygamberlere bağlananın, hayra ve kemâle, nura ve sevince erişeceğini ifade eder. Kulluğu yönüyle bir zerre kadar küçük olan insanın da bir fihrist olmasıyla ve o bağ ile, ağzından çıkan ² اللَّهُ أَكْبَرُ sedâsının, yerkürenin söylediği büyük bir اللَّهُ أَكْبَرُ hükmüne geçtiğini haber verir. Hakkalyakîn bir beyan ile hak yolundaki saadeti, imandaki eşsiz güzelliği açıkça gösterir, dalâletin, şerrin ve zarar ziyanın dine zıt olduğunu kesin bir şekilde ispat eder.

Onuncu Nota 188

Cenâb-ı Hakk'ın marifetinin nuruna yetişmenin ve bakmanın, ayetlerin ve şahitlerin aynalarında O'nun delillerinin işaretini görmenin üç türlü olduğunu bildirir. Bunların bir kısmının su gibi, ikinci kısmının hava gibi, üçüncü kısmının ise nur gibi olduğunu anlatır, O'na yakınlığı tarif eder ve uzaklığın tehlikelerini gösterir.

On Birinci Nota 189

Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın ifadelerindeki şefkat ve merhametin hikmetini, üslûbundaki çekiciliği, akıcılığı ve fitrîliği beyan eder.

¹ Bkz. Bakara sûresi, 2/30.

² Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

On İkinci Nota 189

¹ كُلُّ ابِّ قَرِيبٍ² mübarek sözüne uyarak مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا³ ölümün ve kabrin mahiyetini bildirir, asi nefis-i emmarenin dizginini çeker. Kısa bir ömürde, geçici bir hayatta ve bu tuhaf asırda, ebedî saadete en faydalı amelin, en makbul hizmetin ve devamlı sevabın, “imanın kuvvetlenmesine vesile olan *Risale-i Nur* talebelerinin tarzında iman ilmine çalışmak” olduğunu gösteren, ilim ve kalem erbabını ikaz eden bir hakikat düsturudur.

On Üçüncü Nota 191

Kafa karışıklığına sebep olmuş beş “mesele”yi izah eder.

Birinci Mesele 191

³ إِنْكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ³ sırrıyla, hak yolunda çalışan ve cihad edenlerin yalnız kendi vazifelerini düşünüp Cenâb-ı Hakk’ın takdirine karışmamaları gerektiğini bildirir. Şiddetli hırs yüzünden, kul-luk ve memuriyet vazifesini amirlik ve mabudluk ile karıştıranlara karşı bu ikisini ayıran ve haddini aşan insana gerçek makamını gösteren, herkese lüzumlu bir meseledir.

İkinci Mesele 193

Kulluğun özünün Cenâb-ı Hakk’ın emri, neticesinin O’nun rızası, meyvesinin ve faydalarının ise ahirete ait olduğunu bildirir. Dünyaya ait faydalar, neticeler ve menfaatler, ibadete, virde ve Allah’ı zikretmeye sebep veya sebebin bir parçası olursa, bunun kulluğu kısmen yok edeceğini anlatır. Kulluk sırrının hikmetini ders veren çok mühim ve lüzumlu bir meseledir.

¹ “Ölüm gelip çatmadan önce, şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle ölüp hakiki hayata eriniz.” es-Sehâvî, *el-Makâsîdül-Hasene* s. 436; Aliyyülkârî, *el-Masnû’* s. 198; el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ* 2/384.

² “Her gelecek şey yakındır.” (es-Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Müntesira* s. 15; el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ* 2/149. Ayrıca bkz. İbni Mâce, *mukaddime* 7; Dârimî, *mukaddime* 23)

³ “Sen dilediğin kimseyi doğru yola eristiremezsin, ancak Allah dilediğini doğruya hidayet eder.” (Kasas sûresi, 28/56) Ayrıca bkz. Bakara sûresi, 2/272.

Üçüncüsü 193

طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ¹ kutsî hadisinin mukaddes düsturunun güzel bir temsille izah eder. Kulluğun esası olan, aczini, fakrını, kusur ve noksanını bilmenin ve niyaz ile Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında rahmet kapısını çalmanın gerekliliğini bildirir. Her amelde ihlâs mümkün olabileceğinden, insanın hareketlerinde Allah'ın rızasını düşünüp O'nun takdirine karışmamakla yüceler yücesi bir mertebeye çıkacağını gösteren mühim bir meseledir.

Dördüncü Mesele 195

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ² ayetinin açık mânâsı ile Nimetlerin Gerçek Sahibi'ni hatıra getirmeyen, O'nun adına verilmeyen nimeti almanın ve yemenin caiz olmadığını bildirir. İnsan eğer muhtaç ise görünüşteki sebeplerin üzerinde Mün'im-i Hakikî'nin rahmet elini görüp nimetleri بِسْمِ اللَّهِ³ diyerek alması gerektiğini beyan eder. Her şeyi sebeplere bağlayanları aldatan, iki şeyin aynı anda gelmesi veya beraber bulunması demek olan "iktiran"ı asıl sebep zannetmelerini, güzel ve karşı konulması imkânsız bir izahla çürütür, yüzleri Nimetlerin Gerçek Sahibi'ne çevirir.

Beşinci Mesele 196

Bir cemaatin gayretleriyle ortaya çıkan bir neticeyi veya şerefi, o cemaatin reisine veya üstadına mal etmenin hem cemaate hem de o üstad veya reise zulüm olduğunu bildirir. Cenâb-ı Hakk'ın nuruna ve feyzine ayna, vesile ve vasıta olan bir üstadın, güzelliğin kaynağı ve muktedir kabul edilmemesi gerektiğini güzel bir temsille ispat eder, hakikate bir pencere açar.

On Dördüncü Nota 197

Tevhide dair dört küçük "işaret"tir.

¹ Bkz. el-Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 5/71; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 4/182.

² "Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!" (En'âm sûresi, 6/121).

³ Allah'ın adıyla.

Birinci İşaret 197

Her şeyi sebeplere bağlayan, dar bakışlı, eksik fikirli ve muhakemesiz insanın nazarını Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin delillerine çevirip güzel bir temsille لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ¹ der, Allah'ın birliğini ispatlar.

İkinci İşaret 198

² أَنْتَ الْبَاقِي² ifadesinin bir sırrını tefsir eder, mecazî aşka düşen insana gerçek aşkı ve Hakiki Mabud'u gösterir.

Üçüncü İşaret 199

Bâki hayata ve ebedî manzaraları seyretmeye namzet, yüksek bir makamda yaratılan insanın kabiliyet ve latifeleri bazen, bütünüyle bir hiç olan nefsin arzularına esir düştüğünden, ikaz edip dikkatini çekek insanı uyanık olmaya sevk eden büyük bir hakikatin küçük bir ucurdur.

Dördüncü İşaret 199

Ruhu ve kalbi sonu gelmez emellerden, geçmiş ve gelecek elemlerden güzel bir temsille kurtarıp لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ³ mukaddes kelimesinin şifa veren ve rahmet bahşeden hazinesine teslim eder.

On Beşinci Nota 200

Üç “mesele” dir.

Birincisi 200

Allah'ın Hafız isminin mükemmel tecellisine işaret eden, اَيُّهَا مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ⁴ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ⁴ ayetiyle, veryüzü tarlasında ezeli ilmiyle yaratıp ektiği tohumları, kesif toprak içinde,

¹ “Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir. Ortağı yoktur.” (Bkz. Tirmizî, *deavât* 36; Nesâî, *menâsik* 163; İbni Mâce, *ticârât* 40, *menâsik* 84).

² Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâki!

³ “Allah’tan başka ilah yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19).

⁴ “Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur, zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur.” (Zilzâl sûresi, 99/7-8).

soğukluğun şiddeti karşısında dayanıksız, son derece zayıf ve küçük oldukları halde muhafaza edip bahar mevsimindeki haşirde başka bir âlemden gelmişler gibi, yaratılış kanunlarıyla diriltten Hafız-i Zülcelâl'in; emanet-i kübrâ yükünü taşıyan, yeryüzünün halifesi¹ ve kâinatın meyvesi olan insanın fiillerini, eserlerini, sözlerini, iyilik ve kötülüklerini de muhafaza edip haşir sabahında hesap meydanına getireceğini kesin bir şekilde ispat eder. Haşri bazı sebeplerle akıldan uzak gören insanlara misallerini açıkça gösterir.

Hafız Ali

ON SEKİZİNCİ LEM'A 203

İleride başka bir kitapta neşredileceğinden buraya alınmadı.

ON DOKUZUNCU LEM'A 204

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا² ayet-i kerimesini yedi “nükte” ile tefsir eden, iktisadî emredip israf ve savurganlığı yasaklayan ve bilhassa bu asrın insanına gayet mühim bir hikmet dersi veren, kıymetli ve çok mübarek bir risaledir.

Birinci Nükte 204

Cenâb-ı Hakk'ın, insana ihsan ettiği bütün nimetlerin karşılığında sadece “şükür” istediğini, iktisadın hem nimetlere karşı bir hürmet hem Cenâb-ı Hakk'a manevî bir şükür hem de nimetin bereketlenmesine bir vesile olduğunu, israfın ise Mün'im-i Hakikî'nin nimetlerine hüumsizlik ve onları hor görme mânâsına geldiğini, vahim neticelerinin bulunduğunu beyan eder.

İkinci Nükte 206

İnsan vücudunun bir saray, midenin bir efendi, ağızdaki tat alma duyusunun bir kapıcı, yiyeceklerin verdiği lezzetlerin ise birer bahşış olduğunu göstererek vücudun idaresinin iktisat ile sağlandığını, israfın ise ölçüsüzlüğü ve hastalıkları netice verdiğini bildirir.

¹ Bkz. Bakara sûresi, 2/30.

² “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf sûresi, 7/31).

Üçüncü Nükte 206

Tat alma duyusu bedenle sınırlı olmayıp akla, ruha ve kalbe de baktığından, israf etmemek, zillate ve sefaletle düşmemek ve o duyuyu taşıyan dili şükürde kullanmak şartıyla leziz yiyeceklerin tercih edilebileceğini ve aranabileceğini haber verir. Bu hakikat, harika ve mukaddes bir kudrete sahip Şah-ı Geylanî Hazretlerinin (*kaddesallâhu sirrahu*) ölümleri diriltmek suretiyle gösterdiği büyük kerametiyle izah edilerek, bunun, ruh cesede, kalb nefse, akıl mideye hâkim olduktan sonra şükürün en son derecelerine erişmekle mümkün olacağı anlatılır.

Dördüncü Nükte 207

İktisat bereket sebebi olduğundan ona riayet edenlerin hayatlarının izzet içinde geçtiğini; israf edenlerin ise her zaman sefaletle, belki dilencilığe kadar düştüklerini, hatta haysiyet ve namuslarını, belki dinî mukaddeslerini bile feda ettiklerini bildirir. İktisadın büyük faydalarını ve israfın dehşetli zararlarını, oduncu bir ihtiyarın cömertliğin güzelliği karşısındaki istighnasını zikrederek anlatır, iktisadın kıymet ve izzetinin, eli açıklığın üstünde olduğunu gösterir.

Beşinci Nükte 209

Gayet merak uyandırıcı bir bal hadisesiyle, iktisattaki izzet ve bereketin, israftaki sefalet ve mahrumiyetin bir sırrını pek çok hakikati göstererek izah eder.

Altıncı Nükte 210

Cimriliği ve cimrilikten farklı, övülmüş olan iktisat hasletini, Hazreti Ömer'in oğlu Hazreti Abdullah'ın (*radiyallâhu anhumâ*) yaşadığı bir hadiseyle öyle anlatır ki, iktisadın cimrilik olmadığını ve israftan farklı olan cömertliğin en mükemmel derecesini gösterir.

Yedinci Nükte 212

İsrafın hırsı, hırsın kanaatsizliği, kanaatsizliğin mahrumiyeti ve hüsrânı doğurduğunu, ayrıca ihlâsı kaçırarak ahirete ait amelleri zedelemek

gibi üç mühim netice verdiğini gösterir. Hırs yüzünden, zekâları ile bilinen ediplerin dilencilige kadar tenezzül ettiğini ve bir kısım âlimlerin geçim sıkıntısına düştüğünü temsillerle o kadar güzel izah eder ki, bunun ötesinde beyan ve izah düşünülemez.

Hüsrev

YİRMİNCİ LEM'A 216

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ بِالْحَقِّ فَاغْبِذْ اللَّهُ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١﴾
أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ¹

ayet-i kerimesinin ve

هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ إِلَّا الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ إِلَّا
الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ²

hadis-i şerifinin gereğince, İslamiyet'te ihlâsın en mühim esas olmasının sırrını, hadsiz nüktelerinden beş “nokta” ile tefsir ve izah eder.

Birinci Nokta 217

“Yalnızca dünyayı gaye edinenler, gaflet içindekiler, dalâlet yolundakiler ve münafıklar birbirleriyle rekabet etmeden ittifak sağladıkları halde, hak ve hidayet ehli neden rekabet yüzünden ayrı düşüyor?” şeklindeki pek mühim ve müthiş, hak yolundakileri, dinî gayret ve hasasiyet sahiplerini gerçekten kan ağlatan sorunun cevabı olan pek çok sebepten yedisi zikredilmiştir. Şöyle ki:

Hak ve hidayet yolundakilerin ayrı düşmesi, davalarının asılsızlığından, zelil, himmet yoksunu, aşağı ve âkıbeti düşünmeyen dar

¹ “Biz sana kitabı gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. O halde sen de, ihlâsla yalnız Allah’a ibadet et! İyi bilin ki hâlis din, yani bütün gönlüyle candan itaat, yalnız Allah’a yapılır.” (Zümer sûresi, 39/2-3). İhlâsla ilgili şu ayetlere de bakılabilir: A'râf sûresi, 7/29; Hicr sûresi, 15/40; Zümer sûresi, 39/11, 14; Mü'min sûresi, 40/14.

² “İnsanlar helâk oldu; âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu; ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu; ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.” Bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Gazâlî, *Meâricü'l-Kuds* s. 88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/415.

görüŖlü insanlar olmalarından, kıskançlıklarından ve dünyaya karşı hırslarından kaynaklanmadığı gibi; gaflet ve dalâlet ehlinin kuvvetli ittifakları da yollarının hakikat olmasından, âkıbetlerini düşünmelerinden ve yüksek nazarlı olmalarından kaynaklanmaz. Ŗu risale bunu o kadar yüce bir üslûpla ve hakikatleri içeren bir tarzda beyan ve izah eder ki, sebepleri bilinmeyen Ŗu soruların cevaplarını verir: “Fesübhânallah, her an için üç yüz elli milyon fedakâr ferdi bulunan yüce İslamiyet, nasıl hepsi yüz elli milyonu aşmayan ve ölümden dehŖetli korkan üç-dört yabancı devletin elinde esir olmuş? Hem öyle bir esaretle mahkûm edilmiş ki, –Allah! Allah!– biçare Müslümanlara her fırsatta öyle dehŖetli alçaklıklar ve işkenceler yapılmış ki, engizisyon zulümlerine rahmet okutur. Gözyaşı yerine sürekli kanları akıtılmış. Bir değnek cezasına karşılık, dinî gayret ve hassasiyet sahiplerinin boyunları gaddar zalimlerin elleriyle koparılıp atılmış; o biçare Müslüman hamiyetperverlerin bir kısmı darağaçlarında asılmış, hayatlarına son verilmiş, dünyanın ufuklarında merhametsizce teşhir edilmiş. Dünya hayatları darmadağın edilmiş, ahiret hayatları da zarar görmüş; bir kısmının ise hem dünya hem ahiret saadetleri yok edilmiş. Nedendir?” İşte bu soruların cevapları, elmas hazinesi kıymetindeki bu risalenin “Birinci Nokta”ındaki izahların neticesinde anlaşılmaktadır.

Ŗu zavallı Müslümanlar hak ve hakikat mesleğinde giderken, hataya ve yanlış düşmeleri yüzünden ihlâsları zedelenmiş, aralarına rekabet girmiş, ittifak ve birlik yerine ayrılık ve ihtilâf doğmuş. Neticede bu yaralar tedavi edilmemiş, hastalıklar yayılmış; bu hali gören dalâlet ehli, Müslümanların ayrı düşmesini ganimet bilmiş, aldatmacalarla İslam âlemine hücum etmiş, zavallı Müslümanları pek müthiş bir esaret altına almış, mahvetmek için çalışmışlar. İşte asırlardan beri üç yüz elli milyon Müslümanı zincirler altında, her gün, her saat, her an inim inim inleyen hallerin sebepleri bu risalenin “Birinci Nokta”ında, hakikati gösteren bir şekilde izah edilmiştir. Fakat heyhat! Zaman ve zemin müsait değilmış ki, beş noktadan yalnızca biri yazılmış, diğerleri daha sonraya bırakılmış.

YİRMİ BİRİNCİ LEM'A 230

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ¹
 وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ²
 قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا³
 وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا⁴

ayetlerini tefsir eder. Her hayırlı amelde, bilhassa ahirete dair hizmetlerde ihlâsın en mühim esas olduğunu bildiren çok kıymetli bir risaledir. Bu risale, öncelikle bu müthiş zamandaki Kur'an hizmetkârlarına hitap ederek şöyle der: "Dehşetli düşmanlar karşısında, şiddetli baskılar altında, müthiş dalâletler ve saldıran bid'atlar arasında sizler gayet az, zayıf, fakir ve kuvvetsiz olduğunuz halde, çok ağır, büyük, umumi ve kutsî olan imana ve Kur'an'a hizmet vazifesi, sırf Cenâb-ı Hakk'ın bir ihsanı olarak omuzlarınıza yüklenmiştir. Öyleyse ihlâsı kazanmaya ve onun sırlarını kalbinize yerleştirmeye herkesten daha çok mecbur ve bununla vazifeli olduğunuzu bilmelisiniz. Ve ihlâsa zarar veren şeylerden şiddetle kaçınmalısınız." Daha sonra ihlâsı kazanmak için dört "düstur"u beyan eder.

Birinci Düstur 232

"Doğrudan doğruya Allah'ın rızasını gaye edinmelisiniz." der.

İkinci Düstur 232

"Rekabetsiz, birbirinize hükmetmeden, gıpta etmeden, ataletle düşmeden, hakiki bir dayanışma içinde, faaliyetlerini tek maksada yönelterek çalışan bir fabrikanın çarkları gibi olmalısınız." der. Ebedî saadeti netice veren ve Ümmet-i Muhammed'i (*aleyhissalâtu vesselam*) dünya ve

¹ "Sakin birbirinizle ihtilâf etmeyin; sonra korkuya kapılıp zaafa düşersiniz, rüzgânınız (kuvvetiniz) gider." (Enfâl sûresi, 8/46).

² "Namazlara kalkıp huşu ile Allah'ın divanında durun." (Bakara sûresi, 2/238).

³ "Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındıran kurtuluşa erer. Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar." (Şems sûresi, 91/9-10).

⁴ "Ayetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın." (Bakara sûresi, 2/41).

ahirette kurtuluş sahiline çıkaracak olan Rabbanî bir gemide hizmet ettirildiğiniz için ihlâsa, ittifaka samimiyetle sarılmalısınız, omuz omuza vermelisiniz diye emreder.

Üçüncü Düstur 234

Hem birkaç misal ile ihlâsın mühim bir sırrını izah eder, hem de İmam Ali (*radiyallâhu anh*) ve Şah-ı Geylânî (*kaddesallâhu sirrahu*) gibi kutsî, harika kahramanların, Nur Talebelerinin başında üstad ve arkasında yardımcı olarak her vakit hazır bulunmalarının bir hikmetini bildirir.

Dördüncü Düstur 235

Kardeşler arasında “*tefânî*”, yani “kardeşin kardeşte fânî olması” esasını yerleştirir.

İhlâsı kuvvetlendiren vasıtalarından birinin “*rabîta-yı mevt*” yani ölü-mü hiç akıldan çıkarmamak olduğunu, onu zedeleyen sebeplerin ise “*riya* ile hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya dalıp emellerinin peşinden gitmek” gibi yasaklanmış hasletler olduğunu bildirir.

İhlâsı kazanmanın ikinci vesilesi, *daima Cenâb-ı Hakk’ın huzurunda olduğunu düşünmektir*, der. Bu şekilde hem riyadan kurtulmanın çaresini hem de kazanılan ihlâsta çok mertebe bulunduğunu gösterir.

Daha sonra, *ihlâsı kıran, ona mâni olan üç sebepten birincisinin “maddî menfaatler” olduğunu beyan eder. Ahirete ait amellerdeki ortaklıkta çok büyük menfaat bulunduğunu, bu uhrevî kazancın dünyevî ortakların kazançları gibi olmadığını, eksilip bölünmeden, noksansız olarak, Allah’ın fazlı ile biriken sevap ve neticelerin bir mislinin, o amele iştirak eden fertlerin her birinin amel defterine ay-nen gireceğini bildirir. Rekabet ve ihlâssızlıkla bu kazancın kaçırılma-masını tavsiye eder.*

Mânilerin ikincisi, ihlâsı kıran, çok mühim bir ruh hastalığı olan ve gizli şirke yol açan, insanların alâkasını kazanmak ve dikkatleri kendine çekerek benliği okşamaktır, der. Bundan şiddetle kaçınmayı ve bu gibi hastalıklara kıymet verilmemesini, üzerinde önemle durarak emreder.

Üçüncü mâni olarak da “*korku ve açgözlülük*” yüzünden gelecek zararlarla ihlâsın kırılmasını sayar. Bu hususta *Hücûmât-ı Sitte*’de

yeterli izah bulunduğundan, meseleyi o kıymetli risaleye havale ederek son bulan, şirin, tatlı, çok yüce, benzersiz ve herkesin muhtaç olduğu mübarek bir risaledir.

Hüsrev

Bir Kısım Kardeşlerime Hususi Bir Mektup 241

Bid'atlar her yeri sardığı bir zamanda sünnet-i seniyyeye uymanın önemini ve *Risale-i Nur*'u yazmanın “beş türlü ibadet” olduğunu bildiren kıymetli bir mektuptur.

YİRMİ İKİNCİ LEM'A 243

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا¹

gibi ayetlerle ve üç işaretle, *Risale-i Nur* müellifi ve *Risale-i Nur* hakkın-da çokları tarafından sorulan, “Sen sadece dünyayı gaye edinenlerin dünyasına karışmadığın halde, neden onlar her fırsatta senin ahiretine karışıyorlar? Kaldı ki, hiçbir devlet, dünyayı terk eden münzevilere ilişmez.” sorusuna gayet güzel cevap veriyor.

Birinci İşaret 244

Risale-i Nur müellifi ve *Risale-i Nur*, bütün müminlerin, bilhassa Isparta vilayetinin manevî yükselişine ve imanlarının daha derin bir hale gelmesine mühim bir vesiledir. Bilhassa Isparta vilâyetindekilerin yukarıdaki sorunun cevabını din ve şeriat adına vermeye ve müellifin haklarını savunmaya mecbur olduklarını, onu dinsizlere karşı müdafaa etme vazifesinin kendilerine düştüğünü kesin bir şekilde gösterir.

İkinci İşaret 245

Mimsiz medeniyetin taraftarlarınca tenkit edercesine ve sorgularcasına yöneltilen: “Neden bize küstün ve müracaat etmiyorsun? Halbuki bizim prensiplerimiz ve bu asrın gereği olan hususi düsturlarımız var. Kendin ve müminler için bunların uygulanmasını kabul etmiyorsun.

¹ “Allah’a dayanıp güvenene Allah kâfidir. Allah buyruğunu elbette yerine getirir. Gerçekten Allah her şey için bir ölçü, her iş için bir vâde belirlemiştir.” (Talâk sûresi, 65/3).

Evet, bu cumhuriyetler devrinde tahakkümü ve zorbalığı kaldırma düsturu var. Fakat senin hocalık ve inziva perdesi altında dikkatleri çekmen ve eski hayatın, hükümetin rejimi aleyhine çalıştığını gösteriyor. Senin bu halin burjuvalara mahsustur. Avam tabakanın uyanışı ile sosyalizm ve bolşevizmin düsturlarını tatbik etmek bizim işimize ya- rıyor. Prensiplerimize muhalif olan ve burjuva denilen üst tabakanın zulüm ve tahakkümleri altında tam adaleti kabul etmek bize ağır geli- yor.” sorularına karşı:

*Ne mümkün zulüm ile, adaletsizlikle imha-yı hakikat
Çalış kalbi kaldır, gücün yeterse insanlıktan.*

düsturuyla Cenâb-ı Hakk’ın lütfu ve keremiyle *Risale-i Nur* müellifine iman ve Kur’an ilimlerini anlama faziletini ihsan ettiğini ve bu ihsanı yok etmeye uğraşan insan suretinde şeytanlar bulunduğunu bildirir. Birkaç mühim örnekle, dinsizlerin ve kısmen münafıkların bu kanun üstü, hiçbir hükümetin ve ferdin tasvip etmeyeceği muamelesine bir cumhuriyet hükümetinin izin vermemesi gerektiğini; değil yalnız *Risale-i Nur* müellifi, eğer anlasa bunu yapanlara bütün insanlığın küseceğini ve kâinattaki unsurların hiddetlendiğini göstererek gayet güzel bir cevap verir.

Üçüncü İşaret 248

İki sorunun cevabıdır.

Birincisi: Bazı felsefeciler, dinsizlik hesabına diyorlar ki: “Bizim memleketimizde bulunan bir insan, cumhuriyetin kanunlarına mecbu- ren boyun eğecektir. Halbuki sen, vazifesiz olduğun halde, insanların alâkasını kazanmak istiyorsun.” Buna karşı hepsini susturan bir cevap verir, foyalarını ortaya çıkarıp ne olduklarını gösterir.

İkincisi: “İnsanların alâkasını, hürmetini ve gözlerinde umumi bir makamı kazanmak, bizim vazife başında olan memurlarımıza mah- sustur. Sen vazifesiz bir adam olduğundan insanların teveccühünü ve bu umumi makamı elde etmeni hoş görmüyoruz.” demelerine karşı şu cevabı verir: Eğer insan bir cesetten ibaret olsaydı, dünyada sonsuza kadar kalsaydı, kabir kapısı kapansa ve ölüm öldürülseydi, o zaman vazifeler yalnızca maddî askerlik ve idare memurlarına has olurdu.

Halbuki böyle manevî, çok mühim ve bütün insanlığı alâkadar eden bir vazifenin inkârı; ancak ¹ دَافِئُ الْمَوْتِ حَقُّ davasını her gün cenazelerinin mührüyle imzalayıp tasdik eden otuz bin şahidin şehadetini yalanlamak ve inkâr etmekle mümkün olur. Madem bunu inkâr etmek, yalanlamak imkânsızdır; öyleyse manevî ve zaruri ihtiyaçlara dayanan pek çok manevî vazife vardır, der. Bunu güzel ve mühim bir-iki temsille izah ve ispat eder.

Bu risalenin sonunda, “Gururlu ehl-i dünya her işlerinde o kadar hassasiyet gösterir ki, eğer şuurlu bir şekilde olsaydı, deha derecesinde bir muamele olurdu.” denilerek müminlere onların o hassasiyetlerine ve hilelerine aldanmamaları tavsiye edilir. Bunun, ehl-i dünyaya, hak etmedikleri halde verilen bir nimet ve mühlet olduğu bildirilir.

Küçük Ali

YİRMİ ÜÇÜNCÜ LEM'A 253

Otuz Birinci Mektup'un Yirmi Üçüncü Lem'ası olan *Tabiat Risalesi*'dir. Tabiata dayandırılan küfür düşüncesini dirilmeyecek bir şekilde öldüren, küfrün temel taşını yerle bir eden ve çok çirkin, tiksinti verici, akıl dışı, yoldan çıkarıcı fikirleri insaflı insanların zihninden söküüp atan, ebedî saadetin o hakikatli yollarını pek mühim, çok şirin ve zevkli bir şekilde açarak delilleriyle ispat eden ve müellifine ebedî rahmet okunmasına vesile olan, yüce, çok kıymetli bir risaledir. Bu risale,

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ²

ayet-i kerimesinin açık bir tefsiridir. “Cenâb-ı Hakk'a dair hiçbir şüphe olamaz ve olmamalı.” diyerek O'nun varlığını ve birliğini gözle görülür derecede gösterir. Bu sırrı izah etmeden önce bir ihtar ile hicrî 1338 senesinde İslam ordusunun Yunan karşısındaki zaferiyle sevinen müminlerin kuvvetli fikirlerinin içine gayet müthiş bir dinsizlik düşüncesi

¹ “Ölüm kesin bir gerçektir.” (Bkz. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr* 3/180. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden ayet-i kerimeler için bkz. Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Hac sûresi, 22/66; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2).

² “Peygamberleri onlara şöyle dedi: Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi?” (İbrahim sûresi, 14/10).

girmek üzereyken, o düşüncenin başını ezmek gayesiyle Ankara’da Arapça olarak bastırılan bu risalenin, sonra aynen Türkçeye tercüme edildiğini hatırlatır.

Mukaddime 254

Ağızdan çıkan ve dinsizliği imâ eden, müminlerin bilmeden kullandıkları ifadelerin en mühimlerinden üç tanesini bildirir.

Birincisi: “Evcedethü’l-esbab” yani “sebepler yaratıyor”.

İkincisi: “Teşekkele binefsihî” yani “kendi kendine oluyor.”

Üçüncüsü: “İktezathü’t-tabiat” yani “tabiat onu gerektiriyor ve yaratıyor”.

Bu üç dehşetli sözün yollarını, en az doksan akıl dışı ihtimali içeren üçer muhalden dokuz muhal ile tamamen kapatarak dördüncü yol olan “Tevhid Yolu”nu, her şeyin bir Kadîr-i Zülcelâl’in kudretiyle var olduğunu, hakiki ve çok hoş temsillerle ispat eder.

Birinci Yol 255

“Evcedethü’l-esbab” yani eşyanın meydana gelişinin, ancak sebeplerin bir araya gelmesiyle mümkün olduğu iddiasının akıl dışı pek çok yönünden üç tanesini gösterir.

Birincisi: Herhangi bir canlının yaratılışı Vahid-i Ehad’e verilme-yip sebeplerden istense, bunun ancak “büyük bir eczanedeki kavanozların içinde bulunan maddelerin garip bir tesadüf eseri veya esen rüzgârın kavanozları devirmesiyle akması ve bir yere toplanması” temsiliyle anlatılan şekilde mümkün olabileceğini, eşyanın yaratılışını sebeplere bağlamanın sayısız muhali içerdiğini beyan eder.

İkincisi: Bir tek sineğin yaratılışı bile Vâcibü’l-Vücut’a verilmez ve “onu âlemdaki sebepler yapıyor” denilirse; kâinatın büyük kısmıyla münasebeti bulunan o sineğin her bir zerresini gözüne, kulağına, kalbine ve cismine yerleştirmek için âlemdaki temel unsurları ve tabiatı bir usta gibi, sineğin hem dışında hem içinde çalıştırmak gerekir. Bu akıl dışı ihtimal, Sofistleri bile gittikleri ahmakça yolda utandırır.

Üçüncüsü: “Bir varlık bir bütünse, elbette bir tek elden ortaya çıkabilir.” kaidesine, şu mükemmel intizama, şu hassas dengeye ve şu kuşatıcı hayata mazhar olan bir varlık, eğer Vahid-i Ehad’ın sanatının bir eseri kabul edilmezse; onun cansız, cahil, kör, sağır, şuursuz, karmakarışık olan sayısız sebebin karıştırıcı elleri arasında, sonsuz imkân yolları içinde gayet mükemmel, son derece hassas ve kuşatıcı bir hayata sahip olarak yaratıldığını kabul etmek gerektiğini bildirir. Bu ise yüzlerce muhali birden kabul etmektir ve eşekleri dahi eşeklikleri içinde güldürecek derecede akıldan uzaktır, der.

İkinci Yol 258

“Teşekkele binefsihî” yani kendi kendine meydana geliyor. Bu ihtimalin imkânsız ve bâtil olduğunu gösteren pek çok akıl dışı misalden üçünü zikreder.

Birincisi: Her varlık basit bir maddeden ibaret olmadığı gibi, cansız ve değişmez de olmadığından, zerrelere meydana getirilmiş gayet hayret verici bir makine ve harika bir saray gibi zahiri ve batini duygularla donatıldığından, kâinatın bütünüyle alâkalıdır. İşte böyle bir varlık her şeyin Hâlık’ına isnat edilmeyip, “kendi kendine meydana geliyor” denilirse; o vakit onun her bir zerresinde, değil bir Eflâtun, binlerce Eflâtun kadar ilim ve şuur bulunduğunu kabul etmek gibi, hurafeciliğin ve divaneliğin en büyüğünün ortasına düşüleceğini beyan ve ispat eder.

İkincisi: Her bir varlık, bilhassa insan, iç içe yerleştirilmiş binlerce kubbesi bulunan bir saray ve her bir kubbesi binlerce zerrenin baş başa vermesiyle meydana gelmiş hayret verici, nakışlı, garip bir sanat harikası olduğu halde, “Bu sanatlı varlıklar bir tek Sâni’in eseri değildir, kendi kendine meydana geliyor.” denilirse, onların hadsiz ve sınırsız zerrelere sayısınca akıl dışılıklar ortaya çıkar. Bu misal, böyle düşünenleri cehaletin en uç noktasına oturtarak katmerli kara cahilliklerini gösterir.

Üçüncüsü: Sâni-i Zülcelâl’in yarattığı her bir sanatlı varlık, ezeli kader kaleminin bir mektubu kabul edilmezse, “Onları âlemdeki sebepler icat ediyor.” denilirse; o vakit sebeplerin, önce o sanatlı

varlığın bedenindeki hücreciklerden tut, binlerce parçalık tabiat kalıplarına, demir kalemlere, harflere ve hatta bu demir harfleri, kalemleri ve kalıpları dökmek için birçok fabrikaya ve bu fabrikaların inşası için de yine fabrikalara sahip olması gerekir. Ve bu böyle zincirleme bir şekilde gittikçe gider. Sonsuz muhalleri netice veren bu fikri kabul edenler, bu hakikatten yedikleri silleye ayılıp fikirlerinden vazgeçmelidirler, der.

Üçüncü Yol 260

“İktezathüt-Tabiat” yani tabiat gerektiriyor. Doğru yoldan sapırtıcı bu fikrin pek çok akıl dışı yönünden üğünün,

Birincisi şudur: Şems-i Ezeli’nin kader ve kudret kalemi olan sonsuz ilmiyle her şeyin bilerek, görerek, hikmetle, sanatla yaratılması, o Zât-ı Zülcelâl’e değil, hem kör, hem sağır, hem akılsız, hem de düşüncesiz olan tabiata verilirse; tabiat bu sanatlı eserleri yapmak için ya her şeyde sayısız manevî makine ve matbaaya sahip olmalıdır ya da her şeye kâinatı yaratıp idare edecek bir kudret ve hikmet yerleştirmelidir. Şu halde her bir varlıkta sınırsız bir kudret ve irade, sonsuz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatın, bir kuvvetin ve âdeta bir ilahın bulunduğunu kabul etmek gerekir. Bu ise kâinattaki akıl dışılıkların en bâtılı ve hurafelerin en yalanıdır. Bu risale, kâinatın Yaratıcısının mukaddes sıfatlarının tecellilerine “tabiat” adı verenlerin hayvandan yüz derece aşağı olduğunu gösterir.

İkincisi: Kusursuz bir düzen, denge ve hikmet içindeki şu varlıklar, sonsuz Kadîr ve Hakîm bir Zât’a atfedilmeyip tabiata verilirse, o vakit tabiat, bitkilerin yuvası ve meskeni olan, onlara saksılık vazifesi gören bir parça toprakta, milyarlarca ayrı ayrı makineye ve matbaaya sahip olmalıdır ki; o toprak, her türlü bitkinin menşei ve meskeni olabilsin ve yaşamaları için gerekli her türlü ihtiyaçlarını belli miktarlarda verebilsin. İşte bu hurafeyi ve sayısız akıl dışı ihtimali netice veren şu fikri taşıyanların eşekliklerine bakıp yüzlerine tükürerek şöyle der: Bu zor, zahmetli, hayret verici ve akıl dışı ihtimallerin nasıl kolayca gerçekleşebildiği hakkındaki soruya hakikati ilan eden gayet makul bir cevap verilmiştir.

Üçüncüsü: İki misali var.

Birinci Misal: Issız bir gölde inşa edilmiş mükemmel ve süslerle donatılmış bir saraya giren vahşi bir adamın misaliyle izah edilen bir hakikattir. Şöyle ki: O saraydan daha kusursuz, daha mükemmel ve her tarafı hikmet mucizeleriyle dolu olan şu âlem sarayının içine, ulûhiyet inkâr eden, her şeyi tabiata bağlayan vahşi insanlar girer. Gördükleri varlıkların, mümkünât dairesi dışındaki Vâcibü'l-Vücud Zât'ın sanatının eseri olduğunu düşünmez, mümkünât dairesi içinde bulunan ve ilahî kudretin değişen ve farklı bir hal alan icraat kanunlarının bir defteri hükmündeki, Cenâb-ı Hakk'ın bir kaideler mecmuası ve sanatının fihristi olan ilahî kanunlara yanlışlıkla “tabiat” adını verip eşyanın yaratılışını ona atfederler. Öyle ahmakça, bâtil bir yola girerler ki, ahmaklığın son noktasında en büyük ahmaklık nişanını göğüslerine kendi elleriyle takarlar.

İkinci Misal: Muhteşem bir kışlaya ve gayet muazzam bir camiye giren vahşi bir adamın misaliyle anlatılan bir hakikattir. Ezel ve Ebed Sultani'nin hadsiz ordusunun muhteşem bir kışlası ve muazzam bir mescidi olan şu kâinata, her şeyi tabiatın var ettiğini düşünen inkârcılar girer. Bakarlar ki, bütün varlıklar işinin ve vazifesinin başındadır. Sâni-i Zülcelâl'in mukaddes Zât'ından yüz çevirdikleri için O'nun Rabbanî bir cilvesi olan kuvvetini müstakil bir kudret sahibi kabul ederek manevî kanunlarını birer maddî madde olarak düşünürler. Bununla beraber, o kanunlara yaratma kabiliyeti atfederek “tabiat” adını takar, gördükleri bütün harikulâde varlıkları tabiata dayandırıp vahşilerin en vahşisi olduklarını ilan ederler.

İşte, akıl yoluyla yapılan bir taksimle, bir mevcudun var olması için dört yoldan başka yol bulunmadığından ve bu yollardan üçü hadsiz ve hesapsız imkânsızlıkları gerektiren dokuz muhal ile kapatıldığından, açıkça ve zorunlu olarak, dördüncü yol olan tevhid kesin bir şekilde sabit olur. Ve her bir mevcudun varlığı, onun doğrudan doğruya Vâcibü'l-Vücud Zât'ın kudret elinden çıktığını, göklerin ve yeryüzünün, Allah'ın kudret elinde olduğunu bildirir. Her şeyi sebeplere bağlayanların ve tabiata sapanların gittikleri ve asıl mahiyetini göremedikleri yollarının içyüzünü gösterdikten sonra onları insafa davet eden, onlara mesleklerini terk ettiren izahlı, çok şirin ve tatlı bir beyandan sonra, sorulan iki şüphe uyandırıcı soruyu cevaplar. Birincisine, “müdahaleyi

ret ve ortakları men kanunları”nın gereği ile karşılık verir. İkincisine de, “Hâlık-ı Zülcelâl hikmetine tamamen zıt olan, yaratılışın neticesini ve kâinatın meyvesini abese çeviren ve rubûbiyetinin hikmetini inkâr ettirecek bir şekilde mahlûkatın ibadetlerini, bilhassa insanın şükür ve kul-luğunu başkalarına vermeye rıza göstermez, müsaade etmez” diyerek gayet güzel, izah edici cevaplar beyan eder.

Sonsöz 270

Allah’ı inkâra dayanan tabiat fikrini terk edip imana gelen zâtın merak dolu şu üç sorusuna cevap verir:

Birincisi: “Tembelliklerinden dolayı namazı terk edenlerin cehen-nem gibi bir azap ile tehdit edilmesinin sebebi nedir?”

İkincisi: “Gözle görülen bu son derece bolluğun, eşyanın yaratılı-şındaki intizamın, tevhid yolundaki sınırsız kolaylığın ve Kur’an’ın açık ve kesin hükmü ile

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَغْنُكُمْ إِلَّا كَفَفٌ وَاحِدٌ¹
وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ²

gibi ayetlerin en son mertebesini gösterdikleri kolaylığın sırrı ve hik-meti nedir?”

Üçüncüsü: “Kâinat fabrikasının işletilmesinin bir terkip ve tahlilin neticesi olduğunu, hiçbir şey yok olamayacağı gibi hiçten bir şeyin de yaratılamayacağını söyleyen felsefecilerin bu sözlerine nasıl cevap verilir?”

Bu sorulara pek ince, çok derin, gayet yüksek, çok geniş, nihayet de-recede ikna edici ve susturucu şekilde ortaya koyduğu akli delillerle, se-beplere tapanları ve tabiat bataklığında boğulanları kurtaran ve hâlâ o yolda bulunanları utandıran, hakikati ifade eden isabetli cevaplar verir.

Hüseyin

¹ “Sizin hepinizi yaratmak da, ölümünüzün ardından (ahirette) hepinizi diriltmek de, (O’nun için) ancak bir kişiyi yaratmak ve diriltmek gibidir.” (Lokman sûresi, 31/28).

² “Kıyametin oluş işi ise başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter.” (Nahl sûresi, 16/77).

YİRMİ DÖRDÜNCÜ LEM'A 277

Dört “hikmet”i içerir. Kur'an-ı Hakîm,

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيشِهِنَّ¹...
 gibi ayetlerle tesettürü emreder. Haram zevk ve eğlencelere düşkün bugünkü mimsiz medeniyetin, Kur'an'ın bu hükmüne karşı gelerek tesettürü yaradılışa uygun görmediği için “Bu bir esarettir.” deyip din-sizcesine sorduğu bir soruya karşılık Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmünün tam yerinde olduğunu, tesettürün esaret olmadığını, fıtrata uygunluğunu pek çok tecrübe ve örnekle izah ve ispat eder, onları susturur ve tesettürün kesin bir emir olduğunu gösterir.

Birinci Hikmet 277

Kadınların yaradılışı tesettürü gerektirir. Onlar fıtraten zayıf ve nazik olduklarından, kendi hayatlarından çok çocuklarını himaye etmeye yaradılıştan bir meyil hissettiklerinden, onu koruyup gözetene karşı kendilerini güzel göstermeye, kendilerinden nefret ettirmemeye ve ithama maruz kalmamaya fıtrî bir ihtiyaçları bulunur. Hem on kadından altısı ya ihtiyar ya da çirkin olmaları sebebiyle çirkinliklerini herkese göstermek istemez. Güzeller arasında kendini göstermekten sıkılanlar, ancak on taneden bir-ikisidir; diğerlerine ise pis, şehvanî ve sakil insanların bakışları ağır gelir, kendilerini göstermeyi arzu etmezler. Kur'an-ı Hakîm'in tesettür emri fıtrata uygun olmakla beraber, o nazik ve zayıf hanımları, ebedî birer hayat arkadaşı olabilmeleri için tesettürle zahirî ve batınî zilletten ve manevî bir esarettten kurtarıyor, diyerek gayet güzel bir cevapla gaddar medeniyeti susturur.

İkinci Hikmet 279

Erkek ile kadın arasındaki şiddetli sevginin, yalnız bu dünya hayatındaki ihtiyaçlardan ileri gelmediğini, belki ebedî bir hayatta ciddi birer arkadaş olmaları için o muhabbetin ömrün sonuna kadar devam ettiğini ve etmesi gerektiğini bildirir. Bu sebeple kadının, ebedî arkadaşı olan kocasının sonsuza kadar sürecek arkadaşlığından mahrum

¹ “Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle, ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salıversinler.” (Ahzâb sûresi, 33/59).

kalmamak için tesettüre katıyen ve yaradılışı gereği ihtiyaç duyduğunu ifade eder. “Tesettür fitrî değildir, bir esarettir” diyen haram zevkler peşindeki gaddar medeniyeti susturur, tesettürü kesinlikle emreder.

Üçüncü Hikmet 280

Aile saadetine, karı-koca arasındaki karşılıklı güven ve samimi bir sevgiyle devam ettiğini; tesettürsüzlüğün o güveni ve muhabbeti azalttığını; on açık-saçık kadından sadece bir tanesinin kocasından daha iyisini görmediği için kendisini başkalarına göstermek istemediğini; yirmi adamdan da ancak bir tanesinin karısından daha güzelini görmediğini, bu sebeple açık-saçıklığın ve hayvanî bakışların o güveni ve muhabbeti kırdığını bildirir. Hatta o hayvanî, süflî ve pis bakışların, akrabalıkta dahi güveni zayıflattığını; çıplak bacakla görünmenin, akraba gibi olanlarda dahi o itimadı azalttığını ve çıplak bacakla görünen bir kadının, akrabası için dahi namahrem olduğunu açıkça ispat eder.

Dördüncü Hikmet 280

Neslin çokluğunun her bakımdan istenen bir şey olduğunu, her milletin ve devletin bunu desteklediğini, hatta Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) ¹ *تَنَاصَحُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* yani “Evleniniz. Ben sizin çokluğunuzla iftihar ederim.” buyurduğunu hatırlatır. Tesettürsüzlüğün ise evlilikleri çoğaltmayıp pek azalttığını, çünkü bu zamanın yaşayışına uyan serseri bir gencin bile hayat arkadaşının gayet namuslu olmasını istediğini bildirir. Kadın, erkeğin çoluk çocuğunun, malının ve her şeyinin evdeki muhafızı olduğundan, ona sadakat ve güven duyulması gerektiğini; tesettürsüzlük, açık-saçıklık ve hayâsızlığın ise o sadakati ve güveni kırdığını, erkeğe vicdan azabı çektiirdiğini, kadınlarda cesaret ve cömertliğin de o sadakat ve güveni azalttığını ifade eder. Memleketimizin bu hususta Avrupa'yla kıyaslanamayacağını, eğer kıyaslanırsa bunun, neslin zayıflığına ve kuvvetin azalmasına sebep olduğunu haber verir. Hem şehirlilerin de köylülerle kıyas edilemeyeceğini, köylüler geçim meşgalesiyle uğraştığından sanat ile iştilal eden şehirli-

¹ Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/173; el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 1/380.

lerin onlardan farklı olduğunu ve bu meselenin daha pek çok hikmetini kesin bir şekilde ispatlar.

Rüşdü

Ahret kardeşlerim olan mümin kadınlarla bir konuşma .. 282

Risale-i Nur'un en mühim esaslarından biri şefkat olduğundan, kadınların şefkat kahramanı olmaları yönüyle yaradılışları gereği *Risale-i Nur*'la alâkalarının bulunduğunu; fakat bazı fena cereyanlarla o kıymetli hususiyetin kötüye kullanıldığını ve kadınların ahret saadeti gibi dünya saadeti elde etmelerinin de yegâne çaresinin İslam dairesindeki dinî terbiye olduğunu izah eden kıymetli bir mektuptur.

YİRMİ BEŞİNCİ LEM'A 289

Yirmi beş “deva”dır. Bu risale,

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ¹

gibi ayetlerle, müminlerin başına gelen musibetlerin aslında musibet değil, Cenâb-ı Hakk'ın bir ihtarı ve iltifatı olduğunu gösteren gayet ikna edici bir tefsirdir. Müminlerin on kısmından birini teşkil eden musibete uğramışlar için manevî bir deva ve gayet faydalı bir eczane gibidir. Hatta her bir deva, ayrı ayrı binlerce çeşit ilacın hususiyetlerine sahip birer eczane hükmündedir. Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın büyük eczanesi olan

وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي * وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِي²

gibi şifa hakkındaki yüzlerce ayetin tesir sırrına şifalı, devalı mübarek bir ayna ve Kur'an pınarından gelen bir zemzem suyu hükmünde olduğunu gösterir.

Birinci Deva 290

İnsanın hastalığının, görünüşte bir dert gibi ise de aslında dert değil, belki bir tür derman olduğunu, ömür sermayesi sağlık, afiyet ve

¹ “Sabırlılar o kimselerdir ki, başlarına musibet geldiğinde ‘Biz Allah’a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O’na döneceğiz’ derler.” (Bakara sûresi, 2/156).

² “O’dur beni doyuran, O’dur beni içiren. Hastalandığımda O’dur bana şifa veren.” (Şuarâ sûresi, 26/79-80).

istiğnadan kaynaklanan bir gafletle ziyan olup gittiğinden, hastalığın onu meyve veren bir ömre çevirdiğini bildiren gayet güzel bir devadır.

İkinci Deva 290

İbadet iki kısım olup biri müspet ibadet denilen namaz ve dua gibi mâlum kısım. Diğerisi ise menfi ibadet denilen kısım ki, hastalıklar insana aczini, zaafını hissettirdiğinden, hâlis, riyasız, manevî bir ibadettir. Mümin için -Allah'tan şikâyet etmemek şartıyla- bu hastalıkların bir dakikasının bir saat ibadet, bazı kâmil zâtların hastalıklarının bir dakikasının ise bir gün ibadet hükmüne geçtiğinin sahih rivayetler ve sadık keşiflerle sabit olduğunu bildiren gayet mühim bir devadır.

Üçüncü Deva 290

İnsanın bu dünyaya keyif sürmek ve lezzet almak için gelmediği; gelenlerin sürekli gitmesinin, gençlerin ihtiyarlamasının ve insanın sürekli yokluk ve ayrılık içinde yuvarlanmasının şahit olduğunu ifade eder. Hem insan canlıların en mükemmeli ve donanım bakımından en zengini olduğundan, geçmiş lezzetleri ve gelecek belâları düşündüğünden, kederli ve sıkıntılı bir hayat geçirdiğini bildirir. Hastalık ise insana sağlık ve afiyet gibi gaflet vermediğinden, dünyayı hoş göstermeyip geçmiş elemeleri lezzetli hale getirdiğinden, onun hiç aldatmaz bir vaiz ve rehber hükmünde olduğunu gösteren mübarek bir devadır.

Dördüncü Deva 291

İnsanın, hastalıktan şikâyet değil, hastalığa sabretmesi gerektiğini anlatır. İnsan, donanımını kendi yapmadığından ve başkasından da satın almadığından; mülk sahibi, bahçesini çapalamak, bellemek ve budamak gibi zahmetler sayesinde güzel bir mahsul aldığından; o zahmetler, o bahçenin sahibi için eza değil, mahsulünün yetişmesine vesile olduğundan, insanın şikâyetine hiç hakkı olmadığını gösterir. Onun, hastalıkla yapılan tasarruftan şikâyet değil, buna tahammüle mecbur olduğunu, hastalık şiddetlendiği zaman “Ya Sabûr!” deyip sabır ile dayanmak gerektiğini haber verir.

Beşinci Deva 292

Hastalığın bu zamanda, bilhassa gençler hakkında, onları gençlik sarhoşluğundan men ettiği için manevî bir sıhhat ve afiyet olduğunu bildiren gayet şirin bir devadır.

Altıncı Deva 293

Musibetin bitmesiyle manevî bir lezzetin ortaya çıktığını gösterir. “Elemin geçip gitmesi lezzettir” diyerek o elemli musibetlerin yok olup gitmekle ruhta bir lezzet miras bıraktığını çok güzel bir şekilde haber veren mühim bir devadır. Hatta bu devanın telifi sırasında aynı sayının iki kere yazılması ve öylece kaydedilmesi, önemini ve kıymetini ispat eder.

Yedinci Deva 294

Hastalık, Allah'ın insana sağlığında verdiği nimetlerin lezzetini kaçırmaz, bilakis onları insana tattırır. Çünkü bir şey devam ettikçe tesirini kaybeder, usanç verir. Hatta varlığın hakikatini bilen zâtlar şöyle demiş: ¹إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا yani “Her şey zıddıyla bilinir.” “Soğuk olmazsa sıcaklık anlaşılmaz” diyen makul ve şirin bir devadır.

Sekizinci Deva 295

Hastalık, imanlı bir insanı ahireti için ibadet etmekten alıkoymaz, belki onu ibadetinde daha da derinleştirir. Çünkü hastalık, günahları sabun gibi yıkar, temizler; onun günahlara güzel bir kefarete olduğu hadis-i şerifle sabittir. Hem imanlı bir insanın maddî hastalığının onu manevî hastalıklardan kurtardığını, maddî şahsiyetinin hatasıyla manevî şahsiyeti hasta olduğundan görünüşteki hastalığının onu o hatalardan alıkoyup manevî istiğfara sebep olduğunu, o maddî hastalığın çok büyük bir hazine sayılması gerektiğini bildirir.

Dokuzuncu Deva 295

Cenâb-ı Hakk'ı tanıyan bir insan için ölüme sebep olan hastalıktan

¹ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 19/19. Ayrıca bkz. el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 4/321; İbni Kayyim, *Medâricü's-Sâlikîn* 3/188

korkmak diye bir şey olmadığını; ölümün, insanın tanıdığı ve bildiği bütün mümin dostlarına kavuşmak mânâsına geldiğini hatırlatır. Hem ölümün mukadder olduğunu, bazen hastaların yanındaki insanlar ölürken hastaların sağ kaldığını haber verir. Ölümün, hayat vazifesinden bir paydos ve rahata erme, dalâlet yolundakiler içinse gayet korkunç bir ebedî karanlık olduğunu bildiren gayet tatlı, yumuşak ve güzel bir devadır.

Onuncu Deva 296

İnsanın hastalığının, merak ettikçe ağırlaştığını, bilhassa kuruntulu bir hastanın görünüşte bir dirhemlik hastalığının merak yüzünden on dirhem olduğunu, hem merakın da ayrıca bir hastalık olduğunu anlatan mühim bir devadır.

On Birinci Deva 297

Hastalık insana peşin bir elem verdiğinden, geçirilen hastalıktan sonra onun hiçbir eleminin kalmadığını, verdiği lezzetin ise hep devam ettiğini hatırlatır. Hastalığın peşin eleminden kurtulduktan sonra zamanın ne getireceği bilinmediğinden, ondan korkmamak gerektiğini ifade eder. Henüz var olmayan bir zamanda, var olmayan bir eleme, var olmayan bir hastalığa varlık rengi vermenin mânâsızlığını; sabır kuvvetini sağa sola dağıtmak fayda vermediğinden, insanın bütün kuvvetiyle içinde bulunduğu zamana karşı dayanması gerektiğini haber veren çok yüksek bir devadır.

On İkinci Deva 298

İnsanın hastalık sebebiyle ibadetinden ve evradından mahrum kaldığına üzülmemesi gerektiğini, tevekkülle sabredip namazını kılmak şartıyla, o hastalıkta ibadet ve evradının sevabını aynen ve daha hâlis bir surette kazanacağını hadisçe sabit olduğunu haber verir. İnsan o sayede aczini ve zayıflığını bildiğinden, hastalık, insanın bütün duygularının ve uzuvlarının hal diliyle ve sözle Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına sığınmasına sebep olduğundan, ¹لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ رَبِّي لَوْلَا مَا يَعْبُورُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ¹ ayetinin sırrını anlattığından, ondan şikâyet değil, ona şükretmek gerektiğini gösterir.

¹ “Eğer duanız olmazsa ne kıymetiniz var!” (Furkan sûresi, 25/77).

On Üçüncü Deva 298

Hastalıktan şikâyet edilmemesi gerektiğini, hastalığın bazıları için bir define olduğunu ve ecel belli olmadığından, her an ümit ve korku arasında bulunmak lâzım geldiğini bildirir. Ölümün insanı gaflet içinde yakalaması ihtimali bulunduğundan, hastalığın ahireti düşündürmesi yönüyle gayet güzel bir nasihatçi olduğunu gösteren mühim bir devadır.

On Dördüncü Deva 299

Müminlerin göz hastalığı perdesi altında –yani körlükte– pek mühim bir nur ve büyük bir manevî göz bulunduğunu, dünyanın hüznü ve fânî bir güzelliğini birkaç sene geçici olarak seyredecek fânî bir göze bedel, kırk göz kuvvetinde ebedî gözlerle cennette cennet levhalarını ebediyen seyretmenin daha güzel ve hayırlı olduğunu beyan eder.¹ HAŞİYE

On Beşinci Deva 300

Hastalığın görünüşüne bakıp “Âh!” eylemenin caiz olmadığını, onun mânâsına bakılsa “Oh!” dedirterek manevî lezzetler akıtacağını bildirir. “Manevî sevap lezzeti olmasaydı, Cenâb-ı Hak en sevdiği kullarına hastalık vermezdi.” buyuran² أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَلَا أَمْثَلَ –ev kemâ kâl– hadis-i şerifinin sırrını gösterir. Bazı hastalıkların insana şehit makamı kazandırabileceğini, bilhassa kadınların lohusa zamanında kırk gün içinde vefat ederlerse şehit olacaklarını en güzel şekilde haber verir.

On Altıncı Deva 301

Hastalığın, toplum hayatında insanlara çok mühim olan hürmet ve merhameti telkin ettiğini, çünkü sağlık ve afiyetle her yönden müstağni

¹ HAŞİYE Bu devanın tesirindendir ki, misafir olarak bir köye gittiğimde, orada gözsüz Mehmed Ağa isminde bir zâtn göz hastalığından şikâyeti üzerine, yanımda bulunan *Hastalar Risalesi*'nin On Dördüncü Deva'sını okuyunca, onun manevî tesiriyle o zât dedi ki: “Keşke bana bu sevabı kazandıran ve manevî kazanç kapısını açan hastalığımдан şikâyet etmeseydim.” Pişman bir şekilde şükür kapısına yöneldi. Hastalığının onun hakkında Allah'ın bir rahmeti olduğunu kesinlikle anladı.

² Musibete ve zorluğa en çok uğrayanlar, insanların en iyileri, en kâmilleri idirler. (Tirmizî, *züh'd* 57; İbni Mâce, *fiten* 23; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsne'd* 1/172, 173, 180, 185; 6/369; İbni Hibbân, *es-Sahih* 7/160, 184; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/100, 3/386).

olan nefis-i emareye, hürmet ve merhameti hissettirdiğini bildirir. Hastalığın, kendi cinsine karşı acıma hissinden gelen bir şefkat uyandırmaya vesile olduğunu gösteren gayet güzel, şirin ve lezzetli bir devadır.

On Yedinci Deva 301

İnsanın, hastalık yüzünden hayır yapamadığı için üzülmesinin caiz olmadığını, çünkü en mühim hayırların hastalıkta da bulunduğunu beyan eder. Hatta hastalara bakmanın da mühim bir hayır ve sadaka hükmüne geçtiğini, çünkü imanlı bir hastanın hatırını sormanın ve onu güzelce teselli etmenin, bilhassa hasta ana-babanın dualarını almanın çok yüce bir hayır ve sadaka olduğunu pek mühim bir şekilde gösterir.

On Sekizinci Deva 303

İnsanın şükürü bırakıp şikâyet yoluna gitmeye ve hukukunun ziyan edilmesinden yakınmaya hiç hakkının olmadığını, zira üstünde Cenâb-ı Hakk'ın sayısız nimeti bulunduğu için onlara lâıykıyla şükredemediğinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a karşı haksızlık ettiğini bildirir. Hem sağlık noktasında insanın kendinden daha kötü durumdaki biçarelere bakması gerektiğini, yani bir parmağı, bir eli, bir gözü olmayanın; iki parmağı, iki eli, iki gözü olmayanlara bakması lâzım geldiğini hatırlatır. Hiçlikten vücuda gelip, taş, ağaç veya hayvan değil de insan olup İslam nimetini tadan, sıhhat ve afiyet görüp yüksek bir dereceye ulaşan insanın bazı kusurlarıyla ve iradesini kötüye kullanmakla elinden kaçırdığı veya elinin yetişmediği nimetlerden şikâyet etmesinin, sabırsızlık göstermesinin nimete karşı bir nankörlük olduğunu beyan eden bir devadır.

On Dokuzuncu Deva 304

“Esmâ-yı hüsnâ” diye Samediyetine yakışır şekilde tabir edilmesiyle de anlaşılacağı üzere, Cemîl-i Zülcelâl'in bütün isimlerinin güzel olduklarını ve varlıklar içinde en latif, en kuşatıcı Samediyet aynasının da hayat olduğunu gösterir. Güzelin aynasının güzel olduğunu, onun güzelliklerini gösterenin güzelleşeceğini ve o aynaya da güzelden ne gelse güzel olacağını ifade eder. Hayat daima sağlık ve afiyet içinde tekdüze bir şekilde sürse kusurlu bir ayna olacağını hatırlatır. Ve Sâni-i

Hakîm'in vücudun diğer azalarını yardımlaştırarak hastalıklı uzva yöneltip nakışlarını ve vazifelerini göstermek için o hastalığı misafir olarak gönderdiğini, vazifesi bittikten sonra hastalığın yerini yine afiyete bırakıp gittiğini ispat eder.

Yirminci Deva 305

Hastalığın iki kısıma ayrıldığını, bir kısmının hakiki, bir kısmının ise kuruntu olduğunu bildirir. Hakiki hastalıklar için Şâfi-i Zülcelâl'in büyük yeryüzü eczanesinde her derde bir deva sakladığını, o devalar dertleri gerektirdiğinden onları kullanmanın meşru olduğunu haber verir. Fakat devanın tesirini Cenâb-ı Hak'tan bilmek gerektiğini, kuruntu olan hastalığa kıymet verilmemesi lâzım geldiğini, onun önem verdikçe artacağını, önemsenmezse hafif geçeceğini güzel bir temsille ispatlar.

Yirmi Birinci Deva 306

Hastalıktaki maddî eleme karşılık o elemi yok edecek manevî bir lezzetin hastayı kuşattığını, zahiren anne-baba ve akrabaların şefkatleri onun etrafında toplanıp hastalık sayesinde sevgiyle hastaya aktığından, o elemin çok ucuz düştüğünü; maddî ve manevî pek çok yardımcı bulunduğundan hastanın şikâyet değil, şükretmesi gerektiğini ispat eder.

Yirmi İkinci Deva 307

Felç gibi ağır hastalıkların mümin için çok mübarek sayıldığını, veli zâtların bu mübarekliğe şahit olduğunu haber verir. Cenâb-ı Hakk'a ulaşmak için iki esas üzerinden gidildiğini, felç gibi hastalıkların o iki esasın da hususiyetlerini taşıdığını bildirir. O iki esastan biri, "râbita-yı mevt", yani dünyanın fâni olduğunu ve kendinin de fâni ve vazifeli bir misafir olduğunu bilip ölümü akıldan çıkarmaktır. İkincisi nefis-i emmarenin ve kör hislerin tehlikelerinden kurtulmak için, bir kısım müminlerin yaptığı gibi çilelerle nefis-i emmareyi öldürüp ebedî hayatı bu şekilde kazanmaktır. Felç gibi hastalıklarda o hususiyetler bulunduğundan, onun hasta için gayet ucuz düştüğünü ispat edip gösterir.

Yirmi Üçüncü Deva 308

Hastalık gurbette ve kimsesizlik içinde geldiği zaman, kimsesizliği sebebiyle hastanın en katı kalblerin dahi rikkatini uyandırdığını bildirir. Kendini bize Kur'an'ın bütün sûrelerinin başında “er-Rahmânü’r-Rahîm” sıfatıyla takdim eden Allah'ın, şefkatinin bir parıltısıyla bütün anneleri yavrularının yardımına koşturduğunu, her baharda, bir rahmet cilvesiyle bize nimetlerini gönderdiğini, o nimetlere erişmenin, imanla, O'na bağlanıp O'nu tanımakla mümkün olduğunu haber vererek o gurbet ve kimsesizlik içindeki hastalığın da Cenâb-ı Hakk'ın merhamet nazarını çekeceğini, önemle ifade eder.

Yirmi Dördüncü Deva 308

Masum çocuklara ve masum çocuklar hükmündeki ihtiyar hastalara bakanlar ve hizmet edenler için ahirette büyük bir kazanç bulunduğunu, o nazik çocukların hastalıklarının, ileride dünya hayatının sıkıntılarına tahammül etmelerini sağlayacak Rabbanî birer aşı olduğunu, o aşılardan gelen sevap ve ücretin, onlara bakanların, bilhassa annelerinin amel defterine yazıldığını, bunun, hakikat ehlince kesin olduğunu, bilhassa ihtiyar anne-baba ve akrabaların dualarını almanın, ahiret saadetine vesile olduğunu, onlara bakanların da ileride kendi evlatlarından aynı muameleyi göreceğini, bakmadıkları takdirde neticede ahiret azabının bulunduğunu, hem dünyada da çok felâketlere maruz kaldıklarının ve kalacaklarının pek çok hadise ile sabit olduğunu ve akrabası değilse bile yine hastaya bakmanın Müslümanlığın gereği olduğunu açık bir şekilde ispat eder.

Yirmi Beşinci Deva 309

Bütün hastalıkların çok faydalı ve manevî bir devasının, hakiki ve kutsî bir dermanın imanın inkişafı olduğunu; tevbe ve istiğfarla, namaz ve kullukla mukaddes bir şifa olan iman ve imandan gelen ilacın kullanılması gerektiğini bildirir. Gafillerin yokluk ve ayrılık darbeyle yaralanan büyük manevî dünyalarının tedavisinin ve yaralardan kurtulmanın kutsî bir deva olan iman şifa vermesiyle mümkün olacağını hatırlatır. Ve o iman ilacının, farz ibadetleri yerine getirmekle

tesirini göstereceğini haber verir. Haram zevklerin, nefsin heveslerinin ve gayrimeşru eğlencelerin o ilacın tesirini ortadan kaldırdığını kesin bir şekilde izah ve ispat eder.

Hafız Mustafa (rahmetullâhi aleyh)

YİRMİ ALTINCI LEM'A 311

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَهَيْعَصَ ۖ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ۖ إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ۖ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا¹

Yirmi Altıncı Lem'a, yirmi altı "ümit"tir.

Birinci Ümit 312

Her şeyin aslının, nurunun, ışığının, kaynağının, madeninin, çeşmesinin iman olduğunu; her şeyden önce o mukaddes, münezzeh, muallâ nuru kazanmaya çalışmak gerektiğini beyan eden kıymetli, veciz bir kısımdır.

İkinci Ümit 312

Hakikatte Hak katında bir çocuk hükmündeki ihtiyarların, Hâlık-ı Rahîm'e iman, bağlılık ve itaat ile çocuklar gibi "Rahmân-ı Rahîm" isimlerinin mazharı olacağını müjdeleyen nurlu bir hakikattir.

Üçüncü Ümit 313

İnsanlığın ister istemez sevk edileceği berzah âleminde ve haşredileceği ahirette İki Cihan Serveri ve Enbiyanın Efendisi, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve merhametinin timsali olan Peygamber-i Zîşânımız Habibullah aleyhissalâtü vesselamın sünnet-i seniyyesine uymakla selamet bulunacağını ve kurtuluşa erileceğini bildirir.

¹ "Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekeriya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır. O Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti: Ya Rabbi, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlar ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbi, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım." (Meryem sûresi, 19/1-4).

Dördüncü Ümit 314

Dünyadan alâkaları kesilmeye başlayan ihtiyarlara; yaklaştıkları ve hep düşündükleri kabir kapısını ve görünüşte karanlık olan o âlemleri nuruyla aydınlatan, bir harfi insana on sevap ve hayır, bazen yüz, bazen bin sevap ve hayır kazandıran, rahmet hazinesinin anahtarı olan Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ı iman nuru ile dinleyip emirlerine itaat edenlerin ve yasakladığı şeylerden kaçınanların ebedî âlemde ferah bulacaklarını müjdeler, çok kuvvetli bir ümidin kapısını gösterir.

Beşinci Ümit 316

Her şahısta az-çok tesirini gösteren ahirete imanın tesellisi, ihtiyarlara daha büyük ve kuvvetli bir ümit ve avuntu verdiği için, ihtiyarlığı Cenâb-ı Hakk'ın emniyetli bir gemisi bilip sevmeyi ve ondan hoşnut olmayı, Allah'a şükür ve hamd edilmesini tavsiye eder.

Altıncı Ümit 318

İman nuru ile kâinatın tabakalarının ve yeryüzündeki varlıkların, sevimli birer arkadaş gibi Hâlık-ı Rahîm'e şehadet edip gurbeti, yalnızlığı ve karanlığı yok ettiğini haber verir. Hayatında ona eşlik eden şeylerin ayrılık zamanında âlem kitabının harfleri sayısınca rahmetin şahitleri olduğunun ve ruh sahiplerinin şefkat, rahmet ve inayet vesilesi olan teşhizatı, yiyecekleri ve nimetleri adedince rahmetin delilleri olduğunun, en makbul bir şefaathçi olan acz ve zaafın dürbünüyle ve ihtiyarlık gözüyle görüleceğini bildirir. Bu sebeple ihtiyarlığa küsmek değil, onu sevmek gerektiğine işaret ederek bir ümit yolu gösterir.

Yedinci Ümit 319

Fâni dünyaya ahmakça bâki süsü veren ve devrin hükümetinin başşehirinde görülen evham binasını altı yönden çürütür. Dalâletten gelen müthiş karanlığı Kur'an nuru ve iman sırrı ile dağıtan, musibete uğramış biçare ihtiyarları evham ve şüphe vadilerinden çıkarıp kurtuluş sahiline ve Rahman'ın rahmetine ulaştıran mücahit, ümit veren bir risaledir.

Sekizinci Ümit 322

Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz keremiyle, sonsuz merhameti ve şefkatiyle, ebedî bir hayat için yarattığı insanı mutlak bir unutkanlıktan kurtarmak gayesiyle Kur'an-ı Azimüşşan'da

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ¹ mukaddes fermanıyla her nefsin öleceğini haber verdiğini hatırlatır. Ölümün bir emaresi ve müjdecisi olarak insanın daimî arkadaşı olan saçlarının ağarmasının verdiği dersle, baş aşağı gitmeye hazırlanmış, gaflete daima meyilli ve fâni şeylere müptelâ insanı iman sırrı ve Kur'an nuru ile gaflet uykusundan uyandırır, eline kuvvetli bir ümit düsturu verir.

Dokuzuncu Ümit 326

İnsana acizliği ve zayıflığı bilfiil tattıran ve onu hissiyatı yönünden çocuklar, yavrular hükmüne geçiren ihtiyarlık, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetini ve inayetini çekmeye vesile olduğu gibi, Kur'an'ın emri ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtu vesselam*) işaretiyle küçükleri hürmete ve merhamete sevk eder, şefkatle itaatkâr askerler gibi ihtiyarların etrafında toplanır. Böylece hem Hâlık-ı Kerîm'in teveccühüne mazhar, hem de insanların hizmet ve yardımına vesile olan ihtiyarlıktan hoşnut olmak gerektiğini bildirerek bir ümit kapısı açar.

Onuncu Ümit 329

Kur'an-ı Hakîm'in nuruyla, kesin bir hakikat olan ölüm, hayata tercih edilip sevildiği gibi; berzah âlemindeki ölümlerin de elbette, bir zamanlar dünyada geçici misafirler olup dostluğa ve yakınlığa oraya gidecek insanlardan daha çok lâayık olduğu, imanlı ihtiyarlık gözüyle yakinen görüldüğünden; imanlı ihtiyarlığın Allah'ın büyük bir nimeti olduğunu bildirir. Evliyanın bazen seyr-ü sülûk ile ulaştığı dereceler gibi yüksek makamları zikrederek müjde ve sevinç veren kuvvetli bir ümittir.

On Birinci Ümit 331

İhtiyarlığın susmaz bir ilancısı olan beyaz kılların ikazıyla, ebedî

¹ "Her canlı her an ölümü tatmaktadır." (Âl-i İmran sûresi, 3/185).

zannedilen varlığın başka bir âleme namzet olduğunu ve fâniliğini hatırlatır. Vefalı zannedilen bazı vefasızların darbesiyle, müellifin alâkadar olduğu hiçbir şeyin kalbin alâkasına değmediğini görerek bir sığınak, bir dayanak noktası araması neticesinde, Kur'an-ı Hakîm'in lisanından çıkan **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ**¹ mukaddes fermanının imdada yetişip kâinatta sebeplerin ve bu asrın yolunu şaşırtan tabiat bataklığının hiçliğini ve asılsız bir küfür kuruntusu olduğunu ona gösterdiğini anlatır. Baştan başa hakikat olan bir-iki temsille zerrelere güneşe, felektten meleklerle, sinekten balığa, hayalden hayata kadar her şey tasarrufu altında ve kuşatıcı ilminde bulunan bir Kadîr-i Ezelî'nin varlığının vacip oluşunu ispat edip iman nuruna kuvvetli bir ümit kapısı açar.

On İkinci Ümit 337

Rahmetullahi aleyh Abdurrahman'ın vefatı üzerine,

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ²

kutsî ayetinin sırrıyla, **يَا هَاكِي يَا هَاكِي.. يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي**³ ve **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ**⁴

ayetinin tesellisiyle, inayetinin bir tek cilvesi bütün dünyanın yerini tutan ve nurunun bir tek cilvesi bütün karanlıkları yok eden Bâkî-i Zülcelâl'in, Sermedî-i Zülkemâl'in, Rahîm-i Zülcemâl'in teveccühünün bâkî olduğunu ve her şeye yettiğini bildirir. Gidenlerin O'nun ebedî mülküne gittiğini, yerlerine aynalarının gönderildiğini ve gönderileceğini açık bir hakikatle gösterip çoğunlukla ayrılık ve hasrete maruz kalan ihtiyarların yüzlerini Bâkî-i Zülcelâl'e çeviren, karanlığı nura döndüren, kalblere iman nuru bahşeden lamba misali bir ümittir.

¹ "Allah, o hak Mabud'dur ki, kendisinden başka ilah yoktur." (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i İmran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87).

² "O'nun vechi (Zâtı), hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (Kasas sûresi, 28/88).

³ Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâkî!

⁴ "(Ey Resûlüm! Sen böyle onların üzerine titrerken) onlar hâlâ senden ve yolundan yüz çevirecek olurlarsa de ki: Bana (yardımcı ve destekçi olarak) Allah kâfidir. O'ndan başka ilah yoktur. Ben O'na dayandım, O'na güvendim ve O, (bütün kâinatın, bütün varlıkların idare merkezi olan) Büyük Arş'ın Rabbi, (bütün kâinatın mutlak Sultanı, bütün varlıkların yegâne sığınağı, besleyip yaşatanı, koruyup gözetenidir)." (Tevbe sûresi, 9/129).

On Üçüncü Ümit 342

Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların Van'ı istilâ edip yakmasıyla şehrin harabeye dönmesi, ahalinin çoğunun şehit olması ve göç ederek kaybolması, Horhor Medresesi'nin yıkılıp vefatıyla “Horhor'un başında duran ve yekpare bir taş olan Van Kalesi”nin memlekette kapanan ve vefat eden bütün medreselerin mezar taşı olarak görünmesi üzerine, Van Kalesi'nin başında, ümitsizliğin ve matemın şiddeti içindeyken, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

ayetin bildirdiği hakikatin tecelli edip o rikkatlı, yakıcı, dehşetli halleri yok ettiğini, nazarı ufka, kâinatın ayetlerine çevirdiğini anlatır. Misafir insanların eliyle yazılan sunî bir mektubun silinmesine karşılık, Nakkaş-ı Ezeli'nin her bir harfinde bir kitap yazılı olan silinmez ve solmaz koca kâinat kitabını hediye ettiğini ve okuttuğunu, daha sonra da Horhor Medresesi yerine Isparta'yı medrese yaptığını, ayrılıp giden talebe ve dostların yerine daha çok talebe ve dost verdiğini bildirir. Böylece hikmetinin, rahmetinin ve şefkatinin sırrını gösteren bir Rabb-i Rahîm'in dergâhına yaklaşan ve o dergâhta makbul birer kul olan imanlı ihtiyarların dünyanın dehşetli halleri karşısında keder ve ümitsizlik hissetmelerini, o kutsî imanı ve doğruluğu şüphe götürmez İslamiyet'i ihsan eden Muhsin-i Kerîm'e sonsuz hamd ve şükürle dilimize zevki, kulluk ve itaatle de ruhumuza şevki tavsiye eden kıymetli bir parçadır.

Hafız Mustafa (rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsiaten)

On Dördüncü Ümit 349

Ehl-i dünya, Üstadımızı her şeyden tecrit edip beş çeşit gurbet içine düşürdüğü bir zamanda, çok kuvvetli bir bekâ aşkı, varlığa duyulan şiddetli bir muhabbet, büyük bir hayat iştiyakı, hadsiz bir acz ve sonsuz bir fakrın kendisinde hükmettiğini görüp ümitsizce başını eğdiğinde,

¹ “Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah'ı tenzih ve tesbih eder. O Aziz ve Hakîmdir: Üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Göklerin ve yerin hakimiyeti O'nundur. Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren O'dur. O her şeye kadirdir.” (Hadid sûresi, 57/1-2).

¹ حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetinin imdadına yetişerek “Beni dikkatle oku!” demesi üzerine günde beş yüz defa okuduğunu ve okudukça bu ayetin çok kıymetli nurlarından dokuz mertebenin yalnız ilmelyakîn değil, aynelyakîn olarak sırlarını açtığını anlatır.

Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 350

Ondaki bekâ aşkının mutlak kemâl sahibi Zât-ı Zülcelâl ve Zülcemâl’in bir isminin bir tek cilvesinin mahiyetindeki bir gölgesine yapıştığı anda, حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetinin gelerek perdeyi kaldırdığını bildirir. Kendisindeki bekâ lezzetinin ve saadetinin daha mükemmel bir tarzda Bâkî-i Zülkemâl’in bekâsında, O’nu tasdik etmekte ve O’na imanda bulunduğunu hissettiğini, bundan hakkalyakîn bir zevk aldığını ifade eder.

İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 350

Üstadımız ihtiyarlık, gurbet, kimsesizlik ve tecrit içinde bulunduğu, ehl-i dünya hileleri ve casusları ile ona hücum ettikleri bir zamanda, “Eli bağlı, zayıf ve hasta tek başına bir adama ordular saldırıyor. Dayanacağım kimse yok mu?” diye kalbine hitap edip² حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ayetine müracaat ettiğinde, ayetin ona: “İman bağı vesikasıyla mutlak kudret sahibi öyle bir Sultana bağlanırsın ki, O, dört yüz bin milletten oluşan bitki ve hayvan ordularını emri ve tasarrufu altında tutan sınırsız bir kudret ve kuvvet Sahibidir. İşte o Zât’a dayanabilirsin.” diye manevî bir ders verdiğini bildirir. O dersle, değil o zamanki düşmanlara, belki bütün dünyaya meydan okuyabilecek bir iman kuvveti hissettiğini ve bütün ruhuyla حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ dediğini ifade eder.

Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 351

Ebedî bir hayatta, bâkî bir memlekette daimî bir saadete namzet olduğunu, fakat bu gaye-i hayalin, ruhun hedefinin ve yaradılışın neticesinin ancak mahlûkatın bütün hareketlerini, her şeyini bilen, kaydeden bir Kadîr-i Mutlak’ın sınırsız kudretiyle gerçekleşebileceğini düşünürken, kalbini tatmin edecek bir izah istediğini ve yine o ayete

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

² “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173).

müracaat ettiğini anlatır. Ayet ona, *حَسْبُنَا* daki *نَا* 'ya dikkat etmesini söyleyip, “seninle beraber hal diliyle ve sözle kimlerin *حَسْبُنَا* dediğine dikkat et!” diye emredince, bütün bitki ve hayvanların hal diliyle *حَسْبُنَا اللَّهُ وَنَعْمَ الْوَكِيلُ* 'in mânâsını zikrettiklerini gördüğünü, Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin büyüklüğünü ve haşmetini varlıklarda nasıl seyrettiğini aktarır.

Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 352

Kendi vücudu, belki bütün mahlûkatın vücutları yokluğa gidiyor diye elemli bir endişe içindeyken, yine bu ayet-i hasbiyeye müracaat ettiğini ve iman dürbünüyle baktığında ölümü ayrılık değil bir kavuşma, mekân değiştirme ve bâki bir meyvenin sümbüllemesi olarak gördüğünü beyan eder.

Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 353

Hayatın çabuk sönmesinin verdiği eleme karşı, ayet-i hasbiyeden aldığı yardımla der ki: Hayat, Hayy ve Kayyûm Zât'a baktıkça ve iman ona hayat ve ruh oldukça bekâ bulur.

Bâki meyveler verdiği için ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmayacağını izah eder. Ölü olmayanlar veya diri olmak isteyenler, hayatın mahiyetini ve hakikatini anlamayı arzu edenler, Dördüncü Şuâ'daki bu mertebenin dört meselesine baksın, dirilsinler, der.

Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye 354

Daima tahribatçı olan hiçliğin ve fâniliğin, insanı sevdiklerinden sürekli ayıran ölümün ve yokluğun bu güzel dünyayı ve varlıkları dehşetli bir şekilde hırpaladığını, parça parça edip güzelliklerini bozduğunu görmesi üzerine, fıtratındaki mecazî aşk, bu hale karşı şiddetle coşup isyan ettiği zaman, bir teselli kaynağı bulmak için ayet-i hasbiyeye müracaat ettiğinde ayetin mânâsı, “Beni oku ve mânâma dikkatle bak!” dediğini aktarır. Bunun üzerine, Nur Sûresi'ndeki *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ*¹ ayetinin rasathanesine girip imanın dürbünüyle bu ayet-i hasbiyenin en uzak tabakalarına baktığını ve o dürbünle gördüğü sırları beyan eder.

¹ “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (Nûr sûresi, 24/35).

Bu güzel, sanatlı varlıkların, tatlı mahlûkların; Cemîl-i Zülcelâl'in mukaddes cemâline ve benzersiz esmâ-yı hüsnâsının ebedî güzellikle-rine ayna olduğunu ve *Risale-i Nur*'un kısımlarında bunun çok kuvvetli delillerle izah edildiğini bildirir.

On Beşinci Ümit 355

Bu kısım, Denizli hapsinden sonra Nurların teksirle basılarak neşredilmesi üzerine, Nur'un zaferini ve yayılmasını çekemeyen gizli düşman münafıkların, türlü hile ve iftiralarla hükümeti aleyhe çevirerek Nur Risalelerini toplattırıp tetkik ettirdiğini, fakat bunun neticesinde, inceleyen memurların değil tenkit edip düşmanlık göstermek, belki risalelerin, onların kalblerini de fethederek tenkit yerine takdir topladığını anlatır. Bu hadisenin, Nur dershanelerinin genişlemesine sebep olduğunu ve bir müddet sonra gizli din düşmanlarının çok basit bahanelerle zemherinin en şiddetli günlerinde Üstadımızı tutuklatarak büyük, gayet soğuk ve sobasız bir koğuştaki hapsedtiklerini, bu hapiste Cenâb-ı Hakk'ın inayeti ile bir hakikatin inkişaf ettiğini, Üstadımızın da Nurların hapisane içinde ve dışında elden ele yayılmasından ve fütuhâtından dolayı binlerce şükrettiğini bildirir. Ve ruhuna, "Sen onların zulmü sayesinde hem fânî saatlerini bâkileştiriyor, hem manevî lezzetler, hem de ilmî ve dinî vazifeni ihlâsla yapmanın sevabını kazanıyorsun." diye ihtar edilmesi üzerine, bütün kuvvetiyle "Elhamdülillâh!" diyerek şükrettiğini güzel bir şekilde beyan eder.

Bu kısmın sonunda, *Risale-i Nur* talebelerinin, tahkikî iman kuvvetiyle vatanın her tarafında anarşistliği durdurduğunu, umumi emniyeti ve asayişî koruduğunu; yirmi senedir memleketin her tarafındaki hiçbir Nur talebesinin emniyeti ihlâl ettiğine dair bir vukuatın meydana gelmediğini; hatta insafî bir kısım emniyet memurlarının "Nur Talebeleri manevî birer zabıttır, asayişî sağlamakta bize yardım ediyorlar, tahkikî iman ile nuru okuyan her insanın kafasında bir yasakçı bırakıyorlar, emniyeti temin etmeye çalışıyorlar." şeklindeki itiraflarını ve türlü isnat ve iftiralarla Kur'an ve iman nuruna set çekmek isteyenlere karşı Üstadımızın, "Yüz milyon başın feda olduğu bu kutsî hakikate bizim başımız da feda olsun. Dünyayı başımıza

ateş yapsanız, Kur'an hakikatlerine feda olan başlar dinsizliğe teslim olmayacak ve bu mukaddes vazifeden vazgeçmeyecekler inşallah!" dediğini ifade eder.

On Altıncı Ümit 361

Mahrem ve mühim olan, bilhassa Süfyan'a ve Nur'un karametlerine dair risaleler zamanı gelince neşredilsin diye saklandığı halde, bir aramada o risalelerin bulunduğu yerden çıkarıldığını ve Üstadımızın hasta bir halde tutuklanarak hapishaneye götürüldüğünü anlatır. Üstadımız kederli ve Nurlara gelen zarardan müteessirken, birden Allah'ın inayetinin imdada yetiştiğini, mahrem risalelerin okunduğu resmî dairelerin birer Nur dershanesi hükmüne geçip memurların risaleleri takdirle karşıladıklarını beyan eder. Yine Denizli hapsinde, ihtiyarlık, hastalık ve masum arkadaşlara gelen zahmetlerden dolayı elem ve üzüntü içindeyken, birden Rabbanî inayetin yetişerek hapishaneyi bir Nur dershanesine çevirdiğini, bir Medrese-yi Yusufiye (*aleyhisselam*) haline getirdiğini aktarır. Medresetü'z-Zehrâ kahramanlarının elmas kalemeleriyle Nurların çoğalıp yayılmaya başlamasını, gizli düşmanların Üstadımızı nasıl zehirlediklerini ve onun yerine merhum Hafız Ali'nin şehit olarak berzah âlemine seyahat etmesi üzerine hepsi kederli ve müteessir haldeyken, yine birden Allah'ın inayetinin imdada yetişerek Üstadımızın zehirlenme tehlikesinin geçtiğini ve merhum şehidin de kabirde Nurlarla meşgul olarak sual meleklerine Nurlarla cevap verdiğini bildirir. Onun yerine Denizli kahramanı Hasan Feyzi (*rahmetullâhi aleyh*) ve arkadaşlarının hizmete girdiğini, mahpusların Nurlarla ıslah olmaları gibi pek çok işaretle, Cenâb-ı Hakk'ın inayetinin yardıma yetiştiğini ifade eder. Sonra, Üstadımızın gençliğinde ahir ömrünü mağarada geçirme arzusuna karşılık; bu mağaraların hapishanelere, inzivalara, çilehanelere, mutlak tecrit hücrelerine çevrildiğini, Yusufiye Medreseleri olarak onu Kur'an ve iman hakikatlerine Allah yolunda hizmet ettirdiğini anlatır. O çileli hapislerde üç hikmet ve Nur hizmetine üç mühim fayda bulunduğunu beyan eden kıymetli bir risaledir.

YİRMİ YEDİNCİ LEM'A 367

Başka bir eserde neşredildiğinden buraya alınmamıştır.

YİRMİ SEKİZİNCİ LEM'A 368

Yirmi sekiz “nükte”dir. Bir kısmı bu kitaba alınmış, diğerleri başka bir eserde neşredildiğinden burada yer almamıştır.

Yirmi Sekizinci Lem’a’nın İkinci Nüktesi 368

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۖ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ
يُطْعَمُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ¹

ayet-i kerimesinin gayet güzel ve yüksek mânâlarından üçünü kısaca beyan eder.

Birincisi 368

Ayetteki yedirip besleme ve rızık verilmesini istememenin Resûl-u Ekrem’e (aleyhissalâtü vesselam) ait olduğunu bildirir.

İkincisi 369

Rızkı için çalışma bahanesini kulluğa engel zannederek özür bulmak isteyenlere güzel bir cevap verir. Bu ayetten kinaye olan mânâ şudur: “Siz, mahlûklarımın Bana ait olan ve taahhüt ettiğim rızıklarını yetiştirmek için yaratılmadınız. Asıl vazifeniz kulluktur. Emirlerime göre rızınızı elde etmek için çabalamanız da bir ibadettir.” der.

Üçüncüsü 369

İhlâs sûresindeki ²لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ayet-i kerimesini örnek alarak “Rızka

¹ “Ben cinleri ve insanları sırf Beni tanıyıp yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım. Onlardan nafaka istemiyorum, beni yedirip beslemelerini de istemiyorum. Asıl bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ’dır.” (Zâriyât sûresi, 51/56-58).

² “Ne doğurdu, ne de doğuruldu.” (İhlâs sûresi, 112/3).

ve yedirilip iirilmeğe muhtaç şeyler ilah ve mabud olamaz; tapılmaya lâıık değildir.” mânâsını bildirir.

*

Uykunun çeşitlerini, sünnet-i seniyyeye uygun olan ve olmayan uyku vakitlerini beyan eden mühim bir mektup.

*

Yatsı namazı tesbihatından sonra أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ¹ cümlesini okurken, bu dünya hanesini şenlendiren, bir dost meclisi haline getiren, nurlandıran Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetini nasıl gördüğünü, O'nun getirdiğı nura ve hediyelere şükürle karşılık olarak bütün cinlerin ve insanların O'na hadsiz salât ve selam getirmeleri gerektiğini ifade eden gayet hoş bir mektup.

*

Hazreti Muhyiddin İbn Arabî'nin vahdet-i vücud meşrebini bugünün insanlarına telkin etmekte üç mühim zarar bulunduğunu gösteren çok mühim bir mektup.

*

Yine Muhyiddin İbn Arabî ve vahdet-i vücud hakkında münakaşaya sebep olan bir soruya verilen ilmî, kısa bir cevap.

*

Müellifin, bir bayramda, gayrimeşru dairede gülüp eğlenen elli zavallının elli sene sonraki hallerini nasıl gördüğünü anlatan gayet güzel bir ibret levhası.

*

Nefs-i emmareye uymanın zararlarını sıralayan, nefse şiddetli bir tokat mahiyetindeki tesirli bir parça.

*

Kısa bir zamanda işlenen küfre karşılık sonsuz bir cehennem azabının nasıl hakiki adalet olduğunu bildiren ikna edici bir cevap.

¹ Sana milyonlarca salât ve milyonlarca selam olsun ya Resûlallah.

Mânidar ve Hoş Bir Tevafuk 378

Risale-i Nur'un makbuliyetine ve Cenâb-ı Hakk'ın inayetinde mazhar olduğuna dair mânâlı tevafukları beyan eder.

Masum Kalblere Nurların Nasıl Aksettiğini Anlatan Sami-mi, Nurlu Bir Mektup 379

*

Zekâi'nin Rüyası 381

Müjdeli, mânâlı, hayırlı bir rüyadır.

Tarafli ve Risale-i Nur'la Rekabet Eder Bir Şekilde Söylenen Sözlere Cevap 381

Risale-i Nur'un yüksekliğini ve makbuliyetini ifade eden manzum bir kasidedir.

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Yirmi Sekizinci Nüktesi 382

Şu üç başlı soruya, ilme ve akla dayanan gayet ikna edici cevapları içerir:

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۖ دُخُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ
وَاصِبٌ ۖ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ¹
وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ
وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ²

ayet-i kerimelerinden anlaşıldığı üzere, gaybe ait küçük ve bazen şahsî hadiseleri haber almak için çok uzak bir mesafede olan semâvât memleketine casus şeytanların sokulmasını ve o çok geniş göklerin her

¹ “Onlar Mele-i Âla'ya yükselip dinleyemezler ve her taraftan bombardımana tutulurlar. Dinlemeye kalksalar kovulup atılırlar. Hem onlar için devamlı bir azap vardır. Ne var ki, içlerinden biri bir söz kırıntısı kapmayı başarırsa derhal yakıcı ve delici bir ışın onu kovalar.” (Sâffât sûresi, 37/8-10).

² “Gerçek şu ki, yere en yakın olan göğü lambalarla donattık ve onlardan bir kısmını şeytanlara atılan mermiler yaptık. Hem onlara alevli bir ateş hazırladık.” (Mülk sûresi, 67/5).

tarafında o küçük hadiseden bahsediliyormuş gibi, hangi şeytan olsa, nereye sokulsa o haberi yarım yamalak işiteceğini ve getireceğini akıl ve hikmet nasıl kabul eder?

Hem ayet-i kerimeye göre bazı peygamberler ve veliler, göklerin üzerinde bulunan cennetin meyvelerini yakın bir yerden alır gibi alıyor ve bazen cenneti yakından seyrediyorlarmış. Sonsuz derecede uzak bir şeyin, son derece yakın olması, bu asrın insanların aklına nasıl sığar?

Basit bir şahsın, sıradan bir halinin, küllî ve geniş olan göklerdeki Mele-i Âlâ'da bahis konusu olması, kâinatın idare edilişindeki kusursuz hikmete nasıl uygun düşer?

YİRMİ DOKUZUNCU ARAPÇA LEM'A 387

Risale-i Nur'un içinde, cennetin lisanı, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) üslubu ve rahmet bağışlayan Kur'an'ın tarzı ile meydana gelen, *Tefekkürname* ismiyle bilinen bu Lem'a'nın bir kısmı, örnek olarak bu kitaba alınmıştır. Diğer kısımları Arapça risalelerde neşredileceğinden burada yer almamıştır.

OTUZUNCU LEM'A 420

“Sekîne” yüce namıyla tabir edilen ve her biri birer İsm-i Âzam veyahut altısı birden tek İsm-i Âzam olan esmâ-yı hüsnâdan “Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs” ism-i şeriflerine dair çok kıymetli, *Risale-i Nur'un* şaheserlerinden bir lem'adır. Bu lem'a yüksek bir üslûpla ve çok ince hakikatlerle kaleme alınmış, Cenâb-ı Hakk'ın birliğine dair çok derin meseleleri muazzam genişlikleriyle anlatmıştır. Pek açık bir şekilde Allah'ın varlığını gösteren şu hayret verici faaliyet ile O'nun terbiye ediciliği o kadar güzel izah edilmiştir ki, ah ne olurdu, bu risalenin hakikatlerinin derinliklerine ulaşmak şöyle dursun, dış yüzünü olsun tam anlayabilseydim. Heyhat! Eksik anlayışına bakılmadan, bu risale, hissesine isabet eden kardeşimizin seferberlik halinde bulunmasından dolayı bana gönderilmişti. Liyakatsizliğimle beraber perişan halim böyle bir şaheseri fihriste dâhil

edilecek şekilde özetlemeye yetmese de mahcubiyetle emre itaat ediyorum.

Bu kıymetli Lem’a, altı mühim “nükte”ye ayrılmıştır.

Birinci Nükte 420

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ¹

ayetinin bir nüktesi ve “Kuddûs” İsm-i Âzamının bir cilvesidir. Cenâb-ı Hakk’ın varlığını ve birliğini kusursuz bir açıklıkla göstermektedir. Evet, şu muntazam kâinat, şu gayet büyük fabrika; içindeki bütün varlıklarla hummalı bir faaliyet içinde sürekli çalışmasına rağmen, kâinatın her tarafı tertemiz tutulur, hiçbir yerde kirli ve bulaşık maddelerden lüzumsuz hiçbir şey bulunmaz. Şu muazzam kürelerden tut zerrelere kadar her varlık, Kuddûs-ü Âzam’dan gelen emirlere boyun eğerek, itaat eder. Bu şekilde gayet faal ve harika bir dönüştürme makinesi haline getirilen şu büyük kâinat ve onun bütün unsurları baştan başa cennet misali güzellikleriyle kendilerini âlemin nazarına sunuyorlar. Ve şu âlem sarayındaki sanatlı varlıkların yüzünde görülen gönül çelen güzellik ve çok takdir edilen temizlik, bütün nazarları takdirlerle kendine çekiyor ve Sâni-i Hakîm’i hayranlıkla medh ü senâ ettiriyor. Kuddûs-ü Âzam ism-i şerifinin büyük bir tecellisinin küçük bir gölgesini şaşıla bir şekilde gösteren ve şu kışın soğuk, haşin çehresi altından çıkan bahar mevsimine bak: Nasıl çiçek açmış, huri misali elbiseler giymiş, güzelleşmiş, tertemiz olmuş bütün ağaçlar ve zümrüt gibi yeşillenmiş yeryüzü, kendilerini her şeyleriyle nazarlara sunuyor. Cansız ve şuursuz maddeler, kısa bir zaman içinde değişime uğramış, zeminde boy vermiş, hayat nuruyla süslenmiş, yaldızlı ipek misali güzelliklerle kendilerini Sâni-i Zülcemâl’in nazarına arz ediyorlar. Bu vaziyet karşısında, değil yalnız insanlar ve cinler, ruhaniler ve melekler de hayran kalıyor. “Maşallah, Bârekallah! Bu ne hayret

¹ “Yeryüzünü de Biz döşedik, bakınız Biz ne de güzel döşedik!” (Zâriyât sûresi, 51/48).

verici güzellik ve temizlik!" deyip Sâni-i Zülcelâl'in bütün kusur ve noksanlardan uzak olduğunu, büyüklüğünü ilan ve O'na hamd ile rükû ve secde ediyorlar. İşte bu temizleme fiili, başka ilahî icraatlar gibi, Cenâb-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini açıkça ispat edip göstermektedir.

İkinci Nükte 425

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ¹

ayetinin bir nüktesi ve "Adl" İsm-i Âzâmının bir cilvesidir. Şöyle ki:

Şu kâinat sürekli tahrip-tamir döngüsü içinde çalkalanmakta, her vakit savaşlar ve göçlerle kaynamakta, her an ölüm ve hayat arasında yuvarlanmaktadır. Bu hayret verici değişimler, dehşetli cisimlerin intizamlı hareketlerinden, yeryüzündeki dört yüz bin bitki ve hayvan türünün muntazam bir şekilde iâşe ve terbiyesinden ve sel gibi akan karıştırıcı ve istilâcı unsurların çok düzenli vazifelerinden ta ışık ve karanlığın, sıcak ve soğğun, hayat ve ölümün mücadelelerine varıncaya kadar her şeyde görülür. Bütün eşya öyle adaletli bir denge içinde istikbalden gelip şimdiki zamana uğrayarak geçmişe akıp gider ki, fesübhânallah, bu âlem sarayına insaflı ve dikkatli bir gözle bakan her insan, mutlaka şöyle diyecektir: "Bu âlem sarayının Sâni'i, bu âlemi Adl isminin âzamî tecellisine mazhar etmekle beraber, hem bir ve benzersizdir hem de öyle adil bir dengeyle iş görür ki, en önemsiz, en küçük, kıymetsiz kabul edilen şeylerde dahi Kendisine ortak koşulmasına yer bırakmaz ve şirkin bu adaletli dengeye karışmasına zerre kadar izin vermez. Hem bu çok harika, mükemmel düzenin içindeki gayet hassas adalet mizanına, elbette bu kâinatın Sâni-i Zülcelâl'inden başkası müdahale edemez." İşte insan bütün sebeplerin, o Sâni-i Zülcelâl'in kudret elinin bir perdesi olduğunu anlayacak. Ve o Sâni-i Zülcemâl'in hem birliğine, hem de varlığına; hayran bir şekilde, güneşin varlığına inandığı gibi iman edecek.

¹ "Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz." (Hicr sûresi, 15/21).

Üçüncü Nükte 428

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ¹

ayetinin bir nüktesi ve “Hakem” İsm-i Âzâminin bir cilvesidir, beş “nokta” ile izah edilmiştir.

Birinci Nokta 429

Hakem isminin en büyük tecellisi şu kâinatı öyle büyük bir kitap hükmüne getirmiştir ki; yeryüzü o kitabın bir sayfası, her ziynetli bahçe bir satırı ve her süslü çiçek ve yapraklı ağaç birer kelimesi suretinde yaratılmıştır. O halde, şu kâinat baştan başa Hakîm-i Zülcelâl’in eserleriyle süslenmiştir. Sanatını hem kendisi seyredip hem de sayısız göze gösteren, birbiri içinde pek çok delil ve mânâ ile Nakkaşının varlığına şahitlik eden, düzen ve denge içinde daima tazelenen, her küçük çekirdeğe koca bir ağacı sığdıran, her bir ağaca koca kâinatın fihristini yerleştiren, her bahar sayfasını ziynetli nişanlar ve nakışlı hediyelerle süsleyip huzurunda resmigeçit yaptıran ve her an bu sanatlı varlıkların diliyle medh ü senâsını terennüm ettiren bu muazzam ve hikmetli kudrete, hangi tesadüfün haddi var ki, parmak uzatabilsin!

İkinci Nokta 430

İki “mesele”dir.

Birinci Mesele: Sonsuz mükemmellikte bir güzelliğin ve son derece güzellikte bir kemâlin, kendini görmek ve göstermek istemesine, tanıtıp sevdirmesine karşılık, iman ile O’nu tanımayı ve kullukla kendini O’na sevdirmeyi ders verir.

İkinci Mesele: Şirki bütün kuvvetiyle reddeden bu hikmetli, kursuz intizamın, hem bir Yaraticının varlığını, hem de O’nun bağımsız ve tek başına olmasını gerektirdiğini izah eder. Koca kâinatı bütün hal ve keyfiyetleriyle adalet terazisinde ve hikmetli düzeni altında tutan bir Kadîr-i Mutlak’a şirk, küfür ve acz isnat etmenin ne kadar büyük bir

¹ “Sen insanları Allah yoluna hikmetle davet et.” (Nahl sûresi, 16/125).

hata ve tevhid ile iman etmenin ne kadar doğru, hak ve hakikatli bir karşılık verme olduğunu bildirir.

Üçüncü Nokta 432

Sâni-i Kadîr, Hakem ve Hakîm isimleriyle, kâinatta hikmetlere en çok vesile ve mazhar kıldığı insanı bir merkez, bir medar hükümünde yaratmıştır. Ve insan dairesi içinde de rızkı bir merkez hükümüne getirmiştir. Bu Nokta, insanda şuur ve rızıkta zevk vasıtasıyla Hakem isminin parlak bir cilvesinin görüldüğünü ve yüzlerce fenden her birinin (mesela tıp, kimya, ziraat, ticaret gibi...) bir yönden Hakem isminin cilvesini tarif ettiğini bildirir. Bu fenlerin her birinin kesin şهادetiyle, irade, kast ve dilemeye işaret eden bu sınırsız intizamı ve hikmetleri o Sâni-i Hakîm bütün kâinatta gösterdiği gibi, en küçük canlıya ve en küçük çekirdeğe dahi yerleştirdiğini, Zât-ı Akdes'inin dilediği şeyi dilediği gibi yaptığını, her şeyin O'nun emriyle vücut bulduğunu, O'nu bilmemenin ve tanımamanın ne kadar hayret verici bir cehalet ve divanelik olduğunu izah eder.

Dördüncü Nokta 434

Sâni-i Hakîm, her bir varlığa taktığı yüzlerce hikmeti, sonsuz hassasiyetiyle vazifelendirdiği o varlıkların yüzlerce faaliyetindeki pek çok fayda ve gayeyi kusursuz bir dikkatle gözettiği halde; O'nun, rahmetinin güzelliğine, kusursuz adaletine ve sonsuz hikmetine zıt olan, rahmet ve adaletini inkâr ettiren “ölümden sonra dirilişin var olmaması ihtimaline” hiçbir şekilde izin vermediğini bildirir.

Beşinci Nokta 435

İki “mesele” dir.

Birinci Mesele: Yaradılıştaki israf, abes ve faydasızlık bulunmadığından, ¹ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ayet-i kerimesiyle, iktisatsız davrananları tehdit eder.

İkinci Mesele: Bir yönden, Cenâb-ı Hakk'ın “Hakem ve Hakîm” isimlerinin, Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğine delil

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A'râf sûresi, 7/31).

olduğunu ve onu gerektirdiğini; bir yönden de esmâ-yı hüsnâdan pek çok ismin her birinin büyük cilvesiyle, en son derecede ve katiyet mertebesinde Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselam) peygamberliğini gerekli kıldığını çok parlak bir şekilde izah eder.

Dördüncü Nükte 438

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹

ayetinin bir nüktesi, Vahid ve Ehad isimlerini içine alan “Ferd” İsm-i Âzâminin büyük tecellisine dair, hakiki tevhidi gösteren yedi “işaret” tir.

Birinci İşaret 438

Allah'ın Ferd isminin kâinatın bütününe vurduğu sayısız mühürden üçüne işaret eder.

Birinci Mühür: Kâinattaki her çeşit varlıkta görülen ve büyük bir ehadiyet mührü olan “dayanışma, yardımlaşma, birbirinin ihtiyacına cevap verme, imdadına koşma, birbirine sarılma ve iç içe girme”dir.

İkinci Mühür: Yeryüzünde her bahar mevsiminde görülen, dört yüz bin bitki ve hayvan türünün atkı ipleriyle dokunan vahdaniyet mührüdür.

Üçüncü Mühür: Hazreti Âdem'den kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün insanların, temel uzuvları bir olan simalarındaki vahdaniyet damgasıdır.

İkinci İşaret 440

Ferd isminin birlik cilvesi, kâinattaki varlık türlerini ve kâinatı meydana getiren unsurları öyle girift bir şekilde iç içe kılmıştır ki, kâinatı bölünmez bir bütün hükmüne getirmiş ve sayısız misalle vahdaniyeti ilan ettiğini göstermiştir. İkinci İşaret bunu bildirir.

Üçüncü İşaret 440

Yine Ferd isminin büyük cilvesi, kâinatı Samed Yaratıcının öyle birbiri içine girmiş sayısız mektubu hükmüne geçirmiştir ki, her bir

¹ “De ki: O, Allah'tır, gerçek İlah'tır ve Birdir.” (İhlâs sûresi, 112/1).

mektuba hadsiz vahdaniyet mührü basılmıştır. Her bir mektubun, kelimeleri adedince kâtibini bildiren ehadiyet mühürleri taşıdığına işaret eder.

Dördüncü İşaret 441

Ferd isminin güneş gibi aşikâr büyük tecellisini gayet makul bir şekilde ve sonsuz kolaylıkla kabul ettiren, şirkin muhal ve akıldan son derece uzak olduğunu gösteren delillerden üç tanesini bildirir.

Birincisi: Ferd olan Cenâb-ı Hakk'ın sınırsız kudreti için en büyük şeyi yaratmanın, en küçük şeyi var etmek gibi kolay ve zahmetsiz olduğunu; O'nun bir baharı bir çiçek kadar, bir ağacı bir meyve kadar rahatça yaratıp idare ettiğini gösterir. Bu yaratma keyfiyeti eğer çeşitli sebeplere verilirse, vahdetten kesrete girileceği için en küçük şeyin var edilmesinin, en büyük şeyin meydana gelişi gibi çok masraflı, çok zor, çok zahmetli olacağını temsillerle ispat eder.

İkincisi: Varlıkların iki şekilde, ya "ibdâ' (yoktan var etme) ve ihtirâ' (benzersiz bir şekilde yaratma)" suretiyle yoktan var edildiğini veyahut inşa ve terkip suretiyle var olan unsurlardan ve eşyadan toplanarak yaratıldığını bildirir. Bu iki şekilde de, eşyanın yaratılışı Ferd ve Vahid Zât'a verilmez de sebeplerden istenirse, sonsuz derece zor, zahmetli ve akıl dışı olacağını, belki de pek çok muhali netice vereceğini gösterir. Eğer yaratılış ferdiyet cilvesine ve ehadiyet sırrına bağlanırsa; bir kibrit çakar gibi, O'nun, eserleriyle büyüklüğü anlaşılan sınırsız kudretiyle, hiçten, yoktan var etmek veyahut var olan unsurlardan ve eşyadan toplamak suretiyle ilminin aynasındaki belli ilmî kalıplarla, eşyayı hadsiz derece kolaylıkla yarattığı görülecektir.

Üçüncüsü: Her şeyin yaratılışı eğer bir Ferd ve Vahid Zât'a verilirse bir tek şey gibi kolay olacağını, eğer sebeplere ve tabiata atfedilirse bir tek şeyin varlığını izah etmenin bütün eşyanınki kadar zor olacağını üç şirin temsille izah eder:

Birinci Temsil: Bin askerin vazifeleri ve idaresi bir subaya havale edilse ve bir asker de on subayın idaresine verilse, bin askerin idaresinin ne kadar kolay, bir askerin idaresinin ise ne kadar zor olacağını gösterir.

İkinci Temsil: Ayasofya gibi kubbeli bir caminin kubbesindeki taşlardan havada durmaları ve o kubbeyi meydana getirmeleri istense, bunun son derece zor; fakat bir ustadan istense nihayetsiz derecede kolay olacağını bildirir.

Üçüncü Temsil: Dünyanın, Ferd ve Vahid Zât'ın bir memuru olarak hareket ettiği kabul edilirse, o hareketten ortaya çıkan haşmetli ve muazzam neticelerin gayet kolay meydana geleceğini, bunun da vahdetteki kolaylığı gösterdiğini anlatır. Şirk ve küfür yolunda ise aynı neticeleri elde etmek için yerküreden milyonlarca defa daha büyük, had ve hesaba gelmez cisimleri dünyanın etrafında sınırsız bir mesafede; hem yerkürenin senelik yörüngesi üzerindeki devri gibi yirmi dört saatte bir, hem de günlük yörüngesi üzerindeki devri gibi senede bir defa dolaştırmak gibi dehşetli bir zorluğu ve zahmeti kabul etmek lâzım geldiğini bildirir. “Kitap, saat, fabrika ve saray” misalleriyle, sebeplere ve tabiata yaratma kabiliyeti atfedenlerin kara cahilliğin en antikasını sergilediklerini izah eder.

Beşinci İşaret 446

Cenâb-ı Hakk'ın hâkimiyetinin, başkalarının müdahalesini şiddetle reddettiğini gösterir.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ لَوْ كَانَ فِيهِمَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا¹ ayetinin sırrıyla ve مِنْ لَوْ كَانَ فِيهِمَا إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا² ayetinin işaretiyle, zerrelere, yerden Arş'a kadar hiçbir şeyde, hiçbir şekilde kusur, zaaf, noksanlık ve dağınıklık eseri görülmemesinin, Allah'ın tek ve benzersiz oluşunun büyük cilvesini gösterdiğini, birliğine şahadet ettiğini bildirir.

Altıncı İşaret 448

Bütün kemâlâtın kaynağı ve esası, kâinatın yaratılışındaki hikmetlerin ve maksatların aslı ve madeni, şuur ve akıl sahiplerinin, bilhassa insanın istek ve arzularının yerine gelmesinin membaı ve yegâne çaresi, Cenâb-ı Hakk'ın bir ve benzersiz oluşudur. Altıncı İşaret bunu ifade eder.

¹ “Eğer gökte ve yerde Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı oraların nizamı bozulurdu.” (Enbiyâ sûresi, 21/22).

² “Çevir de bak gözünü, görebilir misin bir kusur?!” (Mülk sûresi, 67/3).

Hakiki tevhidi bütün mertebeleriyle en mükemmel şekilde ders verip ispat ve ilan eden Hazreti Muhammed'in (*aleyhissalâtü vesselam*) peygamberliğinin, o tevhidin kesinliği derecesinde sabit olduğunu izah eder. Bununla beraber, Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetinin öneminin ve yüceliğinin derecesine şahitlik eden pek çok "delil"den üç tanesini gösterir.

Birinci Delil: ¹السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrıyla, Müslümanların bütün asırlarda işledikleri sevapların bir misli amel defterine geçtiği gibi, bil-hassa her gün ümmetinin ettiği salâvat duasının kesinlikle makbul olması yönüyle, o hadsiz duaların gerektirdiği makam ve mertebe düşünülünce, Peygamber Efendimizin (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetinin bu kâinata nasıl bir güneş olduğunun anlaşıldığını ifade eder.

İkinci Delil: Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) şahsiyeti İslam âleminin büyük ağacının kökü, çekirdeği, hayatı, kaynağı olduğundan, onun fevkalâde kabiliyetleri ve donanımıyla, İslam âleminin maneviyatını teşkil eden kutsî kelimeleri, tesbihatı ve ibadetleri bütün mânâlarıyla en önce hissedip yerine getirmekten doğan ruh yüksekliğini düşündürür. Ve Allah'a Habib olma derecesine çıkan Resûlullah'ın (*aleyhissalâtü vesselam*) kulluğundaki velâyetin, başka velâyetlerden ne kadar yüksek olduğunu gösterir. O Zât'ın (*aleyhissalâtü vesselam*) sınırı ve sonu olmayan kemâl mertebelerinde ne kadar yükseldiğini bildirir.

Üçüncü Delil: Ferd-i Zülcemâl Zât'ın insanlık, hatta bütün kâinat adına Resûl-u Ekrem'i (*aleyhissalâtü vesselam*) kendine muhatap kılmakla, elbette o zâtı hadsiz kemâlâtta sonsuz feyzine mazhar ettiğini anlatır. Ve Resûl-u Ekrem'in (*aleyhissalâtü vesselam*) manevî şahsiyetinin hem kâinatın manevî bir güneşi hem de kâinat denilen bu büyük Kur'an'ın en büyük ayetlerinin, Furkân-ı Âzam'ın ve İsm-i Âzam'ın ve Ferd isminin en büyük cilvesinin bir aynası olduğunu ders verir.

¹ (Bir işe) sebep olan, (onu bizzat) yapan gibidir.

Beşinci Nükte 451

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُنْجِي الْمَوْتَىٰ
وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

ve

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ²

yüce ayetlerinin bir nüktesi ve “Hayy” İsm-i Âzam’ının bir cilvesidir. Kısaca beş “işaret”le gösterilmiştir.

Birinci Remiz 452

Hayy ve Muhyî isimlerinin en büyük cilvelerinden olan “Hayat nedir? Mahiyeti ve vazifesi nelerdir?” sorusuna bir fihrist gibi, özetle yirmi dokuz mertebede, iki sayfada, öyle güzel bir şekilde cevap vermiştir ve hayatı öyle güzel tarif etmiştir ki; bu nasıl hayret verici bir izah, bu nasıl kusursuz ve akıcı bir üslup, bunlar nasıl garip tabirlerdir; benzeri görülmemiştir. İnsan, bu hakikatlerin güzelliğine meftun oluyor, hayretinden parmağını ısıyor, daha güzel bir tarif düşünemiyor, takdirler içinde hayranlıkla tefekküre dalıyor.

İkinci Remiz 454

Hayatın yirmi dokuz vasfından yirmi üçüncüsünde, iki yüzünün de şeffaf ve parlak olduğunun, görünüşteki sebeplerin Rabbanî kudretin tasarruflarına perde edilmemesi gerektiğinin anlatıldığını ve bunun sırrını bildirir.

Üçüncü Remiz 456

Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi, hayatın neticesi olan şükür ve ibadet de âlemin yaratılış sebebi ve istenilen meyvesidir. Bu itibarla, kâinatın Hayy ve Kayyûm Yaratıcısının sayısız nimetiyle kendini canlılara bildirip

¹ “İşte bak Allah’ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rûm sûresi, 30/50).

² “Allah o ilahdır ki kendisinden başka ilah yoktur. Hayy’dır, Kayyum’dur kendisini ne bir uyuklama ne uyku tutar.” (Bakara sûresi, 2/255).

sevdirmesine karşılık onlardan teşekkür istediğini, onları sevmesine karşılık O'nu sevmelerini ve kıymetli sanatlarına karşı medh ü senâda bulunmalarını emrettiğini haber verir. Her bir canlının hayatının doğrudan doğruya, vasitasız olarak Hayy ve Kayyûm Zât'ın kudret elinde olduğunu bildirir.

Dördüncü Remiz 457

Hayatın, imanın altı şartı olan

أَمِنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلَأْتُكَتِبَهُ وَكُتِبَهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى،
وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ¹

esaslarına bakıp onları ispat ettiğini o kadar tatlı bir tarzda ders verir ve izah eder ki, o belîğ üslûp insanı hayran bırakır.

Beşinci Remiz 462

Birinci İşaret'in on altıncı hususiyetinde zikredilen: Hayat bir şeye girdiği zaman o cismi bir âlem hükmüne getirdiği, ona cüz' ise küll gibi, cüz'î ise küllî gibi bir kuşatıcılık verdiği hakikatini pek çok güzellikle beraber gayet şirin bir tarzda izah eder. Son kısmında da İsm-i Âzam'ın bazı veli zâtlar için farklı olduğunu bildirir.

Altıncı Nükte 465

Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyetine bakan ayetlerin bir nüktesine ve “Kayyûm” İsm-i Âzam'ının büyük bir cilvesine kısaca beş “şuâ” ile işaret eder.

Birinci Şuâ 467

Bu kâinatın yüce Yaratıcısı bizatihi Kayyûm'dur, Dâim'dir, Bâki'dir. Her şey O'nun kayyûmiyetiyle devam eder, varlık âleminde kalır, bekâ

¹ “Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah Teâlâ'dan geldiğine, ölümden sonra dirilişin hak olduğuna iman ettim. Allah'tan başka ibadete lâyık ilah bulunmadığına ve Muhammed'in Allah Resûlü olduğuna şehadet ederim.” Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber* s. 27-29. Bunları iman esaslarından sayan hadisler için bkz. Buhârî, *îmân* 50; *tefsîr* (31) 2; Müslim, *îmân* 1, 8, 9.

bulur. O kayyûmiyet bağı bir an kesilse, bütün eşya birden mahvolur. O'nun ortağı ve benzeri yoktur. Dalâlet yolundaki bazı kimseler, maddeyle sınırlı bulunmayan, mekândan münezzehe, bölünmesi ve farklı kısımlara ayrılması her şekilde akıl dışı, değişmesi, başka bir hale geçmesi, ihtiyaç ve acz duyması imkânsız olan Zât-ı Akdes'in bir kısım tecellilerini, zerrelerdeki muntazam değişimler içinde hayret verici yaratıcılığının ve kudretinin büyük bir cilvesini hissettikleri halde o cilvenin nereden geldiğini bilemediklerinden ve o Samed'in kudretinin cilvesinden gelen umumi kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli kabul ederek ulûhiyeti inkâr yolunu açmışlardır. Bu Şuâ, onların gittiği yolun içyüzünü gösterir. Hak ve hakikat mesleğinin tatlı yüzünü kayyûmiyet sırrının büyük tecellisiyle izah edip bütün güzelliğiyle meydana çıkaran çok ince, derin ve kuşatıcı bir üslûpla, her şeyi tabiata bağlayanların ve maddecilerin mesleklerini yürütüp cehaletlerini ilan ederek onları utandıran yüce bir beyandır.

İkinci Şuâ 471

İki “mesele”dir.

Birincisi: Hadde hesaba gelmez gökcisimlerinin, kusursuz bir düzen ve denge içinde, kayyûmiyet sırrıyla göklerde durmasının ve varlıklarını devam ettirmesinin, “kün feyekûn”¹ emrinden gelen فرمانlara mükemmel bir şekilde boyun eğişlerinin Kayyûm isminin en büyük cilvesine bir ölçü olduğunu haber verir. Aynı şekilde, her canlının bedenini meydana getiren zerrelerin, o beden her uzvunda ona uygun tarzda toplanmasının, sel gibi akan ve fırtınalar içinde çalkalanan unsurların dağılmadan o vücutta muntazaman durmasının ve o ilahî emre itaat etmesinin, kayyûmiyet sırrını ilan eden sayısız lisan olduğunu bildirir.

İkinci Meselesi: Eşyanın kayyûmiyet sırrıyla münasebetli fayda ve hikmetlerinin pek çok türünden üçünü gösterir.

Birincisi: O varlığın kendisine, insana ve insana ait faydalara bakar.

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

İkincisi: Bütün şuur sahibi varlıkların mütalâasına ve onların, Fâtır-ı Hakîm'in isimlerini bildiren birer ayet ve kaside olduklarını sayısız okuyucuya ifade etmelerine bakar.

Üçüncüsü: Doğrudan doğruya Sâni-i Zülcelâl'e bakar. İşte bu üçüncü mertebede bir saniye kadar yaşamak kâfidir. Bununla beraber, ¹اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا¹ ayetinin işaretiyle, Cenâb-ı Hakk'ın kayyûmiyetinin sayısız gökcismi ve zerre için destek noktası olduğunu ve bütün varlıkların keyfiyet ve hallerinde binlerce silsilenin ucunun ²وَالِيهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ² işaretiyle kayyûmiyet sırrına bağlı bulunduğunu gösterir.

Üçüncü Şuâ 475

Cenâb-ı Hakk'ın yaratıcılığına ve Rabbanî faaliyet içindeki kayyûmiyet sırrının bir derece açığa çıkmasına işaret eden mukaddimelerin birincisidir. Zamanın akışında sürekli çalkalanan ve göz bile açtırılmadan, nefes bile aldırılmadan şehadet âleminde gayb âlemine gönderilen varlıkların bu hayret verici yolculuğunun, üç mühim şubeye ayrılan sınırsız ve sonsuz bir hikmetten ileri geldiğini bildirir.

Birinci Şubesi: Küçük olsun, büyük olsun, her faaliyetin bir lezzeti netice vermesi sırrıyla –tabirde hata olmasın– Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'da bulunan ilahî bir aşk, mukaddes bir sevgi ve kutsî bir lezzet gibi vasıfların tecellilerinin, daimî bir faaliyetle ve sonsuz bir yaratıcılıkla kâinatı sürekli tazeleyip çalkaladığını gösterir.

İkinci Şubesi: Her güzellik ve hüner sahibinin, kendi güzelliğini ve hünerini sevmesi, göstermesi ve ilan etmesi kaidesince, Cemîl-i Zülkemâl'in bin bir güzel isminden her birinin her mertebesinde türlü güzellikler ve sayısız güzel hakikat bulunması sırrıyla, o mukaddes ilahî aşkın, o kayyûmiyet sırrıyla kâinatı sürekli değiştirip tazelediğini haber verir.

¹ “Allah O'dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti.” (Ra'd sûresi, 13/2).

² “Bütün işler hükmetmesi için O'na götürülür.” (Hûd sûresi, 11/123).

Üçüncü Şubesi ve Dördüncü Şuâ 477

Her merhamet ve şefkat sahibinin, her âlicenap kişinin, başkalarını memnun etmekten, sevindirip mutlu etmekten lezzet alması; her âdil insanın hakkı sahibine vermekten keyiflenmesi; her hüner sahibi sanatkârın, sanatını sergilemekle ve sanatının, istediği tarzda meydana gelerek arzuladığı neticeleri vermesiyle iftihar etmesi kaidelerince, bu kâinatın Sâni-i Hakîm'inin, şu varlıkları bin bir güzel isminin sonsuz güzelliklerine mazhar etmek için kâinatı böyle hayret verici, daimî bir yaratıcılık ve ebedî bir faaliyet içinde kayyûmiyet sırrıyla sürekli yenilediğini pek garip, şirin, latif ve çok hoş bir üslûpla izah eder. Dalâlet ehlinden bazılarının, "Kâinatı böyle değiştirip yenileyen Zât'ın Kendisinin de değişmesi, halden hale geçmesi gerekmez mi?" şeklindeki sorusuna; bilâkis, Zât-ı Zülcelâl'in değişken ve kararsız olmaması lâzım geldiğini kesin bir şekilde gösteren bir cevap verir.

Beşinci Şuâ 480

İki "mesele" dir.

Birinci Mesele: Kayyûm isminin en büyük cilvesini göstermek için iki hayalî dürbünle baktırır. Dürbünlerden biriyle, en uzaklarda esîr maddesi içinde, kayyûmiyet sırrıyla, bir kısmı hareket ettirilen bir kısmı da sabit durdurulan milyonlarca devasa cismi; diğer dürbünle ise yeryüzündeki canlıların vücutlarındaki zerrelerin vaziyet ve hareketlerini seyrettirir.

Özeti: Bu altı İsm-i Âzam birbiriyle iç içe geçip kaynaştıklarından; kâinattaki bütün varlıkları böyle durduran, onlara bekâ veren ve onları ayakta tutan Kayyûm isminin en büyük cilvesinin arkasında tecelli eden Hayy isminin bütün o varlıkları hayat ile aydınlatıldığını, Hayy isminin arkasında tecelli eden Ferd isminin, o varlıkları birlik içine alıp yüzlerine birer ehadiyet mührü bastıldığını, Ferd isminin arkasında tecelli eden Hakem isminin, onları meyve veren bir düzen, hikmetli bir intizam ve verimli bir ahenk içine alıp süslediğini, Hakem isminin cilvesinin arkasında tecelli eden Adl isminin, o varlıkları yıldızlar ordusundan ta zerreler ordusuna kadar gayet hassas, adaletli bir denge içinde tutarak

“kûn feyekûn”¹ emrine kusursuz bir şekilde itaat ettirdiğini, Adl isminin cilvesi arkasında tecelli eden Kuddûs isminin ise onları Cemîl-i Mutlak’ın Zât’ının güzelliğine ve sonsuz güzellikteki esmâ-yı hüsnâsına lâayık ve münasip benzersiz aynalar şekline getirdiğini gösterir.

İkinci Mesele: Kayyûmiyetin, kâinatta Allah’ın birliği ve celâli noktasında tecellisi olduğu gibi, insanda da ehadiyeti ve cemâli noktasında cilvesinin görüldüğünü bildirir. Bu tecelli ile Zât-ı Zülcemâl’in, insana meleklerin üstünde verdiği ihsanları ve o ihsanların enginliğini, yüksekliğini, genişliğini izah eder. Kâinatı bir nimet sofrası yapıp insanın emrine vermesinin; kâinatın, insanla mazhar olduğu kayyûmiyet sırrıyla bir yönden kaim olmasının hikmetinin, insanın üç mühim vazifesinden ileri geldiğini o vazifeleri sayıp gösterir. İnsanın o üç mühim vazifesinden üçüncüsünde, Hayy ve Kayyûm Zât’a üç yönden aynalık ettiğini anlatır. Ve aynalık ettiği bu yönlerden de üçüncüsünde ayna olarak iki yüzünün bulunduğunu; birinci yüzüyle Allah’ın isimlerine, ikinci yüzüyle de O’nun vasıflarına baktığını benzeri görülmemiş, akıcı bir dille ifade eder ki, insanlığın dâhilerini bile bu hakikatlere meftun ve hayran bırakır.

Hüsrev

MÜNACÂT 490

İlmelyakîn, hatta aynelyakîn derecesinde Cenâb-ı Hakk’ı bilip tanıyarak kulluğun gereği olan tam acz ve fakrı göstermek, O’nun dergâhına sığınmak ve Rahman’ın huzuruna yaklaşmak gibi insanî meziyetleri hakkıyla öğretir. Dünya ve içindekilerle kenz-i mahfiye² sahip Ekrem-i Enbiya (aleyhi ekmelüttahiyyât) Efendimiz’in münacâtından ve Kur’an-ı Mucizü’l-Beyan’ın tesbih, tahmid, senâ ve duaya mahsus yedi yüz ayetinden alınmış şu benzersiz münacâtın manevî kaynakları:

Başta âlemin yaratılışı hakkında sayılı ve celîl ayetler,

İkincisi, *el-Cevşenü’l-Kebîr*’deki bin bir isimden mevcudatın yaratılışıyla münasebetli birkaç ukde,

¹ “(O, bir şeyi yaratmak isteyince sadece) ‘ol!’ der, o da olur.” (Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmran sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40).

² Gizli hazine. Kutsî hadis: “Ben gizli bir hazneydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.”

Üçüncüsü, Resûl-u Ekrem'in "ilim şehrinin kapısı" şeklinde övgü dolu tabirine hakkıyla mazhar olan Hazreti Ali'nin (*kerremallâhu vec-heh ve radiyallâhu anh*) gökcisimleri ve yeryüzündeki varlıklarla Vahid-i Ehad'i ve O'nun mevcudiyetinin vücûb¹ derecesinde oluşunu ispat ettiği muhteşem bir hitabedir.

Bunları kendisine ait kabul ederek konuyu ve maksadını o kadar derin bir şekilde ele alır ve kısım kısım anlatır ki, bu hakikatlere ait takdir ancak müellifinin lisanına ve kalemine bağlıdır. Biz yalnız tekrar tekrar verilen emre itaat etme niyeti ve kastıyla şu fihristte *Münacât* risalesini şöyle özetleriz:

Birinci Fıkra: Göklerdeki kürelerin dönüşünü ve çok sayıda olmalarına rağmen hayret verici bir sükûnetle meydana gelen kusursuz faaliyetin, Hakiki Mabud, varlığı vücûb derecesinde olan Vahid-i Ehad'e delâlet ettiğini...

İkinci Fıkra: Göklerdeki bulut, şimşek, yıldırım, rüzgâr ve yağmurlarla faaliyet ve hayret verici icraatın yine zikredilen şekilde bütünüyle bir lisan olup Vâcibü'l-Vücûd, Vahid-i Ehad'e işaret ettiğini...

Üçüncü Fıkra: Unsurların diğer unsurlarla, yeryüzünün bütün mahlûkatıyla ve teferruatıyla...

Dördüncü Fıkra: Önceki deliller gibi, denizlerin, nehirlerin, pınarların bütünüyle, onları ihsan ettiği aşikâr olan Vâcibü'l-Vücûd'a, Vahid-i Ehad'e delâlet ettiğini...

Beşinci Fıkra: Geçen şahadet gibi; dağların, yeryüzünün zelzelenin tesirlerinden korunmasına ve sükûnetine, içindeki değişim fırtınalarından selametine ve denizlerin istilâsından kurtulmasına, havanın zararlı gazlardan tasfiyesine, suların depolanmasına ve canlılara lâzım maddelerin hazine sandığı olmaya kadar hizmetleriyle ve hikmetleriyle Vâcibü'l-Vücûd'un varlığına ve birliğine şahadet ettiğini...

Altıncı Fıkra: Geçen deliller gibi, yeryüzündeki ağaçların ve bitkilerin; yapraklarının, çiçeklerinin ve meyvelerinin cezbeye kapılmış gibi zikir faaliyetleri ve tam bir kolaylıkla giydirilen teçhizat ve ziynetleriyle açıkça Bârî'nin varlığının vücûbiyetine ve birliğine delâlet ettiğini...

¹ Zorunlu, vacip.

Yedinci Fıkra: Aynı şekilde, canlıların ve bilhassa insanın, cisminde mevcut ve muntazam saatler, makineler gibi işleyen ve işletilen dâhilî ve haricî uzuv ve cevherleriyle, bilhassa zahirî beş duyusu gibi kusursuzca iş gören duygularıyla Cenâb-ı Hakk'ın birliğini ispat ettiğini...

Sekizinci Fıkra: Kâinatın özü olan insanın, insanlığın neticesi olan peygamberlerin, evliya ve asfiyanın özleri olan kalblerinin ve akıllarının müşahade, keşif, ilham ve istihraclarıyla, yüzlerce icmâ ve yanlışlığına ihtimal bulunmayan bir ittifak kuvvetinde ve kesinliğinde, Allah'ın varlığının vücûbiyetine ve birliğine şehadet ettiklerini apaçık bir şekilde gösterir. Taşlaşmış kalbleri ıslah eden, Cenâb-ı Kibriya'ya münacât olan şu eşsiz hakikat bahçesi, yakarışın ve duanın sonunu şöyle bağlar:

Ya Rabbi! Ey göklerin ve yerin Rabbi! Ey Hâlık! Ey her şeyin Yarattıcısı!

Gökleri yıldızlarıyla, yeryüzünü içindekilerle ve mahlûkatı bütün halleriyle hükmü altında tutan kudretinin, iradenin, hikmetinin, hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için nefsimi bana boyun eğdir ve taleplerimi gerçekleştir!.. Kur'an'a ve imana hizmet için insanların kalblerini Risale-i Nur karşısında yumuşat!.. Bana ve kardeşlerime kâmil iman ve bu dünya hayatında güzel bir son nasip et!.. Hazreti Musa'ya (aleyhisselam) denizi, Hazreti İbrahim'e (aleyhisselam) ateşi, Hazreti Davud'a (aleyhisselam) dağı ve demiri, Hazreti Süleyman'a (aleyhisselam) cinleri ve insanları ve Hazreti Muhammed'e (aleyhissalâtü vesselam) güneşi ve ayı itaat ettirdiğin gibi, kalblere ve akıllara Risale-i Nur'u kabul ettir!.. Beni ve Risale-i Nur talebelerini nefsin ve şeytanın şerrinden, kabir azabından ve cehennem ateşinden muhafaza et ve Cennetü'l-Firdevs'te mesut kıl! Âmin, âmin...

Niyaz cümleleriyle sona eren şu münacâtın, müminlerin ayrılmaz gereği olmaya büyük liyâkati aşikâr olduğundan daha fazla izaha lüzum görülmedi.

M. Sabri (rahmetullâhi aleyh)

SEKİZİNCİ LEM'A'NIN FİHRİSTİNDEN BİR PARÇA

Gaybe dair işaretler hakkında bir yazı ve takdim

¹ فَاسْتَقِمْ ve ² سَعِيدٌ³ ayetlerinin gayb hakkında bir nüktesini, Gavs-ı Âzam Seyyid Abdülkadir-i Geylânî'nin gaybe dair bir kerametiyle tefsir eder. Yanlışlığına ihtimal bulunmayan bir ittifakla nakledilen harika kerametlere mazhar olmuş o Veliler Sultanı'nın vefatında da, aynı hayatındaki gibi, müritleriyle âlâkadar olduğu ehl-i keşifçe ve veli zâtlarca kabul edilmiş. İşte o zât sekiz yüz sene önce, Allah'ın izniyle kerametli bir şekilde asrımızı görmüş, yani ona gösterilmiş. Bu karmakarışık ve fitneli zamanda, kendisine mensup bir kısım Kur'an hizmetkârlarına teselli verip onları cesaretlendirmek ve teşvik etmek için meşhur bir kasidesinin sonunda beş satırda on beş yönden aynı haberi veriyor. Cifr ilminin üç-dört yönüyle o beş satırın mânâsı, hem kelimelerinin hem harflerinin sayısı birbirini teyit ederek aynı hadiseyi bildirdiğinden, dikkat edenlerde kesin bir kanaat meydana getirmiş.

Mâlumdur ki, gelecekte haber veren peygamberler ve evliya ﷺ işaretlerle yetinmişlerdir. Bazısı bir işaret, bazısı iki işaret, en kuvvetlisi de beş-altı işaretle aynı hadiseyi bildirmiştir. Halbuki Gavs-ı Âzam, bu zamandaki Kur'an hizmetinin heyetini işaret edip içlerinden bir hizmetkârı apaçık şekilde gösteriyor. Bu risaledeki imzalarla gösterildiği gibi, Kur'an hizmetindeki arkadaşlarıma iştirak ediyorum. Bir kısmı benim imzam iledir. Bir kısmı onların uygun görmesiyle, mânâ çıkarmalarıyla ve tasdikleriyle olduğundan, bana ait haddimden fazla hisseyi onların hatırı için kabul ettim. Yoksa risalenin başında söylediğim gibi, bu hizmette öyle şerefli bir hisseye hakkım yoktur.

Gaybe dair o kasideyi on sene önce görmüştüm; manevî bir ihtar gibi kalbime, "Dikkat et!" diyordu. O ihtarı iki sebeple dinlemiyordum:

¹ "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd sûresi, 11/112).

² "Artık onlardan kimi bedbaht, kimi mutludur." (Hûd sûresi, 11/105).

³ Hiç kimse gaybı bilemez, gaybı yalnız Allah bilir.

Birincisi: Ömrümün mühim bir kısmı şan-şeref perdesi altında makam ve şöhret düşkünlüğüyle zehirlenip öldüğü için bu şekilde nefs-i emmareye yeniden, başka bir şeref kapısı açmak istemiyordum.

İkinci Sebep: Bu inatçı zamanda apaçık davaları ve delilleri kabul etmeyenlere karşı böyle gaybî işaretleri kendini beğenmişçesine göstermek hoşuma gitmiyordu. En sonunda esaretimin sekizinci senesinde, en işkenceli ve en sıkıntılı bir zamanda çok kuvvetli bir teşvike muhtaç olduğumuzdan bana şöyle ihtar edildi: “Bunu, nimetlere manevî bir şükür olarak dile getir. Hem korkma, insanları ikna edecek kadar kuvvetlidir!”

O risalenin başında dediğim gibi, bunu açıkça bildirmekten en mühim maksadım, Kur'an'ın sırlarına ait olan risalelerin makbuliyetine Gavs-ı Âzam'ın imza bastığına işaret etmektir.

İkinci maksadım, o kutsî üstadımın kerametini göstermekle, evliyanın kerametlerini inkâr eden dinsizleri susturup Kur'an hizmetini zaafa uğratacak birçok sebebe maruz kalan ve engellemelere hedef olan arkadaşlarımın manevî kuvvetlerini ve şevklerini artırmak, gevşekliğe ve ümitsizliğe düşmelerine engel olmaktır.

Benim için bir mânâda kendini beğenmişlik olduğu için mühim bir zarardır. Fakat o zararı, üstadımın ve arkadaşlarımın hatırı için kabul ettim.

Bu *Kerâmet-i Gausiye Risalesi*, içindeki mânâlar derece derece çıkarıldığı için birkaç parça oldu ve ilave kısımlara ayrıldı. O kısımlar birbirini aydınlatıp teyit ettikçe açıklık kazanıyor. İşaretlerin bazısında zayıflık varsa da diğer işaretlerle ittifakından aldığı kuvvet o zaafı ortadan kaldırır. Hatta hayret edilecek bir noktadır ki, o beş satırın sonunda, her birinin mertebesini ve has bir sıfatını ima ederek Kur'an hizmetindeki on beşten fazla mühim kardeşimi gösteriyor. Bu risalede, Keramet-i Gausiye münasebetiyle birkaç mühim mesele ve hakikat beyan edilmiştir.

Bu risaleyi herkese tavsiye etmiyorum ve herkesin okumasına izin vermiyorum. Belki saffet, insaf, ihlâs ve hususiyet sahibi kardeşlerime müsaade ediyorum. Onlar da bu risaleye, başta zikredilen maksatları düşünerek baksın, beni keramet göstermeye çalışır bir vaziyette düşünmesinler.

YİRMİ SEKİZİNCİ LEM'A'NIN FİHRİSTİNDEN BİR PARÇA

Birinci Nükte: Hazreti İmam Ali (*radiyallâhu anh*), Kasîde-i Ercûze'sinde ¹أَحْرُفُ عُجْمٍ سَطِرَتْ تَشْطِيرًا¹ diyerek bu zamanda umumi hale getirilen ecnebi harflerine işaret eder. Bu cümledeki harflerin cifir ve ebced hesabıyla rakamlarının bu zamana parmak basmasıyla, meydanda olan küfür cereyanına işaret eder. Aynı şekilde, hem Ercûze'sinde hem Ercûze'yi teyit eden ve kuvvetlendiren Kasîde-i Celcelûtiye'sinde neredeyse apaçık şekilde,

تَقَادُ سِرَاجُ النُّورِ سِرًّا بَيَانَةً تَقَادُ سِرَاجُ الشُّرُجِ سِرًّا تَنْوَرَتُ²

ve

أَفِئْدَ كَوْكَبِي بِالْإِسْمِ نُورًا وَبَهْجَةً مَدَى الدَّهْرِ وَالْأَيَّامِ يَا نُورُ جَلَجَلَتْ³

ifadeleriyle, o cereyanın karşısında varlığı nuruyla anlaşılan ve karanlığın pek şiddetli, sisli, yakıcı dehşetine karşı sönmeyen, gittikçe karanlığı yararak dünyayı aydınlatmaya çalışan *Risale-i Nur*'a ve müellifine hususi iltifatını bildirir.

Ahırzamana kadar *Risale-i Nur*'un benzersiz bir şekilde ışık verme- si ve yanması için dua edip yakaran, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın en mühim talebelerinden ve Kur'an ilimlerinin birinci naşiri olan Hazreti İmam Ali (*radiyallâhu anh*), İslam'ın ilk yıllarında Kur'an'ın aleyhine açılan birçok kapıya karşı mübarek İsm-i Âzam'ı şefaathçi yapıp şeriatın hakikatlerini ve İslamiyet'in esaslarını kahramanca ve mertçe korumaya çalıştığı gibi, ahırzamanda Kur'an'a tamamen muhalefet eden dinsizlik cereyanına karşı da aynı İsm-i Âzam'ı şefaathçi ve sığınak kabul ederek Kur'an'ın inkâr edilemez mucizeliğinden gelen ve mucize mührünü gösteren *Risale-i Nur*'un sönmez nuruyla ve susmaz lisanıyla cesurca karşı koyup mukavemet eder. Yeryüzünü yakıp çiçekleri kurutan dinsizlik ateşini İsm-i Âzam'ın çok büyük, muazzam nuruyla,

¹ Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 595.

² Nurun kandili gizlice fakat aynı zamanda da açık bir şekilde yakılır. Kandiller kandili gizli olarak nurlanır. (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 509-510)

³ Ey gizliliklere ilmiyle nüfuz eden Nur! Yıldızımı asırlar boyunca Nur isminle nurlandır ve parlattısını devam ettir! (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 509)

Rahman ve Rahîm isimlerinin şefkatli ve merhametli tecellisinden fışkıran âb-ı hayatla söndüren; yanan yerlerde kuruyan nehirlerle ve bağ çiçeklerine bedel, dağlarda ve kırlarda semâ yağmuru ve rahmetiyle sıcaklığa tahammül edebilen, soğuğun şiddetine dayanıklı çiçekleri yetiştiren *Risale-i Nur*'u görmesini, şefkatle, teselli verircesine, kerametli bir şekilde ona bakmasını, Hazreti İmam Ali'nin (*radiyallâhu anh*) velâyet makamının gerektirdiğini hakkalyakîn gösterir.

Hem Kaside-i Celcelûtiye'nin bir kerameti olan **فَيَا حَامِلَ الْإِسْمِ الَّذِي** 'ten başlayan üç-dört satırdaki kuvvetli işaret ve delillerden,

Birinci İşaret: **فَيَا حَامِلَ الْإِسْمِ الَّذِي جَلَّ قَدْرُهُ** cifir ve ebced hesabıyla bin üç yüz elli üç senesidir ki, *Risale-i Nur* talebelerinin en sıkıntılı zamanlarından birine ve o zamanda "Sekîne" tabir edilen İsm-i Âzam'ı yetmiş bir ayetle yüz yetmiş bir defa daimî vird eden *Risale-i Nur* müellifinin isimlerine tevafuk sırrıyla parmak basması, o zamanda İsm-i Âzam'ı taşıyan *Risale-i Nur* müellifinin hususiyetini ve selametle kurtulacaklarını müjdelemesi ve –Allah'a hamdolsun– selametle kurtulmaları, Hazreti Ali'nin kerametini tasdik eder.

İkinci İşaret: **فَقَاتِلْ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبْ وَلَا تَخَفْ** ifadesiyle, Birinci Dünya Savaşı'na katılarak yaralanmalara ve korku veren sayısız hadiseye maruz kalıp nihayet Ruslara esir düşen, hem dehşetli bir savaş sonrası mühim bir vazifeyi yüklenip yıldıran daha zehirli akreplerin bulunduğu bir memlekete giden, gece gündüz yılanlarla savaşan *Risale-i Nur* müellifine

فَقَاتِلْ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبْ وَلَا تَخَفْ ile iltifatını, manevî himaye, muhafaza ve yardımını haber verir.

Üçüncü İşaret: Üç güz mevsiminde teselli kaynağı olan üç kerameti bildirir.

Birincisi: Gavs-ı Âzam (*radiyallâhu anh*),

كُنْ قَادِرِي الْوَقْتِ لِلَّهِ مُخْلِصًا تَعِيشُ سَعِيدًا³ tabiriyle on beş kuvvetli işaretle,

¹ Ey kadri yüce ismi taşıyan! (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 527)

² Savaş, korkma; harbet, çekinme! (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 527)

³ Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahzâb* (Evrâd-ı Şâzeli) s. 562.

İkinci güzde, aynı mevsimde, Hazreti Ali (radiyallâhu anh), يَا مُدْرِكَا لِذَلِكَ الزَّمَانِ¹ tabiriyle, kuvvetli delillerle,

Üçüncü güzde, الْخَمْسَةَ عَشَرَ قَدْرُهُ²... الخ diye yine Hazreti Ali'nin (radiyallâhu anh), kerametli bir şekilde, *Risale-i Nur* müellifine bakıp Sekiz, On Sekiz ve Yirmi Sekizinci Lem'alar olan risalelerin kuvvetli ve i'cazlı telifleriyle korkuya düşen ve teselliye muhtaç *Risale-i Nur* talebelerinin korkularını altı-yedi defa لَا تَخْشَ kelimesiyle yok edip onları cesaretlendirmesinin, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'an hizmetkârlarına bir ikramı olduğunu gösterir. Hem وَلَا تَهْزَبْ³ fıkrasının yine önceki fıkralar gibi muhatabı Said-i Nursî olduğundan, "Ya Saîde'n-Nursî! Karşıla, kaçma!" deyip onu cesaretlendiriyor.

Netice: "Hem... hem..." ifadeleriyle gösterilen dokuz hakikatin, *Risale-i Nur*'da ve müellifinde fiilen ve açıkça görülmesiyle, hatta düşmanlarının tasdikiyle de sabittir ki: Hazreti Ali'nin (radiyallâhu anh) Kasîde-i Ercûze ve Celcelûtiye'sinde şiddetli alâkadarlığını murat ettiği, bir peygamber varisi, dinin kuvvetli bir hizmetkârı olan ve İsm-i Âzam'ı taşıyan *Risale-i Nur* ve müellifidir. Zira bütün dünya meydandadır, bütün nidaları işitiyoruz, çoğu hareketi görüyoruz ki, hak ve hakikatte yanılmayan ve Kur'an'ın hukukunu emrolunduğu gibi tevilsiz muhafaza etmeye çalışan "*Risale-i Nur*"dur, diyerek Hazreti Ali'nin (radiyallâhu anh) muhatabının şeksiz ve şüphesiz o olduğunu kesinlikle ispat eder.

Hafız Ali (rahmetullâhi aleyh)

¹ Bin üç yüz elli dört (1354) tarihine yetişersen. (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-ahzâb (Evrâd-ı Şâzeli)* s. 596)

² Ey kadri yüce ismi taşıyan! (Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahzâb (Evrâd-ı Şâzeli)* s. 527)

³ Bkz. el-Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahzâb (Evrâd-ı Şâzeli)* s. 527.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا فَزْدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوْسُ¹

İsm-i Âzam'ın hakkına, Kur'an-ı Mucizü'l-Beyan'ın hürmetine ve Resûl-u Ekrem'in (aleyhissalâtu vesselam) şerefine, bu kitabı bastıranları ve mübarek yardımcıları Firdevs cennetinde ebedî saadete eriştir, âmin.

İman ve Kur'an hizmetinde daima muvaffak eyle, âmin.

Amel defterlerine *Lem'alar*'ın her bir harfine bedel bin sevap yazdır, âmin.

Nurların neşrinde sebat, devam ve ihlâs ihsan eyle, âmin.

Ya Erhamerrâhimîn! Bütün *Risale-i Nur* talebelerini iki cihanda mesut eyle, âmin.

İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle, âmin.

Ve bu aciz, biçare Said'in kusurları affeyle, âmin...

Bütün Nur talebeleri adına

Said Nursî

¹ Ya Allah, ya Rahmân: Ey Zâtı itibarıyla merhametli olan! Ya Rahîm: Ey rahmetiyle mahlûkatına merhamet eden! Ya Ferd: Ey eşi ve benzeri olmayan! Ya Hayy: Ey her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedî hayat sahibi olan! Ya Kayyûm: Ey kendi Zât'ı ile var olup, zeval bulmayan ve bütün varlıkları varlıkta tutup onları yöneten! Ya Hakem: Ey hükmü geçersiz kılınmayan Hâkim! Ya Adl: Ey tam adalet sahibi! Ya Kuddûs: Ey her şeyi tertemiz yapan ve kendisi bütün eksiklerden uzak ve yüce Zât!